

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Uniwersytet Śląski
University of Silesia
<https://opus.us.edu.pl>

Rodzaj dyplomu / Diploma type	Rozprawa doktorska / PhD thesis
Autor / Author	Nowacki Zbigniew
Tytuł / Title	Wywieranie wpływu społecznego wśród skazanych i tymczasowo aresztowanych przebywających w warunkach izolacji więziennej /
Rok powstania / Year of creation	2008
Promotor / Supervisor	Stankowski Adam
Jednostka dyplomująca / Certifying unit	Wydział Pedagogiki i Psychologii / Faculty of Pedagogy and Psychology
Adres publikacji w Repozytorium URL / Publication address in Repository	https://opus.us.edu.pl/info/phd/USL51db069babaf40c39c575c21d283d7e1/
Data opublikowania w Repozytorium / Deposited in Repository on	Feb 6, 2024
Rodzaj licencji / Type of licence	Other open licence

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Wywieranie wpływu społecznego wśród skazanych i tymczasowo aresztowanych przebywających w warunkach izolacji więziennej

Author: Zbigniew Nowacki

Citation style: Nowacki Zbigniew. (2008). Wywieranie wpływu społecznego wśród skazanych i tymczasowo aresztowanych przebywających w warunkach izolacji więziennej. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIwersytet śląski
W KATOWICACH
WYDZIAŁ PEDAGOGIKI I PSYCHOLOGII

Zbigniew Nowacki

ROZPRAWA DOKTORSKA

**WYWIERANIE WPŁYWU SPOŁECZNEGO WŚRÓD SKAZANYCH
I TYMCZASOWO ARESZTOWANYCH PRZEBYWAJĄCYCH
W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ**

**Rozprawa doktorska napisana
pod kierunkiem
Prof. dr hab. Adama Stankowskiego**

Katowice 2008

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział pierwszy.	
ZAGADNIENIE WPLYWU SPOLECZNEGO W TEORII I PRAKTYCE	10
1.1. Zjawisko wpływu społecznego	10
1.2. Podstawowe pojęcia	22
Rozdział drugi.	
ROZWÓJ MYŚLI PENITENCJARNEJ A POSTĘPOWANIE Z OSOBAMI POZBAWIONYMI WOLNOŚCI	26
2.1. Prapoczątki myśli penitencjarnej w Europie	26
2.2. Osiągnięcia teorii i praktyki penitencjarnej w Stanach Zjednoczonych ..	29
2.3. Stan teorii i praktyki penitencjarnej w Polsce do roku 1795	31
2.4. Rozwój teorii i praktyki penitencjarnej na ziemiach polskich w latach 1795 – 1918	33
2.5. Inicjatywy podejmowane na rzecz młodocianych na ziemiach polskich w okresie rozbiorów	36
2.6. Myśl penitencjarna a praktyka polskich więzień w latach 1918 -1939 ...	40
2.7. Myśl penitencjarna oraz sposób postępowania z osobami pozbawionymi wolności po roku 1945	42
Rozdział trzeci.	
CHARAKTERYSTYKA METODOLOGICZNA PRACY	54
3.1. Przedmiot badań, problemy, hipotezy	54
3.2. Metody, techniki, narzędzia badawcze	55
3.3. Zdefiniowanie zmiennych, wskaźników zmiennych	62
3.4. Przebieg badań	65
Rozdział czwarty.	
ULEGANIE WPLYWOWI SPOLECZNEMU SKAZANYCH ZE WZGLĘDU NA CZAS POBYTU W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH	69

4.1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	69
4.2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	88
4.3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	119
4.4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	145

Rozdział piąty.

ULEGANIE WPLYWOWI SPOLECZNEMU TYMCZASOWO ARESZTOWANYCH ZE WZGLEDU NA CZAS POBYTU W WARUKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH .....

5.1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	172
5.2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	185
5.3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	197
5.4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej	211

Rozdział szósty.

ULEGANIE WPLYWOWI SPOLECZNEMU SKAZANYCH ZE WZGLEDU NA UCZESTNICTWO W PROGRAMOWANYM ODDZIAŁYWANIU W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH .....

6.1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu	225
6.2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej	

z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu ..	241
6.3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu	267
6.4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu	279
PROPOZYCJA AUTORSKIEGO MODELU	293
WNIOSKI Z BADAŃ	333
BIBLIOGRAFIA	342
ANEKS (w załączeniu)	

W specyficznych warunkach izolacji więziennej oddziaływania ludzkie - wpływ społeczny - zaznaczają się w sposób szczególny. Dla powodzenia oddziaływań wychowawczych zasygnalizowane zagadnienia mają charakter kluczowy – ponieważ wychowanie jest zawsze aktem międzyludzkim. Aktem niezwykle skomplikowanym, który, zdaniem Janusza Czernego, nie poddaje się unifikacji (J. Czerny, 1997, s. 35). Jakże często rzeczywistość wychowawcza ukazuje bezradność w obliczu sytuacji, kiedy sądy ogólne nie znajdują odzwierciedlenia w konkretnych okolicznościach.

Jak pisze J. Czerny: „, Przedmiotem – czyli desygnatem wychowania jest globalna suma oddziaływań ludzkich na człowieka w kontekście konkretnych sytuacji społecznych” (J. Czerny, 1997, s. 28). Używając określenia globalna suma oddziaływań ludzkich autor dostrzega, że w oddziaływaniu na drugiego człowieka wychowawca powinien uwzględnić wpływ innych ludzi, jak również mnogość sytuacji społecznych, które stanowią jego osobiste doświadczenie.

Potrzebę uwzględniania wpływu innych ludzi można rozumieć w różny sposób, także jako możliwość twórczego wykorzystania wpływu społecznego dla potrzeb oddziaływań wychowawczych. Potencjalność, a w pewnych sytuacjach wręcz konieczność racjonalnego wykorzystania wpływu społecznego stanowiła dla mnie asumpt do zainteresowania się zjawiskiem wpływu społecznego w warunkach izolacji więziennej. Uważam, że zachodzi potrzeba pogłębionego zbadania tego zjawiska w warunkach izolacji więziennej. Do takiego stwierdzenia skłania mnie ocena dotychczasowych osiągnięć oddziaływań resocjalizacyjnych – należy odnotować raczej brak niż mnogość sukcesów wychowawczych (z taką oceną czytelnik wielokrotnie spotyka się w literaturze przedmiotu, opinię potwierdza również zjawisko recydywy penitencjarnej).

Nie ulega wątpliwości, że modyfikacja postaw czy choćby zachowań osób pozbawionych wolności nie należy do łatwych. Stąd paląca potrzeba potraktowania zjawiska wpływu społecznego w sposób profesjonalny. Przeprowadzenie badań wśród osób przebywających w warunkach izolacji więziennej, w zamierzeniu piszącego, ma przyczynić się do zdobycia wiedzy z zakresu wpływu społecznego w warunkach izolacji więziennej. I dalej, wykorzystania tej wiedzy w kształtowaniu gotowości do

przyjęcia i realizacji ofert wychowawczych. Ale także, do sformułowania pewnych postulatów mających na celu modyfikację sposobu postępowania z więźniami. Odrębną kwestię stanowią ustosunkowania piszącego do stwierdzeń już wcześniej zwerbalizowanych, które jednak z różnych powodów nie znalazły należytego odzwierciedlenia w rzeczywistości więziennej.

Autor jest przekonany, że wiele czynników potwierdza potrzebę badań wpływu społecznego w społeczności więziennej. Na obecną chwilę literatura przedmiotu jest bogata. Należy zgodzić się z Pawłem Szczepaniakiem (2003), który analizując udział problematyki penitencjarnej na łamach czasopisma „Opieka – Terapia - Wychowanie” na przestrzeni 12 lat, dostrzega zmniejszający się udział opracowań metodycznych, dotyczących praktyki - słowem - przerost teorii nad praktyką (P. Szczepaniak, 2003, s. 33). Taka tendencja nie upoważnia do optymizmu w zakresie rozwoju stosowanej wiedzy pedagogicznej w omawianej płaszczyźnie (Ibidem). Decyzję dotyczącą wyboru tematu dysertacji doktorskiej podjęto biorąc pod uwagę potrzeby praktyki penitencjarnej i możliwość wykorzystania kwalifikacji i uprawnień zawodowych autora, co umożliwiło pozyskanie – być może – niedostępnych dla innych badaczy materiałów. Celem badań podjętych w prezentowanej dysertacji jest próba określenia warunków, w których mechanizmy generujące uleganie wpływowi społecznemu mogą zmienić kształt procesu resocjalizacji w warunkach izolacji więziennej.

Krytyczny przegląd literatury przedmiotu ukazuje raczej niewielką liczbę badań obejmujących znaczące (pod względem liczebności próby badawczej) grupy osób pozbawionych wolności. Szczególnie niekorzystnie przedstawia się sytuacja w przypadku badań wśród tymczasowo aresztowanych.

Dążenie do ukazania obiektywnej oceny dorobku w zakresie badań społeczności więziennej nakazuje zaprezentować dotychczasowe osiągnięcia. A zatem, aby być obiektywnym, należy przytoczyć urzeczywistnienie eksperymentu penitencjarnego w Szczypiornie, który przeprowadzono w latach 1958 - 1959. Inicjatorem eksperymentu był prof. Witold Świda. Całokształt zagadnień związanych z przebiegiem i wynikami eksperymentu znalazł odzwierciedlenie w pozycji zatytułowanej „Młodociani przestępcy w więzieniu” Witolda i Hanny Świdów (1961) oraz „Eksperyment penitencjarny w Szczypiornie” Hanny Świdy (1990).

Trzeba wspomnieć o badaniach Radosława Drwala przeprowadzonych w latach 1973-1979 wśród młodocianych przebywających w zakładach poprawczych, które

objęły populację 71 wychowanków. Relację z badań autor przeprowadził w książce „Osobowość wychowanków zakładów poprawczych” (R. Ł. Drwal, 1981).

Na szczególną uwagę zasługują badania społeczności skazanych przeprowadzone pod kierunkiem Teodora Szymanowskiego i Janusza Górskiego (podjęte w 1977 roku). Procedurą badawczą objęto populację 900 skazanych. Rezultaty badań opracowano w pozycji „Wykonywanie kary pozbawienia wolności w świetle wyników badań” wydanej w 1982 roku.

Swój wkład w poznawanie rzeczywistości więziennej wniósł także Paweł Moczydłowski. Jak podaje sam autor, zbieranie oraz opracowanie materiału badawczego zajęło kilka lat. A zatem prezentowany obraz za murami odpowiada latom siedemdziesiątym i osiemdziesiątym dwudziestego wieku. Relację z badań P. Moczydłowski przeprowadził w publikacji „Drugie życie więzienia” (uprzednio w 1988 roku w materiale na prawach rękopisu) w 1991 roku.

Wyjątkowo pozytywnie wyróżniają się badania w obrębie programu „Skuteczność reformowanego prawa karnego w Polsce” autorstwa prof. dr hab. Teodora Szymanowskiego. Badania zostały przeprowadzone w 2000 roku i objęły populację 358 skazanych. Raport z badań przygotowała Aleksandra Szymanowska (2003) w pozycji „Więzienie i co dalej”.

Na szczególną uwagę wydają się zasługiwać badania przeprowadzone w ostatnich latach. Koniecznie należy wspomnieć o realizacji tematu badawczego: „Efektywność korektury obrazu siebie i osobowości u więźniów młodocianych i recydywistów objętych systemem oddziaływania programowanego” realizowanego od kilkunastu lat przez Zespół Zakładu Psychologii Resocjalizacyjnej Instytutu Psychologii Uniwersytetu Łódzkiego. Przykładem działalności naukowej w ramach tego programu są choćby badania (obejmujące 180 skazanych) omówione przez Annę Domańską i Jana Szałańskiego w opracowaniu zatytułowanym: „Wdrażanie systemu oddziaływań programowanych w wybranych zakładach karnych” (2004).

W ostatnich latach, za sprawą Kamila Miszewskiego oraz Marka Kamińskiego, znalazł odzwierciedlenie odróżnialny sposób poznawania rzeczywistości więziennej. Marek Kamiński, materiał do książki zatytułowanej: „Gry więzienne. Tragikomiczny świat polskiego więzienia” (2006), zbierał w trakcie pobytu w więzieniu (jako więzień polityczny) w 1985 roku. Autor jest obecnie profesorem na Wydziale Nauk Politycznych na Uniwersytecie Kalifornijskim. W podobny sposób wiedzę na temat relacji w więzieniu gromadził Kamil Miszewski – doktorant na Wydziale Stosowanych

Nauk Społecznych i Resocjalizacji. Autor artykułu „Gadka do gada” materiał badawczy także zgromadził w czasie przebywania w izolacji więziennej (odbywając wyrok za spowodowanie wypadku drogowego). Autorzy za sprawą odmiennego punktu widzenia poszerzają dorobek naukowy tego, poniekąd wyjątkowego, obszaru badawczego.

Nie ulega wątpliwości, że kwestię prowadzenia badań komplikuje dostępność zakładu karnego i aresztu śledczego – jako terenu badań. Ma rację P. Moczydłowski (1991), pisząc że teren jednostki penitencjarnej jest trudno dostępny dla badacza akademickiego (P. Moczydłowski, 1991, s. 9). I choć od czasu prezentacji tego poglądu minęło wiele lat, sytuacja nie zmieniła się aż tak drastycznie. Owszem, jednostki penitencjarne są zdecydowanie bardziej „otwarte”, bardziej podatne na kontrolę społeczną. Szeroko rozumiana „otwartość” to jedno, a autentyczne urzeczywistnienie zakrojonych na szeroką skalę badań, to już zupełnie inna kwestia. Słusznie podaje P. Moczydłowski, że badacz stawiający sobie za cel przeprowadzenie badań natrafia na liczne „pułapki”, które mogą skutecznie utrudnić (bądź wręcz uniemożliwić) realizację badań rzeczywistości więziennej (P. Moczydłowski, 1991, s. 20 - 25).

Pod względem dostępności do obszaru badań autor pracy z pewnych powodów znajduje się w korzystniejszej (pod pewnymi względami) sytuacji niż klasyczny badacz akademicki. Ta korzystniejsza sytuacja manifestuje się m. in. „dostępnością” do osób badanych (także do informacji dotyczących osób badanych, które dla osoby z „zewnątrz” raczej nie są osiągalne). Ale również, ujawnia się w możliwości uniknięcia błędów wynikających z niewłaściwego odczytania komunikatów werbalnych i niewerbalnych pochodzących od osób pozbawionych wolności. Świadomość ujemnych (dla procesu zbierania materiału badawczego) stron statusu zawodowego piszącego pracę manifestowała się w działaniach mających na celu minimalizowanie tej osobliwości (spora część badań została przeprowadzona w zakładach, gdzie prowadzący badania pozostawał osobą nierozpoznaną).

Do czynników wskazujących potrzebę penetracji tego obszaru badawczego należy zaliczyć również wyjątkowo szeroki zakres zmian jakie dokonały się w więzieniach. Zmiany manifestują się zwłaszcza: „wzbogaceniem” populacji więziennej o przedstawicieli grup społecznych wysoko sytuowanych pod względem statusu społecznego, materialnego; zwiększeniem się roli mechanizmów rynkowych; rezydowaniem w więzieniach przywódców i członków zorganizowanych grup przestępczych.

Do głębokich przeobrażeń rzeczywistości więziennej przyczyniło się także wprowadzenie nowych kodeksów z 1997 roku (zwłaszcza Kodeksu karnego wykonawczego), implikując m. in. podmiotowe traktowanie osób pozbawionych wolności.

Przytoczone czynniki (choć można pokusić się o wskazanie i wielu innych) upoważniają do stwierdzenia, że w sposób znaczący zmieniła się szeroko rozumiana rzeczywistość więzienna. Zakres oraz głębokość tych zmian wydaje się tak wielki, że sądy wypowiedziane jeszcze kilkanaście lat temu mogą nie odpowiadać faktom. Stąd potrzeba weryfikowania opinii na temat funkcjonowania człowieka w tym obszarze.

Wielu autorów wyraża wątpliwość, aby kiedykolwiek udało się całkowicie zrezygnować z kary pozbawienia wolności, zatem konieczności utrzymywania więzień (H. Machel, 2007, s. 262). Skoro więc więzienia muszą funkcjonować, powinny efektywnie realizować wskazane zadania. Na temat wykonywania kary pozbawienia wolności wypowiedziało się już wielu wykształconych ludzi, niestety, nie zawsze ich wypowiedzi służyły dobru. Uporczywe akcentowanie praw skazanych przyczynia się do ujawniania u nich postaw roszczeniowych (Państwo polskie przegrało sporo procesów z więźniami, co wiązało się z wypłatą wysokich odszkodowań). Należy zgodzić się z Henrykiem Machelem, który uważa, że należy wyraźnie wytyczyć granice humanitaryzmu, których przekroczenie nie służy już resocjalizacji, ale przyczynia się do demoralizacji osób pozbawionych wolności. Zapewne nie bez powodów profesor zadaje pytanie: Czy racjonalizacja więzienia jest możliwa w Polsce? (Tamże, s. 251).

Wyrażam nadzieję, że uzyskany rezultat badawczy przyczyni się do wzbogacenia wiedzy z zakresu wpływu społecznego wśród osób przebywających w izolacji więziennej. I dalej, znajdzie zastosowanie w projektowaniu oddziaływań wychowawczych ukierunkowanych na zmianę tych osób, oczywiście w pozytywnym rozumieniu.

1. 1. Zjawisko wpływu społecznego

Podjmując rozważania nad **wplywem społecznym**, nie sposób abstrahować od zagadnienia relacji determinizmu i wolnej woli. Sedno rzeczy sprowadza się do pytania, czy zachowanie człowieka powodowane jest czymś, co pozostaje poza jego kontrolą, czy też jest ono skutkiem jego samodzielnych wyborów? Jest to pytanie zasadnicze, bo dotyczące zakładanej ontologii. Dokonując wyboru dotyczącego natury rzeczywistości, stwierdzamy, jaki jest człowiek. Czy jest on istotą wewnątrzsterowną - czy też - zewnątrzsterowną. Zdaniem Skinera (1971), pogląd o wolności ludzkiej woli jest złudzeniem (Podaję za: A. Wadeley, A. Birch, T. Malim, 2000, s.74). Natomiast: „Myślenie psychologiczne lokuje się raczej między ścisłym i ograniczonym determinizmem niż pomiędzy determinizmem a przekonaniem o wolności ludzkiej woli” (T. Malim, A. Wadeley, A. Birch, 1994, s. 64). Zakładając, że wolna wola i determinizm znajdują się na przeciwległych krańcach kontinuum, zdecydowanie lepiej zapytać nie o skrajne rozwiązania, lecz o miejsce w tak określonym kontinuum dla zachowania człowieka. Bywają sytuacje kiedy obrona przed wpływem jest niezwykle trudna. Przebywanie w celi mieszkalnej z osadzonymi sprawującymi kontrolę nad znakomitą większością zachowań, czasami przez wiele miesięcy, w warunkach: nadmiernego zagęszczenia i zatłoczenia – może należeć właśnie do takich sytuacji. Porównując model człowieka w behawioryzmie i psychologii humanistycznej (Paszkievicz, 1983) z jednej strony, oraz dokonując podobnego porównania dwu modeli człowieka w szeroko rozumianej organizacji z drugiej (Tamże) - właściwym do interpretacji zachowania człowieka przebywającego w warunkach izolacji więziennej będzie, moim zdaniem, model postulowany przez behawioryzm. Na obecną chwilę psychologia nie posiada teorii generalnie akceptowanej ani dominującego paradygmatu (A. Wadeley i in., 2000, s. 27). Można zatem w wielu podejściach, które wyjaśniają zachowanie człowieka, wyróżnić poziomy wyjaśnień teoretycznych (Tamże). Konsekwentnie z zajęтым uprzednio stanowiskiem - zachowanie człowieka - opisywałbym, jako skutek: procesu warunkowania, pozostające w związku z karami i nagrodami, wywołane bodźcami.

Pojęcie „wpływ społeczny” można definiować na wiele sposobów. Spośród znanych mi definicji, wybrałem zaproponowaną przez Bibba Latane (1981). Autor

określa: „**Wpływ społeczny jako jakąkolwiek zmianę wywołaną rzeczywistą bądź wyobrażoną obecnością innych ludzi**” (Podaję za: J. Grzelak, A. Nowak, 2002, s. 187). Tak rozumiany wpływ społeczny uwikłany jest w olbrzymią ilość zjawisk społecznych i może dochodzić na mocy wielu mechanizmów. Zgodnie z teorią Latane i jego współpracowników, niezależnie od mechanizmu, wpływ społeczny można charakteryzować liczbowo. Wpływ grupy na pojedynczego człowieka można wyrazić liczbowo jako funkcję iloczynu: siły z jaką grupa przekonuje tę osobę; bliskości wobec osoby i liczby osób, które wywierają wpływ, co można wyrazić wzorem:

$$W = f(S, i, N)$$

gdzie: przez W oznaczono wielkość wpływu, przez S – siłę przekonywania,

i - odległość osoby od grupy, N - liczbę osób wywierających wpływ (Tamże, s. 194).

Siła przekonywania rozumiana jest jako wypadkowa wszystkich czynników, mających wpływ na przekonywanie, jakie może spowodować pojedynczy człowiek. Należy bez wątpienia rozróżnić czynniki stałe i sytuacyjne. Do tych pierwszych zalicza się te, które charakteryzują daną osobę: status społeczny, siłę głosu, indywidualne umiejętności przekonywania. Do drugich, sytuacyjnych czynników, zalicza się motywację do przekonywania i możliwości dostępu do użytecznych w danej sytuacji argumentów. Bliskość rozumiana jest jako rodzaj relacji w przestrzeni społecznej między osobami (lub osobą), wywierającymi wpływ a osobą podlegającą wpływowi i dotyczy intensywności kontaktu. Wśród składników odległości w przestrzeni społecznej, wymienia się odległość fizyczną między tymi obiektami, jako jej ważny składnik. Mając na uwadze trudność wyrażenia za pomocą liczby odległości w przestrzeni społecznej, twierdzenie dotyczące zależności między wpływem a odległością poddaje się weryfikacji, posiłkując się odległością fizyczną. Zapoznanie się z wynikami niektórych badań (m. in. Latane, 1995) pozwala zauważyć, że np. szansa przeprowadzenia rozmowy z osobą X maleje wraz z kwadratem odległości fizycznej od tej osoby (Podaję za: J. Grzelak, A. Nowak, 2002, s. 195). Jak do tej pory najlepiej udokumentowana wydaje się być zależność między siłą wpływu a liczbą osób. Siła wpływu wzrasta jako funkcja potęgowa liczby osób, które wywierają wpływ. Zaś wielkość wykładnika potęgi oscyluje w granicach 0.5 (Ibidem).

Analizując wpływ jednostki na grupę, należy podkreślić, że wpływ społeczny jest tym większy, im mniejsza jest odległość w przestrzeni społecznej między grupą a jednostką. Wpływ maleje natomiast, wraz ze zwiększającą się liczbą członków grupy

i ich siłą. Zależność między wpływem a liczbą członków grupy również ma charakter potęgowy o wykładniku mniejszym od jeden.

Na szczególną uwagę zasługuje wpływ społeczny w grupie. Dotychczasowe badania wskazują wiele prawidłowości. Wymienię choćby tzw. próżniactwo społeczne, przejawiające się spadkiem efektywności działania, przy wykonywaniu prostych zadań, w sytuacji braku możliwości oceny wkładu poszczególnych uczestników. Zjawisko tym bardziej ciekawe, gdyż w sytuacji oczekiwanego efektu facylitacji, pojawia się hamowanie. Za wystąpienie tego efektu, odpowiedzialne są dwa mechanizmy. Pierwszy, to spadek motywacji do pracy oraz prawdopodobnie przesunięcie zasobów energii na działania, których wynik jest już identyfikowany z konkretną osobą. Drugi mechanizm związany jest z trudnością koordynacji działań poszczególnych członków grupy.

W wielu badaniach zaobserwowano tzw. rozproszenie odpowiedzialności, w sytuacjach oczekiwania na udzielenie pomocy. Prawidłowością jest, że szansa udzielenia pomocy jest zdecydowanie większa, gdy sytuację obserwuje jedna osoba, niż gdy jest to grupa.

Sporo uwagi poświęcono konformizmowi, polegającemu na dostosowywaniu swoich zachowań, postaw czy przekonań do norm, które są przyjęte w grupie. Grupy wywierają nacisk na jednostki. Są jednak osoby, które potrafią się przeciwstawić wpływowi. Czynnikiem, który decyduje o odporności na ten wpływ, wg. Alan Stacy, jest głęboka wiara w możliwość przeciwstawienia się temu wpływowi (Podaję za: D. Kenrick, S. Neuberg, R. B. Cialdini, 2002, s. 316). Nie bez znaczenia jest także kontekst sytuacyjny. Pojawienie się pierwszego „buntownika”, czyli osoby, która ma inne zdanie, zdecydowanie zwiększa prawdopodobieństwo pojawienia się osób prezentujących postawy nonkonformistyczne. Uleganie wpływowi związane jest z utratą części własnej tożsamości, wyjątkowości i może wpływać deprecjonująco na poczucie własnej wartości. Nonkonformizm oznacza zachowanie niezależności, zwiększa jednak ryzyko odrzucenia przez grupę. Obecność tych dwu sprzecznych tendencji jest przejawem normalnego funkcjonowania człowieka, choć poszczególni ludzie bardzo różnią się udziałem tych dopełniających się komponentów (J. Grzelak, A. Nowak, 2002, s. 188 i nast.).

Obserwacja otaczającej rzeczywistości ukazuje wiele sytuacji, kiedy ludzie najwyraźniej bardzo chętnie chcieliby wpływać na postawy, przekonania czy choćby na zachowania innych, a tendencja do wywierania wpływu jest często wyjątkowo silna.

Ze zjawiskiem wpływu można spotkać się nawet wtedy, gdy nikt nie miał takiej intencji. Przykładem może być choćby naśladownictwo sposobu mówienia osób o wyższym statusie. Jednak zdecydowanie częściej można spotkać się z sytuacjami, kiedy wpływ jest w pełni zamierzony. To dzięki wpływowi społecznemu grupy ludzi są czymś więcej niż zwykłym zbiorem ludzi, postawy są namiastką opinii publicznej, a przekonania pojedynczych członków grupy prowadzą do kształtowania się norm grupowych.

Wiele badań uwidacznia, że na zachowania wywiera wpływ sama obecność innych osób. Ludzie mogą samą tylko obecnością oddziaływać na innych, w dwojaki sposób. Pierwszy, wywołuje efekt facylitacji społecznej - wtedy obecność wpływa w korzystny sposób na wykonywane zadania, powodując wzrost sprawności i w konsekwencji większe osiągnięcia. Drugi sposób powoduje pogorszenie wyników, czyli tzw. hamowanie społeczne. Ta sprzeczność została wyjaśniona dopiero przez Roberta Zajęca (1965), który wykazał, że efekt facylitacji społecznej występuje w przypadku wykonywania zadań łatwych, dobrze wyuczonych, natomiast efekt hamowania ujawnia się przy wykonywaniu zadań trudnych, skomplikowanych. Oba efekty zanikają jednak, jeżeli osoby obecne nie mogą obserwować wykonującego zadanie (Podaję za: J. Grzelak, A. Nowak, 2002, s. 188). Skłoniło to badaczy (np. Cottrell, 1968) do przypuszczenia, że nie sama obecność ma wpływ na zachowanie, lecz uwrażliwienie na oceny innych ma decydujące znaczenie (Ibidem). To wyjaśnienie także okazało się niewystarczające. Problem ten rozwiązała dopiero hipoteza konfliktu uwagi (Robert Baron, 1986), zgodnie z którą wpływ wystąpi w sytuacji, kiedy pojawi się konflikt między tendencją do skupiania uwagi na wykonywanym zadaniu i tendencją do zwracania uwagi na innych (Tamże, s. 189).

Wnikliwą i jakże wartościową analizę zjawiska wpływu społecznego przedstawił Erving Hoffman (1981). Ujęcie zagadnienia przez tego autora jest zupełnie niepowtarzalne, przez co, tym bardziej cenne. Goffman także zwraca uwagę na wpływ samej obecności innych. Wskazuje między innymi, że w obecności innych, fakty zgodne z wrazeniem jakie jednostka chce wywierać, zostają wyeksponowane w strefie, którą określił jako „scenę”. Natomiast elementy zakłócające wizerunek i niezgodne z lansowaną definicją sytuacji, zostają zredukowane i przeniesione do strefy, którą Goffman określa jako „kulisy”. Zachowania w każdej z tych stref rządzą się swoimi prawami, spełniając rozliczne funkcje (E. Goffman, 1981).

W warunkach izolacji więziennej, wpływ samej obecności innych nabiera szczególnego znaczenia. Znakomita większość sytuacji dostępnych osobom przebywającym w zakładach penitencjarnych, rozgrywa się w obecności innych ludzi. Korzystając z terminologii zaczerpniętej od Goffmana, skazani i tymczasowo aresztowani znajdują się prawie cały czas na „scenie”, z wszelkimi tego faktu konsekwencjami. „Kulisy” zostały zredukowane do dramatycznie małych, czasoprzestrzennych rozmiarów. Nawet tak zupełnie niewinna sytuacja, jaką jest rozmowa osadzonego z wychowawcą, w świadomości osadzonych odnotowana jest jako wyjście z celi i może implikować podejrzenia dotyczące charakteru kontaktów z przedstawicielem grupy obcej. Architektura zakładu, nagromadzenie znacznej ilości osób na małej przestrzeni i ciągle przemieszczanie się ludzi powoduje, że trudno jest ukryć jakiegokolwiek kontakty. Koniecznie należy również uwzględnić właściwość tego środowiska, polegającą na gromadzeniu i przechowywaniu w sposób dla siebie dostępny informacji. Wprowadzona w nieformalny obieg informacja, funkcjonuje w nim i może ujawnić się nawet po wielu latach w innym zakładzie.

Życie społeczne dostarcza wielu przykładów podejmowania prób wywarcia wpływu jednych ludzi na drugich. W wielu przypadkach wywieranie wpływu polega na stosowaniu różnych strategii, ukierunkowanych na dokonanie zmian w postawach i zachowaniach innych ludzi. Doświadczenia wielu z nas wskazują z pełną ostrością, że wpływanie na innych ludzi, nie jest wcale takie łatwe i nie byłoby nadużyciem stwierdzenie, że jest to wielką sztuką. Przede wszystkim, wymaga uświadomienia prawideł, aby spośród dostępnych strategii wybierać te, które są skuteczne (M. McKay, M. Davis, P. Fanning, 2002, s. 245 i nast.).

Działania jakie podejmują ludzie aby w sposób zamierzony wpłynąć na innych przybierają rozliczne formy. Można również zaobserwować znaczną różnorodność wśród ludzi pod względem skłonności do wywierania wpływu na innych. Na szczególną uwagę zasługują osoby, które pod względem wyróżnionej cechy znajdują się na skrajnych pozycjach, a wśród nich - wykazujące się szczególną gotowością i wpływające na innych wyjątkowo sprawnie. Odpowiedź na pytanie jakie właściwości osobowości powodują wzmoczoną gotowość i sprawność tych osób, próbowali udzielić badacze skupieni wokół Richarda Christiego. Zapoczątkowane przez naukowców badania nad osobowością makiawelistyczną zaowocowały zbudowaniem modelu osobowości wyznaczającej sprawność oraz gotowość do manipulowania innymi osobami. Autorzy wskazują dwa syndromy charakterystycznych właściwości, to jest:

dla osób o wysokich i niskich wskaźnikach makiawelizmu. Osoby o wysokim stopniu makiawelizmu (syndrom chłodu) charakteryzuje, zwłaszcza: „odporność na wpływy społeczne (...) oraz przewaga orientacji poznawczej nad emocjonalną (...) i nastawienie na kontrolowanie sytuacji zewnętrznych” (Geis F., Christie R., 1970, podają za: Jarymowicz 1976, s. 319). Zwrócenie uwagi na osoby o wysokich i niskich wskaźnikach makiawelizmu ma uzasadnienie, ponieważ wskazuje osoby, które z punktu widzenia oddziaływań wychowawczych znajdują się w centrum uwagi.

W tym miejscu warto, moim zdaniem, wspomnieć również o ingracjach, czyli manipulowaniu innymi ludźmi poprzez zwiększanie swojej atrakcyjności. Ingrację, którą w języku potocznym najlepiej przybliżają takie określenia jak „przymilanie się” czy „wkradanie się w czyjeś łaski” – Jones (1964): „odnosi do klasy zachowań strategicznych, które w sposób nieuprawniony zmierzają do zwiększenia atrakcyjności podmiotu wobec partnera interakcji” (Podają za: M. Lis- Turlejska, 1976, s. 326-327). Opisując zachowania ingracyjne należy wskazać, iż celem działania ingratora jest wytworzenie pozytywnego stosunku partnera interakcji do podmiotu, manipulacja dokonywana jest w sposób bezpośredni – bez udziału innych ludzi, a wykorzystywane środki mogą mieć tylko pozytywny charakter. Wśród technik, jakimi posługuje się ingrator, wymienia się trzy klasy, a mianowicie: „podnoszenie wartości partnera (...), kompromisowość w zakresie opinii, ocen i zachowań (...), kreowanie siebie w korzystnym świetle” (Tamże s. 329).

Dokonując oceny omawianych zachowań, trzeba jednak powiedzieć, że są to zachowania nie „fair” w stosunku do drugiego człowieka - dlatego wiele społeczeństw wypracowało normy potępiające wykorzystywanie czyjejś naiwności czy próżności. Można jednak wyróżnić grupy społeczne, które pozytywnie odnoszą się do takich zachowań. Do takich grup zalicza się m. in. te, w których uczestnictwo ma charakter wymuszony - na przykład osadzeni przebywający w jednostkach penitencjarnych. Zachowania ingracyjne w stosunku do przedstawiciela grupy obcej, a zwłaszcza funkcjonariusza są w pełni akceptowane (Tamże s. 340). Obserwacja zachowań skazanych i tymczasowo aresztowanych potwierdza wyrażoną uprzednio opinię – zachowania ingracyjne należą do typowych, zwłaszcza gdy ułatwiają realizację potrzeb.

Psycholodzy społeczni wskazują dwie tradycyjne strategie wyjaśnienia wpływu społecznego. Człowiek ulega wpływowi społecznemu w sytuacjach niejasnych, niepewnych, dzięki dostarczanym przez otoczenie informacjom, które mogą wpływać

na podejmowane decyzje. Jest to tzw. informacyjny wpływ społeczny przyczyniający się do zrozumienia sytuacji, uproszczenia problemu. Drugi sposób wskazuje, że jednostka ulega wpływowi, aby nie narazić się na niebezpieczeństwo odrzucenia przez grupę. Jego charakter należy określić jako normatywny, oparty na potrzebie akceptacji (L. Festinger, 1954, H. Kelley, 1952, podaje za: W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 115 i nast.).

Zdaniem zwolenników teorii autokategoryzacji założenia takie obarczone są błędem. Zarzut podstawowy dotyczy indywidualistycznego wyjaśniania zjawisk, bądź co bądź grupowych. Natomiast twórcy teorii autokategoryzacji postrzegają wpływ społeczny jako zjawisko grupowe, które stanowi naturalną konsekwencję podziału na grupę własną i grupy obce. Kategorycznie lansowane stanowisko grupy odniesienia implikuje wniosek, że jest ono właściwe, prawidłowe. Jeżeli członkowie grupy własnej mają rację, to wskazane jest, aby akceptować ich poglądy. W taki to sposób autokategoryzacja implikuje powstawanie wpływu społecznego (Tamże).

Zgodnie z koncepcją Turnera, na „ja” składają się trzy poziomy autokategoryzacji: „ja” – jako niepowtarzalna jednostka; jako ludzka istota ludzka oraz jako osoba, która jest członkiem różnych grup społecznych. Zdaniem Turnera, kontekst sytuacyjny decyduje, który z tych trzech elementów zostanie zaktywizowany. Zwolennicy tej teorii wychodzą z założenia, że „ja” grupowe jest wzbudzone przez czynniki, które są podstawą podziału na grupę własną i obcą oraz powodują identyfikację z własną grupą. Proces pobudzania „ja” grupowego należy uznać za fundamentalny dla zagadnień grupowych. Konsekwencją koncentracji człowieka na jednym z tych poziomów jest zmniejszenie uwagi na pozostałych. A zatem, istnieje odwrotna zależność między koncentracją na tych poziomach (Tamże).

Analizując zjawisko wpływu społecznego w warunkach izolacji więziennej, na szczególną uwagę zasługuje kilka tez tej teorii. Im mniejsze są różnice między osobą podlegającą kategoryzacji a osobą dokonującą oceny, tym bardziej jest prawdopodobne, że osoba ta zostanie traktowana jako członek grupy własnej. W omawianej teorii, podobnie zresztą jak w teorii tożsamości społecznej, sam fakt kategoryzacji skłania jednostkę do bardziej pozytywnego postrzegania grupy własnej, zaś zależność między oceną grupy własnej i obcej jest odwrotna. Na uwagę zasługuje również wpływ samego etykietowania, który ujawnia się tendencją do pozytywnego spostrzegania ludzi o tej samej etykietce. Pewne badania sugerują, że zwłaszcza małe grupy wykazują skłonność do dyskryminacji „innych” i faworyzowania „swoich”. Moim zdaniem,

ta prawidłowość wydaje się być szczególnie ważna, w związku z dającą się zaobserwować w ostatnich latach tendencją wśród „ludzi” (uczestników podkultury grypserskiej), do przebywania w celach jednorodnych, czyli bez towarzystwa „frajerów” (osadzonych nie należących do podkultury grypserskiej). Obecnie w jednostkach penitencjarnych osadzeni znakomitą większością czasu przebywają w małych grupach. Obserwacja zachowania „ludzi” przebywających w celach jednorodnych, potwierdza tezę dyskryminowania osadzonych należących do grupy obcej.

Rozpatrując wpływ społeczny, współcześni psychologowie społeczni wskazują na trzy podstawowe kategorie: konformizm, uległość i posłuszeństwo. Uległość oznacza zmianę w zachowaniu, będącą reakcją na prośbę. Posłuszeństwo, będące szczególnym rodzajem uległości, oznacza zmianę spowodowaną wydanym poleceniem, rozkazem. Bliższe przyjrzenie się wynikom badań dotyczących tych zjawisk ukazuje, że siła wpływu społecznego jest zdecydowanie większa niż pierwotnie przypuszczano, ukazują to choćby klasyczne już badania Solomona Ascha (1956); Milgrama (1974) (Podaję za: D. Kenrick, S. Neuberg, R. B. Cialdini, 2002, s. 285 i nast.).

Zgłębiając zjawisko wpływu społecznego, warto spojrzeć na ten proces inaczej. Można zadać sobie pytanie, dlaczego ludzie ulegają innym? Jakie cele realizują? Jak się okazuje, ulegając wpływowi realizują jeden z trzech podstawowych celów: zarządzają wizerunkiem własnej osoby, dokonują właściwego wyboru lub uzyskują aprobatę społeczną (Tamże). Dokonywanie właściwego wyboru jest o tyle ważne, iż popełnienie błędu może wiązać się czasami z poważnymi konsekwencjami. Drugim z realizowanych celów jest uzyskanie aprobaty społecznej. Ludzie są głęboko motywowani do realizacji tego celu, grupy natomiast nie lubią „odszczepieńców”. Godne uwagi jest, że grupa może zupełnie przyjaźnie traktować takie osoby. Warunkiem jest jednak przyznanie się do błędu i postępowanie zgodnie z normami grupy. Zarządzanie wizerunkiem własnej osoby jest trzecim z realizowanych przez jednostkę celów. To niezwykle ważny motyw ludzkiego działania, często implikujący uległość (Tamże).

Cenne uwagi na temat autoprezentacji wnosi Mark Leary (2001). Zdaniem tego autora, prawie każde zachowanie może być wykorzystane, w celu wywarcia odpowiedniego wrażenia. Oznacza to, że człowiek może dla swoich potrzeb, przedstawić siebie, także w niekorzystnym świetle. Ponieważ sposób w jaki jesteśmy odbierani, ma wpływ na sukcesy i porażki, ludzie wykorzystują wiele taktyk, aby

zaprezentować siebie we właściwy sposób. Do najczęściej stosowanych taktyk autoprezentacyjnych zalicza się: opisywanie siebie, wyrażanie postaw, zachowania niewerbalne, publiczne atrybucje, kontakty społeczne, pamięciowe manipulacje, konformizm, uleganie, dekoracje, rekwizyty (Leary, 2001, s. 29 i nast.). Ludzie o wysokiej samoświadomości społecznej są w stanie kontrolować wywierane wrażenie - przez co wpływać na innych. Dla uzupełnienia należy dodać, że nie każde zachowanie jest wykorzystywane do celów autoprezentacyjnych. Godny podkreślenia jest również fakt, że wrażenie wywieramy nie tylko wtedy, kiedy jest to naszym celem, ale również w sytuacjach, kiedy zachowanie zostało dostrzeżone i w związku z tym może podlegać ocenie (Tamże).

Znaczący wkład w badanie zjawiska wpływu społecznego wniósł w ostatnich latach Robert B. Cialdini (2001). Według tego badacza, znakomitą większość technik wywierania wpływu, można zaklasyfikować do jednej z sześciu kategorii. Każda opiera się na jednej podstawowej regule psychologicznej, rządzącej zachowaniem człowieka. Wśród najważniejszych autor wymienia reguły: wzajemności, zaangażowania i konsekwencji, lubienia, niedostępności, społecznego dowodu słuszności oraz autorytetu (R. B. Cialdini, 2001, s. 13). A oto najważniejsze ustalenia odnoszące się do wymienionych reguł.

Reguła wzajemności jest jedną z najbardziej powszechnych reguł rządzących ludzkim zachowaniem. Jak podaje Robert Cialdini (2001), reguła wzajemności ze względu na znaczną siłę działania jest w stanie zniwelować wpływ wielu ważnych czynników wyznaczających kierunek działania ludzi. Nakazuje ona, aby za otrzymane dobro odwzajemnić się w porównywalny sposób. Od najmłodszych lat członkowie społeczności wdrażani są do podporządkowywania się tej zasadzie. Techniki wpływu oparte na tej regule nakazują, aby osobie od której oczekujemy jakiegoś dobra, wcześniej zaoferować jakąś przysługę - to pierwszy mechanizm. O skuteczności powodzenia taktyk opartych na tej regule decydują trzy prawidłowości: reguła jest na tyle silna, że znosi działanie wielu innych czynników; do powstawania poczucia zobowiązania przyczyniają się nawet nieproszone przysługi - w istotny sposób ograniczając możliwości podejmowania decyzji; reguła może implikować niesprawiedliwą wymianę dóbr - jako dążność do wyzbycia się poczucia zobowiązania. Działanie drugiego mechanizmu związane jest z istnieniem szczególnego rodzaju przysług - tj. ustępstw. Osoba zainteresowana wywarciem wpływu, dokonuje ustępstwa na rzecz właściwej osoby, oczekując w zamian również określonego ustępstwa. Jako

przykład może posłużyć technika „drzwiami w twarz”. Wywierający wpływ rozpoczyna od dużej prośby, nie zakładając jednak jej spełnienia. Następnie wycofuje się do mniejszej prośby, której spełnienie jest celem. Opisane działanie postrzegane jest jako ustępstwo obliigujące do podobnego zachowania. Na uwagę zasługuje fakt, że zastosowana technika powoduje znaczne zwiększenie szans na spełnienie prośby na której faktycznie zależało oraz zwiększa tendencję do uległości w przyszłości (Tamże, s. 35 i nast.).

Rezultaty wielu badań ujawniają również działanie kolejnej reguły, to znaczy **reguły zaangażowania i konsekwencji** (T. Newcomb, 1953; L. Festinger, 1957; F. Heider, 1958, podają za: R. B. Cialdini, 2001, s. 65 i nast.). Dążenie do zgodności między własnymi sądami, tym co się mówi, ukształtowanymi postawami oraz zachowaniem w znakomitej większości przypadków jest nagradzane społecznie, opłaca się jednostce oraz stanowi pewnego rodzaju drogę na skróty, pozwalającą radzić sobie z dylematami codzienności. Rzecz jasna, osoby zajmujące się wywieraniem wpływu często wykorzystują tę prawidłowość i starają się wszelkimi sposobami spowodować początkowe zaangażowanie. Uzyskanie wstępnego zaangażowania zwiększa podatność na uleganie wpływowi, zwłaszcza jeżeli oczekiwania są zgodne z pierwotnym zaangażowaniem (choć nie tylko). Uzyskaniu uległości sprzyja zaangażowanie podjęte w obecności innych osób, o charakterze aktywnym i będące wynikiem sporego wysiłku. Ważne jest także, aby osoba „poddawana wpływowi” postrzegała swoje zaangażowanie jako niewymuszone i wewnętrznie motywowane, słowem – jej własne. Cechą decyzji skutkujących początkowym zaangażowaniem jest skłonność do samopodtrzymywania się. Ludzie z czasem dodają kolejne uzasadnienia, co powoduje, że pomimo ustąpienia pierwotnych powodów zaangażowania, trwa ono dalej (Tamże, s. 65 i nast.).

Następną regułą opisaną przez R. B. Cialdiniego (2001) jest **reguła lubienia**. Naturalnym sposobem przekonania się o jej działaniu jest udzielenie sobie odpowiedzi na pytanie - komu ulegamy najłatwiej? Okazuje się, że oczywiście tym, których lubimy. Do czynników, które powodują to przyjemne uczucie, zarazem zwiększając uległość powodowaną działaniem reguły lubienia, Robert B. Cialdini zalicza między innymi atrakcyjność fizyczną, której znaczenie okazało się zdecydowanie większe niż przypuszczano. Atrakcyjność fizyczna wpływa ponadto na spostrzeganie cech psychicznych, co wydaje się być szczególnie ważne. Innym, istotnym czynnikiem wpływającym na nasz stosunek do drugiego człowieka jest jego podobieństwo do nas samych. Lubimy także osoby obdarzające nas komplementami, o ile oczywiście nie są

zbyt natrętne. Do pozytywnego postrzegania przyczyniają się pozytywnie oceniane kontakty (zwłaszcza jeżeli miały przyjemny charakter), owocna współpraca i miłe skojarzenia (Tamże, s. 152 i nast.).

Działanie kolejnej reguły, to jest **reguły niedostępności** wynika z przypisywania większej wartości dobrom niełatwo osiągalnym oraz faktu, że utrudnienie w dotarciu do jakiegoś dobra postrzegane jest jako utrata możliwości wyboru. Niedostępność przyczynia się do spostrzegania dobra w lepszym świetle, wpływając jednocześnie na sposób przetwarzania o nim informacji. Nasilenie działania reguły objawia się ze szczególną siłą, jeśli utrata dostępu nastąpiła niedawno. Czynnikiem potęgującym działanie reguły jest konieczność rywalizacji z innymi. Reguła działa przede wszystkim dlatego, że trudno dostępne dobra są zazwyczaj cenne. Poza tym, pozbawienie możliwości dokonywania swobodnego wyboru i zachowania powoduje pojawienie się oporu. Opór psychologiczny jest silnym źródłem motywacji do działania (Tamże, s. 210 i nast.).

Piąta reguła rządząca ludzkim zachowaniem, to reguła **społecznego dowodu słuszności**. Kontakty z innymi osobami skłaniają nas czasami do korzystania z wskazówek, jakich dostarcza zachowanie innych. Osoby korzystające z siły drzemiącej w tej zasadzie dostarczają osobom, będącym obiektami manipulacji, odpowiednio spreparowane informacje. Społeczne dowody działają najskuteczniej, kiedy jednostka znajduje się w sytuacji niejasnej, charakteryzującej się deficytem informacji, kiedy waha się, jak powinna postąpić. Siła dowodów przemawia szczególnie dobitnie, gdy informacji dostarczają osoby podobne. Są sytuacje, kiedy obrona przed sfalszowanymi dowodami społecznymi jest niezwykle trudna. Aby nie ulec wpływowi, należy rozpoznać sfalszowane dowody i uprzytomnić sobie, że zachowanie innych ludzi, nie musi (i nie powinno) decydować o naszych zachowaniach (Tamże, s. 110 i nast.).

Szósta z wymienionych przez Cialdiniego reguł, to **reguła autorytetu**. Do ulegania prawomocnym autorytetom w znacznej mierze przyczynia się proces socjalizacji. Uległość autentycznym autorytetom ma zazwyczaj korzystny wpływ dla adaptacji człowieka. Ponieważ osoby obdarzone autorytetem dysponują odpowiednim doświadczeniem, dostępem do informacji oraz mądrością. A zatem, wzorowanie się na tych osobach nie podnosi ryzyka popełnienia błędu. Naturalnie, bezrefleksyjne uleganie może okazać się niebezpieczne. Rzeczywistość społeczna wskazuje mnóstwo przykładów uległości osobom (jedyne) dysponującym symbolami autorytetu. Ludzie

zazwyczaj nie zdają sobie sprawy, w jak wielkim stopniu ulegają autorytetom oraz osobom legitymującym się jedynie symbolami. Zaskakująco niska jest także zdolność do różnicowania tych osób. Skuteczna obrona powinna zatem sprowadzać się przede wszystkim do ustalenia, czy dana osoba jest faktycznie w danej dziedzinie autorytetem oraz oceny jej intencji. Ludzie często podejmują decyzje bez pogłębionej analizy, opierając się na pierwszym wrażeniu. Funkcjonowanie stereotypów oraz pobieżne postrzeganie powoduje, że ludzie często nie potrafią dostrzec sprzeczności i drobnych uchybień w wyglądzie, pozwalających na zdemaskowanie fałszywego autorytetu (Tamże, s. 186 i nast.).

Chcąc poznać prawdę o psychologicznym funkcjonowaniu człowieka w obszarze rzeczywistości, jakim jest izolacja więzienna, konieczne należy uwzględnić kwestię przestrzeni. Warto w tym miejscu nawiązać do dwu pojęć, tj. zagęszczenia – rozumianego jako rzeczywiste skupienie ludzi lub rzeczy na określonej powierzchni (stan obiektywny) oraz związanego z tym pojęciem zatłoczenia – odnoszącego się do subiektywnych odczuć związanych z zagęszczeniem (A. Elias, 2002, s. 427). Sposób, w jaki jednostka zinterpretuje intencje osób stanowiących jej otoczenie społeczne, będzie miał wpływ na przeżywane emocje, intensywność poczucia zatłoczenia i jej zachowanie (Tamże, s. 424 i nast.)

Przeludnienie zakładów penitencjarnych wskazuje w sposób jednoznaczny, że wielu osadzonych odbywa karę w warunkach fizycznego i społecznego zatłoczenia. Niekorzystny stan rzeczy nasila organizacja przestrzeni. Długie korytarze, z rozłokowanymi po obu stronach celami mieszkalnymi, implikują nadmiar przypadkowych kontaktów. Taki stan rzeczy może jeszcze bardziej uwrażliwiać na zatłoczenie i skłaniać do ograniczania kontaktów społecznych. W celi mieszkalnej poczucie zatłoczenia może wzmacniać ograniczona przestrzeń, która uniemożliwia swobodę wyboru zachowań. Wyjąwszy sytuacje wyjątkowe, ludzie źle czują się w warunkach zatłoczenia, zwłaszcza, jeżeli ma to miejsce w ważnym dla osoby – środowisku pierwszoplanowym. W warunkach izolacji więziennej często można zaobserwować zachowania terytorialne, polegające na traktowaniu pewnych rejonów jako własnych. Takie postępowanie umożliwia zachowanie wzajemnych dystansów, przyczynia się do zachowania poczucia prywatności.

1. 2. Podstawowe pojęcia

Refleksję nad sposobem wykonywania kary pozbawienia wolności, myśleniem o wychowawczym oddziaływaniu w warunkach izolacji więziennej chciałbym poprzedzić prezentacją pewnych istotnych ustaleń. Powszechnie przyjmuje się, że „**Pedagogika resocjalizacyjna** jest działem pedagogiki specjalnej, zajmującym się teorią i praktyką jednostek społecznie niedostosowanych” (O. Lipkowski, 1981, s.104). Jak zatem definiowane jest niedostosowanie społeczne? Zdaniem Ottona Lipkowskiego (1981), **niedostosowanie społeczne** skupia uwagę nie tylko pedagogów, ale również prawników, socjologów, psychologów, psychiatrów. A zatem, przyjęty punkt widzenia pozostaje w związku ze sposobem definiowania (Tamże, s. 105). Jak podaje Lesław Pytka (2005), definicje niedostosowania społecznego dają się zakwalifikować do jednej z czterech grup, tj.: definicji objawowych, definicji teoretycznych, definicji operacyjnych lub definicji utylitarnych (L. Pytka, 2005, s. 83 – 84). A oto jak postrzega osoby niedostosowane społecznie sama Maria Grzegorzewska (1964). „Tendencje społecznie negatywne. Odwrócenie zainteresowań od wartości pozytywnych i chęć wyżycia się w akcji destrukcyjnej. Podziw i zainteresowanie dla tzw. złych czynów. Cynizm i brawura w tym względzie. Nieżyczliwy stosunek do człowieka, do cudzego mienia, regulaminów, nieumiejętność życia z grupą. Wyłamywanie się, zrzucanie winy. Niechęć do pracy i nauki. Brak poczucia odpowiedzialności za swoje czyny. Życie chwilą, przygodą awanturą. Wyobraźnia duża. Brak hamulców i krytycyzmu. Sugestywność. Brak wizji życia w płaszczyźnie etycznej – społecznie pozytywnej. Nieumiejętność wyjścia z trudnej sytuacji, brak wiary w możliwość tego” (M. Grzegorzewska, 1964). Zaś J. Konopnicki (1969), akcentuje społeczny charakter niedostosowania społecznego, wskazując na niekorzystne implikacje zjawiska w postaci obciążania skutkami różnych warstw społeczeństwa (J. Konopnicki, 1969). Natomiast Adam Stankowski (2002), mając na uwadze występowanie różnych rodzajów oraz stopni zaawansowania niedostosowania społecznego, wskazuje na celowość interpretowania zjawiska w kategoriach sekwencyjnego rozwoju począwszy od zaburzeń emocjonalnych implikujących zaburzenia w zachowaniu w kierunku niedostosowania społecznego oraz przestępczości. Zdaniem A. Stankowskiego, niedostosowanie społeczne to takie stadium zaburzeń w zachowaniu, w którym następuje zerwanie pozytywnego kontaktu ze społeczeństwem (A. Stankowski, 2002,

s. 118-119). Powszechnie akceptowaną definicją niedostosowania społecznego jest definicja zaproponowana przez O. Lipkowskiego: „(...) niedostosowanie społeczne to zaburzenia charakterologiczne o niejednorodnych objawach, spowodowane niekorzystnymi zewnętrznymi lub wewnętrznymi warunkami rozwoju, a wyrażające się wzmożonymi i długotrwałymi trudnościami w dostosowaniu się do normalnych warunków społecznych i realizacji zadań życiowych danej jednostki” (O. Lipkowski, 1971, s. 37). W opinii Jana M. Stanika (2007) jest to definicja zbyt ogólnikowa (J. M. Stanik, 2007, s. 174). Autor zwraca uwagę, iż w literaturze przedmiotu oprócz terminu niedostosowanie społeczne stosowane są również inne terminy o podobnym znaczeniu, jak choćby: nieprzystosowanie społeczne, wykolejenie społeczne czy też demoralizacja. Wskazując równocześnie na różnorodność w zakresie definiowania tych pojęć (Tamże, s. 170). Egzemplifikacją definicji niedostosowania, pojmowanej szeroko (objawowej) może być propozycja C. Cekiery (1979), która zawiera wyliczenie poszczególnych objawów tego zjawiska (C. Cekiery, 1979, s. 15).

Kolejną istotną kwestią jest ukazanie miejsca **pedagogiki penitencjarnej** wśród innych nauk, jako subdyscypliny pedagogiki resocjalizacyjnej. Jak pisze Paweł Szczepaniak (2003), podmiotem pedagogiki penitencjarnej są również osoby niedostosowane społecznie, nieprzystosowane społecznie, zdemoralizowane. Należy jednak pokreślić, że nauka ta jest w większym stopniu ukierunkowana na oddziaływanie wobec dorosłych. Tym, co zdaje się odróżniać pedagogikę penitencjarną od pedagogiki resocjalizacyjnej jest zwłaszcza teren badań, którym w przypadku pedagogiki penitencjarnej jest jednostka penitencjarna (zakład karny, areszt śledczy). Funkcjonowanie więzienia, jako instytucji prawa karnego oznacza, że podmiotem oddziaływania resocjalizacyjnego są osoby skazane na karę pozbawienia wolności. A zatem, charakter podejmowanych oddziaływań musi pozostawać w zgodzie z normami prawnymi oraz honorować status prawny podmiotu. Oznacza to, że cele wykonania kary oraz sposoby ich realizacji określa ustawodawca. Implikacją takiego rozwiązania jest ograniczenie całokształtu oddziaływań resocjalizacyjnych do ram zakreślonych przez ustawodawcę. Tak rozumiane oddziaływanie mogą nie uwzględniać osiągnięć teorii i metodyki wychowania, jeśli te nie będą wynikać z kodyfikacji karnej. Usytuowanie pedagogiki penitencjarnej w „strefie wpływów” nauk prawnych może niekorzystnie wpływać na realizację aspiracji tej nauki do tożsamości i suwerenności (P. Szczepaniak, 2003, s. 30 – 31, 38). Jako pierwszy (wśród polskich naukowców) pojęcia pedagogika penitencjarna użył L. Rabinowicz w pierwszej połowie XX wieku,

uznając tym samym wychowanie za treść oddziaływań wobec skazanych w trakcie wykonywania kary (L. Rabinowicz, 1933, s. 178).

Doprecyzowania wymaga również instytucja **tymczasowego aresztowania**, które orzekane jest w celu zapewnienia prawidłowego przebiegu postępowania karnego. Występuje istotne zróżnicowanie odnośnie czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej poszczególnych tymczasowo aresztowanych. Opierając się na danych empirycznych uzyskanych przez Szymanowskiego i Górskiego (1982) należy stwierdzić, że stosowanie instytucji tymczasowego aresztowania jest orzekane wobec znacznej liczbie przypadków na okres do trzech miesięcy (53%), na dłuższy okres, tj. powyżej 3. do 6. miesięcy w badanej próbie stwierdzono w 28% przypadków ogółu badanych. Pozostały procent badanych, to przypadki, kiedy środek w postaci tymczasowego aresztowania stosowano na okres dłuższy niż sześć miesięcy (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 99). Wykonywanie tymczasowego aresztowania ma zapewnić prawidłową realizację procesu karnego, co implikuje liczne ograniczenia kontaktów ze światem zewnętrznym. Przede wszystkim, widzenia tymczasowo aresztowanych odbywają się za zgodą organu dysponującego, który sprawuje również nadzór nad korespondencją. Tymczasowo aresztowani nie korzystają z dobrodziejstwa, jakim jest kontakt telefoniczny z bliskimi. Administracja jednostki penitencjarnej, dokonując rozmieszczenia tymczasowo aresztowanych, oddziela tych osadzonych od skazanych, jak również, od innych tymczasowo aresztowanych dla dobra prowadzonych czynności procesowych. Ponadto, charakteryzując psychologiczną sytuację tymczasowo aresztowanych, należy zauważyć, że toczące się czynności procesowe, udział w rozprawach, oczekiwanie na zakończenie się czynności procesowych i obawa przed wyrokiem, jakże często, jest źródłem silnego stresu oraz napięcia nerwowego (Tamże). Na występowanie silnego stresu doświadczanego przez osoby biorące udział w czynnościach procesowych wskazuje m. in. Agnieszka Roszkowska (A. Roszkowska, 2002, s. 193).

Warto dodać, że w literaturze przedmiotu niejednokrotnie wypowiadając się na temat skazanych czy też tymczasowo aresztowanych używa się określenia **osadzonych**. Używanie tego określenia w sposób nierzetelny może wprowadzać pewne zamieszanie, dlatego stosując należy zachować ostrożność.

A zatem, stopień ujawnienia się zadań wychowawczych w teorii i praktyce jednostek penitencjarnych jest w prostej linii uzależniony od woli ustawodawcy (P. Szczepaniak, 2003, s. 39). Mówiąc o oddziaływaniu wychowawczym na osoby odbywające karę

pozbawienia wolności, mamy zatem na myśli wychowanie resocjalizacyjne stanowiące domenę pedagogiki penitencjarnej, pedagogiki „karnie wychowywanych”, lub jak powiedziałby Henryk Machel, „resocjalizacji penitencjarnej” (H. Machel, 1994, s. 15). Jak pisze Jan Hartman (2005), „zdawałoby się”, że więziennictwo jest raczej instytucją marginalną. Dalej autor pisze, że więzienie jest miejscem, gdzie ujawnia się przemoc zespolona z jakąś formą wiedzy (J. Hartman, 2005, s. 184, 190). Trudno nie zgodzić się z tą opinią. Ale może właśnie dlatego, więzienie nigdy nie powinno być zbyt marginalne.

Poruszenie powyższych kwestii uzasadnia przyjęty sposób redakcji problematyki, w tym także, konieczność uwzględniania zmian zachodzących w regulacjach prawnych pozostających w związku z wykonywaniem kary pozbawienia wolności.

2. 1. Prapoczątki myśli penitencjarnej w Europie

Namysł nad sposobem wykonania kary pozbawienia wolności w chwili obecnej staje się pełniejszy, kiedy dokona się przeglądu myśli teoretycznej oraz jej związku z praktyką penitencjarną lat minionych. Głębsza myśl związana z wykonywaniem kary pozbawienia wolności nie pojawia się szybko w rozwoju ludzkości, i jej przejawy odnotowano dopiero w XVI wieku. Wcześniej „więzienie” (traktowane jako kara poboczna) należy wiązać z zadośćuczynieniem za popełnione przestępstwo oraz oczekiwaniem na wykonanie kary śmierci. Dość długo kara śmierci, jakże często wykonywana w sposób powolny i ukierunkowany na zadawanie cierpienia, pozostawała podstawowym środkiem karnym. Stosowana wobec mężczyzn, kobiet, niezależnie od wieku (E.J. Dukaczewski, 2007, s. 31-32).

Warunki sprzyjające zmianie sposobu postrzegania pojęcia kary – uczynienia z niej podstawowego samoistnego środka karnego – pojawiły się w XVI wieku w bogatym mieszczańskim społeczeństwie Holandii. Społeczeństwo, o którym mowa, uświadomiło sobie, że dotychczasowe sposoby postępowania z więźniami nie przynoszą oczekiwanych rezultatów, stąd potrzeba poszukiwania nowych rozwiązań. Wówczas powstały w Holandii, pierwsze w Europie, więzienia. Zapewne nie spełniały one jeszcze wszystkich wymogów, jednak ich rola w rozwoju europejskiego więziennictwa była nieprzeciętna (A. Lewicki, 1974, s. 388).

A zatem, dopiero od XVI wieku rozpoczyna się proces powolnego odchodzenia od kary śmierci, jako brutalnej kary odwetowej w kierunku kary pozbawienia wolności, jako kary samoistnej (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 32). Jak już wcześniej wspomniałem, powstanie pierwszych zakładów należy wiązać z Holandią. Ale nie tylko. Również w Anglii powstają pierwsze zakłady. W 1553 roku w Birdewell założono z inicjatywy króla Edwarda VI dom pracy (workhouse). Natomiast w Amsterdamie, inicjatywa radnych przyczyniła się do powstania podobnych zakładów dla skazanych mężczyzn - w 1595 roku, oraz dla kobiet, w rok później (M. Czerwiec, 1958, s.13-14). W założeniu, zakłady holenderskie miały przyczynić się do poprawy młodocianych przestępców oraz przyzwyczajania ich do pracy, zaś drogą do realizacji celu miała być właśnie praca. Wykonywana praca przynosiła skazanym wynagrodzenie, z którego część otrzymywali raz w tygodniu, ponadto, określoną część zapłaty przeznaczano na tak zwany fundusz wyjściowy (A. Lewicki, 1974, s. 389). Na tym jednak nie koniec.

Dbano także o polepszenie moralne młodocianych skazanych, realizowano naukę czytania i pisania. Na tym polu aktywnie działał nauczyciel, pastor oraz radni miasta Amsterdam, których aktywność przejawiała się również w wizytowaniu zakładów. Cennym doświadczeniem tego okresu jest stwierdzenie, że wspólne osadzanie w tych samych celach mieszkalnych dorosłych zdemoralizowanych skazanych wraz z młodocianymi, którym w założeniu potrzebna była moralna poprawa – nie przynosi korzystnych rezultatów. Dlatego wkrótce, tj. w 1603 roku utworzono nowy budynek z przeznaczeniem tylko dla młodocianych. Od tej pory młodociani odbywali karę w celach oddzieleni od innych skazanych, jedynie w trakcie pracy, za dnia mieli kontakt z innymi skazanymi. Doświadczenia z tego okresu stanowiły asumpt do powstania systemu celkowego, który z czasem ukształtował się w Stanach Zjednoczonych w postaci systemu auburnskiego (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 32). Z działalnością zakładów zlokalizowanych w Amsterdamie, po raz pierwszy w historii więziennictwa, pojawiła się kwestia wychowalności skazanych oraz możliwości polepszenia moralnego w warunkach więzienia (M. Czerwiec, 1958, s. 15). Za przykładem Amsterdamu, także i inne miasta holenderskie i niemieckie utworzyły podobne zakłady. Należy również odnotować, że w 1629 w Gdańsku powstał zakład poprawczy (pierwszy w Polsce), dla którego wzorem były zakłady w Amsterdamie. Brak jednak w literaturze informacji na temat funkcjonowania tegoż zakładu (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 34).

Inną inicjatywą, jakże ważną dla rozwoju europejskiej myśli penitencjarnej, było pojawienie się we Włoszech koncepcji wskazujących na konieczność poprawy osób skazanych. Koncepcja włoska powstała całkowicie samodzielnie (bez udziału myśli przedstawicieli innych krajów Europy), za sprawą Tolosano, Bonawita i Bonacosta – ekspertów prawa. W koncepcji włoskiej, podobnie zresztą jak holenderskiej szczególną uwagę poświęcano młodocianym. Reformę zapoczątkował florencki mnich Franci w 1667 roku. W rzeczywistości reforma została przeprowadzona w 1704 roku przez papieża Klemensa XI, i jej realizacja wiąże się z powstaniem w Rzymie przytułku św. Michała. W zakładzie zaprojektowanym jako zakład poprawczy dla 200 skazanych młodocianych oraz jako przytułek dla 500 starców (kobiet i mężczyzn) młodociani w czasie pory nocnej przebywali samodzielnie w pojedynczych celach. W porze dziennej pracowali z innymi skazanymi. Charakterystyczną cechą rozwiązania włoskiego był całkowity zakaz porozumiewania się w trakcie pracy, raczej surowa dyscyplina, wyżywienie zdecydowanie niewyszukane – postne. System opierał się na odnowie w duchu religijnym. Troszczono się również o wyposażenie każdego

skazanego w kwalifikacje zawodowe, mające ułatwić funkcjonowanie po opuszczeniu zakładu. Zakład św. Michała stanowił wzór więzienia dla kobiet - które z inicjatywy papieża Klemensa XII powstało w 1735 roku (Ibidem). Rozwiązanie rzymskie stanowiło asumpt do podejmowania podobnych inicjatyw w innych miastach, tj. w Turynie, Wenecji oraz Mediolanie (M. Czerwiec, 1958, s. 15 - 17).

Do ważnych wydarzeń mających wpływ na rozwój myśli penitencjarnej należy zaliczyć powstanie więzienia w Gondawie, które zostało utworzone na wzór systemu celkowego w 1775 roku. Rzecznikiem systemu celkowego w tym przypadku był Howard, którego zasługa polega ponadto na zwróceniu uwagi na demoralizujący charakter instytucji więziennej. Jak podaje Howard: „Gdyby sędzia chciał zniszczyć życie i przyszłość młodych przestępców, to nie mógłby uczynić nic lepszego, niż skazać ich na karę więzienia (...)” (podaję za: Śliwowski, 1982, s. 12). Zdaniem S. Walczaka (1990), ówczesna myśl penitencjarna najlepiej wyraża się właśnie w poglądach J. Howarda, a znajdująca swój wyraz w pracy: „O stanie więzień” (1777). Przedsięwzięcie J. Howarda stanowi punkt zwrotny w europejskiej tradycji myśli penitencjarnej (S. Walczak, 1990, s. 35 i nast.). Jak podaje A. Krukowski (1983), najważniejsze postulaty Howarda są następujące:

- Należy unikać stosowania kar odbierających nadzieję do powrotu na wolność.
- Trzeba stosować odosobnienie skazanych.
- Należy troszczyć się o wychowanie w duchu religijnym oraz kształcenie umysłowe.
- Więźniowie powinni wykonywać prace społecznie użyteczne.
- Skazanych wykazujących pożądane postawy uwalniać przed upływem terminu końca kary (A. Krukowski, 1983, s. 234 - 235).

Z historycznego punktu widzenia należałoby zwrócić uwagę na propozycję innego Anglika – Benthama, tj. koncepcję budowy więzienia odpowiadającą realizacji systemu celkowego. Architektura okrągłego więzienia umożliwiała wzrokowy dostęp do wszystkich cel w więzieniu z jego punktu centralnego. Negatywny stosunek króla Anglii do pomysłodawcy uniemożliwił jednak realizację pomysłu w ówczesnej Anglii. Ta interesująca propozycja posłużyła za projekt do budowy kilku więzień w Stanach Zjednoczonych, m. in. w Wirginii (Richmond), Pensylwanii - Pittsburgh (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 31).

2. 2. Osiągnięcia teorii i praktyki penitencjarnej w Stanach Zjednoczonych

Wyraźne zainteresowanie problematyką wykonywania kary pozbawienia wolności nie znajduje jednak należytego odzwierciedlenia w praktyce penitencjarnej ówczesnej Europy. Zwrot dokonał się na kontynencie Amerykańskim, tj. w Stanach Zjednoczonych. Wprowadzenie nowoczesnych systemów poprzedzone było szeregiem inicjatyw oraz ukierunkowanymi poszukiwaniami. Taką inicjatywą, była bez wątpienia, Karta Penna ogłoszona w 1682 roku. Zawarte w dokumencie postulaty należy uznać za wyjątkowo postępowe. A oto najważniejsze propozycje Penna:

- Osoby pozbawione wolności bezpodstawnie powinny mieć możliwość uzyskania odszkodowania.
- Społeczności miejskie powinny dążyć do organizowania więzień, tym samym odchodzić od karania dybami i pręgierzem.
- Skazani powinni mieć możliwość opuszczenia więzienia za kaucją.
- Aby istniała możliwość przeznaczenia dóbr należących do więźniów na poczet ewentualnych odszkodowań (Podaję za: E. J. Dukaczewski, 2007, s. 36).

Wśród postępowych idei propagowanych przez Penna należy wymienić również ograniczenie możliwości kodeksowych stosowania kary śmierci, którą, jak się wydaje, szafowano naówczas zbyt często. Ograniczono także liczbę przestępstw religijnych. Ze śmiercią Penna w 1718 przyszedł czas zastoju w działalności reformatorskiej, który został przerwany dopiero przez Beniamina Franklina oraz Beniamina Rusha. Kolejnym ważnym wydarzeniem dla rozwoju myśli penitencjarnej to powstanie więzienia przy Walnut Street w Filadelfii (1790), które przez wielu badaczy uważane jest za pierwsze nowoczesne więzienie w historii. Atmosfera wychowawcza w tym więzieniu była korzystna, co nie pozostało bez wpływu na powodzenie oddziaływań wychowawczych. Po części, zawdzięczano ten fakt rezygnacji z kar cielesnych, co zaowocowało brakiem buntów i ucieczek. W oddziaływaniu wychowawczym uwzględniano pracę i nauczanie religijne, traktując humanitarnie przestępców. Skazanych rozmieszczono w sposób przemyślany, oddzielając od siebie poszczególne kategorie przestępców (dłużników, włóczęgów, sprawców przestępstw drobnych/poważnych). Po latach świetności, zakład ten, stanowiący wzór dla wielu podobnych placówek, popadł w kryzys, po czym dawnej świetności nie odzyskał już nigdy (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 37).

Działalność reformatorska na kontynencie amerykańskim znalazła odzwierciedlenie w postaci rozwinięcia dwóch oryginalnych wersji systemu celkowego, tj., systemu aurnburskiego oraz pensylwańskiego. Obie formy rozwinęły się, przede wszystkim, inspirowane religijną doktryną kwakrów. Dążenie do osamotnienia celkowego Kwakrowie motywowali stworzeniem warunków do przemyśleń – które miały implikować poprawę moralną skazanych. Osamotnienie miało być też sposobem przeciwdziałania negatywnemu wpływowi zdemoralizowanych przestępców na skazanych wykazujących mniejszy stopień demoralizacji. Drugim czynnikiem, mającym wpływ na rozwój systemu celkowego, była tendencja do ograniczania stosowania kary śmierci (M. Czerwiec, 1958, s. 33).

Cechą charakterystyczną dla więzień organizowanych w systemie pensylwańskim (np. Cherry Hill niedaleko Filadelfii) była całkowita izolacja więźnia (przez całą dobę). Skazani przebywali w celach pojedynczych (sporych, bo o wymiarach: szer. – 2,3 m; dł. - 3,6 m; wys. – 3,65 m), mając ponadto dostęp do tzw. dziedzińca o długości 6,1 m (do ćwiczeń). Za wyjątkiem sytuacji szczególnych (na przykład choroby) skazani wszystkie czynności (m. in. spożywanie posiłków, praca) wykonywali w celach, które na tą okoliczność wyposażono w toaletę oraz bieżącą wodę (Lewis, 1922, podają za: E. J. Dukaczewski, 2007, s. 37). Kontakty ze światem zewnętrznym oraz z innymi skazanymi były całkowicie uniemożliwione. Od systemu pensylwańskiego odstępiono około roku 1860, niemniej na obszarze Filadelfii występował jeszcze w 1913 roku (Ibidem).

Egzemplifikacją zakładu organizowanego według systemu aurnburskiego jest więzienie w Auburn (budowę zakończono w 1819), gdzie pierwotnie zakładano całkowitą izolację skazanych. Jednak dwuletnie doświadczenia przekonały organizatorów o niekorzystnym dla zdrowia wpływie całkowitego osamotnienia człowieka. Spośród 80 skazanych, po dwu latach, 78 zmarło lub popełniło samobójstwo. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż odstępienie od całkowitej izolacji skazanych, które miało miejsce w roku 1823, jest traktowane jako zaistnienie systemu auburnskiego w jego specjalnej postaci. W wielkim skrócie charakterystyka tego systemu przedstawia się w sposób następujący. Całkowita izolacja skazanych miała miejsce tylko w porze nocnej, w dzień skazani pracowali razem, rozmowy jednak były zabronione. Zakaz prowadzenia rozmów trudno było wyegzekwować, bowiem skazani wykorzystywali kanały wentylacyjne do porozumiewania się między sobą. Oddziaływanie na skazanych realizowano także poprzez naukę czytania, pisanie oraz

arytmetyki. Istniała możliwość korzystania z posług religijnych. Skazani przebywali w stosunkowo małych celach, bo o wymiarach: dł.- 2,3 m, szer. – 1,2 m, wys. 2,15m (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 39).

Zdaniem L. Rabinowicza (1933), ówczesna praktyka amerykańskiego więziennictwa wzbogaciła światowy dorobek więziennictwa poprzez:

- System celkowy, w skończonej postaci.
- Wychowawcze dążenia więzień.
- Koncepcje organizacyjne, zapal organizatorski.
- Koncepcję w pełni nowoczesnego więzienia, przeznaczonego dla przestępców (L. Rabinowicz, 1933, s. 40-41).

2. 3. Stan teorii i praktyki penitencjarnej w Polsce do roku 1795

Jak podaje Bronisław Urban (2007), sposób myślenia o karze za przestępstwo oraz sama praktyka wykonania tej kary zawsze pozostawała pod wpływem filozofii, która stanowiła asumpt do wykreowania celów kary, poszukiwań nowych sposobów jej wykonywania oraz metod resocjalizacji (B. Urban, 2007, s. 22).

Wiek XVIII to czas, kiedy Europa pozostaje pod wpływem prądów Oświecenia. Główna idea nowoczesnego postrzegania wykonywania kary sprowadzająca się do umieszczenia przestępcy w warunkach izolacji oraz myślenie wskazujące na odmienny sposób postrzegania problematyki wykonywania kary pozbawienia wolności dociera również do Polski po roku 1740. W kraju, w omawianym czasie, funkcjonują zaledwie dwa więzienia, które mogą być już traktowane jako zakłady karne (w pełnym słowa tego znaczeniu), tj. Więzienie Marszałkowskie (od 1767 r.) i więzienie w Kamieńcu Podolskim założone w 1782 roku (S. Walczak, 1990, s. 35 i nast.).

Nowe spojrzenie na wykonanie kary pozbawienia wolności, eksponujące wychowawczy jej aspekt, nie znajduje podatnego gruntu w kraju. Co najwyżej, odnajduje odzwierciedlenie w poglądach wybitnych postaci polskiego Oświecenia, tj. S. Staszica i H. Kołłątaja. Na egzemplifikację teorii w praktyce trzeba będzie jeszcze długo poczekać. Koncepcja poprawczej funkcji kary pozbawienia wolności ujawniła się w aktach Sejmu, zwłaszcza z 1736 roku w postaci uchwały odnośnie powstania w Warszawie zakładu określanego *Domus Corectionis* alias *Zuchthaus*. Z powstaniem

tego obiektu wiąże się powstanie nowego środka represji łączącego w sobie funkcję pozbawienia wolności z poprawą skazanego (Tamże, s. 37). Jak podaje E. J. Dukaczewski (2007), w domu poprawy egzekwowano od osób tam przebywających wykonywanie pracy przymusowej, mając na uwadze wyposażenie skazanych w kwalifikacje zawodowe. Dbano o poprawę moralną, organizując naukę katechizmu, stwarzając warunki do słuchania kazań i realizowania praktyk religijnych, odmawiania modlitw. Świadomość stopnia trudności realizowanych zadań skłoniła organizatorów do starannego doboru kadry zakładu – miały być to osoby z „narodu szlacheckiego” (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 50; M. Czerwiec, 1958).

Do wyrazicieli postępowych poglądów związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności należy zaliczyć również Ministra Sprawiedliwości w okresie Insurekcji J. Szymanowskiego, zdaniem którego, kara pozbawienia wolności powinna przyczyniać się do poprawy osoby skazanej, zaś drogą do realizacji tego celu ma być przymusowa praca (S. Walczak, 1990, s. 37).

Postępowe poglądy nie znajdują jednak odzwierciedlenia w ówczesnej praktyce penitencjarnej. W tym czasie, kara pozbawienia wolności – nazywana karą ścieśnienia wolności, powstanie wieży dolnej – była w istocie karą śmierci, lub bezsprzecznie doprowadzała do utraty zdrowia skazanych. Natomiast kara wieży górnej spełniała funkcję kary aresztu (Tamże, s. 38).

Prądy myślowe, zapoczątkowane w Europie oraz w Stanach Zjednoczonych, ukierunkowane na poszukiwania nowych sposobów oddziaływania na skazanych stanowiły asumpt do powstania projektów w dziedzinie prawa oraz przyczyniły się do konkretnych posunięć, a mianowicie: zniesienia główszczyzny (główszczyzna - kara i odszkodowanie za zabicie człowieka, która była płacona panu lub rodzinie w wysokości uzależnionej od stanu pozbawionego życia) w 1768 r.; zniesienia tortur (używanych w celu zmuszenia do składania zeznań) w 1776 roku. Dopuszczalność stosowania tortur w drugiej połowie XVIII wieku nie świadczy dobrze o sposobie postrzegania kary pozbawienia wolności oraz jej funkcji. Unaocznia również, że w kwestii wymiaru sprawiedliwości ówczesna Polska lokowała się głęboko w średniowieczu (Ibidem). Aby jednak oddać prawdę, należy wskazać, że krótki czasookres 1767 – 1795, a więc Polski przedrozbiorowej, charakteryzuje się swego rodzaju otwarciem na nowe prądy, aktywnością osób wywodzących się z wykształconych warstw społecznych, które podejmowały działania ukierunkowane na usuwanie zapóźnień.

Do postępowych postaci zaangażowanych w sprawy związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności należy zaliczyć A. Zamoyskiego, autora projektu „Prospekt prawa i procesu karnego w duchu reform i humanitarnych reform oświecenia”. Pomimo postępowego charakteru projekt nie znalazł zrozumienia wśród współczesnych (został odrzucony przez Sejm w 1778 roku). W innej publikacji A. Zamoyski (1870) postuluje, aby karę pozbawienia wolności wykorzystywać do poprawy moralnej skazanego. Więzienie ma być miejscem dokonania zmian w skazanym, które umożliwiłyby mu powrót do społeczeństwa. Autor neguje postrzeganie kary w kategoriach zemsty (Tamże, s. 39).

Implikacją ożywienia aktywności w zakresie poszukiwań odnoszących się do wykonywania kary pozbawienia wolności było ustanowienie sprzyjającego gruntu dla rozwoju myśli penitencjarnej (oraz podejmowania inicjatyw), który zaznaczył się zwłaszcza w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego.

2. 4. Rozwój teorii i praktyki penitencjarnej na ziemiach polskich w latach 1795 - 1918

Zdaniem wielu badaczy, na szczególną uwagę zasługują osiągnięcia polskiej myśli penitencjarnej z okresu Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Polskiego. One bowiem stanowiły inspirację dla praktyki polskiego więziennictwa po odzyskaniu niepodległości (S. Walczak, 1990, s. 39).

Za sprawą J. U. Niemcewicza (por. K. Terlecki, „Przegląd Penitencjarny”, nr 164), dokonał się przepływ informacji, na teren rodzimy, odnośnie osiągnięć teorii i praktyki Stanów Zjednoczonych. Ambicją polskiego emigranta było skłonienie ówczesnych władz do dokonania modyfikacji systemu wykonania kary pozbawienia wolności. Swoje myśli oraz spostrzeżenia zawarł Niemcewicz w „Memoriale o nowym systemie więzień w Stanach Zjednoczonych” (1807 r.) oraz rozprawie „O więzieniach, czyli domach pokuty rzecz krótka” (1818 r.). Rola Niemcewicza wydaje się być znacząca. Pod jego wpływem pozostawali późniejsi publicyści (A. Kozuchowski, J. Pawlikowski, W. Miklaszewski, F. Skarbek, J. Haller, M. Nakwaski) oraz praktyka penitencjarna. Na szczególną uwagę zasługują sugestie Niemcewicza, które można wyrazić w postaci postulatów: „krytycznego stosunku do praktyki wykonywania kar krótkoterminowych,

krytycznego stosunku do praktyki wykonywania kar wobec drobnych przestępców oraz jedności polityki kryminalnej i penitencjarnej”. Godne uwagi są także sugestie Niemcewicza odnośnie tworzenia zakładów karnych dla odbywających kary krótkoterminowe. Zakłady takie nie powinny składać się z więcej niż 60 cel, zaś sama kara krótkoterminowa powinna spełniać zwłaszcza funkcję odstrasżającą (S. Walczak, 1990, s. 40). Zdaniem E. J. Dukaczewskiego (2007), Niemcewicz był raczej umiarkowanym zwolennikiem systemu celkowego (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 38).

Natomiast rzecznikiem systemu celkowego (w jego filadelfijskiej formie) był Fryderyk Skarbek, który dostrzegał w tej koncepcji sposób na przeciwdziałanie wzajemnej demoralizacji skazanych (Ibidem). Zaslugą tego wybitnego działacza jest powstanie w Warszawie w roku 1830 zakładu, który od roku 1834 znany był pod nazwą Mokotowski Instytut Moralnie Zaniedbanych Dzieci. Początkowo przyjmowano chłopców w wieku od 6 do 14 lat na wniosek rodziców bądź doprowadzonych przez policję za włóczęgostwo lub podobne drobne przewinienia. Potem przyjmowano także skazanych przez sąd. Fryderyk Skarbek, organizując zakład, nie zdecydował się na całkowitą izolację chłopców. Wychowankowie tylko w porze nocnej przebywali w pojedynczych pomieszczeniach, natomiast w dzień uczestniczyli we wspólnych zajęciach (praca, nauka). Analizując organizację zakładu, warto zwrócić uwagę na pewne istotne elementy, a mianowicie:

- Wychowanków identyfikowano na podstawie numerów noszonych na ubraniu (nazwiska wychowanków znali tylko nieliczni pracownicy zakładu).
- Nie nagradzano za poprawne zachowanie ani za rzetelne wykonywanie obowiązków.
- Niezwłocznie karano za wszelkie przewinienia.
- Nie przewidziano możliwości widzeń z rodzicami ani otrzymywania paczek (P. Suchan, 1965).

Jak podaje F. Walczykiewicz (1898), w ostatnich latach XIX wieku wprowadzono pewne zmiany, które ujawniły się w złagodzeniu, bądź co bądź surowej dyscypliny (F. Walczykiewicz, 1898, s. 23). Złagodzenie przejawiało się w umożliwieniu raz w miesiącu kontaktu z rodzicami, nie zezwalało jednak na dostarczanie wychowankom pieniędzy oraz słodyczy (por. O. Lipkowski, 1971).

Myślę że jest to stosowna chwila, aby odnieść się do ważnego wydarzenia, tj. I Międzynarodowego Kongresu Penitencjarnego, który odbył się w dwu sesjach. Pierwsza sesja została przeprowadzona we Frankfurcie (1846 r.) zaś druga w Brukseli

(1847 r.). Na tymże kongresie, znakomita większość osób znaczących naówczas w europejskiej penitencjarystyce przychylnie ustosunkowała się wobec systemu celkowego. Odmienną postawę zaprezentował tylko Lukas, który uważał że podejmowane oddziaływania wychowawcze powinny zmierzać do uspołecznienia skazanych. Punktem wyjścia, zdaniem Lukasa, powinna być klasyfikacja i segregacja przestępców, zaś sukces zależy od możliwości wychowawczych zakładu penitencjarnego. Lukas - postulując łagodzenie rygoru wraz z upływem czasu pobytu i oczywiście postępami w resocjalizacji – staje się prekursorem nowoczesnego systemu resocjalizacji. Rozwinięcie tej koncepcji stało się za sprawą Croftona, który całokształt oddziaływań podzielił na trzy fazy, zgodnie z zasygnalizowanymi ustaleniami (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 39). Skazani rozpoczynali odbywanie kary od surowego rygoru, który stopniowo łagodzone, poprawiając jednocześnie same warunki wykonania (lepsze jedzenie, łatwiejsza praca). Nie wdając się w szczegółowe opisy każdej z faz, należy stwierdzić, iż na każdym etapie skazany miał wpływ na sposób postępowania wobec niego. Długość każdej z faz zależała od postawy skazanego, stwarzając tym samym realne podstawy do skrócenia kary. Istniała także ewentualność cofnięcia skazanego do wcześniejszej fazy (ewidentny brak jakichkolwiek postępów), opóźniając tym samym powrót na wolność. Omówiony system powszechnie znany jest pod nazwą progresywnego (A. Lewicki, L. Paryzek, B. Waligóra, 1972, s. 391 - 392).

Dla porządku rzeczy należy nadmienić, że w Stanach Zjednoczonych próbowano wprowadzić w życie inny system, tzw. regresywny, który jest jakby odwróceniem systemu progresywnego. Praktyczne zastosowania założeń systemu (w Atlancie, Leavenworth) nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Zgodnie z założeniami systemu, skazani rozpoczynali odbywanie kary od maksymalnego poziomu uprawnień (ulg) i najlepszych warunków. Degradacja, jak powiedzielibyśmy obecnie, następowała w przypadku negatywnego zachowania. Przy czym, oczywiście, istniała możliwość awansu do wyższej klasy w przypadku poprawy zachowania. Z perspektywy czasu należy uznać, że takie postawienie sprawy nie wyzwalalo dostatecznej motywacji do poprawy wśród skazanych. Wydaje się, że jedyną jego zaletą było łagodne przejście skazanego z warunków wolnościowych do panujących w więzieniu (E.J. Dukaczewski, 2007, s. 39-40).

2. 5. Inicjatywy podejmowane na rzecz młodocianych na ziemiach polskich w okresie rozbiorów

Wracając do zagadnień związanych z sytuacją na ziemiach polskich, nie sposób nie zauważyć problematyki młodocianych przestępców. Zainteresowanie karaniem dziecka ma swoje głębokie uzasadnienie. Należy bowiem przypomnieć, że jeszcze w XVI i XVII wieku dziecko (od 7 roku życia) popełniające przestępstwo podlegało takiej samej odpowiedzialności jak dorosły. Oznaczało to również, że wykonanie kary pozbawienia wolności wobec dzieci następowało w więzieniach wraz ze skazanymi dorosłymi (por. Suchan, 1965). Nie dziwi zatem, że w Kodeksie Karzącym dla Królestwa Polskiego podniesiono kwestię odpowiedzialności dziecka. Zgodnie z kodeksem, za zbrodnię dziecko ponosiło odpowiedzialność od 15 roku życia (jeśli dziecko miało pełną świadomość czynu) oraz od 18 r. życia, jeżeli czyn był implikowany zaniedbaniem wychowawczym (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 51). W myśl kodeksu, najsurowszą karą dla „młodocianego” przestępcy było umieszczenie na 12 miesięcy w areszcie lub domu poprawczym (przewidywano zastosowanie w tym czasie także postu). Środkami wiodącymi do poprawy miała być, stosownie do wieku, praca i nauka religii (A. Mogilnicki, 1925, s. 324). Na uwagę zasługuje fakt, iż instrukcja więzienna z dnia 17 września 1823 nakazywała (przy rozmieszczaniu) małoletnich uwzględniać ryzyko „zepsucia”, jako implikację wspólnego pobytu z dorosłymi zbrodniarzami (Ibidem).

Również Kodeks kar głównych i poprawczych (1847 r.) nie wprowadzał oddzielnych zakładów dla młodocianych przestępców. Dopiero w ustawie z 26 listopada 1864 roku sygnalizuje się potrzebę istnienia przytułków poprawczych mających na celu poprawę a nie karanie. Kwestia przytułków poprawczych znajduje odzwierciedlenie w poprawionym Kodeksie kar. Zaś ukaz z dnia 21 grudnia 1866 roku określa zasady organizacji przytułków poprawczych. Stanowi on także podstawę do założenia organizacji o nazwie Towarzystwo Osad Rolnych i Przytułków Rzemieślniczych (TOR). Z działalnością tej organizacji związany był od samego początku Miklaszewski, którego aktywność przejawiała się na niwie resocjalizacyjnej - był autorem projektu organizacyjnego osady, której organizacja ogniskowała aktywność członków organizacji. Z działalnością TOR wiąże się także nazwisko innego działacza społecznego – Moldenhawera, autora wielu artykułów ukazujących

nowoczesne spojrzenie na kwestie nauczania i wychowania skazanych oraz problematykę penitencjarną. Zdaniem Moldenhawera, który nie zgadzał się z popularną wówczas opinią o „niepoprawności przestępców”, decydujący wpływ na zachowania konkretnego człowieka ma wychowanie i oddziaływania społeczne. Zarówno Miklaszewski jak i Moldenhawer wiele uwagi poświęcili problematyce młodzieży wchodzącej w konflikt z prawem, prezentując swoje poglądy w „Rocznikach TOR” oraz „Przeglądzie Sądowym” (por. W. Bobrowska - Nowak, 1979).

Otwarcie pierwszej placówki przeznaczonej dla młodocianych przestępców poprzedzała działalność tak zwanych szkółek dla małoletnich więźniów, które zorganizowano przy kilku więzieniach (w Warszawie, Lublinie, Kielcach). Kadra nie reprezentująca należytego poziomu (pracująca w niedoskonałych warunkach) nie mogła osiągnąć należytego poziomu nauczania. Trud organizacyjny działaczy TOR został zwieńczony otwarciem w dniu 14 maja 1876 roku osady w Studzieńcu k. Skierniewic, która z czasem, dzięki dobrej organizacji i skuteczności działania zdobyła sobie uznanie nie tylko na terenie zaboru rosyjskiego. Zakładane cele realizowano w dobrej atmosferze wychowawczej za pośrednictwem środków w postaci:

- Nagród zbiorowych dla oddziałów (grup mieszkających w tym samym domu pod opieką tego samego wychowawcy).
- Nagród indywidualnych udzielanych raz w kwartale (społeczność oddziału wskazywała wychowanka oddziałującego najsilniej, w pozytywnym znaczeniu, na innych) (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 54-55).

Akcentowano zatem, zespolenie wychowania indywidualnego ze zbiorowym. Wychowankowie, w zależności od postępów, mogli przemieszczać się w drodze awansu od klasy pierwszej (początkowa faza) do czwartej (najwyższe uprawnienia). Przewidziano możliwość degradacji za złe zachowanie. Jednak, co wydaje się być istotne, degradacja nie wiązała się z przeniesieniem do innego oddziału. Takie rozwiązanie miało służyć między innymi zachowaniu ciągłości wychowawczej. W strukturze organizacyjnej funkcjonowało także przedterminowe warunkowe zwolnienie. Opuszczenie zakładu przez wychowanka nie oznaczało zerwania kontaktu „wychowawczego”. Do ukończenia 21 roku instytucja nadal profesjonalnie interesowała się biegiem wydarzeń życia swoich wychowanków. Wielowymiarowy zakres działania w pełni uzasadnia pozytywne oceny jakie placówka uzyskała za całokształt działalności (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 55-56). Na uwagę zasługuje również fakt, że to właśnie w zakładzie w Studzienicach, przeprowadzono (jedne

z pierwszych) badania psychologiczne nad inteligencją młodocianych przestępców (1913). Stanowiły one podstawę do wskazania, że stosowane w placówce metody nauczania nie są adekwatne do poziomu umysłowego wychowanków placówki (S. Hamczyk, 1914, s. 36).

Pewne inicjatywy związane z opieką nad młodocianym przestępcą podjęto także na ziemiach znajdujących się pod zaborem pruskim. Przykładem była otwarta w roku 1885 placówka w Chojnicach. Zakład został wybudowany z rozmachem, sama zaś budowla ogromna i otoczona wysokim, solidnym murem więziennym. Władze pruskie, w obawie przed wystąpieniami, sprawowały pieczę nad bezpieczeństwem zakładu. Oddziaływania wychowawcze prowadzili odpowiednio wykwalifikowani wychowawcy. Całokształt oddziaływań wspierał się na pracy (majątek rolny obejmował gospodarstwo o powierzchni 325 h), nauce (nauczanie czytania, pisanie i rachunków prowadził dochodzący nauczyciel) oraz wychowaniu religijnym (w zakładzie znajdowała się kaplica). Innym przykładem był Zakład Poprawczo – Wychowawczy w Szubinie na Pomorzu (zał. w 1888 r.). Tam próbowano oddziaływać przez naukę (tylko w języku niemieckim). Z upodobaniem stosowano kary cielesne, ograniczanie skąpych racji żywnościowych oraz wyjątkowo ciężką pracę fizyczną na roli. W ocenie zaborcy, kontakt z naturą miał dobrze oddziaływać na młodocianych przestępców. Warunki lokalowe były fatalne (brak bieżącej wody, brak ubikacji splukiwanych). Po wielogodzinnej pracy młodocianych zamykano w dwu olbrzymich sypialniach (po 75 osób), gdzie kij dozorca był jedynym środkiem wychowawczym. Na próżno szukać w tej placówce jakiegokolwiek działalności kulturalnej, sportowej (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 58-59).

Dla porządku rzeczy należy odnotować również inicjatywy podejmowane na terenie zaboru austriackiego. Na początek warto wspomnieć o poczynaniach proboszcza Markiewicza, który na terenie parafii Miejsce Piastowe w pobliżu Krosna założył ośrodek wychowawczy dla młodocianych. Proboszcz Markiewicz był także organizatorem podobnych placówek na terenie Galicji, wydawcą czasopisma „Powściągliwość i Praca” oraz autorem „Przewodnika dla wychowawców młodzieży opuszczonej”. Działalność proboszcza wychodziła naprzeciw ogromnym potrzebom w tym zakresie. Problem dziecka zaniedbanego stał się wówczas problemem palącym. Świadczą o tym choćby petycje Rady Opiekuńczej w Krakowie kierowane do Sejmu Galicyjskiego. Dlatego, zakład prowadzący działalność wychowawczą (bez odwoływania się do kar uwłaczających godności, cielesnych), dający młodym ludziom

miejsce pracy oraz możliwość zdobycia zawodu, którego posiadanie dawało możliwość zdobycia zatrudnienia spotkał się z jak najbardziej pozytywnym odbiorem. Inną inicjatywą, wyróżniającą się w tym czasie, była działalność Śląskiego Zakładu Wychowawczego w Cieszynie. Pomysłodawcą zakładu, który otwarto 15 listopada 1912 roku, był ówczesny poseł ziemi śląskiej Halfar. Czym zatem wyróżniał się ten zakład spośród innych tego typu placówek? Zapewne:

- Szerokimi możliwościami w zakresie zdobywania wykształcenia zawodowego.
- Prowadzeniem wśród wychowanków badań psychologicznych pod kątem badania cech osobowości i uzdolnień zawodowych.
- Nowoczesnością i spełnianymi przez obiekt wymogami (naówczas wiele zakładów było w istocie zaadaptowanymi obiektami klasztorными).
- Kształtowaniem atmosfery wychowawczej pod kątem przeciwdziałania dalszej demoralizacji i powodzenia oddziaływań resocjalizacyjnych.
- Dbalością o tworzenie warunków do nadrobienia zaległości w nauce; prowadzeniem działań mających na celu doradztwo w zakresie wyboru zawodu; tworzeniem atmosfery sprzyjającej rozwojowi zainteresowań wychowanków.
- Rozwijaniem nowoczesnego systemu progresywnego, realizowanego w parciu o aktywność i samorządność wychowanków.
- Docenianiem (wyróżnianie, nagradzanie) aktywności własnej wychowanków podejmowanej na rzecz swojego rozwoju (E. J. Dukaczewski, 2007, s. 31).

Rozważania nad działalnością zakładu w Cieszynie wprowadzają nas w dwudziesty wiek. Spojrzenie w przeszłość pozwala zauważyć, że większość inicjatyw, rozwiązań i poglądów dotyczących wykonania kary pozbawienia wolności nie stanowiła oryginalnych rodzimych rozwiązań. Należy jednak zauważyć, że ich dostosowanie do miejscowych warunków przyczyniło się do wypracowania lokalnych rozwiązań. Natomiast na pewno rozwijała się myśl penitencjarna, co znalazło odzwierciedlenie w aktywności polskich penitencjarzystów, którzy zresztą znaleźli uznanie w ówczesnej Europie. Wymienię tu choćby Fryderyka Skarbka – autora kilku uchwał I Kongresu Penitencjarnego (S. Walczak, 1990, s. 43).

2. 6. Myśl penitencjarna a praktyka polskich więzień w latach 1918 - 1939

Nawiązanie do roku 1918 eksponuje fakt odzyskania niepodległości przez państwo polskie po 134 latach zniewolenia. Odbudowa struktur państwowych w sposób nierozzerwalny wiązała się z podejmowaniem działań ukierunkowanych na tworzenie struktury więziennictwa.

Dotychczasowe rozważania związane z praktyką i teorią penitencjarną znajdują swoje uzasadnienie. Ewolucja w sposobie myślenia o całokształcie zagadnień związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności na przestrzeni ostatnich kilkuset lat jest faktem niezaprzeczalnym. Dlatego zwrócenie uwagi na osiągnięcia, a zwłaszcza związane z praktyką i teorią wieku XVIII (w szczególności ostatniego dziesięciolecia przed utratą niepodległości państwa) ma głęboki sens. Ukazuje stan ówczesnej praktyki, jak również sposób myślenia o całokształcie zagadnień związanych z wykonywaniem tej kary. Przy czym należy zaznaczyć, że osiągnięcia tego okresu nie pozostały obojętne dla rozwoju polskiej myśli i praktyki penitencjarnej (S. Walczak, 1990, s. 35 i nast.).

Okres dwudziestolecia międzywojennego z trudem poddaje się jednoznacznej ocenie. Z jednej strony, to czas kiedy powstają projekty ustawy o więziennictwie, regulaminu więziennego, wydawane są akty prawne o charakterze unifikacyjnym. Z drugiej strony, rozbieżność między tym co zapisane, a tym, jak w rzeczywistości wyglądała sytuacja w więzieniach, nigdy nie była aż tak wielka. W myśl art. 10 Dekretu Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. więziennictwo powinno zapewnić skazanym możliwość pracy, przy czym zakładano nawet możliwość indywidualizacji i odstępstw w uzasadnionych przypadkach (Dziennik Praw nr 14, poz. 173). Niemniej jednak, w rozumieniu tego aktu, praca była traktowana jako dolegliwość, co znajduje odzwierciedlenie w fakcie, że jedna z kar przejawiała się w postaci wzrostu ilości przymusowej pracy (S. Walczak, 1990, s. 44). Inne ważne akty prawne regulujące sposób postępowania z więźniami to: Rozporządzenie ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego; Kodeks Karny z 1932 r.; Ustawa o organizacji więziennictwa z dnia 26 lipca 1939 r. W aktach prawnych akcentowano resocjalizacyjny cel wykonania kary pozbawienia wolności; widziano potrzebę reedukacji (czemu służyć miała segregacja, przymusowa praca oraz ogólne i zawodowe nauczanie); dostrzegano potrzebę indywidualizacji wykonania tej kary

(miał temu służyć podział więzień na zwykłe i specjalne, a w obrębie tych drugich dalsze zróżnicowanie na więzienia: obserwacyjno – rozdzielcze, penitencjarne zakłady lecznicze, więzienia dla recydywistów i przestępców zawodowych i z nawyknięcia, kolonie rolnicze, penitencjarne zakłady rzemieślnicze, ruchome ośrodki karne). Wobec skazanych na wyroki powyżej lat trzech zakładano programowo stosowanie systemu progresywnego wykonania kary (Tamże, s. 46).

Wydaje się, że jest to dobry okres rozwoju myśli teoretycznej, co znajduje odzwierciedlenie w publicystyce i pracach naukowych. W 1933 r. ukazuje się pozycja o historycznym znaczeniu – „Podstawy nauki o więziennictwie” autorstwa L. Rabinowicza. Od 1936 roku wydawany jest „Przegląd Więziennictwa Polskiego”. Na uwagę zasługują prace J. Śliwowskiego, który już w 1934 roku postulował włączenie sędziego do wykonywania kary pozbawienia wolności. Uznaniem w tamtym czasie cieszyły się również prace E. Neymarka, który w 1930 r. kategorycznie podkreślał opinię, że skazany jest człowiekiem (o czym niektórzy zdają się zapominać). E. Neymark wielce ubolewał wobec stanowiska tych naukowców, którzy uważają, że studiowanie więzień jest wystarczającym zabiegiem, aby tworzyć naukę penitencjarną. Zdaniem Neymarka, należy dążyć do poznania praw wyznaczających wpływ kary pozbawienia wolności na skazanych. Słowa uznania dla dorobku naukowego E. Neymarka wyraził Jean Pinatel w wykładzie zatytułowanym „Czy więzienie może być przekształcone w instytucję wychowawczą?”. Polscy naukowcy wykazali się aktywnością w trakcie Kongresu Karnego i Penitencjarnego w Pradze (1930), gdzie swoje referaty zaprezentowali E. S. Rappaport, J. Markiewicz, E. Neymark, W. Wolter. Godne podkreślenia są także wystąpienia polskich naukowców na kongresie w Berlinie w 1935 r., tj. prof. S. Glasera i prof. J. Śliwowskiego (Tamże, s. 46 - 47).

Jak natomiast przedstawiała się rzeczywistość więzienna? Zdaniem L. Rabinowicza, oddziaływanie przez pracę jest fikcją – co najmniej 80% więźniów nie korzysta z dobrodziejstwa wykonywania pracy; klasyfikacja skazanych pozostaje jedynie postulatem; kwestią powszechną są wyjątkowo ciężkie warunki odbywania kary oraz przeludnienie zakładów (L. Rabinowicz, 1935, Gazeta Sądowa Warszawska, nr 24). L. Rabinowicz podkreśla również, iż występuje rażąca dysproporcja między zapisami w aktach prawnych a faktyczną sytuacją w polskich więzieniach (Tamże).

Nie jest to jedyna krytyczna opinia. Inne, o podobnym brzmieniu, kierowane także przez Czerwony Krzyż zmusiły rząd do powołania komisji sejmowej, której celem było

zbadanie relacji w więzieniach. Obraz polskiego więzienia (1924-1925), ujawniony przez posła Thugata (przewodniczącego komisji), nie napawa optymizmem. Poseł wskazuje, że stopień realizacji deklarowanych celów jest znikomy. Negatywnie oceniono zatrudnienie skazanych (charakter szcątkowy), ujawniono nieprzestrzeganie wymogów dotyczących wyżywienia skazanych (nie przestrzegano zakładanej normy ilości kalorii tj. 2400), akcentowano antyhumanitarne warunki w zakładach penitencjarnych; ujawniono przypadki bicia więźniów (Poseł Thugut, 1925, podają za: S. Walczak, 1990, s. 44 – 45).

W latach późniejszych, zdaniem S. Walczaka, obraz więziennej rzeczywistości uległ pogorszeniu, szczególnie po przewrocie majowym. Wyjątkowo źle zapisał się w pamięci obraz twierdzy w Brześciu nad Bugiem oraz obóz Berezy Kartuskiej. Sytuacja tam panująca, manifestująca się nieludzkimi warunkami, jest trudna do wyobrażenia (Tamże, s. 45 – 46).

Generalnie należy stwierdzić, iż okres dwudziestolecia międzywojennego charakteryzuje:

- Nawiązywanie do tradycji, myśli penitencjarnej z okresu Królestwa Polskiego i Księstwa Warszawskiego.
- Odcinanie się od rozwiązań preferowanych przez ustawodawstwo zaborców.
- Jawna rozbieżność między zapisami w aktach prawnych a praktyką (Tamże, s. 43 – 48).

Aby oddać prawdę, należy jednak zauważyć, że więziennictwo było w tym czasie mocno krytykowane przez prasę za stwarzanie możliwości zatrudnienia skazanym, kiedy wielu porządnymi obywateli jest bezrobotnych. Zwłaszcza że, sytuacja na rynku pracy była w tym czasie wyjątkowo trudna (K. Pawlak, 1990, s. 59). Sprawę dodatkowo komplikowało przeludnienie więzień implikowane kryzysem i bezrobociem (T. Mitraszewski, 1937, s. 19).

2. 7. Myśl penitencjarna oraz sposób postępowania z osobami pozbawionymi wolności po roku 1945

Okres powojenny to czas tworzenia struktur więziennictwa w nowej rzeczywistości. Planowano wykorzystać dorobek okresu międzywojennego oraz zdobycze państwa

radzieckiego. Charakterystyczne dla tego okresu są ciągle zmiany struktury organizacyjnej więziennictwa, które były wymuszane koniecznością radzenia sobie z zupełnie nowymi problemami. Początkowo był to problem jeńców wojennych, potem administracja obozów pracy, następnie zatrudnienie więźniów i wiele innych. W związku z tym, powstawały komórki na potrzeby czasu, które niejednokrotnie funkcjonowały zaledwie po kilka miesięcy (Pomorski Zarząd Obozów Pracy) lub niewiele dłużej (Okręgowe Zarządy Obozów Pracy w Katowicach, Warszawie oraz Bydgoszczy). Problemy rozwiązywano nierzadko metodą prób i błędów. Wynikało to z wielu powodów, m. in. ostro zaznaczył się brak profesjonalnej kadry, kiepski stan obiektów oraz niespotykany do tej pory charakter wyzwań (K. Pawlak, 1990, s. 59 – 61).

W latach powojennych więziennictwo podlegało najpierw pod Resort Bezpieczeństwa Publicznego (od 1945 r.), od grudnia 1954 r. więziennictwo przeniesiono do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, zaś od listopada 1956 r. pozostawało pod zwierzchnictwem Ministerstwa Sprawiedliwości (Tamże).

W nowym państwie utrzymano funkcjonujący w okresie międzywojennym podział więzień na karne, śledcze oraz karno – śledcze. Odstąpiono natomiast od specjalizacji jednostek penitencjarnych. Odpowiedzialność za całokształt zagadnień związanych z funkcjonowaniem jednostki ponosił naczelnik, który mając do pomocy zastępcę, kierował zakładem w obrębie którego wyróżniono działy: polityczno - wychowawczy, specjalny, pracy więźniów oraz administracyjny (Tamże). W roku 1954 Departament Więziennictwa zmienił nazwę na Centralny Zarząd Więziennictwa, który początkowo obejmował 17 wydziałów. Od 1956 r. liczbę wydziałów ograniczono do 7, w strukturze nie znalazł się Wydział Polityczno – Wychowawczy (Z. Karl, 1962, s. 3-4, 10, 14-16, 29-36; K. Bedyński, 1988, s. 16-17, 53-60, 222-228). Jak już wcześniej wspomniałem, w tym czasie sporą uwagę przykładano do kwestii zatrudnienia skazanych. Znaczna liczba skazanych zatrudnianych w śląskich kopalniach stanowiła przyczynek do utworzenia w Chorzowie delegatury Centralnego Zarządu Więziennictwa ds. Ośrodków Pracy Więźniów. Delegatura, w ograniczonym tylko stopniu zależna od CZW, sprawowała także nadzór nad zakładami karnymi w woj. katowickim oraz w pewnej części woj. krakowskiego (W. Kozera, S. Morel, S. Pałysz, 1961, s. 56). Należy jednak stwierdzić, że w tym czasie wykonaniem kary zawiadywała reguła produktywizacji. Za dzień ciężkiej pracy zaliczano za dwa dni pozbawienia wolności. Takie postawienie sprawy promowało osoby silne fizycznie, pozbawiając jednocześnie

szansy na warunkowe zwolnienie skazanych, który nie mogli ciężko pracować (J. Bafia, 1990, s. 72). Rok 1954 wiąże się także ze zmianą samej nazwy formacji więziennej – dotychczasowa nazwa Straż Więzienna została zastąpiona przez nową – Służba Więzienna, co miało odzwierciedlać rozszerzenie zakresu działania służby (J. Śliwowski, 1982, s. 117).

Drugiego października 1955 roku miało miejsce wprowadzenie Regulaminu Więziennego, który ze względu na wnoszone uregulowania jest z perspektywy czasu pozytywnie oceniany. Przede wszystkim, za akcentowanie humanitarnego wykonywania kary, co manifestowało się złagodzeniem rygoru, rozszerzeniem uprawnień osób pozbawionych wolności oraz sprecyzowaniem statusu prawnego skazanego. Jak istotny jest to etap w rozwoju powojennej myśli penitencjarnej, świadczą szczegóły uregulowań:

- Wyeksponowano prawo skazanych do korzystania z prasy, książek oraz biblioteki.
- Opóźniono czas wyłączania światła w celach więziennych na godzinę 21.
- Zaczyna dominować udzielanie widzeń w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą (bez siatki).
- Odstąpienie od podkreślania odwetowego charakteru kary (Śliwowski, 1982, s. 76).

Powrót Służby Więziennej do Ministerstwa Sprawiedliwości (od 1956) należy łączyć z akcentowaniem w działaniach służby funkcji wychowawczej. Zmiany struktury Centralnego Zarządu Więziennictwa manifestowały się zwłaszcza:

- Przejściem przez CZW nadzoru nad kompleksem zagadnień związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności (jednostki, tylko w pewnym stopniu związane z CZW, zostały rozwiązane).
- W CZW Powstały nowe wydziały, a wśród nich - Wydział Penitencjarny.
- Od tej pory, w jednostkach podstawowych, zaznacza się dominująca rola działów penitencjarnych.
- W zakładach powołano komisje penitencjarne.
- W pewnej liczbie jednostek powstały oddziały obserwacyjno – rozdzielcze mające na celu prowadzenie pracy osobopoznawczej (Tamże, s. 117).

W tym okresie zaznacza się tendencja do zwiększania uprawnień zarówno jednostek podstawowych jak i więzień centralnych (17 więzień centralnych – zgodnie z podziałem administracyjnym kraju w tym czasie). Rośnie rola więzień centralnych, na których

spoczywa obowiązek organizacji pracy penitencjarnej w zakładach stopnia podstawowego (K. Bedyński, 1988, s. 31).

Oprócz nurtu związanego ze stanowieniem przepisów prawa oraz działalnością samego więziennictwa zaznacza się drugi, eksponujący dorobek naukowy polskich badaczy, pozostający w związku z rozwojem pedagogiki resocjalizacyjnej. W tym czasie swoją aktywność naukową przejawiał już Stanisław Jedlewski. Zdaniem Lesława Pytki (2003), prof. Jedlewski zapoczątkował rozwój badań nad pedagogiką resocjalizacyjną (L. Pytka, 2003, s. 468). Stanisław Jedlewski, aktywny już przed 1939 rokiem, był propagatorem wielokierunkowego oraz wielostronnego wychowania i wykształcenia. Organizator Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie popadł jednak w 1953 roku w niełaskę, został okrzyknięty „wrogiem ludu” i zdymisjonowany do poziomu nauczyciela szkoły podstawowej. „Lata odwilży” przynoszą Jedlewskiemu rehabilitację i powrót na Uniwersytet Warszawski. Jest to okres wyteżonej pracy badawczej, której efektem jest m. in. wydana w 1962 roku książka pod tytułem „Nieletni w zakładach poprawczych”. W tej wstrząsającej ówczesnego czytelnika pozycji autor ukazuje rzeczywisty obraz praktyki wychowawczej w zakładach poprawczych. W swoich kolejnych artykułach Jedlewski przeprowadza wnikliwą analizę psychologiczną zachowania, osobowości oraz postaw młodzieży sprawiającej trudności wychowawcze. Najważniejsza jednak pozycja S. Jedlewskiego została wydana w roku 1966, tj. „Analiza pedagogiczna systemu dyscyplinarno – izolacyjnego. Procesy dezintegracji osobowości młodzieży i metody ich przewycięzania”, która wyznacza jej autorowi pozycję prekursora badań podkultury przestępczej i przemocy. Działalność naukowa S. Jedlewskiego, związana z postacią Marii Grzegorzewskiej oraz Czesława Czapówa, odważna i dynamiczna, wyrażająca się w słowach - „Służyć ludziom. Służyć młodzieży zwłaszcza” - znalazła także odzwierciedlenie w pozycjach wydawanych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dwudziestego wieku (L. Pytka, 2003, s. 468 - 469).

Lata pięćdziesiąte to także początek działalności Czesława Czapówa, pedagoga resocjalizacyjnego, który wraz ze S. Manturzewskim w 1956 roku zapoczątkował badania (o charakterze pedagogicznym i socjologicznym) nad chuligaństwem, skupiając się na grupach młodocianych popełniających czyny karalne. Badania stanowiły asumpt do napisania takich pozycji, jak: „Czy Johnny zostanie gangsterem? Uwagi o metodach walki z przestępczością młodzieży” (1959) oraz „Niebezpieczne ulice” (1960). W latach 60. przedmiotem zainteresowania Cz. Czapówa stała się problematyka

diagnozowania oraz resocjalizacji młodocianych przestępców. W rezultacie działalności badawczej powstała pozycja zatytułowana: „Młodzież a przestępstwo. Zarys resocjalizacji metodą indywidualnych przypadków” (1962). Współpraca Cz. Czapówa z Katedrą Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Warszawskiego stała się początkiem wieloletniego współdziałania na polu nauki ze Stanisławem Jedlewskim (1961). Współdziałania, które zaowocowało powstaniem pierwszego akademickiego podręcznika pedagogiki resocjalizacyjnej (1971). „Pedagogika resocjalizacyjna” jest pozycją w której autorzy w sposób klarowny referują najważniejsze twierdzenia, metody oraz problemy subdyscypliny pedagogiki, a także prezentują projekt resocjalizacji w postaci procesu aktywizującej reedukacji. Jest też Cz. Czapów jednym z współtwórców Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego (1973). Działalność naukowa Czapówa obejmuje również problematykę celowego wywierania wpływu na grupy społeczne w drodze kształtowania ról społecznych oraz postaw. W tych kategoriach ujmował działania resocjalizujące w swojej najbardziej reprezentatywnej pozycji zatytułowanej „Wychowanie resocjalizujące” (L. Pytka, 2003, s. 554 – 556). Cz. Czapów porównuje resocjalizację - ponowną socjalizację – do przebiegu zdrowienia, rozumiejąc ten proces bardzo szeroko. A zatem, nie tylko jako wychowanie korygujące braki socjalizacji, ale również kompleks oddziaływań realizujących trzy funkcje:

- **Opiekę** perspektywiczną, pobudzającą do aktywności.
- **Wychowanie** resocjalizujące skoncentrowane na kształtowaniu postaw, ze szczególnym uwzględnieniem kontroli wewnętrznej.
- **Terapię** – leczenie dysfunkcji, schorzeń (L. Pytka 2003, s. 556).

Czesław Czapów, dostrzegając rolę wielu czynników w procesie resocjalizacji, decydującą przypisuje jednak osobie wychowawcy, czyniąc go gwarantem właściwego przebiegu oddziaływań (Tamże, s. 555).

Wracając do nurtu związanego ze stanowieniem przepisów prawa oraz działalnością samego więziennictwa wypada odwołać się do roku 1957. Od tego bowiem roku nad praworządnym wykonywaniem kary pozbawienia wolności sprawuje nadzór Sąd Penitencjarny (K. Pawlak, 1990, s. 63).

W ocenie Jerzego Bafii (1990), jest to co prawda okres przejściowy, niemniej jednak znamionujący pewne pobudzenie myśli penitencjarnej, prowadzący do kodeksu karnego (J. Bafia, 1990, s. 72. Potwierdzeniem tej opinii jest realizacja w latach 1958-1959 w Szczypiornie eksperymentu penitencjarnego, którego pomysłodawcą był prof. Witold

Świda. Jak podkreśla Hanna Świda – Ziemia (1990), eksperyment zrealizowany także dzięki postawie prof. S. Walczaka (ówczesnego ministra sprawiedliwości), z osobą którego należy łączyć okres przyjazny dla innowacji w pracy z więźniami. Projektodawca, mając na uwadze niekorzystny charakter izolacji więziennej dla powodzenia oddziaływań wychowawczych (skumulowanie znacznej liczby skazanych jest w istocie powstaniem zbiorowiska kryminogennego; w warunkach zakładu skazany jest w znakomitej sytuacji uzależniony od innych, a zmiana osobowości wymaga osobistych wyborów), stawiał sobie za cel taką modyfikację warunków odbywania kary, aby przynajmniej u części skazanych młodocianych odbywających długie wyroki nastąpiły korzystne zmiany w osobowości (H. Świda – Ziemia, 1990, s. 464 - 466). Na czym miała polegać modyfikacja warunków? Przede wszystkim:

- Zrezygnowano z wielu ograniczeń regulaminowych – skazani mieli znaczną swobodę poruszania się po terenie obiektu (zrezygnowano z okratowania okien, pozostawiono tylko to co konieczne – ogrodzenie zewnętrzne).
- Programowo zmniejszono dystans między wychowankami a tymi którzy ich pilnowali, eksponując wspólnotowy charakter wzajemnych relacji.
- Duży nacisk położono na wartościowe (także z punktu widzenia wychowanków) zagospodarowanie czasu wolnego, aby stanowiło ono wartość konkurencyjną dla „drugiego życia”.
- Decydującą rolę odgrywała jednak nauka w technikum samochodowym, która stwarzała możliwość zdobycia cenionego wówczas zawodu na poziomie średnim.
- Zmagania z podkulturą prowadzono w sposób szczególny, aby nie zepchnąć jej do „podziemia” (zakaz stwarzałby ryzyko odbudowy), pozwolono funkcjonować wychowankom w dotychczasowych relacjach, jednocześnie tak kształtując nowe grupy, relacje (np. I, II klasa, drużyna), aby te, krzyżując się ze starymi, stanowiły dla nich realną konkurencję i antidotum na uczestnictwo w podkulturze więziennej (Tamże, s. 468 - 469).

Eksperyment nie przyniósł jego organizatorom oczekiwanych rezultatów, ponieważ został przerwany po ucieczce wychowanków (ucieczkę zorganizowała grupa wychowanków, która wbrew woli organizatorów została przetransportowana z Warszawy). Stało się tak, przede wszystkim, za sprawą braku zrozumienia ze strony więźniaków samej istoty i roli eksperymentu oraz niewłaściwych postaw funkcjonariuszy, także z Centralnego Zarządu Więziennictwa (Tamże, s. 470 - 472).

A szkoda – zwłaszcza jeśli uwzględnimy ogrom trudu organizacyjnego, walory rozwiązań koncepcyjnych - osadzone w okresie historycznym lat pięćdziesiątych dwudziestego wieku.

Następne ważne wydarzenia przenoszą nas w lata sześćdziesiąte. Dwie daty wydają się być znaczące, pierwsza to 7 luty 1966 r., kiedy wprowadzono regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności, którego myślą przewodnią była indywidualizacja wykonania kary pozbawienia wolności. Jak zamierzano realizować ten cel? Przede wszystkim, powstają typy jednostek: więzienia, zakłady karne dla więźniów młodocianych, zakłady karne dla recydywistów, zakłady karne dla więźniów z anomaliami psychicznymi, zakłady przejściowe oraz ośrodki pracy więźniów. Druga data to 26 stycznia 1967 r., kiedy to ogłoszono regulamin wykonywania tymczasowego aresztowania. Regulaminy stanowią niejako pomost do wprowadzenia kodeksu karnego (P. Wierzbicki, 1966, s. 8; J. Bafia, 1990, s. 73 - 74).

Kodeks Karny Wykonawczy z 1969 roku wprowadza, oprócz zmiany nazwy CZW na Centralny Zarząd Zakładów Karnych, przekształcenie więzień centralnych na Wojewódzkie Zarządy Zakładów Karnych. Od tej też pory jednostki podstawowe nazywane są zakładami karnymi i aresztami śledczymi. W tym czasie wprowadzono nowy rodzaj jednostek przeznaczonych dla recydywistów (po odbyciu przez nich kary), tj. Ośrodki Przystosowania Społecznego. Implikacją zmian w podziale administracyjnym kraju była likwidacja Wojewódzkich Zarządów Zakładów Karnych (1976 r.). Powołanie w ich miejsce Okręgowych Zarządów Zakładów Karnych w istotny sposób zwiększa uprawnienia tych jednostek. Od tej pory sprawują one funkcję kontrolną nad działalnością jednostek podstawowych, akcentując przy tym funkcję organizacyjną i koncepcyjną (K. Pawlak, 1990, s. 64). Od drugiej połowy lat siedemdziesiątych obserwuje się specjalizację pewnej części jednostek penitencjarnych. I tak, wyszczególniono zakłady karne dla osadzonych z winy nieumyślnej, zakłady dla wojskowych. Zaś od 1978 roku rozpoczęła działalność placówka opiekuńcza dla nieletnich w Krzywańcu (J. Lipiński, 1978; J. Majer, 1979).

Dotychczasowa refleksja nad całokształtem zagadnień związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności w Polsce wskazuje, że zmiany w wielu kwestiach następowały dość często, co świadczy o sezonowym charakterze wielu rozwiązań. Datą graniczną wydaje się być rok 1956. Do tego bowiem czasu, podejmowane rozwiązania podyktowane były, jakże często, względami politycznymi. Dopiero po roku 1956 można mówić o radykalnej poprawie, przyjmowane rozwiązania służą realizacji zadań

stawianych więziennictwu (K. Pawlak, 1990, s. 65. Trudno jest pozytywnie ocenić oddziaływania na skazanych w okresie początkowym, tj. od 1944 roku do połowy lat pięćdziesiątych. Jak podaje Jerzy Bafia (1990), w tym okresie nastąpiło wręcz totalne uwstecznienie się, dał o sobie znać prymitywizm oraz silny rygorizm (J. Bafia, 1990, s. 72).

Kodeks karny wykonawczy z 1969 (wielokrotnie nowelizowany) okazał się aktem prawnym wyjątkowo długowiecznym, przetrwał bowiem bez mała trzydzieści lat. Można go oceniać krytycznie (co zresztą czyniono wielokrotnie), jedno jednak nie ulega wątpliwości, wówczas Polska należała do niewielu państw cieszących się ustawową regulacją wykonywania kary pozbawienia wolności oraz tymczasowego aresztowania (T. Bulenda, R. Musidłowski, 2003, s. 3).

Nie wypada mi wartościować działalności współczesnych polskich badaczy, którzy niejednokrotnie obecnie aktywnie działają na polu polskiej nauki. Nie ulega jednak żadnej wątpliwości, że nie brakuje szacownych postaci, które włożyły znaczący wkład w rozwój myśli penitencjarnej. Ukłonem wobec tych postaci jest cytowanie ich przemyśleń, prezentacja w bibliografii. Wielu, spośród znawców zagadnień resocjalizacyjnych/penitencjarnych rozproszonych jest w różnych ośrodkach akademickich kraju. W latach siedemdziesiątych XX w. działalność badawczą zapoczątkował Lesław Pytka – autor drugiego w Polsce podręcznika akademickiego pedagogiki resocjalizacyjnej. Lesław Pytka jest kontynuatorem myśli zapoczątkowanej przez Cz. Czapówa i St. Jedlewskiego. Od wielu lat prowadzi badania nad przestępczością młodocianych oraz nieprzystosowaniem społecznym dzieci i młodzieży. Współzałożyciel oraz redaktor naczelny czasopisma „Opieka – Terapia – Wychowanie”, autor i współautor książek, autor licznych publikacji.

Do ważnych inicjatyw mających wpływ na rozwój polskiej myśli penitencjarnej należy bez wątpienia zaliczyć działalność wydawanego od 1989 roku czasopisma „Opieka – Terapia – Wychowanie”. Jak piszą jego projektodawcy w artykule wstępnym, pomysł kwartalnika dojrzał czas jakiś. Zdaniem P. Szczepaniaka (2003), nazwa czasopisma poświęconego problemom profilaktyki społecznej i resocjalizacji zawiera meritum programu, charakterystyczny manifest jego autorów. Akcentuje równocześnie pewne powiązania, przez wzgląd na osobę Cz. Czapówa i Stanisława Jedlewskiego, z tak zwaną Szkołą Warszawską Pedagogiki Resocjalizacyjnej. Na uwagę zasługuje fakt, że twórcy pedagogiki resocjalizacyjnej już w pierwszym podręczniku (1971), określili zasadę traktowania penitencjarnego (Cz. Czapów,

S. Jedlewski, 1971, s. 282). Nie odnoszą się jednak do tej kwestii w późniejszych wydaniach podręczników akademickich. Niemniej jednak problematyka pedagogiki penitencjarnej znajduje odzwierciedlenie na łamach omawianego periodyku (P. Szczepaniak, 2003, s. 31 – 32). Jak podaje Paweł Szczepaniak (2003), „Opieka – Terapia – Wychowanie” rejestrowała na swych kartach najważniejsze wydarzenia społeczne, cywilizacyjne oraz rozwijającej się pedagogiki resocjalizacyjnej (Ibidem). Wspomnę choćby o przyjęciu przez Radę Europy tzw. Europejskich Reguł Więziennych (1987) oraz Europejskich Reguł Dotyczących Sankcji i Środków Alternatywnych (1992). Polskie prawo uwzględniło ustalenia zawarte w tych aktach (konstytucja przyjęta w 1997 roku, kodeks karny z 1997 roku). Na kartach kwartalnika wypowiadało się wielu znanych oraz często cytowanych polskich badaczy, znawców problematyki resocjalizacyjnej, z których wymienię choćby: A. Bałandynowicza, B. Jarzębowską – Baziak, J. Nawoja, Z. Piechowiaka, M. Porowskiego, L. Pustkowiak, L. Pytkę, J. Rejmana A. Rzepińskiego, P. Stępnia P. Szczepaniaka, A. Szecówkę, B. Urbana.

Zapewne istotnym wydarzeniem dla rozwoju polskiej myśli penitencjarnej było powstanie w 1991 roku Polskiego Towarzystwa Penitencjarnego. Pomysłodawcą powstania towarzystwa był Józef Korecki, zaś założycielem stał się Henryk Machel. Towarzystwo, pozostając niezależnym od rządowych organów, spełnia istotną misję w kategoriach społecznego i naukowego wspierania polskiej penitencjarystyki. Potencjał naukowy towarzystwa, stanowiony przez pracowników naukowych kilku wyższych uczelni, ujawnia się w postaci takich inicjatyw, jak choćby: organizacja trzech Polskich Kongresów Penitencjarnych, współpraca przy wydawaniu publikacji naukowych oraz organizacja sympozjów naukowych. W obrębie PTP działają Dyskusyjne Kluby Penitencjarne, spośród których, w sposób szczególnie pozytywny wyróżnia się Katowicki Penitencjarny Klub Dyskusyjny współpracujący z Uniwersytetem Śląskim. (H. Machel, 2003, s. 364 – 365).

Wydaje się, że istotną rolę w rozwoju myśli penitencjarnej odgrywają czasopisma poświęcone problematyce penitencjarnej, czyli „Przegląd Więziennictwa Polskiego” oraz „Forum Penitencjarne”. Nieco odmienna formuła i charakter obu czasopism wydaje się sprzyjać komplementarnemu przedstawianiu rzeczywistości więziennej oraz całości problematyki penitencjarnej. Forum penitencjarne stanowi płaszczyznę wymiany poglądów wielu osób, którym problematyka penitencjarna nie jest obca. Liczne relacje z jednostek podstawowych odnoszące się do ważnych kwestii

stanowiących bieżące doświadczenia więźniaków przybliżają czytelnikowi obraz rzeczywistości więziennej. Na szczególną uwagę zasługuje cykl – rozmowa miesiąca. Dłuższa forma artykułów oraz skrupulatny dobór rozmówców niejednokrotnie stwarza sposobność zapoznania się z poglądami profesjonalistów z dziedzin, których dorobek nie jest obojętny dla pedagogiki resocjalizacyjnej i penitencjarnej.

Natomiast „Przegląd Więziennictwa Polskiego” stanowi miejsce prezentacji artykułów o charakterze naukowym. Kwartalnik wydawany jest od 1991 roku, i jak podaje Teodor Szymanowski (2006), kultywuje tradycję zapoczątkowaną przez przedwojenny „Przegląd Więziennictwa” (wydawany w latach 1936 – 1939) oraz kontynuowaną przez „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny” (wydawany w latach 1971 – 1990) (T. Szymanowski, 2006, s. 3). Dla ścisłości należy dodać, iż w latach 1957 – 1963 czasopismo to wydawane było pod nazwą „Przegląd Więziennictwa”, zaś w latach 1963 – 1971 pod nazwą „Przegląd Penitencjarny” (J. Cegielska, 2006, s. 197 -199). Na łamach tego czasopisma wypowiadało się wielu badaczy powszechnie uznanych w świecie nauki, jak choćby: Stefan Leleńtal, Józef Nawój, Krystyna Ostrowska, Kazimierz Pospiszyl, Piotr Stępnik, Teodor Szymanowski. Przegląd Więziennictwa Polskiego, zdaniem T. Szymanowskiego, godzi naukowy charakter czasopisma z dążnością do ukazania stanu praktyki, co ujawnia się w artykułach pracowników więziennictwa (T. Szymanowski, 2006, s. 3).

Nowy kodeks karny z 1997 r., który wszedł w życie w 1998 roku, stanowił raczej ważne wydarzenie w rozwoju polskiej myśli penitencjarnej. Nie wprowadzał on jednak rewolucyjnych zmian w postępowaniu z osobami pozbawionymi wolności. Zawierał natomiast pewne sprzeczności z ustawą zasadniczą - art. 4 § 2 kkw pozostawał w niezgodzie z art. 31 ust.3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – ograniczenie praw i wolności nie może następować w przepisach wydanych na podstawie ustawy, lecz w ustawie (Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 19 listopada 1998 do Ministra Sprawiedliwości). Wskazana sprzeczność stanowiła powód do bardzo głębokiej nowelizacji kodeksu z 1997. Przeprowadzona w 2003 r. nowelizacja, polegająca na usunięciu wspomnianej sprzeczności - przeniesieniu do ustawy przepisów zawartych w regulaminach (bez wprowadzenia zmian w ich treści), nie rozwiązała wszystkich wątpliwości dotyczących tego aktu. Kodeks z 1997 roku od chwili ogłoszenia stanowił przedmiot komentarzy, także postaci uznawanych za autorytet w polskiej nauce (T. Szymanowski, Z. Świda, 1998; Z. Hołda, K. Postulski, 1998; S. Leleńtal, 1999; S. Poweła, 1999;). Zdaniem T. Bulendy i R. Musidłowskiego (2003),

zwieńczał jednak całokształt poszukiwań w zakresie oddziaływań podejmowanych wobec skazanych i tymczasowo aresztowanych (Ibidem). Abstrahując od całościowego omówienia tego aktu prawnego, chciałbym zwrócić uwagę na kilka ważnych kwestii i uregulowań. Przede wszystkim, ustawodawca stwarza skazanym znaczne możliwości w zakresie kontaktów z osobami bliskimi. Niewątpliwie novum stanowi możliwość przeprowadzania rozmów telefonicznych. Ustawodawca rozszerza zakres korzystania z przepustek (zgodnie z art. 91 § 7; art. 92 § 9; art. 138 § 1 pkt. 8), stwarza także możliwość korzystania z widzeń poza obrębem zakładu karnego na czas nie przekraczający do 30 godzin (art. 138 § 1 pkt. 7). Na uwagę zasługuje wprowadzona możliwość widzeń „miękkich” – w trakcie których skazani mogli zaspakajać potrzeby intymne. Oferta pomyślana, przede wszystkim, dla małżeństw, dla realizacji której przygotowano stosowne pomieszczenia na terenie zakładów (Machel H., 2003, s. 190). Istotnym, zupełnie nowym posunięciem jest wprowadzenie możliwości uzyskania przez skazanych zapomogi pieniężnej w wysokości 1/10 przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników, w sytuacji braku pracy i środków (Ibidem). Bez wątplenia cenionym posunięciem jest wyselekcjonowanie odrębnych zakładów dla recydywistów penitencjarnych – tj. dla skazanych którzy już uprzednio przebywali w warunkach izolacji więziennej. Należy przy tym zaznaczyć, że przestępca wtórny nie koniecznie musi spełniać warunki definicji kodeksowej. Zdaniem prof. Machela (2003), przyjęte rozwiązanie sprzyja programowanym oddziaływaniom oraz zapobiega demoralizacji skazanych po raz pierwszy (Machel H., 2003, s. 186). Niewątpliwie ważną kwestią jest wprowadzenie trzech systemów wykonywania kary pozbawienia wolności:

- System programowanego oddziaływania
- System zwykły
- System terapeutyczny

Nowością jest również przyjęty sposób ujmowania zadań wykonania kary pozbawienia wolności. Kwestia odwetu przestaje mieć rację bytu, zaś zagadnienie samej resocjalizacji jest lokowane w kategoriach uprawnienia skazanego, ewentualnie oferty służby więziennej, którą skazany może odrzucić (Machel H., 2003, s. 189). Dodać koniecznie należy, że w systemie programowanego oddziaływania odbywają karę skazani młodociani oraz skazani dorośli, którzy po przedstawieniu im propozycji oddziaływania, wyrażą zgodę na współudział w jego opracowanie i realizację (art. 95). Natomiast, wobec skazanych dorosłych nie wyrażających woli uczestnictwa

w programowanym oddziaływaniu, ustawodawca nakłada na służbę więzienną obowiązek takiego wykonywania kary pozbawienia wolności, aby służyło powrotowi do społeczeństwa (Uzasadnienie rządowe 1997, s. 546, podaję za: Machel H., 2003, s. 189). W trzecim z wymienionych systemów, terapeutycznym, kara wykonywana jest wobec: skazanych z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych środków psychotropowych, upośledzonych umysłowo, niepełnosprawnych psychicznie (art. 96). Generalnie należy stwierdzić, iż regulacje zawarte w K.k.w. – eksponujące podmiotowość skazanego - sprzyjają oddziaływaniom resocjalizacyjnym, choć dostrzega się, że ustawodawca unika określenia resocjalizacja (Machel H., 2003, s.186 – 192).

Jednym z celów przedstawienia rozwoju myśli penitencjarnej na przestrzeni wieków jest ukazanie ciągłości myśli rodzimej. Ciągłości, która nie została przerwana nawet w czasie utraty niepodległości. Tak głębokie cofnięcie się w czasie pozwala: obiektywnie ocenić stan obecny, dostrzec powtarzalność występowania pewnych dylematów (jak na przykład – przeludnienie więzień), ocenić dotychczasowy dorobek, pozwala postrzegać szerzej i głębiej - bo wspierając się na przemyśleniach wielu szacownych autorów.

3. 1. Przedmiot badań, problemy i hipotezy

Przedmiotem badań jest **zjawisko wpływu społecznego** wśród skazanych i tymczasowo aresztowanych przebywających w warunkach izolacji więziennej

I Problem badawczy

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej:

1. Młodocianych ?
2. Dorosłych?
3. Dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?
4. Dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej?

Założenia badawcze

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej pochodzące od członków grupy własnej a nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej ulegają wpływowi skazanych.

II Problem badawczy

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej:

1. Młodocianych ?
2. Dorosłych ?
3. Dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?
4. Dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej?

Założenia badawcze

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej pochodzące od członków grupy własnej a nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej ulegają wpływowi tymczasowo aresztowanych.

III Problem badawczy

Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej:

1. Młodocianych ?
2. Dorosłych ?
3. Dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?
4. Dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej?

Założenia badawcze

System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej pochodzące od członków grupy własnej a nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej ulegają wpływowi skazanych.

3. 2. Metody, techniki, narzędzia badawcze

W celu udzielenia odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze i zweryfikowania założeń badawczych przyjęto metody badawcze:

A. Metoda sondażu diagnostycznego

Zastosowano techniki badawcze:

Ankieta

Technika projekcyjna

Wywiad

Badanie dokumentów

Obserwacja

Zastosowane techniki wyznaczają narzędzia badawcze:

Kwestionariusz ankiety wpływu społecznego

Test projekcyjny wpływu społecznego

Kwestionariusz wywiadu wpływu społecznego

Raport z przeglądu akt osobowych: Część A i B

Specyficzne problemy badawcze wymagały od autora badań skonstruowania odpowiednich narzędzi badawczych.

Kwestionariusz ankiety wpływu społecznego

Kwestionariusz ankiety, własnej konstrukcji autora, zbudowany jest z 83 pozycji, których wyniki są łączone w siedem skal. Sześć skal ma w założeniu oszacować uleganie wpływowi społecznemu powodowanemu działaniem reguł: wzajemności; społecznego dowodu słuszności; autorytetu; zaangażowania i konsekwencji; lubienia oraz niedostępności. Siódma skala, to pula dziesięciu pozycji upodobnionych do pytań skal weryfikacyjnych z inwentarzy osobowości, głównie skali „kłamstwa” (K) z MPI Eysenecka, która mierzy zjawisko dysymulacji występujące w badaniach kwestionariuszowych (Choynowski 1968, podaję za: Drwał 1981, s. 66). Odpowiedzi zgodnej z kluczem przypisywany jest 1 punkt; odpowiedzi niezgodnej z kluczem – 0 punktów. Wysoki wynik w tej skali, wskazuje na dążność do ukazywania się w nadmiernie korzystny sposób. Sumowanie wyników z poszczególnych pul, daje wynik surowy w tych skalach. Pozycja kwestionariusza składa się z bodźca, w formie odpowiednio sformułowanego pytania oraz przyporządkowanej opcji odpowiedzi. Pytania kwestionariuszowe dotyczą zachowań typowych dla warunków izolacji więziennej i jednocześnie diagnostycznych. Treść pytań została odpowiednio sformułowana - starałem się używać języka niewyszukanego, unikałem zaprzeczeń i podwójnych zaprzeczeń, skomplikowanej konstrukcji, operowania uogólnieniami. Dążyłem natomiast do formułowania specyficznych, konkretnych, ścisłych i jednoznacznych sytuacji. Te same przesłanki uwzględniłem również konstruując format odpowiedzi. Pytania zostały zaopatrzone w kafeterię zamkniętą, dysjunktywną. W przypadku pytań dotyczących badania wpływu społecznego zastosowałem format rozszerzony. Wybór został ustalony do jednej z sześciu możliwości, bez opcji pośredniej tj.: 1 - zdecydowanie nie; 2 - nie; 3 - raczej nie; 4 - raczej tak; 5 – tak; 6 - zdecydowanie tak. Współcześnie nie zaleca się stosowania opcji pośrednich, ze względu na słabość statusu logicznego takich opcji. W przypadku pozycji mierzących zjawisko dysymulacji zastosowany został format dwukategorialny - wybór został ograniczony do jednej z dwu możliwości, tj. 1 - tak; 0 - nie. Aby ograniczyć

efekt „bliskości”, powodujący nadmierną zgodność odpowiedzi na pytania zlokalizowane blisko siebie, pozycje kwestionariuszowe zostały rozmieszczone zgodnie z porządkiem losowym. Kwestionariusz zaopatrzony został w instrukcję zachęcającą do wyobrażenia sobie opisanej sytuacji, zastanowienia się na pytaniami oraz udzielania rzetelnych odpowiedzi. Instrukcja została opracowana dość precyzyjnie, aby umożliwić zrozumienie pytań oraz ułatwić udzielenie odpowiedzi. Uzupełnieniem kwestionariusza jest metryczka, składająca się z ośmiu pozycji. Zestaw pytań metryczkowych został dostosowany do problematyki badawczej. Uzyskane informacje pozwolą bardziej całościowo analizować uzyskany materiał. W pewnym sensie, pytania będą pełniły funkcję sprawdzającą wiarygodność udzielanych odpowiedzi.

Test projekcyjny wpływu społecznego

Drugą techniką badawczą, jaką się posłużyłem, była technika projekcyjna. Zastosowanie technik projekcyjnych powoduje, że osoba badana udziela cennych dla badacza informacji, nie mając pełnej tego świadomości. Warto podkreślić, że realizuje to, w stopniu większym niż chciałaby to uczynić, a wszystko dzięki skojarzeniom ujawniającym myśli człowieka.

Test projekcyjny, własnej konstrukcji autora, pozwolił zweryfikować materiał badawczy uzyskany za pomocą kwestionariusza ankiety. Poszczególnym pozycjom kwestionariusza ankiety, odpowiadają odpowiednio skonstruowane bodźce w postaci niedokończonego zdania lub specjalnego pytania testu projekcyjnego. Zastosowana technika polega na uzupełnieniu treścią niedokończonych zdań lub na udzieleniu odpowiedzi na specjalnie skonstruowane pytania. Test projekcyjny zbudowany jest z 73 pozycji. Uzyskany materiał badawczy w postaci niedokończonych zdań wraz z uzupełnieniem brakujących treści, został pogrupowany, analogicznie, jak w kwestionariuszu ankiety. Zawarte w dodanych przez osadzonych uzupełnieniach treści, zostały poddane ocenie. Interpretacja uzyskanego tą drogą materiału, będzie polegała na dokonaniu porównania z wynikami uzyskanymi za pomocą kwestionariusza ankiety. Materiał bodźcowy w postaci niedokończonych zdań i pytań, został odpowiednio sformułowany, aby być zrozumiałym dla osób przebywających w jednostkach penitencjarnych. Dążąc do ograniczenia efektu „bliskości”, pozycje testowe zostały rozmieszczone zgodnie z porządkiem losowym. Test zaopatrzony został w instrukcję skłaniającą i zachęcającą do wyobrażenia sobie zasygnalizowanych

sytuacji, zastanowienia się nad niedokończonymi zdaniami i pytaniami oraz udzielania rzetelnych odpowiedzi. Instrukcja zawiera również informacje, niezbędne do przeprowadzenia badania. Kwestionariusz ankiety i test projekcyjny zostały opatrzone tym samym numerem identyfikacyjnym. Ponieważ kwestionariusz ankiety zaopatrzony został w metryczkę - nie było więc potrzeby ponownego jej stosowania.

Kwestionariusz wywiadu wpływu społecznego

Przeprowadzenie wywiadu stwarza możliwość uzyskania danych stanowiących cenny materiał poznawczy. Wywiady przeprowadzałem z właściwym wychowawcą i/lub – oddziałowym, w oparciu o przygotowane na tą okoliczność dyspozycje w postaci odpowiednio sformułowanych pytań, które zadawałem w określonej kolejności i w takim samym brzmieniu osobom, z którymi przeprowadzałem wywiad. Starłem się zadbać o właściwą atmosferę (takt, dyskrecja) sprzyjającą uzyskaniu wartościowych danych o postawach i występujących zależnościach. Pracą na tym etapie - podobnie jak i na pozostałych – kierowała zasada – że podstawowym przedmiotem mojej uwagi są problemy badawcze i na nich skupiałem swoją uwagę. Uzyskane dane zostały naniesione na przygotowany przez autora pracy kwestionariusz.

Raport z przeglądu akt osobowych: Część A i B

Do gromadzenia wstępnych, opisowych danych wykorzystałem, jako technikę pomocniczą - badanie dokumentów. Nie sposób bowiem wyobrazić sobie jakiegokolwiek działalności badawczej, bez możliwości dostępu, choćby w niewielkim zakresie, do odpowiedniej dokumentacji. Dokumenty jakie wykorzystałem, to przede wszystkim materiały odzwierciedlające fakty i działania. Jest to dokumentacja instytucji, jaką jest jednostka penitencjarna. Zarówno pochodzenie jak i sposób jej gromadzenia gwarantuje jej rzetelność oraz daje możliwość weryfikacji. Spośród dostępnych dokumentów za najodpowiedniejsze należy uznać: akta osobowe część A, akta osobowe część B. Względy praktyczne podsuwają także kartę tożsamości skazanego i tymczasowo aresztowanego, która odzwierciedlając wybrane informacje zawarte w wymienionych aktach – umożliwia identyfikację osadzonego. W celu sprawnego gromadzenia danych, przygotowałem odpowiednią do potrzeb badań tabelę.

B. Metody analizy statystyczno - porównawczej

Do analizy statystycznej wykorzystałem test Kołmogorowa-Smirnowa, gdzie statystyką jest wartość D - największa różnica między kumulatywnymi rozkładami

częstości dla porównywanych prób. Wybór testu podyktowany został występowaniem w próbie dużej ilości rang związanych, co w znacznym stopniu utrudnia lub wręcz uniemożliwia stosowanie innych testów. Test Kołmogorowa-Smirnowa spełnia wymogi, a jego stosowanie nie jest przesadnie uciążliwe w przypadku licznych prób. Ponieważ porównywane próby były znacznej wielkości oraz kierunek rozbieżności jest przewidywany, w celu ustalenia związku między zmiennymi zastosowałem przybliżenie chi-kwadrat.

W celu testowania hipotezy, czy wylosowana próba jest losowa, zastosowałem oparty na teorii serii test Walda – Wolfowitza.

Odpowiedź na postawione problemy badawcze została udzielona w sześciu wymiarach, tj. z uwzględnieniem działania wyszczególnionych przez Cialdinię (2001) reguł wpływu społecznego, a mianowicie: wzajemności, społecznego dowodu słuszności, autorytetu, zaangażowania i konsekwencji, lubienia i niedostępności.

Do analizy statystycznej I problemu badawczego, w zmiennej niezależnej – czas pobytu w warunkach izolacji więziennej - wyodrębniono następujące interwały:

- ❑ od kilku tygodni do niepełnych 6 miesięcy;
- ❑ od 6 miesięcy do niepełnych 12 miesięcy;
- ❑ od 12 miesięcy do niepełnych 18 miesięcy
- ❑ od 18 miesięcy od niepełnych 24 miesięcy
- ❑ od 24 miesięcy do niepełnych 36 miesięcy
- ❑ od 36 miesięcy do niepełnych 48 miesięcy
- ❑ od 48 miesięcy do niepełnych 60 miesięcy
- ❑ od 60 miesięcy do niepełnych 84 miesięcy
- ❑ od 84 miesięcy do niepełnych 120 miesięcy
- ❑ 120 miesięcy i więcej.

Do analizy statystycznej II problemu badawczego, w zmiennej niezależnej – czas pobytu w warunkach izolacji więziennej - wyodrębniono ponadto interwał:

- ❑ od 3 miesięcy do niepełnych 6 miesięcy.

Uzasadnieniem takiego posunięcia jest obecność w warunkach izolacji pewnej liczby tymczasowo aresztowanych, wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania na okres 3 miesięcy. Ciekawość badawcza oraz

względy praktyczne skłoniły mnie do uwzględnienia w analizie statystycznej tego czasookresu.

Opracowanie uzyskanego materiału badawczego

Badania obejmujące liczną populację implikują zebranie olbrzymiej ilości informacji rozlokowanych w narzędziach przygotowanych na okoliczność rozwiązania problemów badawczych. W pierwszej kolejności uporządkowałem zgromadzony materiał w obrębie samych narzędzi badawczych. Następnie dokonałem porównania materiału badawczego zawartego w kwestionariuszach ankiety wpływu społecznego z wynikami uzyskanymi za pomocą testu projekcyjnego wpływu społecznego, które w zamierzeniu autora pracy ma weryfikować uzyskany materiał badawczy. Generalnie należy uznać, że znaczna część materiału bodźcowego zawartego w testach projekcyjnych implikowała tzw. „reakcje bliskie”, co wskazuje na rozumienie komunikatów zawartych w materiale bodźcowym w postaci niedokończonych zdań i pytań. Dostrzegałem jednocześnie spójność rezultatów uzyskiwanych za pomocą wymienionych narzędzi badawczych. Można zatem uznać, że test projekcyjny wpływu społecznego spełnił swoją funkcję.

Przeprowadziłem również niezbędne obliczenia: obliczanie wyników surowych, wyliczenie czasu pobytu w izolacji i wieku życia, ustalenie ilości pobytów w izolacji i in.; przeanalizowałem uzyskany materiał badawczy; informacje wątpliwe (podane przez skazanego) weryfikowałem posiłkując się danymi zawartymi w pozostałych narzędziach badawczych. Uporządkowany materiał badawczy został naniesiony na arkusz programu Microsoft Excel. Wprowadzenie danych do programu daje znaczne możliwości w zakresie: dalszego porządkowania materiału badawczego, wyliczania wielu statystyk oraz możliwość sortowania materiału badawczego.

Badanie losowości próby

W celu testowania hipotezy, że wylosowana próba jest losowa, zastosowałem oparty na teorii serii test Walda – Wolfowitza (Podaję za: Brzeziński, 1996, s. 244). Ponieważ pomiar zmiennej zależnej został przeprowadzony na skali porządkowej, do wyznaczenia liczby serii posłużyłem się wartością mediany wyników surowych określających uległość wpływowi społecznemu. Wynikom większym od ME – przyporządkowano znak plus, zaś wynikom mniejszym - znak minus, wyniki równe medianie nie zostały uwzględniane. Jako n_1 - została oznaczona liczba „plusów”, natomiast jako n_2 - liczba

„minusów”. Ponieważ zarówno n_1 jak n_2 są większe od 20, zastosowano aproksymację statystyki k do rozkładu normalnego o średniej:

$$\mu_k = \frac{2n_1n_2}{n_1 + n_2} + 1$$

oraz odchyleniu standardowym

$$\sigma_k = \sqrt{\frac{2n_1n_2(2n_1n_2 - n_1 - n_2)}{(n_1 + n_2)^2(n_1n_2 - 1)}}.$$

wartość statystyki z obliczyłem ze wzoru:

$$z = \frac{k - \mu_k}{\sigma_k}.$$

Jeżeli:

$$z \langle z_\alpha \text{ lub } z \rangle - z_\alpha$$

brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy o losowości próby, na danym poziomie istotności statystycznej (Ibidem).

Obliczenia

Dane:

$$n_1 = 437$$

$$n_2 = 439$$

Liczba podciągów (k) - 439

$$ME = 481$$

$$\mu_k = \frac{2 \times 437 \times 439}{437 + 439} + 1$$

$$\mu_k = 438,9977$$

$$\sigma_k = \sqrt{\frac{2 \times 437 \times 439 (2 \times 437 \times 439 - 437 - 439)}{(437 + 439)^2 (437 \times 439 - 1)}}.$$

$$\sigma_k = 0,9988577$$

$$z = \frac{439 - 438,99}{0,9988577}.$$

$z = 0,01$.

Brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy o losowości próby, na danym poziomie istotności statystycznej. Uzyskany wynik wskazuje, że próba została pobrana w sposób losowy. Pobrana próba daje możliwość wnioskowania o populacji generalnej na gruncie probabilistycznym (czyli umożliwiającym określenie precyzji wnioskowania). Uzyskane wyniki chciałbym uogólniać na tymczasowo aresztowanych i skazanych przebywających w zakładach typu zamkniętego i aresztach śledczych.

3. 3. Zdefiniowanie zmiennych, wskaźników zmiennych

Zmienne niezależne:

1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej
2. System programowanego oddziaływania
3. Uczestnictwo w podkulturze gryperskiej

Zmienne pośredniczące:

1. Rozmiar osobistych doświadczeń związanych z pobytem w warunkach izolacji więziennej (brak doświadczeń – pierwszy pobyt w warunkach izolacji/posiadanie doświadczeń – kolejny pobyt w warunkach izolacji więziennej)
2. Faza życia (młodość / dorosłość)

Zmienna zależna: Uleganie wpływowi społecznemu powodowane zachowaniami skazanych i tymczasowo aresztowanych w warunkach izolacji więziennej

Zmienna zależna - uleganie wpływowi społecznemu powodowane zachowaniami skazanych i tymczasowo aresztowanych w warunkach izolacji więziennej została rozbita na 6 bardziej szczegółowych wymiarów (zgodnie z rozumieniem, jakie nadał Robert B. Cialdini (2001):

- A. Uleganie wpływowi społecznemu powodowane przez regułę wzajemności
- B. Uleganie wpływowi społecznemu powodowane przez regułę społecznego dowodu słuszności

- C. Uleganie wpływowi społecznemu powodowane przez regułę autorytetu
- D. Uleganie wpływowi społecznemu powodowane przez regułę zaangażowania i konsekwencji
- E. Uleganie wpływowi społecznemu powodowane przez regułę lubienia
- F. Uleganie wpływowi społecznemu powodowane przez regułę niedostępności (R. B. Cialdini, 2001, s. 13).

Wskaźniki zmiennych

Udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące skal: A, B, C, D, E, F (zawarte w kwestionariuszu ankiety) polega na zakreśleniu jednej z sześciu cyfr, które oznaczają odpowiednio:

1 - zdecydowanie nie; 2 – nie; 3 - raczej nie; 4 - raczej tak; 5 – tak;
6 - zdecydowanie tak.

Zsumowanie wyników surowych, według klucza podanego poniżej, stanowi wskaźnik ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguł wyszczególnionych przez R. Cialdiniego (2001).

Wskaźnikami ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem poszczególnych reguł są sumy punktów skali:

A - reguły wzajemności, która obejmuje odpowiedzi na pytania oznaczone numerami: 3; 12; 17; 21; 30; 32; 38; 53; 60; 67; 83.

B - reguły społecznego dowodu słuszności, która obejmuje odpowiedzi na pytania oznaczone numerami: 11; 15; 16; 20; 22; 31; 35; 46; 52; 57; 61; 69; 77.

C - reguły autorytetu, która obejmuje odpowiedzi na pytania oznaczone numerami: 4; 8; 25; 36; 44; 54; 55; 58; 63; 64; 80.

D - reguły zaangażowania i konsekwencji, która obejmuje odpowiedzi na pytania oznaczone numerami: 1; 9; 26; 34; 49; 51; 59; 68; 70; 73; 75; 78; 81.

E - reguły lubienia, która obejmuje odpowiedzi na pytania kwestionariusza ankiety oznaczone numerami: 2; 6; 10; 13; 23; 28; 29; 33; 37; 45; 47; 72.

F - reguły niedostępności, która obejmuje odpowiedzi na pytania oznaczone numerami: 5; 7; 14; 18; 40; 42; 50; 56; 62; 66; 71; 76; 82.

Udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące skali K kwestionariusza ankiety polega na zakreśleniu jednej z dwu cyfr, tj. 1 lub 0, które są przyporządkowane odpowiednim odpowiedziom.

Wskaźnikiem dysymulacji jest suma punktów w skali kłamstwa (**K**), która obejmuje odpowiedzi na pytania oznaczone numerami: 19; 24; 27; 39; 41; 43; 48; 65; 74; 79. Odpowiedzi zgodnej z kluczem przypisywany jest 1 punkt; odpowiedzi niezgodnej z kluczem – 0 punktów. Wysoki wynik w skali kłamstwa wskazuje na nadmierną dążność do ukazywania się w korzystny sposób.

Materiał badawczy znamionowany sumą powyżej 7 punktów w skali K, nie został poddany analizie statystycznej.

Wskaźnikiem zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań jest ocena właściwego wychowawcy wyrażona na skali, gdzie cyfry oznaczają odpowiednio:

1 – nie wykazuje inicjatywy; 2 – jego udział jest bierny; 3 – wykazuje przeciętne zaangażowanie; 4 – czasami przejawia inicjatywę; 5 – wykazuje pełne zaangażowanie.

Wskaźnikiem zgodności wyników uzyskanych za pośrednictwem kwestionariusza ankiety i testu projekcyjnego wpływu społecznego jest interpretacja oparta na porównaniu odpowiedzi na postawione pytanie w kwestionariuszu ankiety z odpowiadającą reakcją na sytuację bodźcową w teście projekcyjnym.

Wskaźnikiem pozycji skazanego (tymczasowo aresztowanego) w społeczności więziennej jest rodzaj odpowiedzi osadzonego na pytanie, dotyczące przynależności do podkultury grypserskiej. Odpowiedzi zostały zweryfikowane informacjami uzyskanymi w wyniku badania dokumentów i rozmów z oddziałowymi oraz wychowawcami.

Wskaźnikiem braku osobistych doświadczeń w funkcjonowaniu w warunkach izolacji więziennej jest pierwszy pobyt w warunkach izolacji.

Wskaźnikiem posiadania osobistych doświadczeń w funkcjonowaniu w warunkach izolacji więziennej jest kolejny pobyt w warunkach izolacji.

Wskaźnikiem młodości jest nie ukończony 21. rok życia.

Wskaźnikiem dorosłości jest ukończony 21. rok życia.

3. 4. Przebieg badań

Obliczenie niezbędnej wielkości próby

W koncepcji rozprawy przyjęto, że w celu rozwiązania założonych problemów badawczych zostanie pobrana reprezentacyjna próba badawcza spośród skazanych i tymczasowo aresztowanych przebywających w Zakładzie Karnym w Pińczowie i Areszcie Śledczym w Kielcach.

Do wyliczenia niezbędnej wielkości próby zastosowałem wzór przybliżony, który ma postać (Brzeziński, 1996, s. 247):

$$n_b = \frac{N}{1 + \frac{4d^2(N-1)}{z_\alpha^2}}$$

gdzie:

N - liczebność populacji; dla $\alpha = 0,05$, $z_\alpha = 1,96$; d - maksymalny błąd szacunku.

Obliczenia:

Pojemność Zakładu Karnego w Pińczowie - 515 osadzonych.

Pojemność Aresztu Śledczego w Kielcach – 674 osadzonych.

$$N = 515 + 674 = 1189$$

d = 2% - jest to maksymalny błąd = 0,02

P = 0,98 - jest to współczynnik ufności

W takim razie: $\alpha = 1 - P = 1 - 98 = 0,02$

Dla $\alpha = 0,02$ $z_{0,02} = 2,33$

$$n_b = \frac{1189}{1 + \frac{4 \times 0,02^2 (1189 - 1)}{2,33^2}}$$

$$n_b = 881$$

Pobrana próba badawcza powinna liczyć 881 osadzonych (skazanych i tymczasowo aresztowanych).

Pobranie próby badawczej

Pobranie tak licznej próby badawczej z wymienionych jednostek penitencjarnych stało się na tyle problematyczne, że zdecydowałem o rozszerzeniu terenu badań na inne jednostki typu zamkniętego o pełnym systemie ochrony, które wymienię

w kolejności przeprowadzania badań: Zakład Karny w Tarnowie, Areszt Śledczy w Radomiu, Areszt Śledczy w Piotrkowie Trybunalskim i Zakład Karny w Rzeszowie. Jestem przekonany, że rozszerzenie terenu badań przyczyniło się do pobrania reprezentatywnej próby.

W celu uzyskania próby reprezentatywnej dla populacji generalnej, został zastosowany losowy dobór próby. Ponieważ tylko taki sposób uzyskania próby gwarantuje, że przeprowadzone na jej podstawie badanie będzie cechowała wysoka trafność zewnętrzna. W celu uzyskania próby badawczej posługiwałem się mechanizmem tablic liczb losowych. Funkcję operatu losowania w poszczególnych jednostkach penitencjarnych, spełniły ponumerowane spisy skazanych i tymczasowo aresztowanych w dniu losowania. Pierwszym etapem działalności badawczej było przeprowadzenie losowania wśród skazanych i tymczasowo aresztowanych aktualnie przebywających w jednostce penitencjarnej. Każdemu skazanemu i tymczasowo aresztowanemu włączonemu do próby, nadałem kolejny numer, zgodnie z porządkiem wylosowania. Dane osadzonych w postaci: imienia, pierwszej litery nazwiska oraz imienia ojca zostały przyporządkowane odpowiednim numerom i odnotowane pod właściwą datą w „dzienniku badań”. Przyjęta procedura jest konieczna, ze względu na zakaz posługiwania się danymi osobowymi osadzonych.

Kolejnym etapem było „dotarcie” do wylosowanych osadzonych oraz przekonanie ich do uczestnictwa w badaniach. W tym celu osobiście przeprowadziłem rozmowę z każdym osadzonym włączonym do próby, w trakcie której przedstawiłem: cel badań, poinformowałem o dobrowolności i anonimowości uczestnictwa, omówiłem narzędzia stosowane w badaniach. Po uzyskaniu zgody na uczestnictwo w badaniu, udzieliłem szczegółowego instruktażu odnośnie pracy z narzędziami badawczymi, zapewniłem, w miarę posiadanych możliwości, jak najlepsze warunki pracy w atmosferze spokoju, zaufania, poczucia bezpieczeństwa – sprzyjające działalności badawczej. W razie potrzeby odpowiadałem na pytania osadzonych, nie ingerowałem jednak w pracę osób badanych. Minimalizowałem zachowania, które mogłyby przyczynić się do występowania tzw. efektu oczekiwań interpersonalnych. W związku z powyższym prezentowałem taki sam stosunek do osób potwierdzających jak również nie potwierdzających moje oczekiwania. Każdorazowo, po zakończeniu badania, przynajmniej w krótkich słowach, omówiłem wynik badania oraz wyraziłem

wdzięczność za uczestnictwo. Badania zostały przeprowadzone indywidualnie, prowadzącym, obecnym w trakcie badania był autor pracy. Odmowa uczestnictwa w badaniach zdarzała się wyjątkowo rzadko. Przeprowadzenie badań wśród tak licznej próby, uświadomiło mi niejednokrotnie sens słów, że sytuacja badawcza stanowi w pewnym sensie „problem psychologiczny” nie tylko dla osoby badanej, ale także dla badacza.

Opis próby badawczej

Badaniami objęto 883 osadzonych przebywających w zakładach karnych typu zamkniętego lub w aresztach śledczych. Sposób sformułowania problemów badawczych uzasadnia opis próby badawczej w rozbięciu na skazanych i tymczasowo aresztowanych.

Próba badawcza skazanych

Badania **skazanych** przeprowadzono w latach 2005–2006 w jednostkach penitencjarnych, które wymienię według kolejności przeprowadzania badań: **Zakład Karny w Pińczowie, Areszt Śledczy w Kielcach, Zakład Karny w Tarnowie, Areszt Śledczy w Radomiu, Areszt Śledczy w Piotrkowie Trybunalskim i Zakład Karny w Rzeszowie.**

Badaniami objęto zbiorowość 769 skazanych. W obrębie tej grupy znajduje się 105 skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej oraz 664 skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wśród 664 skazanych nie będących uczestnikami podkultury grypserskiej znajduje się 50 młodocianych i 614 dorosłych w rozumieniu prawa karnego. W próbie 614 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej można wyodrębnić 243 skazanych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej oraz 371 skazanych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wśród 105 skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej znajduje się 14 skazanych młodocianych i 91 dorosłych w rozumieniu prawa karnego. Grupa 91 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej składa się z 27 skazanych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej oraz 64 skazanych przebywających już kolejny raz.

Udział w próbie skazanych odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania przedstawia się następująco: 420 dorosłych niegrypsujących (196 przebywających po raz pierwszy i 224 przebywających kolejny raz w izolacji); 25 dorosłych grypsujących; 50 młodocianych niegrypsujących; 14 młodocianych

grypsujących. **Niewielka liczba grypsujących odbywających karę w systemie programowanego uniemożliwia rozwiązanie problemu badawczego w zakresach dotyczących tych skazanych.** Udział grypsujących w idei programowania pozostaje w pewnej sprzeczności z normami podkultury grypserskiej, która zakazuje przecież jakiegokolwiek współpracy z administracją zakładu karnego. Literatura przedmiotu dostarcza licznych przykładów zdolności adaptacyjnych tych osadzonych, niemniej jednak, sprawą otwartą pozostaje kwestia rzeczywistego zaangażowania.

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych

Badaniami objęto zbiorowość 114 tymczasowo aresztowanych. Badania tymczasowo aresztowanych przeprowadzono w latach 2005–2006 na terenie Zakładu Karnego w Pińczowie. Ponieważ, tylko Dyrektor tegoż zakładu wyraził zgodę na przeprowadzenie badań wśród tymczasowo aresztowanych. Dyrektorzy aresztów śledczych i zakładów karnych, w których dane mi było przeprowadzić badania wśród skazanych, nie wyrazili zgody na uczestnictwo w badaniach tymczasowo aresztowanych. Takie stanowisko dyrektorów miało bezpośredni wpływ na liczebność próby badawczej tymczasowo aresztowanych. W obrębie tej grupy badawczej znajduje się 106 badanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej oraz 8 badanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wśród 106 tymczasowo aresztowanych nie będących uczestnikami podkultury grypserskiej, znajduje się 24 młodocianych i 82 dorosłych w rozumieniu prawa karnego. W próbie 82 dorosłych można wyodrębnić: 46 badanych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej oraz 36 przebywających po raz kolejny w jednostce penitencjarnej. **W próbie tymczasowo aresztowanych znalazło się tylko 8 uczestniczących w podkulturze grypserskiej, co uniemożliwiło rozwiązanie postawionego problemu badawczego w zakresach dotyczących tych badanych.** Jak już uprzednio sygnalizowałem, niski udział tymczasowo aresztowanych w próbie badawczej, pozostawał poza zasięgiem wpływu prowadzącego badania.

4. 1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Literatura przedmiotu, jak również obserwacja zachowania skazanych, ujawnia pewne różnice w funkcjonowaniu zależnie od czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Recydywiści, mający zazwyczaj za sobą dłuższy czas pobytu, zainteresowani są przede wszystkim warunkami odbywania kary, kontrolują w znacznym stopniu swoje reakcje, dbają o poprawne relacje. Natomiast młodociani, z racji chociażby swojego wieku, zazwyczaj znajdują się jeszcze stosunkowo krótko w zakładzie, co powoduje, że nie mając jeszcze doświadczenia – często prezentują zachowania świadczące o braku przystosowania do odmiennych niż na wolności warunków (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 269 - 273).

Przegląd literatury odnoszącej się do skazanych młodocianych

Henryk Machel, omawiając grupę młodocianych, przy czym należy koniecznie uwzględnić, że ma on na myśli osadzonych którzy nie ukończyli 24 roku życia, wskazuje na charakterystyczny dla młodego człowieka brak doświadczenia życiowego, który jakże często implikuje wrażliwość, dynamiczność i irracjonalność działania, bezwzględność w ocenianiu innych. Na pewno nie są już dziećmi, ale nie są również w pełni ukształtowanymi ludźmi. Według wielu badaczy, rozwój biologiczny człowieka przebiega do 25 roku życia. Pozostawanie w fazie rozwoju biologicznego znajduje odzwierciedlenie w zachowaniu osadzonych (H. Machel, 2003, s. 61- 62).

Młodociani, lokując się na pewnym etapie drogi do dorosłości, znajdują się w specyficznej sytuacji. Procesy motywacyjne u tych osób przebiegają z zaburzeniami, zaś struktura obrazu własnej osoby nie jest do końca ustabilizowana. Tak o młodocianych sprawcach zabójstw pisze Anna Sołtysiak i Agnieszka Pietrzyk (2002). Autorki, przedstawiając wyniki badań, wyrażają opinię w kwestii wykorzystania ich wyników do projektowania oddziaływań resocjalizacyjnych tychże osób. Wskazują jednocześnie kierunek działania, a mianowicie – stworzenie w warunkach izolacji grup samopomocowych skazanych, w których młodzi ludzie, oczywiście pod czujnym okiem

psychologa, mieliby możliwość zwerbalizowania swoich dylematów, poszukiwania alternatywnych sposobów rozwiązywania swoich problemów. Zapewne możliwość zaistnienia w takiej grupie dawałaby szansę na zmniejszenie skutków odrzucenia i osamotnienia. Funkcjonowanie w grupie daje nadzieję na ukształtowanie się właściwych postaw wobec odmiennych poglądów, zmniejszając tym samym egocentryczne nastawienie. Może też powodować redukcję napięć, co również nie pozostaje bez znaczenia dla tych ludzi (A. Sołtysiak, A. Pietrzyk, 2002, s. 49 - 68).

Według wielu badaczy, pozostawanie w fazie rozwoju biologicznego znajduje odzwierciedlenie w zachowaniu osadzonych młodocianych. Niedojrzałość społeczna manifestuje się w uleganiu podkulturze więziennej, niechętnemu skłanianiu się ku przestrzeganiu porządku wewnętrznego, znacznej gotowości do wchodzenia w skład grup nieformalnych. W ekstremalnych warunkach, np. w wystąpieniach przeciwko administracji skłonni do prezentowania nieobliczalnych zachowań, niepohamowanej agresji. Wśród wielu cech charakterystycznych dla tej grupy osadzonych należy wymienić hałaśliwość, tendencję do podejmowania ryzyka i raczej skromne osiągnięcia edukacyjne (H. Machel, 2003, s. 61). Skromne osiągnięcia edukacyjne znalazły również potwierdzenie w próbie badawczej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Jakże często przestępstwa popełniane przez młodocianych są wyjątkowo bezwzględne, zazwyczaj impuls wyzwała agresywne zachowania, często pozbawione są samokontroli. Dokumentacja zgromadzona przez Służbę Więzienną pozwala wnioskować, że młodzi ludzie preferują łatwiejsze sposoby zaspokajania swoich potrzeb niż prospołeczne. Członkowie grupy rówieśniczej dysponujący pewnym doświadczeniem przestępczym wydają się mieć znaczny wpływ na tych młodych ludzi. O młodocianych sprawcach przestępstw pospolitych należałoby również powiedzieć, że często popełniają je w grupie i pod jej wpływem. Wartości cenione przez tych ludzi to zwłaszcza uznanie grupy, akceptacja oraz pojmowana w szczególny sposób sława. Młodociani łatwo przyswajają sobie wzory negatywnego zachowania prezentowane przez media, do czego zresztą wielu z nich się przyznaje (P. Maciaszczyk, 2005, s. 13).

Pewien wgląd w omawiane zagadnienia dają również wyniki badań skoncentrowanych na wybranych elementach tożsamości młodych Polaków. Badania przeprowadzone przez Pedagogium WSPR w 2005 roku dotyczyły postaw młodych ludzi wobec wielu kwestii społecznych, np.: przemocy, bójek rozbojów, narkomanii, homoseksualizmu, kłamstwa, korupcji i in. Wyniki tych badań potwierdzają wpływ mediów na postrzeganie zachowań innych ludzi i wskazują na implikacje dla

kształtowania się postaw dotyczących rzeczywistości społecznej w zakresach definiowanych przez media w sposób jednoznaczny. Natomiast w sytuacjach, kiedy określone zjawisko definiowane było przez media mniej jednoznacznie, bez silnego akcentowania pejoratywnego znaczenia, wpływ komunikatów socjalizacyjnych był znacznie mniejszy, zaś ujawniał się indywidualny sposób widzenia respondentów (M. Konopczyński, 2006, s. 68 - 69). Wyniki wielu badań w sposób nie pozostawiający wątpliwości wskazują na znaczący wpływ grupy rówieśniczej na rozwój młodzieży (Tamże).

Na uwagę zasługują również wnioski Włodzimierza Szczepańskiego (2002) pochodzące z monitorowania zachowania osadzonych młodocianych przebywających w Zakładzie Karnym w Wierchowiu. Zdaniem autora, emocje w istotny sposób wpływają na myślenie tych osadzonych, czyniąc ich nieobliczalnymi w zachowaniach. Do więzień przenoszą obyczaje z wolności, nie chcą liczyć się z kimkolwiek i z czymkolwiek. Bezwzględni w dążeniu do realizacji celów i bycia sobą – biją się nie bacząc na obecność funkcjonariuszy – zatem nie zachowują nawet pozorów. W opinii funkcjonariuszy tegoż zakładu, młodociani są aż nadto leniwi, aby zadać sobie trud grypsowania. Liczą się narkotyki, papierosy i pieniądze. Autor sygnalizuje także powstawanie nowej subkultury wśród młodocianych, tj. „cwaniaków”, która przypuszczalnie wywodzi się z iławskiej jednostki penitencjarnej. „Cwaniacy”, nie respektujący jakichkolwiek zasad, nastawieni są na niszczenie grypsujących, choć pod wieloma względami są do nich podobni. Też używają przymusu, wypracowali swoje znaki rozpoznawcze, posiadają określoną strukturę i sądy. Byłoby jednak wielkim błędem traktować ich jako sprzymierzeńców w walce z grypsującymi. Również moda na satanizm bardzo szybko przeniknęła do tego zakładu. W trakcie kontroli cel stwierdzono obecność elementów charakterystycznych dla wyznawców tej sekty oraz zewnętrzne formy afiszowania przynależności. Przeniesienie brutalizacji życia z wolności do więzień jest faktem niezaprzeczalnym (W. Szczepański, 2002, s. 14 -15).

Pojawienie się nowej subkultury „cwaniaków” wydaje się mieć charakter raczej lokalny, piszący pracę nie miał możliwości spotkania się z tym zjawiskiem ani w Zakładzie Karnym w Pińczowie, ani w żadnej z jednostek penitencjarnych w których przeprowadzał badania. Ponadto, istnieniu tej subkultury zaprzecza dyrektor iławskiej jednostki penitencjarnej - to jednak wydaje się być zrozumiałe.

Mówiąc o młodocianych, należy również dodać, że to właśnie wśród młodocianych uprzednio przebywających w zakładach poprawczych najczęściej można spotkać

ortodoksyjnych członków grupy grypserskiej (J. Malec, 1995, s. 202). Oceniając zachowanie młodocianych należy stwierdzić, iż w warunkach izolacji więziennej zachowują się znacznie gorzej niż osadzeni w wieku powyżej 25 lat (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 100). Nawet tak pobieżne ustalenia pozwalają ze spokojem sformułować stwierdzenie, że więzienie nie jest miejscem bezpiecznym, zwłaszcza, jeśli popadnie w jawny konflikt ze społecznością więzienną (K. Miszewski, 2006, s. 92 - 94). Występowanie różnorodnych form przemocy w więzieniach, jest zjawiskiem powszechnym. Na uwagę zasługuje pewna prawidłowość, a mianowicie - im więcej przemocy ze strony władzy formalnej, tym mniej ze strony osadzonych i na odwrót. Ważny jest również silny związek występowania przemocy z istnieniem podkultury więziennej (T. Bulenda, R. Musidłowski, 2006, s. 69 - 92).

Ciekawe wyniki badań własnych przeprowadzonych wśród skazanych młodocianych prezentuje Sławomir Przybyliński (2006). Jak podaje autor, zmieniło się nastawienie młodocianych do personelu więziennego, które obecnie można określić jako obojętne, kiedyś - wyraźnie wrogie. Kolejna zmiana, to poprawienie się relacji między grypsującymi i niegrypsującymi. Taki pogląd prezentowali członkowie obu grup, przy czym mniej optymizmu w tym zakresie prezentowali niegrypsujący. Różnica w ocenie relacji okazała się statystycznie istotna. Osadzeni grypsujący i niegrypsujący różnią się w kwestii oceny zmian, jakie dokonały się w pozaformalnym kodeksie postępowania osadzonych. Fakt dokonanych zmian bardziej dostrzegali niegrypsujący. Natomiast uczestniczący w podkulturze grypserskiej zdecydowanie mniej popierali pogląd, jakoby zmiany dotyczące wypierania tradycyjnych wartości i zastępowania ich wolnorynkowymi były aż tak głębokie. Pewna część grypsujących nadal wierna jest zasadom akceptowanym od lat. Nie zmienia to jednak faktu, że różnice w tej kwestii między grypsującymi są widoczne. Kolejna hipoteza dotyczyła kwestii oceny wpływu: żołnierzy mafii, środków finansowych i narkotyków na relacje między osadzonymi. Materiał badawczy wskazuje na występowanie istotnej różnicy w ocenie tego wpływu między grypsującymi i niegrypsującymi (Test U; $U = 1849$; $p < 0,005$). Przedstawiciele obu grup dostrzegają wpływ w/w zmiennych na relacje między więźniami, jednak tylko niegrypsujący zgadzają się z tym stwierdzeniem zdecydowanie. Na uwagę zasługuje również hipoteza odnosząca się do określenia, czy podkultura więzienna wspiera grypsujących (...), stając się dla tych osadzonych grupą wsparcia. Również i w tym przypadku stwierdzono występowanie istotnej różnicy między grypsującymi

i niegrypsującymi (Test U; $U = 844,5$; $p < 0,001$). Przedstawiciele grupy grypsujących w pełni utożsamiają się z takim stwierdzeniem (S. Przybyliński, 2006, s. 241 - 249).

W szerokim rozumieniu socjalizacja polega na rozwoju dzieci i młodzieży, formowaniu się sposobów zachowania i postępowania decydujących o kształtowaniu się tożsamości człowieka. Należy zatem uwzględnić mnogość interakcji w jakie uwikłany jest młody człowiek, wpływy których jest źródłem, bądź pod wpływem których pozostaje oraz zakres odgrywanych ról. Nigdy do końca nie jest pewne, jaki wpływ na człowieka będą miały określone interakcje. Młodociani znajdują się w innej sytuacji pod względem wpływów socjalizacyjnych niż dorośli. Młody wiek pozostaje w związku z określonym etapem rozwoju tego procesu. Ponadto, od czasu osadzenia w warunkach izolacji więziennej socjalizacja przebiega w społeczności składającej się tylko z osób, które popełniły czyn świadczący o braku poszanowania jakiejś normy powszechnie akceptowanej. W warunkach normalnych proces socjalizacji przebiega w społeczności składającej się z jednostek u których proces socjalizacji przebiega prawidłowo i nieprawidłowo. Sądzę, że jest to jedna z zasadniczych różnic między społecznością więzienną a środowiskiem normalnie funkcjonujący ludzi. Również Brunon Hołyst (1999) zwraca uwagę na implikacje przymusowego włączenia do grupy, której charakter bardzo wyraźnie odbiega od grup naturalnych. Różnica polega przede wszystkim na tym, że w naturalnej grupie obok jednostek nieprzystosowanych funkcjonują ludzie przestrzegający normy społeczne. W warunkach izolacji zbiorowość więzienna stanowi jedyną w jakiej bytuje, ponadto jej charakter odbiega od normy (B. Hołyst, 1999, s. 1137).

I/1.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych młodocianych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału skazanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród skazanych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

Próba badawcza skazanych młodocianych uczestniczących w podkulturze grypserskiej składająca się z 14 skazanych jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

I/1.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Próba badawcza skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę młodocianych niegrypsujących

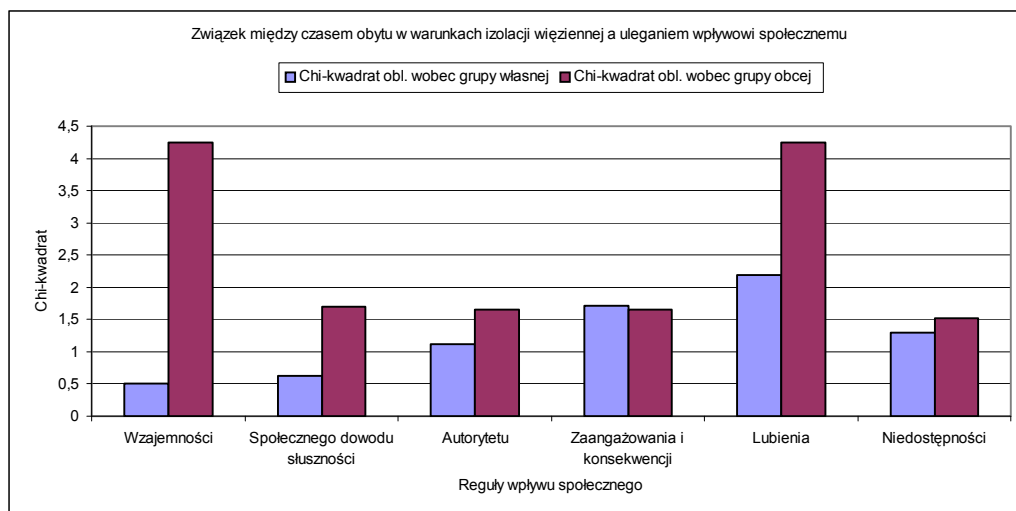
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 50 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. W analizowanej grupie 46 młodocianych uzyskało wynik w skali kłamstwa (K) od 1. do 7. punktów; 4 skazanych uzyskało w wynik 8 i więcej punktów. Do analizy statystycznej wykorzystano materiał badawczy pochodzący od 46 skazanych. Wiek badanych zawierał się w przedziale od 18. i jednego miesiąca lat do 20. lat i 11. miesięcy, a zatem, są to młodociani w rozumieniu prawa karnego. W analizowanej grupie średnia wieku wynosiła około 19,5 roku. Łączny czas pobytu w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - zawierał się w granicach od jednego do 40. miesięcy. Średni czas pobytu w izolacji nieznacznie przekraczał 16 miesięcy. Spośród badanych, 17 młodocianych przebywało pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej (36,96%), dla 29 młodocianych był to już kolejny pobyt w warunkach izolacji (63,04%). Wykształcenie badanych przedstawiało się w sposób następujący: 2. młodocianych (4,35%) – gimnazjalne; 37. młodocianych (80,43%) – podstawowe; 5. młodocianych (10,87%) – zasadnicze zawodowe;

2. młodocianych (4,35%) – średnie. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 1. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej

Źródło: obliczenia własne.

Poniżej przedstawiam główne ustalenia

I/1.2. A/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,50$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,105$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Analiza wyników prezentowanych przez Aleksandrę Szymanowską (2003) wskazuje, że w próbie młodocianych znajduje się najwięcej osób uległych wobec otoczenia (36,8%), dla porównania, w próbie przebywających pierwszy raz i recydywistów udział procentowy w próbie badawczej wynosił odpowiednio 7,8% i 7,5% (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Próba badawcza młodocianych charakteryzowała się największym udziałem procentowym skazanych mocno związanych z podkulturą więzienną i przestępczą (11%). Dla porównania w próbie przebywających pierwszy raz i recydywistów udział procentowy w próbie badawczej wynosił odpowiednio 3,5% i 5% (Ibidem). Charakterystyczny dla tych osadzonych jest także wysoki udział procentowy osób dążących do dominacji (6,1%), wśród przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej udział kształtował się na

poziomie 1,7% (Ibidem). A. Szymanowska wskazuje również na wysoki udział procentowy w tej próbie skazanych preferujących w sytuacjach trudnych strategię rezygnacji, co wskazuje na uległość wobec innych (Tamże, s. 327 - 328).

Wyniki badań wskazują, że wpływ grupy jest szczególnie silny wśród młodocianych. Jak podaje Adam Stankowski (2005), agresywność człowieka wykazuje różne nasilenie, osiągając maksymalne natężenie w okresie adolescencji. Wraz z wiekiem, zwłaszcza młodzi mężczyźni, wykazują skłonności do coraz bardziej niepohamowanych zabaw (A. Stankowski, 2005, s. 90 - 93). Wydaje się, że obawa przed agresją i odrzuceniem przez grupę może implikować silną tendencję do odwzajemniania się osadzonym należącym do grupy własnej.

Wyniki badań ukazują istotne właściwości młodocianych ujawniające się w relacjach społecznych. Mogą one powodować, że młodociani powinni w swoich wyborach uwzględniać dążność do odwzajemniania się, i tendencja ta nie powinna podlegać znaczącym wahaniom w czasie pobytu w izolacji.

I/1.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,25$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D = 0,304$, że w miarę wydłużania się czasu pobytu w izolacji, zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak podaje Marek Kamiński (2006), społeczność więzienna dzieli się na trzy podstawowe kasty, tj.: „grypsujących”, „frajerów” – czyli, nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej i „cweli” – osadzonych o najniższej pozycji (są to zazwyczaj męskie prostytutki). Nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej są tą gorszą kastą, wykonują dyżury porządkowe w celi, są wykorzystywani przez grypsujących do różnego rodzaju usług. Często zastraszeni, nie mają dostępu do wszystkich miejsc w celi mieszkalnej (M. Kamiński, 2006, s. 50). Niegrypsujący nie mają zatem powodów do darzenia sympatią grypsujących. Rezultat badawczy, wskazujący na brak związku między czasem pobytu a uleganiem powodowanym działaniem reguły wzajemności, wydaje się być zgodny z obrazem rzeczywistości

więziennej - upływający czas niewiele przecież zmienia w relacjach między grupą „ludzi” i „frajerów”.

Dodatnia wartość D sugeruje, że wraz z czasem pojawia się słaba tendencja do zwiększania się wpływu siły reguły wzajemności na zachowania wobec grupy obcej. Zaobserwowaną tendencję można wyjaśnić potrzebą wyzbycia się ewentualnego zobowiązania, które może pojawić się w relacjach między osadzonymi. Ponadto, młodociani niegrypsujący mogą mieć ambiwalentny stosunek do grypsujących. Z jednej strony, nie akceptują kogoś, kto ich programowo odrzuca. Ale pozostaje też faktem, że to grypsujący posiadają wysoką pozycję w społeczności więziennej oraz wiele cech, które imponują młodocianym niegrypsującym.

W relacjach z grypsującymi istotne znaczenie może mieć obawa przed agresją ze strony tych skazanych. Jak podaje A. Stankowski (2005), agresja młodocianych może przybierać formy okrucieństwa, zwłaszcza wobec słabszych (A. Stankowski, 2005, s. 93). Relacje między grypsującymi i niegrypsującymi nie są do końca normalne, często oparte na wyzysku czy wręcz eksploatacji (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93).

Całokształt sytuacji wydaje się skłaniać młodocianych do uwzględniania w wyborach potrzebę odwzajemniania się grypsującym. Tendencja ta nie powinna podlegać znaczącym wahaniom w czasie pobytu w izolacji.

I/1.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,63$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,117$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakichkolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zgodnie z regułą społecznego dowodu słuszności zachowanie oraz poglądy innych ludzi mogą być czynnikami wpływającymi na nasze decyzje. Osoby korzystające z siły drzemiącej w tej zasadzie dostarczają obiektom manipulacji odpowiednio spreparowane informacje. Społeczne dowody działają najskuteczniej, kiedy jednostka znajduje się w sytuacji niejasnej, charakteryzującej się deficytem informacji i kiedy waha się jak powinna postąpić. Siła dowodów przemawia szczególnie dobitnie, gdy informacji dostarczają osoby podobne. Aby nie ulec wpływowi, należy rozpoznać sfalszowane

dowody i uświadomić sobie, że zachowanie innych ludzi nie może stanowić jedynej podstawy podejmowania decyzji (R. B. Cialdini, 2001, s. 111 i nast.).

Analiza wyników prezentowanych przez A. Szymanowską (2003) wskazuje na znaczący udział w próbie młodocianych mocno związanych z podkulturą więzienną i przestępczą - 11%, dążących do dominacji - 6,1% (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Autorka wskazuje również, że w omawianej grupie występuje znaczny udział osób preferujących w sytuacjach trudnych strategię rezygnacji – co oznacza, że młodociani w sytuacji ryzyka (którego unikają) przyjmują postawę wyczekującą, wolą czekać na rozwój sytuacji, niż usilnie dążyć do realizacji osobistych celów oraz przyjmują postawę uległą (Tamże, s. 327 - 328). Warto również uwzględnić, że młodociani w porównaniu z dorosłymi, posiadają raczej skromniejsze doświadczenia zarówno życiowe, jak i więzienne. Można zatem zakładać, że młodociani pozostający pod silnym wpływem grupy, będą szczególnie motywowani do korzystania ze wskazówek, jakie mogą uzyskać od innych, a wszystko po to, aby nie popełnić błędu. Jak podaje H. Machel (2003), młodociani wydają się być szczególnie podatni na wpływy podkultury więziennej, co przejawia się m. in. w dążeniu do wchodzenia w skład grup nieformalnych oraz solidaryzowania się działaniami o charakterze destrukcyjnym (H. Machel, 2003, s. 61 - 62). Rzeczywistość więzienna ukazuje, że skazani przebywają raczej w grupach jednorodnych, a zatem młodociani niegrypsujący przez znakomitą większość czasu będą pozostawać pod wpływem i kontrolą osadzonych należących do grupy własnej.

Zdaniem Urszuli Wojciechowskiej – Budzikur (1998), jednostka penitencjarna nie należy do miejsc bezpiecznych. Nie jest to też miejsce do bycia autentycznym czy ujawniania własnych poglądów, przekonań oraz doznań. Skazani są wobec siebie nieufni, pilnują się, aby nie stać się obiektem szykan (U. Wojciechowska – Budzikur, 1998, s. 93). Obawa przed karami społecznymi, odrzuceniem przez grupę może powodować utrzymywanie się tendencji do korzystania ze społecznych dowodów słuszności możliwych do odczytania z zachowania skazanych należących do grupy własnej.

I/1.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,71$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie.

Wartość $D = -0,196$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Uzyskany rezultat badawczy daje się wyjaśnić implikacjami stopnia uporządkowania relacji między niegrypsującymi i grypsującymi (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93). Po pierwsze, młodociany powinien zdawać sobie sprawę, że sposób postępowania grypsującego nie powinien być sprzeczny z regułami podkultury więziennej – sugerując się wnioskami wywiedzionymi z jego zachowania – zmniejsza ryzyko popełnienia błędu. Po drugie, wyrażona w sposób werbalny wskazówka może działać ze szczególną siłą, ze względu na wyższą pozycję grypsującego. Funkcjonowanie młodocianego niegrypsującego w celi z grypsującymi w znakomitej większości przypadków oznacza konieczność ścisłego przestrzegania zasad podkultury więziennej, a co za tym idzie – podporządkowania się. Jak podaje M. Kamiński (2006), rygorystyczne przestrzeganie zasad podkultury (surowy, sztywny kod) powodują takie czynniki, jak: wzrost liczby skazanych w celi mieszkalnej, wzrost liczby młodocianych oraz przewaga względnej siły grypsujących. W tych okolicznościach karane jest każde odstępstwo od zasad, a kary są najsurowsze (M. Kamiński, 2006, s. 255 -256).

Relacje w społeczności więziennej nie są do końca normalne, zaś stosowane kary mogą przybierać wyjątkowo brutalny charakter (J. Kozieł, 1998, s. 469). Dlatego system kar tak znacząco modyfikuje zachowania, że czas pobytu - jako czynnik determinujący uleganie powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej - nie odgrywa istotnej roli.

I/1.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,12$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,156$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Silny wpływ działania reguły autorytetu został potwierdzony w wielu badaniach naukowych (S. Milgram, 1963; S. Milgram, 1974, Podaję za: H. & M. Eysenck, 1998, s. 48). Do ulegania prawomocnym autorytetom w znacznej mierze przyczynia się proces socjalizacji. Uleganie prawdziwym autorytetom, ma zazwyczaj korzystny wpływ

dla adaptacji człowieka, przyczyniając się do podejmowania właściwych decyzji. Bez wątpienia, bezrefleksyjne uleganie autorytetom może okazać się niebezpieczne w skutkach. Rzecz jasna, rzeczywistość społeczna wskazuje mnóstwo przykładów powoływania się na osoby zawłaszczające symbole autorytetu. Świadomość stopnia ulegania autorytetom oraz osobom posiadającym jedynie symbole autorytetu jest u ludzi zazwyczaj niewielka. Zaskakująco niska jest także zdolność do różnicowania tych osób. Skuteczna obrona powinna zatem sprowadzać się przede wszystkim do ustalenia, czy dana osoba jest rzeczywiście w danej dziedzinie autorytetem oraz oceny jej intencji (R. B. Cialdini, 2001, s. 187 i nast.).

Ludzie często podejmują decyzje bez pogłębionej analizy, opierając się na pierwszym wrażeniu. Funkcjonowanie stereotypów oraz pobieżne postrzeganie powoduje, że ludzie często nie potrafią dostrzec sprzeczności i drobnych uchybień w wyglądzie, pozwalających na zdemaskowanie fałszywego autorytetu. Zdaniem Tarczyńskiego (2000), możliwe jest rozpoznanie człowieka chcącego uchodzić za kogoś, kim w rzeczywistości nie jest. Wskazówką może być brak harmonii między elementami narzuconego sobie na siłę ubioru. Wygląd nie powinien być traktowany wyłącznie jako czynnik zewnętrzny. Będąc przejawem wyboru człowieka, jest nośnikiem informacji o jego cechach (Podaję za: E. Gruza, 2003, s. 103 - 107). Analizując zachowania skazanych, należy koniecznie uwzględnić swoisty sposób postrzegania autorytetu przez osoby pozbawione wolności. Wincenty Okoń określa autorytet, jako: „Wpływ osoby lub organizacji cieszącej się ogólnym uznaniem na określona sferę życia społecznego (...)” (W. Okoń, 1992, s. 22). Autorytet, w pewnym stopniu, związany jest z władzą. Godne uwagi, moim zdaniem, spostrzeżenia dotyczące władzy w zakładach karnych prezentuje Elżbieta Karwowska (2006). Wskazuje ona, że oprócz władzy formalnej sprawowanej przez: właściwy sąd, dyrektora zakładu, komisje powoływane przez dyrektora zakładu i innych funkcjonariuszy istnieje w jednostkach penitencjarnych również władza nieformalna. Jak podaje autorka, istotne „zawirowania” w kwestii władzy powoduje istnienie wśród osadzonych nieformalnej struktury. O sile zawirowania może świadczyć relacja (w skali kraju) między liczbą funkcjonariuszy a osadzonych. Według danych z czerwca 2006, relację przedstawia się w postaci liczby 3,6:1. Kwestia liczb nie wyczerpuje jednak tematu. Władza nieformalna, jaką mogą dysponować przedstawiciele struktur nieformalnych, może okazać się niezwykle silna, ponadto, często trudni do zlokalizowania przywódcy nie są skrepowani ograniczeniami prawnymi, jak ma to miejsce w przypadku władzy

formalnej. Bezwzględność, surowość oraz despotyczność osadzonych, którzy mają za sobą niejednokrotnie pewne osiągnięcia w podporządkowywaniu sobie drugiego człowieka, może w wielu sytuacjach ujawnić się w silnym wywieraniu wpływu nie tylko na tych, którzy są mocno związani z podkulturą przestępczą, ale również na tych, którzy w założeniu, chcą tylko odbyć wyrok (E. Karwowska, 2006, s. 50 - 52).

Jak pisze Mirosław Więclaw (2004), dla młodocianych przestępców liczy się, przede wszystkim „kasa, nie ważne jak skołowana”, imponują „chłopcy z miasta” (członkowie zorganizowanych grup przestępczych) – ponieważ dysponują znacznymi zasobami finansowymi, samochodami, cieszą się poważaniem w pewnych kręgach. Młodocianym imponuje także ich siła i zręczność fizyczna, bezkompromisowość oraz zła sława (M. Więclaw, 2004, s. 20). Dla wielu młodych ludzi, którzy nie weszli w konflikt z prawem, wartościami cenionymi są również pieniądze, samochody, także dla wielu z nich liczy się „kasa, nie ważne jak skołowana”. Jak podaje M. Więclaw (2004), młodzi ludzie i młodociani skazani o wielu sprawach rozmawiają podobnie, i jednym, i drugim imponuje posiadanie dóbr materialnych niekoniecznie za cenę ciężkiej pracy (Ibidem).

Dlatego wydaje się, że (względnie krótki) czas pobytu w izolacji więziennej młodocianych nie stanowi czynnika determinującego uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej.

I/1.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,66$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,190$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Bliższe przyjrzenie się skazanym uczestniczącym w podkulturze gryperskiej, pozwala dostrzec u pewnej części tych skazanych (wywodzących się z przestępczości zorganizowanej) pewne symbole autorytetu. Wśród których wymienilibym, takie jak: ubrania, wysokość kwot przeznaczanych na wypiski, otrzymywane paczki, posiadane przedmioty (I. Wolman, 2002, s. 20 - 21). Posiadane dobra pozwalają uzależniać skazanych znajdujących się w gorszej sytuacji finansowej. Formą autoprezentacji są również kontakty z osobami znaczącymi – zarówno grypsującymi o silnej pozycji w więzieniu, jak również kojarzonymi z przestępczością zorganizowaną

– przebywającymi aktualnie na wolności. Zdaniem wielu autorów, przedstawiciele tej grupy posiadają silną pozycję wśród ogółu skazanych (I. Wolman, 2002, s. 20 - 21; S. Leśniak, 2002, s. 9 - 11). Byłoby jednak błędem twierdzić, że wszyscy grypsujący znajdują się w tak dobrej sytuacji. Ale pozostaje faktem, że skazani „ludzie” prezentują na co dzień swoje kontakty, co może wpływać na ich postrzeganie. Z literatury przedmiotu wynika, że przynajmniej część spośród uczestników podkultury grypserskiej cieszy się autorytetem wśród skazanych, inni zaś są kojarzeni w jakiś sposób z tą grupą. Jak podaje Jacek Kozieł (1998), o pozycji w społeczności więziennej decydują: osobliwie pojmowana sława, pieniądze, potencjał intelektualny oraz ważne ze względu na kontakty miejsce pracy (J. Kozieł, 1998, s. 470). Zdaje się, że grypsujący aspirują do posiadania wymienionych pozytywów.

Pozostawanie w zgodzie z więziennymi autorytetami może czasami przynieść pewne korzyści, natomiast konflikt z nimi na pewno spowoduje zaistnienie kar społecznych. Względna stałość pozycji tych skazanych (w kategoriach autorytetu) pozwala wyjaśnić uzyskany rezultat badawczy. Wydaje się, że względnie krótki czas pobytu młodocianych nie urasta do roli czynnika mogącego determinować uległość powodowaną działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej.

I/1.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,71$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,196$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wraz z upływającym czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej dokonują się istotne zmiany w samych osadzonych. Dla znacznej liczby skazanych sprawą priorytetową będzie wygodne „ustawienie się” w rzeczywistości więziennej oraz czerpanie korzyści z posiadanych kontaktów w społeczności więziennej, tak aby łagodzić niedogodności warunków izolacji (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280 - 281). Jak podaje A. Szymanowska (2003), w próbie badawczej młodocianych 7,4% skazanych instrumentalnie traktuje otoczenie. Dla porównania, wśród dorosłych przebywających pierwszy raz i recydywistów udział wynosił odpowiednio 3,5% i 18,8%. Na uwagę zasługuje także inny wskaźnik właściwości ujawniający się w kontaktach społecznych - nastawienie na doraźne zaspokajanie potrzeb. W próbie

młodocianych udział skazanych prezentujących takie nastawienie wynosił 4,9%. Dla porównania, wśród dorosłych przebywających pierwszy raz i recydywistów udział wynosił odpowiednio 1,7% i 16,2% (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Analiza wyników prezentowanych przez A. Szymanowską wskazuje również, że młodociani uzyskiwali wysokie wyniki w skali bezwzględności i ataku - jako strategii działania podejmowanej w sytuacji trudnej. Wysokie wyniki w tych skalach świadczą o dążeniu do celu za wszelką cenę - liczy się własny interes i zysk. Normy moralne nie przedstawiają większego znaczenia. W próbie młodocianych taką strategią działania charakteryzowało się 12,3%. Dla porównania udział procentowy w próbie dorosłych przebywających pierwszy raz i recydywistów wynosił odpowiednio 7,8% i 11,3% (Tamże, s. 327-328).

Literatura przedmiotu wydaje się wskazywać raczej na działanie reguły maksymalizacji interesu własnego, niż zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. Wskazane czynniki wydają się dobrze uzasadniać uzyskany rezultat badawczy. Pewien poziom zaangażowania i konsekwencji wobec grupy jest konieczny, aby pozostawać w zgodzie z grupą, poza tym, najważniejszy jest interes własny.

I/1.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,66$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,190. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wygodne „ustawienie się” w rzeczywistości więziennej oznacza brak konfliktów ze skazanymi, a zwłaszcza z grypsującymi. Układ sił w podkulturze więziennej wymusza niejako konsekwentne zachowanie niegrypsujących wobec grypsujących. Przeciwstawienie się grypsującemu oznacza, przynajmniej teoretycznie, konflikt z grupą obcą, ponieważ solidarność grupowa jest jedną z trzech nadrzędnych wartości podkultury gryperskiej (M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.). A zatem zachowanie konsekwentne wobec grupy obcej, to w znakomitej większości przypadków zachowanie podporządkowane, wymuszone siłowymi rozwiązaniami. Relacje między skazanymi należącymi do przeciwstawnych grup nie są do końca normalne. Ich podstawą jest przemoc, eksploatacja drugiego człowieka oraz solidarność ograniczona do grupy własnej (J. Koziół, 1998, s. 469).

Pragnienie unikania problemów z grypsującymi, którzy są w stanie wprowadzić w życie określone sankcje (jako przejaw drugiego życia) wobec niegrypsujących, wydaje się przyczyniać do utrzymywania się konsekwentnego zachowania niegrypsujących wobec grupy obcej.

I/1.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,19$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,218$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Nie sądzę, aby wskazane przez Cialdiniego (2001) czynniki nasilały uległość powodowaną działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej młodocianych niegrypsujących. Zdaje się, że wszechobecnie obowiązuje zasada maksymalizacji interesu własnego, i to właśnie ona zdaje się determinować zachowania młodocianych. Wpływ zasady maksymalizacji interesu własnego doceniany jest także przez cytowanego autora (R. B. Cialdini, 2001, s. 13). Pewną rolę w kształtowaniu relacji wśród niegrypsujących mogą odgrywać implikacje zróżnicowanego traktowania „frajerów” przez „ludzi”, którzy skłócając nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej zapobiegają powstawaniu niepożądanych koalicji (M. Kaminski, 2006, s. 194 i nast.). W ostatnich latach obserwuje się wzrost agresywności wśród niegrypsujących, którzy problemy wewnątrz grupy często rozwiązują za pomocą pięści. Trudno pominąć wpływ zaznaczających się dysproporcji w zakresie stanu posiadania. Wpływ siły pieniądza sygnalizowany jest przez wielu autorów, i przejawia się m. in. w ograniczaniu kontaktów do osób o podobnym statusie materialnym (J. Kozieł, 1998, s. 465 i nast.).

Siła działania wymienionych czynników może być na tyle znacząca, że zmienna - czas pobytu w izolacji więziennej - nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej.

I/1.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,25$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D (0,304)$, że wraz z czasem zwiększa się

uległość powodowana wpływem reguły lubienia wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Nie wydaje się, aby którykolwiek z czynników uznanych przez R. B. Cialdiniego (2001) za znaczący dla zwiększania uległości powodowanej regułą lubienia odgrywał istotną rolę w kształtowaniu stosunku młodocianych niegrypsujących do grypsujących. Trudno bowiem do takich czynników zaliczyć wcześniejsze kontakty, podobnie ma się rzecz z udaną współpracą, miłymi skojarzeniami oraz podobieństwem (R. B. Cialdini, 2001, s. 183 - 184). Wymienione czynniki nie opisują relacji zachodzących między grypsującymi i nie uczestniczącymi w podkulturze grypserskiej. Grypsujący nie dostarczają „frajerom” powodów do lubienia. Wprost przeciwnie - zasady grupowe nakazują grypsującym bardzo konkretne traktowanie osadzonych nie należących do grupy własnej. Normy nakazują, m. in.: wyzyskiwanie, prześladowanie, pogardzanie, pomiatanie, lekceważenie i ośmieszanie tych skazanych (P. Moczydłowski, 1991, s. 50 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 49 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Co zresztą znajduje odzwierciedlenie we wzajemnych relacjach między osadzonymi. Zdaniem innych badaczy, zmiany w podkulturze więziennej, jakie dokonały się w ostatnich latach, manifestują się złagodzeniem stosunków między skazanymi (J. Kozieł, 1998, s. 467 i nast.; S. Przybyliński, 2006, s. 245 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 255 - 256). Rzeczywistość więzienna wskazuje jednak, że istniejący podział nadal wpływa na stosunki między osadzonymi, a okresowe łagodzenie stopnia przestrzegania norm powodowane jest zazwyczaj słabością grypsujących (M. Kamiński, 2006, s. 255 - 256).

Uzyskany rezultat badawczy można także wyjaśniać faktem, że wielu młodocianych niegrypsujących przebywało stosunkowo krótko w warunkach izolacji. Przypuszczam, że w tak krótkim okresie nie dokonały się jeszcze głębokie zmiany w postawach skazanych. Młodociani pozostają w pewnego rodzaju konflikcie, który polega na równoczesnym zorientowaniu na rodzinę – środowisko akceptowane oraz na szeroko rozumianą podkulturę więzienną – środowisko, które takiej akceptacji nie posiada. Pozostawanie w tego rodzaju konflikcie, może osłabiać siłę wpływu skazanych. Zwłaszcza że, młodociani bardziej niż dorośli, zorientowani są na rodzinę (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 269).

Siła działania wymienionych czynników może być na tyle znacząca, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. Wyjaśnienie tendencji sugerującej zwiększenie

się wraz z czasem wpływu reguły lubienia na zachowania wobec grupy obcej nie wydaje się być sprawą prostą. Młodociani niegrypsujący mogą mieć ambiwalentny stosunek do grypsujących. Z jednej strony, trudno jest darzyć sympatią kogoś, kto deprecjonuje i odrzuca. Z drugiej strony, to grypsujący posiadają wysoką pozycję w społeczności więziennej oraz wiele cech, które imponują młodocianym.

I/1.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,28$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,167$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Cechą immanentną izolacji więziennej jest utrudniony lub niemożliwy dostęp do wielu cenionych przez skazanych wartości. Po części, wynika to z charakteru instytucji, która realizując wyznaczone cele, z konieczności, musi ograniczać lub uniemożliwiać posiadanie wielu przedmiotów. Z dużym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że taki stan rzeczy przyczyni się do powstawania negatywnych emocji. Negatywne emocje mogą być też wywoływane poczuciem winy, wstydem – które mogą się pojawić, jako reakcja na uwięzienie. Jak podaje Dariusz Doliński (2000), przeżywane emocje mogą warunkować uległość wpływowi społecznemu (D. Doliński, 2000, s. 89 i nast.). Pewne wyniki badań wskazują, że ludzie są bardziej skłonni do pomagania innym, kiedy sami znajdują się w dobrym nastroju A. Isen i K. Lewin (1972). Wykazano również, że ludzie bywają bardziej skłonni do prezentowania postaw altruistycznych w dni słoneczne M. Cunningham (1979), tuż po otrzymaniu nawet drobnego drobiazgu A. Isen i K. Lewin (1972) (Podaję za: D. Doliński, 2000, s. 90). Występujące rozbieżności w wynikach badań (ludzie będąc w dobrym nastroju nie zawsze udzielali pomocy) stanowiły dla A. Isen asumpt do ich analizy, w wyniku której sformułowała zasadę, iż ludzie dążąc do utrzymywania pozytywnego samopoczucia, nie udzielą pomocy, jeżeli wymagana aktywność mogłoby doprowadzić do pogorszenia nastroju (Ibidem). Cenne uwagi w omawianej kwestii wniósł także Joseph Forgas (1998). Zdaniem badacza, przeżywany nastrój nie ma wpływu, jeżeli prośba formułowana jest grzecznie i w sposób normalny. Natomiast, kiedy prośba była formułowana w sposób wyszukany, bezpośrednio (np. „daj”) – zdecydowanie częściej spełnieniu sprzyjał dobry, niż zły humor. Ogólnie rzecz biorąc, to prędzej pozytywne

niż negatywne emocje sprzyjają powstawaniu uległości. Dla porządku należy jednak stwierdzić, że są również negatywne emocje, które także mogą generować uległość - poczucie winy i wstyd (J. Forgas, 1998, podają za: D. Doliński, 2000, s. 93 - 94).

Niejako w sposób naturalny ludzie cenią rzeczy trudno dostępne, których jest mało, których zdobycie nie jest możliwe. Subiektywna ocena wartości nie zostaje pomniejszona nawet obiektywnie istniejącymi wadami, które czyniąc dobro oryginalnym, jeszcze bardziej podnoszą jego wartość (R. B. Cialdini, 2001, s. 210). Niebezpieczeństwo utraty jakiejś wartości (lub dostępu do wartości) jest zazwyczaj silnie przeżywane przez ludzi, a w sytuacji ryzykownej i wątpliwej może okazać się ważnym czynnikiem wpływającym na decyzje (Ibidem).

Niedostępność (deprywacja potrzeb) jest stanem charakterystycznym i na stałe wkomponowanym w realia więzienia, co sprawia, że upływający czas nie powinien znacząco zwiększać uległości powodowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

I/1.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,52$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,182$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Niedostępność, w klimacie izolacji więziennej, jest jednym z centralnych elementów, który nadaje rytm ludzkim działaniom. Owa niedostępność może nabierać szczególnego znaczenia dla młodocianych, zwłaszcza, kiedy czynnikiem pośredniczącym jest relacja z przedstawicielem grupy obcej. Odniesienie grypsujących do niegrypsujących jest dla nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej intuicyjnie uchwytnie – powinien zdawać sobie sprawę, że może formułować, co najwyżej, minimalne oczekiwania wobec grypsującego. Ze sporym prawdopodobieństwem można także przypuszczać, że propozycje „ludzi” mogą być odbierane „jako oferty nie do odrzucenia”, i w konsekwencji implikować podporządkowanie. Dążenie do zdobycia upatrzonego przedmiotu, niewspółmiernie wzrasta, jeżeli nieodzowna jest rywalizacja z innymi (R. B. Cialdini, 2001, s. 229). Nie sądzę jednak, aby czynnik rywalizacji (ze względu na znikome szanse powodzenia) w omawianym kontekście sytuacyjnym

odgrywał znaczącą rolę. To raczej chęć zaspokojenia potrzeb będzie czynnikiem wiodącym.

Wydaje się, że niedostępność jest stanem szczególnie dotkliwym, zwłaszcza dla młodocianych. Dla wielu z nich jest pierwsza i nagła utrata dostępu do wartości cenionych. Ponadto, młodociani nie wykształcili jeszcze w pełni sposobów radzenia sobie w tego typu sytuacjach. W tym okresie dążenie do zaspakajania potrzeb może być tak silne, że upływający czas nie powinien znacząco wpływać na uległość powodowaną działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

4.2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału skazanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród skazanych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

I/2.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Próba badawcza dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach kategorię dorosłych grypsujących.

Charakterystyka kategorii skazanych

Udzielenie odpowiedzi na drugi zespół pytań badawczych wymaga określenia grupy skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Zazwyczaj, kiedy mówimy o podkulturze więziennej, utożsamiamy ją z podkulturą grypserską. Zmiany jakie dokonały się w ostatnich latach ukazują, że o pozycji w więzieniu niekoniecznie decyduje przynależność do grypsujących. Zwłaszcza w sytuacji, kiedy jest to tylko deklaracja, natomiast prezentowane postawy niewiele mają wspólnego z założeniami grupy. Wyjątkowo ważna natomiast okazuje się zasobność finansowa, uczestnictwo w strukturach przestępczości zorganizowanej, cenione kontakty, siła fizyczna (V. Patrzyńska, 2005, s. 12). Wiele wskazuje na to, że dawne podziały na „ludzi” (grypsujących) i „frajerów” (nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej) nie są aż tak ostre. Potwierdza to także Kamil Miszewski, autor artykułu „Gadka do gada”, który ukazał się w *Polityce* nr 24 (2006). Według tegoż autora, w ostatnich latach daje się zauważyć funkcjonowanie osadzonych w pewnych grupach, opartych choćby na ćpaniu, sprawa podziału dychotomicznego na „ludzi” i „frajerów” wydaje się nie odgrywać tak wielkiej roli jak niegdyś (K. Miszewski, 2006, s. 92 - 94). Z podobnym poglądem często spotykałem się rozmawiając z osadzonymi w trakcie badań do pracy doktorskiej, a zwłaszcza w: AŚ w Piotrkowie, AŚ w Radomiu. Osadzeni wskazywali na uczestnictwo w pewnych grupach czy kręgach, jako coś bardziej odzwierciedlającego istniejący stan rzeczy niż przynależność do jednej z dwu grup. Zdania są różne, uzależnione w jakimś stopniu od przynależności wypowiadającego się do jednej z grup, zapewne odgrywają też rolę osobiste doświadczenia. Moim zdaniem, podział nadal odgrywa rolę znaczącą. Owszem, osadzeni funkcjonują raczej w grupach czy kręgach, jak to zostało wspomniane, ale kręgi te stanowią podgrupy większych grup i są w znakomitej większości jednorodne. Nadal osadzeni grypsujący przejawiają tendencję do przebywania wśród grypsujących. Faktem bezspornym pozostaje jednak, że podkultura grypserska uległa znacznym przeobrażeniom. Świadczy o tym łatwość uzyskania statusu grypsującego – dobra sytuacja materialna połączona z deklaracją wsparcia określonej grupy, jakże często w zupełności wystarcza. Przeszłość, uprzednie kontakty schodzą na drugi plan (P. Maciaszczyk, 2005, s. 12; K. Miszewski, 2006, s. 92 - 94). W relacjach z przedstawicielami grupy obcej często można obserwować agresywne zachowania grypsujących, jako instrument skuteczny do osiągnięcia celu.

Należy jednak obiektywnie stwierdzić, iż agresja instrumentalna czy też emocjonalna charakteryzuje także i innych osadzonych. Generalnie należy uznać agresję, jako instrument do realizacji celu, jakim jest silna pozycja w podkulturze więziennej (A. Frączek, 2005, s.10 - 11). Wypada dodać, skuteczny i akceptowany przez grupę gypserską w relacjach z osobami, którym nie przysługuje status człowieka.

A zatem, jednym z najistotniejszych elementów podkultury jest podział osadzonych na dwie podstawowe i antagonistyczne grupy, tj. „ludzi” i „frajerów”, który wskazuje jednocześnie „panów” i „pariasów”. Pomimo, iż rzeczywistość więzienna ukazuje daleko bardziej złożony podział tej społeczności, na mniejsze grupy oraz izolujące się osoby, ten podział wydaje się mieć kluczowe znaczenie. Na wyeksponowanie zasługuje fakt, że pozycja społeczna każdego osadzonego jest precyzyjnie określona - decydując o jego uprawnieniach i możliwościach. Należy podkreślić, iż grupa „ludzi” jest zdecydowanie mniej zróżnicowana niż grupa „frajerów” (J. M. Stanik, 1976, s. 68 i nast.). Fakt występowania podkultury gypserskiej wydaje się być niezwykle istotny dla rozważań nad determinantami uległości wśród osadzonych przebywających w izolacji więziennej. Bliższe przyjrzenie się tej grupie, upoważnia do stwierdzenia, że jest to grupa o silnie rozwiniętej strukturze hierarchicznej. Na czele organizacji stoją przywódcy, mąciciele różnych szczebli. Wśród pełniących ważne funkcje w tej organizacji należy wymienić: łapiduchów – czyli „ludzi” gotowych wykonać każde zadanie zlecone przez przywódców; rozkminiających – wykorzystywanych do przeprowadzania postępowań wyjaśniających; pupili – czyli faworytów przywódców. Całość uzupełniają szarzy członkowie organizacji gypserskiej, którzy wykonują wiele ważnych dla potrzeb grupy zadań. Na uwagę zasługują zwłaszcza: tatuażyci, specjaliści w zakresie samoagresji, kopytkarze, fajansiarze, fermenciarze, fakirowie i świry (M. Szaszkievicz, 1997, s. 77 i nast.).

Omawiając implikacje występowania podkultury gypserskiej w jednostkach penitencjarnych, warto nawiązać do teorii autokategoryzacji. Kategorycznie lansowane stanowisko grupy odniesienia implikuje wniosek, że jest ono właściwe. Jeżeli członkowie grupy własnej mają rację, to wskazane jest, aby akceptować ich poglądy. W taki to sposób autokategoryzacja implikuje powstawanie wpływu społecznego (W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 116). Analizując zjawisko wpływu społecznego w warunkach izolacji więziennej, warto uwzględnić tezy teorii autokategoryzacji. W omawianej teorii, podobnie zresztą jak w teorii tożsamości społecznej, sam fakt kategoryzacji skłania jednostkę do bardziej pozytywnego postrzegania grupy własnej,

zaś zależność między oceną grupy własnej i obcej jest odwrotna. Na uwagę zasługuje również wpływ samego etykietowania, który przejawia się tendencją do pozytywnego spostrzegania osadzonych o tej samej etykietce. Pewne badania sugerują, że zwłaszcza małe grupy wykazują skłonność do dyskryminacji innych i faworyzowania swoich. Ta prawidłowość wydaje się być szczególnie ważna, ponieważ w ostatnich latach obserwuje się tendencję wśród „ludzi” do przebywania w celach jednorodnych, czyli bez towarzystwa „frajerów”. Warto dodać, że skazani znakomitą większość czasu przebywają w małych grupach. Obserwacja zachowania „ludzi” przebywających w celach jednorodnych potwierdza tezę dyskryminowania skazanych należących do grupy obcej. Fakt oddziaływania podkultury grypserskiej na powstawanie postaw i zachowania może przejawiać się w dwojaki sposób. Po pierwsze, implikuje on występowanie zjawiska wpływu społecznego w obrębie grupy grypserskiej. Po drugie, ujawnia się w zachowaniach grypsujących wobec osadzonych nie będących członkami grupy. W kwestii pierwszej, decydujące znaczenie ma zapewne obawa przed niezadowolaniem ze strony kolesiów w przypadku naruszenia ważnej normy. Abstrahując od kompleksowego omówienia i egzemplifikacji norm grypserskich, ograniczę się do stwierdzenia, iż można wyróżnić trzy podstawowe bloki:

- normy chroniące solidarność grupową;
- normy chroniące godność *człowieka* i grypserski honor;
- normy służące „potępieniu potępiających” (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.).

Niezadowolony z postępowania grypsującego może przejawiać się w różny sposób. Warto zaakcentować w tym miejscu brak proporcji między zestawem kar a oferowanymi nagrodami, które zostały zredukowane do niezbędnego minimum. Wspomniany brak proporcji daje się również zauważyć między wagą przewinienia a grożącą karą – często jest to wykluczenie z grupy. Grupa podejmuje działania wobec swoich członków w określonych sytuacjach. Jeżeli „człowiek” ma *krzywości*, to oznacza, że niezadowolona grupa oczekuje od niego wyjaśnień. Określona sytuacja wiąże się ze zmniejszeniem zaufania, co przejawia się odsunięciem od ważniejszych spraw. Nie zostaje jednak pozbawiony praw członkostwa: może siedzieć przy stole, kolesie podają mu rękę. Niezależnie od czasu trwania, ten swoisty stan zawieszenia, obarczony ryzykiem degradacji, wiąże się z ponoszeniem znacznych kosztów psychologicznych. Zasygnalizowana sytuacja może mieć decydujące znaczenie dla powstawania uległości. Zagrożony człowiek chcąc odzyskać zaufanie grupy

odniesienia, często staje się bardzo sumiennym wykonawcą poleceń przywódców, prezentując zachowania konformistyczne daleko wykraczające poza niezbędne minimum (Tamże). Kolejna sytuacja w jakiej może znaleźć się grypsujący, to *skiepszczenie* - czyli karne usunięcie z grupy za przewinienia mniejszej wagi lub niezawinione naruszenie normy. Zazwyczaj jako *kiepszczaków* traktuje się byłych członków grupy, którzy z własnego wyboru zrezygnowali z uczestnictwa w grupie, bądź ich degradacja spowodowana była działaniem osób spoza grupy (funkcjonariuszy, „festów” lub „frajerów”). Skiepszczenie wypada traktować jako stan pośredni między „człowiekiem” a „frajerem”, zazwyczaj przejściowy, który może zakończyć się podniesieniem – czyli przywróceniem do łask lub – co zazwyczaj następuje - zdegradowaniem do frajerstwa. Pozycję kiepszczaka należy określić jako niepewną. Posiadając status osadzonego „bezpiecznego”, czyli stosującego się do zasad grypserskich, może nie obawiać się szykan ze strony koleśków. Potencjalnie istnieje jednak spore ryzyko konfliktów zarówno z grypsującymi jak i „frajerami”. W ten oto sposób, stan zawieszenia „człowieka” posiadającego mentalność grypsującego, liczącego się z możliwością totalnej degradacji – może mieć silne oddziaływanie lękowe – implikując podatność na wpływy osadzonych należących do grupy własnej (Tamże). W przypadku poważnych przewinień grupa decyduje się na usunięcie ze swoich szeregów. Doświadczenie takiego stanu oznacza, że od tej chwili członkowie grupy grypserskiej zobowiązani są do zupełnie innego odnoszenia się do byłego koleżki. Zdarza się, że jest traktowany gorzej niż „frajer”, który nigdy nie był „człowiekiem”. Dla uzupełnienia należy dodać, że usunięcie z grupy może być połączone z przemocą seksualną – czyli „przecweleniem”. Jest to sytuacja nieodwracalna, oznaczająca osiągnięcie dna w hierarchii socjalnej (Tamże). Pobyt w instytucji wyspecjalizowanej w ograniczaniu swobody zachowania, zapewne powoduje pojawienie się świadomości zagrożeń ze strony grupy, a zwłaszcza - przywódców dysponujących argumentem ich degradacji. Oddziaływanie podkultury grypserskiej na powstawanie postaw i zachowania, daje się również zauważyć w zachowaniach wobec osadzonych nie będących członkami grupy. Ponieważ norma grupowa nakazuje gnębić „frajerów” – realizowanie tego celu jest jak najbardziej pozytywnie odbierane przez członków grupy. Jedyne ograniczenie dotyczy właściwie tylko sposobu realizacji – należy postępować ostrożnie, aby nie być przyłapanym przez funkcjonariuszy służby więziennej, ponieważ mogłoby to narazić grupę na niebezpieczeństwo, czego nie powinien spowodować żaden grypsujący

(M. Szaszkiwicz, 1997, s. 51). Ponadto, zdrowy rozsądek nakazuje, aby swoim postępowaniem nie przedłużyć sobie pobytu w zakładzie, w związku z kolejną sprawą karną (Tamże). Położenie ofiary jest nieciekawe. Nie mogąc uwolnić się z sytuacji, nie może też wprost donosić administracji, ponieważ jest to zdecydowanie źle odbierane przez ogół osadzonych. Tę okoliczność wykorzystują grypsujący, którzy – zastraszając – utrzymują korzystny dla siebie stan rzeczy. Przeciwstawienie się grupie może spowodować pobicie, znęcanie się lub gwałt. Pojedyncze osoby, nie wchodząc w skład jakiegokolwiek nieformalnej grupy, mają niewielkie szanse przeciwstawienia się grypsującym. W więzieniu trudno jest o niezależność. Udaje się to wyjątkowo rzadko silnym fizycznie i psychicznie osadzonym. „Frajer” nie ma prawa mieszać się w sprawy grupy grypserskiej – dotyczy to także wykluczonego z tej grupy – jego zdanie nie liczy się. Aby wywalczyć poprawę swojej sytuacji, musiałby uzyskać poparcie innych „ludzi”. Bieg wydarzeń jest niekorzystny, nie mając prawa głosu, ani tym bardziej możliwości wtrącania się w sprawy grupy - trudno mu cokolwiek osiągnąć. Taka sytuacja ma także miejsce w przypadku wykluczeń z grupy, jakże często będących wynikiem osobistych konfliktów między grypsującymi (Tamże). Autor pracy wielokrotnie miał okazję obserwowania zachowań osadzonych wykluczonych z grupy. Pomimo uporu i determinacji zazwyczaj kończyły się niepowodzeniem. Skomplikowane położenie niejednokrotnie implikuje silne oddziaływanie lękowe i potrzebę radzenia sobie - prezentując postawę silnego, zdecydowanego i nieugiętego wobec innych oraz podporządkowanie przywódcom i konformizm grupowy. Wymóg godzenia sprzecznych i trudnych oczekiwań implikuje ponoszenie znacznych kosztów psychologicznych.

Sygnalizowane zmiany w rzeczywistości więziennej podnoszone są także przez Sławomira Przybylińskiego (2006), który wskazuje na pewne związki ze zmianami, jakie dokonały się w kraju po roku 1989. Wśród wielu zmiennych, które wydają się wpływać na proces przeobrażeń w podkulturze grypserskiej, wymienia się zwłaszcza: pojawienie się w więzieniach narkotyków, osadzonych dysponujących znacznymi środkami finansowymi, „żołnierzy mafii” oraz przywódców zorganizowanych grup przestępczych. Zapewne wymienione okoliczności przyczyniają się do prezentowania poglądów o słabości podkultury grypserskiej w obecnym czasie (S. Przybyliński, 2006, s. 241 - 249). Zgadzam się jednak z tymi autorami, którzy są odmiennego zdania. Podkultura grypserska istnieje w więzieniach od dawna, podlegając zmianom. Zapewne wiele straciła w ostatnich latach, ciągle jednak pozostaje niebezpieczną siłą

w więziennych realiach. Pomimo wielu zmian, jakie dokonały się w rzeczywistości więziennej, dla pewnej części osadzonych uczestnictwo w podkulturze grypserskiej jest atrakcyjnym sposobem odnalezienia się w więzieniu. Egzystowanie w strukturze tej nieformalnej grupy oznacza dla nich przynależność do „elitarniej” części społeczności więziennej. Owa „elitarność” i wyjątkowość implikuje poczucie siły, wpływa na kształtowanie się poczucia większej wartości, daje wsparcie w relacjach z innymi. Na obecną chwilę grypsujących jest zdecydowanie mniej niż „frajerów”. Wnioskowanie wyłącznie na podstawie liczebności nie oddaje w pełni sedna sprawy, choć zapewne wiele wyjaśnia (T. Talaga, 2006, s. 15).

Na szczególną uwagę zasługują, moim zdaniem, wypowiedzi badaczy, którzy swoje poglądy wywiedli nie tylko na podstawie działalności badawczej, ale również na podstawie osobistego doświadczenia, jakim jest odbywanie kary pozbawienia wolności lub tymczasowe aresztowanie. Do takich osób, oprócz cytowanego już Kamila Miszewskiego, należy Marek Kamiński – autor książki „W co grają więźniowie”. Zdaniem Kamińskiego, komponent, jakim jest racjonalność i chłodna kalkulacja decydują o zachowaniu osadzonych w stopniu znacznie większym niż zakładają znawcy zagadnienia. Kamiński nie zgadza się z poglądem Morawskiego i Michalskiego, że głównym powodem dokonywania samouszkodzeń przez osadzonych jest chęć wprowadzenia zamieszania służbie więziennej, wytworzenie sytuacji problemowej czy też kłopotliwej dla funkcjonariuszy. Taki powód, zdaniem Kamińskiego, należy do rzadkości, natomiast zdecydowanie częściej, jest to najlepszy sposób, aby „uciec” z celi mieszkalnej, która stała się dla osadzonego środowiskiem niebezpiecznym (M. Kamiński, 2007, s. 10) Dla „frajera” pobyt w celi mieszanej („ludzie” razem z „frajerami”) może okazać się sytuacją na tyle traumatyczną, że nie znajdzie innego akceptowanego w więzieniu sposobu, aby wyzwolić się od oprawców. Także grypsujący, który dostrzega, że dalszy pobyt w określonym składzie celi grozi bezpośrednim niebezpieczeństwem wykluczenia z podkultury, nie znajdzie lepszego sposobu ratowania swojej pozycji niż dokonanie samouszkodzenia, które wiąże się z przemieszczeniem do innej celi. Rolę kalkulacji i racjonalnego myślenia potwierdza również możliwość zawieszenia przez grypsujących (w sytuacji zagrożenia) najważniejszych norm (M. Kamiński, 2006, s. 258 - 261). Zgadzam się z poglądami prezentowanymi przez Marka Kamińskiego.

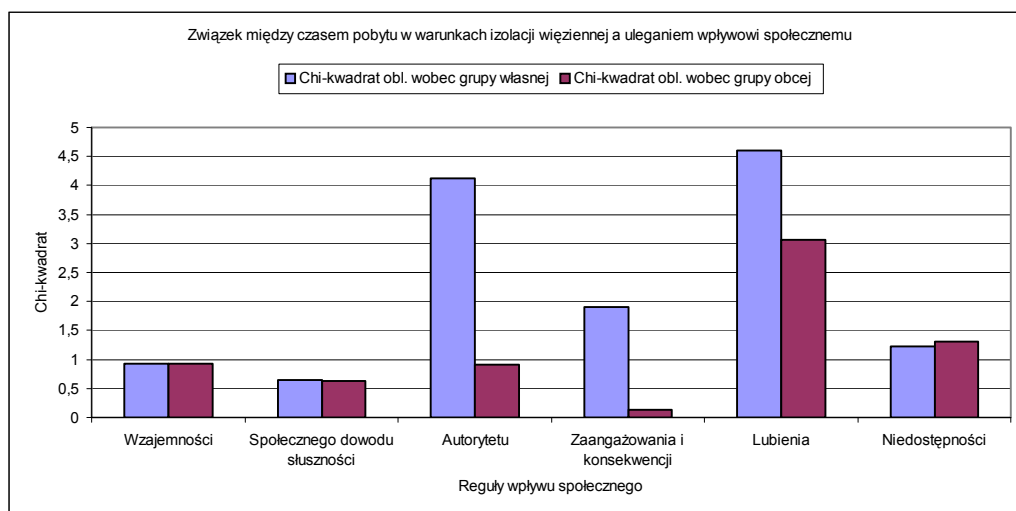
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 91 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. W analizowanej grupie skazanych wszyscy badani uzyskali wyniki w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów. W związku z powyższym, do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 91 skazanych. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 58 i pół roku, są to zatem dorośli w rozumieniu prawa karnego. Średnia wieku w analizowanej grupie nieznacznie przekraczała 29 i pół roku. Rozpiętość wieku jest wyraźnie widoczna. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił 5 miesięcy, zaś najdłuższy - nieznacznie przekraczał 18 lat. Średni czas pobytu w warunkach izolacji oscylował w granicach 51 i pół miesiąca. Spośród 91 badanych, 27 skazanych przebywało pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej (29,67%), dla 64 skazanych był to już kolejny pobyt w jednostce penitencjarnej (70,33%). Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 40. skazanych – podstawowe (43,96%); 32. skazanych – zasadnicze zawodowe (35,16%); 18. skazanych – średnie (19,78%) i 1. skazany wykształcenie wyższe (1,1%). Z przedstawionych danych wynika, że nie jest to grupa jednorodna.

W porównaniu z młodocianymi, część dorosłych dysponuje zapewne większym doświadczeniem życiowym, które można traktować jako skutek zmian, jakie dokonują się w człowieku w efekcie ciągłej stymulacji oraz procesu uczenia się, choć czynniki osobowe i środowiskowe zapewne odcisnęły swoje piętno (J. Trempała, 2003, s. 257 i nast.). Wypada również stwierdzić, iż każdy z osadzonych ma za sobą, właściwy tylko sobie, czas pobytu w izolacji więziennej - który w pewnym stopniu - przekłada się na jego osobiste doświadczenia. Mnogość w zakresie ludzkich osobowości, uzasadnia szerokie postrzeganie człowieka. Zwłaszcza w warunkach ekstremalnych, w których zachowania mogą ujawnić skrywane postawy. Według Kurta Lewina, zachowanie człowieka uzależnione jest od jego unikalnej osobowości oraz kontekstu sytuacyjnego w jakim się znajduje (Podaję za: P. G. Zimbardo, M. R. Leippe, 2004, s. 57). A zatem, to co dzieje się w umyśle konkretnego człowieka, w pewnym stopniu zależy od jego właściwości osobowościowych (dyspozycji). Drugim, dopełniającym czynnikiem, jest to, co dzieje się wokół niego (Tamże).

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 2. Wartości chi-kwadrat w próbie 91 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

I/2.1. A/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,92$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,101$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Postawy uczestniczących w podkulturze grypserskiej wobec grupy własnej wyznaczają normy grupowe. Grypsujący ma obowiązek wspomaganie członka grupy własnej, także znajdującego się w trudnej sytuacji, np. – *człowiek pomaga człowiekowi w kabarynie* – czyli w trakcie odbywania regulaminowej kary polegającej na czasowym odizolowaniu od innych skazanych (norma teoretyczna nie zawsze przestrzegana); *człowiek ma obowiązek działkowania się z ludźmi* – czyli dzielenia się posiadanymi dobrami, np.: papierosami, herbatą, kawą itp. z innymi grypsującymi (norma teoretyczna nie zawsze przestrzegana); *nie wolno złamać zastawki* – to znaczy, że nie dopuszczalne jest złamanie przysięgi lub *poważnej rękojmi prawdziwości wypowiedzi*. Ta norma, przestrzegana zazwyczaj, odgrywa prawdopodobnie najważniejszą rolę w budowaniu poczucia pewności wzajemnych reakcji w grupie (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 51 i nast.).

Zmiany w kraju, jakie miały miejsce w latach osiemdziesiątych dwudziestego wieku, rozpoczęły proces zmian w polskich więzieniach. Wiele norm obowiązujących

w podkulturze gryperskiej ma charakter teoretyczny - nie jest przestrzegana. Jest jednak faktem bezspornym, że więzienie to miejsce niebezpieczne, to również miejsce, gdzie wpływ grupy na jednostkę jest wyjątkowo silny (J. Kozieł, 1998, s. 465 - 474; K. Miszewski, 2006, s. 94).

Jak wynika z materiałów, jakimi dysponuje Służba Więzienna, następuje proces łagodzenia norm i sposobu przestrzegania tych norm przez grypsujących. Daje się również zauważyć: osłabienie więzi wśród grypsujących; zasada bezwzględnego pomagania wśród grypsujących wydaje się zanikać zupełnie; obserwowane jest także występowanie „pokoleniowych” konfliktów, których źródłem jest odmienne postrzeganie zasad grypsowania (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 37 - 38).

Pomimo wielu zmian, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich lat, wpływ grupy na swoich członków wydaje się być przemożny. Grupa kontroluje zachowania swoich członków. Tak jak wiele innych grup - najbardziej w początkowym okresie. Nie oznacza to jednak, że grupa odmawia sobie monitorowania zachowania w późniejszym okresie. Stale obecny element kontroli mobilizuje do zachowań zgodnych z oczekiwaniami grupy. Dlatego upływający czas nie wpływa w sposób znaczący na uległość powodowaną działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej.

I/2.1. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,93$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,101$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Ustosunkowania grypsujących wobec grupy obcej są w znacznym stopniu wyznaczone przez normy grupowe. Grypsujący ma obowiązek odpowiedniego traktowania osadzonych nie należących do grupy własnej. Jak podaje Maciej Szaszkiwicz (1997), normy grupowe zabraniają grypsującym wchodzenia w bliższe relacje z niegrypsującymi. Wymagają natomiast, aby wykorzystywać, lekceważyć, gardzić, nie szanować, traktować z góry i dyskryminować frajerów. Nakazują bić, znęcać się, prześladować, krzywdzić i zadrećcać *cweli* oraz *kapusiów*. Wszystko w granicach rozsądku, aby tylko nie narazić siebie, ani grupy na konsekwencje dyscyplinarne lub karne (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 50 i nast.).

Lata osiemdziesiąte dwudziestego wieku przyniosły szereg zmian w kraju, które nie pozostały obojętne dla kształtowania się relacji w społeczności więziennej. Jak podkreśla Jacek Kozieł (1998), poprawiły się relacje między grypsującymi i niegrypsującymi. Poprawa stosunków między grupami jest na tyle istotna, że możliwe stało się nawet spożywanie posiłków przy tym samym stole oraz współdziałanie w miejscu zatrudnienia (J. Kozieł, 1998, s. 468).

Jak wynika z materiałów, jakimi dysponuje Służba Więzienna, coraz częściej obserwuje się „kooperację” grypsujących i niegrypsujących. Zwłaszcza jeżeli w rachubę wchodzi intratny interes - przemycanie, rozprowadzanie i zażywanie środków psychoaktywnych. Podkreśla się też, że dla grypsujących sprawą pierwszoplanową wydaje się być poprawa warunków odbywania kary, dlatego zdarzają się przypadki „zawieszania” przestrzegania norm grupowych z chwilą uzyskania zatrudnienia lub objęcia systemem przepustkowym (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 37).

Zmiany wydają się być głębokie. Niemniej jednak, podział istnieje i w wielu sytuacjach normy grupowe wyznaczają zachowania skazanych. Złamanie ważnej zasady grozi degradacją (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 63). Degradacja jest niezwykle silnym instrumentem w rękach przywódców, skutecznie egzekwujących przestrzeganie norm grupowych. Obawa przed najwyższą karą jest ważnym regulatorem zachowań wobec grupy obcej.

I/2.1. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,64$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,084$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Jak podaje R. B. Cialdini, reguła społecznego dowodu słuszności wywiera największy wpływ na zachowania ludzi w sytuacjach niepewnych, kiedy pojawiają się wątpliwości jak postąpić. Pojawiająca się skłonność ukierunkowana jest na korzystanie z wskazówek, jakie można odczytać z zachowania osób podobnych (R. B. Cialdini, 2001, s. 150). Podział na grupę własną i grupy obce niesie daleko idące konsekwencje. Przede wszystkim, wzmacnia się tendencja do eksponowania różnic między grupami,

postrzeganiymi jako jednorodne. Ponadto, obserwuje się charakterystyczny sposób postrzegania członków wyodrębnionych grup. Osoby należące do grupy własnej zazwyczaj postrzegamy w bardziej pozytywnym świetle. Osobom należącym do innych grup przypisujemy raczej negatywne cechy (W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 98). Według H. Tajfela (1978; 1982), strukturę „ja” wypełnia mnogość tożsamości. Spośród których, wyróżnia się zwłaszcza tożsamość osobistą – będącą egzemplifikacją walorów osobowościowych człowieka, oraz tożsamość społeczną – zawierającą elementy „ja” stanowiące implikację przynależności grupowej. Zależność między tożsamością osobistą a społeczną jest odwrotna, co oznacza, że skupienie się na tożsamości społecznej osłabia możliwość zaistnienia tożsamości osobistej (oraz na odwrót). Ważna przesłanka teorii tożsamości społecznej sprowadza się do stwierdzenia, że tożsamość społeczna ma swój udział w zapoczątkowaniu i podtrzymywaniu się postaw i zachowań faworyzujących grupę własną i dyskryminujących osoby nie należące do grupy własnej (H. Tajfel, 1978; 1982; H. Tajfel i J. Turner, 1979; 1986, podają za: W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 99 i nast.).

Przynależność do podkultury grypserskiej oznacza identyfikację z wartościami preferowanymi przez grupę odniesienia, która w wielu zakresach jednoznacznie wyznacza sposób postępowania wobec grupy własnej. Sposób postępowania wobec członków grupy odniesienia powinien być bardzo ważnym wyznacznikiem postępowania grypsującego i nie powinien podlegać zmianom w czasie. Co znajduje potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego.

I/2.1. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,63$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,083$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza potwierdziła się.

Relacje między grypsującymi i niegrypsującymi są w znacznym stopniu regulowane normami podkultury grypserskiej. W znakomitej większości sytuacji element niepewności, zakłopotania czy też wątpliwości nie powinien być obecny w zachowaniu grypsującego. Raczej nie powinna się pojawić u grypsującego skłonność do korzystania z wskazówek, jakie można odczytać z zachowania „frajerów”. Konsekwencje podziału na grupę własną i grupy obce są dostrzegalne w wielu sytuacjach. Widoczna jest

tendencja do eksponowania różnic między grupami, obserwuje się charakterystyczny sposób postrzegania „frajerów”. W „ja” grypsujących wyeksponowana jest tożsamość społeczna – zawierająca elementy „ja” stanowiące implikację przynależności grupowej. Wydaje się, że ważna przesłanka teorii tożsamości społecznej sprowadzająca się do stwierdzenia, że tożsamość społeczna ma swój udział w zapoczątkowaniu i podtrzymywaniu się postaw i zachowań dyskryminujących osoby nie należące do grupy własnej – znajduje w pełni odzwierciedlenie. Stąd już bardzo krótka droga do powstawania negatywnych stereotypów dotyczących grupy obcej, które w sposób istotny wpływają na postrzeganie osób nie należących do grupy własnej (H. Tajfel, 1978; 1982; H. Tajfel i J. Turner, 1979; 1986, podają za: W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 99 i nast.).

Trudno jednak nie dostrzegać zmian, jakie dokonały się w realiach więziennych, a które manifestują się, m. in.: wzrostem wpływów skazanych związanych z zorganizowanymi grupami przestępczymi; potęgą pieniądza; dopuszczalnością współpracy z niegrypsującymi posiadającymi rozliczne kontakty ze światem przestępczym na wolności (często majątnych, uczestników zorganizowanych grup); tendencją w postaci odchodzenia od jednoosobowego przywództwa w grupie (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 36 - 37).

Mimo zmian, normy grupowe wyznaczają grypsującym sposób percepcji i oceniania postaw osadzonych zaliczanych do grup obcych. Znakomitą większość czasu skazani przebywają w małych grupach, zazwyczaj jednorodnych, co w istotny sposób wpływa na postrzeganie osób należących do innych grup. Sposób postrzegania niegrypsujących powinien być bardzo ważnym wyznacznikiem postawy grypsującego, zatem nie powinien podlegać zmianom w czasie.

I/2.1. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,12$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,213), że w miarę wydłużania się czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej, zmniejsza się uległość wpływowi społecznemu powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych grypsujących. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Rozważania dotyczące autorytetu należy poprzedzić stwierdzeniem, że osoby przebywające w warunkach izolacji więziennej mogą w swoisty sposób postrzegać kwestię autorytetu. W literaturze podkreśla się silny wpływ osób obdarzonych autorytetem na zachowania ludzi (S. Milgram, 1974, podają za: R. B. Cialdini, 2001, s. 187). Wskazana tendencja wywodzi się z praktyk socjalizacyjnych, które sugerują, że wzorowanie się na osobach obdarzonych autorytetem jest stosowną strategią postępowania. Aby jednak doszło do wpływu społecznego powodowanego działaniem reguły autorytetu, osoba wpływająca powinna być postrzegana w kategoriach autorytetu lub posiadać symbole autorytetu (R. B. Cialdini, 2001, s. 207 - 208).

Wartość obliczeniowa chi-kwadrat (4,12) nakazuje wnioskować o braku związku między zmiennymi. Trudno byłoby jednak nie zauważyć, iż wartość obliczeniowa przybliżyła się do upoważniającej stwierdzenie słabego związku. Rezultat jest dla mnie o tyle zaskakujący, co zastanawiający. Tym bardziej, że wartość D ma znak ujemny, co sugeruje, że wraz z upływem czasu w izolacji zmniejsza się uległość wpływowi społecznemu powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. Czyli coś, co raczej nie powinno się zdarzyć. A jednak.

W ostatnich latach obserwuje się degrengoladę norm podkultury grypsujących. Wiele norm nie jest przestrzeganych w ogóle, mnóstwo posiada charakter wyraźnie życzeniowy. Więzieniem, w stopniu coraz większym, zaczyna rządzić pieniądz. Funkcjonowanie w grupach, zazwyczaj „biznesowych”, których skład zazwyczaj ograniczony jest do osób o podobnym statusie materialnym, także nie służy wizerunkowi grupy. Przytoczona argumentacja wydaje się uzasadniać rezultat badawczy.

I/2.1. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,91$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = 0,100. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Dotychczasowe rozważania upoważniają do stwierdzenia, że dla grypsujących „frajerzy” nie są autorytetem. Owszem, może się zdarzyć, że grypsujący skorzysta z wiedzy posiadanej przez nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej, np. zlecając zredagowanie pisma odpowiedniej treści do sądu. Nie zmienia to jednak pejoratywnej

oceny, znajdującej odzwierciedlenie w wyrażanym braku akceptacji postaw i zachowań „frajerów” (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Koziół, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93).

Materiały, jakimi dysponuje Służba Więzienna, upoważniają do stwierdzenia, że w okręgu warszawskim zaobserwowano w więzieniach próby wymuszania przez grypsujących haraczu na niegrypsujących w zamian za bezpieczeństwo lub przyjęcie do grupy (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 39). Natomiast w jednostkach okręgu gdańskiego zaobserwowano wśród skazanych tendencję do przebywania w celach jednorodnych. W celu realizacji tego zamierzenia skazani manipulowali swoją deklaracją palenia papierosów (Tamże, s. 40).

Literatura przedmiotu wskazuje wiele przykładów świadczących o poprawie relacji między grypsującymi a niegrypsującymi. Najwyraźniej jednak zmiany nie sięgają aż tak głęboko, aby zmienić obraz rzeczywistości więziennej. Ustosunkowanie grypsującego do niegrypsującego, stanowiąc istotny wyznacznik postawy, nie powinno podlegać istotnym zmianom w czasie pobytu w izolacji więziennej. Co odnajduje odzwierciedlenie w postaci rezultatu badawczego.

I/2.1. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,9$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,148. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazany, tuż po wejściu do celi mieszkalnej, musi odpowiedzieć na pytanie o fundamentalnym znaczeniu dla jego kariery więziennej: „Czy grypsujesz?”. Rodzaj udzielonej odpowiedzi ma konkretne konsekwencje. Załóżmy jednak, że skazany odpowiada, że „chce grypsować”. Złożona deklaracja rozpoczyna okres różnego rodzaju testów, które mają na celu sprawdzenie kandydata. Na tym etapie większość skazanych nie zdaje sobie sprawy, jak bardzo precyzyjnej kontroli podlega wszystko co powiedzą i co uczynią. Znaczna rozbieżność między tym, co reprezentuje kandydat a oczekiwaniami grupy, eliminuje delikwenta już na wczesnym etapie. Powodzenie na tym etapie stanowi podstawę do kontynuacji różnego rodzaju gier i prób, które

w założeniu mają dostarczyć wiedzy na temat walorów oraz słabych stron kandydata. Okres prób może być długi, trudny oraz wymagający wiele zaangażowania. Całość zamyka szkolenie, dzięki któremu kandydat zdobywa stosowną wiedzę (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Należy obiektywnie przyznać, że czasami skazany musi zadać sobie sporo trudu, aby zostać „człowiekiem”. Najbardziej wymagający wydaje się być początkowy okres kariery grypsującego, kiedy zachodzi konieczność sprostania wymaganiom, przy wzmożonej kontroli ze strony grupy. Pewien wgląd w kwestię zaangażowania i konsekwencji dają deklaracje samych grypsujących odnośnie zaangażowania w uczestnictwo w podkulturze. W kwestionariuszu przygotowanym na potrzeby pracy zawarto m. in. pytanie: „**Jak oceniasz swoje zaangażowanie w uczestnictwo w podkulturze?**”. Dorośli grypsujący udzielali odpowiedzi na skali od 1 do 7 (niskie wartości skali - niewielkie zaangażowanie, większe wartości skali - większe zaangażowanie). W trakcie rozmów grypsujący wyrażali pogląd, że albo się grypsuje, albo się nie grypsuje. Udzielane odpowiedzi pokazały jednak coś zupełnie innego. Okazało się bowiem, że: cyfrę 1 – zakreśliło 2 dorosłych (2,2%); cyfrę 2 – zakreśliło 4 dorosłych (4,39%); cyfrę 3 – zakreśliło 4 dorosłych (4,39%); cyfrę 4 – zakreśliło 17 dorosłych (18,7%); cyfrę 5 – zakreśliło 16 dorosłych (17,58%); cyfrę 6 – zakreśliło 15 dorosłych (16,48%); cyfrę 7 – zakreśliło 28 dorosłych (30,77%); nie udzieliło odpowiedzi 5 dorosłych (5,49%). Uzyskane wyniki wskazują na widoczne zróżnicowane zaangażowania grypsujących w sprawy grupy własnej.

Funkcjonowanie w grupie wymaga konsekwencji w działaniu i zaangażowania w sprawy grupy, które nie powinny podlegać większym wahaniom w trakcie pobytu w warunkach izolacji więziennej. Brak zaangażowania w sprawy grupy, wcześniej czy później, przyczyniłby się do wykluczenia z grupy, co dla grypsującego jest największą karą. Obawa przed tą karą oraz włożony trud w wejście w skład grupy wyjaśnia rezultat badawczy.

I/2.1. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,14$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,04. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Pomimo wielu zmian, jakie dokonały się w podkulturze więziennej, pewna grupa skazanych traktuje uczestnictwo w podkulturze grypserskiej jako ważny element samooceny. W ich rozumieniu, przynależność do grypsujących nobilituje, stanowi ważny wyznacznik poczucia ich wartości (Talaga, 2006, 15).

Funkcjonowanie w grupie wymaga prezentowania określonych postaw wobec osób nie zaliczanych do grupy własnej. Grypsujący znajdują się pod silną kontrolą ze strony grupy, która dysponuje rozbudowanym systemem kar. Najcięższą - jest wykluczenie z grupy – czego każdy grypsujący zazwyczaj obawia się najbardziej. Kara wykluczenia wiąże się z totalną degradacją w społeczności więziennej (Szaszkiewicz, 1997, s. 63 i nast.). Implikacją takiego stanu rzeczy jest pojawienie się silnej presji do postępowania zgodnie z wymogami grupy. Względy autoprezentacyjne manifestują się zwłaszcza w sytuacjach znajdujących się pod kontrolą grupy.

Jak podaje Baumeister (1982a), w wielu sytuacjach, działania ludzi nastawione są na wywarcie oczekiwanego wrażenia (Podaję za: M. Leary, 2001, s. 43). Zdaniem M. Leary'go (2001), każda forma zachowania może zostać wykorzystana w celach autoprezentacyjnych. Spośród wymienionych przez tego autora taktyk, na szczególną uwagę zasługują: kontakty społeczne – które mogą się przejawiać w ograniczaniu relacji z określonymi osobami; zachowania niewerbalne – polegające na przyjmowaniu określonej postawy ciała, poruszaniu się w charakterystyczny sposób, to także mimika; wyrażanie postaw – może polegać na kreowaniu poglądu, iż pewne osoby charakteryzują się określonymi cechami; konformizm – prezentowanie zachowań zgodnych z oczekiwaniami grupy odniesienia (M. Leary, 2001, s. 51 - 52).

Wyszczególnienie tych taktyk ma swój sens, ponieważ tymi właśnie taktykami posługują się zazwyczaj grypsujący prezentując ustosunkowanie do niegrypsujących. Poprawa relacji międzygrupowych jest faktem niezaprzeczalnym. Niemniej jednak, przynależność do grypsujących zobowiązuje do lojalności wobec grupy własnej, co w pewnym stopniu wiąże się z prezentowaniem określonych zachowań wobec skazanych należących do grup innych niż własna. Ustosunkowania te nie powinny podlegać znaczącym zmianom wraz z upływającym czasem. Zmiany w tej kwestii narażają na sankcje ze strony grupy odniesienia.

I/2.1. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,60$,

co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,225), że w miarę wydłużania się czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej, zmniejsza się uległość wpływowi społecznemu, powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych uczestników podkultury grypserskiej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Grypsujący, na ile to możliwe, starają się zazwyczaj przebywać we własnym gronie – co powoduje znaczną częstotliwość kontaktów w obrębie grupy własnej. Przeobrażenia w kraju, jakie miały miejsce w latach osiemdziesiątych dwudziestego wieku, przyczyniły się także do przemian w społeczności więziennej (J. Kozieł, 1998, s. 465 - 474; L. Pustkowiak, 1999, s. 45; P. Stępnik, 1999, s. 35; K. Miszewski, 2006, s. 94).

Jak wynika z materiałów, jakimi dysponuje Służba Więzienna, grypsujący coraz częściej dopuszczają współpracę z „frajerami”, zwłaszcza jeżeli w rachubę wchodzi dochodowy interes. W takich sytuacjach korzyści biorą górę nad zasadami. Na obecną chwilę najbardziej rygorystycznie zasady podkultury grypserskiej przestrzegają słabo wykształceni recydywiści. Najważniejszą rolę w grupie odgrywają grypsujący dysponujący znacznymi zasobami finansowymi, powiązani z zorganizowanymi grupami przestępczymi. Uczestnicy zorganizowanych grup przestępczych, niezależnie od przynależności grupowej, cieszą się poważaniem „ludzi”. Wydaje się, że przynależność grupowa nie implikuje już tak silnych więzi oraz solidarności grupowej, jak miało to miejsce przed laty. Zaobserwowano już nawet przypadki wykorzystywania pożyczek dokonywanych w obrębie grypy własnej, w celu osiągnięcia korzyści materialnych (formułowano oczekiwania zwrotu z zyskiem). Zaś zasada bezwzględnej pomocy skazanemu należącemu do grupy własnej przestaje mieć jakiegokolwiek znaczenie (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 36 - 37).

Zdaniem wielu badaczy strategiami nieskutecznymi do wywierania wpływu społecznego są między innymi: stosowanie gróźb, poniżanie, dąsy i wycofywanie się (M. McKay, M. Davis, P. Fanning, 2002, s. 246). Wskazane strategie znajdują zastosowanie wobec członków grypy nie tylko w przypadku zawinionego działania, ale także w przypadku nieświadomego działania, np. – naruszenia normy rytualnej, co może prowadzić do wykluczenia z grupy (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 61).

Byłoby dziwne, aby stosowane praktyki nie miały wpływu na relacje w obrębie grupy. Analiza funkcjonowania grupy grypserskiej zdaje się wskazywać

na występowanie czynników, które mogą powodować zmniejszenie wpływu komponentu *lubienia* w relacjach grypsujących.

I/2.1. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły *lubienia* wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,06$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D (0,184)$, że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły *lubienia* wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Zasady grupowe „ludzi” w sposób istotny ograniczają wpływ komponentu *lubienia* w relacjach z niegrypsującymi. Poprawny stosunek grypsującego do niegrypsującego, utrzymuje się zazwyczaj, do czasu pojawienia się innego grypsującego. Od tego czasu, normy podkultury grypserskiej wyznaczają sposób zachowania skazanych. Uzyskany rezultat badawczy wydaje się w pełni współbrzmieć z doniesieniami badaczy – skazani „ludzie” raczej nie darzą sympatią „frajerów” i wskazana relacja nie podlega znaczącym zmianom w trakcie pobytu w izolacji więziennej (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93).

Jak wynika z materiałów, jakimi dysponuje Służba więzienna, współpraca grypsujących z „frajerami” jest już akceptowana, tym bardziej, jeżeli przynosi wymierne korzyści. Ponadto, zaobserwowano w zakładach typu półotwartego nowe zjawisko - witania się „ludzi” z „frajerami” - poprzez „dotknięcie się zwinętymi w pięść grzbietami dłoni”- tzw. żółwiki (sic). W okręgu poznańskim wychwycono osobliwość polegającą na „zawieszaniu” przestrzegania norm podkulturowych na czas zatrudnienia i korzystania z systemu przepustkowego (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 37 - 40).

Przeobrażenia społeczności więziennej manifestują się zachowaniami, jakie jeszcze kilka lat temu, nie miały racji bytu w więzieniu. Zwiększyła się ilość kontaktów, co w pewnym sensie przyczyniło się do poprawy relacji. Korzyści wypływające z prowadzenia interesów z niegrypsującymi okazały się ważniejsze, niż przestrzeganie zasad grupowych (udana współpraca poprawia relacje). Implikacją zmian, jakie

rozpoczęły się u schyłku XX wieku, jest uzyskany rezultat badawczy, który świadczy o głębokich przewartościowaniach wśród przestępców.

I/2.1. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,22$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,116$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Grypsujący korzystają z dobrodziejstw związanych z uczestnictwem w grupie. Solidarność grupowa, do pewnego stopnia, minimalizuje niedogodności wynikające z braku możliwości zaspakajania pewnych potrzeb. Norma grupowa nakazuje grypsującemu podzielić się takimi artykułami, jak: herbata, kawa i papierosy (obowiązek działkowania się z ludźmi). Do pewnego stopnia, ponieważ zgadzam się w pełni z M. Kosewskim (1977), który skłonny jest raczej mówić o „względnej solidarności” niż o solidarności. Potwierdza to również M. Szaszkiewicz (1997), który stwierdza, że wzajemna „pomoc” ma miejsce zazwyczaj między grypsującymi znajdującymi się w podobnej sytuacji materialnej. Grypsującemu nie wolno sięgnąć po rzecz należąca do innego „człowieka”, nie wypada mu również prosić – co ogranicza możliwości zachowania (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 52 - 53).

Koniec dwudziestego wieku oraz początek obecnego stulecia wskazuje na szereg istotnych zmian w podkulturze grypserskiej. Zasada wzajemnego wspomagania praktycznie nie ma już zastosowania, osłabły więzy łączące członków grupy, liczy się interes własny, powiązania oraz pieniądze. Jak wynika z obserwacji poczynionych w jednostkach penitencjarnych okręgu lubelskiego, podstawowym celem grypsowania okazuje się poprawa warunków bytowych. W sytuacji uzyskania pracy lub uczestnictwa w systemie przepustkowym grypsujący skłonni są nawet „zawiesić” przestrzeganie zasad podkulturowych (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 37 - 40). Priorytet interesu własnego jest wyraźny, dlatego czas pobytu dorosłych grypsujących w izolacji więziennej nie determinuje uległości powodowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

I/2.1. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy

obecnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,31$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,120$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza potwierdziła się.

Dorośli grypsujący niejednokrotnie wykorzystują przynależność grupową do realizacji swoich potrzeb poprzez wykorzystywanie słabszej pozycji „frajarów”. Zasady obowiązujące grypsujących nie dopuszczają, aby grypsujący *prosił* kogokolwiek – nakazują żądać, pozwalają wykorzystywać, ograbić „fajera”. Jak podaje M. Szaszkiewicz (1997), jedynym ograniczeniem realizowanej strategii jest zakaz narażania na niebezpieczeństwo członków grupy (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 50). Zgadza się z większością poglądów wyrażanych przez Macieja Szaszkiewicza, niemniej jednak, czas, jaki upłynął od wydania „Tajemnic grypserskiej”, przyniósł pewne przeobrażenia odnośnie przestrzegania zasad podkultury grypserskiej. Wydaje się, że aspekt ekonomiczny zdaje się brać górę nad solidarnością grupową. Jak podaje J. Kozieł (1998), pieniądz decyduje w wielu kwestiach, możliwe stało się spożywanie posiłków przy tym samym stole, osłabła agresja między grupami (J. Kozieł, 1998, s. 465 - 470).

Pewien wgląd w sytuację umożliwiają informacje gromadzone przez Służbę Więzienną, z których wynika, że grypsujący, aby poprawić zakres zaspokajanych potrzeb, nie odzęgają się od współpracy z niegrypsującymi (zwłaszcza majątymi). Zarówno nieoficjalnej - opartej na nielegalnych interesach, jak i tej zwyczajnej - sprowadzającej się do współpracy w miejscu zatrudnienia. Obserwuje się łagodzenie sposobu przestrzegania norm podkulturowych, bardziej elastyczne traktowanie osadzania w celach „mieszanych”. W jednostkach penitencjarnych okręgu warszawskiego zaobserwowano pobieranie haraczy od niegrypsujących przez grypsujących w zamian za „bezpieczeństwo” w zakładzie oraz czerpanie zysków za zgodę na przynależność do grypsujących (Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej (...), Warszawa, 2007, s. 36 - 39).

Całokształt sytuacji nie wydaje się być jasny. Należy ponadto uwzględnić, sygnalizowany wcześniej, konflikt pokoleniowy wśród grypsujących, który zapewne wpływa na różne aspekty solidarności grupowej. Moim zdaniem, osłabła również kontrola grupy nad poczynaniami swoich członków, co zwiększyło zakres akceptowanych zachowań wobec niegrypsujących. Podział społeczności więziennej

nadal jednak istnieje, co w wielu sytuacjach oznacza, że dopóki w celi „ludzie” będą w większości, natomiast względna siła niegrypsujących mała – wypróbowana strategia wykorzystywania „frajerów” znajdzie zastosowanie.

I/2.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej ?

Próba badawcza dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych niegrypsujących

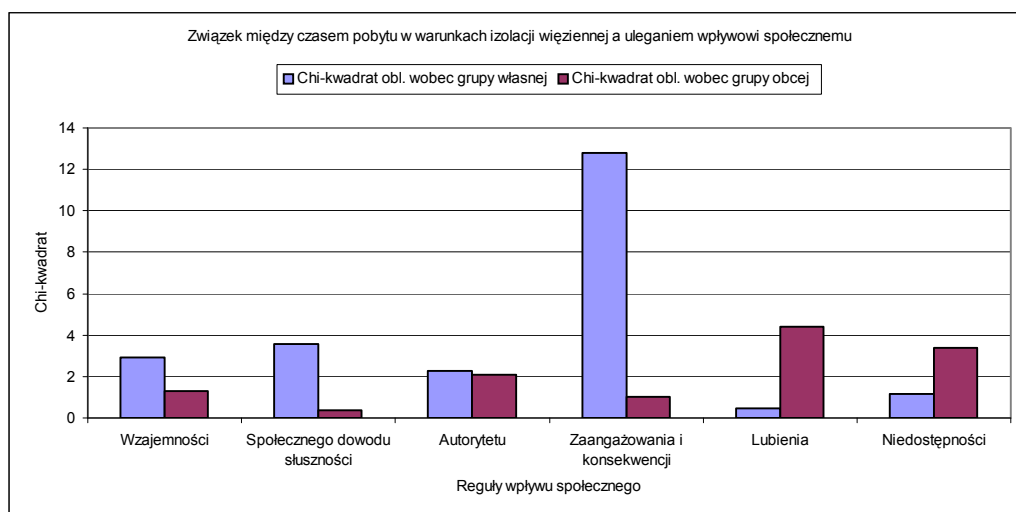
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 614 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. W analizowanej grupie: 589 skazanych uzyskało w skali kłamstwa (K) wyniki od 1. do 7. punktów; 25 skazanych wyniki kłamstwa powyżej 7. punktów. Do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 589 skazanych. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 61 lat i 1. miesiąca. Średnia wieku w analizowanej grupie dorosłych nieznacznie przekraczała 31 lat. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił pół miesiąca, zaś najdłuższy - nieznacznie przekraczał 23 lata i 7 miesięcy. Średni czasu pobytu minimalnie przekraczał 40 miesięcy. Spośród 589 badanych, 235 skazanych przebywało pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej (39,9%), dla 354 skazanych (60,10%) był to już kolejny pobyt w jednostce penitencjarnej. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 2. skazanych – wykształcenie gimnazjalne (0,34%); 228. skazanych – podstawowe (38,71%); 242. skazanych – zasadnicze zawodowe (41,08%); 105. skazanych – średnie (17,83%) i 9. skazanych wykształcenie

wyższe (1,53%); w przypadku 3. skazanych nie ustalono wykształcenia (0,51%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 3. Wartości chi-kwadrat w próbie 589 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej

Źródło: obliczenia własne.

Poniżej przedstawiam główne ustalenia.

I/2.2. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,93$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, na co wskazuje dodatnia wartość $D = 0,071$, że wraz z czasem wzrasta uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Postawy nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej wobec grupy własnej nie są wyznaczane w tak silnym stopniu, jak ma to miejsce w przypadku grypsujących. Rezultat badawczy zdaje się wskazywać, że raczej reguła maksymalizacji interesu własnego wydaje się rządzić w relacjach w grupie własnej. Obserwacja zachowania skazanych nie wskazuje obecności zachowań altruistycznych. Wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej, pojawia się tendencja do dominowania orientacji na sprawy związane z życiem w więzieniu (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Zmianą postawy dominującej (ze spraw wolnościowych na związane z odbywaniem

wyroku) wyjaśniałbym pojawienie się tendencji do zwiększania się wraz z czasem uległości powodowanej działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej.

I/2.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,29$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,047$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Postawy nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej wobec grupy obcej nabierają specyficznego charakteru ze względu na funkcjonowanie podkultury grypserskiej. Stąd słabość „frajerów”, implikowana brakiem poparcia ze strony grupy własnej. Ponieważ normy grupowe zabraniają „ludziom” wchodzenia w bliższe relacje z „frajerami”, nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej mogą nie mieć zbyt wielu okazji do odwzajemnienia się (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93). A gdyby nawet taka sytuacja zaistniała, to nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej zapewne chciałby jak najszybciej pozbyć się „długu wdzięczności”. Rezultat badawczy wskazuje, że czas nie ma wpływu na zmianę zachowań „frajerów” wywoływanych działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. Uzyskany wynik wydaje się w pełni współbrzmieć z doniesieniami badaczy – skazani „frajerzy” nie darzą sympatią „ludzi”, a wskazana relacja nie podlega znaczącym zmianom w trakcie pobytu w izolacji więziennej.

I/2.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,58$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji. Wartość $D = - 0,078$ sugeruje, że wraz z czasem zmniejsza się skłonność do ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Reguła społecznego dowodu słuszności wywiera największy wpływ na zachowania ludzi w sytuacjach niepewnych, kiedy pojawiają się wątpliwości odnośnie zachowania. Pojawiająca się skłonność ukierunkowana jest na korzystanie ze wskazówek możliwych

do odczytania z zachowania innych osób, zwłaszcza podobnych (R. B. Cialdini, 2001, s. 150). Brak rozeznania w obcym środowisku będzie powodował, że w początkowej fazie pobytu część skazanych będzie poszukiwać wskazówek w zachowaniach skazanych należących do grupy własnej. Dzięki szybko przebiegającemu procesowi socjalizacji świeżo przybyły skazany przeistacza się w poprawnie zaadaptowanego więźnia (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Znajomość podstawowych reguł nie gwarantuje bezkonfliktowego funkcjonowania w społeczności więziennej. Istnieją też powody, aby przypuszczać, że uległość wpływom może wzrastać po przemieszczeniu do zupełnie nowej jednostki penitencjarnej, a zwłaszcza, jeśli obowiązują w niej normy wewnętrzne typowe dla tej właśnie jednostki (J. Kozieł, 1998, s. 469). Przemieszczanie skazanych między jednostkami, zmiana celi jest czymś zupełnie naturalnym. Problemem, z którym skazany musi sobie radzić, jest konieczność przystosowywania się do nowych warunków. Należy również uwzględnić, że stosunki w społeczności skazanych nie są do końca naturalne, ponieważ opierają się na wyzysku i prawie pięści (Tamże, s. 469). Czynniki niepewności i uzależnienia od innych są charakterystyczne dla sytuacji skazanego. Moim zdaniem, stała obecność tych czynników wyjaśnia stwierdzony brak związku między czasem pobytu a uleganiem wpływowi powodowanym działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej. Natomiast ujawnioną tendencję można wyjaśnić niskim wartościowaniem zachowania niegrypsującego, jako nośnika informacji.

I/2.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,37$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,025$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Uzyskany rezultat badawczy daje się wyjaśnić implikacjami stopnia uporządkowania relacji między niegrypsującymi i grypsującymi (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Po pierwsze, skazany powinien zdawać sobie sprawę, że sposób postępowania grypsującego nie powinien być sprzeczny z regułami podkultury grypserskiej, a zatem nie powinien pozostawać w sprzeczności z zasadami szeroko rozumianej podkultury przestępczej. Sugerując się wskazówkami zdobytymi w wyniku

obserwacji zachowania przedstawiciela grupy obcej, minimalizuje ryzyko popełnienia błędu. Po drugie, wyrażona w sposób werbalny wskazówka może działać ze szczególną siłą, ze względu na wyższą pozycję grypsującego. Warto zwrócić również uwagę, że skazany został przeniesiony ze swojego środowiska w miejsce obce, gdzie może czuć się niepewnie, być zakłopotanym i mieć wątpliwości. Konsekwencją przeniesienia człowieka w zupełnie obce i nieznanne środowisko może być wyraźne zwiększenie się podatności na wpływ społeczny (R. B. Cialdini, 2001, s. 145). Pobyt w warunkach izolacji cechuje stała obecność wskazanych elementów sytuacji, zwłaszcza dla nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej. Cechą charakterystyczną funkcjonowania podkultury więziennej jest tendencja do utrzymywania się istniejącego stanu rzeczy.

I/2.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,25$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,062$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakichkolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Od samego początku pobytu w warunkach izolacji skazany niegrypsujący ma możliwość zorientowania się, kto posiada władzę nieformalną w celi mieszkalnej, jak również, jak silna może być to władza (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Upływający czas utwierdza skazanego w pierwotnych przekonaniach (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Koziół, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93). Zdaniem pewnych badaczy, wydłużający się pobyt powoduje zwiększenie się tendencji do koncentrowania się na sprawach związanych ze środowiskiem więziennym (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Skazani zapewne dokonują porównań między grupą własną i obcą. Wynik porównań raczej nie jest korzystny dla nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Trudno byłoby uznać za autorytet skazanego akceptującego niekorzystne relacje. Ustalenia w literaturze przedmiotu zdają się sugerować, że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji nie zmienia się szacowanie znaczenia i uznania pozycji przypisywanej „frajerom”. Podziały w podkulturze więziennej na „grypsujących”, „frajerów” i „cweli” są sztywne, przesunięcia w hierarchii odbywają się łatwo w dół, natomiast w górę w znakomitej większości przypadków nie jest to możliwe (M. Kamiński, 2006, s. 130)

Uzyskany rezultat badawczy nie pozostaje w sprzeczności z ustaleniami w literaturze, wydaje się dobrze odzwierciedlać istniejący stan rzeczy.

I/2.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,10$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,060$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Według R. B. Cialdiniego, ludzie często ulegają wpływowi osób, które w rzeczywistości nie są autorytetami, lecz posiadają jedynie symbole autorytetu (R. B. Cialdini, 1999, s. 207 - 208). Bliższe przyjrzenie się skazanym uczestniczącym w podkulturze grypserskiej, pozwala dostrzec u pewnej części uczestników podkultury grypserskiej (wywodzących się z przestępczości zorganizowanej) pewne symbole autorytetu. Wśród nich wymieniałbym, takie jak choćby: ubrania, wysokość kwot przeznaczanych na wypiski, otrzymywane paczki, posiadane przedmioty (I. Wolman, 2002). Posiadane dobra pozwalają uzależniać skazanych znajdujących się w gorszej sytuacji finansowej. Formą autoprezentacji są również kontakty z osobami znaczącymi – zarówno grypsującymi o silnej pozycji w więzieniu, jak również kojarzonymi z przestępczością zorganizowaną. Zdaniem wielu autorów, przedstawiciele tej grupy skazanych posiadają silną pozycję wśród ogółu skazanych (I. Wolman, 2002, s. 20 - 21; S. Leśniak, 2002, s. 9 - 11).

Z literatury przedmiotu wynika, że przynajmniej część grypsujących cieszy się autorytetem wśród skazanych, inni zaś są kojarzeni w jakiś sposób z tą grupą. Względna stałość pozycji grypsujących w społeczności więziennej oraz właściwość podkultury więziennej przejawiająca się podtrzymywaniem istniejącego stanu rzeczy, pozwala wyjaśnić uzyskany rezultat badawczy.

I/2.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 12,80$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie (na poziomie 0,01). Wartość $D = - 0,150$. Wartości obliczeniowe upoważniają do wnioskowania, że wraz z czasem pobytu w sposób znaczący zmniejsza

się tendencja do ulegania wpływowi społecznemu powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Wraz z upływającym czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej dokonują się istotne zmiany w samych skazanych. Na uwagę zasługuje nasilenie się tendencji do koncentrowania się na sprawach związanych z życiem w więzieniu (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Pojawienie się tej tendencji jest sygnałem rozpoczęcia lub pogłębienia się procesu demoralizacji skazanego. Od tej chwili głównym celem skazanego jest wygodne „ustawienie się” w realiach więzienia oraz wykorzystywanie dobrodziejstw wynikających z kontaktów z innymi osadzonymi do minimalizacji skutków izolacji (Tamże s. 280). Wraz z upływającym czasem obserwuje się również inne niekorzystne zmiany u skazanych, a mianowicie: zwiększa się liczba skazanych dla których normy współżycia społecznego nie przedstawiają większej wartości, obserwuje się również nasilenie się psychopatyzacji skazanych (Tamże, s. 272). Wraz z wiekiem osłabieniu ulega potrzeba wchodzenia w kontakty z innymi osadzonymi (Tamże, s. 269).

Uzyskany wynik jest spójny z doniesieniami w literaturze przedmiotu, które ukazują charakterystyczne zmiany dokonujące się w zachowaniu skazanych dorosłych.

I/2.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,02$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,042$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Funkcjonowanie skazanego w społeczności więziennej wymaga przestrzegania norm regulujących relacje ze współskazanymi. Zasady podkultury grypserskiej zakazują swoim członkom wchodzenia w bliższe relacje z „frajerami”. Niemniej jednak, uczestniczący w podkulturze grypserskiej i nie uczestniczący w tej podkulturze współlistnieją obok siebie na małej przestrzeni, czasami w tej samej celi mieszkalnej. Dopóki układ sił nie zostanie zakłócony – można mówić o „stanie możliwym do zniesienia” dla obu stron (M. Szaszkievicz, 1997, s. 51). To „pokojowe współlistnienie” dla nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej oznacza zazwyczaj konieczność podporządkowania się grypsującym. Funkcjonowanie w grupie nieformalnej daje grypsującym poczucie siły, umożliwia skuteczne wywieranie

wpływu, czasami przynosi wymierne korzyści (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Skazany, nie znajdujący poparcia ze strony grupy, ma znikome szanse przeciwstawienia się grypsującym. Jakże często, nie mając wyboru - akceptuje istniejący stan rzeczy. Dodawane z czasem kolejne uzasadnienia swojego zachowania, pozwalają zachować równowagę w tym trudnym i wymagającym środowisku.

I/2.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,45$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,028$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Według R. Cialdiniego, czynnikami nasilającymi uległość wobec innych są między innymi: podobieństwo, znaczna częstotliwość kontaktów – zwłaszcza udanych, przyjemne skojarzenia oraz udane współdziałanie (R. B. Cialdini, 2001 s. 183 - 184). Nie sądzę, aby wymienione czynniki mogły w czasie pobytu w warunkach izolacji odgrywać istotną rolę w kształtowaniu stosunku skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej do współosadzonych z grupy własnej. Nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej stanowią społeczność znacząco zróżnicowaną. Na dnie znajdują się poszkodowani, nierozgarnięci skazani, zaś elitę stanowią skazani doskonale zorientowani w realiach więzienia, silni fizycznie, którzy są w stanie walczyć o swoją niezależność (jest ich niewielu, ale są). Sposób traktowania „frajera” w znacznym stopniu wyznacza przypisana etykieta, która stanowi intelektualny skrót definiujący skazanego. Sposób postępowania „ludzi” wobec „frajerów” jest mocno zróżnicowany. Grypsujący mają też swój udział w kształtowaniu relacji między „frajerami” - „wypuszczając” frajerów na siebie – skłócają ich między sobą, co w skuteczny sposób zapobiega powstawaniu niepożądanych koalicji (M. Kaminski, 2006, s. 194 i nast.). Codzienne życie pokazuje również, że „frajerzy” bez pomocy „ludzi” potrafią „zadbać” o właściwą atmosferę w celi. Wymienione czynniki mogą powodować, że czas pobytu w izolacji nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej.

I/2.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej

skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,42$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża wartość $D = 0,087$, że wraz z czasem zwiększa się uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Życie więzienne pokazuje, że element „ludzki” może charakteryzować stosunek „człowieka” do „fajera” tylko do czasu pojawienia się innego grypsującego. Zazwyczaj występuje wzajemna niechęć. Mimo to, bójkę między „ludźmi” a „fajerami” nie są aż tak częste, jak można byłoby się spodziewać. Przemoc przybiera zazwyczaj inne formy, a jej wystąpienie jest w znacznym stopniu przewidywalne. Ponadto, jest skierowana przeciw skazanym prezentującym określone postawy, zaś jej stosowanie podlega ograniczeniom. Wydaje się, że czynnikiem ograniczającym występowanie jawnej agresji jest samosortowanie się skazanych. Przydział do jednej z podstawowych kast jest istotnym nośnikiem informacji, który czyniąc sytuację czytelną, jednocześnie ułatwia dokonanie wyboru zachowania (M. Kamiński, 2006, s. 190 i nast.). Stabilność wpływu wymienionych czynników na relacje międzygrupowe i potencjalne zagrożenie ze strony grypsujących może powodować, że czas pobytu w izolacji nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. Słabą tendencją do zwiększania się wpływu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej, moim zdaniem, mogą wyjaśniać implikacje poczucia zagrożenia ze strony grypsujących. Potencjalnie występujące zagrożenie, nie odnajdujące odzwierciedlenia w zachowaniach, może powodować nie do końca racjonalną tendencję.

I/2.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,17$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,045$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Cechą immanentną izolacji więziennej jest utrudniony lub niemożliwy dostęp do wielu cenionych przez skazanych wartości. Wynika to z charakteru instytucji, która realizując wyznaczone cele, z konieczności musi ograniczać lub uniemożliwiać posiadanie wielu przedmiotów. „Kanałem oficjalnym” skazani mogą otrzymać raz

w kwartale paczkę żywnościową; za zezwoleniem dyrektora - paczki higieniczne; trzy razy w miesiącu dokonują zakupów artykułów żywnościowych i tytoniowych. Ponadto, mogą zabrać do celi artykuły zakupione w trakcie widzenia przez osobę odwiedzającą. Wskazana droga daje możliwość dostarczania artykułów dozwolonych. „Kanałem nieoficjalnym” trafiają do zakładów przedmioty niedozwolone i niebezpieczne. Nie jest tajemnicą, że osoby z zewnątrz niejednokrotnie próbują przemyścić na wszelkie możliwe sposoby różne przedmioty (m. in. narkotyki, pieniądze, telefony komórkowe) mające zaspokoić potrzeby skazanych. Niedostępność jest zwykle odbierana jako uniemożliwienie swobody działania, powoduje też opór, który manifestuje się w dążeniu do zdobycia tego co niedozwolone (R. B. Cialdini, 2001, s. 236). Motywacja do działania, implikuje czasami zaskakującą inwencję twórczą u skazanych. Ograniczenia dotyczące posiadania powodują między innymi, że wiele produktów zostaje ponownie przetwarzanych za pomocą dostępnych w więzieniu metod na tak zwany „fajans” – pokątny interes rozwija się (M. Kamiński, 2006, s. 45). Dla pewnej grupy skazanych jest to sposób na życie w więzieniu. Czasami można zaobserwować swego rodzaju kooperację – kiedy to w produkcję (np. żaglowców) „zaangażowanych” jest kilku skazanych w celi (organizacja materiałów, wytwarzanie, dystrybucja). Korzyści wypływające z interakcji do pewnego stopnia, minimalizują niedogodności wynikające z braku możliwości zaspakajania pewnych potrzeb. Wydaje się jednak, że niedostępność jest stanem charakterystycznym i na stałe wkomponowanym w realia więzienia, co sprawia, że upływający czas nie powinien znacząco oddziaływać na uleganie sile powodowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej wśród nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej.

I/2.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,40$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co może sugerować dodatnia wartość D (0,076), że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Brak związku między zmiennymi, wydaje się być powodowany stałą obecnością niedostępności w atmosferze izolacji więziennej. Zaznaczająca się tendencja może jednak zastanawiać, zwłaszcza że takiej nie zaobserwowano w relacji

z niegrypsującymi. Moim zdaniem, pojawienie się tej tendencji może w pewnym stopniu wyjaśniać spore prawdopodobieństwo, że propozycje „ludzi” będą traktowane przez nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej „jako propozycje nie do odrzucenia” – wywołując uległość. Ten czynnik może być dodatkowo wzmacniany przez (uświadamiany z czasem) brak możliwości skutecznego przeciwstawienia się grypsującemu.

4.3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału skazanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

I/3.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach kategorię dorosłych grypsujących, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej.

Charakterystyka kategorii skazanych

Skazani dorośli uczestniczący w podkulturze grypserskiej, przebywający pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej nie stanowią grupy jednorodnej. Grupa grypserska

posiada hierarchiczną strukturę, kierowana jest przez przywódców skupiających w swoich rękach władzę nad podwładnymi (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Ponieważ zakres materiału obowiązujący grypsującego jest olbrzymi a system szkoleń przebiega w trudnych warunkach - skazani przebywający pierwszy raz w izolacji dysponują zapewne zróżnicowaną wiedzą na temat: norm grupowych, relacji międzygrupowych, sensu sankcji, rozumienia poszczególnych testów oraz zasad porozumiewania się (M. Kamiński, 2006, s. 83 - 85). Podobne zróżnicowanie występuje pod względem stażu w organizacji – czas pobytu w warunkach izolacji będzie tutaj korespondował z doświadczeniem w organizacji. Wskazane czynniki będą powodować, że póki co, część z tych skazanych będzie szarymi członkami organizacji. Niemniej jednak, walory osobowościowe oraz szczególne osiągnięcia skazanych będą implikować zróżnicowanie w zakresie pozycji w obrębie grupy. Zmiany jakie dokonały się w społeczeństwie na przestrzeni ostatnich lat spowodowały, że zmieniły się także i polskie więzienia, w tym także podkultura grypserska. Jak podaje J. Kozieł, zauważalny jest spadek wpływu podkulturowego grypsujących na rozstrzygnięcia dokonywane przez funkcjonariuszy SW. Zaznacza się także osłabienie wewnętrznej spójności wśród grypsujących (J. Kozieł, 1998, s. 474). Kilka lat temu spożywanie posiłków przez grypsujących i niegrypsujących przy tym samym stole wydawało się niemożliwe - aktualnie stało się dozwolone. Granice dzielące „ludzi” i „frajerów” stają się co raz bardziej płynne. Normy nie są rygorystycznie przestrzegane, gwara stopniowo zanika. Dostrzegalne są zmiany w systemie wartości wśród grypsujących, znaczenia nabierają wartości cenione w świecie przestępczym, tj.: swobodna rywalizacja, zasoby finansowe, „lojalność” i „twardość” (Tamże, s. 467 - 468).

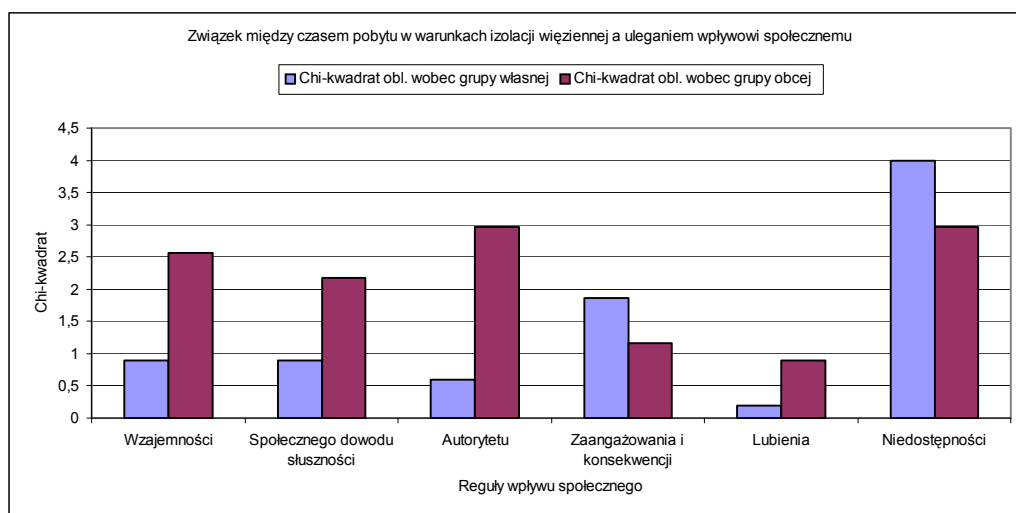
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 27 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 54 lat i 10. miesięcy, są to zatem dorośli w rozumieniu prawa karnego, choć rozpiętość wieku jest znaczna.

Średnia wieku w analizowanej grupie wyraźnie przekroczyła 29 lat. W analizowanej grupie skazanych wszyscy badani uzyskali wyniki w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej (po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów) wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił 5 miesięcy, zaś najdłuższy przekraczał 12 lat i 9 miesięcy. Średni czas pobytu w izolacji więziennej w analizowanej grupie oscylował w granicach 46 i pół miesiąca. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 13. skazanych – podstawowe(48,15%); 10. skazanych – zasadnicze zawodowe (37,04%); 4. skazanych – średnie (14,81%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 4. Wartości chi-kwadrat w próbie 27 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej

Źródło: obliczenia własne.

Poniżej przedstawiam najważniejsze ustalenia.

I/3.1. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,89$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,183$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Literatura przedmiotu upoważnia do stwierdzenia, że zachowania skazanych grypsujących wobec grupy własnej w znacznej mierze regulują normy grupowe

(J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; R.Ł. Drwał, 1981, s. 8 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Koziół, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Pierwszy pobyt w warunkach izolacji oznacza zazwyczaj, że skazany grypsujący znajduje się w początkowej fazie swojej kariery, kiedy grupa bacznie obserwuje jego poczynania. Wywierany wpływ nasila kontekst sytuacyjny, a zwłaszcza: spożywanie razem posiłków, przebywanie cały czas w obecności innych członków grupy; spanie w tym samym pomieszczeniu; stała kontrola zachowania nowego członka grupy; zakaz wchodzenia w bliskie relacje z przedstawicielami grup obcych. Wymienione komponenty wykazują wielkie podobieństwo do kontekstu sytuacyjnego wytwarzanego przez sekty religijne w celu wywierania wpływu na innych ludzi (Hassan, 1990, Podaję za: D. Kenrick, S. Neuberg, R. B. Cialdini, 2002, s. 286). Ludzie często ulegają innym, kiedy wiedzą że są obserwowani lub przewidują, że o ich poczynaniach dowiedzą się członkowie grupy własnej (D. Kenrick, S. Neuberg, R. B. Cialdini, 2002, s. 314 - 315). W takiej właśnie sytuacji znajduje się zazwyczaj nowy grypsujący, co może implikować pojawienie się tendencji do rygorystycznego przestrzegania norm. Całokształt sytuacji może sprawiać, że w okresie pierwszego pobytu w warunkach izolacji więziennej skazany grypsujący będzie przejawiał silną tendencję o charakterze stabilnym do odwzajemniania się „ludziom”.

I/3.1. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,56$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (-0,308), że wraz z czasem zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Żadna z norm grypserskich nie wymaga od swoich uczestników kształtowania relacji z „frajerami” w oparciu o regułę wzajemności. Wprost przeciwnie, niejednokrotnie sugeruje się niepohamowaną eksploatację (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Rezultat badawczy jest zbieżny z poglądami prezentowanymi przez badaczy. Ujemna wartość D wskazuje na słabą tendencję przejawiającą się w zmniejszaniu wraz z czasem

wpływu siły reguły wzajemności na zachowania grypsujących wobec grupy obcej. Wiele wskazuje, że reguła wzajemności nie jest regulatorem relacji między tymi antagonistycznymi grupami. Zmienna, jaką jest czas pobytu w warunkach izolacji więziennej, nie jest w stanie zmienić negatywnego stosunku „ludzi” do „frajerów”. Wprost przeciwnie, u „ludzi” słabnie tendencja do odwzajemniania się niegrypsującym.

I/3.1. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,89$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,183$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakichkolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

H. Tajfel (1978; 1982) akcentuje w strukturze „ja”, przede wszystkim, tożsamość osobistą – będącą egzemplifikacją walorów osobowościowych człowieka oraz tożsamość społeczną – zawierająca elementy „ja” implikowane przynależnością grupową (H. Tajfel, 1978; 1982; H. Tajfel i J. Turner, 1979; 1986, podają za: W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 99 i nast.). Jest wiele czynników upoważniających do przypuszczania, że skazani grypsujący przebywając pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej skupiają się na tożsamości społecznej, co osłabia możliwość zaistnienia tożsamości osobistej. Tożsamość społeczna ma istotne znaczenie w tworzeniu i utrzymywaniu się postaw i zachowań faworyzujących grupę własną (...) (Tamże). Po zakończeniu długiego szkolenia, angażującego wiele „podmiotów” traktujących niezwykle poważnie swoją misję, grypsujący powinien być przekonany, że słuszne jest tylko stanowisko „ludzi” (M. Kamiński, 2006, s. 83 i nast.). Grupa jednoznacznie wyznacza sposób postępowania wobec „ludzi”, nie pozostawiając żadnych wątpliwości nowicjuszowi (M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.). W początkowym okresie przynależności do podkultury grypserskiej skazani niejednokrotnie prezentują zachowania świadczące o silnej identyfikacji z wartościami preferowanymi przez grupę. Postrzeganie postępowania „ludzi” w kategoriach słuszności, będąc ważnym wyznacznikiem postawy grypsującego, nie powinno podlegać jakimkolwiek zmianom w czasie. Co znalazło potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego.

I/3.1. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,18$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,294$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Skazany grypsujący nie powinien mieć żadnej wątpliwości w oszacowaniu słuszności, a właściwie braku słuszności zachowań „frajerów”. W ocenie grypsujących, tylko uczestniczący w podkulturze grypserskiej są „ludźmi” – innym – taki status nie przysługuje. Przy takim postawieniu sprawy, można zastanawiać się, czy możliwe jest przyznanie słuszności zachowaniom nie uczestniczącym w podkulturze grypserskiej. W żadnym wypadku nie powinna się pojawić u grypsującego skłonność do korzystania z wskazówek, jakie można odczytać z zachowania „frajerów”. Konsekwencje podziału na grupę własną i grupy obce są aż nadto widoczne. Stąd już bardzo krótka droga do powstawania negatywnych stereotypów dotyczących grupy obcej, które w sposób istotny wpływają na postrzeganie osób nie należących do grupy własnej (H. Tajfel, 1978;1982; H. Tajfel i J. Turner, 1979;1986, podają za: W. Stephan, C. Stephan, 1999, s. 99 i nast.). Tuż po przybyciu do zakładu skazany musi podjąć decyzję odnośnie przynależności grupowej. Status nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej może być samodzielną decyzją skazanego; może być spowodowany przyczynami natury formalnej – pewne kategorie przestępstw dyskwalifikują kandydata (np. gwałt, molestowanie nieletniej), podobnie niektóre zawody (np. policjant, funkcjonariusz SW); bądź został spowodowany słabymi osiągnięciami w trakcie testów inicjacyjnych (dyskwalifikować mogą: słaba sprawność intelektualna, kiepska reputacja, brak operatywności) (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Wydaje się mało prawdopodobne, aby skazany doznający porażki z któregośkolwiek wymienionego powodu mógł stanowić obiekt godny do naśladowania. Odmawianie słuszności zachowaniom „frajerów” powinno być bardzo ważnym wyznacznikiem postawy grypsującego i nie powinno podlegać zmianom w czasie. Co zresztą znalazło potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego.

I/3.1. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy

własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,6$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,150$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W badaniach wielokrotnie potwierdzono silny wpływ osób obdarzonych autorytetem na zachowania ludzi (S, Asch, 1956, podają za: D. T. Kenrick, S. L. Neuberg, R. B. Cialdini, 2002, s. 287); (S. Milgram, 1974, podają za: R. B. Cialdini, 2001, s. 187); (T. Blass, 1999, podają za: D. T. Kenrick, S. L. Neuber, R. B. Cialdini, 2002, s. 293). Wskazana tendencja wywodzi się z praktyk socjalizacyjnych sugerujących, że wzorowanie się na osobach obdarzonych autorytetem jest stosowną strategią postępowania (R. B. Cialdini, 2001, s. 207 - 208). Władza nieformalna, jaką dysponują przywódcy grupy grypserskiej, jest niezwykle silna. Przede wszystkim, mogą oni zdegradować grypsującego do roli „fajera”- co wydaje się największą karą dla grypsującego. Ponadto, wśród grypsujących funkcjonuje norma, która nakazuje bezwzględne podporządkowanie się decyzjom przywódców grupy (brak akceptacji dla woli przywódcy nie ma tutaj znaczenia) – jest to norma powszechnie przestrzegana (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 57 - 57). W otoczeniu mącieli znajdują się grypsujący funkcyjni (np. rozkminiający, łapiduchy, satelici) oraz pupile – ulubieńcy mącieli. Wszyscy wymienieni grypsujący cieszą się pewnym autorytetem, posiadają zdecydowanie wyższą pozycję niż szarzy członkowie grupy (Tamże, s. 77 i nast.). Dla grypsującego przebywającego pierwszy raz w warunkach izolacji, który być może, jeszcze nie do końca zna wszystkie tajniki grypsowania, blask autorytetu mącieli służy na innych grypsujących. Uzyskany rezultat badawczy znajduje, moim zdaniem, uzasadnienie w deklaracjach skazanych grypsujących dotyczących zaangażowania w uczestnictwo w podkulturze. W kwestionariuszu przygotowanym na potrzeby pracy zawarto między innymi pytanie: „**Jak oceniasz swoje zaangażowanie w uczestnictwo w podkulturze?** Skazani dorośli uczestniczący w podkulturze grypserskiej, przebywający pierwszy raz w izolacji udzielali odpowiedzi na skali od 1 do 7 (niskie wartości skali - niewielkie zaangażowanie, większe wartości skali - większe zaangażowanie). Wyniki przedstawiają się następująco: cyfrę 3 – zakreśliło 2 skazanych; cyfrę 4 – zakreśliło 5 skazanych; cyfrę 5 – zakreśliło 4 skazanych; cyfrę 6 – zakreśliło 4 skazanych; cyfrę 7 – zakreśliło 11 skazanych; jeden skazany nie

udzielił odpowiedzi. Widoczne jest zróżnicowane zaangażowania grypsujących w sprawy grupy odniesienia, niemniej jednak 11 skazanych zakresło cyfrę odpowiadającą maksymalnemu zaangażowaniu w sprawy grupy. Postrzeganie autorytetu „ludzi”, będąc ważnym wyznacznikiem postawy grypsującego, nie powinno podlegać wahaniom związanym z upływem czasu - co zresztą znalazło potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego.

I/3.1. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,96$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co może wyrażać ujemna wartość D (- 0,333), że wraz z upływem czasu zmniejsza się tendencja ulegania wpływowi powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Dotychczasowe rozważania upoważniają do stwierdzenia, że dla grypsujących skazani „frajerzy” nie są autorytetem. Pogardliwe określenie „frajer” może czasami zostać w pewnych przypadkach zamienione na nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej. Nie zmienia to jednak pejoratywnej oceny, znajdującej odzwierciedlenie w wyrażonym braku akceptacji postaw i zachowań „frajerów” (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Koziół, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Przypisana skazanemu etykieta, stanowi rodzaj skrótu reprezentującego określoną rolę. Sam wgląd w przypisywane etykiety wiele wyjaśnia. Pierwsza, to „kapuś” - dla grypsujących prawie każdy frajer to informator. Ale są też i inne, jak np.: „zamuleniec” – celebryca utraconą wolność; „apropaka”- używający zbyt często słów takich, jak: przepraszam, a’propos (M. Kamiński, 2006, s. 130 i nast.). Wartościowanie nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, będąc istotnym wyznacznikiem postawy grypsującego, nie powinno podlegać istotnym przeobrażeniom w czasie pobytu w izolacji więziennej. Co odnajduje potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego.

I/3.1. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji

więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,87$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,263$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Uzyskanie początkowego zaangażowania zwiększa podatność na uleganie wpływowi społecznemu. Aby spowodować uległość, warto zadbać o zaangażowanie podjęte w obecności innych osób, o charakterze aktywnym, najlepiej będące wynikiem dużego wysiłku. Nie bez znaczenia pozostaje, aby „ofiara” postrzegała swoje zaangażowanie jako niewymuszone i wewnętrznie motywowane (R. B. Cialdini, 2001, s. 108). Deklaracja uczestnictwa w podkulturze grypserskiej jest swego rodzaju początkowym zaangażowaniem, złożonym w obecności innych skazanych. Od tego czasu uruchomiona zostaje procedura sprawdzająca kwalifikacje kandydata. Nie ulega wątpliwości, że zazwyczaj skazany musi włożyć sporo wysiłku, aby sprostać wymaganiom stawianym przez grupę. Kandydat powinien wykazać się sprytem, poczuciem humoru, ale także odpornością na ból, wytrzymałością i siłą fizyczną. Ważnym kryterium oceny jest również: pewność siebie, inteligencja, przebiegłość i operatywność, umiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych. A wszystkie te próby mogą być realizowane w sytuacji upokorzenia i poniżenia. Ponadto, sprawdza się reputację skazanego. Ostre kryteria pozwalają wyeliminować słabszych kandydatów (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Najbardziej wymagający wydaje się być początkowy okres kariery grypsującego, kiedy zachodzi konieczność sprostania wymaganiom, przy wzmożonej kontroli ze strony grupy. Funkcjonowanie w grupie wymaga konsekwencji w działaniu i zaangażowania w sprawy grupy, które nie powinny podlegać większym wahaniom w trakcie pobytu w warunkach izolacji więziennej. Rezultat badawczy wydaje się współbrzmieć z ustaleniami w literaturze.

I/3.1. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,16$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,211$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Przynależność do podkultury grypserskiej związana jest z prezentowaniem określonych postaw wobec przedstawicieli innych grup niż własna (J. M. Stanik, 1976,

s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Najbardziej wnikliwej kontroli poddawani są skazani w początkowym okresie przynależności do grupy, co w pewnym stopniu związane jest z koniecznością szkolenia nowych członków. Implikacją takiego stanu rzeczy jest pojawienie się silnej presji do postępowania zgodnie z wymogami grupy. Według koncepcji M. Croziera i E. Friedberga (1982), człowiek stara się utrzymać dla siebie choćby minimalny zakres swobody w organizacji (Podaję za: B. Kozusznik, 2002, s. 24). Wiele wskazuje, że w początkowym okresie przynależności grypsujący posiada rzeczywiście minimalny zakres swobody postępowania. Chęć przypodobania się grupie manifestuje się zwłaszcza w sytuacjach znajdujących się pod kontrolą jej członków. Zdaniem M. Leary'go (2001), każda forma zachowania może zostać wykorzystana w celach autoprezentacyjnych (M. Leary, 2001, s. 51 - 52).

Odwołując się do koncepcji K. Lewina (1952) należy uznać, iż zespół jest miejscem wpływów: jednostek, układu sił w grupie i grupy jako całości (Podaję za: B. Kozusznik, 2002, s. 23). Skazany w początkowej fazie jest szarym członkiem organizacji, któremu grupa o silnie rozwiniętej strukturze zleca wykonywanie określonych czynności, kontrolując zarazem sposób wykonania. Wydaje się, że zwłaszcza w tym okresie u skazanych grypsujących może pojawiać się tendencja do konsekwentnego prezentowania zachowań wyrażających oczekiwany przez grupę stosunek do grup obcych, który nie powinien ulegać znaczącym zmianom w trakcie pierwszego pobytu w warunkach izolacji.

I/3.1. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,19$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,085$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Według zdania R. B. Cialdiniego (2001), czynnikami nasilającym uległość wobec innych, są między innymi: podobieństwo, znaczna częstotliwość kontaktów – zwłaszcza udanych, przyjemne skojarzenia oraz udane współdziałanie (R. B. Cialdini, 2001, s. 183 - 184). Według Matthew McKay (2002), strategiami nieskutecznymi do wywierania wpływu społecznego są między innymi: stosowanie gróźb, poniżanie,

dąsy i wycofywanie się (M. McKay, M. Davis, P. Fanning, 2002, s. 246). Przyczyny braku związku w znaczeniu statystycznym między czasem pobytu a uleganiem wpływowi społecznemu powodowanym działaniem reguły lubienia upatrywałbym we współwystępowaniu czynników z obu wymienionych grup. Niezwykle silna władza mącieli wspiera się na strachu przed degradacją do najniższej kasty. Degradacja, która może być związana z *przecweleniem*, implikuje stale obecny w podkulturze strach będący przyczyną dysonansu wewnętrznego (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 57). Podobnie może oddziaływać zalecany sposób traktowania wydalonego z podkultury grypserskiej – powinien być traktowany gorzej niż „frajer”, który nigdy nie grypsował (Tamże, s. 63). Źle świadczy o przywódcach proceder wykupu, który daje możliwość odsuniętemu od grupy przywrócenie do łask w zamian za dobra materialne, które oczywiście otrzymują przywódcy (Tamże, s. 60). Byłoby dziwne, aby stosowane praktyki nie miały wpływu na relacje w obrębie grupy.

I/3.1. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,89$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,183$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Uczestniczący w podkulturze grypserskiej w sposób jednoznaczny kształtują stosunek emocjonalny nowych grypsujących do niegrypsujących. Zaakceptowanie skazanego jako przyszłego grypsującego, oznacza rozpoczęcie tajnego szkolenia, które w założeniu ma dostarczyć kompleksowej wiedzy nowemu członkowi grupy. Szkolenia odbywają się zazwyczaj nocą, po zamknięciu drzwi do celi. W trakcie szkoleń skazany zostaje zapoznany z normami grupowymi, relacjami międzygrupowymi, sensem sankcji, rozumieniem poszczególnych testów oraz zasadami porozumiewania się. Instruktorzy niezwykle poważnie traktują swoją misję. Materiał do opanowania jest tak obszerny, że nawet długi wyrok może nie wystarczyć do biegłego opanowania całokształtu zagadnień (M. Kamiński, 2006, s. 83 - 85) Poprawne relacje grypsującego z niegrypsującym mogą się utrzymywać, co najwyżej, do czasu pojawienia się jakiegokolwiek przedstawiciela grupy grypsujących. Silna tendencja wśród grypsujących do przebywania w celach jednorodnych potwierdza stosunek grypsujących do nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Uzyskany rezultat

badawczy wydaje się w pełni współbrzmieć z doniesieniami badaczy – „ludzie” nie darzą sympatią „frajerów” i wskazana relacja nie podlega znaczącym zmianom w trakcie pobytu w izolacji więziennej.

I/3.1. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,00$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,385), że wraz z czasem zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Reguła niedostępności może nasilać uleganie wpływowi społecznemu (między innymi) w sytuacjach, gdy owa niedostępność pojawiła się zupełnie niedawno (R. B. Cialdini, 2001, s. 236). W takiej sytuacji znajdują się skazani przebywający pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Skazani grypsujący znajdują się w lepszej sytuacji niż nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej, ponieważ solidarność grupowa lub raczej względna solidarność grupowa do pewnego stopnia minimalizuje niedogodności wynikające z braku możliwości zaspakajania wielu potrzeb (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Z biegiem czasu skazani wykorzystują możliwości tkwiące w osobach bliskich do realizacji potrzeb (paczki, widzenia, przesyłane na konto pieniądze). Część skazanych decyduje się na podjęcie pracy – gratyfikacje finansowe pozwalają finalizować zakupy podstawowych artykułów. Całokształt sytuacji sprawia, iż upływający czas nie powinien znacząco oddziaływać na uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem siły niedostępności wobec grupy własnej wśród grypsujących. Rezultat badawczy wskazuje na tendencję do zmniejszania wraz z czasem wpływu reguły niedostępności na zachowania skazanych grypsujących wobec grupy własnej – co świadczy o adaptowaniu się do nowych warunków.

I/3.1. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,96$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się

słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,333), że wraz z czasem zmniejsza się uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Skazani grypsujący niejednokrotnie wykorzystują przynależność grupową do realizacji swoich potrzeb poprzez wykorzystywanie słabszej pozycji nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 50). Niejednokrotnie nie oznacza zawsze. Ważny jest kontekst sytuacyjny, wyrażający się choćby relacją liczby „ludzi” do „frajerów”. Natomiast w przypadku indywidualnych występów - względna siła poszczególnych uczestników interakcji. Może się bowiem okazać, że grypsujący jest „słaby” (wąty fizycznie, od niedawna grypsuje, szary człowiek organizacji, pierwszy raz w więzieniu) a nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej jest „silny” (mocny fizycznie, od dawna w izolacji, silna i ustabilizowana pozycja wśród skazanych, kolejny raz w więzieniu). Jeżeli skazany grypsujący źle oceni swoje możliwości i zdecyduje się pozbawić „frajera” własności prywatnej – dojdzie do bójki – w wyniku której, dozna uszczerbku na reputacji (M. Kamiński, 2006, s. 194). Zazwyczaj skazani w miarę dobrze oceniają możliwości swoje i przeciwnika. Zaś hipotetyczna sytuacja, w której grypsujący zdecydowałby się na agresywne zachowanie, byłaby poprzedzona chłodną kalkulacją i najprawdopodobniej miałaby przebieg korzystny dla grypsującego (Tamże, s. 190 i nast.). Upływający czas niewiele tu zmienia. Kulturowanie zasadom grupowym wydaje się być czynnikiem uniemożliwiającym zmiany w relacjach między grupami.

I/3.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach kategorię dorosłych niegrypsujących, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, ponieważ ostatnie lata ujawniają pewne istotne zmiany w obrębie tej społeczności.

Charakterystyka kategorii skazanych

Cechą charakterystyczną tej grupy skazanych jest znaczna niejednorodność pod wieloma względami. Od wielu lat do jednostek penitencjarnych napływają skazani będący uczestnikami zorganizowanych grup przestępczych, w tym także przywódcy tych grup. Dla pewnej części spośród tych skazanych przynależność do grypsujących nie ma żadnego znaczenia, dlatego nie wchodzi w skład jej struktur. Ponadto, na przestrzeni ostatnich lat obserwowany jest napływ do zakładów osób znaczących, tj.: ludzi ze świata biznesu, działaczy administracji państwowej oraz samorządowej. Pozycja „więzienna” tych skazanych wynika przede wszystkim z zajmowanej pozycji w społeczeństwie oraz stanu posiadania na wolności. Zazwyczaj nie starają się afiszować swoimi możliwościami, stojąc niejako na uboczu, nie mają aspiracji zaistnienia w nowym środowisku. Ale należy również zauważyć, że raczej nie ulegają współskazanym. Odrębną podgrupę stanowią „nowobogacy”, którzy w odróżnieniu od osób znaczących starają się zaistnieć w niezrozumiałym dla nich świecie. Często przedstawiają się w bardziej korzystnym dla siebie świetle, swoje zasoby materialne wykorzystują do podniesienia swojego prestiżu wśród współskazanych. Starają się naśladować zachowania, których nie rozumieją do końca, bywają wykorzystywani przez skazanych doskonale przystosowanych do warunków więziennych (J. Kozieł, 1998, s. 465 - 467). Przedstawiciele wymienionych podgrup stanowią nową wartość w rzeczywistości więziennej składającej się z osób o różnym stopniu demoralizacji, często bardzo długim stażu za kratami - doskonale przystosowanych do życia w więzieniu. Zawsze w społeczności więziennej rezydowali również przestępcy okazjonalni – dla nich więzienie jest doświadczeniem, o którym jak najszybciej chcieliby zapomnieć. Stosunkowo nieliczną grupę stanowią poszkodowani - wymagający ochrony ze strony administracji. Odrębną grupę stanowią nosiciele wirusa HIV oraz chorzy na AIDS. Ta kategoria skazanych jest odrzucana przez grypsujących i niegrypsujących (J. Kozieł, 1998, s. 473).

Niezwykle ważnym czynnikiem, decydującym o pozycji społecznej człowieka, pozostającym w związku ze stylem życia oraz postawami jest wykształcenie. Z analizy badań prezentowanych przez Aleksandrę Szymanowską (2003) wynika, że skazani dorośli przebywający pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej pod względem wykształcenia prezentują się znacznie lepiej niż młodociani i recydywiści.

A. Szymanowska podaje, że w próbie badawczej skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej sytuacja przedstawiała się w sposób następujący: wykształcenie niepełne podstawowe posiadało 4,3 % skazanych; wykształcenie podstawowe - 40,9%; wykształcenie zasadnicze zawodowe - 40%; średnie - 13,9%; wyższe – 0,9% (A. Szymanowska, 2003, s. 25). Przeprowadzone badania wskazują również na pewne właściwości skazanych ujawniające się w kontaktach społecznych, a mianowicie: 20% badanych określono jako osoby spokojne; 7,8 % badanych określono jako osoby uległe wobec otoczenia; 3,5 % badanych instrumentalnie traktuje otoczenie; 20% badanych przejawia zaburzenia emocjonalne; 0,8% badanych nie uznaje autorytetów; 20% badanych przejawia zaburzenia w kontaktach interpersonalnych; 5,2% badanych jest podatnych na negatywne wpływy (Tamże, s. 140 - 141). Skazani dorośli przebywający pierwszy raz osiągnęli wyższe średnie wyniki globalnego poczucia koherencji niż skazani młodociani i recydywiści (Tamże, s. 328).

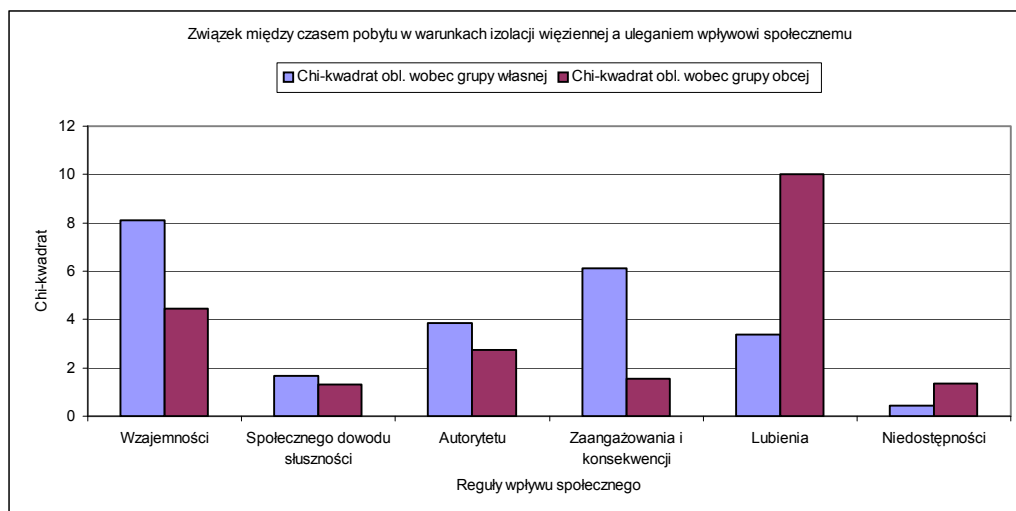
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 243 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gypserskiej. W analizowanej grupie 235 skazanych uzyskało w skali kłamstwa (K) wyniki od 1. do 7. punktów, zaś 8 skazanych wyniki kłamstwa powyżej 7. punktów. Do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy pozyskany od 235 skazanych. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 61 lat i 1. miesiąca, są to zatem dorośli w rozumieniu prawa karnego, choć rozpiętość wieku jest znacząca. Średnia wieku w analizowanej grupie oscyluje w granicach 30 lat i 6 miesięcy. Czas pobytu dorosłych w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił pół miesiąca, zaś najdłuższy – 11 lat. Średni czasu pobytu nieznacznie przekraczał 32 miesiące. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 2. skazanych – wykształcenie gimnazjalne (0,85%); 76. skazanych – podstawowe (32,34%); 108. skazanych – zasadnicze zawodowe (45,96%); 41. skazanych – średnie (17,45%) i 6. skazanych wykształcenie wyższe (2,55%); w przypadku 2. skazanych nie ustalono

wykształcenia (0,85%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 5. Wartości chi-kwadrat w próbie 235 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej

Źródło: obliczenia własne.

A oto najistotniejsze ustalenia.

I/3.2. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 8,12$ oznacza występowanie związku istotnego statystycznie (na poziomie 0,02). Dodatnia wartość D (0,186) oznacza, że wraz z czasem wzrasta uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Z analizy badań T. Szymanowskiego i J. Górskiego (1982) wynika, że wraz z upływem czasu pobytu w izolacji więziennej skazani coraz bardziej koncentrują się na sprawach związanych z życiem w więzieniu (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Oznacza to, że skazani starają się poprawnie układać relacje ze współskazanymi. Jak podaje A. Szymanowska (2003), w badanej grupie dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji 57,4 % skazanych poprawnie wypełniało obowiązki związane z rolą ucznia, pracownika (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Uzyskany wynik może świadczyć, moim zdaniem, o dążeniu do poprawnych relacji w grupie. Warunki izolacji charakteryzują się, między innymi, utrudnieniami w zakresie

zaspokajania wielu potrzeb, co w pewnym stopniu uzależnia współskazanych od siebie. Jak wynika z analizy badań prezentowanych przez A. Szymanowską (2003), 32,2 % badanych podało, że nie otrzymuje żadnej pomocy z zewnątrz (A. Szymanowska, 2003, s. 116). W konsekwencji zmiany postawy dominującej (ze spraw wolnościowych na związane z odbywaniem wyroku) może pojawić się silne dążenie do wykorzystywania możliwości wynikających z relacji „więziennych” (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280).

I/3.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,46$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,138), że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Szczególny charakter relacji między niegrypsującymi i grypsującymi może powodować, że dążenie do jak najszybszego wyzbycia się ewentualnego długu wdzięczności wobec przedstawiciela grupy obcej będzie niezwykle silnym bodźcem do działania. Według R. B. Cialdiniego (2001), chęć pozbycia się przykrego uczucia zobowiązania może powodować nieproporcjonalną wymianę dóbr, i w konsekwencji nasilać uległość wobec innych (R. B. Cialdini, 2001, s. 63). Uzyskany wynik wydaje się w pełni współbrzmieć z doniesieniami badaczy – niegrypsujący nie mają wielu powodów do darzenia sympatią grypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Pojawienie się wskazanej tendencji może być spowodowane przeobrażeniami w normach podkultury grypserskiej na przestrzeni ostatnich lat. Wyraźnie poprawiły się relacje między grupami, co przejawia się w zwiększeniu ilości kontaktów (współudział w zajęciach sportowych, kooperacja w miejscu pracy, w niektórych zakładach pojawiła się możliwość spożywania posiłków przy tym samym stole) (J. Kozieł, 1998, s. 468).

I/3.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji

więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,65$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,084. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Reguła społecznego dowodu słuszności wywiera największy wpływ na zachowania ludzi w sytuacjach niepewnych, kiedy pojawiają się wątpliwości odnośnie zachowania. Pojawiająca się skłonność jest ukierunkowana na korzystanie ze wskazówek możliwych do odczytania z zachowania osób podobnych (R. B. Cialdini, 2001, s. 150). Brak rozeznania w obcym środowisku będzie powodował, że w początkowej fazie pobytu część skazanych będzie rzeczywiście poszukiwać wskazówek w zachowaniach skazanych należących do grupy własnej. Dzięki szybko przebiegającemu procesowi socjalizacji świeżo przybyły skazany przeistacza się w poprawnie zaadaptowanego więźnia (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Znajomość podstawowych reguł to jedno, a funkcjonowanie w tej społeczności to inna kwestia. Na przestrzeni minionego dwudziestolecia dokonały się pewne zmiany w społeczności niegrypsujących. Przede wszystkim, odnotowano nasilenie brutalności zachowań wśród niegrypsujących, którzy przejęli negatywny składnik zachowań charakterystycznych dla grypsujących, tj. - agresywną formę regulowania problemów (J. Koziół, 1998, s. 468). Istnieją też powody skłaniające do przewidywania, że uległość może wzrastać po przemieszczeniu do zupełnie nowej jednostki penitencjarnej. Zwłaszcza jeżeli obowiązują w niej normy wewnętrzne (Tamże, s. 469). Przemieszczanie skazanych między jednostkami nie jest niczym nienaturalnym, podobnie, jak zmiany cel mieszkalnych. Cechą charakterystyczną sytuacji skazanego jest stała konieczność dostosowywania się do nowego środowiska społecznego skazanych. Należy przy tym zauważyć, że relacje w grupie skazanych często opierają się na wyzysku i prawie pięści (Tamże, s. 469). Stale obecne czynniki niepewności i uzależnienia od innych zdają się wyjaśniać stwierdzony brak związku między czasem pobytu a uleganiem wpływowi powodowanym działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej.

I/3.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,33$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = 0,076.

Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazany przebywający pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ma wiele powodów, aby unikać błędów. Obserwowanie zachowań ludzi (zwłaszcza podobnych) jest jednym z dwóch zewnętrznych źródeł informacji ułatwiających podjęcie właściwej decyzji. Zaobserwowano ponadto, że skłonność do korzystania z nośnika informacji, jakim jest zachowanie innych, przejawia się zwłaszcza w sytuacji braku pewności odnośnie zachowania, kiedy osoby obserwowane wykazują pewne podobieństwo do nas, jeżeli prezentują zgodne stanowisko (D. T. Kenrick, S. L. Neuberg, R. B. Cialdini, 2002, s. 306). Przebywający pierwszy raz mogą znaleźć się w sytuacji, kiedy jedynym źródłem informacji będzie zachowanie grypsujących. Będzie to zatem kontekst sytuacyjny, kiedy: skazany będzie szczególnie motywowany do dokonania właściwego wyboru; skazanemu brakuje pewności, zaś skazani grypsujący wykażą jedynomyślność. Opisana sytuacja obejmuje czynniki zwiększające skłonność do wykorzystywania informacji uzyskanych w wyniku obserwacji innych. Korzystanie ze wskazówek dostarczanych przez przedstawiciela grupy obcej ma pewne zalety, a mianowicie: zachowanie grypsującego nie powinno być sprzeczne z regułami podkultury grypserskiej, zatem nie powinno pozostawać w sprzeczności z zasadami szeroko rozumianej podkultury więziennej (ryzyko popełnienia błędu jest zminimalizowane). Opis kontekstu sytuacyjnego w jakim może znaleźć się skazany dopełnia stwierdzenie, że skazany został przeniesiony ze swojego środowiska w miejsce obce. Konsekwencją przeniesienia człowieka w zupełnie obce i nieznanne środowisko może być wyraźne zwiększenie się podatności na wpływ społeczny (R. B. Cialdini, 2001, s. 145). Warunki izolacji więziennej charakteryzuje obecność wskazanych czynników, zwłaszcza dla nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej. Zaś cechą charakterystyczną funkcjonowania podkultury więziennej jest tendencja do utrzymywania się istniejącego stanu rzeczy.

I/3.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,85$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,128), że wraz z czasem zmniejsza się

uległość powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Nawet bardzo krótki czas pobytu w jednostce penitencjarnej daje możliwość wstępnej orientacji odnośnie istniejących podziałów wśród skazanych oraz pozwala zlokalizować skazanych skupiających władzę nieformalną (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Mijający czas utwierdza skazanego w pierwotnych przekonaniach (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93). Upływ czasu powoduje także, że skazani coraz bardziej zaczynają się koncentrować na życiu więziennym (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Koncentracja na środowisku więziennym będzie implikować dokonywanie porównań między grupą własną i obcą. Wynik porównań raczej nie jest budujący dla niegrypsujących. Ponadto, podziały w podkulturze więziennej na grypsujących, frajerów i „cweli” są bardzo stabilne i tylko z rzadka podlegają zmianom, zaś pewne zmiany są wręcz niemożliwe (M. Kamiński, 2006, s. 130). Niemniej jednak, pozycja frajerów w celi uzależniona jest od ich liczby oraz względnej „siły”. W tzw. celach frajerskich może być na tyle silna, że grypsującym nie pozostanie nic innego, jak funkcjonować zgodnie z „kodem luźnym”, co manifestuje się w mniej rygorystycznym przestrzeganiu norm (np. spożywanie posiłków razem z „frajerami” przy tym samym stole). Skrócenie dystansu społecznego między grypsującymi i niegrypsującymi pojawia się także wskutek długiego przebywania razem w tej samej celi mieszkalnej (M. Kamiński, 2006, s. 255 i nast.) Zapewne taki kontekst sytuacyjny nie pozostanie bez wpływu na postrzeganie członków grupy własnej. Trzeba jednak pamiętać, że to grypsujący decydują o stopniu przestrzegania norm (Tamże, s. 255). Jak pisze A. Szymanowska (2003), tylko 0,8% próby badawczej skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej stwierdziło, że nie uznaje autorytetów (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Z powyższego wynika, że prawie wszyscy skazani uznają istnienie autorytetów.

Rezultat badawczy nie pozostaje w sprzeczności z ustaleniami w literaturze, wydaje się dobrze odzwierciedlać istniejący stan rzeczy.

I/3.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej,

przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,74$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, na co wskazuje dodatnia wartość D (0,108), że wraz z czasem wzrasta uległość powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Przestrzeganie norm podkultury grypserskiej jest w znacznym stopniu uzależnione od kontekstu sytuacyjnego, który opisywany jest przez wiele zmiennych. Wśród których można wyróżnić: liczbę skazanych w celi, wiek skazanych, układ sił w celi, rodzaj jednostki penitencjarnej, zakres i rodzaj aktywności skazanych w celi i poza nią. Jeżeli grypsujący dysponują wystarczającą siłą, to właśnie oni będą decydować o stopniu przestrzegania norm. Wpływowi grypsujący, mając na uwadze względy czysto utylitarne, będą decydować czy będzie to „kod sztywny” – przejawiający się w rygorystycznym przestrzeganiu norm, czy też „kod luźny” – kiedy pewne normy nie są przestrzegane rygorystycznie oraz stopień dotkliwości sankcji jest mniejszy. Względna „słabość” grypsujących implikuje wprowadzenie „kodu luźnego” – takie rozwiązanie pozwala zachować twarz. Świadczy również o olbrzymich możliwościach przystosowawczych, które pozwalają przetrwać w trudnych warunkach – w sytuacji zagrożenia czasowo mogą być zawieszane prawie wszystkie normy (M. Kamiński, 2006, s. 255 i nast.). Sposób postępowania grypsujących świadczy o umiejscowieniu ośrodka kontroli w społeczności skazanych, co powinno być uchwytnie przez przebywających pierwszy raz w izolacji.

Według R. B. Cialdiniego (2001), ludzie często ulegają wpływowi osób, które w rzeczywistości nie są autorytetami, lecz posiadają jedynie symbole autorytetu (R. B. Cialdini, 2001, s. 195 i nast.). Skazany przebywający pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej może postrzegać grypsujących właśnie w tych kategoriach. Pewna część grypsujących (wywodzących się z przestępczości zorganizowanej) może prezentować określone symbole autorytetu - ubrania, wysokie kwoty przeznaczane na wypiski, otrzymywane paczki, posiadane przedmioty (I. Wolman, 2002). Posiadane dobra pozwalają uzależniać słabiej sytuowanych. Formą autoprezentacji są również kontakty z osobami znaczącymi. Zdaniem wielu autorów, przedstawiciele tej grupy skazanych posiadają silną pozycję wśród ogółu skazanych (I. Wolman, 2002, s. 20 - 21; S. Leśniak, 2002, s. 9 - 11). Bez wątpienia nie wszyscy grypsujący znajdują się w korzystnej sytuacji materialnej. Pozycja pozostałych wynika z faktu przynależności

do grupy, prezentowanych kontaktów, pełnionych ról, prezentowanej postawy, potencjalnego poparcia ze strony grupy. Względna stałość pozycji tych skazanych pozwala wyjaśnić uzyskany rezultat badawczy.

I/3.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 6,12$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie (na poziomie 0,05). Ujemna wartość D (- 0,165) oznacza, że wraz z czasem pobytu w sposób znaczący zmniejsza się uległość wpływowi społecznemu powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Wraz z upływającym czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej dokonują się istotne zmiany w samych osadzonych. Na uwagę zasługuje nasilenie się tendencji do koncentrowania się na sprawach związanych z życiem w więzieniu (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Dla pewnej części skazanych sprawą pierwszoplanową będzie wygodne „ustawienie się” w realiach więzienia oraz wykorzystywanie dobrodziejstw wynikających z kontaktów z innymi osadzonymi do minimalizacji skutków izolacji (Tamże s. 280). Wraz z wiekiem osłabieniu ulega potrzeba wchodzenia w kontakty z innymi osadzonymi (Tamże, s. 269). Jak podaje A. Szymanowska (2003), wśród dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej 3,5% skazanych jest silnie związanych z podkulturą więzienną i przestępczą. Dla porównania, wśród młodocianych oraz recydywistów wartości te wynoszą odpowiednio 11% i 5%. Na uwagę zasługuje także inny wskaźnik właściwości ujawniających się w kontaktach społecznych, a mianowicie umiejętność współżycia w grupie. W próbie dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji 15,6% określono jako umiejących współżyć w grupie. Dla porównania, wśród młodocianych tak określono 28,2% badanych (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Rezultat badawczy wydaje się być zgodny z ustaleniami w literaturze przedmiotu.

I/3.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji

więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,54$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,082$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zasady podkultury grypserskiej nakazują grypsującym utrzymywanie właściwego dystansu w stosunku do niegrypsujących. Wiele oczywiście, zależy od okoliczności, które czasami mogą nawet powodować wyraźne spowolnienie procesu socjalizacji świeżaka (świeżak – pierwszy raz w więzieniu). Naturalnie, pewne normy obowiązują zawsze. Występujące okresowo rozluźnienie „kodu” nie osłabia pozycji grypsujących, ponieważ przez cały czas kontrola sytuacji pozostaje w ich rękach. Rzecz jasna, wahania kodu stanowią niejako stały element rzeczywistości więziennej. W pierwszym okresie pobytu skazany (świeżak) musi zapoznać się z zasadami współżycia w społeczności więziennej, które dotyczą wszystkich skazanych, niezależnie od przynależności do kastowej. W tym też okresie rozstrzyga się wstępnie kwestia przynależności kastowej. Obecność w celi mieszkalnej skazanych przebywających pierwszy raz nie wpływa na rozluźnienie norm grypserskich, które przejawiałyby się w skróceniu dystansu (M. Kamiński, 2006, s. 50, 255 - 256). Jak podaje M. Szaszkiewicz (1997) i K. Miszewski (2004) podkultura grypserska wiele straciła z wartości na przełomie dwudziestego wieku. Nadal jednak odgrywa istotną rolę w życiu więziennym. „Pokojuowe współistnienie” na małej przestrzeni celi mieszkalnej, dla nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, oznacza zazwyczaj konieczność podporządkowania się grypsującym. Funkcjonowanie w grupie nieformalnej daje grypsującym poczucie siły i umożliwia skuteczne wywieranie wpływu (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Skazany nie znajdujący poparcia ze strony grupy, ma znikome szanse przeciwstawienia się grypsującym. Jakże często, nie mając wyboru - akceptuje istniejący stan rzeczy. Z czasem dodaje kolejne uzasadnienia swojego zachowania, co pozwala usprawiedliwić zachowanie oraz zachować równowagę w wymagającym środowisku. Stabilność relacji między grupami jest czynnikiem podtrzymującym stosunek niegrypsujących do grypsujących.

I/3.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,39$,

co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D(0,122)$, że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Według R. B. Cialdiniego (2001), czynnikami nasilającymi uległość wobec innych są między innymi: podobieństwo, znaczna częstotliwość kontaktów (zwłaszcza udanych), przyjemne skojarzenia oraz udane współdziałanie (R. B. Cialdini, 2001 s. 183 - 184). Nie sądzę, aby wymienione czynniki mogły w warunkach izolacji więziennej odgrywać istotną rolę w kształtowaniu stosunku skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej do współskazanych z grupy własnej. Sposób postępowania „ludzi” wobec „frajerów” jest mocno zróżnicowany. Naturalnie, jest uzależniony od stopnia przydatności „frajera”, obycia „towarzyskiego” (z czym u pierwszy raz przebywających może być różnie), charakteru przestępstwa, stopnia powiązania z podkulturą więzienną. Grypsujący, ze zrozumiałych powodów, świadomie kształtują relacje wśród „frajerów” – skłócanie skutecznie zapobiega powstawaniu niepożądanych koalicji (M. Kaminski, 2006, s. 194 i nast.). Odmienny sposób traktowania nie wpływa korzystnie na relacje wśród niegrypsujących. Może się bowiem zdarzyć, że przebywającemu pierwszy raz w izolacji przypadnie stałe wykonywanie dyżurów porządkowych w celi, w sytuacji, gdy inni „frajerzy” – cieszący się nawet poważaniem - będą korzystali z pewnych przywilejów. Codziennosc więzienna dostarcza wielu przykładów świadczących, że „frajerzy” bez pomocy „ludzi” potrafią „zadbać” o właściwą atmosferę w celi. Jak podaje J. Kozieł (1998), w ostatnich latach zaobserwowano wzrost liczby bójek wśród niegrypsujących (J. Kozieł, 1998, s. 468). Występowanie wymienionych czynników może powodować, że czas pobytu w izolacji nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej.

I/3.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej przebywających pierwszy raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 10,02$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie (na poziomie 0,01). Dodatnia wartość $D(0,207)$ oznacza, że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Cechą charakterystyczną relacji między „ludźmi” a „frajerami” jest zazwyczaj wzajemna niechęć. Przemocy jest jednak mniej niż można byłoby się spodziewać, a jej występowanie jest w znacznym stopniu przewidywalne. (M. Kamiński, 2006, s. 190 i nast.). Wyjaśnienie rezultatu badawczego nie wydaje się proste. Myślę jednak, że ważnym czynnikiem wpływającym na zachowania skazanych może być potencjalnie występujące silne zagrożenie ze strony grypsujących, nie odnajdujące jednakże przewidywalnego odzwierciedlenia w zachowaniach. Na przykład, jedna z norm grypserskich zabrania przymusowego „przecwelenia” świeżaka, o czym potencjalna ofiara zazwyczaj nie wie (M. Kamiński, 2006, s. 268). Pewną rolę może odegrać też prawidłowość, która przejawia się w skracaniu wraz z czasem dystansu między „ludźmi” i „frajerami” – co można zaobserwować po długotrwałym pobycie w tej samej celi (Tamże, s. 256). Wzrosła również względna siła niegrypsujących, którzy przejęli wiele negatywnych wzorców zachowań od grypsujących (J. Koziół, 1998, s. 468). Grypsujący są bardziej elastyczni w ustalaniu standardów, w zależności od konkretnej sytuacji – co implikuje czasami „normalne” relacje. Istotne znaczenie odgrywa wielkość celi, im większa cela, tym bardziej należy spodziewać się rozwoju podkultury (M. Kamiński, s. 255 - 256). Ostatnie lata, to czas poprawy warunków izolacji, powstało wiele nowych jednostek penitencjarnych, gdzie zdecydowanie odchodzi się od cel wieloosobowych (J. Koziół, 1998, s. 467). Myślę, że przytoczona argumentacja uzasadnia uzyskany rezultat badawczy.

I/3.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,43$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,043$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Cechą izolacji więziennej jest utrudniony lub niemożliwy dostęp do wielu cenionych przez skazanych wartości. Po części, wynika to z charakteru instytucji, która realizując wyznaczone cele, z konieczności musi ograniczać lub uniemożliwiać posiadanie wielu przedmiotów. Z dużym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że taki stan rzeczy przyczyni się do powstawania negatywnych emocji. Negatywne emocje mogą być też wywoływane poczuciem winy, wstydem – które mogą się pojawić jako reakcja

na uwięzienie. Jak podaje Dariusz Doliński (2000), przeżywane emocje mogą warunkować uległość wpływowi społecznemu (D. Doliński, 2000, s. 89 i nast.). Pewne wyniki badań wskazują, że ludzie są bardziej skłonni do pomagania innym, kiedy sami znajdują się w dobrym nastroju A. Isen i K. Lewin (1972). Wykazano również, że ludzie bywają bardziej skłonni do prezentowania postaw altruistycznych w dni słoneczne M. Cunningham (1979), tuż po otrzymaniu nawet drobnego drobiazgu (A. Isen i K. Lewin, 1972, podają za: D. Doliński, 2000, s. 90). Występujące rozbieżności w wynikach badań (ludzie będąc w dobrym nastroju nie zawsze udzielali pomocy) stanowiły dla A. Isen asumpt do ich analizy, w wyniku której sformułowała zasadę, iż ludzie dążąc do utrzymywania pozytywnego samopoczucia, nie udzielą pomocy, jeżeli wymagana aktywność mogłoby doprowadzić do pogorszenia nastroju (Ibidem). Cenne uwagi w omawianej kwestii wniósł także Joseph Forgas (1998). Zdaniem badacza, przeżywany nastrój nie ma wpływu, jeżeli prośba sformułowana jest grzecznie i w sposób normalny. Natomiast, kiedy prośba była formułowana w sposób wyszukany, bezpośrednio (np. „daj”) – zdecydowanie częściej spełnieniu sprzyjał dobry niż zły humor. Ogólnie rzecz biorąc, to przede wszystkim pozytywne niż negatywne emocje sprzyjają powstawaniu uległości. Należy jednak stwierdzić, że są również negatywne emocje, które także mogą generować uległość - poczucie winy i wstyd (Tamże, s. 93-94).

W sposób naturalny ludzie cenią rzeczy trudno dostępne, których jest mało, których zdobycie nie jest możliwe. Subiektywna ocena wartości nie zostaje nawet pomniejszona obiektywnie istniejącymi wadami, które czyniąc dobro oryginalnym, jeszcze bardziej podnoszą jego wartość (R. B. Cialdini, 2001, s. 210). Zazwyczaj niebezpieczeństwo utraty jakiejś wartości (lub dostępu do niej) jest silnie przeżywane przez ludzi, a w sytuacji ryzykownej i wątpliwej może okazać się ważnym czynnikiem wpływającym na decyzje (Ibidem). Niedostępność, będąc stanem charakterystycznym i na stałe wkomponowanym w realia więzienia, wydaje się sprawiać, że upływający czas nie powinien znacząco wpływać na uległość powodowaną działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

I/3.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,37$,

co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,077$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Niedostępność w klimacie izolacji więziennej jest jednym z centralnych elementów, który nadaje rytm ludzkim działaniom. Owa niedostępność może nabierać szczególnego znaczenia dla osób znajdujących się pierwszy raz w takiej sytuacji, właśnie gdy, czynnikiem pośredniczącym jest relacja z przedstawicielem grupy obcej. Stosunek grypsujących do niegrypsujących jest dla nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej intuicyjnie uchwytne – powinien zdawać sobie sprawę, że może formułować, co najwyżej, minimalne oczekiwania wobec grypsującego. Ze sporym prawdopodobieństwem można także przypuszczać, że propozycje „ludzi” mogą być odbierane „jako oferty nie do odrzucenia”, i w konsekwencji implikować podporządkowanie. Dążenie do zdobycia upatrzonego przedmiotu niewspółmiernie wzrasta, jeżeli nieodzowna jest rywalizacja z innymi (R. B. Cialdini, 2001, s. 229). Nie sądzę jednak, aby czynnik rywalizacji (ze względu na znikome szanse powodzenia) w omawianym kontekście sytuacyjnym odgrywał znaczącą rolę. Wydaje się, że chęć zaspokojenia potrzeb będzie czynnikiem wiodącym.

4.4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału skazanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród skazanych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

I/4.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej ?

Próba badawcza skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach kategorię skazanych

Charakterystyka kategorii skazanych

Można oczekiwać, że staż więzienny tych skazanych będzie przekładał się na znajomość norm grupowych, umiejętność kształtowania relacji, istoty sankcji grupowych, umiejętność porozumiewania się oraz doświadczenie w funkcjonowaniu w więzieniu. Oczywiście, będzie też ułatwiał zajmowanie wyższych pozycji w hierarchii grupowej. Grypsujący cieszący się autorytetem wyposażają pretendenta na „ludzi” w niezbędny zakres informacji i umiejętności, co zresztą traktują niezwykle poważnie (M. Kamiński, 2006, s. 83 i nast.). Najwyższe stanowiska w grupie (mąciociel różnych szczebli) zajmują skazani cieszący się największym autorytetem. Wybór mąciociela najważniejszego (przywódcy) nie ma nic wspólnego z wyborami demokratycznymi. Zazwyczaj jest to „człowiek” wskazany przez skazanego przestającego pełnić tę funkcję. Mówiąc o przestającym pełnić tę funkcję, mam na myśli przywódcę z jakichś powodów opuszczającego zakład (rezygnacja jest zjawiskiem wyjątkowo rzadko spotykanym). Kryteria wyboru przywódcy w sposób jednoznaczny wskazują wartości cenione przez grupę, a mianowicie: zasługi dla grupy; długotrwały pobyt w więzieniu; znaczna siła fizyczna; bogata kariera przestępcza; pożądana postawa wobec służby więziennej i policji (hart, nieustępliwość, zdecydowanie, upór); cechy osobowościowe (zdolność do wpływania na innych, predyspozycje kierownicze); pewna inteligencja (nie jest jednak dominującym czynnikiem). Niezwykle silna pozycja przywódców w grupie grypserskiej wynika między innymi z możliwości degradacji każdego grypsującego, ale również z uprawnień do dokonywania zmian norm i zasad w sytuacji, gdy grupa lub wartości cenione przez grupę są poważnie zagrożone (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 77 i nast.). Życie

więzienne pokazało zaistnienie okoliczności, kiedy zawieszona została jedna z najważniejszych norm grypserskich (bezwzględny zakaz brania do ręki członka innego skazanego). Mąciocie dopuścili czasowo taką możliwość w stosunku do innego grypsującego cieszącego się wielką sławą, a który ze względu na stan zdrowia nie mógł samodzielnie realizować czynności fizjologicznych. Grupa potrafiła wyjść obronną ręką z sytuacji rzeczywiście trudnej – alternatywne rozwiązanie wiązałoby się z pozostawieniem na wiele godzin „człowieka” w sytuacji totalnego dyskomfortu (innych skazanych również). Przestrzeganie normy „brudnej fizjologii” zawsze stanowiło ważny element współistnienia w celi mieszkalnej (M. Kamiński, 2006, s. 258 i nast.). Tak pojęta elastyczność świadczy o sile grypsujących przejawiającej się w umiejętnościach przystosowawczych. Innym przykładem, tym razem źle świadczącym o grupie jest zjawisko zwane „braniem cwela w ciche” – przez co należy rozumieć sytuację eksploatacji „cwela” przez „grypsujących” z określonej celi, przy jednoczesnym nie ujawnianiu pozycji takiego skazanego innym grypsującym. Ujawnienie takiego procederu grozi degradacją całej celi. Jeszcze nie tak dawno żaden grypsujący nie odważyłby się podejmować takiego ryzyka (K. Miszewski, podaje za: M. Kamiński, 2006, s. 268). Jeśli już mowa o degradacji, to warto również napomknąć o „grypserach” – „grypsujących” zdegradowanych do roli „fajera”, którzy nie pogodzili się ze swoim nowym statusem. Po przemieszczeniu do innego zakładu próbują nadal uchodzić za grypsujących. Sprawdzanie tożsamości delikwenta wcześniej czy później ujawni oszustwo, zaś grypser poniesie nieprzyjemne konsekwencje. Grupa „ludzi” (grypsujących) bardzo żywo reaguje na grypserów, ponieważ brak stosownej reakcji wobec tych skazanych może doprowadzić do degradacji całej celi (M. Kamiński, 2006, s. 56 - 57).

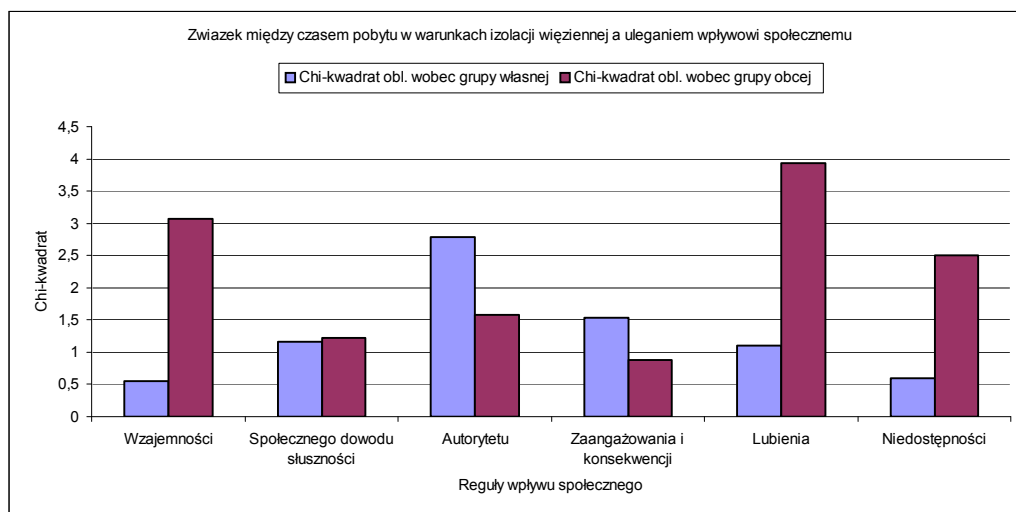
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 64 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 58 lat i 5. miesięcy, są to zatem dorośli w rozumieniu prawa karnego, choć rozpiętość wieku jest znaczna. Średnia wieku przybliżyła się do 30 lat. W analizowanej grupie skazanych wszyscy

badani uzyskali wyniki w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy wynosił 7 miesięcy, zaś najdłuższy przekraczał 18 lat i półtora miesiąca. Średni czas pobytu przekraczał 4 lata i 5 miesięcy. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 27. skazanych – podstawowe (42,18%); 22. skazanych – zasadnicze zawodowe (34,38%); 14. skazanych – średnie (21,88%); wyższe – 1 skazany (1,56%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 6. Wartości chi-kwadrat w próbie 64 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej

Źródło: obliczenia własne.

Poniżej przedstawiam istotne ustalenia.

I/4.1. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi_{obl.}^2 = 0,55$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,093$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Kolejny pobyt w warunkach izolacji oznacza zazwyczaj, że dorosły grypsujący dysponuje już pewnym doświadczeniem. Grupa nie kontroluje jego zachowania w tak istotnym stopniu, jak ma to miejsce w przypadku nowych członków grupy. Posiada zatem większy zakres swobody zachowań, musi jednak mieć świadomość, że jego

zachowania są obserwowane przez innych skazanych, zaś przekroczenie ważnej normy może doprowadzić do degradacji. Zapewne, zdaje sobie sprawę z niebezpieczeństw implikowanych pobytem w celi ze skazanymi niegrypsującymi, którzy mogą przyczynić się do jego degradacji. Degradacja może nastąpić również na skutek naruszenia norm rytualnych (np. za dotknięcie klucza więziennego), co może nastąpić zupełnie przypadkowo i w sposób niezawiniony (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 61 i nast.). Pomimo obowiązywania norm grupowych, relacje w grupie nie są tak poprawne, jak mogłoby się wydawać. Grypsujący zobowiązany jest oddać dług innemu grypsującemu pod groźbą wydalenia z grupy – norma zabrania wykorzystywać innego grypsującego. Ale można temu „zaradzić”, zamiast oddać dług, można wraz z kolegami pobić wierzyciela i uczynić go „frajerem”. Jako „frajer” jest bezsilny, nie ma już prawa wtrącać się w sprawy „ludzi”. Jeżeli grypsujący nie potrafi wyegzekwować długu od pożyczkodawcy, zostaje „frajerem” (P. Moczydłowski, 1991, s. 77). Grypsujący zobowiązany jest bić się z innym grypsującym, jeżeli zajdzie taka konieczność (Tamże, s. 74). Ustępstwo związane jest z poważnymi problemami, może również oznaczać zapoczątkowanie procedury prowadzącej do degradacji. Ponieważ bójka niesie z sobą ryzyko porażki dla obu stron – nie jest nagminnie wykorzystywana do załatwiania porachunków (M. Kamiński, 2006, s. 192). Uczestnicy podkultury grypserskiej mający za sobą dłuższy staż więzienny niejednokrotnie wykorzystują nowych członków grupy, których zresztą nie traktują jak pełnoprawnych członków. Zdarza się więc stosowanie gróźb w celu wyegzekwowania korzyści materialnych – rzekomo w celu sprawdzenia „nowego” (powinien spełniać oczekiwania, nie wolno mu donosić administracji w przypadku pobicia). Faktycznie działanie ukierunkowane jest na wyłudzenie określonych dóbr, które w założeniu ma otrzymać mściciel w oddziale (P. Moczydłowski, 1991, s. 66). To tylko niektóre przykłady świadczące o sposobie traktowania norm grupowych. Piszący niejednokrotnie miał okazję słyszeć słowa „ludzi” - „Jak nikt nie widzi, to wiele można”. Stosowanie opisanych praktyk nie służy wspólnocie grypsujących. Nie dziwi więc, że upływający czas nie przyczynia się do zwiększania się uległości powodowanej działaniem reguły wzajemności.

I/4.1. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,07$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie.

Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D(0,219)$, że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

W pewnym stopniu, o sposobie traktowania niegrypsujących świadczy fakt, że nawet prowokacja ze strony „fajera” nie zmusza „człowieka” do bójki (P. Moczydłowski, 1991, s. 74). Może to oznaczać, że słowa tego skazanego nie mają żadnego znaczenia dla „ludzi”. Analiza literatury przedmiotu wskazuje, że relacje między grypsującymi i niegrypsującymi raczej nie są oparte na zasadzie wzajemności (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Koziół, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.; K. Miszewski, 2006, s. 93). W tej części rezultat badawczy jest zbieżny z poglądami prezentowanymi przez badaczy. Dodatnia D wskazuje na występowanie słabej tendencji przejawiającej się w zwiększaniu wraz z czasem wpływu siły reguły wzajemności na zachowania grypsujących wobec grupy obcej. Pojawienie się tej tendencji daje się wytłumaczyć zmianami, jakie dokonały się w podkulturze więziennej, a które manifestują się nasileniem agresji wśród niegrypsujących, przy jednoczesnym zmniejszeniu się wpływów grypsujących - co w określonych okolicznościach wymusza inny rodzaj relacji (J. Koziół, 1998, s. 468). Wraz z transformacją ustrojową w kraju dokonały się istotne zmiany w rozkładzie populacji skazanych. Z literatury przedmiotu wynika, że w społeczności skazanych można odnaleźć osoby znaczące, uczestników przestępczości zorganizowanej, przywódców zorganizowanych grup przestępczych, żołnierzy tych grup oraz nowobogackich. Wraz z nowymi „siłami” pojawił się kult pieniądza (Tamże, s. 465 i nast.). Implikacje zmian w społeczności skazanych mogą przyczyniać się do pojawienia wskazanej dążności. Analizując tendencję na gruncie teorii behawioralnej (A. Wadeley, A. Birch, T. Malim, 2002, s. 38 i nast.), można zakładać, że grypsujący korzystający już z pewnej swobody zachowań, nie naruszając przy tym żadnej ważnej normy, może nieznacznie zmodyfikować zachowanie, aby skorzystać z zasobów należących do dobrze sytuowanego „fajera”. Modyfikacja może polegać na odwzajemnieniu się przedstawicielowi grupy obcej.

I/4.1. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,16$, co oznacza brak związku istotnego

statystycznie. Wartość $D = -0,135$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakichkolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Z dużym prawdopodobieństwem można zakładać, że przynależność do grypsujących (w trakcie kolejnego pobytu) może świadczyć o pełnej akceptacji norm oraz wartości preferowanych przez grupę. Zgodnie z propozycją Roberta Turnera, jest to grupa identyfikacji – co oznacza, że członek takiej grupy dokonał internalizacji norm i wartości, traktuje je jak własne - utożsamiając się z nimi psychologicznie (Podaję za: E. Włodarczyk, 2003, s. 123). Grupy identyfikacji należą do grup odniesienia normatywnego H. Kelley (1952) - które stanowiąc źródło norm odnoszących się do postaw i zachowań członka grupy, dysponują systemem kar i nagród, mogą jednostkę przyjąć lub odrzucić. Implikacją takiego stanu rzeczy jest pojawiająca się u jednostki tendencja do uzyskania i zachowania aprobaty grupy (Podaję za: E. Włodarczyk, 2003, s. 123).

Analizując rezultat badawczy na gruncie teorii behawioralnej (A. Wadeley, A. Birch, T. Malim, 2002, s. 38 i nast.), można zakładać, że grypsujący będzie postrzegał zachowanie grypsujących jako słuszne. Grupa dysponuje wystarczająco silnym systemem kar, który jest w stanie zastosować wobec niepoprawnych członków. Implikacje degradacji stanowią silny czynnik modyfikujący zachowania wobec grupy własnej (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 63 i nast.). Postrzeganie postępowania „ludzi” w kategoriach słuszności, będąc ważnym wyznacznikiem postawy grypsującego, nie powinno podlegać zmianom w czasie, co znalazło potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego.

I/4.1. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,22$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,139$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Grypsujący przebywający kolejny raz, który prawdopodobnie zaakceptował system norm oraz wartości preferowane przez grupę, zdecydowanie nie powinien przyznawać słuszności zachowaniom „frajerów” (przynajmniej oficjalnie). W ocenie grypsujących „frajerom” brak sprytu, pomysłowości, natomiast nadają się do wykorzystywania (P. Moczydłowski, 1991, s. 75). Nie przeszkadza to jednak niektórym „ludziom”

utrzymywać poprawne relacje z niegrypsującymi, jeżeli daje to wymierne korzyści (o tych grypsujących inni skazani mówią, że „wożą”). Zdaniem wielu skazanych, „ludzie” oszukują się, przez co nie szanują ani siebie, ani innych grypsujących (Tamże, s. 76). Nie stanowi to przeszkody do deprecjonowania przedstawicieli grupy obcej za to, że: dali się wykorzystać, są donosicielami bądź zostali zelżeni przez „ludzi” (Tamże, s. 75). Analizując rezultat badawczy na gruncie teorii behawioralnej, można zakładać, że grypsujący, mając na uwadze oficjalne stanowisko grupy, nie będzie przyznawał słuszności postawom niegrypsujących. Grupa dysponuje wystarczająco silnym systemem kar, aby przywołać do porządku odszczepieńca albo go wykluczyć. Potencjalna groźba degradacji stanowi silny czynnik modyfikujący zachowania wobec grupy obcej (M. Szaszkievicz, 1997, s. 63 i nast.). Pejoratywna ocena postępowania „frajerów”, stanowiąc ważny wyznacznik postawy, nie powinna podlegać istotnym zmianom w czasie, co odnajduje odzwierciedlenie w postaci rezultatu badawczego.

I/4.1. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,78$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,210), że wraz z czasem zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Bez większego ryzyka można zakładać, iż przywódcy grupy grypserskiej dysponują autorytetem wśród skazanych. Po części, wynika to ze spełnienia bardzo ostrych kryteriów eliminacyjnych, po części zaś, ze znaczących uprawnień. Sprawowanie „władzy” daje istotne możliwości w zakresie wpływania na losy innych, związane jest z zajmowaniem wysokiej pozycji w hierarchii grupowej (M. Szaszkievicz, 1997, s. 77 i nast.). Jak podaje J. Kozieł (1998), o pozycji skazanego w społeczności więziennej decydują cztery czynniki, a mianowicie: specyficznie pojmowana sława, potencjał intelektualny, stan posiadania, zatrudnienie dające znaczące możliwości (J. Kozieł, 1998, s. 470). Analiza czynników wskazuje, że część skazanych grypsujących (przywódcy, „mąciocie” niższych szczebli, „ludzie” piastujący ważne stanowiska w grupie) może być charakteryzowana nawet przez trzy z wymienionych czynników – co w pewnym stopniu świadczy o posiadaniu autorytetu. Jest jednak faktem, że postępowanie przynajmniej części spośród przywódców nie przynosi

im chluby – co może wyjaśniać zaobserwowaną tendencję. Przykładem może być „zjawisko wykupu” za pieniądze lub inne korzyści materialne (M. Szaszkievicz, 1997, s. 60). Nie dodaje blasku grypsującym nowe zjawisko, jakim jest branie „w ciche cwela”(K. Miszewski, podaje za: M. Kamiński, s. 268). Zapewne nie służą spójności grupy dyskusyjne degradacje, będące wynikiem porachunków wewnątrz grupy (obserwacja własna piszącego). Pewien wgląd w kwestię postrzegania grupy własnej umożliwia analiza odpowiedzi na jedno z pytań zawartych w kwestionariuszu ankiety wpływu społecznego (metryczka, 5 pytanie), a które brzmiało następująco: „**Jak oceniasz swoje zaangażowanie w uczestnictwo w podkulturze?** Skazani udzielali odpowiedzi na skali od 1 do 7 (niskie wartości skali - niewielkie zaangażowanie, wysokie wartości - większe zaangażowanie). Wyniki przedstawiają się następująco: cyfrę 1 zakreśliło 2. skazanych; cyfrę 2 zakreśliło 4. skazanych; cyfrę 3 – zakreśliło 2. skazanych; cyfrę 4 – zakreśliło 12. skazanych; cyfrę 5 – zakreśliło 12. skazanych; cyfrę 6 – zakreśliło 11. skazanych; cyfrę 7 – zakreśliło 17. skazanych; 4. skazanych nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Jeśli przyjmiemy, że niskie zaangażowanie w sprawy grupy oznacza zakreślenie cyfr:1,2,3, a wysokie zakreślenie cyfr: 5,6,7 - to można uznać, że 12,5% próby nisko oceniło swoje zaangażowanie, zaś wysoko 62,5% próby. Postrzeganie autorytetu „ludzi”, będąc ważnym wyznacznikiem postawy grypsującego, nie powinno podlegać znaczącym wahaniom wraz z czasem - co zresztą znalazło potwierdzenie w postaci rezultatu badawczego. Analiza rezultatu badawczy na gruncie teorii behawioralnej potwierdza, że system kar i skuteczność w egzekwowaniu norm są silnymi czynnikami modyfikującymi zachowania.

I/4.1. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,58$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D (0,157). Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza potwierdziła się.

Literatura przedmiotu w sposób jednoznaczny wskazuje, że „fajerzy” nie cieszą się autorytetem wśród grypsujących, zaś wskazana relacja nie podlega znaczącym zmianom w trakcie odbywania kary (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Uzyskany rezultat badawczy jest spójny z ustaleniami w literaturze. Traktowanie

niegrypsujących, będąc istotnym wyznacznikiem postawy grypsującego, nie powinno podlegać istotnym przeobrażeniom w czasie pobytu w izolacji więziennej. Porządek w tej kwestii podtrzymywany jest skutecznością dotkliwych i nieodwracalnych kar za ujawnione istotne odstępstwa. Czynnikiem wzmacniającym jest system nagród. W dobrym tonie jest pognębić „fajera”, w sprzyjających okolicznościach zabrać mu nawet cenną rzecz. A zatem - można w ten sposób realizować swoje potrzeby (poprawiając swój wizerunek w grupie), niewiele ryzykując (P. Moczydłowski, 1991, s. 74; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 49).

I/4.1. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,54$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,159$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Całokształt zagadnień związanych z deklaracją uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, pojawieniem się początkowego zaangażowania, niedogodnościami początkowego okresu i związanego z tą fazą braku pewności, włożonego wysiłku na drodze do akceptacji „ludzi” sprawia, że grypsujący cenią sobie przynależność do grupy. Rezygnacje z przynależności do grupy zdarzają się wyjątkowo rzadko. Funkcjonowanie w grupie, z punktu widzenia grypsujących, jest korzystne – daje wsparcie koleśków, pozwala czuć się pewniej, podnosi poczucie własnej wartości („ludzie” są lepszą kastą), zaspokaja potrzebę przynależności, czyni rzeczywistość bardziej przewidywalną (a zatem, bezpieczną). Umożliwia pełnienie niektórych ról właściwych warunkom na wolności. To tylko niektóre korzyści związane z przynależnością grupową. Należy jednak zauważyć, że brak zaangażowania w sprawy grupy, a zwłaszcza pogwałcenie ważnej normy – implikuje degradację. Skrajnie zróżnicowane implikacje, będące reakcją na zaangażowanie w sprawy grupy i konsekwencję w działaniu, wydają się być niezwykle silnym czynnikiem determinującym zachowania grypsujących. Czynnikiem, którego siła działania nie powinna podlegać większym wahaniom w czasie pobytu w izolacji więziennej.

I/4.1. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze

grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,88$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,119$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Przynależność do podkultury grypserskiej związana jest z konsekwentnym prezentowaniem określonych postaw wobec przedstawicieli innych grup (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Koziół, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Grupa nie rezygnuje z kontroli zachowania swoich członków, choć można zakładać, że wobec skazanych przebywających kolejny raz kontrola będzie mniej nasilona.

Zdaniem M. Leary'go (2001), każda forma zachowania może zostać wykorzystana w celach autoprezentacyjnych (M. Leary, 2001, s. 51 - 52). Jednym ze sposobów zjednania sobie uznania grupy jest pobicie „fajera”. Dobrze widziana jest również napastliwa i nieugięta postawa wobec niegrypsujących (zwłaszcza „cweli” i kapusiów). Taka forma działania, realizowana konsekwentnie, może z czasem zostać dostrzeżona przez grupę oraz przyczynić się do podniesienia prestiżu wśród „ludzi”. Może, ponieważ kryteria nagradzania przez grupę są niejasne, zaś zdobyte uznanie łatwo utracić. Zupełnie inaczej grupa postępuje w przypadku stwierdzenia braku konsekwencji w działaniu, które będzie się manifestowało przekroczeniem normy. W takich przypadkach kary są precyzyjnie określone, zostaną zastosowane na pewno, ich charakter jest stały i nieodwracalny. Dostrzegalna jest wyraźna różnica stopnia doprecyzowania kryteriów nagradzania i karania, jak również stopnia trwałości kar i nagród. Niemniej jednak, zarówno kary jak i dążenie do nagród grupowych wydają się odciskać silny wpływ na zachowania grypsujących.

I/4.1. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,11$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,132$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Skomplikowany kontekst sytuacyjny może implikować ambiwalentny stosunek grypsującego do kołesiów (należących do grupy własnej). Silna władza mącieli wspiera się na fundamencie lęku przed degradacją. Degradacja, która może być kojarzona z *przecweleniem*, implikuje stale obecny w podkulturze strach przyczyniający

się do powstawania dysonansu wewnętrznego (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 57). Strach podtrzymuje znajomość sposobu traktowania wydalonego z grupy (Tamże, s. 63). Źle świadczy o przywódcach proceder wykupu (Tamże, s. 60). Niejednokrotnie obserwuje się niepoprawne relacje wśród skazanych, a zwłaszcza manifestujące się w: niewielkiej tolerancji, niskiej kulturze współistnienia w izolacji, stosowaniem wiązań i bluzgów oraz występowaniem agresji (F. Kozaczuk, 2004, s. 265). O ile skazany przebywający pierwszy raz może nie dostrzegać niedoskonałości w funkcjonowaniu grupy własnej, o tyle kolejny pobyt powinien uświadomić potęgę wpływu lękowego oraz brak czystości etycznej niektórych praktyk grypserskich – np. związanych z *przecweleniem* (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 62). Niebezpieczeństwo narażenia się na sankcje grupowe wydaje się być na stałe wkomponowane w więzienną rzeczywistość – zgodnie z zasadami grypsujących - lepiej ukarać wielu niewinnych niż odpuścić choćby jednemu odszczepieńcowi (Tamże, s. 59). Można przypuszczać, iż wskazane zmienne niezależne charakteryzując kontekst sytuacyjny, nie prowadzą do dominacji czynnika lubienia w kształtowaniu relacji w grupie „ludzi”. Uzyskany rezultat badawczy nie wskazuje, aby wraz z czasem reguła lubienia zwiększała swój wpływ na zachowania wobec grupy własnej.

I/4.1. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,93$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,248), że wraz z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Analiza literatury przedmiotu wskazuje na pejoratywne wartościowanie osób nie należących do grupy własnej dokonywane przez skazanych grypsujących (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Minione dwudziestolecie wydaje się jednak wskazywać na pewną poprawę w tym zakresie. Jak podaje M. Kamiński, długi czas pobytu w tej samej celi „ludzi” i „frajców” recydywistów pozytywnie wpływa na relacje skazanych, prowadząc do mniej rygorystycznego przestrzegania norm. Może nawet implikować odmienny sposób postrzegania samego grypsowania. Nie zauważono podobnej zależności w przypadku

długiego przebywania w szkole czy miejscu zatrudnienia. Czynnikiem źle służącym relacjom (nasileniu przejawów podkultury) jest duża liczba skazanych w celi i obecność skazanych młodych wiekiem życia (M. Kamiński, 2006, s. 255 i nast.). W ostatnich latach obserwuje się wyraźną tendencję do poprawy warunków w więzieniach, co przejawia się między innymi w zmniejszaniu liczebności cel mieszkalnych (J. Kozieł, 1998, s. 467). Grypsujący przebywający kolejny raz w izolacji więziennej może pozwolić sobie na pewną swobodę działania, ponieważ grupa w mniejszym stopniu kontroluje jego zachowania. Stąd, obserwowane niejednokrotnie poprawne relacje z frajerami (do czasu pojawienia się w celi innego grypsującego). Zwiększyła się także względna siła niegrypsujących, co zmusza czasami „ludzi” do rozluźnienia kodu (Tamże, s. 468). Samo zaistnienie normalnych relacji, co na obecny czas wydaje się dopuszczalne, może przyczynić się do innego postrzegania członków grupy obcej. Zwłaszcza o wysokim potencjale intelektualnym lub dysponujących dobrami materialnymi (Tamże, s. 470). Rezultat badawczy wydaje się współbrzmieć z ustaleniami badaczy – skazani „ludzie” nie darzą sympatią „frajerów” i wskazana relacja nie podlega znaczącym zmianom w trakcie pobytu w izolacji więziennej. Pojawiająca się tendencja wyraża przewartościowania dokonujące się w sposobie myślenia grypsujących, a zwłaszcza odzwierciedlające konieczność dostosowania się do nowych warunków. Nakaz wykorzystywania „frajera” może być realizowany na wiele sposobów.

I/4.1. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,59$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,097$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Wydaje się, że grypsujący przebywający kolejny raz umieją lepiej niż inni skazani radzić sobie z implikacjami niedostępności do cenionych wartości. Po pierwsze, owa niedostępność nie jest dla nich czymś nowym oraz nie pojawiła się nagle. Po drugie, względna solidarność grupowa do pewnego stopnia minimalizuje niedogodności dostępu do wartości cenionych. Pomimo szczegółowych kontroli w jednostkach penitencjarnych „można nabyć” wiele: alkohol, narkotyki, telefony komórkowe, artykuły żywnościowe, nadajniki miniatury (Sukces, marzec 1997, podaję za:

F. Kozaczuk, 2004, s. 264 - 265). Wysokie stany skazanych w więzieniach sprzyjają rozwojowi „czarnego rynku” (Ibidem). Ponadto, przebywający kolejny raz dostrzegli już zapewne możliwości tkwiące w osobach bliskich w kwestii realizacji potrzeb (poprzez: paczki, widzenia, przesyłane pieniądze). Nieliczna grupa skazanych (ze względu na brak miejsc) decyduje się na podjęcie pracy, co w jakiś sposób ułatwia dostęp do wartości cenionych. Niedostępność do wielu dóbr jest faktem niezaprzeczalnym. Ale jest również faktem, że ta grupa skazanych z racji posiadanej pozycji i doświadczenia może łatwiej radzić sobie z dostępem do dóbr. Grypsujący powinni sobie pomagać, tak przynajmniej nakazują normy podkultury grypserskiej (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 51 i nast.). W praktyce bywa różnie, wiele norm ma charakter „życzeniowy” - nie jest przestrzegana, o czym powinien wiedzieć ktoś, kto przebywa kolejny raz. Powinien również wiedzieć, że jeśli jego sytuacja finansowa nie jest dobra, to nie może formułować maksymalnych oczekiwań wobec skazanych należących do grupy własnej. Długi należy oddawać na czas, pod groźbą wydalenia z grupy (Tamże). Całokształt sytuacji sprawia, iż upływający czas nie powinien znacząco oddziaływać na uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem siły niedostępności wobec grupy własnej.

I/4.1. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,5$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,198), że wraz z czasem zwiększa się uległość wpływowi społecznemu powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Skazani grypsujący niejednokrotnie wykorzystują przynależność grupową do realizacji swoich celów - przywłaszczając sobie rzeczy „frajerów”. Nie jest to sprzeczne z żadną normą grupową, wprost przeciwnie – jest wyrazem właściwej postawy wobec „frajerów” (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 50). Niejednokrotnie nie oznacza zawsze, wiele zależy od kontekstu sytuacyjnego, a w szczególności od relacji względnej siły „ludzi” do „frajerów”. W przypadku indywidualnych występów - od względnej siły poszczególnych uczestników interakcji. Zła ocena sytuacji, przejawiająca się niedocenianiem „frajera”, może oznaczać porażkę w bójce – zamiast zysku przynieść straty (M. Kamiński, 2006, s. 194). Przeludnienie zakładów toruje drogę

do funkcjonowania „czarnego rynku”, który umożliwia dostęp do wielu „pożądanych” artykułów (Sukces, marzec 1997, podają za: F. Kozaczuk, 2004, s. 264). Na tym rynku działają także niegrypsujący. Ostatnie lata charakteryzują się wzrostem agresywności niegrypsujących oraz zmianami konfiguracji w tej grupie. W skład szeroko rozumianej grupy nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej wchodzi m. in.: osoby znaczące, skazani dysponujący znacznymi zasobami finansowymi, nowobogacy, uczestnicy zorganizowanych grup przestępczych (nie deklarujący uczestnictwa w podkulturze gryperskiej). A zatem, osoby wpływowe, które mogą otwierać perspektywy, torować drogę czy wspomagać materialnie (J. Kozieł, 1998, s. 465 - 466).

Pojawiająca się tendencja może być przykładem dostosowania się grypsujących do nowej rzeczywistości więziennej. Dostosowania koniecznego, chociażby ze względu na pojawienie się w więzieniach osób o znacznych możliwościach i kultu pieniądza. Nakaz wykorzystywania na wszelkie sposoby każdego „fajera” nie ma racji bytu w obecnym kształcie podkultury więziennej. Czasami nie pozostaje nic innego, jak rozluźnić kod i umiejętnie czerpać korzyści z potencjału „fajera”.

I/4.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz ?

Cechą charakterystyczną tej grupy skazanych jest znaczna niejednorodność pod wieloma względami. Zapewne skazani różnią się stopniem demoralizacji oraz stażem za kratami. Znaczna część tych skazanych jest doskonale przystosowana do życia w więzieniu. Stosunkowo nieliczną grupę stanowią poszkodowani, którym z jakichś powodów nie powiodło się w więzieniu - wymagają ochrony ze strony administracji. Odrębną grupę stanowią nosiciele wirusa HIV oraz chorzy na AIDS, którzy są odrzucani przez ogół skazanych, zwłaszcza w przypadku prób osadzenia w celach ze skazanymi zdrowymi (J. Kozieł, 1998, s. 473).

Charakterystyka kategorii skazanych

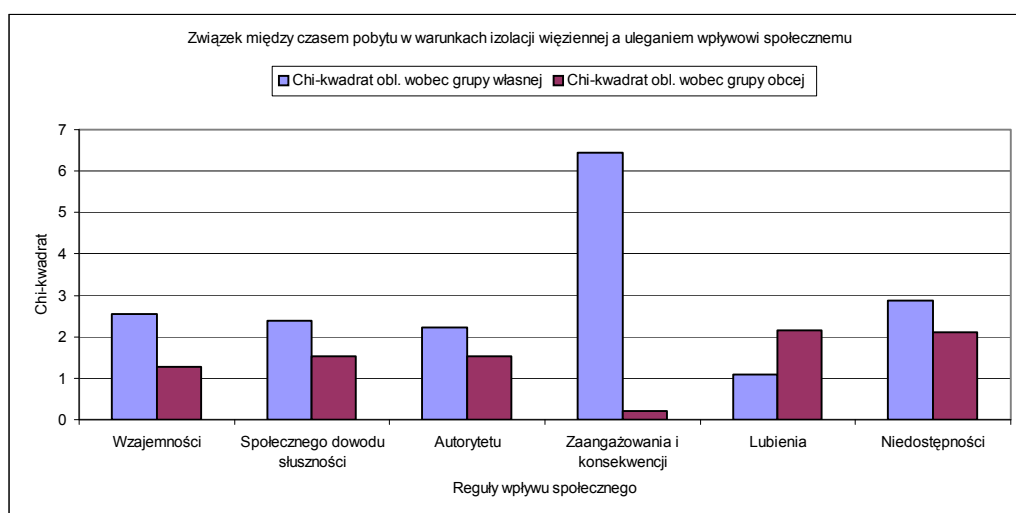
Niezwykle ważnym nośnikiem informacji o człowieku jest jego wykształcenie. Z analizy badań prezentowanych przez A. Szymanowską (2003) wynika, że skazani dorośli przebywający kolejny raz pod względem wykształcenia prezentują się gorzej niż przebywający pierwszy raz. A. Szymanowska podaje, że w próbie badawczej dorosłych przebywających kolejny raz sytuacja przedstawiała się w sposób następujący: wykształcenie niepełne podstawowe posiadało 3,7% skazanych; wykształcenie podstawowe – 55%,; wykształcenie zasadnicze zawodowe - 35%; średnie – 3,8%; wyższe – 2,5% (A. Szymanowska, 2003, s. 25). Przeprowadzone badania wskazują również na pewne właściwości skazanych ujawniające się w kontaktach społecznych, a mianowicie: 35% badanych określono jako osoby spokojne; 7,5 % badanych określono jako osoby uległe wobec otoczenia; 18,8% badanych instrumentalnie traktuje otoczenie; 17,5% badanych przejawia zaburzenia emocjonalne; 11,2% badanych przejawia zaburzenia w kontaktach interpersonalnych (Tamże, s.140-141). Skazani dorośli przebywający kolejny raz osiągnęli niższe średnie wyniki globalnego poczucia koherencji niż skazani młodociani i przebywający pierwszy raz (Tamże, s. 328). Poczucie koherencji jest czynnikiem znaczącym dla sprawności działania człowieka. Warto również zapoznać się z wynikami wskazującymi preferowane strategie działania w sytuacjach trudnych. Okazuje się, że w grupie skazanych recydywistów aż 23,8% badanych uzyskało wysokie wyniki w skalach bezwzględności i rezygnacji (dla przebywających pierwszy raz analogiczny wskaźnik wynosił 14,8; młodocianych – 21,5%) (Tamże, s. 327 - 328). Wysokie wyniki w skali rezygnacji świadczą o podatności na wpływ społeczny, jak również o tendencji do unikania ryzyka i wysiłku w drodze do realizacji swoich celów. Wysokie wyniki w skali bezwzględności świadczą o preferowaniu zasady maksymalizacji interesu własnego, nie uwzględnianiu norm etycznych (Tamże, s. 327 - 328).

Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 371 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. W analizowanej grupie 354 skazanych uzyskało w skali kłamstwa (K) wyniki od 1. do 7. punktów, 17 skazanych wyniki kłamstwa powyżej 7. punktów. Do dalszej analizy statystycznej wykorzystano materiał badawczy pochodzący od 235 skazanych. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 59 lat i 7 miesięcy. W analizowanej grupie średnia wieku przekraczała 31 i pół roku. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas nieznacznie przekraczał jeden miesiąc, zaś najdłuższy przekraczał 23 i pół roku. Średni czas pobytu nieznacznie przekraczał 45 miesięcy. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 152. skazanych – podstawowe (42,94%); 134. skazanych – zasadnicze zawodowe (37,85); 64. skazanych – średnie (18,08); 3. skazanych wykształcenie wyższe (0,85%); w przypadku 1. skazanego nie ustalono wykształcenia. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 7. Wartości chi-kwadrat w próbie 354 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

I/4.2. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,55$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,085), że wraz z czasem zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Z analizy badań T. Szymanowskiego i J. Górskiego (1982) wynika, że wraz z upływem czasu pobytu w izolacji więziennej wzrasta koncentracja skazanych na sprawach związanych z życiem w więzieniu (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Jak podaje A. Szymanowska (2003), w badanej grupie dorosłych przebywających kolejny raz 18,8% skazanych instrumentalnie traktuje swoje otoczenie, dla porównania tylko 3,5% przebywających pierwszy raz wykazuje podobne preferencje (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Również ta sama autorka podaje, że 16,2% badanych przejawiało tendencję do doraźnego zaspokajania potrzeb (tylko 1,7% przebywających pierwszy raz wykazuje podobne preferencje) (Ibidem). Utrudnienia w zakresie zaspokajania potrzeb w pewnym stopniu uzależniają współskazanych od siebie. Jak wynika z analizy badań prezentowanych przez A. Szymanowską (2003), 52,5 % badanych podało, że nie otrzymuje żadnej pomocy z zewnątrz. Odpowiedni wskaźnik dla przebywających pierwszy raz wynosił – 32,2% (Tamże, s. 116). Należy również uwzględnić, iż osoby przebywające kolejny raz w sytuacjach trudnych często preferują strategię bezwzględności – co oznacza, że liczy się dla nich tylko zysk, zaś normy moralne nie wpływają na decyzje tych ludzi (Tamże, s. 327 - 328). Koncentracja na funkcjonowaniu w warunkach izolacji może implikować silne dążenie do wykorzystywania możliwości wynikających z relacji z innymi skazanymi do zaspokajania potrzeb (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280). Literatura przedmiotu wskazuje, że uzyskane korzyści wcale nie muszą obligować odwzajemnienia się.

I/4.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej, przebywających

kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,27$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D (- 0,060). Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Szczególny charakter relacji między niegrypsującymi i grypsującymi może powodować, że dążenie do jak najszybszego wyzbycia się ewentualnego długu wdzięczności wobec przedstawiciela grupy obcej będzie dla „fajera” niezwykle silnym bodźcem do działania. Na przestrzeni ostatnich lat poprawiły się relacje między grupami, zwiększeniu uległa ilość kontaktów (J. Kozieł, 1998, s. 468). Rezultat badawczy nie pozostaje w sprzeczności z doniesieniami badaczy. Niegrypsujący nie mają wielu powodów do darzenia sympatią grypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Owszem, widoczna jest poprawa relacji międzygrupowych. Zmiany nie są jednak na tyle rewolucyjne, aby zmienić stereotypy. Sądzę, że niegrypsujący nie będą mieli zbyt wielu okazji do odwzajemniania się grypsującym. W przypadku zaistnienia takiej sytuacji – będą dążyli do zlikwidowania długu, zaś dążenie nie będzie ulegać wahaniom powodowanym upływem czasu pobytu. Recydywa umie siedzieć nawet z „ludźmi”, korzystnie wpływając na rozluźnienie kodu (Kamiński, 2006, s. 255). Co oznacza, że wie doskonale, że długi niezależnie od ich charakteru, reguluje się na czas.

I/4.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,38$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,082. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Doświadczenie wątpliwości odnośnie sposobu zachowania w typowych sytuacjach nie powinno charakteryzować przebywających kolejny raz. Może się jednak zdarzyć, że sytuacja będzie wyjątkowo nietypowa albo recydywista niezbyt rozgarnięty (brak wykształcenia) – wtedy zapewne pojawi się tendencja do poszukiwania wskazówek w zachowaniu innych - ponieważ ludzie unikają popełniania błędów. Skazani recydywiści charakteryzują się raczej brakiem sukcesów edukacyjnych, wielu badaczy sygnalizuje niski poziom wykształcenia (A. Szymanowska, 2003, s. 26; J. Kitliński, M. Radochoński, K. Śpiewak, 2004, s. 414). Uleganie wpływom może również

wzrastać po przetransportowaniu do innej jednostki, zwłaszcza jeśli funkcjonują w niej normy wewnętrzne (J. Kozieł, 1998, s. 469). Zdaniem badaczy, wśród recydywistów znaleźć można wielu skazanych słabo kontrolujących swoje zachowanie, pochodzących z mało reprezentacyjnych warstw społecznych (J. Kitliński, M. Radochoński, K. Śpiewak, 2004, s. 414). Stale obecne czynniki niepewności i uzależnienia od innych zdają się wyjaśniać stwierdzony brak związku między czasem pobytu a uleganiem wpływowi powodowanym działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej.

I/4.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,52$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,066$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazani przebywający kolejny raz w izolacji w sposób sobie właściwy oceniają słuszność zachowań grypsujących. Praktyka pozwala im zapewne dostrzec niedoskonałości funkcjonowania tej grupy, które przejawiają się dysproporcją między wartościami deklarowanymi a codzienną rzeczywistością. Literatura przedmiotu wskazuje, że recydywa potrafi poprawnie układać sobie relacje z grypsującymi. Większa liczba recydywistów w celi może nawet spowodować pojawienie się u grypsujących autoironii do grypsowania. Zaś dłuższy czas pobytu w tej samej celi przyczynia się do rozluźnienia norm podkulturowych (M. Kamiński, 2006, s. 255). Sposób oceniania uzależniony jest też zapewne od osobistych doświadczeń z przedstawicielami grupy obcej. Dostrzegając wpływ wymienionych czynników, należy mieć świadomość, że w normalnych warunkach (spokój w zakładzie) społeczność więzienna dzieli się na dwa homogeniczne tłumy (grypsujący, niegrypsujący) o biegunowo sprzecznych przekonaniach (K. Bolimowski, 1998, s. 439). Akceptacja stanowiska sprzecznego z ogólnie przyjętym przez grupę, może wywołać reakcję o charakterze pierwotnym (pobicie), a już na pewno nie zostanie dobrze przyjęta przez skazanych należących do grupy własnej (Tamże, s. 441). Rzeczywistość więzienną charakteryzuje występowanie przytoczonych czynników, które ujawniają się z różnym nasileniem. Niewątpliwie, cechą charakterystyczną funkcjonowania podkultury więziennej jest tendencja do podtrzymywania istniejącego stanu rzeczy.

I/4.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,23$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,080$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazani niegrypsujący przebywający kolejny raz posiadają zapewne doskonałą orientację odnośnie nieformalnych podziałów wśród skazanych oraz umiejscowienia i siły nieformalnej władzy w społeczności więźniów (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Można się spodziewać, że osadzeni należący do tej grupy posiadają w miarę stabilne poglądy odnośnie funkcjonowania w podkulturze więziennej. Upływ czasu w izolacji więziennej implikuje koncentrację na życiu więziennym (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281). Naturalnie, koncentracja będzie powodować dokonywanie porównań między grupą własną i obcą. Wynik porównań może nie być budujący dla niegrypsujących. Znaczna liczba recydywistów jest jednak w stanie zmniejszyć stopień przestrzegania norm podkultury grypserskiej czy doprowadzić do skrócenia dystansu. Trzeba jednak zauważyć, że to grypsujący decydują o stopniu przestrzegania norm (M. Kamiński, 2006, s. 255). A. Szymanowska (2003) podaje, że tylko 0,8% próby badawczej recydywistów zostało określonych jako konformiści (udział dorosłych przebywających pierwszy raz kształtował się na poziomie 2,6%)(A. Szymanowska, 2003, s. 141). Analiza badań prezentowanych przez A. Szymanowską wskazuje również, że to właśnie wśród recydywistów najmniej jest uległych wobec otoczenia – 7,5%. Odpowiedni wskaźnik wśród dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji kształtował się na poziomie 7,8%, a młodocianych - 36,8% (Tamże, s. 140). Uwzględniając potencjalny wpływ zasygnalizowanych czynników, należy dostrzegać istnienie dychotomicznego podziału społeczności więziennej na dwa homogeniczne tłumy (grypsujący, niegrypsujący) o zdecydowane odmiennych przekonaniach oraz wyraźnie widocznej różnicy interesów (Bolimowski K., 1998, s. 439). Koniecznie należy również dodać, że niegrypsujący są tą gorszą kastą (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Postępujące wraz z czasem ograniczanie kontaktów społecznych do więziennych, zawężenie do grupy własnej, najwyraźniej nie wpływa już znacząco na sposób postrzegania i dokonywania oszacowań skazanych należących

do grupy własnej. Tendencja do podtrzymywania istniejącego stanu rzeczy w rzeczywistości więziennej nie pozwala zaistnieć czynnikom modyfikującym postrzeganie niegrypsujących w kwestii autorytetu.

I/4.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,52$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,066$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Dorośli nie uczestniczący w podkulturze grypserskiej muszą sobie uświadamiać, że grypsujący stanowią tą lepszą kastę, przynajmniej w opinii samych „ludzi” (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Czy jednak stanowią w jakimś stopniu autorytet dla tych, którzy w więzieniach są od dawna? Nie sądzę. „Normalne” relacje między grupami zachodzą w przypadku względnej równowagi sił lub przewagi niegrypsujących. Wyraźna przewaga grypsujących, wcześniej czy później, prowadzi do negatywnych przejawów podkultury więziennej. Naturalnie, wiedzą o tym wszyscy uczestnicy społeczności więziennej. Trudno też nie zauważyć poważnej różnicy w poglądach i konfliktu interesów (K. Bolimowski, 1998, s. 439). Grypsujący nie ukrywają swoich intencji, a w sprzyjających okolicznościach wprowadzają w życie swój sposób widzenia świata więziennego (M. Kamiński, 2006, s. 255 i nast.). Wymienione czynniki znacząco utrudniają postrzeganie w pozytywnym świetle grypsujących, zwłaszcza jako autorytetów. Stabilność relacji między grupami sprawia, że upływający czas nie prowadzi do znaczących zmian w kwestii postrzegania grypsujących w kategoriach autorytetów.

I/4.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 6,45$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie (na poziomie 0,05). Ujemna wartość $D (- 0,137)$ oznacza, że wraz z czasem pobytu w sposób znaczący zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Wraz z upływającym czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej dokonują się istotne zmiany w samych osadzonych. Dla znacznej liczby skazanych sprawą priorytetową będzie wygodne „ustawienie się” w rzeczywistości więziennej oraz czerpanie korzyści z posiadanych kontaktów w społeczności więziennej, aby łagodzić niedogodności warunków izolacji (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280 - 281). Wraz z wiekiem osłabieniu ulega potrzeba wchodzenia w kontakty z innymi osadzonymi (Tamże, s. 269). Jak podaje A. Szymanowska (2003), w próbie badawczej dorosłych recydywistów 18,8% skazanych instrumentalnie traktuje otoczenie. Analogiczny wskaźnik wśród młodocianych oraz przebywających pierwszy raz w izolacji wynosił odpowiednio 7,4% i 3,5% skazanych. Na uwagę zasługuje także inny wskaźnik właściwości ujawniających się w kontaktach społecznych, a mianowicie nastawienie na doraźne zaspokajanie potrzeb. W próbie dorosłych recydywistów udział skazanych prezentujących takie nastawienie wynosił 16,2%. Podobny wskaźnik wśród młodocianych i dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji wynosił odpowiednio 4,9% i 1,7% badanych (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Analiza prezentowa przez A. Szymanowską wskazuje również, że skazani recydywiści uzyskiwali wysokie wyniki w skali bezwzględności, co świadczy o tym, że w dążeniu do celu normy moralne nie przedstawiają większego znaczenia. Liczy się własny interes, zysk - środki są sprawą drugoplanową (Tamże, s. 327 - 328). Rezultat badawczy jest spójny z doniesieniami badaczy.

I/4.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,22$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,025$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wygodne „ustawienie się” w rzeczywistości więziennej oznacza brak konfliktów ze skazanymi, zwłaszcza z grypsującymi. Układ sił w podkulturze więziennej wymusza konsekwentne zachowanie niegrypsujących wobec grypsujących. Przeciwwstawienie się grypsującemu oznacza, przynajmniej teoretycznie, konflikt z grupą obcą, ponieważ solidarność grupowa jest jedną z trzech nadrzędnych wartości podkultury grypserskiej (M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.). A zatem, zachowanie konsekwentne wobec grupy obcej, to w znakomitej większości przypadków zachowanie podporządkowane,

wymuszone siłowymi rozwiązaniami, które może mieć niewiele wspólnego z postawą. Nie sądzę natomiast, aby czynnik zaangażowania odgrywał znaczącą rolę w relacjach z grupą obcą. Relacje między skazanymi należącymi do przeciwstawnych grup nie są do końca prawidłowe. Ich podstawą jest przemoc, eksploatacja drugiego człowieka oraz solidarność ograniczona do grupy własnej (J. Kozieł, 1998, s. 469). Trudno jest znaleźć powody generujące u niegrypsujących zaangażowanie wobec grupy obcej. Wydaje się, iż upływający czas niewiele zmienia, co znalazło odzwierciedlenie w postaci rezultatu badawczego.

I/4.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,09$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,056$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

R. B. Cialdini (2001), do czynników nasilających uległość zalicza między innymi: podobieństwo, doświadczanie częstych i owocnych kontaktów, przyjemne skojarzenia oraz udane współdziałanie (R. B. Cialdini, 2001 s. 183 - 184). Nie sądzę, aby zasygnalizowane czynniki nasilały uległość wobec grupy własnej niegrypsujących przebywających kolejny raz w izolacji. Wydaje się, że wszechobecnie obowiązuje zasada maksymalizacji interesu własnego, i to właśnie ona zdaje się determinować zachowania skazanych. Wpływ zasady maksymalizacji interesu własnego dostrzega cytowany uprzednio R. B. Cialdini (Tamże, s.13). Pewną rolę mogą odgrywać implikacje zróżnicowanego traktowania „frajerów” przez „ludzi”. „Ludzie”, skłócając nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, zapobiegają powstawaniu niepożądanych koalicji (M. Kaminski, 2006, s. 194 i nast.). W ostatnich latach obserwuje się wzrost napastliwości wśród niegrypsujących, którzy problemy wewnątrz grupy często rozwiązują za pomocą pięści (J. Kozieł, 1998, s. 468). Trudno pominąć wpływ zaznaczających się dysproporcji w zakresie stanu posiadania. Wpływ siły pieniądza sygnalizowany jest przez wielu autorów, i przejawia się również w ograniczaniu kontaktów do osób o podobnym statusie materialnym (J. Kozieł, 1998, s. 465 i nast.). Siła działania wskazanych czynników może być na tyle znacząca, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej.

I/4.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,15$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,078$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Pomimo zmian w podkulturze więziennej, które sygnalizuje wielu badaczy, relacja niegrypsujących do grypsujących nadal pełna jest niechęci i obaw. Przemocy jest jakby mniej niż można się spodziewać, zaś jej zaistnienie jest przewidywalne (M. Kamiński, 2006, s. 190 i nast.). Jednak potencjalnie istnieje, znajdując egzemplifikację w aktach przemocy na tle podkultury więziennej. Doświadczenie zdobyte w trakcie poprzednich pobytów pozwala unikać sytuacji zagrażających. Ale nie pozostawia żadnych złudzeń odnoszących się do rzeczywistych intencji grypsujących wobec grupy obcej. Ta grupa skazanych, jak żadna inna, powinna dysponować zakresem doświadczeń pozwalającym apercypować sytuacje społeczne w więzieniu. Ekspozowanie przez „ludzi” komponentu emocjonalnego w relacji z „frajerami” jest kolejnym czynnikiem powodującym, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej.

I/4.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,87$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D (0,090)$, że z czasem zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazani przebywający kolejny raz w warunkach izolacji więziennej są grupą, która najlepiej przystosowała się do warunków izolacji więziennej. Znajomość zasad podkultury więziennej pozwala tym skazanym formułować, co najwyżej, minimalne oczekiwania wobec grupy obcej w zakresie zaspokajania szeroko rozumianego zakresu potrzeb (J. M. Stanik, 1976, s. 67 i nast.; P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Ta grupa skazanych znajduje się w zdecydowanie gorszej sytuacji niż młodociani i przebywający pierwszy raz w kwestii otrzymywania pomocy z zewnątrz, jak również kontaktów

bezpośrednich z osobami przebywającymi na wolności (A. Szymanowska, 2003, s. 116). Trudno jest bowiem utrzymać poprawne relacje z rodziną, jeżeli czas pobytu w więzieniu przekracza dwa lata (H. Machel, 2003, s. 60) Rozwiązanie sytuacji problemowej, moim zdaniem, może polegać na uzyskaniu „pracy ważnej z punktu widzenia możliwości”. Posiadanie takiej pracy jest jednym z wyznaczników pozycji w więzieniu (J. Kozieł, 1998, s. 470). Należy zauważyć, że zatrudnienie rozszerza zakres wykorzystywania możliwości tkwiących w relacjach w obrębie grupy własnej (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280). Wykorzystanie tych możliwości, wydaje się być czynnikiem, na który skazani mogą mieć realny wpływ, co moim zdaniem, znalazło odzwierciedlenie w postaci stwierdzonej tendencji.

Niedostępność jest stanem charakterystycznym dla funkcjonowania w zakładach karnych, co sprawia, że upływający czas nie powinien znacząco wpływać na uległość powodowaną działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

I/4.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,10$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,077$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się znaczącej tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Deprywacja potrzeb (szeroko rozumiana niedostępność) jest jednym z centralnych elementów w klimacie izolacji więziennej, który nadaje rytm ludzkim działaniom (Waligóra, 1974, s. 52 - 57, s. 110 - 111). Jak podaje tenże autor (1984), cechą potrzeb jest tendencja do ich zaspokojenia (Waligóra, 1984, s. 56). Owa niedostępność może nabierać szczególnego znaczenia, kiedy czynnikiem pośredniczącym jest relacja ze skazanymi należącymi do grupy obcej. Odniesienie grypsujących do niegrypsujących jest dla przebywającego kolejny raz w izolacji więziennej wystarczająco czytelne. Niezawodnie, może przyczyniać się do powstawania minimalnych oczekiwań wobec tej grupy. Nacisk podkultury więziennej (tym bardziej grypserskiej) może okazać się niezwykle silny, przeto oddziaływać w sposób wynaturzony oraz bezwzględny (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 64 i nast.). Ze sporym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że propozycje „ludzi” mogą być odbierane „jako oferty nie do odrzucenia”, i w konsekwencji implikować podporządkowanie. Nie sądzę, aby

czynnik rywalizacji w omawianym kontekście sytuacyjnym odgrywał znaczącą rolę. Wydaje się, że chęć zaspokojenia potrzeb będzie czynnikiem wiodącym.

Najprawdopodobniej, to właśnie presja wywierana przez grypsujących będzie sprawiać, że upływający czas nie będzie znacząco wpływać na uległość powodowaną działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej.

5.1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Badania tymczasowo aresztowanych przeprowadzono w latach 2005 – 2006 na terenie Zakładu Karnego w Pińczowie, ponieważ tylko Dyrektor tegoż zakładu wyraził zgodę na przeprowadzenie badań wśród tej grupy osadzonych. Dyrektorzy aresztów śledczych i zakładów karnych, w których dane mi było przeprowadzić badania wśród skazanych, nie wyrazili zgody na uczestnictwo w badaniach tymczasowo aresztowanych. Takie stanowisko dyrektorów miało bezpośredni wpływ na liczebność próby badawczej tymczasowo aresztowanych.

Charakterystyka całej próby badawczej tymczasowo aresztowanych

Badaniami objęto zbiorowość 114 tymczasowo aresztowanych. W obrębie tej grupy znajduje się 106 tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej oraz 8 tymczasowo aresztowanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wśród 106 tymczasowo aresztowanych nie będących uczestnikami podkultury grypserskiej znajduje się 24 młodocianych i 82 dorosłych w rozumieniu prawa karnego. W próbie 82 tymczasowo aresztowanych dorosłych można wyodrębnić: 46 tymczasowo aresztowanych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej oraz 36 tymczasowo aresztowanych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Do analizy statystycznej poddany został materiał badawczy uzyskany w wyniku badania tymczasowo aresztowanych, którzy w skali kłamstwa (K) uzyskali wynik mniejszy lub równy 7 punktów. W wyniku tego zabiegu odrzuciłem materiał badawczy: 1 tymczasowo aresztowanego młodocianego; 3 tymczasowo aresztowanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji oraz 1 tymczasowo aresztowanego dorosłego przebywającego kolejny raz w warunkach izolacji.

II/1.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych młodocianych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału tymczasowo aresztowanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych młodocianych uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

II/1.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej.

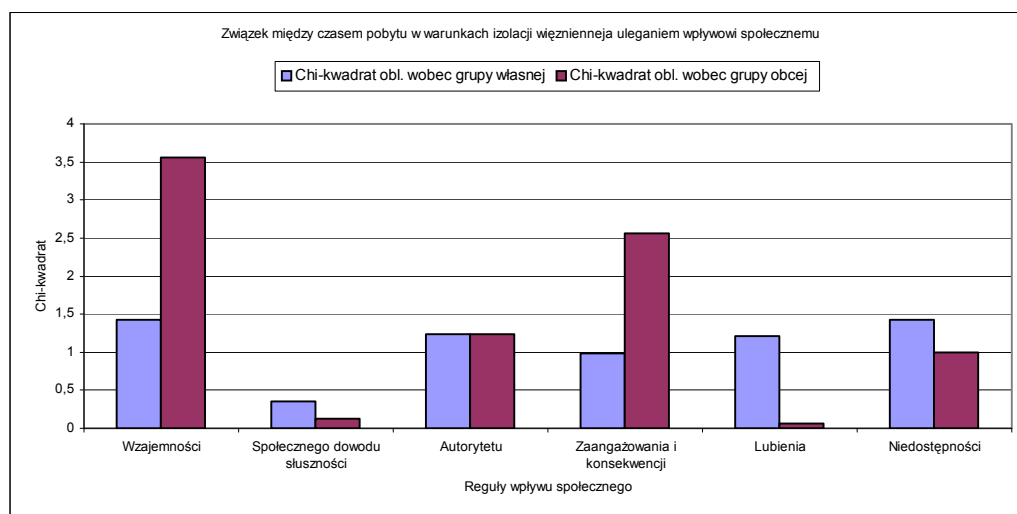
Charakterystyka próby badawczej.

Badaniami objęto zbiorowość 24 młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. W analizowanej grupie badanych 23 młodocianych uzyskało w skali kłamstwa (K) wynik od 1. do 7. punktów; 1 młodociany - 9 punktów. Do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 23 tymczasowo aresztowanych.

W ujęciu statystycznym jest to próba mała. Wiek badanych zawierał się w przedziale od 17. i jednego miesiąca lat do 20. lat i 10. miesięcy. A zatem, są to młodociani w rozumieniu prawa karnego. Średnia wieku młodocianych nieznacznie przekraczała 19 lat. Łączny czas pobytu w warunkach izolacji więziennej - a więc po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - zawierał się w granicach od 2. tygodni do 14. miesięcy. Średni czas pobytu w izolacji nieznacznie przekraczał 3,5 miesiąca. Wśród 23 badanych wyodrębniono: 20 młodocianych (86,96%), którzy przebywali pierwszy raz w warunkach izolacji, 3 młodocianych (13,04%), którzy przebywali po raz drugi w izolacji więziennej. Wykształcenie badanych przedstawiało się w sposób następujący: 6. młodocianych (26,08%) – gimnazjalne; 13. młodocianych (56,52%) – podstawowe; 2. młodocianych (8,7%) – zasadnicze zawodowe; 2. młodocianych (8,7%) – średnie. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 8. Wartości chi-kwadrat w próbie 23 tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia badawcze.

II/1.2. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,43$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = 0,250. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Realizacja środka w postaci tymczasowego aresztowania obejmuje wiele aspektów penitencjarnych (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 98). Na tymczasowo aresztowanego oddziałują, podobnie jak na skazanego, porównywalne warunki fizyczne oraz społeczne więzienia, występują istotne ograniczenia kontaktów ze światem zewnętrznym. Dla wielu tymczasowo aresztowanych jest to faktycznie początek odbywania wyroku kary, ponieważ okres tymczasowego aresztowania zostanie zaliczony na poczet kary pozbawienia wolności. Dla sporej grupy tych młodych ludzi pobyt w warunkach izolacji wiąże się z traumatycznymi przeżyciami (Tamże, s. 98 - 99). Trudną sytuację psychologiczną dodatkowo komplikuje silny stres związany z toczącym się postępowaniem karnym, koniecznością uczestniczenia w czynnościach procesowych (A. Roszkowska, 2002, s. 184).

Analiza wyników prezentowanych przez A. Szymanowską (2003) wskazuje, że w próbie młodocianych znajduje się najwięcej osób uległych wobec otoczenia - 36,8% (więcej niż wśród dorosłych przebywających pierwszy raz oraz recydywistów); największy jest także udział procentowy osadzonych mocno związanych z podkulturą więzienną i przestępczą (11%); charakterystyczny jest także wysoki udział procentowy osób dążących do dominacji - 6,1% (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Wyniki badań przedstawione przez A. Szymanowską ukazują istotne właściwości młodocianych, które mogą powodować, że młodociani powinni w swoich wyborach uwzględniać dążność do odwzajemniania się. Ponadto, tendencja ta nie powinna podlegać znaczącym wahaniom w czasie pobytu w izolacji. Rezultat badawczy wykazuje spójność z prezentowanymi wynikami badań.

II/1.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,56$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,394), że w miarę wydłużania się czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej, zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Pojawienie się w celi mieszkalnej nowego tymczasowo aresztowanego, często wiąże się z rozpoczęciem różnego rodzaju gier, które są elementem rytuału inicjacyjnego (M. Kamiński, 2006, s. 60). Literatura przedmiotu wskazuje, że młodociani szczególnie

chętnie angażują się w różnego rodzaju „gierki”, mające na celu rozpoznać nowego przybysza (W. Rostkowski, 1998, s. 37; M. Kamiński, 2006, s. 255). Jak podaje Wiesław Rostkowski (1998), „zachowania zabawowe” mogą w sposób nieoczekiwany przerodzić się w zachowania agresywne szkodzące młodocianym, którzy z różnych powodów są mniej zaradni, w mniejszym stopniu odporni na stres czy też mniej agresywni (Tamże, s. 37). Z pozoru niewinne „gierki” często decydują o „karierze więziennej” młodocianego. Niepowodzenie implikuje „rozkrećenie afery”, może zdyskwalifikować nowego jako kandydata na grypsującego (M. Kamiński, s. 60 i nast.).

Dodatnia wartość D sugeruje, że wraz z czasem pojawia się słaba tendencja do zwiększania się wpływu siły reguły wzajemności na zachowania wobec grupy obcej. Zaobserwowaną tendencję można wyjaśnić potrzebą wyzbycia się ewentualnego zobowiązania, które może pojawić się w relacjach z grypsującymi. Ponadto, młodociani niegrypsujący mogą mieć ambiwalentny stosunek do grypsujących. Z jednej strony, nie akceptują kogoś, kto ich programowo odrzuca. Ale pozostaje też faktem, że to grypsujący posiadają wysoką pozycję w społeczności więziennej oraz wiele cech, które imponują młodocianym niegrypsującym.

Całokształt sytuacji wydaje się skłaniać młodocianych do uwzględniania w wyborach potrzebę odwzajemniania się grypsującym. Wskazana skłonność nie powinna podlegać znaczącym wahaniom w czasie pobytu w izolacji. Rezultat badawczy nie pozostaje w sprzeczności z ustaleniami w literaturze przedmiotu.

II/1.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,35$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,127$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się znaczącej tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zdaniem A. Szymanowskiej (2003), w grupie młodocianych występuje znaczny udział osób preferujących w sytuacjach trudnych strategię rezygnacji, co oznacza tendencję do przyjmowania w sytuacji ryzyka (którego unikają) postawy wyczekującej. Wolą czekać na rozwój sytuacji oraz przyjmują postawę uległą niż usilnie dążyć do realizacji osobistych celów (A. Szymanowska, 2003, s. 327 - 328). Młodociani, w porównaniu z dorosłymi przebywającymi po raz pierwszy i kolejny, posiadają raczej skromne doświadczenia życiowe i więzienne. Można zatem przypuszczać, że pozostając

pod silnym wpływem grupy, będą szczególnie motywowani do korzystania ze wskazówek, jakie mogą uzyskać od innych. A wszystko po to, aby nie popełnić błędu.

Położenie młodocianych wydaje się implikować uległość powodowaną działaniem reguły społecznego dowodu wobec grupy własnej. Uległość, która nie powinna ulegać znaczącym wahaniom w czasie pobytu w izolacji więziennej. Pobyt w areszcie śledczym (dla znakomitej większości osadzonych) oznacza konieczność przestrzegania zasad obowiązujących wszystkich aresztowanych. Odstępstwa narażają na śmieszność i powodują kary społeczne. Wskazane czynniki mogą znacząco modyfikować zachowania młodocianych.

II/1.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,13$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,076$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Uzyskany rezultat badawczy można wyjaśnić następstwami uporządkowania relacji między niegrypsującymi i grypsującymi (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.).

Po pierwsze, młodociany powinien zdawać sobie sprawę, że sposób postępowania grypsującego nie powinien być sprzeczny z regułami podkultury więziennej. A zatem, sugerując się wnioskami wywiedzionymi z jego zachowania – zmniejsza ryzyko popełnienia błędu. Po drugie, wyrażona sugestia może mieć większą moc, ze względu na wyższą pozycję grypsującego. Obcowanie młodocianego w celi z grypsującymi w wielu przypadkach oznacza konieczność ścisłego przestrzegania zasad podkultury więziennej - podporządkowania się. Jak podaje M. Kamiński (2006), rygorystyczne przestrzeganie zasad podkultury (surowy, sztywny kod) wzmagają takie czynniki, jak: zwiększenie liczby osadzonych w celi, wzrost udziału młodocianych w składzie osobowym celi oraz przewaga względnej siły grypsujących. W tych okolicznościach karane jest każde odstępstwo od zasad, kary są najsurowsze (M. Kamiński, s. 255 - 256).

Ze znacznym prawdopodobieństwem można formułować stwierdzenie, że system kar tak znacząco kształtuje zachowania, że czas pobytu w izolacji nie determinuje

ulegania powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej.

II/1.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,24$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,238$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Władza nieformalna, jaką mogą dysponować osadzeni, może okazać się niezwykle silna. Bezwzględność, surowość, despotyczność osadzonych, którzy mają za sobą niejednokrotnie pewne osiągnięcia w podporządkowywaniu sobie drugiego człowieka, może w wielu sytuacjach ujawnić się w silnym wywieraniu wpływu nie tylko na tych, którzy są mocno związani z podkulturą przestępczą, ale również na tych, którzy chcą tylko odbyć wyrok (E. Karwowska, 2006, s. 50 - 52). Jak podaje W. Rostkowski (1998), agresja wśród młodocianych jest istotnym czynnikiem formującym strukturę grupy, tym samym, decydującym o pozycji młodocianego w grupie. Zdaniem tego autora, młodociani cenią sobie u innych osadzonych, przede wszystkim: siłę fizyczną, upodobanie do ryzyka, bezkompromisowość, gotowość i zdolność do walki, wytrzymałość na ból oraz odporność psychiczną. W warunkach izolacji więziennej młodociani mają ograniczone możliwości akcentowania swojej indywidualności. Manifestowana agresja wydaje się spełniać rozliczne funkcje (Tamże, s. 36).

Wpływ grupy własnej młodocianych wydaje się być silny, poziom agresywności wysoki. Młodociany, przebywając w celi mieszkalnej, znajduje się w sytuacji, z której raczej „nie może uciec”. Całokształt sytuacji generuje konieczność liczenia się z autorytetami wykreowanymi przez grupę własną. Wiele wskazuje, że z chwilą zamknięcia drzwi celi mieszkalnej zdecydowanie wzrasta wpływ grupy w zakresie dyscyplinowania młodocianego. Dlatego względnie krótki czas pobytu młodocianych w izolacji nie urasta do roli czynnika determinującego uległość powodowaną działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej.

II/1.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,24$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,238$.

Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Obserwacja uczestniczących w podkulturze grypserskiej pozwala dostrzec u części tych osadzonych (wywodzących się z przestępczości zorganizowanej) pewne symbole autorytetu. Wśród których wymienilibym, takie jak: ubrania, wysokość kwot przeznaczanych na wypiski, otrzymywane paczki, posiadane przedmioty (I. Wolman, 2002, s. 20 - 21). Formą autoprezentacji są również kontakty z osobami znaczącymi – innymi grypsującymi oraz postaciami kojarzonymi z przestępczością zorganizowaną. Zdaniem wielu autorów, przedstawiciele tej grupy posiadają silną pozycję wśród ogółu osadzonych (I. Wolman, 2002, s. 20 - 21; S. Leśniak, 2002, s. 9 - 11). Słuszność ma K. Ostrowska (1981), mówiąc, że młodociani cenią u innych osadzonych: cwaniactwo, waleczność, nieustępliwość, odwagę, siłę fizyczną oraz nieustraszoną (K. Ostrowska, 1981, s. 264). Wydaje się, że młodociani mogą dopatrywać się tych cech właśnie u grypsujących, którzy w społeczności więziennej posiadają uprzywilejowaną pozycję. Należy również uwzględnić, że spora część młodocianych wyróżnia się cechami typowymi dla antyspołecznych zaburzeń osobowości w wymiarze społecznym oraz psychiatrycznym (Tamże, s. 65).

Uznawanie więziennych autorytetów jest korzystną drogą na skróty dla młodocianych, którzy w tej społeczności bytują krótko. Zmniejsza ryzyko popełnienia błędu, czasami przynosi korzyści. Nieuznawanie autorytetów sprowadza niebezpieczeństwo kar społecznych. Względna stałość pozycji autorytetów więziennych pozwala wyjaśnić uzyskany rezultat badawczy. Krótki czas pobytu młodocianych w izolacji więziennej nie urasta do roli czynnika determinującego uległość powodowaną siłą reguły autorytetu wobec grupy obcej.

II/1.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,98$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,224$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Niezwykle trafnie klimat więzienia opisał B. Waligóra (1974), dostrzegając implikacje kumulacji niekorzystnych czynników dla życia człowieka, zwłaszcza w powiązaniu ze znaczącym uzależnieniem od współosadzonych (B. Waligóra, 1974,

s. 55 - 56). Sytuację tymczasowo aresztowanych młodocianych pogarsza ponadto: stres generowany toczącymi się czynnościami procesowymi; raczej skromne doświadczenia życiowe i więzienne; brak konstruktywnego zajęcia – bezczynność. Jak podaje T. Szymanowski i J. Górski (1982), w analizowanej próbie badawczej: 58% tymczasowo aresztowanych pozostawało bez jakiegokolwiek zajęcia; 22% - posiadało zajęcie w postaci pracy społecznej lub nauki; dla 13% badanych autorzy nie posiadali danych. Badacze podkreślają ponadto, że młodociani dwukrotnie rzadziej niż dorośli korzystają z uczestnictwa w pracach nieodpłatnych (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 99 - 100).

Jak podaje A. Szymanowska (2003), w próbie badawczej młodocianych 7,4% skazanych instrumentalnie traktuje otoczenie, 4,9% badanych nastawione jest na doraźne zaspokajanie potrzeb (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Analiza wyników prezentowanych przez A. Szymanowską wskazuje również, że młodociani uzyskiwali wysokie wyniki w skali bezwzględności i ataku jako strategii działania podejmowanej w sytuacji trudnej. Wysokie wyniki w tych skalach świadczą o dążeniu do celu za wszelką cenę - liczy się tylko własny interes. W próbie młodocianych taką strategią działania charakteryzowało się 12,3% badanych. Analogiczny wskaźnik w próbie dorosłych przebywających pierwszy raz i recydywistów wynosił odpowiednio 7,8% i 11,3% (Tamże, s. 327 - 328).

Rezultat badawczy wskazuje, że czas pobytu nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. Literatura przedmiotu wskazuje raczej na działanie reguły maksymalizacji interesu własnego niż zaangażowania i konsekwencji. Uzyskany rezultat badawczy nie jest sprzeczny z doniesieniami w literaturze przedmiotu.

II/1.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,56$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,350), że wraz z czasem pobytu zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

B. Waligóra (1974), charakteryzując szkodliwość warunków izolacji więziennej, wskazuje na występowanie silnej presji i niebezpieczeństw występujących ze znacznym nasileniem w sytuacji ogromnego uzależnienia od innych osadzonych (B. Waligóra, 1974, s. 55 - 56). Uzupełnieniem poglądu B. Waligóry są słowa Urszuli Wojciechowskiej - Budzikur (1998), która wskazuje, że więzienie nie jest miejscem właściwym (ani bezpiecznym) do prezentowania prywatnych poglądów, osobistych doznań oraz postaw, słowem – bycia szczerym, uczuciowym (U. Wojciechowska - Budzikur, 1998, s. 93). Czynnikiem sprzyjającym bezpiecznemu funkcjonowaniu w rzeczywistości więziennej jest brak konfliktów z osadzonymi, a zwłaszcza grypsującymi. Konflikt z grypsującym, w wielu przypadkach, sprowadza się do konfliktu z grupą obcą, ponieważ solidarność grupowa jest jedną z trzech nadrzędnych wartości podkultury grypserskiej (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.).

Zachowanie konsekwentne wobec osadzonych należących do grupy obcej, to w wielu przypadkach zachowanie podporządkowane, wymuszone siłowymi rozwiązaniami, niekoniecznie pozostające w związku z postawą. Krótki czas pobytu w izolacji więziennej nie jest w stanie determinować uległości powodowanej działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy o znacznie wyższym statusie w społeczności więziennej. Grupy, dysponującej możliwością zastosowania nieformalnych kar wobec osadzonego. Ujawniona tendencja może być powodowana silną presją ze strony grypsujących.

II/1.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,21$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,231$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Literatura przedmiotu wskazuje, że młodociani przestępcy wyróżniają się pewnym zbiorem odrębnych właściwości psychicznych o cechach patologicznych, które nie są implikowane wyłącznie wiekiem oraz poziomem dojrzałości psychicznej. Zazwyczaj przywołuje się m. in.: mierne uwewnętrznienie norm społecznych; egocentryzm; upodobanie do zabawy, zmian i ryzyka; ekstremalne wahania nastroju; znaczną nadpobudliwość; skłonność do agresji; niski poziom samokontroli; nieadekwatna samoocena; brak odpowiedzialności (K. Ostrowska, 1981; A. Makowski, 1994). Jak już

wcześniej wspominałem, znakomita większość młodocianych pozostaje bez jakiegokolwiek zajęcia (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 99 - 100). Jednym ze sposobów zagospodarowania czasu jest prowadzenie różnego rodzaju „gier”, w których ujawniają się specyficzne cechy młodocianych (W. Rostkowski, 1998, s. 35). Często bywa i tak, że sytuacja wymyka się spod kontroli, przybierając różne formy fizycznego i psychicznego znęcania się. Większość gier w pewnym stopniu ujawnia walory osobowościowe graczy. Niepowodzenie uczestnika często wywołuje agresywne zachowania ze strony dominujących członków grupy. Brak umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych może doprowadzić uczestnika „gierki” do statusu poszkodowanego, który odąd będzie skupiał na sobie agresję grupy (Tamże, s. 37).

Pewną rolę w kształtowaniu relacji wśród młodocianych niegrypsujących spełniają też grypsujący, którzy skłócając nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, zapobiegają powstawaniu niewygodnych koalicji (M. Kaminski, 2006, s. 194 i nast.). W ostatnich latach obserwuje się narastanie agresywności wśród niegrypsujących (J. Kozieł, 1998, s. 468). Trudno pominąć wpływ zaznaczających się dysproporcji w zakresie stanu posiadania.

Siła działania wymienionych czynników może być na tyle znacząca, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej.

II/1.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,069$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,056$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Trudno jest uznać, aby czynniki uznawane przez R. B. Cialdiniego (2001), za przyczyniające się do zwiększania uległości powodowanej regułą lubienia, odgrywały istotną rolę w kształtowaniu relacji młodocianych niegrypsujących z grypsującymi. Nie można bowiem do takich czynników zaliczyć wcześniejszych kontaktów, podobnie ma się rzecz z udaną współpracą, miłymi skojarzeniami oraz podobieństwem (R. Cialdini, 2001, s. 183 - 184). Wymienione czynniki nie opisują typowych relacji zachodzących między grypsującymi i niegrypsującymi. Grypsujący nie dostarczają „frajderom” powodów do lubienia. Wprost przeciwnie - zasady grupowe nakazują grypsującym bardzo konkretne traktowanie osadzonych nie należących

do grupy własnej (P. Moczydłowski, 1991, s. 50 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 49 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Co zresztą znajduje odzwierciedlenie we wzajemnych relacjach. Zdaniem innych badaczy, zmiany jakie dokonały się w ostatnich latach, manifestują się złagodzeniem negatywnych stosunków między osadzonymi (J. Kozieł, 1998, s. 467 i nast.; S. Przybyliński, 2006, s. 245 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 255 - 256). Rzeczywistość więzienna wskazuje jednak, że istniejący podział nadal wpływa na stosunki między osadzonymi. Okresowe łagodzenie stopnia przestrzegania norm powodowane jest zazwyczaj słabością grypsujących (M. Kamiński, 2006, s. 255 - 256).

Uzyskany rezultat badawczy można wyjaśnić szczególną sytuacją tymczasowo aresztowanych młodocianych. Pozostają w pewnego rodzaju konflikcie przejawiającym się w równoczesnym zorientowaniu na rodzinę – środowisko w pełni akceptowane oraz na szeroko rozumianą podkulturę więzienną – środowisko, które takiej akceptacji nie posiada. Pozostając w tego rodzaju konflikcie, mogą być mniej podatni na wpływ tymczasowo aresztowanych, zwłaszcza że, ich czas pobytu w izolacji więziennej nie jest jeszcze długi (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 269).

II/1.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,43$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,250$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Cechą izolacji więziennej jest utrudniony lub niemożliwy dostęp do wielu cenionych wartości. Dla tymczasowo aresztowanych młodocianych utrata dostępu może być szczególnie dotkliwa. Ową dotkliwość nasilają: implikacje ograniczenia kontaktów z osobami bliskimi - zgodnie z art. 217. § 1-6. k.k.w. widzenia odbywają się za zgodą i w sposób określony przez organ dysponujący; brak możliwości posiadania w celi mieszkalnej przedmiotów określonych w art. 216. § 1. k.k.w., ze względu na konieczność zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego; procedura postępowania z korespondencją, która podlega zatrzymaniu, cenzurze lub nadzorowi organu dysponującego zgodnie z art. 217a. § 1-2 k.k.w.; brak zgody na korzystanie z aparatów telefonicznych oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej (art. 217c. k.k.w.). Ponadto, uczestnictwo tymczasowo

aresztowanych w grupach formalnych oraz poruszanie się po terenie jednostki penitencjarnej odbywa się z uwzględnieniem konieczności zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego (art. 221a. k.k.w.).

Okoliczności wymuszają konieczność wykorzystywania relacji z osadzonymi grupy własnej do zaspakajania potrzeb, ponieważ kontakty z grupą obcą są utrudnione (zapobieganie wzajemnej demoralizacji, kształtowanie właściwej atmosfery wśród osadzonych). Rozmiar niedostępności wydaje się być znaczny. Niewątpliwie, natura młodocianych będzie „popychać” do zdobycia tego, co niedostępne, niedozwolone. Dlatego zmienna, jaką jest czas pobytu, nie jest w stanie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

II/1.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,00$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,214$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Niedostępność, w klimacie izolacji więziennej, jest jednym z centralnych elementów, który nadaje rytm ludzkim działaniom. Owa niedostępność może nabierać szczególnego znaczenia dla młodocianych, kiedy czynnikiem pośredniczącym jest relacja z przedstawicielem grupy obcej. Ustosunkowanie grypsujących do niegrypsujących jest dla nie uczestniczącego w podkulturze grypserskiej intuicyjnie uchwytne. Co oznacza, że może formułować, co najwyżej, minimalne oczekiwania wobec grypsującego.

Ale jest faktem niezaprzeczalnym, co sygnalizuje wielu badaczy, że w rzeczywistości więziennej od pewnego czasu nastąpił wyraźny wzrost siły pieniądza, co przejawia się m. in. w ograniczaniu kontaktów do osób o podobnym statusie materialnym. Zmiany w normach podkultury grypserskiej rozszerzają zakres możliwych relacji (J. Kozieł, 1998, s. 465 i nast.). A zatem, dobrze sytuowany niegrypsujący może korzystać z dobrodziejstw wynikających z relacji z grypsującymi. Niewątpliwie, jeśli kondycja materialna grypsujących jest kiepska.

Siła działania wymienionych czynników może być na tyle znacząca, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

5.2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału tymczasowo aresztowanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

II/2.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej ?

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

II/2.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej ?

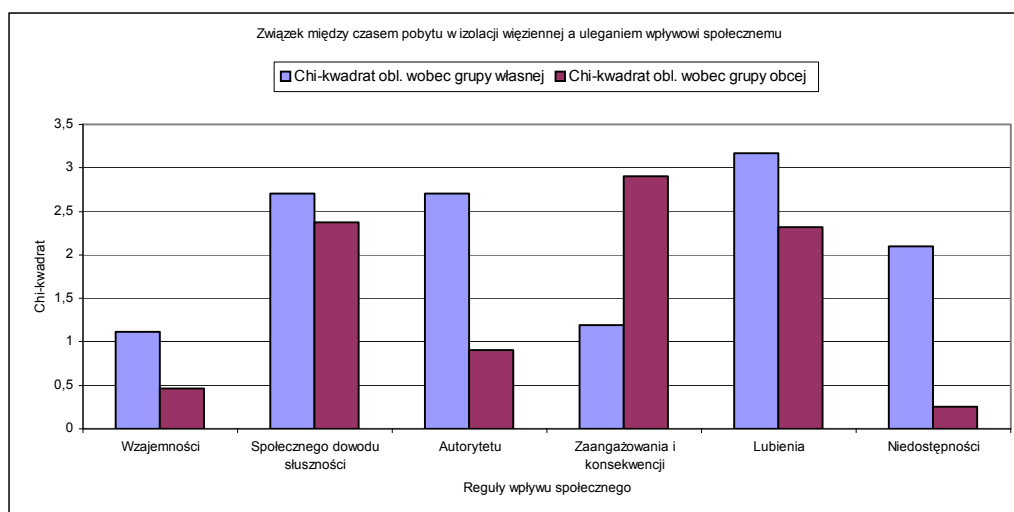
Próba badawcza tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsujących.

Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 82 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej. W analizowanej grupie badanych: 78. badanych uzyskało w skali kłamstwa (K) wynik od 1. do 7. punktów; 4 badanych - wynik powyżej 7. punktów. Do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 78 tymczasowo aresztowanych. Wiek najmłodszego badanego nieznacznie przekraczał 21 lat, zaś najstarszego - nieznacznie przekraczał 58 lat. Średnia wieku badanych nieznacznie przekraczała 30 lat i sześć miesięcy. Czas pobytu dorosłych w warunkach izolacji więziennej wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy wynosił zaledwie dwa tygodnie, zaś najdłuższy - nieznacznie przekraczał 26 lat. Średni czas pobytu w izolacji nieco przekraczał 2 lata i 3 miesiące. W próbie badawczej 78 tymczasowo aresztowanych: 43. dorosłych (55,1%) przebywało pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, dla 35 dorosłych (44,9%) był to już kolejny pobyt w jednostce penitencjarnej. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 1. dorosły (1,29%) – gimnazjalne; 21. dorosłych (26,9%) – podstawowe; 33. dorosłych (42,30%) – zasadnicze zawodowe; 18. dorosłych (23,10) – średnie i 5. dorosłych (6,41%) wykształcenie wyższe. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 9. Wartości chi-kwadrat w próbie 78 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej

Źródło: obliczenia własne.

Poniżej przedstawiam najważniejsze ustalenia.

II/2.2. A/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,12$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,121$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Normy regulujące ustosunkowania nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej wobec grupy własnej nie są wyrażone w taki sposób, jak ma to miejsce wśród grypsujących. Naturalnie, nie posiadają analogicznej mocy sprawczej. Owszem, osadzony zobowiązany jest do przestrzegania szeregu norm, które regulują sposób funkcjonowania w rzeczywistości więziennej. Odstępstwa, zwłaszcza rażące na pewno wywołają kary społeczne, narażą na śmieszność oraz mogą spowodować odrzucenie przez grupę. Niemniej jednak, kary nie są tak dotkliwe, jak ma to miejsce wśród „ludzi”.

Niezależnie od tego co napisałem, więzienie nie jest miejscem właściwym (ani bezpiecznym) do kreowania własnej indywidualności, żywiołowego wyrażania swoich poglądów i postaw oraz bycia szczerym. Osoby pozbawione wolności są raczej nieufne wobec innych. Wynika to z konieczności bycia czujnym, aby nie popełnić błędu implikującego reperkusje ze strony współosadzonych (U. Wojciechowska - Budzikur, 1998, s. 93).

Literatura przedmiotu zdaje się wskazywać, że raczej siła pieniądza i mechanizmy rynkowe ogrywiają istotną rolę w relacjach osadzonych (J. Koziół, 1998, s. 465 i nast.). Obserwacja zachowania skazanych nie wskazuje obecności zachowań altruistycznych.

Bez wątplenia, wraz ze wzrostem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej pojawia się u osadzonych tendencja do dominowania orientacji na sprawach związanych z życiem w więzieniu (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 281).

Wpływ wymienionych czynników może być na tyle znaczący, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej

II/2.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,46$,

co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,077$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się występowania tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wzajemne ustosunkowania niegrypsujących oraz grypsujących w znacznym stopniu są determinowane funkcjonowaniem podkultury grypserskiej. Rzecz jasna, słabość „frajerów” powodowana jest brakiem poparcia ze strony grupy własnej. Ponieważ normy podkultury grypserskiej ograniczają „ludziom” możliwość wchodzenia w bliższe relacje z „frajerami” - niegrypsujący mogą nie mieć zbyt wielu sposobności do odwzajemnienia się grypsującym (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Także wymogi kodeksu karnego wykonawczego w znacznym stopniu ograniczają możliwości kontaktu z grypsującymi. Zgodnie z art. 212. § 1. k.k.w. tymczasowo aresztowani powinni być rozmieszczeni w sposób zapobiegający ich wzajemnej demoralizacji (...), ustawodawca nakazuje również uwzględnić potrzebę kształtowania właściwej atmosfery wśród tymczasowo aresztowanych oraz zapewnić bezpieczeństwo i porządek w areszcie. Zgodnie z zaleceniami Dyrektora Generalnego SW unika się tworzenia cel jednorodnych. Nie oznacza to jednak tworzenia cel mieszanych bez uprzedniego rozpoznania osadzonych.

Biorąc pod uwagę szczególną sytuację tymczasowo aresztowanych dorosłych, dookreślaną stresem związanym z uczestnictwem w czynnościach procesowych oraz brakiem rozeznania w realiach więzienia należy się spodziewać uległości w kontaktach z grypsującymi. Do takich postaw może skłaniać także obawa, aby nie narazić się przedstawicielom najsilniejszej kasty w społeczności więziennej.

II/2.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,70$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wskazuje ujemna wartość $D (-0,189)$, że wraz z czasem pobytu w izolacji więziennej zmniejsza się uległość dorosłych powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Społeczność niegrypsujących dorosłych jest mocno zróżnicowana pod wieloma względami, także w kwestii rozeznania w realiach więziennych. Generalnie należy

również stwierdzić, że „frajerzy” nie są wtajemniczani w wiele spraw rozgrywających się w celi mieszkalnej (M. Kamiński, 2006, s. 195). Nie mają również prawa wtrącać się w sprawy „ludzi”. Grypsujący kontrolują zachowania „frajerów”, używając przy tym wynaturzonej przemocy (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 64 i nast.). Stosunkowo niewielka liczba czynnej agresji w więzieniu wynika z samosortowania się osadzonych (M. Kamiński, 2006, s. 190). A jeśli czasem, świeżo przybyły osadzony nie przestrzega reguł, to zostaje szybko przywołany do porządku – ogranicza mówienie, nabiera pokory i stara się nie popełniać błędów (Tamże, s. 195 - 196). Zachowania osadzonego określa jego pozycja w celi oraz możliwości w zakresie zdobywania cenionych wartości (Tamże, s. 154).

Sytuację tymczasowo aresztowanych charakteryzuje pewien poziom stresu związany z toczącymi się czynnościami oraz oczekiwaniem na ich zakończenie. Ponadto, ta grupa osadzonych nie zawsze jest dobrze zorientowana w realiach aresztu. Zapewne, nawet bardzo krótki czas pobytu pozwala dostrzegać zagrożenia, implikuje chęć unikania błędów, aby nie stać się „kozłem ofiarnym”. Myślę, że wskazane czynniki mogą wzmacniać uległość wobec osadzonych należących do grupy własnej, która w początkowym okresie pobytu stanowi podstawowe źródło informacji. A zatem, czas pobytu w izolacji nie jest w stanie determinować uległości powodowanej działaniem reguły społecznego dowodu słuszności. Natomiast ujawniona tendencja może wskazywać, że dorośli niegrypsujący traktują grupę własną jako przydatną do oszacowania słuszności i prawidłowości swojego zachowania.

II/2.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,37$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,175$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Nawet zwyczajne niewinne sytuacje, które na pozór nie stanowią żadnego zagrożenia, mogą stanowić nie lada dylemat dla więźnia. Przyjmowana przez osadzonego strategia zachowania jest uzależniona, przede wszystkim, od jego „notowań” w celi mieszkalnej oraz od „dojść” do wartości cenionych w więzieniu (M. Kamiński, 2006, s. 154). Nawet krótki czas bytowania w areszcie powinien uświadomić tymczasowo aresztowanemu, że sposób postępowania grypsującego nie

powinien być sprzeczny z regułami podkultury grypserskiej. Zatem, nie powinien pozostawać w sprzeczności z zasadami szeroko rozumianej podkultury więziennej. Obserwacja zachowania przedstawiciela grupy obcej dostarcza informacji, których posiadanie może ograniczyć ryzyko popełnienia błędu.

Charakterystyka kontekstu sytuacyjnego tymczasowo aresztowanego nie byłaby pełna, gdyby brakło w niej odniesienia do aspektu przeniesienia człowieka z jego środowiska, w miejsce obce, gdzie może czuć się niepewnie, być zakłopotanym i mieć wątpliwości. Konsekwencją przeniesienia człowieka w zupełnie obce i nieznane środowisko może być wyraźne zwiększenie się podatności na wpływ społeczny (R. B. Cialdini, 2001, s. 140 i nast.).

Bytowanie w warunkach izolacji charakteryzuje stała obecność (z różnym nasileniem) wskazanych czynników, które na etapie tymczasowego aresztowania wydają się oddziaływać ze szczególną siłą. Dlatego czas pobytu w izolacji nie jest w stanie determinować uległości powodowanej działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej.

II/2.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,70$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,189), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej zmniejsza się uległość wpływowi powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Argumentacja, jaką posiłkowałem się w przypadku reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych, znajduje w pełni zastosowanie w przypadku reguły autorytetu. Obserwacja codziennych relacji w społeczności więziennej stwarza możliwość oszacowania statusu osadzonych należących do grupy własnej, ukazując podporządkowaną pozycję niegrypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Przeobrażenia rzeczywistości więziennej na przestrzeni ostatnich lat manifestują się, zwłaszcza: wzrostem agresji wśród osadzonych nie należących do podkultury grypserskiej, co przejawia się w stosowaniu siłowego sposobu rozwiązywania kwestii spornych;

wszechobecnym kultem pieniądza, czego oznaką jest m. in. zawężanie kontaktów do osób o podobnym statusie materialnym (J. Kozieł, 1998, s. 467 - 468).

Jak już wcześniej wspominałem, tymczasowo aresztowani ponoszą pewne koszty psychologiczne w związku z uczestnictwem w czynnościach procesowych, które objawiają się w postaci wywoływanych emocji, doznań oraz wrażeń. Wydarzenia rozgrywające się na sali sądowej są ważne, ponieważ mogą mieć wpływ na wysokość wyroku (E. Gruza, 2003, s. 428). Podobną opinię wyraża A. Roszkowska oraz I. Rajska - Kulik (2001), podając, że dla ponad 63% osób konieczność zeznawania w sali sądowej jest powodem wzrostu poziomu lęku – stanu, zaś najczęściej przeżywanymi emocjami jest strach i lęk (A. Roszkowska, I. Rajska-Kulik, 2001, A Roszkowska, 2002, s. 193).

Wydaje się, że działanie przytoczonych czynników nie może pozostawać bez wpływu na funkcjonowanie człowieka. Dlatego na etapie tymczasowego aresztowania czas pobytu w izolacji nie determinuje uległości powodowanej działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. Natomiast ujawnioną tendencję wyjaśniałbym odkrywaniem przez dorosłych negatywnych cech charakteryzujących osadzonych należących do grupy własnej.

II/2.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,91$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,110$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak podaje M. Kamiński (2006), grypsujący są tą grupą w społeczności więziennej, która wyróżnia się aktywnością w: handlu, tworzeniu koalicji, agresywnym wykorzystywaniu „frajerów”, poprawianiu sobie bytu, wymianie grypsów oraz prowadzeniu „bajery” (M. Kamiński, 2006, s. 154 i nast.). Funkcjonowanie w grupie grypserkiej przynosi jej uczestnikom szereg korzyści. Na szczególną uwagę zasługują znaczne możliwości w zakresie komunikacji. Obieg grypsów pozwala: zidentyfikować grypsera (podszywającego się pod grypsującego), kapusia; weryfikować przynależność grupową; sprawdzić opinię przybysza; uzyskać cenne informacje związane z prowadzonym śledztwem (Tamże, s. 158).

Specyficzna sytuacja, przynajmniej części tymczasowo aresztowanych, przejawia się między innymi w tym, że mają oni do ukrycia charakter popełnionego przestępstwa. Ta okoliczność jest przyczyną dyskomfortu tych dorosłych. Jest rzeczą powszechnie znaną, że pewne przestępstwa nie są akceptowane przez ogół przestępców. Szczególne niebezpieczeństwo zagraża właśnie ze strony grypsujących, którzy nie skrywają swoich poglądów.

Konieczność egzystencji w społeczności więziennej wymusza uznanie jej autorytetów, zwłaszcza przez osoby przebywające tymczasowo i nie znajdujące oparcia w grupie własnej. Tymczasowo aresztowani poznają rzeczywistość więzienną, odkrywają niuanse codzienności. Jest to okres, kiedy niejednokrotnie potrzebują wskazówek, nawet w najprostszych sytuacjach. Dlatego zmienna – czas pobytu w warunkach izolacji – nie determinuje uległości powodowanej działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej.

II/2.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,19$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,124$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Toczące się postępowanie przygotowawcze oraz udział w czynnościach procesowych zapewne absorbuje wiele uwagi tymczasowo aresztowanych. Znaczna izolacja (większa niż w przypadku skazanych) nie przyczynia się do nawiązywania rozległych kontaktów z innymi osadzonymi. Również kontakty z światem zewnętrznym są bardziej ograniczone. Zgodnie z obowiązującym kodeksem karnym wykonawczym tymczasowo aresztowani nie mają uprawnienia do widzeń. Istnieje możliwość uzyskania widzenia. A zatem, aby widzenie z osobą bliską stało się faktem, osoba ubiegająca się o widzenie musi uzyskać od organu dysponującego „Zarządzenie o zgodzie na widzenie” (art. 217. § 1. k.k.w.). Zdaniem Teodora Bulendy i Ryszarda Musidłowskiego (2003), nie jest to dobre rozwiązanie. Autorzy sugerują przyznanie uprawnienia do widzenia tym osadzonym - oczywiście z uwzględnieniem koniecznych ograniczeń (T. Bulenda, R. Musidłowski, 2003, s. 25). Dla funkcjonowania osadzonego istotne znaczenie ma również sam sposób udzielania widzeń. Zgodnie z art. 217. § 2. k.k.w. widzenia odbywają się w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt (...).

Ustawodawca przyznał jednak organowi dysponującemu możliwość zezwolenia na inny sposób udzielenia widzenia (art. 217. § 3. k.k.w.).

Dla codziennego bytowania tymczasowo aresztowanego przyjęte rozwiązania mają daleko idące konsekwencje. Osadzony nie może przynieść do celi artykułów zakupionych przez osobę odwiedzającą, którymi mógłby się podzielić z kolegami w celi. Traci w ten sposób sposobność wchodzenia w koalicje wymienne (nieoficjalne) z innymi osadzonymi. Zdaniem M. Kamińskiego (2006), koalicje osadzonych odgrywają ważną rolę w życiu więźniów, zwłaszcza że, w celach nie ma lodówek. Podzielenie się posiadanymi artykułami żywnościowymi „upoważnia” do oczekiwania wzajemności w przyszłości. Takie rozwiązanie pozwala uniknąć zniszczenia dostarczanych artykułów, daje rozległe korzyści uczestnikom (M. Kamiński, 2006, s. 169).

Stałe występowanie wymienionych czynników powoduje, że czas pobytu w warunkach izolacji nie determinuje ulegania wpływowi powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej.

II/2.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,90$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,193), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji zmniejsza się uległość wpływowi powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Upływający czas powoduje zwiększanie się doświadczeń osobistych tymczasowo aresztowanych, które utwierdzają w przekonaniu, że konsekwentnie realizowana postawa pozytywna w stosunku do grypsujących w niewielkim stopniu wpływa na relacje z przedstawicielami grupy obcej. Pod nieobecność innych „ludzi” grypsujący może nie eksponować swojej przynależności kastowej. Odwrotnie, z chwilą pojawienia się innego grypsującego przynależność grupowa (i wynikające z niej nakazy i zakazy) rozstrzyga w sposób jednoznaczny relacje między osadzonymi.

Implikacją istniejącego stanu rzeczy jest uzyskany rezultat badawczy, który wskazuje na brak związku między czasem pobytu a uleganiem wpływowi powodowanym działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej.

Słabo zaznaczająca się tendencja może być powodowana ustosunkowaniami grypsujących do niegrypsujących.

II/2.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,17$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,204), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Pomimo, iż zdaniem P. Moczydłowskiego (1991) „frajerzy” nie są grupą, lecz swego rodzaju kategorią społeczną (P. Moczydłowski, 1991, s. 50), to uzyskany wynik może sugerować, że w miarę upływu czasu pobytu w warunkach izolacji, wśród tymczasowo aresztowanych „frajerów” zwiększa się tendencja do uwzględniania w swoich wyborach elementu relacji, jakim jest lubienie niegrypsujących.

Znakomitą większość czasu dorośli przebywają wśród osadzonych należących do grupy własnej, przy czym należy zaznaczyć, iż nie jest to skład przypadkowy. Zgodnie z art. 212 a. § 2. k.k.w. tzw. tymczasowo aresztowanych niebezpiecznych oddziela się od innych tymczasowo aresztowanych. Decydując o rozmieszczeniu, administracja zakładu zobowiązana jest uwzględniać dyrektywy art. 212 a. § 1. k.k.w., co ma na celu m. in.: zapobieganie demoralizacji, zapewnienie bezpieczeństwa, kształtowanie właściwej atmosfery wśród osadzonych. Natomiast zgodnie z art. 212 c. § 1. k.k.w. tzw. tymczasowo aresztowanych poddaje się badaniom osobopoznawczym w zakresie koniecznym dla przeciwdziałania wzajemnej demoralizacji.

Wydaje się, że spośród wymienionych przez Roberta B. Cialdiniego (2001) czynników zwiększających sympatię, największą rolę w przypadku dorosłych może odgrywać podobieństwo oraz częstotliwość kontaktów. Podobieństwo może dotyczyć zwłaszcza sytuacji w jakiej się znajdują. Sytuację tworzy oczekiwanie na zakończenie czynności procesowych, doświadczanie podobnych emocji związanych z implikacjami aresztowania. Szczególny wpływ wydaje się mieć niesamowita ilość kontaktów. Z niewielkim błędem można powiedzieć, że osadzeni przebywają ze sobą około 23 godzin na dobę w tej samej celi. Oznacza to, że wszystko co robią, pozostaje pod

kontrolą współosadzonych z celi. A zatem, łączy wiele. Rzecz jasna, grupa własna jest „dystrybutorem” kar i nagród społecznych. Odrzucenie przez grupę ma poważne konsekwencje dla dalszej „kariery” tymczasowo aresztowanego.

Świadomość przejściowego bytowania w społeczności więziennej przejawia się w braku związku między czasem pobytu a uleganiem wpływowi powodowanym działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. Natomiast „przypisanie” do określonej grupy, trwanie w niej, dostrzeganie podobieństw i znaczna ilość kontaktów przyczyniły się do pojawienia wskazanej tendencji.

II/2.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,32$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,174$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Życie codzienne tymczasowo aresztowanego dorosłego niekoniecznie musi obfitować w mnogość kontaktów z grypsującymi. Raczej można się spodziewać, że kontakty te będą znacznie ograniczone. Jeśli nawet dorosły będzie przebywał w celi tzw. „mieszanej”, to należy oczekiwać względnej równowagi między osadzonymi należącymi do przeciwstawnych grup, ponieważ administracja zakładu ma obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa osobistego wszystkim osadzonym (art.82.§ 1. k.k.w.).

Jak podaje M. Kamiński (2006), zakłady karne i areszty śledcze (pomimo wielu podobieństw) wykazują się pewnymi osobliwościami. Przede wszystkim, pobyt w areszcie oznacza większą izolację od innych osadzonych. Większa izolacja implikowana jest koniecznością zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego. Ponadto, tymczasowo aresztowanym o wiele trudniej uzyskać zgodę na naukę oraz uzyskać zatrudnienie. Taki stan rzeczy powoduje, że aresztanci prawie cały czas przebywają w celi mieszkalnej, gdzie możliwości zorganizowania sobie czasu są niewielkie. W okresie tymczasowego aresztowania rozgrywają się ważne wydarzenia dla aresztanta, którego posunięcia mogą mieć wpływ na wysokość wyroku. Stąd relacje w typowym areszcie są bardziej dynamiczne niż w zakładzie karnym (M. Kamiński, 2006, s. 36 - 37).

Ześrodkowanie aktywności na czynnościach mających wpływ na wysokość ewentualnego wyroku, implikacje znaczącej izolacji od innych osadzonych mogą

powodować, że dorosły może nie mieć sposobności do weryfikowania swoich poglądów na temat przedstawicieli grupy obcej – czym wyjaśniam uzyskany rezultat badawczy.

II/2.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,10$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,165$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W wielu przypadkach, status tymczasowo aresztowanego stanowi istotną przeszkodę do podjęcia nauki oraz uzyskania zatrudnienia. Kwestia podnoszona przez T. Szymanowskiego oraz J. Górskiego (1982). Zdaniem badaczy, warto podejmować działania ukierunkowane na umożliwienie tym osadzonym zatrudnienia w większym zakresie, ponieważ dla wielu z nich jest to w rzeczywistości początek kary. Autorzy wskazują również na implikacje bezczynności osadzonych (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 99 - 100).

Również M. Kamiński (2006), wskazuje ujemne strony bardzo mocno ograniczonego zatrudnienia oraz utrudnień w podejmowaniu nauki. Zdaniem autora, uczestnictwo w nauczaniu i wykonywanie pracy „przybliża” osadzonego do świata zewnętrznego, łagodzi następstwa izolacji, stwarza możliwość zagospodarowania czasu, zmniejsza deprywację oraz otwiera perspektywy do zaspokajania potrzeb (M. Kamiński, 2006, s. 36).

Tymczasowo aresztowani w nieznacznym stopniu mogą korzystać z dobrodziejstw wynikających z wykonywania pracy czy kontynuowania nauki. Również kontakty ze światem zewnętrznym nie spełniają wszystkich oczekiwań. Wydaje się, że wskazane czynniki są charakterystyczne dla tymczasowego aresztowania i nie podlegają znaczącym zmianom w czasie. Natomiast niedostępność jest stanem charakterystycznym, to jest uciążliwym oraz na stałe wkomponowanym w realia więzienia. Kompleks przytoczonych czynników implikuje konieczność opierania się na tym, co dostępne, czyli wykorzystywania możliwości wynikających z kontaktów w obrębie grupy własnej. Czym wyjaśniałbym rezultat badawczy.

II/2.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy

obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,25$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,057$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się jakiegokolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak powiada Marek Kamiński (2006), niegrypsujący są tą grupą osadzonych, która zajmuje „ciemniejsze kąty celi” (M. Kamiński, 2006, s. 51). To określenie w pełni odzwierciedla miejsce wielu „frajerów” w społeczności więziennej. W niesprzyjających warunkach los reprezentatywnego „frajera” jest marny, zazwyczaj jest wykorzystywany, stanowi obiekt manipulacji (Ibidem). Naturalnie, wiele zależy od układu sił w celi, zwłaszcza: względnej siły grypsujących oraz dyspozycji samego niegrypsującego. Ostatnie lata przyniosły spore zmiany w społecznej rzeczywistości więziennej. W związku z powyższym, charakterystyka pewnej części niegrypsujących będzie znacząco odbiegać od opisu typowego „frajera”. Zmieniła się też hierarchia wartości wśród samych grypsujących. „Grypsowanie” zdaje się skłaniać coraz bardziej ku wartościom cenionym w świecie przestępczym, a mianowicie: swobodnej konkurencji, lojalności, kultowi pieniądza (J. Kozieł, 1998, s. 468).

Myślę, że wiele racji ma Marek Kamiński (2006), który uznaje, że możliwości osadzonego określa jego rola w celi i potencjał w zakresie dotarcia do wartości cenionych i pożądaných w więzieniu (M. Kamiński, 2006, s. 154). Wymienione zmienne w okresie tymczasowego aresztowania zazwyczaj nie ulegają zmianom, dlatego czas pobytu nie determinuje uległości powodowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych niegrypsujących.

5.3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału tymczasowo aresztowanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej.

Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

II/3.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

II/3.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej.

Charakterystyka próby badawczej.

Badaniami objęto zbiorowość 46 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz

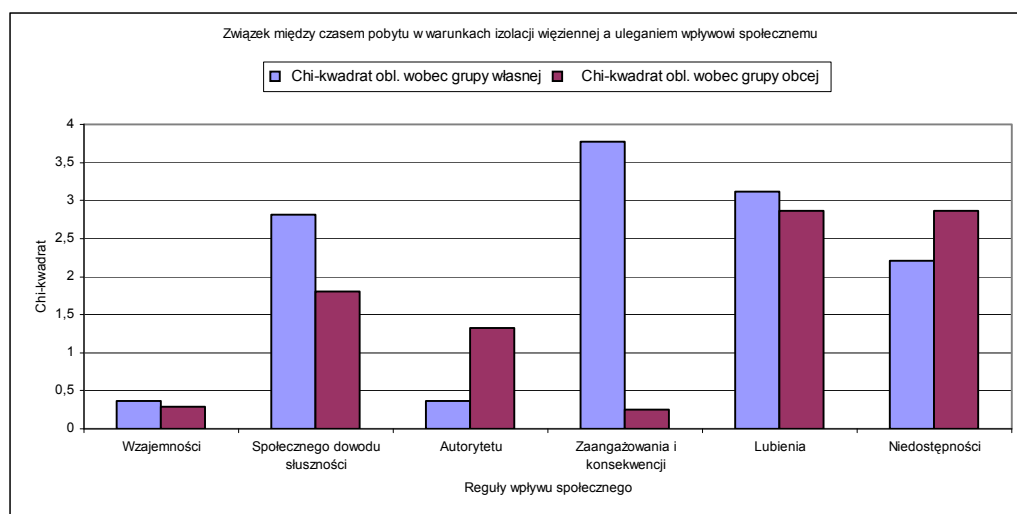

w warunkach izolacji więziennej. W analizowanej grupie badanych: 43 dorosłych uzyskało w skali kłamstwa (K) wynik od 1. do 7. punktów; 3 dorosłych uzyskało w skali kłamstwa wynik powyżej 7. punktów. Do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 43 dorosłych. Wiek badanych zawierał się w przedziale od 21. lat i 3. miesięcy do 47. lat i 11. miesięcy. A zatem, są to dorośli w rozumieniu prawa karnego. Średnia wieku badanych nieznacznie przekracza 27 i pół roku. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej dorosłych - a więc po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił dwa tygodnie, zaś najdłuższy nieznacznie przekraczał 29 miesięcy. Średni czas pobytu w izolacji więziennej badanych nieznacznie przekraczał 8 i pół miesiąca. Wykształcenie dorosłych przedstawiało się w sposób następujący: 1. badany (2,32%) – gimnazjalne; 9. badanych (20,93%) – podstawowe; 18. badanych (41,9%) – zasadnicze zawodowe; 13. badanych (30,2%) – średnie i 2. badanych (4,65%) wykształcenie wyższe. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Również w literaturze przedmiotu można spotkać się z podobnymi opiniami. Podkreśla się, że wśród osadzonych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej można spotkać osoby wykazujące w nieznacznym stopniu przejawy niedostosowania społecznego oraz wysoce zdemoralizowane (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 97).

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 10. Wartości chi-kwadrat w próbie 43 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej

Źródło: obliczenia własne.

A oto najistotniejsze ustalenia.

II/3.2. A/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,36$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,091$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Według M. Kamińskiego (2006), zaistnienie w społeczności więziennej może wywoływać wyjątkowo silny stres (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Jeżeli „świeżak” będzie miał sporo szczęścia, to w celi przejściowej spotka stałego bywalca (i życzliwego), który przybliży mu osobliwości aresztu śledczego, zwłaszcza ostrzeże przed niebezpieczeństwami, udzieli rad.

Jeśli nie będzie miał tyle szczęścia, to na początek będzie mu musiała wystarczyć wiedza uzyskana w trakcie rozmowy z wychowawcą (lub oddziałowym), tzw. rozmowy informacyjnej i wstępnej (§23.1., §24.1. Zarządzenia nr 2/2004 Dyr. Gen. SW).

Po przeprowadzeniu przez służbę zdrowia wstępnych badań świeżak zostaje przeniesiony do celi mieszkalnej. Źródłem stresu przybysza może być wiele czynników tkwiących w samej społeczności więźniów, która wita świeżaka rytuałami inicjacyjnymi oraz różnego rodzaju „gierkami”. Rzecz jasna, świeżak występuje w roli głównej. Mają one na celu sprawdzenie nieznanego. W tym okresie rozstrzyga się kwestia ewentualnej przynależności kastowej. Niepowodzenie nowicjusza na tym etapie może mieć poważne konsekwencje dla jego „kariery więziennej”. Jest to również czas intensywnego szkolenia, w trakcie którego świeżak zdobywa wiedzę niezbędną do funkcjonowania w tej społeczności. W przyswajaniu zasad zachowania wielce pomagają kary społeczne (M. Kamiński, 2006, s. 50, 60 i nast.).

Kontekst sytuacyjny, w jakim znajduje się dorosły przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, może wywierać tak silną presję, że zmienna, jaką jest czas pobytu, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej.

II/3.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,29$, co oznacza brak

związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,083$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak już wcześniej wspominałem, w tym okresie rozstrzyga się kwestia ewentualnej przynależności kastowej. Zazwyczaj niegrypsujący to ten, który na pytanie: „Czy chcesz grypsować?” – odpowiedział nie. Możliwy jest również inny wariant postępowania – świeżak chciał grypsować, ale jego osiągnięcia w testach inicjacyjnych były wyjątkowo marne (lub zaistniały formalne przeszkody), to znaczy nie pasował na grypsującego. Niezależnie od zaistniałego wariantu, grypsujący wskazują niegrypsującemu „jego miejsce” w celi oraz udzielają skróconego szkolenia. (M. Kamiński, 2006, s. 60 - 64). Przebieg gierk oraz testów nie jest przyjemny, może być wielce stresujący dla świeżaków. W mniemaniu grypsujących, taki być musi, ponieważ jego celem jest odkrycie prawdziwej natury osadzonego, a zwłaszcza sprytu i siły charakteru. W opinii osadzonych, to najważniejsze cechy. Pozwalają bowiem przewidzieć jego późniejsze zachowania (M. Kamiński, 2006, s. 60 - 64).

Implikacje niesymetrycznych relacji z grypsującymi, mogą wywierać wyjątkowo silną presję na tymczasowo aresztowanych, w związku z czym, zmienna, jaką jest czas pobytu w izolacji więziennej, nie będzie determinować ulegania powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej.

II/3.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,82$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość $D (0,262)$, że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Silne emocje doświadczane przez dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji są w wielu przypadkach implikowane kompletnym brakiem rozeznania w realiach aresztu śledczego. Brak wiedzy może skutkować popełnieniem poważnego błędu. Naturalną reakcją jest poszukiwanie źródła informacji, aby zminimalizować ryzyko błędu. Wydaje się, że wybór osadzonych należących do grupy własnej podyktowany jest dostępnością i koniecznością niż innym kryteriom. Świeżo przybyły dorosły musi

poradzić sobie w wielu kłopotliwych sytuacjach, które wkrótce staną się jego osobistym doświadczeniem. Rzeczywiście, grupa własna jest bezpieczniejszym źródłem informacji. Za popełnione błędy trzeba czasami ponosić konsekwencje, ale kary stosowane przez grupę własną są łagodniejsze.

Najlepszym wyjściem jest unikać narażania się na kpiny ze strony innych tymczasowo aresztowanych. Nie jest więc zaskoczeniem pojawienie się tendencji, która wskazuje, że wraz z czasem wzrasta uległość powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej.

II/3.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,80$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,206$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się jakiegokolwiek tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Dorosły przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, nawet w najzwyczajniejszych codziennych sytuacjach, może okazywać niepokój oraz brak pewności. Przyjmowaną przez osadzonego strategię zachowania wyznaczają, zwłaszcza jego „notowania” w celi mieszkalnej oraz możliwości w kwestii dostępu do wartości cenionych w areszcie (M. Kamiński, 2006, s. 154). Świeżacy, ze zrozumiałych powodów, zazwyczaj nie mają silnej pozycji w więzieniu. Również możliwości dostępu do wartości cenionych są mocno ograniczone, chociażby ze względu na izolację implikowaną statusem aresztanta. Tymczasowo aresztowani szczególnie dotkliwie odbierają brak dostępu do wartości cenionych, ponieważ utrata nastąpiła stosunkowo niedawno i często nagle. Negatywne emocje potęguje brak umiejętności radzenia sobie w nowym otoczeniu. Otoczeniu, które boryka się z analogicznymi problemami. Dla grypsujących świeżacy stanowią grupę, którą należy rozpoznać i poddać procesowi szybkiej socjalizacji. Szorstkość metod uzasadnia cel. Tendencja do wszechstronnego rozpoznania nasila się wraz z osłabieniem kontroli formalnej dokonywanej przez SW oraz zmniejszeniem częstości przemieszczeń między celami mieszkalnymi. Proces socjalizacji przebiega szybko. Znaczącą rolę odgrywają kary społeczne, które mobilizują nowicjusza do zaznajamiania się z zasadami funkcjonowania w społeczności więziennej (Tamże, s. 60 - 64).

Brak równości w relacjach z grypsującymi, specyficzny rodzaj tych relacji, silny stopień kontroli sprawowanej przez grypsujących, „możliwość” (nieoficjalna) wprowadzenia w życie sankcji dyscyplinujących wobec niegrypsujących mogą powodować, że czas pobytu nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły społecznej dowodu słuszności wobec grupy obcej.

II/3.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,36$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,091$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Nawet niezbyt bogate doświadczenia świeżaka zdobyte we wstępnej fazie pobytu umożliwiają orientację w stratyfikacji społeczności więziennej (M. Kamiński, 2006, s. 60 - 64). Niegrypsujący stanowią grupę o niewielkiej zdolności przeciwstawienia się grypsującym. Świeżak powinien również dostrzec brak zwartości i jednolitości w grupie niegrypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Uświadomi sobie z czasem skutki przeobrażeń społecznej rzeczywistości więziennej minionych lat, które manifestują się: wzrostem agresji wśród niegrypsujących; wszechobecnym kultem pieniądza, zawężaniem kontaktów do osób o podobnym statusie materialnym (J. Kozieł, 1998, s. 465 - 468).

Tymczasowo aresztowani ponoszą znaczne koszty psychologiczne w związku z samym faktem zastosowania środka w postaci tymczasowego aresztowania (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 100). W ocenie pewnej części aresztowanych, brak było podstaw to zastosowania tego środka lub okres trwania był zbyt długi. Jak podaje T. Szymanowski (2006), w latach 1999-2004 Trybunał Praw Człowieka rozpatrzył 56 skarg osadzonych z Polski, z czego znakomita większość, to skargi od tymczasowo aresztowanych, którzy najczęściej podnosili właśnie kwestię nieuzasadnionego zastosowania środka w postaci tymczasowego aresztowania lub zbyt długie jego stosowanie (T. Szymanowski, 2006, s. 28).

Status grupy w społeczności więziennej, nieustalony okres uczestnictwa w grupie, a w związku z tym - brak identyfikacji z grupą mogą być czynnikami powodującymi,

że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje uległości powodowanej działaniem autorytetu wobec grupy własnej.

II/3.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,33$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,178$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Literatura przedmiotu wskazuje, że osoby przebywające w warunkach izolacji więziennej są raczej nieufne wobec siebie, czujne i ostrożne. Prawdopodobnie dlatego, aby nie stać się obiektem agresji. Bez wątpienia, areszt śledczy nie jest miejscem właściwym do wyrażania osobistych poglądów, zwierzeń, wyznań, kreowania własnej indywidualności (U. Wojciechowska - Budzikur, 1998, s. 93). Pewne zachowania, które mogą charakteryzować świeżaka, nie są akceptowane w tym środowisku. Niewątpliwie, nowicjusz podrażni osadzonych nagminnie używając „przepraszam”, „a` propos” oraz ą i ę. Nie przysporzy też sympatii postawa załamanego, oplakującego straconą wolność. Albo oswoi się z „bajerą”, albo będzie systematycznie „odbierał wychowanie” od współosadzonych (M. Kamiński, 2006, s. 131). Należy przy tym oczekiwać, że nie będą to porady, lecz zjadliwe uwagi oraz kpiny. Wydaje się, że szczególne predyspozycje w tym względzie ujawniają grypsujący, którzy wykazują wiele inicjatywy w *braniu na huki* nowych przybyszy, zastraszaniu ich, wykorzystywaniu oraz manipulowaniu nimi. Jak podkreśla Marek Kamiński (2006), grypsujący wykazują się wyjątkową sprawnością w odgrywaniu różnorodnych ról, doskonale wykorzystując kontekst sytuacyjny do realizacji własnych potrzeb (M. Kamiński, 2006, s. 134).

Nieokreślony czas pobytu w izolacji więziennej, natura kontaktów z grypsującymi (która wyraża się m. in. możliwością sprawowania kontroli i wprowadzenia w życie sankcji wobec „frajerów”) oraz ustosunkowania wobec grypsujących mogą być czynnikami, które powodują, że czas pobytu w izolacji więziennej nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej.

II/3.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość

$\chi^2_{obl.} = 3,77$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,300), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Pierwsze dni pobytu w warunkach izolacji więziennej mają decydujące znaczenie dla biografii tymczasowo aresztowanego. W początkowym okresie pobytu, na podstawie osiągnięć w testach inicjacyjnych, zapada decyzja odnośnie przynależności kastowej „nowego”. Fatalne wyniki degradują go do najniższej kasty - „cweli”. Negatywna odpowiedź na pytanie: Czy chcesz grypsować? – lokuje go w grupie „frajerów”. Jeśli zaś „świeżak” zapragnie grypsować – rozpoczyna się dla niego długi okres monitorowania, naszpikowany różnego rodzaju próbami, w trakcie których musi wykazać się walorami osobowymi akceptowanymi przez „ludzi”. Trzeba koniecznie zaznaczyć, że czasami wywierana presja jest wyjątkowo silna, niemniej jednak, wybór odpowiedzi w znacznym stopniu zależy od „nowego”. Zupełnie inną kwestią jest reakcja ze strony przeprowadzających test. Dla grypsujących niezwykle ważną sprawą jest rozpoznanie świeżaka, które polega między innymi na: ustaleniu rodzaju popełnionego przestępstwa, osiągnięć na wolności, wykonywanego zawodu (wykonawcy pewnych zawodów nie są akceptowani przez społeczność więzienną), ważna jest również postawa wobec organów ścigania – współpraca deprecjonuje delikwenta w oczach społeczności osadzonych (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Naturalnie, to świeżak podejmuje decyzję, która przekłada się na relacje z innymi osadzonymi, wyznacza zakres możliwych kontaktów oraz ich charakter (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Konsekwencje są raczej nieodwracalne. Przemieszczenie w tej hierarchii odbywa się zazwyczaj w dół, co oznacza degradację do niższej kasty. Awansowanie jest bardzo trudne lub niemożliwe (M. Szaszkiwicz, 1991, s. 59).

Ludzie zazwyczaj starają się być konsekwentni w tym co robią. Można wyróżnić przynajmniej trzy powody, które przemawiają za takim stanowiskiem. Po pierwsze – taka postawa jest to ceniona przez innych. Po drugie – zachowanie konsekwentne w znakomitej większości przypadków jest korzystne (R. B. Cialdini, 2001, s. 108).

Trzeci powód wydaje się być szczególnie ważny w więzieniu – konsekwencja ułatwia radzenie sobie w nowym, czasami mało czytelnym i nieprzyjaznym środowisku.

Literatura przedmiotu wskazuje, że środowisko więzienne w sposób szczególny preferuje zachowania konsekwentne. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że w pewnych zakresach wymusza konsekwentne zachowanie. Decyzja dotycząca przynależności kastowej określa społeczność, w obrębie której będzie przebiegał proces socjalizacji. W pewnym sensie, jego grupę własną. Rezultat badawczy, w postaci wskazanej tendencji, wydaje się być powodowany wstępnym zaangażowaniem dorosłych oraz implikacjami tego zaangażowania. To znaczy, dodawaniem kolejnych uzasadnień podjętej decyzji.

II/3.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,25$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,076$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zasady podkultury grypserskiej nakazują grypsującym utrzymywanie właściwego dystansu w stosunku do niegrypsujących. Wiele oczywiście zależy od okoliczności, które czasami mogą nawet powodować wyraźne spowolnienie procesu socjalizacji świeżaka. Naturalnie, pewne normy obowiązują zawsze (M. Kamiński, 2006, s. 255 i nast.).

Zachowanie świeżaka jest stale monitorowane, ponadto, w okresie przyspieszonej socjalizacji nie należy się spodziewać rozluźnienia norm wobec tej grupy osadzonych. Celem socjalizacji jest przystosowanie świeżaka do funkcjonowania w społeczności zakładowej, dlatego dostrzeżone błędy są zazwyczaj karane. W dobrze pojętym interesie nowych przybyszy jest szybkie zaadaptowanie się do nowych warunków. A zatem, zgodne z normami tej społeczności.

Natura kontaktów z grypsującymi, wyrażająca się m. in. możliwością „ludzi” do wprowadzenia sankcji wobec niegrypsujących oraz pozostawanie w okresie wzmożonej kontroli powoduje, że świeżakowi „opłaca” się (unika kar) być konsekwentnie podporządkowanym osadzonym grypsującym. Dlatego czas pobytu

w izolacji więziennej nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej.

II/3.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,12$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,273), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zbigniew Lasocik (2004), dość sceptycznie ocenia skuteczność oddziaływań wychowawczych w warunkach izolacji więziennej, skoro osadzony prawie cały czas przebywa w celi mieszkalnej, a jedynie godzinę na spacerze i ewentualnie drugą godzinę na świetlicy (Z. Lasocik, 2004, s.10). Potrzeba pełnego odzwierciedlenia sytuacji nakazuje dodać, że pobyt tymczasowo aresztowanych poza celą ograniczany jest wymogiem zapewnienia prawidłowego postępowania karnego. Zatem, jest bardziej ograniczony i kontrolowany niż skazanych.

Tak długi okres pobytu w celi mieszkalnej osadzonych, którzy nie ukształtowali jeszcze adekwatnych do sytuacji form zachowania, nie posiadających doświadczenia „więziennego”, przebywających w tym samym składzie osobowym, w warunkach nadmiernego zagęszczenia może być powodem powstawania zakłóceń w relacjach między osadzonymi.

Przeludnienie jednostek penitencjarnych stanowi poważny problem, który nurtuje więziennictwo od wielu lat. Dylemat znalazł odzwierciedlenie w opiniach wizytatorów CPT, którzy uznali przeludnienie jednostek penitencjarnych za jeden z dwu czynników najbardziej zagrażających przestrzeganiu europejskich standardów wykonania kary pozbawienia wolności (T. Szymanowski, 2006, s. 30). Według oceny wizytatorów CPT, od 1996 r. systematycznie naruszana jest norma minimalnej powierzchni celi mieszkalnej (3 m²), jaka powinna przypadać na każdą osobę pozbawioną wolności. Obecnie postuluje się już 4 m² powierzchni celi. Zatem, naruszenie jest znaczące (Tamże, s. 27). We wszystkich sprawozdaniach pokontrolnych (1996 r., 2000 r., 2004 r.) zarzucono również nadmierne ograniczenie kontaktów tymczasowo aresztowanych (Tamże, s. 28).

Zdaniem Adama Frączka (2005), osadzeni traktują agresję, jako skuteczną drogę do budowania własnej pozycji w społeczności więziennej, ale nie tylko. Agresywne reakcje pojawiają się również w sytuacjach trudnych, gdy nie radzą sobie z problemami izolacji. Zwłaszcza, ujawniającymi się w kontaktach z innymi osadzonymi (A. Frączek, 2005, s. 10).

W mojej ocenie, wymienione czynniki wyjaśniają uzyskany rezultat badawczy.

II/3.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,87$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,259), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Doświadczenia dorosłego wyniesione z relacji z grypsującymi wskazują „frajerowi” jego niższą pozycję w społeczności więziennej, „ludzie” odmawiają mu nawet człowieczeństwa. Normy grypserskie precyzują sposób zachowania wobec niegrypsujących. Upływający czas niewiele zmienia w relacjach między grypsującymi i niegrypsującymi. Formę współistnienia tych grup bardzo trafnie określił M. Szaszkiwicz, to znaczy „stan możliwy do zniesienia” (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 51 i nast.).

Już we wczesnych relacjach związanych z rytuałami inicjacyjnymi pojawia się wiele czynników, które przyczyniają się do ukształtowania negatywnych ustosunkowań wobec grypsujących. Pierwsze doświadczenia są raczej złe, ponieważ uświadamiają dorosłemu człowiekowi jego podporządkowaną pozycję, czynią go obiektem „gierek”. Wymagają funkcjonowania w kontekście sytuacyjnym, który pod wieloma względami jest dla niego nieczytelny. Zanim stanie się dobrze zaadaptowanym więźniem, może wiele razy uczestniczyć w upokarzających testach, mających na celu rozpoznanie jego charakteru. „Błędy” w zachowaniu wywołują kary, co jest oczywiście negatywnym przejawem tzw. „drugiego życia” (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.).

Całokształt relacji międzygrupowych wskazuje na występowanie niepoprawnych stosunków między grupami, gdzie czynnik manipulacji, wykorzystywania oraz agresji

jest mocno wyeksponowany. Nie dziwi więc rezultat, który wskazuje na zmniejszanie się udziału komponentu lubienia w zachowaniach wobec grupy obcej.

II/3.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,21$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,238$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się jakiegokolwiek tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Niedostępność, w klimacie izolacji więziennej, jest jednym z centralnych elementów, który nadaje rytm ludzkim działaniom. Owa niedostępność może nabierać szczególnego znaczenia dla dorosłych znajdujących się pierwszy raz w izolacji więziennej, którzy zostali oderwani od swojego naturalnego środowiska.

Naukowcy zajmujący się badaniem warunków izolacji więziennej podkreślają negatywny wpływ tego typu izolacji na rozwój człowieka, eksponując rolę środowiska społecznego i przyrodniczego. Nie tylko jako miejsca, w którym człowiek żyje, ale przede wszystkim, jako determinującego rozwój funkcji psychicznych jednostki. Ilość oraz jakość bodźców pozostają w związku z poziomem rozwoju funkcji psychicznych, czego konsekwencją będzie prawidłowy bądź nieprawidłowy sposób funkcjonowania człowieka. Istota związku *człowiek – świat* stanowiła asumpt relacyjnej teorii potrzeb, której głównym założeniem jest stwierdzenie, że: „Osobowość jest sposobem funkcjonowania, który obejmuje dwie struktury: *ja- świat*” (B. Hołyst, 2003, s. 8). Obie struktury są ze sobą mocno powiązane, oddziałują na siebie wzajemnie, podlegając jednocześnie całości. Implikacją relacji jest obecność „świata” w osobowości, która nie może funkcjonować wyłącznie jako ustrój somatyczno psychiczny. Dlatego potrzeby sprowadzają się do tworzenia i utrzymywania określonych związków z środowiskiem. Związków niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania człowieka. Brak możliwości tworzenia lub podtrzymywania tych związków prowadzi do poważnych zaburzeń funkcjonowania. Także zaburzeń psychicznych. Zgodnie z przyjętym tokiem rozumowania – izolacja więzienna jest skrajną formą zaburzenia relacji „*ja-świat*” (Ibidem).

Wydaje się, że wykonywanie tymczasowego aresztowania należy do sytuacji najbardziej zaburzących układ „*ja-świat*”. Jak wynika z dokumentów Światowej Organizacji Zdrowia (2003), psychologiczny wpływ tymczasowego aresztowania może

być tak znaczący, że pewne osoby mogą sobie nie radzić z generowanym stresem. Upiływający czas często wzmacnia stres. Podobnie oddziałują także: nieporozumienia między osadzonymi, niezadowolenie z przebiegu czynności procesowych, przygnębienie i zniechęcenie (Zapobieganie Samobójstwom. Poradnik dla funkcjonariuszy Służby Więziennej, s. 17 - 19).

Nagle, totalne zawężenie możliwości zaspakajania potrzeb, ograniczony zakres bodźców, brak precyzyjnie określonego czasu pobytu w izolacji więziennej, istota kontaktów z współosadzonymi (m. in. pozostawanie w podobnej sytuacji pod względem zaspakajania potrzeb) mogą być czynnikami, które powodują, że czas pobytu w izolacji więziennej nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej.

II/3.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,87$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,259), że wraz z czasem pobytu w warunkach izolacji zmniejsza się uległość wpływowi społecznemu powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Druga połowa XX wieku i lata obecne to czas, kiedy znaczący wpływ na rozwój systemów wykonywania kary pozbawienia wolności (również penitencjarnych) mają dokumenty międzynarodowe, w których formułowane są zalecenia, rezolucje oraz postanowienia. Również konferencje naukowe, sympozja, kongresy finalizują swoje obrady w postaci zaleceń oraz wniosków. Niejednokrotnie przesłania zwięźczają wysiłek wielu podmiotów o zasięgu regionalnym (Ameryki czy Europy) czy światowym (Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy), przyczyniając się do formowania i wpływania na funkcjonowanie systemów wykonywania kary pozbawienia wolności i wykonywania tymczasowego aresztowania w wielu krajach (T. Szymanowski, 2006, s. 5).

Jacek Pomiankiewicz (2004), relacjonując obrady Komitetu Ekspertów ds. Tymczasowego Aresztowania działającego w ramach Europejskiego Komitetu Problemów Kryminologicznych przy Radzie Europy, zwraca uwagę na istotne różnice odnośnie wykonywania środka w postaci tymczasowego aresztowania

w poszczególnych krajach Europy. Różnice znalazły odzwierciedlenie w prezentowanych stanowiskach, które dotyczyły podstawowych kwestii związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowaniem, a mianowicie: kontaktów ze światem zewnętrznym realizowanych poprzez widzenia z osobami bliskimi i rozmowy telefoniczne (zdaniem jednego z ekspertów jakiegokolwiek ograniczenia w tej materii mogą być podyktowane wymogami prowadzonego postępowania i racjonalnie pojmowanym bezpieczeństwem zakładu); przypadającej na tymczasowo aresztowanego powierzchni celi mieszkalnej (dyskusję wzbudziło zalecenie dotyczące postulowanej powierzchni, która miałaby wynosić, po odliczeniu części przypadającej na kącik sanitarny, 6 m² na tymczasowo aresztowanego w celi pojedynczej, 4,5 m² w celi dwuosobowej, a w pozostałych celach nie mniej niż 4 m²). W kwestii kontaktów z osobami bliskimi sugerowano również, że udzielanie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą powinno być rzadkością (np. podyktowane przynależnością do zorganizowanej grupy przestępczej). Zaś same widzenia powinny być udzielane przynajmniej jeden raz w tygodniu (J. Pomiankiewicz, 2004, s. 14).

Różnica między zaleceniami a możliwościami państw, które mają problem z zapewnieniem bezwzględnego minimum przypadającej powierzchni są aż nad wyraz widoczne.

Nagle i totalne zawężenie możliwości zaspakajania potrzeb, ograniczony zakres bodźców, ustosunkowania wobec grypsujących (m. in. wiktyimizacja, lęk przed przemocą, sprzeczność interesów) mogą być czynnikami, które powodują, że czas pobytu w izolacji więziennej nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej. Wydaje się jednak, że przyczynia się do powstania wskazanej tendencji.

5.4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej

Przeprowadzając analizę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału tymczasowo

aresztowanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

II/4.1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

II/4.2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej ?

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych.

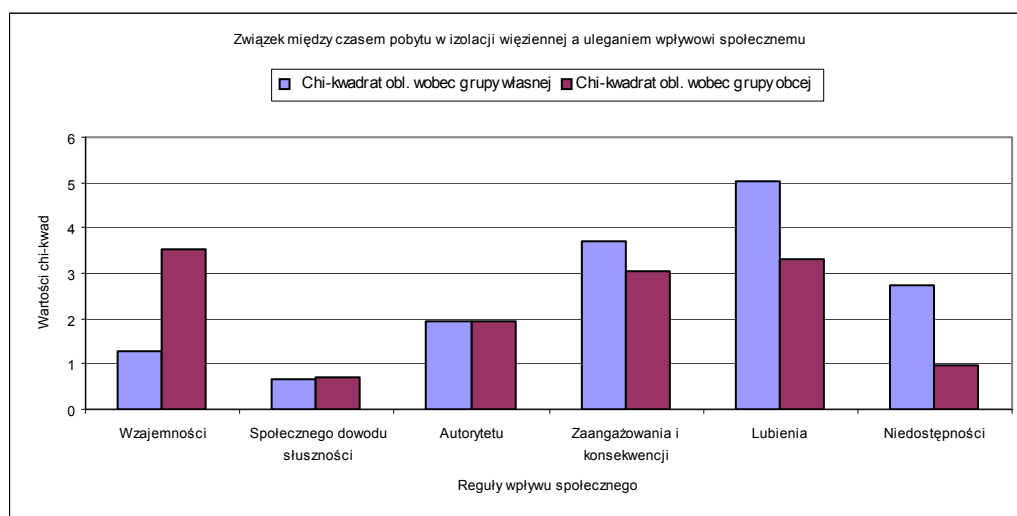
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 36 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. W analizowanej grupie: 35 badanych uzyskało w skali kłamstwa (K) wynik od 1. do 7. punktów; 1 badany uzyskał w skali kłamstwa wynik powyżej 7. punktów. Do dalszej analizy wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 35 badanych. W ujęciu statystycznym nie jest to próba mała. Wiek badanych zawierał się w przedziale od 21. lat i 3. miesięcy do 58. lat i 2. miesięcy, a zatem, są to dorośli w rozumieniu prawa karnego. Średnia wieku w próbie badawczej nieznacznie przekracza 34 i pół roku. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej badanych - a więc po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił dwa miesiące, zaś najdłuższy nieznacznie przekraczał 26 lat. Średni czas pobytu w warunkach izolacji wyraźnie przekraczał 4 lata. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 12. – podstawowe (34,29%); 15. – zasadnicze zawodowe (42,9%); 5. – średnie (14,29%) i 3. badanych (8,57%) wykształcenie wyższe. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Również w literaturze przedmiotu podkreśla się, że jest to grupa zróżnicowana pod względem wieku, ilości pobytów w warunkach izolacji, stopnia demoralizacji i osobowościowym. W pełni popieram pogląd J. Górskiego (1988), że wśród osadzonych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej można spotkać osoby wykazujące się albo znacznym podporządkowaniem wymogom formalnym – co jest charakterystyczne dla przeważającej części osadzonych lub znacznym oporem wobec wymagań instytucji – charakterystyczne dla zdecydowanie mniejszej części. Ponadto, osadzeni ci cechują się wyjątkową łatwością w przystosowaniu się do warunków więziennych (J. Górski, 1988, s. 177).

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 11. Wartości chi-kwadrat w próbie 35 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

II/4.2. A/1. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,30$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,193$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Bez wątpienia, tymczasowe aresztowanie jest najsurowszym spośród środków zapobiegawczych, należy przy tym dodać, jedynym izolacyjnym (J. Izydorczyk, 2002, s. 51). Wiąże się ono z pozbawieniem wolności człowieka, który niekoniecznie popełnił przestępstwo. Dlatego ustawodawca przewidział możliwość uchylenia lub złagodzenia stosowania tego środka (art. 253. § 2. k.p.k.). Praktyka ukazuje jednak, że sądy rejonowe nieczęsto korzystają z takiej możliwości (Tamże, s. 52).

Jak pisze M. Kamiński (2006), recydywa umie siedzieć nawet w wymagającym składzie osobowym celi, wpływając na rozluźnienie norm podkulturowych (M. Kamiński, 2006, s. 255). To doskonałe przystosowanie do warunków izolacji więziennej oznacza, że osadzeni będą potrafili umiejętnie wykorzystać okoliczności do własnych potrzeb (w celu osłabiania negatywnych skutków izolacji więziennej). Jest to grupa osadzonych skoncentrowana na życiu zakładowym, umiejętnie układająca

relacje z innymi osadzonymi - aby czerpać korzyści dla siebie. Nie odwzajemnienie się (w sytuacji, kiedy byłoby to wskazane) raczej nie powinno mieć miejsca, ponieważ groziłoby konfliktem (w więzieniu lepiej nie mieć jakichkolwiek długów). Przytoczona argumentacja wyjaśnia uzyskany rezultat badawczy.

II/4.2. A/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,51$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,317), że wraz z wydłużaniem się czasu pobytu w izolacji, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Kolejny pobyt w warunkach izolacji oznacza, że osadzony dysponuje już pewną wiedzą z zakresu relacji między tymczasowo aresztowanymi w areszcie śledczym, posiada też osobiste doświadczenia. Minimum wiedzy uzyskał w pierwszych dniach pobytu – w czasie inicjacji (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). W trakcie socjalizacji miał możliwość poszerzyć zakres wiadomości (Tamże). Nie powinien mieć zatem wątpliwości, że grypsujący zobowiązany jest przestrzegać określonych zasad w relacjach z osadzonymi należącymi do innych grup (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Intencje grypsujących są dość czytelne. Ustosunkowania do „frajerów” znajdują odzwierciedlenie w codziennych relacjach. Zdaniem M. Kaminskiego (2006), recydywiści potrafią poprawnie układać relacje z grypsującymi, przyczyniając się do osłabienia „kodu”. Dzięki recydywie w zachowaniach grypsujących ujawnia się komponent autoironii do samego grypsowania (M. Kamiński, 2006, s. 255).

Nie oznacza to jednak, że recydywa ma jakiegokolwiek wątpliwości do rzeczywistych intencji grypsujących. Rezultat badawczy potwierdza taki pogląd.

II/4.2. B/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,66$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = 0,138.

Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak pisze Jacek Izydorzyc (2002), kontrowersyjność środka w postaci tymczasowego aresztowania spowodowana jest tym, że pozbawia się wolności człowieka, wobec którego jeszcze nie zakończył się proces karny. Zatem, wina jego nie jest udowodniona. Historia ludzkości ukazuje, że niejednokrotnie nadużywano stosowanie tego środka. Stąd też, liczne ograniczenia w stosowaniu tego środka oraz zabezpieczenia dla osób względem których tymczasowe aresztowanie może być zastosowane. Warto przywołać choćby: Deklarację Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r., Europejską Konwencję Praw Człowieka z 1950 r., Międzynarodowy Pakiet Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ z 1966 roku (J. Izydorzyc, 2002, s. 47).

Dorośli przebywający kolejny raz w izolacji więziennej zazwyczaj nie mają wątpliwości w kwestii oceny słuszności zachowania. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej zwiększa osobiste doświadczenia. Dlatego można zakładać, że życie codzienne aresztu nie powinno dostarczać zbyt wielu dylematów tymczasowo aresztowanym po raz kolejny. Jak podaje M. Kamiński (2006), jedną z najbardziej stresujących sytuacji życia codziennego osadzonego jest tzw. przerzutka, to znaczy przeniesienie do innej celi mieszkalnej. Dla administracji zakładu najzwyczajniejsza sytuacja, związana z realizacją podstawowych zadań SW, ale nie dla osadzonego. O przerzutce osadzony może być poinformowany w każdym czasie, po czym, musi spakować swoje rzeczy (czasami pod nadzorem funkcjonariuszy SW) oraz przemieścić się wraz z dobytkiem do innej celi. Przemieszczenie niesie ryzyko spotkania tymczasowo aresztowanych pozostających w konflikcie – czynnik istotny w więzieniu! Ponadto, osadzeni mogą być wrogo nastawieni do nowego przybysza, chociażby dlatego, że zwiększa liczbę osadzonych w celi (o powszechnej ciasnocie pisałem wielokrotnie). Ważna jest oczywiście przynależność kastowa, ponieważ przerzutka może zakłócać równowagę w celi. Ze znacznym prawdopodobieństwem można oczekiwać, że recydywista penitencjarny przebywał w wielu celach. Od doprowadzającego funkcjonariusza potrafi się dowiedzieć do jakiej celi trafia oraz czego może oczekiwać po zamknięciu drzwi (M. Kamiński, 2006, s. 155 - 156).

Dorośli przebywający kolejny raz w izolacji więziennej stanowią grupę osadzonych, którzy znają realia aresztu. Od dawna wiedzą, kiedy muszą się podporządkować, jak mają się zachowywać – popełnienie gafy w ich przypadku jest raczej znikome. Nie muszą zatem korzystać ze wskazówek, jakie mogliby odczytać z zachowania

osadzonych. Moim zdaniem, jest to racjonalna argumentacja uzyskanego rezultatu badawczego.

II/4.2. B/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,69$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,140$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skoro zastosowanie tymczasowego aresztowania jest najważniejszym spośród środków zapobiegawczych (i jedynym izolacyjnym), to można oczekiwać, że spełnia ważne funkcje. I tak jest rzeczywiście. Jaki pisze J. Izydorzycy (2002), oprócz funkcji procesowych (konsolidujących zastosowanie tego środka z potrzebami postępowania karnego) można również wskazać tak zwane funkcje pozaprocessowe (J. Izydorzycy, 2002, s. 49). Wśród których wymienia się zwłaszcza: oddziaływanie ogólnoprewencyjne, funkcję represyjną, prewencję szczególną, zaspokojenie oczekiwań społecznych, antycypację kary, ochronę osoby oskarżonego oraz **funkcję wychowawczą** - wobec osoby aresztowanej oraz społeczeństwa (M. Cieślak, 1954, s. 745 - 771). Oczywiście, tymczasowe aresztowanie ma służyć prawidłowej realizacji procesu karnego. Mając jednak na uwadze potrzeby praktyki, dopuszcza się realizację innych funkcji pozaprocessowych (J. Izydorzycy, 2002, s. 49).

Zasygnalizowane uprzednio zagadnienie przerzutek może implikować pewne dylematy nie tylko dla niegrypsujących, ale także dla grypsujących – co w pewnym stopniu świadczy o randze problemu. Wracając jednak do dorosłego niegrypsującego, to należy uznać, że problem może się pojawić w sytuacji, kiedy trafi do celi grypsujących. Można oczekiwać, że dorosły, zanim wejdzie do celi, dowie się od oddziałowego, jaki jest skład osobowy celi mieszkalnej. Gdyby jednak (z jakichś powodów) nie posiadał takiej informacji, to na podstawie obserwacji szczegółów powinien zorientować się, do jakiej celi został skierowany. Wnioski z obserwacji ułatwią przyjęcie odpowiedniej strategii działania, pozwalając na unikanie błędów. Błędy na wejściu do celi mogą mieć „katastrofalne” skutki dla wchodzącego. Wejście do obcej celi wiąże się z pewnym ryzykiem spotkania wrogo ustosunkowanych przedstawicieli wrogiej kasty, dlatego w większości przypadków osadzeni „wjeżdżają”

ostrożnie (M. Kamiński, 2006, s. 155 - 156). W opinii M. Kamińskiego (2006), recydywista powinien sobie poradzić. Może bowiem liczyć na pozytywne ustosunkowanie „ludzi” do recydywy. Odpowiednia proporcja recydywy w celi mieszkalnej korzystnie wpływa na rozluźnienie atmosfery (Tamże, s. 255).

Od dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej należy oczekiwać, że „będą się zachowywać”, co oznacza, że swoim zachowaniem nie wywołają niezręcznych sytuacji. Niezależnie od ustosunkowań wobec grypsujących, będą umieli znaleźć się w rzeczywistości więziennej. W wielu sytuacjach istotną rolę będzie odgrywać samosortowanie się więźniów na słabych „frajerów” i silnych „ludzi”, które pozwoli przewidzieć rozwój sytuacji (M. Kamiński, 2006, s. 190 i nast.). Przytoczona argumentacja wyjaśnia rezultat badawczy.

II/4.2. C/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,95$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,237$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak podaje J. Izydorzyc (2002), tymczasowe aresztowanie nie jest karą i w żadnych okolicznościach nie może być tak postrzegane (J. Izydorzyc, 2002, s. 50). Aby zastosować środek w postaci tymczasowego aresztowania muszą być spełnione: jedna przesłanka ogólna oraz (co najmniej) jedna przesłanka szczególna. Przesłanka ogólna z art. 249 § 1 k.p.k. mówi, że środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania może być zastosowany w celu zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego, a tylko wyjątkowo w celu przeciwdziałania popełnieniu kolejnego poważnego przestępstwa. Zebrany materiał dowodowy musi wskazywać ze znacznym prawdopodobieństwem, że oskarżony popełnił zarzucany czyn (Tamże, s. 99). Przesłanki szczególne zostały sprecyzowane w art. 258 § 1-3 k.p.k. (obawa ucieczki; obawa tzw. matactwa; obawa wynikająca z zagrożenia karą; obawa popełnienia nowego przestępstwa (Tamże, s. 115). Jak pisze J. Izydorzyc, w Polsce przez wiele lat nazbyt często stosowano tymczasowe aresztowanie, także wielokrotnie stosowano na zbyt długi okres (Tamże, s. 116). Obecne rozwiązania prawne dają gwarancję praworządnego stosowania tego środka.

Kolejny pobyt dorosłego w warunkach izolacji więziennej niejednokrotnie oznacza istotne ograniczanie kontaktów z osobami z wolności. Wymusza to w znacznym stopniu koncentrację na kontaktach więziennych, zawężenie aktywności do grupy własnej. Przemieszczenie koncentracji ze świata zewnętrznego na więzienną rzeczywistość nie może pozostawać bez wpływu na postrzeganie społeczności więziennej. Społeczności, z którą są związani od wielu lat, która dla pewnej części tych osadzonych stanowi grupę odniesienia z którą się utożsamiają. Dlatego czas pobytu w warunkach izolacji nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej.

II/4.2. C/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,92$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,239$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W relacjach między grypsującymi i niegrypsującymi dostrzega się wyraźną niechęć oraz konflikt interesów (J. M. Stanik, 1976 s. 68 i nast.; K. Bolimowski, 1998, s. 439). Grypsujący nie ukrywają swoich intencji, a w sprzyjających okolicznościach wprowadzają w życie swój sposób widzenia świata więziennego (M. Kamiński, 2006, s. 255 i nast.). Wymienione czynniki znacząco utrudniają postrzeganie grypsujących w pozytywnym świetle, zwłaszcza w kategoriach autorytetu.

Dorośli przebywający kolejny raz w izolacji więziennej mają zazwyczaj ukształtowane ustosunkowania wobec przedstawicieli grupy obcej. Stabilność relacji między grupami sprawia, że upływający czas nie prowadzi do znaczących zmian w kwestii postrzegania grypsujących w kategoriach autorytetów.

II/4.2. D/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,72$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co może wyrażać ujemna wartość $D (- 0,326)$, że w miarę wydłużania się czasu pobytu, zmniejsza się uległość wpływowi

społecznemu powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wydłużający się czas pobytu w warunkach izolacji więziennej oznacza postępujący proces demoralizacji dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji. Proces ten zaczyna się pogłębiać, kiedy dorosły przestaje koncentrować się na wartościach aprobowanych w społeczeństwie, skupiając się na wartościach właściwych społeczności więziennej. Oznacza to, że kwestia wygodnego ustawienia się w więzieniu staje się dla niego priorytetową. Skorzysta najprawdopodobniej z każdej sposobności, również i tej, będącej implikacją relacji z innymi osadzonymi, aby wygodnie „ustawić” się w zakładzie (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280). Na próżno szukać postaw altruistycznych w relacjach między osadzonymi, zdecydowanie częściej można obserwować zachowania będące egzemplifikacją zasady maksymalizacji interesu własnego.

Ponadto, w ostatnich latach obserwuje się pogorszenie relacji w społeczności niegrypsujących, co manifestuje się wzrostem poziomu agresji wśród tych osadzonych oraz traktowaniu agresji jako skutecznej metody rozstrzygnięcia nieporozumień w obrębie grupy własnej (J. Kozieł, 1998, s. 468). Dostrzega się także wzrost wartości pieniądza, co przejawia się m. in. ograniczaniem kontaktów do osób o podobnej sytuacji materialnej. A. Szymanowska (2003), analizując stosunek recydywistów do innych osadzonych podaje, że 76,3% tych osadzonych przejawia pozytywny stosunek. Głębsza analiza tego „pozytywnego stosunku” wskazuje, że tylko 20% osadzonych prezentuje życzliwy stosunek do innych osadzonych, natomiast 56,3% recydywistów zostało określonych jako „unikający konfliktów” (A. Szymanowska, 2003, s. 257).

Wydaje się, że zmiany jakie dokonały się w rzeczywistości więziennej na przestrzeni ostatnich lat, osłabiły solidarność wewnątrzgrupową niegrypsujących, co ujawnia się w postaci wskazanej tendencji.

II/4.2. D/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,04$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co może wyrażać ujemna wartość D (- 0,296), że w miarę wydłużania się czasu pobytu, zmniejsza się uległość wpływowi

społecznemu powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W relacjach z grypsującymi szczególnego znaczenia nabiera zapewne doświadczenie zebrane w trakcie kolejnych pobytów w izolacji, które powinno uświadomić rzeczywiste postawy „ludzi”. Taki stan rzeczy może utwierdzać dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej w przekonaniu, że ich pozytywne postawy w stosunku do grypsujących w niewielkim stopniu wpływają na relacje z przedstawicielami tej grupy. Pod nieobecność innych grypsujących, grypsujący może nie eksponować w sposób wyzywający swojej przynależności grupowej. Z chwilą pojawienia się innego grypsującego, przynależność grupowa oraz wynikające z niej nakazy i zakazy rozstrzygają w sposób jednoznaczny o przebiegu interakcji.

Uzyskany rezultat badawczy w postaci wskazanej tendencji jest zapewne powodowany brakiem motywacji wśród niegrypsujących do angażowania się w relacje z grypsującymi.

II/4.2. E/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 5,03$, (przybliża się do upoważniającego stwierdzenie związku na poziomie 0,05) nie upoważnia do stwierdzenia związku między badanymi zmiennymi. Można jednak dopatrzeć się tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,383), że w miarę wydłużania się czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej, zwiększa się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Według zdania R. B. Cialdiniego, czynnikami nasilającymi uległość wobec innych są: podobieństwo, fizyczne piękno, znaczna częstotliwość kontaktów – zwłaszcza tych miłych oraz przyjemne skojarzenia (R. B. Cialdini, 2001 s. 183 - 184).

Zaryzykuję stwierdzenie, że w przypadku tymczasowo aresztowanych po raz kolejny, nie wszystkie czynniki odegrają istotną rolę. Wydaje się jednak, że takie czynniki, jak: podobieństwo, znaczna częstotliwość kontaktów – zwłaszcza tych miłych oraz przyjemne skojarzenia mogą w przypadku tych dorosłych odegrać znaczącą rolę. Warto jeszcze dodać, że wśród dorosłych jest mniejsze niż wśród osadzonych młodszych zorientowanie na rodzinę (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 269). Wskazana prawidłowość może wyjaśniać większe zorientowanie dorosłych na grupę

własną. Na zakończenie dodam, że zdaniem Szymanowskiego i Górskiego, wraz ze wzrostem wymiaru kary zwiększa się prawdopodobieństwo występowania silnego zaufania do współosadzonych (Tamże, s. 270). Przytoczona argumentacja wydaje się uzasadniać uzyskany rezultat badawczy.

II/4.2. E/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,30$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,307), że w miarę wydłużania się czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Nawet pobieżny przegląd czynników nasilających uległość wobec innych wiele wyjaśnia. Okazuje się bowiem, że wśród najważniejszych znajdują się: wcześniejsze kontakty - zwłaszcza jeżeli miały przyjemny charakter; udana współpraca; miłe skojarzenia; podobieństwo do osoby wpływającej (R. B. Cialdini, 2001, s. 183 - 184). Wszystko to, co do tej pory zostało powiedziane na temat relacji między „ludźmi” i „frajerami”, w żaden sposób nie wskazuje, aby w/w czynniki opisywały typowe relacje między tymi grupami. W rzeczywistości kontakty nie są ani dobre, ani przyjemne. Trudno mówić o jakiegokolwiek współpracy, podobnie niełatwo dopatrywać się podobieństw. Zgadzam się z M. Szaszkiwiczem (1997), który formę współistnienia tych grup określił mianem „stanu możliwego do zniesienia (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 51). A zatem, wskazana tendencja nie stanowi zaskoczenia.

II/4.2. F/1. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,72$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża wartość D (0,280), że wraz z czasem zwiększa się uległość wpływowi powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wpływ działania reguły niedostępności na zachowania i postawy ludzi zaznacza się zwłaszcza w sytuacjach, kiedy zachodzi potrzeba rywalizacji z innymi o dobro,

do którego dostęp został od niedawna utrudniony (R. B. Cialdini, 2001, s. 237). Nie ulega wątpliwości, że tymczasowo aresztowani utracili dostęp do pewnych wartości, zaś zaspokojenie innych potrzeb jest utrudnione. Siła działania reguły niedostępności wynika z dwu podstawowych powodów. Po pierwsze, przedmioty trudno dostępne wydają się nam zazwyczaj bardziej wartościowe. Drugi powód wynika z faktu, że brak możliwości osiągnięcia jakiegoś dobra jest odbierany jako utrata możliwości wyboru, co implikuje pojawienie się oporu psychologicznego. Opór psychologiczny stanowi silny bodziec do zdobycia dobra (R. B. Cialdini, 2001, s. 237). Dorośli przebywający kolejny raz w izolacji mogą mieć poważne problemy z zaspakajaniem wielu potrzeb. Kolejny pobyt w zakładzie może u najbliższych znacząco osłabić siłę woli wspomagania osadzonego. A zatem, alternatywne rozwiązanie może polegać na odwoływaniu się do możliwości tkwiących w grupie własnej. Ujawniona tendencja wydaje się znajdować teoretyczne uzasadnienie oraz odzwierciedlenie w praktyce.

II/4.2. F/2. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,96$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,167$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się znaczącej tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak podaje J. Izydorzyc (2002), wszystkie decyzje o zastosowaniu tymczasowego aresztowania związane są z określeniem czasu trwania stosowania tego środka, co jest równoznaczne z wskazaniem terminu końcowego. Każde przedłużenie tymczasowego aresztowania wymaga również precyzyjnego określenia czasu na jaki został środek przedłużony (zgodnie z art.263 § 2 i3 k.p.k.). Sąd, określając czas stosowania środka, nie może przekroczyć górnej granicy, co nie oznacza, że musi wykorzystywać maksymalny czas stosowania środka (J. Izydorzyc, 2002, s. 191 i nast.). Natomiast jedna kwestia nie ulega żadnej wątpliwości, człowiek tymczasowo aresztowany ma prawo znać czas na jaki został pozbawiony wolności. Wyznaczenie czasu trwania stosowania tego środka sprowadza się do podania liczby dni, tygodni lub miesięcy. Minimalny czas wynosi, zgodnie z § 155 ust. 1 regulaminu prokuratorskiego z 1992 roku, 7 dni (Tamże, s. 195). Ustawodawca uznał również, że w państwie prawa nie powinno się bez wyroku zbyt długo przetrzymywać człowieka w warunkach izolacji

więziennej. W art. 263 § 3 k.p.k. określono maksymalny czas stosowania tymczasowego aresztowania, który obejmuje postępowanie przygotowawcze i sądowe. Łączny czas tymczasowego aresztowania, to jest do wydania pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji, nie może przekroczyć 2 lat. Natomiast kodeks nie precyzuje czasu stosowania tego środka zapobiegawczego po zapadnięciu wyroku sądu pierwszej instancji (J. Izydorzycy, 2002, s. 308 - 309).

Nagle i totalne zawężenie możliwości zaspakajania potrzeb, ograniczony zakres bodźców, ustosunkowania wobec grypsujących (m. in. wiktyimizacja, lęk przed przemocą, sprzeczność interesów) mogą być czynnikami, które powodują, że czas pobytu w izolacji więziennej nie determinuje ulegania powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej.

6. 1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu

Prezentacja i analiza wyników badań własnych staje się bardziej klarowna, kiedy uwzględnimy podstawowy samopodział społeczności skazanych. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród skazanych stanowiłoby poważny błąd. A zatem, jeśli tylko próba badawcza będzie spełniać wymogi formalne - odpowiedź na postawiony problem będzie uwzględniać uczestnictwo w podkulturze grypserskiej.

III/1.1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu młodocianych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Próba badawcza skazanych młodocianych uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

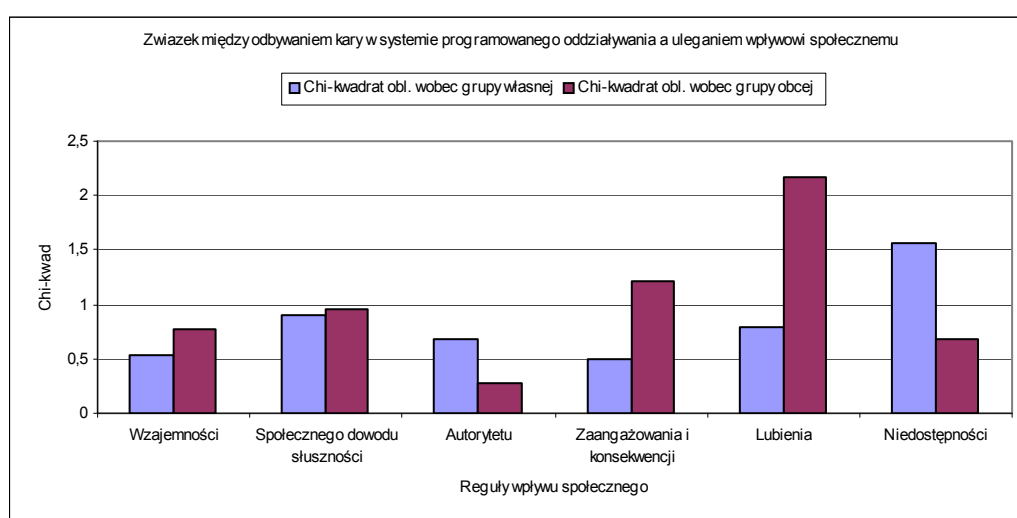
III/1.2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Próba badawcza skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę młodocianych niegrypsujących.

Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 50 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. W analizowanej grupie badanych: 46 młodocianych uzyskało w skali kłamstwa (K) wynik od 1. do 7. punktów; 4 skazanych uzyskało wynik 8 i więcej punktów. Do analizy statystycznej wykorzystano materiał badawczy uzyskany od 46 skazanych. Wiek badanych zawierał się w przedziale od 18. i jednego miesiąca lat do 20. lat i 11. miesięcy. Zatem, są to młodociani w rozumieniu prawa karnego. Średnia wieku w próbie badawczej wynosi 19 i pół roku. Łączny czas pobytu w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - zawierał się w granicach od jednego do 40. miesięcy. Średni czas pobytu w warunkach izolacji więziennej ukształtował się na poziomie 16 miesięcy. Wśród badanych: 17 młodocianych przebywało pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej (36,96%), dla 29 młodocianych był to już kolejny pobyt w izolacji więziennej (63,04%). Wykształcenie badanych przedstawiało się w sposób następujący: 2. młodocianych (4,35%) – gimnazjalne; 37. młodocianych (80,43%) – podstawowe; 5. młodocianych (10,87%) – zasadnicze zawodowe; 2. młodocianych (4,35%) – średnie. Z danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna. Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 12. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

III/1.2. A/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,54$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,109$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Analiza wyników prezentowanych przez A. Szymanowską (2003), upoważnia do stwierdzenia, że próba młodocianych charakteryzuje się najwyższym udziałem procentowym skazanych uległych wobec otoczenia oraz najwyższym udziałem procentowym skazanych mocno związanych z podkulturą więzienną i przestępczą (większym niż w próbie dorosłych przebywających pierwszy raz i recydywistów). Młodociani charakteryzowali się także wysokim udziałem procentowym skazanych dążących do dominacji - 6,1%, jest to udział wyższy niż wśród dorosłych przebywających pierwszy raz (A. Szymanowska, 2003, s. 140). Zdaniem Carol Oyster (2002), spowodowanie uległości czy też wzbudzenie konformizmu nie powinno stanowić większego problemu. Autorka uzależnia pojawienie się takowych reakcji od kontekstu sytuacyjnego, osoby wpływającej oraz od oceny uprawomocnienia wydawania poleceń (C. Oyster, 2002, s. 165). W samym kontekście sytuacyjnym można znaleźć czynniki generujące uległość. Jak podaje M Kamiński (2006), im młodsi skazani oraz więcej skazanych w celi, tym większy rozkwit podkultury (M. Kamiński, 2006, s. 255), w pełni zgadzam się z cytowanym autorem. Młodociani pozostają pod silnym wpływem grupy, ceniąc sobie zwłaszcza uznanie grupy, akceptację oraz w specyficzny sposób pojmowaną sławę (P. Maciaszczyk, 2005, s. 23). Trudno sobie wyobrazić dążenie do wskazanych wartości, nie przestrzegając zasady wzajemności. Zwłaszcza w sytuacji ograniczonego dostępu do wielu cenionych dóbr. W więzieniu lepiej nie mieć jakichkolwiek długów, bowiem nieuregulowane prowadzą do obniżenia pozycji w grupie, grypsującego mogą nawet doprowadzić do degradacji (P. Moczydłowski, 1991, s. 77). Uczestnictwo w grupie, zwłaszcza w początkowym okresie, związane jest z większą kontrolą nowych członków (C. Oyster, 2002, s. 108). Wpływ normatywny w grupie przejawia się m. in. tendencją do bycia postrzeganym jako członek grupy (Tamże, s. 160). Młodociani obawiają się odrzucenia, które często

prowadzi do negatywnych przejawów podkultury więziennej (pobicie, wykorzystywanie).

Ustalenia w literaturze rzucają światło na właściwości młodocianych ujawniające się w relacjach społecznych. Mogą one sugerować, że młodociani powinni w swoich wyborach uwzględniać dążenie do odwzajemniania. Zaangażowanie w uczestnictwo w programowanym oddziaływaniu może nie przekładać się na postawy skazanych. Przemowny wydaje się natomiast wpływ grupy, potęgowany małą odległością w przestrzeni społecznej między skazanymi i sankcjami w przypadku nie przestrzegania norm. Wpływ wychowawczy zdaje się ginać w otchłani oddziały i znacznej odległości w przestrzeni społecznej dzielącej wychowawcę i skazanego. Rolę odległości w przestrzeni społecznej i ilości osób wpływających nie sposób przecenić (B. Latané 1981, podaję za: J. Grzelak, A. Nowak 2002, s. 194-195). Słuszność ma K. Pospiszyl (2002), mówiąc, że podstawowym problemem z jakim powinien sobie poradzić wychowawca, powinno być spowodowanie a następnie utrzymanie u młodocianego tendencji do dokonywania zmian w zachowaniu (K. Pospiszyl, 2002, s. 64). Pogląd pozostaje w zgodzie z celem wykonania kary określonym przez ustawodawcę w art. 67. § 1. k.k.w.: „Wykonanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanym postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa” (art. 67. § 1. k.k.w. z dnia 6 czerwca 1997 r.).

III/1.2. A/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,78$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,130$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak podaje A. Szymanowska (2003), 60,8% skazanych młodocianych nie przejawiało inicjatywy w opracowaniu indywidualnego programu oddziaływań ani nie ujawniło aktywności własnej w tworzeniu ofert programowych (A. Szymanowska, 2003, s. 191). A przecież zadania, które obejmują indywidualne programy, mają w założeniu zmienić, kształtować istotne postawy tych ludzi. Jak podaje H. Machel (1994), program oddziaływania powinien zawierać m. in.: propozycje z zakresu

kształtowania u skazanego właściwych relacji w warunkach izolacji; wskazówki postępowania ze skazanymi zdemoralizowanymi (aktywnymi uczestnikami podkultury więziennej, grypserskiej) - ważne dla zapewnienia bezpieczeństwa skazanego; zalecenia dotyczące strategii komunikacji skazanego z wychowawcą; wytyczne odnośnie rozmieszczenia skazanego – aby nie dopuścić do przyjęcia oferty uczestnictwa w podkulturze grypserskiej lub szeroko rozumianej podkultury więziennej (H. Machel, 2003, s. 247 i nast.). Zdaniem Lesława Pytki (2005), każdy incydent może skutkować pojawieniem się określonego zachowania. Prawdopodobieństwo pojawienia się zachowania jest tym większe, im większe uzyskane gratyfikacje – uzyskana nagroda psychologiczna (L. Pytka, 2005, s. 306). Wielu badaczy podkreśla rolę zindywidualizowanego oddziaływania na skazanych (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 21, s. 275; P. Szczepaniak, 2001, s. 39 i nast.; J. Dąbrowska, 2001, s. 32; Š. Vašek, A. Stankowski, 2006, s. 203). Istotę indywidualizacji oddziaływań dostrzega również ustawodawca, co znajduje odzwierciedlenie w art. 67. § 2. „Dla osiągnięcia celu określonego w § 1. prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych” (art. 67. § 2. k.k.w. z dnia 6 czerwca 1997 r.). Rzeczywistość więzienna ukazuje jednak, że zasada indywidualizacji nie jest respektowana w należyтым stopniu. Zdaniem Pawła Szczepaniaka (2001), zasada indywidualizacji jest realizowana wręcz w stopniu znikomym, w czym badacz upatruje przyczyn mizernych efektów wychowawczych (P. Szczepaniak, 2001, s. 45). Do takiego wniosku skłaniają P. Szczepaniaka wyniki badań własnych (2% udział w badanej próbie oddziaływań, których podstawę stanowiły przesłanki świadczące o stosowaniu zasady indywidualizacji; podobieństwo oddziaływań wobec różnych kategorii skazanych, w sytuacji stosowania odmiennych metod i środków (Ibidem). Podobne zdanie prezentuje J. Dąbrowska (2001), doceniając pozytywy indywidualizacji, wskazuje równocześnie przeszkody realizacji tego zalecenia, a mianowicie: przeludnienie zakładów, zbyt mała liczba wychowawców. Jak podaje J. Dąbrowska, są skazani, którzy z wychowawcą rozmawiają tylko wtedy, kiedy czegoś oczekują (J. Dąbrowska, 2001, s. 32).

Działanie reguły wzajemności wobec grupy obcej może być implikowane chęcią zdobycia uznania bądź uniknięcia kary lub dążenia do wyzbycia się zobowiązania (R. B. Cialdini, 2001, s. 63-64). Carol Oyster (2002), uzależnia pojawienie się uległości od kontekstu sytuacyjnego, statusu osoby wpływającej oraz od oceny uprawomocnienia

wydawania poleceń (C. Oyster, 2002, s. 165). W kontekście sytuacyjnym opisywanym względną równowagą między przeciwstawnymi grupami, ze znacznym prawdopodobieństwem można powiedzieć, że działają wszystkie czynniki wskazane przez autorkę. Tendencja do odwzajemniania się może być wzmocniona ambiwalentnym stosunkiem do grypsujących, wyznaczonym brakiem akceptacji oraz koniecznością uwzględniania cech „ludzi”, które imponują wielu młodocianym niegrypsującym. Całokształt sytuacji wydaje się skłaniać młodocianych do uwzględniania w wyborach potrzeby odwzajemniania się grypsującym. Wydaje się, że tendencja może nie pozostawać w związku z uczestnictwem w programowanym oddziaływaniu.

III/1.2. B/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,90$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,140$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Niezawodnie, każdy wychowawca poważnie traktujący swoją misję wychowawczą życzyłby sobie, aby skonstruowany przez niego indywidualny program determinował uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności. Rezultat badawczy wskazuje coś zupełnie innego. Odpowiedź na pytanie, dlaczego tak się dzieje, zasługuje na głębszą refleksję. Rozpatrując sprawę w kategoriach wpływu społecznego nie sposób bagatelizować ograniczeń związanych z odległością w przestrzeni społecznej (B. Latané, 1981, podaję za J. Grzelak, A. Nowak, 2002, s. 194-195). Wydaje się, że wychowawca jest zdecydowanie bardziej odległy od młodocianego niż koleżdy z celi mieszkalnej. Niezależnie od tego, czy odległość w przestrzeni społecznej będziemy przybliżać odległością fizyczną lub częstotliwością kontaktów. Podobnie ma się sprawa z liczbą osób wpływających (Ibidem). Wychowawca ma obowiązek wywierać wpływ na wielu skazanych (liczbę skazanych w oddziale można przybliżać do setki). Zatem, siła jego oddziaływania ulega rozparcelowaniu na wiele „dumnych” podmiotów oddziaływań. Natomiast w celi mieszkalnej wpływ na młodocianego może wywierać nawet kilku skazanych. Prowadzą swoją działalność w „dobrych” warunkach, mając stały i niczym nie skrepowany dostęp do podmiotu oddziaływań, znajdując się w niewielkiej odległości społecznej

(i fizycznej). Społeczne dowody słuszności działają ze szczególną siłą, zwłaszcza z racji niejasności sytuacji, deficytu informacji oraz braku pewności sposobu zachowania i podobieństwa (R. B. Cialdini, 2001, s. 111 i nast.). Dodatkowo wpływ nasila przeniesienie młodocianych z naturalnego środowiska w środowisko przestępców – obce, nienaturalne. Roli przeniesienia człowieka w zupełnie obce środowisko (w kwestii generowania uległości) nie sposób przecenić (Tamże, s. 140-143). Analiza wyników prezentowanych przez A. Szymanowską (2003) wskazuje, że tylko 23,9% próby młodocianych wykazywało zaangażowanie w opracowanie indywidualnego programu, zaś 47,9% nie dostrzegало żadnych korzyści uczestnictwa w oddziaływaniu programowanym (A. Szymanowska, 2003, s. 189-191). Prezentowane dane umożliwiają orientację w zakresie postaw wobec oddziaływań wychowawczych. Jest sprawą bezsporną, że młodociani są szczególnie podatni na wpływy podkultury więziennej (H. Machel, 2003, s. 61-62). Pozostaje też faktem, że zachowania ludzi pozostają w związku z uczeniem się, czyli na drodze psychologicznego wzmocnienia (L. Pytka, 2005, s. 306). Środowisko więzienne wymusza w wielu aspektach konieczność przestrzegania zasad podkultury więziennej. Odstępstwa narażają na śmieszność i powodują kary społeczne czy wręcz izolację od innych skazanych. Wiele wskazuje, że kontekst sytuacyjny, w którym zanurzeni są młodociani, zawiera czynniki generujące uległość powodowaną działaniem reguły społecznego dowodu wobec grupy własnej. Przytoczona argumentacja uzasadnia uzyskany rezultat badawczy.

III/1.2. B/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,95$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,146$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Pewna część relacji występujących w społeczności więziennej nie jest całkowicie normalna. Nienormalność ujawnia się m. in. w systemie kar społecznych podkultury grypserskiej (M. Szażkiewicz, 1997, s. 64 i nast.; J. Kozieł, 1998, s. 469). Natomiast system regulaminowych nagród oferowanych przez administrację wygląda skromnie. Zważywszy ponadto, że w podkulturze więziennej przyznana nagroda może w rzeczywistości społecznej skazanych pełnić funkcję kary (skazani mogą traktować przyznanie znaczącej nagrody jako zapłatę za współpracę z administracją), to wniosek

wyduje się być czytelny. Nagroda (przyznana przez administrację) nie przynosi oczekiwanej satysfakcji (zachowanie nie jest wzmacniane), natomiast kary społeczne funkcjonujące w społeczności więziennej, choćby ze względu na dolegliwość czy obniżenie pozycji w grupie mogą zdecydowanie modyfikować zachowania młodocianych. Według L. Pytki (2005), wiele zachowań ludzkich, to zachowania nabyte w drodze uczenia się dzięki doznawanej satysfakcji (L. Pytki, 2005, s. 306). Zdaniem wielu badaczy, człowiek jest raczej zewnątrzsterowny, zaś jego zachowanie pozostaje pod kontrolą środowiska zewnętrznego (H. Sęk, 1998, s. 84-87;). Skinner (1971) traktował wręcz wolną wolę jako iluzję (Podaję za: A. Wadelej, A. Birch, T. Malim, 2000, s. 74). Natomiast wysiłek intelektualny psychologów umiejscawia się pomiędzy ścisłym i ograniczonym determinizmem aniżeli determinizmem a przeświadczeniem swobody woli człowieka (Tamże, s. 73). Zachowanie uważane za słuszne, w rozumieniu podkultury gryperskiej, pozwala uniknąć kary społecznej – co może być odebrane jako nagroda (wzmocnienie pozytywne) i wpływać na podejmowane w przyszłości zachowania (K. Linowski, I. Wysocki, 2006, s. 272). Analiza funkcjonowania systemu kar i nagród pozostających do dyspozycji administracji służby więziennej skłoniła mnie do sformułowania wniosku, że system wyraża się raczej (jest ukierunkowany) w wychwytywaniu wykroczeń skazanych i ich karaniu niż na dostrzeganiu i nagradzaniu zachowań o pozytywnym zabarwieniu. Dostrzeżona tendencja, moim zdaniem, może osłabiać skuteczność oddziaływań zawartych w indywidualnych programach.

III/1.2. C/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,68$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,122$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Bez wątplenia, młodociani w specyficzny sposób utożsamiają autorytet. Pewien wgląd w wartości cenione umożliwia J. Kozieł (1998), który podaje, że o pozycji skazanego w więzieniu decydują, zwłaszcza: specyficznie rozumiana sława (zła), stan posiadania, potencjał intelektualny oraz zatrudnienie, które stwarza pewne możliwości oddziaływania i czerpania określonych korzyści (J. Kozieł, 1998, s. 470). Wydaje się, że młodocianych będą charakteryzowały dwa pierwsze z wymienionych czynników.

Obserwacja zachowania młodocianych może skłaniać do stwierdzenia, że nie szanują niczego i nikogo (Szczepański, 2002, s. 14-15). Zdaniem H. Machela (2003), młodociani charakteryzują się znaczną gotowością do wchodzenia w skład grup nieformalnych (H. Machel, 2003, s. 61). Członkowie grupy rówieśniczej dysponujący pewnym doświadczeniem przestępczym mają znaczny wpływ na tych ludzi (P. Maciaszczyk, 2005, s. 23). Należy również dodać, że to właśnie wśród młodocianych uprzednio przebywających w zakładach poprawczych najczęściej można spotkać ortodoksyjnych członków grupy grypserskiej (J. Malec, 1995, s. 202). Z ustaleń dokonanych w literaturze przedmiotu wynika, że młodociani stanowią raczej wyzwanie niż łatwy podmiot oddziaływań. Agresywność - obecna w zachowaniach i akceptowana przez grupę jako sposób rozwiązywania problemów czy szybkiego zaspokajania potrzeb – znamionuje młodocianych skazanych. Zdaniem A. Stankowskiego (2005), agresywność podlega zmianom wraz z wiekiem człowieka, osiągając maksymalne spotęgowanie okresie młodości (A. Stankowski, N. Stankowska, 2005, s. 90). Skuteczność oddziaływań w ramach indywidualnych programów - w aktualnym kontekście sytuacyjnym, opisywanym przeludnieniem i beczynnością skazanych - nie zadawała ani nie jest w stanie zrównoważyć negatywnych wpływów autorytetów kreowanych przez grupę własną (J. Zagórski, 2006, s. 311 i nast.).

III/1.2. C/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,27$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,076$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Bliższe przyjrzenie się uczestniczącym w podkulturze grypserskiej pozwala dostrzec u pewnej części tych skazanych (wywodzących się z przestępczości zorganizowanej) pewne symbole autorytetu (I. Wolman, 2002, s. 20-21). Formą autoprezentacji są również kontakty tych skazanych z osobami znaczącymi. Zdaniem wielu autorów, przedstawiciele tej grupy posiadają silną pozycję wśród ogółu skazanych (I. Wolman, 2002, s. 20-21; S. Leśniak, 2002, s. 9-11). Spośród czynników uznawanych za istotne dla pozycji w więzieniu, wg. J. Kozieła (1998), przynajmniej część może opisywać grypsujących, mam na myśli osobliwie pojmowaną sławę, pieniądze i w pewnym sensie potencjał intelektualny (J. Kozieł, 1998, s. 470). Pozostawanie w zgodzie

z więziennymi autorytetami może przynieść pewne korzyści, natomiast konflikt z nimi (ze znacznym prawdopodobieństwem) spowoduje zaistnienie kar społecznych. Grupy społeczne są ważnym obszarem socjalizacji jednostki, czyli przebiegu bilateralnych procesów zachodzących między grupą a jednostką (C. Oyster, 2000, s. 96). Wiele sytuacji rozgrywających się w celi mieszkalnej stanowi dogodny grunt egemplifikacji form wpływu społecznego. Rozwój społeczny człowieka w zdecydowanym stopniu uzależniony jest od jego relacji z grupą, a wśród nich, od stopnia zaakceptowania przez grupę (M. Leary, 2001, s. 27; W. G. Stephan, C. W. Stephan, 1999, s. 98 i nast.).

Jednostka pozostaje pod silnym wpływem grupy w kwestii kształtowania postaw oraz rozwoju osobowości (A. Stankowski, 2002, s. 89). Względna siła i stałość pozycji grypsujących pozwala domniemywać, że niegrypsujący mogą postrzegać grypsujących w kategoriach autorytetu. Wydaje się także, że oddziaływania podejmowane w ramach indywidualnych programów nie są w stanie determinować uległości wpływowi społecznemu powodowanej działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej.

III/1.2. D/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,49$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,105$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Henryk Machel (2003), wśród wielu zadań, które powinny stanowić zawartość indywidualnych programów wymienia, w szczególności: wyposażenie skazanych w dyspozycje pozwalające funkcjonować w sposób kulturalny, bezkonfliktowy oraz uwzględniający potrzeby innych ludzi (H. Machel, 2003, s. 249). Wyposażenie w te właśnie dyspozycje wydaje się szczególnie ważne ze względu na implikacje funkcjonowania skazanych na bardzo małej przestrzeni (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Rolę kształtowania „zręczności życiowych” przejawiających się m. in. w umiejętności obcowania z drugim człowiekiem dostrzega również K. Pospiszyl (K. Pospiszyl, 1998, s. 141). Wśród zaleceń programowych wymienia się również konieczność kształtowania środowiska, ażeby zapobiegać wzajemnej demoralizacji skazanych. To zalecenie można sprowadzić do kontrolowania kontaktów oraz ograniczania wpływów zdemoralizowanych uczestników podkultury więziennej (H. Machel, 2003, s. 248). Zdaniem H. Machela (2003), podejmowaną wobec

skazanych działalnością powinna kierować naczelną zasadą, w myśl której, oddziaływania powinny mobilizować skazanych do podejmowania aktywności własnej oraz wdrażać do samokontroli (Tamże, s. 249). Bez wątpienia, formułowane zalecenia posiadają walor słuszności. Faktyczna efektywność oddziaływań nie napawa optymizmem. Podejmowany trud wydaje się ginać w „morzu” wpływów, jakim na co dzień poddawany jest młodociany. Grupa własna wymaga pewnego minimum zaangażowania od swoich członków oraz przestrzegania norm podkultury więziennej. W przypadku niekonsekwencji młodociany musi liczyć się z ryzykiem odrzucenia przez współskazanych. Jak pisze N. Reuttowa (1981), samotność w grupie jest dla dziecka wyjątkowo traumatyczną sytuacją (N. Reuttowa, 1981, s. 64). Przez analogię można wnioskować – że odrzucenie przez grupę własną będzie należeć do podobnych sytuacji (praktyka potwierdza przypuszczenie). Można z dużym prawdopodobieństwem zakładać, że młodociani będą unikać aktywności narażającej na obniżenie pozycji w grupie, np. realizacji pewnych zadań sformułowanych w indywidualnym programie. Przyniesiona argumentacja wyjaśnia rezultat badawczy.

III/1.2. D/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,22$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,163. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Układ sił w podkulturze więziennej wymusza konsekwentne zachowania niegrypsujących wobec grypsujących. Przeciwwstawienie się grypsującemu oznacza, przynajmniej teoretycznie, konflikt z grupą obcą (M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.). A zatem, zachowanie konsekwentne wobec grupy obcej, to w znakomitej większości przypadków zachowanie wymuszone, które może nie mieć nic wspólnego z postawą. Nie sądzę, aby czynnik zaangażowania odgrywał znaczącą rolę w relacjach z grupą obcą. Wśród zaleceń, które powinny znaleźć się w indywidualnych programach, wymienia się również dotyczące ochrony skazanego przed wpływem aktywnych uczestników podkultury więziennej oraz przyjęciem propozycji uczestnictwa w podkulturze grypserskiej (H. Machel, 2003, s. 248). Uzyskany rezultat badawczy wskazuje raczej na skromne efekty programowanych oddziaływań. Nasuwa się pytanie, gdzie upatrywać przyczyn takiego stanu rzeczy? Wiele mówi analiza zadań, które

zazwyczaj wychowawcy formułowali w programach (Szymanowska, 2003). Jak się okazuje, wiele zaleceń pokrywało się z regulaminowymi obowiązkami, które dotyczą wszystkich skazanych. Niemało zadań określano bardzo ogólnie, np.: „Ma podjąć starania o pracę”, natomiast na próżno w większości programów szukać zajęć psychokorekcyjnych, socjoterapeutycznych. Zajęć, mających modyfikować postawy, prowadzić do zdobycia i rozszerzenia kompetencji interpersonalnych (A. Szymanowska, 2003, s. 331). Poważne uwagi pod adresem praktyki wychowawczej w więzieniach wiele wyjaśniają.

III/1.2. E/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,79$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,131$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Rezultat badawczy koresponduje z wynikami analizy zadań, które formułowano w wielu programach resocjalizacyjnych (A. Szymanowska, 2003). Jak się okazuje, uczestnictwo w zajęciach psychokorekcyjnych, socjoterapeutycznych – stwarzających szansę modyfikacji postaw, prowadzących do zdobywania i rozszerzania kompetencji interpersonalnych nie jest zjawiskiem często formułowanym (A. Szymanowska, 2003, s. 331). Posiadanie kompetencji interpersonalnych może okazać się wielce przydatne, na przykład do obrony przed manipulacjami ze strony grypsujących, których celem jest skłócanie niegrypsujących (M. Kaminski, 2006, s. 194 i nast.). W ostatnich latach obserwuje się wzrost napastliwości wśród niegrypsujących (J. Kozieł, 1998, s. 468). Zatem, rolę zajęć psychokorekcyjnych trudno przecenić (Š. Vašek, A. Stankowski, 2006, s. 203).

Nawet najlepiej opracowany program nie przyniesie oczekiwanego efektu, jeżeli zabraknie aktywności ze strony skazanego. Jak podaje Szymanowska (2003), młodociani wypadli gorzej niż dorośli pod względem stopnia realizacji zadań związanych z nauką, pracą, działalnością społeczną oraz kształtowaniem pożądanых nawyków (A. Szymanowska, 2003, s. 192). Podobnie, nawet najlepiej zaprojektowane programy nie rozwiążą wszystkich problemów skazanych. Wpływ siły pieniądza, sygnalizowany przez wielu autorów, przejawia się między innymi w ograniczaniu kontaktów do osób o podobnym statusie materialnym. Rzecz jasna, obserwuje

się również implikacje dysproporcji stanu posiadania (J. Kozieł, 1998, s. 465 i nast.). Skuteczność oddziaływań zawartych w programach w istotnym stopniu determinowana jest czynnikami, które w nieznacznym stopniu mogą być kontrolowane przez Służbę Więzienną. Mam na myśli przeludnienie, bezczynność skazanych oraz ewidentny brak pracy (J. Zagórski, 2006, s. 311 i nast.).

III/1.2. E/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obt.} = 2,17$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,217$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Generalnie należy stwierdzić, że grypsujący nie dostarczają niegrypsującym powodów do lubienia. Wprost przeciwnie, utrzymane w dobrym tonie odniesienie do „frajerów” powinno być lekceważące, pełne rezerwy, eksponujące wyższość. A zatem, dopuszcza się ośmieszanie, wyzyskiwanie, pogardzanie a nawet prześladowanie tych skazanych (P. Moczydłowski, 1991, s. 50 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 49 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Zdaniem innych badaczy, przeobrażenia zapoczątkowane w latach osiemdziesiątych XX wieku manifestują się złagodzeniem negatywnych stosunków między osadzonymi (J. Kozieł, 1998, s.467 i nast.; S. Przybyliński, 2006, s. 245 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 255-256). Rzeczywistość więzienna wskazuje jednak, że istniejący podział nadal wpływa na relacje skazanych. Okresowe łagodzenie stopnia przestrzegania norm powodowane jest zazwyczaj słabością grypsujących (M. Kamiński, 2006, s. 255-256).

Już w trakcie rozmowy informacyjnej (tuż po przyjęciu do zakładu) przestrzega się młodocianego o możliwości występowania zagrożeń bezpieczeństwa osobistego i sposobów unikania zagrożeń, aby uchronić skazanego przed presją podkultury więziennej (zanim zostanie opracowany program oddziaływań). W indywidualnych programach oddziaływań istotne miejsce zajmują zalecenia ukierunkowane na kontakty z grypsującymi. Przede wszystkim, dotyczą one takiego rozmieszczenia młodocianego, aby ograniczyć możliwość skorzystania z propozycji uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, uniemożliwić grypsującym przejęcie kontroli nad młodocianym, zapobiegać agresji oraz demoralizacji (H. Machel, 2003, s. 248).

Współistnienie skazanych na małej przestrzeni często prowadzi do konfliktów. Warto w tym miejscu przytoczyć incydent, który miał miejsce 8 Marca 2001 roku w Zakładzie Karnym w Potulicach. Przyczyną awantury, która rozegrała się między grypsującymi i niegrypsującymi, było okradzenie przez tych pierwszych osadzonego niegrypsującego (zabrano mu buty). W bójce brało udział około 30 osadzonych, których po zakończeniu awantury odprowadzono do cel mieszkalnych. Po upływie krótkiego czasu rozpoczęły się krzyki ze wszystkich cel w zakładzie. Ogłoszenie alarmu w jednostce, kontrola generalna to stałe elementy stosowane w podobnych sytuacjach przez SW. Konflikt stłumiono, jednak nerwowa atmosfera wśród osadzonych utrzymywała się jeszcze w maju, co stanowiło poważny problem dla funkcjonowania jednostki. Do podtrzymywania się negatywnej atmosfery przyczynili się zwłaszcza skazani zwani „cwaniakami” (nowa grupa nieformalna w więzieniach). To właśnie oni, dążąc do oddzielenia ich od grypsujących, przekazywali administracji fałszywe informacje o mających rzekomo nastąpić bójkach i innych podobnych zachowaniach. Podejmowali działania mające na celu prowokowanie konfliktów, dążąc do pogłębienia istniejących podziałów. Grypsujący także mieli znaczący udział w utrzymywaniu się negatywnej atmosfery. Na uwagę w tych zajściach zasługuje jednak coś zupełnie innego, a mianowicie - rozwiązanie tego konfliktu. Rozwiązaniem trafnym i skutecznym, jak się okazało, było, wbrew osadzonym, mieszanie grypsujących z niegrypsującymi, czyli osadzanie w tych samych celach mieszkalnych. Oczywiście, proces został rozłożony w czasie, poprzedzony wnikliwym i starannym doborem składu osobowego cel. W pierwszej fazie wykorzystano fakt pobytu w zakładzie dwu braci. Jeden z braci był grypsującym, drugi – niegrypsującym. Stworzono w ten sposób pierwszą celę mieszaną, potem wymieszano uczniów szkoły. Z czasem wymieszano wszystkich osadzonych w całym zakładzie. Działania absorbowały uwagę funkcjonariuszy przez pół roku – ale warto było (Breitenbach, Seroczyński, 2005, s. 23). Przytoczony przykład rozwiązania konfliktu wskazuje, że możliwe jest „pokojowe” współistnienie skazanych należących do przeciwstawnych grup. Wskazana inicjatywa warta jest refleksji. Opisany przykład rozwiązania konfliktu może sugerować, że być może warto na stałe wprowadzić do indywidualnych programów zalecenia ukierunkowane na modyfikację relacji między grupami niż koncentrować się na eliminowaniu negatywnych przejawów podkultury więziennej.

III/1.2. F/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy

własnej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,57$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,185$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W sposób naturalny ludzie cenią rzeczy trudno dostępne, których jest mało, kiedy ich zdobycie nie jest możliwe. Subiektywna ocena wartości nie zostaje pomniejszona nawet obiektywnie istniejącymi wadami, które czyniąc dobro oryginalnym, jeszcze bardziej podnoszą jego wartość (R. B. Cialdini, 2001, s. 209-214). Pewne zalecenia formułowane w indywidualnych programach, mogą w jakiś sposób korespondować z zachowaniami pozostającymi pod wpływem działania reguły niedostępności. Do takich zaleceń mogą należeć wskazania czy wytyczne dotyczące pracy, ponieważ jej posiadanie wiąże się z zaspakajaniem pewnego (akceptowanego) zakresu potrzeb. Pewien wgląd w sytuację daje analiza badań przeprowadzona przez A. Szymanowską (2003). Materiał badawczy wskazuje, że młodociani tylko w 71,4% zrealizowali zadania związane z pracą, co oznacza rezultat gorszy od skazanych dorosłych (A. Szymanowska, 2003, s. 192). Warto w tym miejscu przytoczyć opinię samych młodocianych na temat korzyści z uczestnictwa w programie, jak się okazuje prawie 50% młodocianych nie potrafiło dostrzec żadnych korzyści z uczestnictwa, 12,9% wiązało uczestnictwo w programie ze zwiększeniem szans na uzyskanie warunkowego przedterminowego zwolnienia, 14,9 % z uzyskaniem przepustki (Tamże s. 329). Spośród przedstawionych zadań młodociani najchętniej zobowiązywali się realizować (i realizowali) zadania związane z utrzymywaniem kontaktów z rodziną oraz aktywnością sportową i kulturalno-oświatową (Tamże, s. 330). Istnieją powody skłaniające do przypuszczenia, że wielu młodocianych traktuje uczestnictwo w sposób utylitarny, nastawiając się na doraźne korzyści. O przejawianej przez młodocianych tendencji do manipulowania przekonuje m. in. Paweł Maciaszczyk (2004). Zdaniem autora, skazani młodociani znacznie lepiej niż młodociani nie karani dają sobie radę w egzekwowaniu przysługujących im uprawnień. Młodociani skazani za przestępstwa przeciwko mieniu charakteryzowali się wysokim poziomem umiejętności asertywnych. Wyższym niż: młodociani skazani za przestępstwo przeciwko zdrowiu i młodzież z grupy porównawczej (uczniowie lubelskiego technikum). Autor wyraża pogląd, że młodociani wykorzystując umiejętności asertywnego zachowania, manipulują innymi, dążąc jedynie do spełnienia indywidualnych potrzeb. Tacy są właśnie

młodociani: niesforni, niepokorni, nieposłuszni, cyniczni (P. Maciaszczyk, 2004, s. 22-23). Wiele wskazuje, że zmienić ustosunkowania młodocianych nie jest łatwo. Przyniesione argumenty pozwalają wyjaśnić rezultat badawczy.

III/1.2. F/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,68$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,122$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się znaczącej tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Niedostępność w warunkach izolacji więziennej może nabierać szczególnego znaczenia dla młodocianych, zwłaszcza, kiedy czynnikiem pośredniczącym jest relacja z przedstawicielem grupy obcej. Stosunek grypsujących do niegrypsujących jest łatwy do odczytania i nie podlega znaczącym zmianom. Dążenie do zdobycia upatrzonemu przedmiotu, niewspółmiernie wzrasta, jeżeli nieodzowna jest rywalizacja z innymi (R. B. Cialdini, 2001, s. 229-233). Rywalizacja przybiera niejednokrotnie burzliwy charakter. Przyczyna konfliktu czasami jest banalna, jak choćby przedłużanie przewidzianego porządkiem wewnętrznym czasu rozmowy telefonicznej. Taka sytuacja zaistniała w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych (zakład typu półotwartego) w dniu świętego Walentego w 2005 roku. Analiza okoliczności poprzedzających zdarzenie wskazuje, że przyczyną konfliktu był nowo przybyły grypsujący, który nie przestrzegając normy - blokował innym skazanym zaspokojenie ich potrzeb, co doprowadziło do rozpętania się awantury, w której stanęli przeciw sobie skazani grypsujący i niegrypsujący - łącznie około 50 skazanych (Pilarska-Jakubczak, 2005, s. 167-17). Zazwyczaj nie dochodzi do tak brutalnych rozwiązań. Jednak w zakładach, gdzie młodociani stanowią grupę liczną, należy liczyć się z podobnymi incydentami. Codzienność stawia niegrypsujących w sytuacji niekorzystnej – szanse powodzenia w rywalizacji z grupą obcą są mizerne. Myślę, że wiele racji w kwestii charakterystyki młodocianych ma cytowany uprzednio Paweł Maciaszczyk (2004), z którym w pełni się utożsamiam. Implikacje dychotomicznego samopodziału skazanych będą sprawiać, że uczestnictwo w indywidualnym programie oddziaływań nie będzie determinować uległości powodowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej.

6. 2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu

Prezentacja i analiza wyników badań własnych staje się bardziej klarowna, kiedy uwzględnimy podstawowy samopodział społeczności skazanych. A zatem, jeśli tylko próba badawcza będzie spełniać wymogi formalne - odpowiedź na postawiony problem będzie uwzględniać uczestnictwo w podkulturze grypserskiej.

III/2.1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Próba badawcza dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych grypsujących.

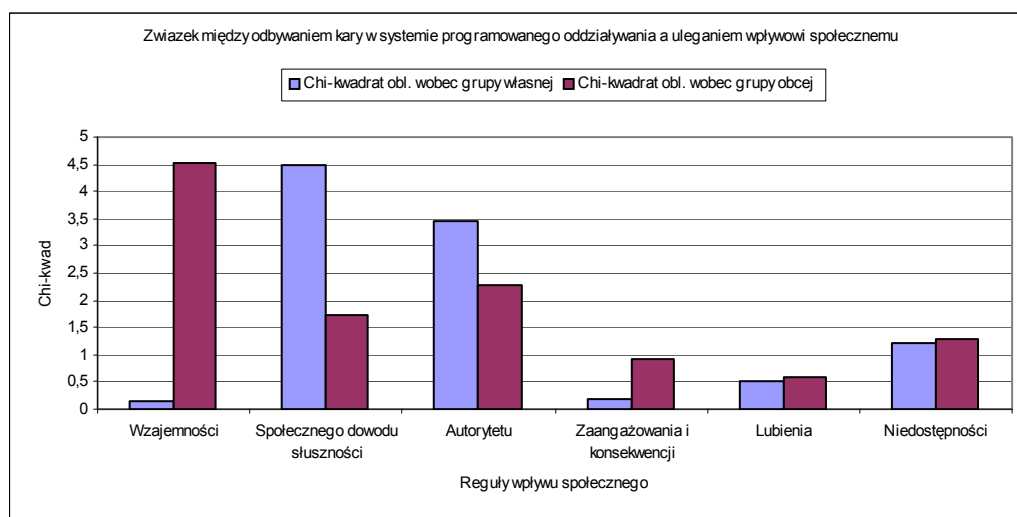
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 25 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 lat do 54 lat. Zatem, są to dorośli w rozumieniu prawa karnego, choć rozpiętość wieku jest znaczna. Średnia wieku dorosłych nieznacznie przekroczyła 29 lat. W analizowanej grupie dorosłych wszyscy badani uzyskali wyniki w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów. Czas pobytu dorosłych w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił 7 i pół miesiąca, zaś najdłuższy - nieznacznie przekraczał 15 lat. Średni czas pobytu w izolacji więziennej wynosił 3,5 roku. Wśród 25 badanych: 11 skazanych przebywało pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej (44%), dla 14 skazanych był to już kolejny pobyt w jednostce penitencjarnej (56%). Wykształcenie osadzonych

przedstawiało się w sposób następujący: 11. skazanych (44%) – podstawowe; 8. skazanych (32%) – zasadnicze zawodowe; 6. skazanych (24%) – średnie. Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 13. Wartości chi-kwadrat w próbie 25 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia

III/2.1. A/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,15$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,077$. Wartości obliczeniowe są za niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zachowania uczestników podkultury gryperskiej wobec grupy własnej, pozostając w znakomitej większości przypadków pod kontrolą grupy, wyznaczają normy grupowe, które pod groźbą poważnych kar zobowiązują do określonych zachowań (M. Szaszkievicz, 1997, s. 51 i nast.). W pewnym stopniu, uzyskany rezultat można wyjaśnić znacznym zaangażowaniem dorosłych grypsujących w sprawy grupy. W analizowanej próbie badawczej 12% dorosłych oceniło swoje zaangażowanie jako mniej niż przeciętne; 28% jako przeciętne; 56% jako więcej niż przeciętne; jeden grypsujący (4%) nie udzielił odpowiedzi na pytanie (Źródło: obliczenia własne). Zdaniem A. Szymanowskiej (2003), dorośli objęci oddziaływaniem programowanym przejawiali zainteresowanie programem, nie wykazując jednak inicjatywy (rozwiązania

konceptyjne pozostawiali wychowawcom) - 77,2% (A. Szymanowska, 2003, s. 191). Jednak wszyscy dorośli potrafili dostrzec osobiste korzyści wpływające z uczestnictwa w programie. Pod tym względem wyraźnie różnili się od młodocianych (Ibidem). Jak podaje A. Szymanowska (2003), podane dane należy traktować orientacyjnie, zwłaszcza, że nie uwzględniają uczestnictwa w podkulturze gryperskiej.

Grypsujący, który decyduje się na odbywanie kary w systemie programowanego oddziaływania, zapewne kieruje się osobistymi korzyściami, ponieważ uczestnictwo w programie pozostaje w sprzeczności z pewnymi zasadami grupy własnej. Według grypsujących, „Walka z prawem i stojącymi na jego straży instytucjami” jest jedną z trzech nadrzędnych zasad grupy (M. Szaszkiwicz, 1998, s. 45). Ustalenia w literaturze przedmiotu sugerują, że prezentowane przez grypsującego zaangażowanie w opracowanie i realizację indywidualnego programu może mieć charakter instrumentalny i nie przekładać się na zmiany postaw wobec skazanych należących do grupy własnej. Tym samym, uczestnictwo w programowanym oddziaływaniu nie jest w stanie determinować ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych grypsujących. Zwłaszcza że, do respektowania reguły wzajemności wobec grupy własnej motywują grypsujących pozostałe nadrzędne zasady, tj.: nakaz solidarności grupowej oraz gryperski honor (Ibidem).

III/2.1. A/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,53$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej można dopatrywać się tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,429), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizacją indywidualnego programu oddziaływań wzrasta uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Postawy uczestniczących w podkulturze gryperskiej wobec grupy obcej są w znacznym stopniu wyznaczone przez normy grupowe (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Zdaniem Barbary Stańdo-Kaweckiej (2006), terażniejsza podkultura gryperska jest w znacznym stopniu „udomowiona”, „ucywilizowana”, mniej wynaturzona, słowem – jej siła oddziaływania jest mniejsza niż miało to miejsce w latach 70. i 80. (B. Stańdo-

Kawecka, 2006, s. 10-11). Osłabienie kontroli otoczenia zewnętrznego (grupy grypserskiej) sprzyja realizacji zadań zawartych w indywidualnych programach. Ważnym, z punktu widzenia oddziaływań wychowawczych, jest odpowiedni klimat (atmosfera wychowawcza) w celi mieszkalnej i generalnie w zakładzie. Trudno bowiem byłoby wyobrazić sobie działalność resocjalizacyjną w atmosferze otwartego konfliktu. A zatem, istotne z wychowawczego punktu widzenia, staje się kształtowanie poprawnych relacji między skazanymi (ogólnie - kształtowanie poprawnych relacji z drugim człowiekiem). Zdaniem Zygmunta Freuda (1932), „Wszystko, co pobudza wzrost łączności emocjonalnej pomiędzy ludźmi, zapobiega wojnie i wrogości” (Podaję za: K. Pospiszyl, 1998, s. 6). W oddziaływaniach związanych z realizacją indywidualnego programu dostrzega się potrzebę uczestnictwa skazanych w programach psychokorekcyjnych (B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11). Pozytywne skutki działania programów dostrzega polskie więziennictwo, co znajduje odzwierciedlenie w realizacji około 650 programów terapeutycznych (A. Pilarska-Jakubczak, 2006, s. 15). Jako przykład mogą posłużyć warsztaty korekcyjno-edukacyjne poświęcone kontrolowaniu złości i innych pejoratywnych emocji, prowadzone w Zakładzie Karnym w Kaliszu (R. Poklek, 2005, s. 6). Innym przykładem jest wzbogacenie oddziaływania oddziału terapeutycznego w Zakładzie Karnym w Białej Podlaskiej o program antystresowy (Z. Dudzin, 2006, s. 25). Program o nazwie „Prison Smart”, bo o nim tu mowa, został opracowany z myślą o skazanych oraz funkcjonariuszach służby więziennej. Celem programu jest: unaocznienie skazanym przyczyn trudności i nieporozumień; nauka radzenia sobie ze skutkami stresu i lęków, co w konsekwencji ma prowadzić do poprawy relacji z otoczeniem, odstąpienia od agresywnych sposobów rozwiązywania problemów oraz poprawy samooceny. Oprócz wymienionego zakładu, program z powodzeniem realizowano m. in. na terenie jednostek penitencjarnych w: Radomiu, Rzeszowie, Przemyślu i Tarnowie Dębicy. Liczba uczestników wyrażona jest kilkoma tysiącami skazanych. Zgodnie z modelem behawioralnym, resocjalizacja powinna się sprowadzać do wykreowania społecznego systemu nagradzania (wzmacniania) cech akceptowanych przez społeczeństwo (T. Ayllon, M. Milan, 1979, podaję za: K. Pospiszyl, 1998, s. 11).

„Ucywilizowana” podkultura grypserska raczej nie karze swoich członków za poprawne relacje z niegrypsującymi (brak kary może być odbierany jako nagroda). Utrzymywanie poprawnych relacji pozostaje także w dodatnim związku gratyfikacjami wynikającymi z uczestnictwa w indywidualnym programie. Z powyższego wynika,

że być może w podkulturze grypserskiej nastąpiły pozytywne przewartościowania. Przyjęcie takiego założenia, pozwala wyjaśnić ujawnioną tendencję.

III/2.1. B/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,50$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,433), że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Przynależność do podkultury grypserskiej oznacza identyfikację z wartościami preferowanymi przez grupę odniesienia, która w wielu zakresach jednoznacznie wyznacza sposób postępowania wobec grupy własnej. Sposób postępowania, będąc ważnym wyznacznikiem postępowania grypsującego, nie powinien podlegać radykalnym zmianom (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Pojawienie się wskazanej tendencji pozytywnie zdumiewa. Wydaje się, że grypsujący pozostają w swego rodzaju konflikcie. Z jednej strony, identyfikują się z grupą, cenią sobie przynależność (deklaracja przynależności do podkultury grypserskiej). Z drugiej strony, perspektywa skrócenia (czasami znacznego) czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej czy też wyraźnej poprawy warunków odbywania kary jest kusząca (deklaracja uczestnictwa w indywidualnym programie). Oddziaływania w ramach programu muszą zawierać wskazania ujemnych stron uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, dążenia do modyfikacji postawy wobec grupy grypserskiej, ustalania pewnych celów etapowych oraz rozliczania z zadań. Można zakładać, że całokształt oddziaływań nie pozostanie bez wpływu na system postaw grypsującego - który zapewne dostrzeże wiele niekonsekwencji w funkcjonowaniu własnej grupy. Przykładów nieprawidłowości dostarcza otoczenie – egzemplifikacją jest choćby „kręcenie afer”, czyli szerzenie nieprawdziwych wiadomości przez grypsującego o innym grypsującym, a wszystko po to, aby zaszkodzić komuś, kogo się nie lubi (P. Moczydłowski, 1991, s. 76). Istotne znaczenie powinna mieć sama deklaracja uczestnictwa w oddziaływaniu programowanym, która może implikować pojawienie się nowych uzasadnień podjętej decyzji.

Uwzględnienie sposobu postępowania grupy grypserskiej wobec przeciętnego członka organizacji, tj. niejasnego systemu nagradzania oraz brutalnego sposobu karania, wiele wyjaśnia (M. Szaszkievicz, 1998, s. 61-72). Zaprezentowana argumentacja pozwala uzasadniać uzyskany rezultat badawczy.

III/2.1. B/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,71$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,267$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji.

Hipoteza potwierdziła się.

Relacje między grypsującymi i niegrypsującymi są w znacznym stopniu regulowane normami podkultury grypserskiej, które ukształtowały stereotyp „fajera” implikujący postrzeganie osób nie należących do grupy własnej oraz wpływający na przetwarzanie informacji o osobach nie należących do grupy własnej (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). W ostatnich latach obserwuje się poprawę w relacjach między grupami, co implikowane jest słabością podkultury grypserskiej (J. Kozieł, 1998, s. 467-468; B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11; M. Kamiński, 2006, s. 255-258). Zmiany nie sięgają jednak aż tak daleko, aby możliwe było przyznanie słuszności niegrypsującemu - czym wyjaśniałbym rezultat badawczy. Natomiast ważną misję do spełnienia ma wychowawca, który projektując oddziaływania, powinien mieć na uwadze kształtowanie właściwych postaw wobec drugiego człowieka (również niegrypsującego). Rola wychowawcy jest wyjątkowo ważna dla tych, którzy samodzielnie nie poradzą sobie, których rozwój jest zagrożony (A. Stankowski, 2002, s. 138). Zdaniem O. Lipkowskiego, wychowanie powinno wspierać się na „pozytywnych związkach emocjonalnych” (Ibidem). A zatem, formułowanie zaleceń mających implikować zmianę postaw wobec niegrypsujących powinno znaleźć odzwierciedlenie w programach. Uzyskanie zmian w zachowaniach może być pierwszym etapem, który pozwoli mieć nadzieję na zmianę postaw w przyszłości. Zdaniem W. Wosińskiej (2004), wpływ społeczny ukierunkowany początkowo jedynie na zachowania, może zaowocować zmianą przekonań (W. Wosińska, 2004, s. 211).

Myślę, że w projektowaniu indywidualnych programów nie poświęca się należytej uwagi problemowi modyfikacji relacji między grupami. Brak skuteczności oddziaływań

spowodowany jest także czynnikami natury obiektywnej. Zdaniem Barbary Stańdo-Kaweckiej, uwarunkowania w polskich więzieniach pozwalają prowadzić oddziaływania o nieznacznej efektywności (B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11).

III/2.1. C/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,44$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,371), że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Grzegorz Kudlak (2006), na podstawie przeprowadzonych badań podaje, że skazani, spośród postaw wartościujących, wybierają jeden z typów człowieka, wyróżnionych przez G. W. Allporta, tj. typ człowieka estetycznego (G. Kudlak, 2006, s. 103). Typ estetyczny wyróżnia się tym, że próbuje doświadczanym wartościom nadawać określony akcent oraz jest pejoratywnie nastawiony do logicznej, pojęciowej wiedzy (S. Siek, 1993). Typ estetyczny, zdaniem Kudlaka, jest charakterystyczny dla skazanych (G. Kudlak, 2006, s. 103). Jak podaje sam autor, w badaniach nie uwzględniono uczestnictwa w podkulturze grypserskiej. Niemniej jednak, nie wydaje się, aby wyróżniony typ w mniejszym stopniu charakteryzował grypsujących niż niegrypsujących.

Jak podaje A. Szymanowska (2003), indywidualne programy obejmują również zadania związane z kształtowaniem prawidłowych postaw społeczno-moralnych. Na uwagę zasługują zwłaszcza takie zadania, jak: polegające na kształtowaniu właściwych postaw wobec praw innych ludzi, które formułowano wobec 13% dorosłych; kształtowaniu prawidłowych postaw wobec innych skazanych – formułowano wobec 8,6% (A. Szymanowska, 2003, s. 236). Ale jakże wymowne są i inne dane. Wobec 53,3% dorosłych przebywających pierwszy raz i 59,5% recydywistów nie formułowano w indywidualnych programach żadnych zadań związanych z kształtowaniem prawidłowych postaw społeczno-moralnych (Ibidem). Przedstawione dane (pomimo, że nie uwzględniają uczestnictwa w podkulturze grypserskiej) są dość wymowne. Słabo wyeksponowana obecność zaleceń (lub całkowity brak!) związanych z kształtowaniem

postaw społeczno-moralnych nie osłabi autorytetu grupy grypserskiej. Uzyskany rezultat badawczy dobrze koresponduje z ustaleniami w literaturze przedmiotu.

III/2.1. C/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,28$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,302$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Dotychczasowe rozważania upoważniają do stwierdzenia, że dla grypsujących niegrypsujący nie są autorytetem, co wyraża się brakiem akceptacji postaw i zachowań „frajerów”. Z analizy danych przytoczonych przez A. Szymanowską (2003) w sposób jednoznaczny wynika, że zalecenia dotyczące kształtowania postaw społeczno-moralnych nie są w wystarczającym stopniu wyeksponowane w indywidualnych programach (A. Szymanowska, 2003, s. 236). Natomiast nie ulega żadnej wątpliwości, że taka potrzeba występuje. Świadczy o tym brak poszanowania praw i własności prywatnej niegrypsujących oraz wiele innych postaw grypsujących wobec skazanych nie należących do ich grupy (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.).

III/2.1. D/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,20$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,090$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Analizowana grupa skazanych, z jednej strony zadeklarowała swoje uczestnictwo w indywidualnym programie oddziaływań, zaś z drugiej, podtrzymuje deklarację uczestnictwa w podkulturze grypserskiej. A zatem, zaznacza się pewna niekonsekwencja.

Podkultura grypserska nie uznaje wielu wartości cenionych w społeczeństwie. Wiele norm istotnych dla tej podkultury nie znajduje akceptacji w normalnie funkcjonującym społeczeństwie. Uczestnictwo w tzw. „drugim życiu” wzmaga opór wobec oddziaływań podejmowanych przez SW. Ponadto, przynależność do podkultury grypserskiej zobowiązuje do unikania współpracy z administracją zakładu (A. Lewicki, 1969, s. 429). Rzeczywistość więzienna potwierdza niejednokrotnie, że podkultura grypserska

wykazuje wyjątkową elastyczność w sytuacji zagrożenia ważnych interesów grupy. Powtórzę za M. Kamińskim (2006), że jeszcze przed 1985 rokiem ukształtował się sposób postępowania, który umożliwia lokalnym mścicielom czasowe zawieszenie działania nawet wyjątkowo ważnych norm grypserskich. Uprawnienie pozwoliło grypsującym wybrnąć z wielu kłopotliwych sytuacji. Dlatego przywilej upowszechnił się, stanowi o sile tej grupy (M. Kamiński, 2006, s. 257).

Analiza zadań (formułowanych w programach) związanych z kształtowaniem pożądanych właściwości osobowości wskazuje, że zalecenia dotyczące kształtowania odpowiedzialności za dokonywane wybory formułowane były w stosunku do 5,4% dorosłych, natomiast wobec 84,8% pierwszy raz karanych i 89,2% recydywistów nie formułowano żadnych zadań (A. Szymanowska, 2003, s. 240). Zaprezentowane dane nie napawają optymizmem. Pozwalają jednak dostrzec rażącą skromność w zakresie oddziaływań, które mogłyby determinować zaangażowanie w uczestnictwo w podkulturze grypserskiej.

III/2.1. D/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,93$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,201$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji.

Hipoteza potwierdziła się.

Grupa grypserska wymaga od swoich członków określonych postaw wobec osób zaliczanych do grupy obcej. Presja grupy jest wystarczająco silna, aby wyegzekwować przestrzeganie norm (Szaskiewicz, 1997, s. 63 i nast.). Zakres formułowanych w indywidualnych programach zaleceń mogących determinować zaangażowanie wobec grupy obcej jest stosunkowo niewielki. Z analizy A. Szymanowskiej (2003) wynika, że zadania związane z kształtowaniem pożądanych właściwości osobowości formułowano jedynie wobec 15,2% dorosłych przebywających pierwszy raz i 8,1% recydywistów (A. Szymanowska, 2003, s. 240). Także zalecenia mające na celu kształtowanie właściwych postaw wobec współskazanych formułowano niezbyt często, a mianowicie w stosunku do 8,6% przebywających pierwszy raz, natomiast nie formułowano takich zaleceń wobec recydywistów (A. Szymanowska, 2003, s. 236). Przytoczona argumentacja wyjaśnia rezultat badawczy.

III/2.1. E/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,50$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,141$. Wartości obliczeniowe są niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Podobieństwo, znaczna częstotliwość dobrych kontaktów, przyjemne skojarzenia oraz udane współdziałanie zaliczane są przez Cialdiniego do czynników nasilających działanie reguły lubienia (R. B. Cialdini, 2001 s. 157 i nast.). Wydaje się, że wskazane czynniki mogą odgrywać istotną rolę w nasilaniu tendencji do ulegania wpływowi społecznemu wśród grypsujących. Przemowny wpływ grupy na jednostkę podkreśla również Kazimierz Pospiszyl (K. Pospiszyl, 1998, s. 25 i nast.). W przypadku grypsujących słowa te nabierają szczególnego znaczenia, ponieważ ci skazani przynależą do grupy, której system wartości pozostaje w rażącej sprzeczności z systemem norm zwyczajnych ludzi. Wielu znawców zagadnienia podkreśla potrzebę dopasowania oddziaływań resocjalizacyjnych do osobowości skazanego (K. Pospiszyl, 1998, s. 182-184). Kazimierz Pospiszyl dostrzega rolę profesjonalizmu wychowawcy w projektowaniu indywidualnego oddziaływania (Tamże). W przypadku grypsujących punktem „zачepienia” jest deklaracja uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu, która może stanowić bazę wyjściową do formułowania zaleceń, stawiania celów etapowych, rozliczania z wykonania zadań, a wszystko po to, aby osiągnąć zamierzony cel końcowy. Zdaniem Adama Stankowskiego (2005), wychowawca (opierając się na czteroczynnikowej teorii wychowania) podejmując się projektowania indywidualnego procesu oddziaływania, powinien uwzględniać: środowisko, osoby znaczące (autorytety), przejawianą przez podmiot aktywność oraz właściwości psychofizyczne wychowanka (A. Stankowski, N. Stankowska, 2005, s. 134). Zdaniem Piotra Stępniaaka (2001), wychowanie w warunkach zakładu karnego jest niezwykle trudne, o ile w ogóle możliwe. Trudno nie zgodzić się ze słowami P. Stępniaaka, zwłaszcza wobec tej kategorii skazanych. Ten sam autor, pomimo wyrażanych wątpliwości, utrzymuje, że nie należy rezygnować z wychowania. Wskazuje także, że wzmocnienie oddziaływań wychowawczych działaniem wspomagającym, zwiększa szansę społecznej adaptacji po wyjściu na wolność (P. Stępniaak, 2001, s. 8-9). Wydaje się, że oddziaływania wychowawcze wobec grypsujących powinny skupiać się na osłabieniu wpływu środowiska i osób znaczących grupy własnej, co nie jest łatwe.

III/2.1. E/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,60$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,156$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Wydaje się, że oddziaływania w ramach indywidualnych programów (o ile względy bezpieczeństwa nie stoją na przeszkodzie) powinny odbywać się w warunkach wspólnego osadzania przedstawicieli obu grup, organizowania wspólnych zajęć, generalnie – unikania izolowania przeciwstawnych grup. Praktyka penitencjarna pokazuje, że mieszanie naprawdę się opłaca, czego przykładem jest rozwiązanie poważnego konfliktu między skazanymi, właśnie dzięki tworzeniu cel „mieszanych” (Breitenbach G., Seroczyński R., 2005, s. 23). Sprawa rozmieszczenia skazanych nie jest jednak taka prosta, ponieważ należy brać pod uwagę wiele czynników. Potrzeba wspólnego osadzania grypsujących z niegrypsującymi wynika z wytycznych dotyczących przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury więziennej (nie stanowi jednak wymogu formalnego, Art. 82. § 2. k.k.w.). Również ustawodawca eksponuje potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa osobistego wszystkich skazanych (Art. 82. § 1. k.k.w.). Ponadto, pojawiają się nowe kryteria, jak choćby konieczność uwzględniania palenia tytoniu czy system odbywania kary (R. Musidłowski, 2001, s. 12). Zmiana stosunku grypsującego do przedstawiciela grupy obcej nie wydaje się łatwą do zrealizowania. Natomiast wgląd w zalecenia, stawiane zadania oraz sposób realizacji indywidualnych programów nie upoważnia do optymizmu. Trudno bowiem oczekiwać wewnętrznej przemiany grypsującego, jeśli zadania formułuje się bardzo ogólnie i bez głębszego namysłu (często takie same stawia się skazanym odbywającym karę w systemie zwykłym), np. przeczytać wskazaną książkę, napisać streszczenie, wykonać gazetkę ścienną lub uzyskać wniosek nagrodowy. Sprawą istotną jest również liczebność grup wychowawczych (ponad setka skazanych w oddziale nie jest przypadkiem odosobnionym) i warunków pracy wychowawcy (E. Petruk, 2007, s. 14-15). Elżbieta Petruk wskazuje również uwagę na pewien aspekt realizacji indywidualnych programów, często pomijany w analizach skuteczności indywidualnych programów, a mianowicie, implikacje zmian wychowawców w trakcie realizacji programu. Indywidualny program został opracowany przez konkretnego wychowawcę na podstawie przeprowadzonej diagnozy i stanowi wynik przemyśleń konkretnego

człowieka. Przemieszczenie skazanego na inny oddział oznacza kontynuację procesu przez innego lidera (takich przemieszczeń jest zazwyczaj wiele), który niekoniecznie musi podobnie widzieć sposób realizacji programowanego oddziaływania. Cytowana autorka dostrzega ponadto, że kolejni wychowawcy nie wracają do diagnozy. Dalsze modyfikacje programów polegają na zleceniu następnych ogólnie formułowanych zadań (związanych z podtrzymywaniem kontaktów z osobami bliskimi, uczestnictwem w zajęciach sportowych) - które nie mają nic wspólnego z oddziaływaniem programowanym (Tamże). Poza tym, niejednokrotnie sam podmiot oddziaływań nie pamięta nawet postawionych przed nim zadań. Uwarunkowania i sposób realizacji oddziaływań programowanych wiele wyjaśniają.

III/2.1. F/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,20$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,221$. Wartości obliczeniowe są za niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazani grypsujący korzystają z dobrodziejstw związanych z uczestnictwem w grupie. Względna solidarność grupowa w znacznym stopniu minimalizuje niedogodności wynikające z braku możliwości zaspakajania wielu potrzeb - nie rozwiąże jednak wszystkich problemów związanych z brakiem „dojścia” do wartości „cenionych”. Zatem, pozostaje droga nielegalna, która jest tym łatwiejsza, im większe przeludnienie jednostek penitencjarnych. Problem sygnalizowany m. in. przez Zenona Grejnera (2002), na przykładzie Aresztu Śledczego w Krakowie, gdzie dodatkowym utrudnieniem dla SW jest lokalizacja aresztu (w samym mieście). Do cel mieszkalnych docierają narkotyki, leki psychotropowe, anaboliki w sposób coraz bardziej wyszukany. Służba więzienna nie jest w stanie wychwycić wszystkich przypadków przemytu. Przede wszystkim, ze względu na potencjalne drogi (możliwości) dostępu, związane m. in. z widzeniami, udziałem w czynnościach procesowych, przemieszczaniem się między jednostkami, przepustkami, zatrudnieniem na zewnątrz zakładów, dostarczaniem paczkami oraz korespondencją (Z. Grejner i in., 2002, s. 12-13). Skazani wyszukują coraz lepsze sposoby przemykania przedmiotów. Zasygnalizowany problem przeludnienia, był tematem wiodącym ostatniego Kongresu Penitencjarnego. Naukowcy wskazali, że jednostki penitencjarne

w obecnym kształcie realizują wyłącznie funkcję izolacyjną. Posłannictwo SW zostało ograniczone do funkcji ochronnej i zapewnienia skazanym bezpieczeństwa (S. Lelental, 2007, s. 10-11). Trudno nie zgodzić się z tymi słowami. Jak bowiem realizować działalność resocjalizacyjną w sytuacji, kiedy ustawicznie narusza się przypadającą na skazanego normę 3 m² (najniższą wśród krajów UE). Naruszenie normy powierzchni implikuje naruszenie innych praw skazanych, w tym także dotyczących zachowania zdrowia (Tamże).

III/2.1. F/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,30$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,233$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza potwierdziła się.**

Skazani grypsujący niejednokrotnie wykorzystują przynależność grupową do realizacji swoich potrzeb poprzez wykorzystywanie słabszej pozycji „frajderów”. Strategia wykorzystywania niegrypsujących jest akceptowana przez grupę własną (M. Szaszkiwicz, 1997, s. 50). Uczestnictwo w indywidualnym programie najwyraźniej nie powoduje głębszych zmian w zachowaniach skazanych. Według A. Szymanowskiej (2003), stosunkowo niewielu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej podawało pragnienie zmiany pewnych cech jako przyczynę uczestnictwa w indywidualnym programie –18,3% (A. Szymanowska, 2003, s. 188). Znacznie częściej (w przypadku przebywających pierwszy raz) przyczyną deklaracji okazała się sugestia wychowawcy (39,8%) czy osobiste korzyści (26,9%), natomiast recydywiści, decydując się na uczestnictwo w programie, kierowali się przede wszystkim przewidywanymi korzyściami (Ibidem). Podane wyniki nie uwzględniają przynależności kastowe, dają jednak pewien wgląd w motywy deklaracji uczestnictwa w programach. Wiele wskazuje, że kultywowanie zasadom grupowym (źródło nagród grupowych) jest czynnikiem utrudniającym zmiany w zachowaniach grypsujących wobec niegrypsujących. Dostrzegalny jest raczej brak niż pragnienie zmian w zachowaniach wobec grupy obcej. Trudno też dopatrzeć się znaczącego oddziaływania ukierunkowanego na zmianę (przynajmniej zachowań) wobec niegrypsujących, mającego egzemplifikację w postaci konkretnego zapisu w programie. Natomiast z analizy sformułowanych zaleceń wynika, że: wiele zadań sformułowanych jest bardzo ogólnie, w wielu programach nie uwzględniano możliwości uczestnictwa

z zajęciach psychokorekcyjnych, sporo zaleceń pokrywa się z zadaniami formułowanymi dla skazanych odbywających karę w systemie zwykłym (A. Szymanowska, 2003, s. 331; E. Petruk, 2007, s. 14-15). Powyższy wywód rzuca pewne światło na przyczyny uzyskanego rezultatu badawczego.

III/2.2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Próba badawcza dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych niegrypsujących.

Charakterystyka próby badawczej

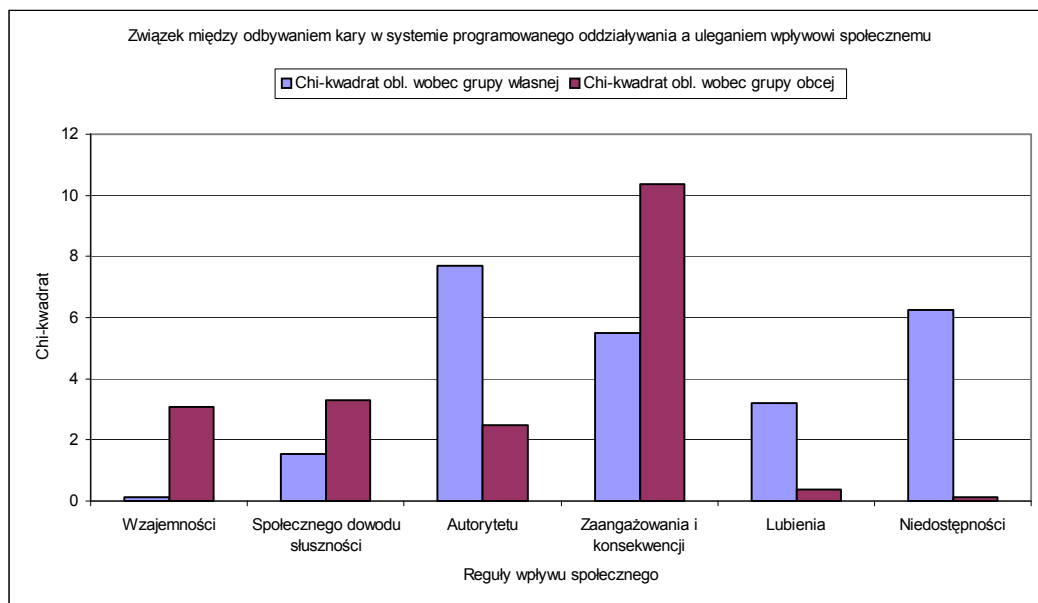
Badaniami objęto zbiorowość 420 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 do 61 lat. Zatem, są to dorośli w rozumieniu prawa karnego, choć rozpiętość wieku jest znaczna. Średnia wieku dorosłych nieznacznie przekraczała 30 lat. W analizowanej grupie dorosłych 408 badanych uzyskało wynik w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów oraz 12 dorosłych wynik powyżej 7. punktów. Do analizy statystycznej wykorzystano wyniki 408 badanych. Czas pobytu dorosłych w warunkach izolacji więziennej - po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów - wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił 1 miesiąc, zaś najdłuższy przekraczał 23 i pół roku. Średni czas pobytu w izolacji nieznacznie przekraczał 3 lata. Spośród 408 badanych, 190 dorosłych przebywało pierwszy raz w izolacji więziennej (46,57%), dla 218 skazanych był to już kolejny pobyt w jednostce penitencjarnej (53,43%). Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 2. skazanych wykształcenie gimnazjalne (0,49%); 158. skazanych podstawowe (38,72%); 166. skazanych zasadnicze zawodowe (40,69%); 75. skazanych średnie (18,38%);

5. skazanych wyższe (1,23%); w przypadku 2. skazanych nie ustalono wykształcenia (0,49%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań przedstawiłem na wykresie.

Wykres 14. Wartości chi-kwadrat w próbie 408 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

III/2.2. A/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,12$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,017$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Skazany powinien dostosować się do wymogów podkultury więziennej, które w pewnych zakresach pokrywają się z zasadami obowiązującymi w podkulturze grypserskiej (M. Kamiński, 2006, s. 86 i nast.). Dotyczą one wielu podstawowych rozstrzygnięć, które w więzieniu nabierają wielkiego znaczenia z powodu zagęszczenia cel mieszkalnych. Więźniowie posługują się swoim językiem, pielęgnują miejscowe obyczaje. Nadają zachowaniom specyficzną interpretację (Tamże). „Grupa” także monitoruje zachowania niegrypsujących, ale kontrola nie ma tak rygorystycznego charakteru, jak ma to miejsce w przypadku grupy grypserskiej.

Zdaniem A. Szymanowskiej (2003), dorośli deklarujący chęć uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu przejawiali zainteresowanie samym programem, nie wykazywali jednak inicjatywy, pozostawiając rozwiązania koncepcyjne wychowawcom - 77,2% (A. Szymanowska, 2003, s. 191). Jednakowoż wszyscy potrafili dostrzec korzyści z uczestnictwa w programie (Ibidem). Prezentowane dane nie uwzględniają uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, mimo to, dają pewien wgląd w uwarunkowania. Wydaje się, że niegrypsujący powinni być podatniejszym podmiotem oddziaływań niż grypsujący. Okolicznością sprzyjającą będzie mniejszy opór grupy własnej oraz dobrowolna deklaracja uczestnictwa w programie. Sprawą najwyższej wagi jest wzbudzenie w skazanym chęci współdziałania w procesie poprawy postępowania (K. Pospiszyl, 2002, s. 64). Pomimo wielu negatywnych ocen realizacji procesu resocjalizacji w warunkach izolacji, w wielu zakładach realizowane są programy autorskie, które przynoszą oczekiwane zmiany w postawach skazanych. Według Krzysztofa Linowskiego i Izydora Wysockiego (2006), polska rzeczywistość penitencjarna, postawy wielu ludzi manifestujące chęć twórczego działania i otwartość obrały właściwy zwrot (K. Linowski i I. Wysocki, 2006, s. 313). W indywidualnych programach pojawiają się zalecenia uczestnictwa w programach korekcyjnych (z rzadka!), które m. in. prowadzą do zmniejszenia się agresji u skazanych, pojawienia się postaw prospołecznych. Przykładem takiej inicjatywy autorskiej jest program „Leczenie z przemocy”, którego realizację rozpoczęto w styczniu 2001 roku w Areszcie Śledczym w Radomiu (K. Linowski i I. Wysocki, 2006, s. 113). Analiza efektów oddziaływania (styczeń 2002) wskazuje na pozytywne zmiany w postawach skazanych, które manifestują się m. in.: zwiększeniem natężenia postaw prospołecznych, intensyfikacją dojrzałych mechanizmów obronnych (przy równoczesnym spadku intensywności niedojrzałych mechanizmów obronnych), zwiększeniem aktywności własnej, ustąpieniem agresywności oraz zdecydowaną poprawą zachowania skazanych objętych programem (K. Linowski, I. Wysocki, 2006, s. 316). Powyższe fakty ujawniają przyczyny niewielkiej efektywności oddziaływań wychowawczych.

III/2.2. A/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,08$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,087), że wraz z zaangażowaniem

w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, wzrasta uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Postawy niegrypsujących wobec grupy obcej są w znacznym stopniu determinowane przez normy grupowe (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiewicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Barbara Stańdo-Kawecka (2006) podkreśla, że terazniejsza podkultura grypserska jest w znacznym stopniu „udomowiona”, mniej sadystyczna, zmniejszyła się również siła jej oddziaływania (B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11). Jest osłabiona, ale nie bezsilna. Dlatego słusznie Henryk Machel (2003) postuluje, aby wśród zaleceń programów znalazły się zadania związane z rozmieszczeniem skazanego we właściwym mikrośrodku - ażeby minimalizować prawdopodobieństwo przyjęcia oferty uczestnictwa w podkulturze grypserskiej (H. Machel, 2003, s. 248). Autor zwraca również uwagę na potrzebę precyzowania zaleceń związanych z zapewnieniem skazanemu bezpieczeństwa, które bezpośrednio wiążą się z sytuacją skazanego w społeczności więziennej. Wskazania mogą dotyczyć postępowania w sytuacjach trudnych, zachowania w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa osobistego, wskazywania właściwych strategii kształtowania relacji ze skazanymi (Ibidem). Wychowawca powinien formułować zadania dla skazanego, które między innymi powinny sprowadzać się do odmowy uczestnictwa w podkulturze grypserskiej. W oddziaływaniach związanych z realizacją indywidualnego programu, dostrzega się potrzebę uczestnictwa skazanych w programach psychokorekcyjnych, odpowiednio do potrzeb korekcyjnych (B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11). Jako przykład, może posłużyć program readaptacji społecznej *Cztery pory roku* – realizowany na terenie oddziału zewnętrznego AŚ w Słupsku (M. Wójcik, 2005, s. 6). Kolejnym przykładem jest *Podlaska Atlantyda* – program realizowany w Areszcie Śledczym w Hajnówce – w ramach tego programu skazani uczą się tolerancji i szacunku dla odmienności (A. Cyruk, 2005a, s. 6).

Rezultat badawczy wskazujący, że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań wzrasta uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej, może być sygnałem nadmiernej uległości wobec grypsujących, co powinno skłaniać do formułowania zaleceń modyfikujących postawy wobec tej grupy skazanych. Tak powinno być, lecz tak nie jest. Do takiego stwierdzenia upoważnia literatura przedmiotu.

III/2.2. B/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,54$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,062. Wartości obliczeniowe są za niskie, aby dopatrywać się tendencji.
Hipoteza nie potwierdziła się.

Nie ulega wątpliwości, że sama izolacja skazanych nie doprowadzi do pozytywnych zmian w ich osobowości, można się nawet spodziewać, że zmiany będą postępowały w kierunku głębszej demoralizacji (A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 209). Uczestnictwo w indywidualnym programie powinno prowadzić do pozytywnych zmian w podmiocie oddziaływań. Zakładając, że takie zmiany są potrzebne, rezultat badawczy nie napawa optymizmem, ponieważ może wskazywać, że całokształt podejmowanych oddziaływań nie spowodował zmiany oceny, w aspekcie przypisywania słuszności, zachowaniom skazanych. Kwestia efektywności indywidualnych programów była niejednokrotnie podejmowana w literaturze przedmiotu. Niezwykle cenne uwagi wyraża Anna Domańska i Jan Szałański (2004), wskazując wiele trudności piętrzących się na drodze wdrażania idei programowanego oddziaływania. Wśród najważniejszych badacze wymieniają m. in.: zbyt dużą liczbę skazanych przypadającą na jednego wychowawcę (w 1998 roku na jednego wychowawcę przypadało 36, obecnie przypada nawet 90 skazanych); równie niekorzystnie przedstawia się relacja funkcjonariuszy do osadzonych (w 1990 roku relacja kształtowała się na poziomie 1:1,8, obecnie na jednego funkcjonariusza przypada więcej niż 3,6 osadzonego); niewystarczające możliwości czasowe i lokalowe; kompetencje osobiste wychowawców oraz wyposażenie zakładów (A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 211 i nast.). Na postawione przez siebie pytanie, czy można w tych warunkach z powodzeniem realizować ideę programowanego oddziaływania, autorzy odpowiadają – nie. W pełni zgadzam się z przytoczonymi opiniami. Jako praktyk wielokrotnie miałem możliwość zaobserwowania nawet bardziej niekorzystnych relacji - 115 osadzonych przypadających na młodego i niedoświadczonego, młodszego wychowawcę - wcale nie jest taką rzadkością. Przytoczone dane nie konstruują optymistycznego obrazu rzeczywistości wychowawczej polskich zakładów karnych. Dążenie do obiektywnego przedstawienia sytuacji, nakazuje ukazywać realia. Mimo tak niekorzystnych uwarunkowań, wielu funkcjonariuszy SW niezwykle rzetelnie traktuje swoją pracę.

III/2.2. B/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,30$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,090), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W ostatnich latach obserwuje się poprawę w relacjach między grupami, co implikowane jest m. in. słabością podkultury grypserskiej (J. Kozieł, 1998, s. 467-468; B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11; M. Kamiński, 2006, s. 255-258). Bez wątplenia, zmiany nie sięgają aż tak daleko, aby zmienić stereotypowe postrzeganie „ludzi”. Rezultat badawczy (w postaci tendencji) wydaje się sugerować, że podejmowane oddziaływania przynoszą pożądany efekt – pojawienie się tendencji w postaci zmniejszania się uległości powodowanej działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej. Funkcjonowanie niegrypsującego w więzieniu o mocno rozwiniętej podkulturze może się okazać wyjątkowo silnym przeżyciem (M. Kamiński, 2006, s. 60 i nast.). Rola wychowawcy jest wyjątkowo ważna dla tych, którzy samodzielnie nie poradzą sobie, których rozwój jest zagrożony (A. Stankowski, 2002, s. 138). Stąd zalecenia, aby do czasu opracowania indywidualnego programu oddziaływań nie dopuścić do przyjęcia przez skazanego oferty uczestnictwa w podkulturze grypserskiej (H. Machel, 2003, s. 248). Drogą do realizacji tego celu jest właściwe rozmieszczenie w celi mieszkalnej, właściwy dobór składu osobowego grupy spacerowej (i innych grup formalnych). Jak wynika z analizy badań A. Szymanowskiej (2003), 77,2% skazanych oddaje wychowawcy inicjatywę w konstruowaniu indywidualnego programu (A. Szymanowska, 2003, s. 191). Wychowawca, w oparciu o diagnozę, ma możliwość takiego projektowania oddziaływań, aby zrealizować zamierzony cel. Wielu badaczy wskazuje jednak, że jakże często wychowawcy nie projektują programów w sposób należyty (A. Szymanowska, 2003, s. 331; A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 217). Wśród zarzutów wymienia się, zwłaszcza nie uwzględnianie w programach możliwości uczestnictwa skazanych w programach socjoterapeutycznych i psychokorekcyjnych (A. Szymanowska, 2003, s. 331). A zatem, nie wykorzystuje się oddziaływań stwarzających szansę nabywania i rozwijania

kompetencji interpersonalnych oraz umożliwiających korygowanie postaw (Tamże, s. 331). Myślę, że w projektowaniu indywidualnych programów nie poświęca się należytej uwagi problemowi modyfikacji relacji między grupami, zastępując profesjonalne oddziaływania, formułowaniem zaleceń, które brzmią w sposób następujący: „1. Utrzymywanie więzi z rodziną przez widzenia i korespondencję; 2. Przestrzeganie regulaminu zakładu karnego; 3. Napisz pracę na temat: „Co doprowadziło mnie do przestępstwa?” (...) (A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 217). Powyższe ustalenia czynią rezultat badawczy zrozumiałym.

III/2.2. C/1. System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 7,70$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie. Ujemna wartość D (- 0,138) oznacza, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Cytowany uprzednio Grzegorz Kudlak (2006) podaje, że osadzeni, spośród postaw wartościujących, wybierają jeden z typów człowieka, wyróżnionych przez G. W. Allporta, tj. typ człowieka estetycznego (G. Kudlak, 2006, s. 103). Typ estetyczny próbuje doświadczanym wartościom nadawać określony akcent oraz jest pejoratywnie nastawiony do logicznej, pojęciowej wiedzy (por. S. Siek, 1993). Typ estetyczny, zdaniem Kudlaka, jest charakterystyczny dla skazanych (G. Kudlak, 2006, s. 103). Cechy charakterystyczne typu estetycznego, w pewnym sensie, zdają się tłumaczyć stosunek skazanych do autorytetów.

Uzyskany rezultat badawczy może także wskazywać na pozytywny wpływ oddziaływań ukierunkowanych na korygowanie postaw. Pomimo uwarunkowań, które generalnie nie sprzyjają oddziaływaniom resocjalizacyjnym, wielu wychowawców wykazuje się pełnym zaangażowaniem, co przynosi z czasem sukcesy. Wielu wychowawców realizuje programy autorskie, wielu pozytywnie oddziałuje na skazanych autorytetem własnym. O powodzeniu oddziaływania (w ramach indywidualnego programu) rozstrzyga wiele czynników, brak również zgody wśród badaczy w kwestii samej oceny efektywności programowanego oddziaływania (J. Dąbrowska, 2001, s. 32). Spośród wielu zamierzeń formułowanych w ramach programów warto wyróżnić zalecenia dotyczące: osadzania minimalizującego wpływ

skazanych mocno związanych z podkulturą więzienną, zwiększania odporności na pejoratywne wpływy współskazanych, kształtowania zachowań prospołecznych, dążenia do ukształtowania realistycznej percepcji otaczającego świata, przywracania wiary w drugiego człowieka, podejmowania działań mających na celu przywrócenie poprawnych relacji z osobami bliskimi, zachęcania do kreatywnej aktywności ukierunkowanej na dokonywanie zmiany samego siebie (Tamże, s. 32-34). Indywidualne programy obejmują również zadania związane z kształtowaniem właściwych postaw wobec praw innych ludzi oraz skazanych (A. Szymanowska, 2003, s. 236). Nie tracąc kontaktu z rzeczywistością, warto przyjąć wariant optymistyczny – w postaci możliwości zmiany człowieka. Przyjęcie takiego stanowiska daje szansę zmiany przynajmniej tych, których deklaracja stanowi odzwierciedlenie nastawienia wobec proponowanego procesu zmian.

III/2.2. C/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,47$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,078$. Wartości obliczeniowe są za niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Ustalenia w literaturze przedmiotu uprawniają do stwierdzenia, że dla niegrypsujących uczestnicy podkultury gryperskiej nie stanowią autorytetu, co spowodowane jest m. in. znajdującymi odzwierciedlenie w zachowaniach postawami grypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Zalecenia formułowane w indywidualnych programach, związane z implikacjami funkcjonowania w społeczności więziennej grypsujących, sprowadzają się do kontrolowania grup formalnych w których przebywa niegrypsujący, aby w pierwszej fazie pobytu uchronić go przed przyjęciem oferty uczestnictwa w podkulturze gryperskiej (co nie do końca jest możliwe), natomiast w trakcie całego pobytu nie dopuścić do negatywnych przejawów podkultury gryperskiej. Formułowane zalecenia, sugestie i stawiane zadania wynikają z potrzeb korekcyjnych, sytuacji skazanego w społeczności więziennej. Mogą to być sugestie związane z funkcjonowaniem w więzieniu, zachowaniem w sytuacjach trudnych. Zdaniem H. Machela (2003), formułowanym

zadaniom powinna przyświecać generalna zasada – powinny one pobudzać aktywność własną skazanych i przysposabiać do samokontroli (H. Machel, 2003, s. 248-249).

III/2.2. D/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 5,51$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Należy jednak dopatrywać się silnej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,118), że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zdaniem T. Szymanowskiego, J. Górskiego (1982), negatywne zmiany w osobowości rozpoczynają się z czasem, kiedy skazani zaczynają się koncentrować na rzeczywistości więziennej i wartościach w niej cenionych (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280). Uzyskany rezultat badawczy (chi-kwadrat przybliżył się do wartości krytycznej) może świadczyć, że w badanej grupie skazanych wzrost zaangażowania w opracowanie i realizację spowodował pojawienie się tendencji świadczącej o spadku zaangażowania w sprawy grupy własnej. Taka interpretacja świadczyłaby o pozytywnym wpływie oddziaływań w ramach indywidualnych programów oddziaływań, sugerując w pewnym sensie, brak przemieszczenia koncentracji ze spraw wolnościowych na więzienne. Takie przypuszczenie można jednak formułować z wielką ostrożnością. Choć nie jest ono całkiem bezpodstawne. W art. 67. § 3. k.k.w. ustawodawca wskazuje, że w oddziaływaniu na skazanych uwzględnia się m. in. podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym (zalecenie wyjątkowo często formułowane w indywidualnych programach). Wydaje się, że właśnie ten rodzaj oddziaływań może odgrywać kluczową rolę. Zwłaszcza realizowany w postaci rozmów telefonicznych, o których mowa w art. 105. §1. i art. 105b. §1. k.k.w. Rzeczywistość więzienna nie pozostawia żadnych wątpliwości, że ta forma kontaktu ze światem zewnętrznym odgrywa ogromne znaczenie w życiu skazanych, wpływając na ich funkcjonowanie w warunkach izolacji więziennej. Będąc utrapieniem dla oddziaływanych, jest dobrodziejstwem dla skazanych, które prawdopodobnie przyczynia się do odsunięcia w czasie koncentracji na sprawach związanych z więzieniem.

III/2.2. D/2. System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 10,36$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,161$. Uzyskany rezultat badawczy wskazuje, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, wzrasta uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Presja grypsujących jest wystarczająco silna, aby w znakomitej większości przypadków podporządkować sobie niegrypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkievicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Dlatego słuszne są postulaty Henryka Machela (2003), aby w ramach programów formułować zalecenia związane z rozmieszczeniem skazanego we właściwym mikrośrodkowisku, mające zabezpieczyć skazanych przed przyjęciem oferty uczestnictwa w podkulturze grypserskiej (H. Machel, 2003, s. 248). Ważne są również postulaty związane z zapewnieniem skazanemu bezpieczeństwa (pozostające w związku z sytuacją skazanego w społeczności więziennej). Mogą one dotyczyć sugestii postępowania w sytuacjach trudnych oraz zagrożenia bezpieczeństwa osobistego (Ibidem). Wychowawca powinien również formułować zadania dla skazanego, które między innymi powinny sprowadzać się do odmowy uczestnictwa w podkulturze grypserskiej. Podobne zalecenia wskazuje również J. Dąbrowska (2001), za którą wymienię zadania zamierzające do uodpornienia na negatywne wpływy współskazanych, skłanianie do refleksji nad własnym życiem, motywowanie do doskonalenia siebie (J. Dąbrowska, 2001, s. 33-34).

Wzrostu uległości powodowanej działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej, nie należy traktować jako zmiany postawy wobec grypsujących. W pewnym sensie wynik zaskakuje, choć poddaje się racjonalnemu wytłumaczeniu. Deklaracja w indywidualnym programie zapewne wywołuje początkowe zaangażowanie, które następnie „zapuszcza korzenie” - skazani mogą dodawać nowe uzasadnienia utwierdzające ich w przekonaniu, że podjęli słuszną decyzję (R. B. Cialdini, 2001, s. 108). Wzrost zaangażowania w realizację programu może przekładać się z czasem na konkretne rezultaty. Skazany ma coraz więcej do stracenia, przybliża się chwila uzyskania oczekiwanej gratyfikacji. Wychowawcy oceniając

sposób realizacji programu, poddają ocenie także szeroko rozumiane relacje z innymi skazanymi (np. prezentowanie postaw prospołecznych). Jest wielce prawdopodobne, że to właśnie dążenie do celu, jaki przyświecał deklaracji uczestnictwa w programie, wywołuje uległość wobec grypsujących w zakresie zachowań powodowanych działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji.

III/2.2. E/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,20$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Co najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,089), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Biorąc pod uwagę przyczynę pobytu skazanego w warunkach izolacji więziennej, można z dużym prawdopodobieństwem sformułować wniosek, że resocjalizacja powinna prowadzić do zmiany, przynajmniej części, systemu wartości skazanych (K. Pospiszył, 1998, s. 25 i nast.). Idąc dalej tym tokiem rozumowania, można oczekiwać, że pozytywny przebieg resocjalizacji powinien prowadzić do braku akceptacji dla postępowania skazanych. Trudno bowiem oczekiwać, aby ktoś lubił człowieka prezentującego nieakceptowane zachowania. Literatura przedmiotu ukazuje raczej brak niż mnogość sukcesów w zakresie resocjalizacji. Zatem, rezultat badawczy jest zgodny z ustaleniami w literaturze przedmiotu - system programowanego oddziaływania raczej nie prowadzi do odwrócenia systemu wartości. Istotna jest jednak wskazana tendencja, która może być symptomem pozytywnych zmian w systemie wartości skazanych.

III/2.2. E/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,39$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = 0,031. Wartości obliczeniowe są niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Istnieją przesłanki, które upoważniają do stwierdzenia, że oddziaływania w ramach indywidualnych programów (o ile względy bezpieczeństwa nie stoją na przeszkodzie) powinny odbywać się w warunkach wspólnego osadzania przedstawicieli obu grup,

organizowania wspólnych zajęć, słowem – unikania izolowania przeciwstawnych społeczności. Praktyka penitencjarna potwierdza słuszość wskazanej strategii, choć nie ulega wątpliwości, nie jest to łatwe (Breitenbach G., Seroczyński R., 2005, s. 23). Konsekwencje rozdziału ludzi na należących do grupy własnej i grupy obcej są zazwyczaj niekorzystne, przyczyniając się do faworyzowania grupy własnej, postrzegania członków grupy obcej jako podobnych do siebie (E. Aronson, 1997, s. 180-181). Innym następstwem może być postrzeganie należących do grupy obcej jako gorszych oraz powstawanie uprzedzeń. Jak powiada Elliot Aronson (1997), przeobrażenia w zachowaniach mogą implikować zmiany w postawach (Tamże, s. 406). Zdaniem Muzafera Sherifa (1956), jednym ze sposobów rozwiązania konfliktu między grupami jest wytworzenie sytuacji problemowej, której rozwiązanie może przynieść tylko współdziałanie obu grup (M. Sherif, 1956, podają za: E. Aronson, 1997, s. 414). Znajomość prawd psychologicznych uzasadnia przyjmowane rozwiązania. Realizacja celów ustalonych w ramach indywidualnych programów wymaga korzystnej atmosfery. W art. 67. § 1. k.k.w. ustawodawca wymienia na pierwszym miejscu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw. Realizacja tego celu w znacznym stopniu zabezpiecza niegrypsujących przed przyjęciem oferty grypsujących, nasileniem uległości wobec grupy obcej.

III/2.2. F/1. System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 6,25$, co może oznaczać występowanie związku istotnego statystycznie. Ujemna wartość $D (-0,125)$ oznacza, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Rezultat badawczy może być implikacją oddziaływań podejmowanych w ramach indywidualnych programów, wśród których ustawodawca wymienia, zwłaszcza pracę, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne (art. 67. § 3. k.k.w.). Rzecz jasna, podejmowane oddziaływania uwzględniają fakt, że skazany jest podmiotem oddziaływań, jego prawa oraz indywidualne potrzeby korekcyjne. Szeroki zakres oddziaływań nie pozostaje bez wpływu na zakres realizowanych potrzeb. Indywidualny program oddziaływania (zaangażowanie w realizację) podlega okresowym ocenom

(Art. 95. § 3. k.k.w.). Ocenianiu podlega m. in. sposób wykonania nałożonych zadań, zachowanie wobec innych skazanych, zmiany w zachowaniu od czasu ostatniej oceny okresowej, stopień przestrzegania porządku i dyscypliny oraz wszelkie zachowania negatywne. Globalna ocena ma wpływ na podejmowane wobec skazanego decyzje, to znaczy nagradzanie (zgodnie z katalogiem nagród określonym w Art. 138. § 1. k.k.w.) lub karanie (zgodnie z rejestrem kar sprecyzowanym w Art. 143. § 1. k.k.w.) (J. Dąbrowska, 2001, s. 34). Zaangażowanie skazanego oznacza możliwość wpływania na warunki odbywania kary, co przekłada się na zakres zaspokajanych potrzeb, zmniejszając znacząco konieczność uwzględniania innych skazanych w kwestii realizacji własnych potrzeb.

III/2.2. F/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,13$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,018$. Wartości obliczeniowe są niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Wiele wskazuje na to, że skazani niegrypsujący nie są w stanie wykorzystać możliwości tkwiących w interakcjach z przedstawicielami grupy obcej w drodze do zaspakajania własnych potrzeb. Za takim stwierdzeniem przemawia to, co do tej pory zostało powiedziane na temat relacji między grupami. Niegrypsujący będą raczej dążyli do wykorzystywania potencjalnych możliwości tkwiących w relacjach z członkami grupy własnej lub osobami bliskimi – przez wzgląd na zdecydowanie bardziej partnerski rodzaj relacji i większe szanse powodzenia. Skazani zazwyczaj obiektywnie oceniają swoje szanse powodzenia (M. Kamiński, 2006, s. 190). Niedomagania związane z realizacją indywidualnych programów korespondują z poziomem zaspokojenia potrzeb. Wydaje się, że niska efektywność wykorzystywania środków oddziaływania penitencjarnego powoduje konieczność wykorzystywania możliwości tkwiących w relacjach z innymi skazanymi do zaspakajania potrzeb. Relacje z grypsującymi zazwyczaj nie zachęcają do współpracy. „Ludzie” nie nadają się na wspomagających w potrzebie.

6. 3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu

Prezentacja i analiza wyników badań własnych staje się bardziej klarowna, kiedy uwzględnimy podstawowy samopodział społeczności skazanych. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród skazanych stanowiłoby poważny błąd. A zatem, jeśli tylko próba badawcza będzie spełniać wymogi formalne - odpowiedź na postawiony problem będzie uwzględniać uczestnictwo w podkulturze grypserskiej.

III/3.1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

Próba badawcza dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

III/3.2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej ?

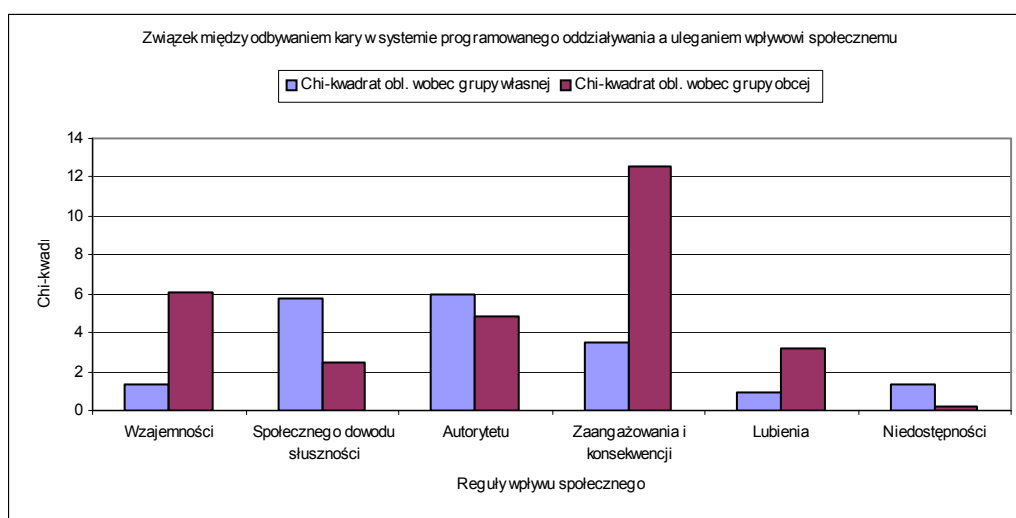
Próba badawcza dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych niegrypsujących.

Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 196 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 do 61 lat. A zatem, rozpiętość wieku jest znaczna. Średnia wieku dorosłych nieznacznie przekraczała 30 lat. W analizowanej grupie dorosłych: 190 badanych uzyskało wyniki w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów oraz 6 badanych wynik powyżej 7. punktów. Do analizy statystycznej wykorzystano wyniki 190 badanych. Czas pobytu dorosłych w warunkach izolacji więziennej (z uwzględnieniem wcześniejszych pobytów) wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił 1 miesiąc, zaś najdłuższy osiągnął 11 lat. Średni czas pobytu kształtował się na poziomie 2 lat i 11 miesięcy. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 2. skazanych wykształcenie gimnazjalne (1,05%); 60. skazanych podstawowe (31,6%); 87. skazanych zasadnicze zawodowe (45,8%); 35. skazanych średnie (18,4%); 5. skazanych wyższe (2,63%); w przypadku 1. skazanego nie ustalono wykształcenia (0,52%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 15. Wartości chi-kwadrat w próbie 190 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

III/3.2. A/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,34$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = 0,084$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zdaniem A. Szymanowskiej (2003), 77,2% dorosłych deklarujących chęć uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu przejawiało zainteresowanie samym programem, nie przejawiając jednak inicjatywy w jego opracowaniu (A. Szymanowska, 2003, s. 191). Najczęstszymi przyczynami uczestnictwa w programie (podawanymi przez skazanych) były: namowa wychowawcy - 39,8%, oczekiwane korzyści - 26,9% oraz chęć zmiany pewnych cech osobowości - 18,3% (Tamże, s. 188). Dostrzegając korzyści z uczestnictwa w programie, skazani wskazywali, zwłaszcza: możliwość uzyskania przepustek - 33,7%, sposobność uzyskania pracy - 23,9%, perspektywę uzyskania warunkowego zwolnienia - 13%, możliwość nauki - 8,7%, jasne kryteria udzielania nagród - 6,5%, możliwość zmiany stylu życia - 5,4%, przypuszczalność częstszego korzystania z zajęć kulturalno-oświatowych - 4,3% oraz możliwość podjęcia leczenia odwykowego - 2,1% (Tamże, s. 189). Analiza danych nie uwzględnia uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, niemniej jednak daje pewien wgląd w sytuację - wśród oczekiwanych korzyści związanych z uczestnictwem w programowanym oddziaływaniu - przeważają utylitarne. Stosunkowo niewielką grupą skazanych powodowało pragnienie zmiany swoich cech. Należy przyjąć ponadto, że zgodnie z wyróżnieniem, jakie dokonał Harold Kelley (1952), grupę własną dla niegrypsującego, należy traktować jako grupę odniesienia porównawczego (Podaję za: E. Włodarczyk, 2003, s. 124). Tego rodzaju grupa, w porównaniu z grupą odniesienia normatywnego, wywiera mniejszy wpływ na jednostki. Wpływ grupy własnej może być ograniczony m. in. ze względu na: jej niewielką zdolność przeciwstawienia się grupie obcej, mierny system kontroli grupy, dyskusyjną atrakcyjność grupy oraz wątpliwy stopień identyfikacji z grupą. Całokształt sytuacji może sprawiać, że skazany przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, może nie utożsamiać się jeszcze z grupą własną. Warunki panujące w polskich jednostkach penitencjarnych (o czym wspomniałem wielokrotnie) nie sprzyjają

realizacji procesu realizacji (J. Dąbrowska, 2001, s. 38-41). Rezultat badawczy jest zgodny z ustaleniami w literaturze przedmiotu.

III/3.2. A/2. System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 6,09$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie (na poziomie 0,05). Dodatnia wartość D (0,179) wskazuje, że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, wzrasta uległość powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej.

Hipoteza potwierdziła się.

H. Machel (2003), słusznie dostrzega potrzebę precyzowania w indywidualnych programach zaleceń związanych z zapewnieniem skazanemu bezpieczeństwa, które bezpośrednio wiążą się z sytuacją skazanego w społeczności więziennej (H. Machel, 2003, s. 248). Jest wiele czynników, które uzasadniają precyzowanie takich zaleceń. Według Joanny Dąbrowskiej (2001), przeludnienie zakładów oraz pogarszanie się relacji między liczbą skazanych i funkcjonariuszy ma poważne konsekwencje. A. Dąbrowska wymienia, w szczególności liczne utrudnienia ujawniające się w: realizowaniu indywidualizacji oddziaływań na skazanych; rozmieszczeniu osadzonych; przygotowaniu prawidłowej diagnozy; opracowywaniu indywidualnych programów; kontroli i oceny realizacji zadań wynikających z indywidualnych programów; stwarzaniu warunków do „normalnego” funkcjonowania w więzieniu; zapewnieniu opieki psychologicznej oraz prowadzeniu działalności zapobiegawczej, ukierunkowanej na rozpoznawanie atmosfery wśród skazanych i uniemożliwianiu przejęcia kontroli nad słabszymi osadzonymi (J. Dąbrowska, 2001, s. 39-41). Cytowana J. Dąbrowska, mówi wprost – w takich warunkach efektywna resocjalizacja nie jest możliwa (Ibidem).

Wpływ grupy na jednostki może ulegać nasileniu ze względu na pozycję grupy w społecznej stratyfikacji, potencjalność zastosowania kar, częstotliwość kontaktów, skupienie dużej liczby osób na małej przestrzeni oraz zwartość grupy (E. Włodarczyk, 2003, s. 125-126). Wiele wskazuje, że wymienione przez Ewę Włodarczyk czynniki mogą nasilać uległość niegrypsujących wobec grupy obcej. Tym bardziej, że czynniki te nie działają w odosobnieniu, stale należy uwzględniać implikacje przeludnienia zakładów.

Traktując wzrost tendencji do odwzajemniania się członkom grupy obcej, jako wynik oddziaływań skutkujący osiągnięciem jednego z celów wykonania kary pozbawienia wolności, tj. kształtowania społecznie pożądaných postaw (wym. w Art. 67. § 1. k.k.w.), to wynik byłby pozytywny. Czy jednak taka interpretacja jest słuszna? Konkurencyjne, moim zdaniem, wyjaśnienie skłania się ku przypuszczeniu, że deklaracja uczestnictwa w programie, traktowana jako początkowe zaangażowanie, spowodowała działanie reguły zaangażowania i konsekwencji, implikując uległość, która ulegając generalizacji, manifestuje się zwłaszcza wobec grupy obcej (dysponującej szerokimi możliwościami z zakresie „karania”).

III/3.2. B/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obt.} = 5,75$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Można jednak dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,174), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Sporządzenie projektu indywidualnego programu oznacza występowanie konieczności dokonania zmian w osobowości podmiotu oddziaływań. Uzyskany rezultat badawczy (chi-kwadrat przybliżyła się do wartości krytycznej) napawa optymizmem, ponieważ może wskazywać, że wzrost zaangażowania w opracowanie i realizację programu spowodował pojawienie się korzystnej tendencji – zmniejszenie się uległości powodowanej działaniem reguły społecznego dowodu słuszności. Występowanie niekorzystnych warunków nie oznacza jednak braku możliwości prowadzenia działalności resocjalizacyjnej. Wiele wskazuje na to, że skazani dorośli przebywający pierwszy raz stanowią grupę podatniejszą na oddziaływania niż młodociani i recydywiści. Jak podaje A. Szymanowska (2003), dorośli potrafili dostrzec wiele korzyści wypływających z uczestnictwa w indywidualnym programie. Wśród których wymieniali: perspektywę pracy, naukę, ale także, co wydaje się godne zainteresowania – okazję do refleksji, wprowadzenia zmian w swoim życiu (A. Szymanowska, 2003, s. 190). Należy również zauważyć, że uczestnictwo w programowanym oddziaływaniu dorosłych, w odróżnieniu od młodocianych, jest

aktem wolnego wyboru – co stanowi kolejny czynnik rokujący powodzenie oddziaływań. Sygnalizowana obecność potrzeby refleksji i pragnienia wprowadzenia zmian w swoim życiu stanowi korzystne podłoże realizacji zaleceń ukierunkowanych na dokonanie pozytywnych zmian, w oparciu o indywidualne potrzeby korekcyjne. Całokształt oddziaływań jest jednak realizowany w zakładzie o charakterze izolacyjnym, co zdaniem wielu badaczy, wyjątkowo niekorzystnie wpływa na powodzenie oddziaływań (A. Lewicka, 2002, s. 37).

III/3.2. B/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,50$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,116), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Uzyskany rezultat można zinterpretować w sposób wskazujący na brak wpływu całokształtu oddziaływań w ramach indywidualnego programu na sposób oceniania słuszności zachowań grypsujących. Zakładając, że przyznanie słuszności oznacza akceptację, to korzystnym wynikiem oddziaływań byłoby istotne zmniejszenie się wpływu działania reguły społecznego dowodu słuszności. Nie uzyskano jednak takiego wyniku, zaś pojawienie się słabej tendencji (w określonym kierunku) nie zadawała. Niekorzystne uwarunkowania realizacji idei programowanego oddziaływania mogą się ujawnić na wszystkich etapach realizacji, począwszy od przygotowania diagnozy stanowiącej podstawę przygotowania projektu, poprzez realizację procesu (modyfikowanie programu w zależności od potrzeb korekcyjnych, nadzorowanie i kontrolowanie realizacji zadań oraz ocena stopnia realizacji), a skończywszy na zamiśle włączenia osób bliskich przestępcy do udziału w procesie readaptacji (J. Dąbrowska, 2001, s. 30 i nast.). Zdaniem wielu badaczy, wychowawcy często projektują programy w sposób nieprofesjonalny (A. Szymanowska, 2003, s. 331; A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 217). Mała efektywność oddziaływań nie jest w stanie modyfikować uległości wobec grupy obcej. Natomiast wpływ grypsujących może się wzmacniać ze względu na pozycję grupy w społecznej stratyfikacji więzień,

potencjalność zastosowania kar, koncentrację skazanych na małej przestrzeni oraz zwartość grupy (E. Włodarczyk, 2003, s. 125-126). Trudno nie dostrzec siły tkwiącej w wymienionych czynnikach, zwłaszcza że, nie działają w odosobnieniu.

III/3.2. C/1. System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 6,02$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie. Ujemna wartość D (- 0,180) oznacza, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Zakładając, że autorytetem dla skazanych są inni skazani, to pożądanym wynikiem oddziaływań powinno być istotne osłabienie autorytetu grupy własnej. Uzyskany rezultat można zinterpretować w sposób wskazujący na korzystny wpływ całokształtu oddziaływań (w myśl art. 67. § 1. k.k.w. (...) wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu społecznie pożądanych postaw) – obniżanie siły autorytetu grupy własnej. Również w literaturze przedmiotu można się doszukać oznak zaangażowania tych dorosłych w realizację indywidualnych programów. Jak się bowiem okazuje, ta grupa skazanych, częściej niż młodociani i recydywiści, korzystała z nagrody w postaci zezwolenia na czasowe upuszczenie zakładu karnego bez dozoru na okres nie przekraczający 14 dni (na mocy art. 138. § 1. pkt 7 i 8 k.k.w. (A. Szymanowska, 2003, s. 209). Nie ulega wątpliwości, że jest to najbardziej ceniona przez skazanych nagroda, której otrzymanie obwarowane jest szeregiem wymogów, które musi spełnić skazany, co świadczy o pozytywnym funkcjonowaniu skazanego w więzieniu oraz pozytywnych rokowaniach w kwestii powrotu do zakładu w wyznaczonym czasie. Kontakt z osobami bliskimi może mieć wielce korzystny wpływ na pojawienie się motywacji do wewnętrznej zmiany, na co wskazują sami skazani (A. Lewicka, 2002, s. 36). Z analizy badań przeprowadzonych wśród byłych skazanych wynika również, że kontakt z naturą jest jednym z najważniejszych czynników sprzyjających socjalizacji (Ibidem). Prawidłowe funkcjonowanie człowieka związane jest z funkcjonowaniem w różnych grupach (przyczyniając się do rozwijania zdolności adaptacyjnych), zaś przebywanie w środowisku ludzi z analogicznymi

problemami, nie przyczynia się do wykształcenia społecznie pożądaných postaw (Ibidem). Wydaje się, że rolę pozytywnych kontaktów trudno przecenić.

III/3.2. C/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 4,84$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej można dopatrywać się tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,160), że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość powodowana działaniem autorytetu wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Podstawą przygotowania indywidualnego programu oddziaływań jest diagnoza penitencjarna, której celem jest ustalenie przyczyn niedostosowania oraz nieprzestrzegania norm prawa. Niezwykle ważny etap, ponieważ stanowi podstawę projektowania oddziaływań. W fazie wstępnej wychowawca posiłkuje się informacjami uzyskanymi od skazanego, z czasem wykorzystuje informacje pochodzące od kuratora, uzyskane z sądu oraz stanowiące treść wywiadów środowiskowych (J. Dąbrowska, 2001, s. 30). Podstawowe informacje wychowawca uzyskuje w trakcie rozmowy informacyjnej i wstępnej (zgodnie z Zarządzeniem Nr 2/2004 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 § 22. pkt 1. ust. 1 i 2). Istotnym źródłem informacji są również akta osobowe cz. A oraz akta archiwalne. Jest to etap niezwykle ważny, ponieważ błędy w tym stadium mają daleko idące konsekwencje, manifestując się przygotowaniem projektu nieadekwatnego do indywidualnych potrzeb korekcyjnych. Zdaniem badaczy, wychowawcy często projektują programy w sposób nieprofesjonalny (P. Szczepaniak, 2000, s. 40; A. Szymanowska, 2003, s. 331; A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 217). Formułowane zalecenia nie mogą się sprowadzać jedynie do ochrony przed przyjęciem oferty uczestnictwa w podkulturze grypserskiej oraz zapewnienia bezpieczeństwa. Rezultat badawczy (w postaci tendencji) wydaje się popierać słowa tych badaczy, którzy uważają, że przebywanie skazanych w środowisku ludzi z analogicznymi problemami nie przyczynia się do wykształcenia społecznie pożądaných postaw (A. Lewicka, 2002, s. 36). Najwyraźniej zaznacza się wpływ grypsujących, powodowany pozycją w społeczności więziennej, zwartością tej grupy, potencjalnością zastosowania kar, koncentracją skazanych na małej przestrzeni (E. Włodarczyk, 2003, s. 125-126).

III/3.2. D/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,49$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,137), że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej.

Hipoteza nie potwierdziła się.

Pojawienie się wskazanej tendencji może świadczyć, że kierunek zmian jest właściwy, choć efektywność oddziaływań nie jest wystarczająca. Problem niewielkiej efektywności oddziaływań penitencjarnych podejmuje wielu badaczy. Dostrzega go również Paweł Szczepaniak (2000), który na podstawie przeprowadzonych badań, stwierdza niską efektywność oddziaływań, wskazując jednocześnie przyczyny zjawiska. Jak podaje autor, w badanej próbie ogólna średnia efektywność kształtowała się na poziomie 50%, a system wykonywania kary pozbawienia wolności nie był poprawnie realizowany, także jego urzeczywistnienie nie przebiegało w pełnym zakresie. Główne zarzuty dotyczyły stopnia wykorzystania środków przewidzianych prawem. Jak się okazuje, niemalże połowa środków wskazanych przez ustawodawcę nie była stosowna lub wykorzystywana w stopniu nieznacznym. Wśród zaniedbywanych środków znajdują się: oddziaływanie za pośrednictwem czynników społecznych (wpływ pracowników zakładów zatrudniających skazanych, potencjałów tkwiących w samorządności i samopomocy skazanych); wpływ związany z działaniem specjalistycznym, tj. oddziaływanie terapeutyczne, rehabilitacja, stosowanie odstępstw regulaminowych, leczenie odwykowe (P. Szczepaniak, 2000, s. 38 i nast.). Postawione zarzuty są poważne, praktyka pokazuje jednak, że nie są bezpodstawne.

III/3.2. D/2. System programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 12,57$, co oznacza występowanie związku istotnego statystycznie. Wartość D = 0,259. Rezultat badawczy wskazuje, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu,

wzrasta uległość powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. **Hipoteza potwierdziła się.**

Paweł Szczepaniak (2000), opierając się na analizie materiału badawczego, stwierdza, że proces planowania oddziaływań wychowawczych ogranicza się zazwyczaj do postawienia pewnych formalnych zadań oraz charakteryzuje się niskim stopniem nasycenia treściami stosownymi dla nauk o wychowaniu. Co wskazuje, na niewielki udział celów wychowawczych w procesie wykonania kary pozbawienia wolności. Programy oddziaływań nie uwzględniają indywidualnych potrzeb korekcyjnych, nie są też ukierunkowane na dokonanie zmian w postawach skazanych oraz ich zachowaniach. Na domiar, obejmują jedynie szablonowe strategie postępowania urzeczywistniane za pośrednictwem niewielu głównych środków oddziaływania penitencjarnego (P. Szczepaniak, 2000, s. 40). Te ciężkie zarzuty nie są pozbawione racji. Indywidualny program powinien posiadać cechy procesu wychowawczego, a nie być zbiorem przypadkowych sytuacji wychowawczych.

Uzasadnienie uzyskanego rezultatu badawczego nie wydaje się proste. Nie sędzę jednak, aby wzrost uległości należało rozpatrywać w kategoriach zmiany postawy wobec grypsujących. Deklaracja uczestnictwa w indywidualnym programie zapewne wywołuje początkowe zaangażowanie, które następnie „zapuszcza korzenie”. A zatem, skazani mogą dodawać nowe uzasadnienia utwierdzające ich w przekonaniu, że podjęli słuszną decyzję (R. B. Cialdini, 2001, s. 96 i nast.). Wzrost zaangażowania w realizację programu, przynosi z czasem konkretne rezultaty. Skazany ma coraz więcej do stracenia, przybliża się chwila uzyskania oczekiwanej gratyfikacji. Wychowawcy oceniając sposób realizacji programu, poddają ocenie także szeroko rozumiane relacje z innymi skazanymi (prezentowanie postaw prospołecznych). Można przypuszczać, że uległość na wpływ społeczny, będąca implikacją zaangażowania się w realizację indywidualnego programu, uległa generalizacji, znajdując odzwierciedlenie (także) w postaci uległości wobec grupy obcej. Uległość wobec tej grupy nie jest przypadkowa, może bowiem być wywoływana pozycją w społeczności więziennej, zwartością tej grupy, potencjalnością zastosowania kar, koncentracją skazanych na małej przestrzeni (E. Włodarczyk, 2003, s. 125-126).

III/3.2. E/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających

pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,97$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D (0,072). Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Kazimierz Pospiszyl (1998) powiada, że rozwiązanie trudnego dylematu resocjalizacyjnego - likwidacji gangów młodzieżowych – powinno polegać na zastąpieniu tych „społeczności” grupami, które deklarują pozytywny system wartości, prezentując przy tym porównywalną atrakcyjność (K. Pospiszyl, 1998, s. 25-26). Dokonanie pewnego skrótu myślowego pozwala na sformułowanie stwierdzenia, że implikacją procesu resocjalizacji powinna być modyfikacja systemu wartości. A zatem, można oczekiwać, iż pozytywny przebieg resocjalizacji powinien doprowadzić do braku akceptacji postępowania skazanych. Lubienie kogoś, może być traktowane jako jeden ze wskaźników akceptacji. Rezultat badawczy wskazuje, że wzrost zaangażowania w projektowanie i realizację indywidualnego programu nie wpływa na stopień uwzględnienia komponentu lubienia w zachowaniach wobec grupy własnej. Kwestia relacji w więzieniach jest jednak głębszym problemem. Niekorzystnego wpływu środowiska więziennego na przebywających w nim ludzi dopatruje się wielu badaczy, wskazując na wielce demoralizujący, deprywacyjny oraz dehumanizujący charakter (T. Szymanowski, 1990, s. 443, 446; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 64 K. Miszewski, 2006, i in.). Taki kontekst społeczny nie sprzyja dokonywaniu zmian w postawach i zachowaniach skazanych, co znalazło odzwierciedlenie w rezultacie badawczym.

III/3.2. E/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 3,14$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji, co wyraża dodatnia wartość D (0,129), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu, wzrasta uległość wywoływana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Konsekwencje rozdzielania ludzi należących do przeciwstawnych grup są zazwyczaj niekorzystne, przyczyniając się do faworyzowania w obrębie grupy własnej, postrzegania członków grupy obcej jako gorszych oraz powstawanie uprzedzeń (E. Aronson, 1997, s. 180-181). Zgodnie z zaleceniem Dyrektora Generalnego SW,

skazani powinni przebywać w celach „mieszanych”, co odnajduje teoretyczne uzasadnienie. Rezultat badawczy, w postaci wskazanej tendencji, można wyjaśnić realizacją jednego z celów wykonania kary, a mianowicie (...) kształtowania społecznie pożądanych postaw (Art. 67. § 1. k.k.w.). Ujawniona tendencja może być także wywoływana niską samooceną „frajerów”, która może być czynnikiem sprzyjającym uległości.

III/3.2. F/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,31$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,083$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Pełne zaangażowanie skazanego w projektowanie i realizację indywidualnego programu powinno wiązać się z możliwością wpływania na warunki odbywania kary, przekładać się na zakres zaspokajanych potrzeb, przyczyniając się do zmniejszenia konieczności uwzględniania innych skazanych na drodze realizacji własnych potrzeb. Idąc tym tokiem rozumowania, można zaryzykować stwierdzenie, że wraz z zaangażowaniem skazanego w realizację programu, powinna zmniejszać się uległość powodowana działaniem reguły niedostępności.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele przykładów potwierdzających niską efektywność oddziaływań realizowanych w ramach indywidualnych programów. Zdaniem P. Szczepaniaka (2000), przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać m. in. w ograniczeniu się do wykorzystywania jedynie podstawowych środków oddziaływania, tj.: nauczania, dyscyplinowania skazanych, zatrudnienia, zajęć kulturalno-oświatowych. Wymienionym środkiem powszechnie przypisuje się znaczące oczekiwania w zakresie oddziaływania wychowawczego, co nie znajduje w pełni potwierdzenia w praktyce. Jako przykład może posłużyć praca, która w założeniu powinna wypełniać rozliczne funkcje, to znaczy ekonomiczną, społeczną, fizjologiczną, ale też kształcącą. Jednak rzeczywistość pokazuje z pełną ostrością, że często spełnia jedynie dwie – produkcyjną i ekonomiczną, wypełniając funkcję wychowawczą w stopniu znikomym. Spożytkowanie pracy, podstawowego środka przewidzianego przez ustawodawcę, wskazuje, że zastosowanie nawet najlepszego środka oddziaływania, może przynieść jedynie minimalne oczekiwania (P. Szczepaniak, 2000,

s. 37 i nast.). Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku zajęć kulturalno-oświatowych i nauczania (Tamże). Można przypuszczać, że to właśnie niska efektywność wykorzystywania środków sprawia, że skazani dążąc do zaspokojenia potrzeb, odwołują się do możliwości wynikających z relacji w obrębie grupy własnej.

III/3.2. F/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,22$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,034$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W warunkach izolacji więziennej skazani zazwyczaj przebywają w małych grupach. Naturalnie, można oczekiwać działania mechanizmów właściwych dla tych grup (A. Stankowski, 2002, s. 128 - 129). Rzecz jasna, niegrypsujący są słabszą grupą. Niska samoocena tych skazanych może implikować uległość, tendencję do zachowań konformistycznych, natomiast w sytuacjach wywołujących niepewność blokuje dążność do domagania się wskazówek (Tamże). Niedomagania związane z realizacją indywidualnych programów, korespondują z poziomem zaspokojenia potrzeb. Wydaje się, że niska efektywność wykorzystywania środków oddziaływania penitencjarnego powoduje konieczność odwoływania się do możliwości tkwiących w relacjach więziennych. Zdolność niegrypsujących w zakresie wykorzystywania potencjałów tkwiących w relacjach z grypsującymi jest mocno ograniczona oraz determinowana przynależnością grupową. Powyższe ustalenia uzasadniają uzyskany rezultat.

6. 4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu

Prezentacja i analiza wyników badań własnych staje się bardziej klarowna, kiedy uwzględnimy podstawowy samopodział społeczności skazanych. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród skazanych stanowiłoby poważny błąd. A zatem,

jeśli tylko próba badawcza będzie spełniać wymogi formalne - odpowiedź na postawiony problem będzie uwzględniać uczestnictwo w podkulturze grypserskiej.

III/4.1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej?

Próba badawcza skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

III/4.2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej?

Próba badawcza dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej spełnia wymogi formalne, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Zanim przejdę do przedstawienia uzyskanych wyników, omówię w podstawowych kwestiach próbę dorosłych niegrypsujących.

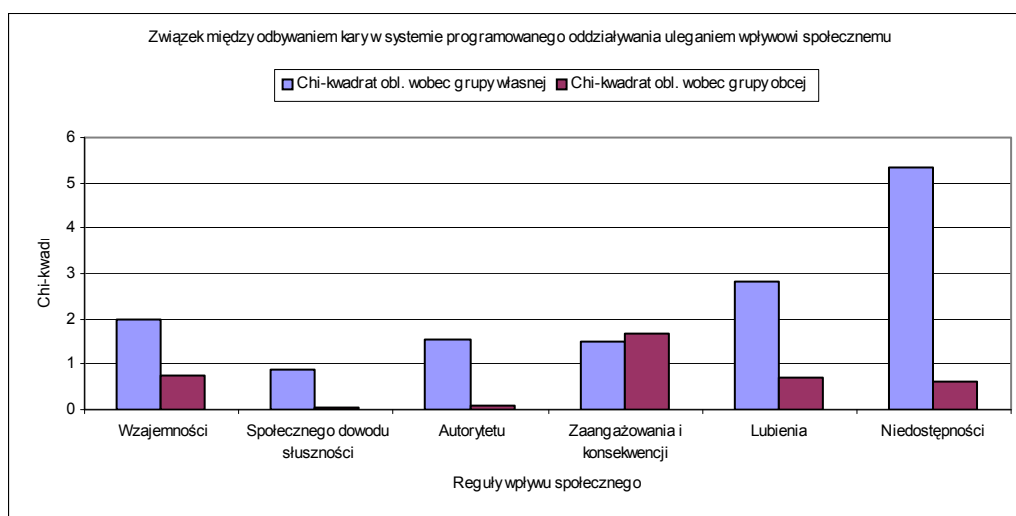
Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto zbiorowość 224 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wiek badanych zawierał się w granicach od 21 do 59 lat. Średnia wieku dorosłych nieznacznie przekraczała 30 lat. W analizowanej grupie dorosłych: 218 badanych uzyskało wyniki w skali kłamstwa od 1. do 7. punktów oraz 6 dorosłych wynik powyżej 7. punktów. Do analizy statystycznej wykorzystano wyniki 218 badanych. Czas pobytu dorosłych w warunkach izolacji więziennej (po uwzględnieniu wcześniejszych pobytów) wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najkrótszy czas wynosił 1,5 miesiąca, natomiast najdłuższy przekraczał 23 lata

i 7 miesięcy. Średni czas pobytu w izolacji więziennej nieznacznie przekraczał 3 lata i 8 miesięcy. Wykształcenie osadzonych przedstawiało się w sposób następujący: 98. skazanych podstawowe (44,95%); 79. skazanych zasadnicze zawodowe (36,24%); 40. skazanych średnie (18,35%); w przypadku 1. skazanego nie ustalono wykształcenia (0,46%). Z przedstawionych danych wynika, że pod wieloma względami jest to grupa niejednorodna.

Wyniki badań ilustruje wykres.

Wykres 16. Wartości chi-kwadrat w próbie 218 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Źródło: obliczenia własne.

A oto najważniejsze ustalenia.

III/4.2. A/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi_{obl.}^2 = 2,00$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,096$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Jak podaje A. Szymanowska (2003), dorośli przebywający kolejny raz w izolacji deklarując uczestnictwo w indywidualnym programie, kierowali się spodziewanymi korzyściami, a zwłaszcza: lepszymi warunkami odbywania kary (52,8%), szansą uzyskania pracy (27,8%), oczekiwaniem lepszego traktowania przez SW (25%), perspektywą uzyskania przepustek (16,7%), sposobnością korzystania z zajęć KO (11,1%), ewentualnością przemyślenia dotychczasowego życia (2,8%) i możliwością podjęcia leczenia odwykowego 2,8% (A. Szymanowska, 2003, s. 189). Wszyscy dorośli

potrafili dostrzec korzyści z uczestnictwa w programie, nie wykazując jednak zaangażowania ani w jego opracowanie, ani realizację (Tamże s. 191). Prezentowane dane nie uwzględniają uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, mimo to, dają pewien wgląd w sytuację. Zdecydowanie przeważa aspekt utylitarny, dominuje interes własny. Potrzeba zmiany samego siebie jest wyjątkowo słabo reprezentowana. Trudno jest także dopatrzeć się aktywności skazanych (Ibidem). W tej sytuacji trudno oczekiwać znaczących zmian w zachowaniach dorosłych.

III/4.2. A/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,73$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,058$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Grupa recydywistów, jak żadna inna, potrafi właściwie kształtować relacje z grypsującymi (M. Kamiński, 2006, s. 255). W oddziaływaniach związanych z realizacją indywidualnego programu, dostrzega się potrzebę uczestnictwa skazanych w programach psychokorekcyjnych, odpowiednio do potrzeb korekcyjnych (B. Stańdo-Kawecka, 2006, s. 10-11; Š. Vašek, A. Stankowski, 2006, s. 203). Jak wynika z analizy badań A. Szymanowskiej (2003), tego typu oddziaływania nie są w należyтым stopniu wyeksponowane, natomiast przeważają zadania o innym charakterze. Ponieważ mają one istotny wpływ na efektywność programów, warto je przytoczyć. Dominują zadania związane z działalnością kulturalno-oświatową i sportową (formułowano takowe wobec 97,3% recydywistów); dotyczące pracy (formułowano wobec 86,5%); kontaktów z rodzinami (dotyczyły 78,4%); kształtowania pożądanych nawyków (ustalono wobec 67,6%); kształtowania postaw społeczno-moralnych (sprecyzowano wobec 59,5%); leczenia odwykowego oraz udziału w programach profilaktycznych (dotyczyły 40,5%); nauki (odnotowano wobec 32,4%); działalności społecznej (formułowano wobec 21,6%) oraz kształtowania określonych cech osobowości - dotyczyły 8,1% (A. Szymanowska, 2003, s. 192). Samo formułowanie zadań jednak nie wystarczy, jak podaje A. Szymanowska, stopień realizacji podanych zadań jest zróżnicowany i waha się od 73,3 do 100% (Ibidem). Natomiast Paweł Szczepaniak (2000), na podstawie przeprowadzonych badań, szacuje ogólną średnią efektywność wychowawczą na poziomie mniejszym niż 50% (P. Szczepaniak, 2000, s. 37).

Ponadto należy uwzględnić, że wielokrotnie formułowano zadania bardzo ogólnie. Często dokładnie tak samo, jak odbywającym karę w systemie zwykłym (A. Szymanowska, 2003, s. 331). Krytyczne uwagi pod adresem realizacji idei programowanego oddziaływania wyjaśniają uzyskany rezultat badawczy w grupie skazanych, która nie stanowi społeczności podatnej na oddziaływania wychowawcze. Trzeba również pamiętać, że skazani posiadają już ukształtowaną postawę wobec grypsujących.

III/4.2. B/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,89$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,064$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Doniesienia badaczy odnoszące się do efektywności indywidualnych programów nie konstruuja optymistycznego obrazu rzeczywistości wychowawczej polskich zakładów karnych, ale praktyka więzienna ukazuje także przykłady oddziaływań przynoszących korzystne rezultaty. Przykładem może służyć autorski, nowatorski model postępowania z recydywistami w warunkach regresywnego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności, będący dziełem Barbary Jarzębowskiej-Baziak (2001). Konstrukcja programu opiera się na przesłance, iż warunkiem koniecznym resocjalizacji recydywisty jest odzwyczajenie go od wchodzenia w rolę skazanego oraz wykształcenie form zachowania właściwych ludziom funkcjonującym w normalnym świecie (P. Baziak, 2001, s. 43). Program realizowano na terenie Oddziału Zewnętrznego Aresztu Śledczego w Radomiu w latach 1991-1997. Paulina Baziak przytacza wstępne wyniki badań świadczące o pozytywnych efektach oddziaływań (m. in.: 90% uczestników programu przez przeszło rok nie pojawiło się w więzieniu; jedynie 10,9% skazanych ponownie popełniło czyn przestępczy). Zdaniem autora programu, odpowiednio zaprojektowane i przeprowadzone oddziaływania wychowawcze mogą zakończyć się powodzeniem, przyczyniając się do ograniczenia zjawiska przestępczości powrotnej (Tamże, s. 48). Zmiana postaw recydywistów nie jest celem łatwym do zrealizowania. Trudno oczekiwać, aby do urzeczywistnienia tego celu przybliżyły arbitralnie przyznawane nagrody, ponieważ tak przyznawane uniemożliwiają utrzymanie jednolitości wpływu wychowawczego (Tamże, s. 44). Średnia wieku badanych

wskazuje, że są to ludzie o ukształtowanym systemie postaw. Upřednie pobyty w więzieniu uruchomiły proces prziznaczenia – przystosowania do życia w zakładach karnych. Dlatego nie należy oczekiwać zmian ustosunkowań recydywistów, jako skutku realizacji ogólnikowo formułowanych zadań, bez wykorzystania możliwości tkwiących w zajęciach psychokorekcyjnych, socjoterapeutycznych (A. Szymanowska, 2003, s. 331).

III/4.2. B/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,048$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D (- 0,015). Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

W ostatnich latach obserwuje się poprawę w relacjach między podstawowymi grupami w więzieniu, co jest implikowane m. in. słabością podkultury grypserskiej (J. Kozieł, 1998, s. 467-468; B. Stańdo-Kawecka, 2006, 10-11; M. Kamiński, 2006, s. 255-258). Zmiany nie sięgają jednak aż tak daleko, aby zmienić stereotypowe postrzeganie „ludzi”. Myślę, że w projektowaniu indywidualnych programów nie poświęca się należytej uwagi problemowi modyfikacji relacji między grupami. Często zastępując profesjonalne oddziaływania ogólnikowym formułowaniem zaleceń (A. Szymanowska, 2003, s. 331; A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 217). Zwłaszcza, że postępowanie człowieka nie jest efektem przypadku, lecz implikowane prawidłowościami psychospołecznymi (A. Stankowski, 2002, s. 126). Pozostaje w zależności od potrzeb, sposobu ich zaspokajania, strategii reagowania w sytuacjach trudnych. Swoje piętno odciskają również osobiste doświadczenia, modelując zachowania. Zachowanie pozostaje także pod kontrolą społeczną (Ibidem). Doświadczenia życiowe recydywistów, związane z długotrwałymi pobytami w zakładach karnych, nie pozostają bez wpływu. Rzecz jasna, formułują nieadekwatny obraz rzeczywistości, co może powodować nieprzystawalne ustosunkowania. Jak podaje A. Stankowski (2002), ustosunkowania są zwartymi strukturami motywów, postaw i manifestacji, podkreślając jednocześnie celowość posługiwania się tą formułą w praktyce pedagogicznej (Tamże s. 126 - 127). Wydaje się, że ustosunkowania recydywistów niegrypsujących wobec grypsujących są wyjątkowo trwałe, co utrudnia znacząco dokonywanie zmian w ich zakresie. Zdaniem L. Pytki (2000), szanse

na dokonanie zmian w postawach skazanych dorosłych są mizerne (L. Pytka, 2000, s. 36).

III/4.2. C/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,55$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,086$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Rezultat badawczy wskazuje, że poziom zaangażowania w realizację programu nie warunkuje ulegania wpływowi powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. Naturalnie, można przecież zaryzykować pogląd, że należałoby oczekiwać zmian w tej materii. Nie ulega jednak wątpliwości, że nie jest to proste, zwłaszcza że należy liczyć się z implikacjami prizonizacji. Resocjalizacja pojmowana na wskroś nowocześnie, wskazuje ważne czynniki tego procesu, a mianowicie: oddziaływania o charakterze opiekuńczym, wpływy wychowawcze oraz działanie terapeutyczne (L. Pytka, 2000, s. 35). Jak podkreśla L. Pytka, całokształt oddziaływań, pojmowany trójaspektowo, powinien opierać się na solidnej diagnozie, stanowiącej podstawę utworzenia modelu (odmiany) oddziaływań (Ibidem). A zatem, nie należy mówić o istnieniu uniwersalnej koncepcji resocjalizacji – egzemplifikacją współczesnych dociekań naukowych jest **model zróżnicowanych oddziaływań**, lansowany przez M. Le Blanc, M. Frechette, a w Polsce m. in. przez L. Pytkę (Tamże, s. 36).

Kompleks oddziaływań, który jest zazwyczaj podejmowany w ramach indywidualnych programów, najwyraźniej znacząco odbiega od trójaspektowego pojmowanego modelu oddziaływań. Przy czym, szczególnie zaniedbywaną stroną jest szeroko rozumiana działalność terapeutyczna, choć nie napawa optymizmem realizacja pozostałych elementów modelu (A. Szymanowska, 2003, s. 331; A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 217). Zatem, można formułować, co najwyżej, minimalne oczekiwania odnośnie wyników oddziaływań.

III/4.2. C/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,11$, co oznacza brak związku istotnego

statystycznie. Wartość $D = 0,023$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Doniesienia badaczy w sposób jednoznaczny wskazują, że dla niegrypsujących uczestnicy podkultury grypserskiej nie stanowią autorytetu, co implikowane jest ustosunkowaniami grypsujących (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Zatem, często w programach formułuje się zalecenia, które sprowadzają się do ochrony przed przyjęciem oferty uczestnictwa w podkulturze grypserskiej i eliminowania negatywnych przejawów podkultury grypserskiej. Formułowane zalecenia, sugestie i stawiane zadania powinny wynikać z indywidualnych potrzeb korekcyjnych oraz sytuacji skazanego w społeczności więziennej (H. Machel, 2003, s. 248-249). Bardzo trafnie ujmuje zagadnienie Lesław Pytka (2001), postulując, aby całokształt oddziaływań scentralizować na nadaniu adekwatnego profilu oddziaływaniom (opiekuńczym, wychowawczym i terapeutycznym), stosownie do dominujących osobniczych cech podmiotu oddziaływań. Koncentracja na podmiocie oddziaływań, zdaniem L. Pytki, powinna się przejawiać nie tylko w opracowaniu indywidualnego programu i organizowaniu doświadczeń wychowanka, ale także na dopasowaniu do wychowanka odpowiedniego wychowawcy (L. Pytka, 2001, s. 36).

Nie pierwszy to przypadek, kiedy dysproporcja pomiędzy teorią a rzeczywistością ujawnia się z pełną ostrością. Postulaty jak najbardziej słuszne, ale jak je zrealizować? W zakładach karnych niejednokrotnie zamieniano świetlice i inne pomieszczenia na cele mieszkalne. Nie jest też wyjątkiem, jeśli jeden wychowawca „oddziałuje wychowawczo” na 90 skazanych, jeżeli na jednego psychologa przypada 400 skazanych (A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 211-214). Pytanie najwyraźniej należy do retorycznych. Idea programowanego oddziaływania jest słuszna, jednak realizacja, ze względu na szeroko rozumiane możliwości, często pozostawia wiele do życzenia.

III/4.2. D/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,50$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = - 0,083$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Zdaniem T. Szymanowskiego, J. Górskiego (1982), negatywne zmiany w osobowości rozpoczynają się z czasem, kiedy skazany zaczyna się koncentrować na rzeczywistości więziennej i wartościach w niej cenionych (T. Szymanowski, J. Górski, 1982, s. 280). Wydaje się więc uzasadnione, aby podejmować działania mające na celu odsunięcie w czasie zaistnienie tego zjawiska. Nie ulega jednak żadnej wątpliwości, że znaczna część skazanych od dawna koncentruje się na życiu więziennym, a zatem należy liczyć się pewnymi zmianami w ich osobowości. Do takich przypuszczeń upoważnia choćby średni czas pobytu w próbie badawczej (3 lata i 8 miesięcy). Jak pisze Adam Stankowski (2002), proces resocjalizacji sprowadza się do istotnych zmian w osobowości podmiotu oddziaływań (A. Stankowski, 2002, s. 137). Zaś zdaniem A. Lewickiej (2002), warunki izolacji więziennej w sposób niekorzystny wpływają na powodzenie procesu resocjalizacji (A. Lewicka, 2002, s. 37). Natomiast A. Szymanowska (2003) podkreśla, że w indywidualnych programach często nie precyzowano potrzeby uczestnictwa w zajęciach psychorekcyjnych i socjoterapeutycznych (A. Szymanowska, 2003, s. 331).

Biorąc pod uwagę, że podmiotem oddziaływań jest człowiek dorosły, a więc o ukształtowanym systemie wartości, posiadający sprecyzowane ustosunkowania wobec skazanych należących do grupy własnej, często od wielu lat skoncentrowany na życiu zakładowym, należy oczekiwać, że trudno będzie uzyskać trwałe zmiany w jego osobowości. Zadanie ze wszech miar trudne, natomiast doniesienia badaczy wskazują, że realizacja wyobrażenia programowanego oddziaływania nie zadawała.

III/4.2. D/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 1,69$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,088$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Dorośli przebywający kolejny raz w warunkach izolacji więziennej zazwyczaj doskonale orientują się w realiach więziennych, potrafią też bezkonfliktowo układać relacje z grypsującymi, w opinii Marka Kamińskiego (2006), ta grupa skazanych pozytywnie wpływa na grypsujących – przyczyniając się do złagodzenia norm, pojawienia się racjonalnego spojrzenia na zjawisko grypsowania (M. Kamiński, 2006, s. 255). Potrafi też doskonale dostosować się do wymogów regulaminów oraz

wymogów przestrzegania porządku wewnętrznego, co może być postrzegane jako pozytywny efekt oddziaływań wychowawczych. Znaczna grupa recydywistów (objętych programowanym) prezentuje pozytywny stosunek do wychowawców (78,4%) i oddziałowych (67,5%), natomiast analogiczne wskaźniki wśród odbywających karę w systemie zwykłym wynosiły odpowiednio: 34,4% i 34,5% (A. Szymanowska, 2003, s. 254). Według A. Szymanowskiej, pozytywne zachowanie należy traktować jako chęć uniknięcia kary lub uzyskania nagrody. Pewien wgląd w sytuację daje analiza odpowiedzi udzielanych przez recydywistów na pytanie, czy ktoś z osób zatrudnionych w zakładzie wywarł na skazanych pozytywny wpływ, zyskał ich zaufanie i kto to był? Jak się okazało, 74% recydywistów nie wskazało żadnej osoby, 3,8% skazanych wskazało terapeutę, 2,5% kolegę, 2,5% kapelana, 1,3% wychowawcę, 16,3% inne osoby (A. Szymanowska, 2003, s. 255-256).

Cytowane wyniki skłaniają do refleksji. W pewnym stopniu mogą wskazywać siłę oddziaływania głównych organizatorów programowanego oddziaływania - 5,1% (sic) recydywistów uznało pozytywny wpływ terapeuty i wychowawcy. Natomiast ustosunkowania recydywistów niegrypsujących wobec grypsujących są ważne dla ich funkcjonowania w izolacji (spokój, bezpieczeństwo, brak konfliktów). Zdaniem A. Szymanowskiej (2003), dla 56,3 % recydywistów dominującą postawą jest unikanie konfliktów (A. Szymanowska, 2003, s. 256). Przytoczone treści pozwalają wskazać przyczyny rezultatu badawczego.

III/4.2. E/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 2,81$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Najwyżej, można dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,114), że wraz z zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Według danych przedstawianych przez Aleksandrę Szymanowską (2003), najczęściej przejawiane postawy recydywistów wobec innych skazanych, można określić, jako: unikanie konfliktów (56,3%); życzliwość wobec wszystkich skazanych (20%); życzliwość wobec swoich/lekceważenie innych (8,8%); liczenie się z silniejszymi/lekceważenie słabszych, wykorzystywanie słabszych (2,4%); troska

o interes własny/konfliktowość - 1,2% (A. Szymanowska, 2003, s. 257-258). Dane nie uwzględniają uczestnictwa w podkulturze grypserskiej, niemniej jednak dają pewien wgląd w sytuację. Ważne jest natomiast, że nie stwierdzono różnic w kwestii stosunku do innych skazanych, w zależności od systemu odbywania kary. Na podstawie danych można wnioskować, że istnieje potrzeba wzbudzania woli współdziałania w kształtowaniu społecznie pożądanych postaw wśród skazanych. W oddziaływaniu należy wziąć pod uwagę, że ogół skazanych integruje sporo wspólnych cech, a mianowicie: popełnienie przestępstwa, wyrok, uwięzienie, brak umiejętności przystosowania się do norm społecznych, brak pracy i in. (A. Szymanowska, 2003, s. 256).

Zdaniem Adama Stankowskiego (2002), proces resocjalizacji sprowadza się do istotnych zmian w osobowości podmiotu oddziaływań (A. Stankowski, 2002, s. 137). Natomiast obiektywna ocena rzeczywistości więziennej (środowiska nie sprzyjającego działalności wychowawczej), ustosunkowań skazanych wobec grupy własnej oraz pewnych cech tkwiących w samym podmiocie oddziaływań wskazuje wiele czynników, które nie ułatwiają działalności. Nie należy też bagatelizować słów samych skazanych - 74% recydywistów nie wskazało żadnej osoby ze środowiska zakładowego, która wywarła na nich pozytywny wpływ, zaś 3,8% skazanych wskazało terapeutę (A. Szymanowska, 2003, s. 256). Jak na ironię losu, z doniesień badaczy wynika, że w indywidualnych programach często wcale nie precyzowano potrzeby uczestnictwa w zajęciach psychorekcyjnych czy socjoterapeutycznych (A. Szymanowska, 2003, s. 331). Na uwagę zasługują także słowa Danuty Urbaniak-Zajac (2000), która mówi, że projektując działalność nie należy spłycać rzeczywistości, lecz uwzględniać w pełni jej problematyczność, co oznacza również konieczność uwzględniania potencjału organizacyjno – kapitałowego (D. Urbaniak-Zajac, 2000, s. 22-27).

III/4.2. E/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,69$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość $D = -0,057$. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby doszukiwać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Ustosunkowania dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej do grypsujących charakteryzują się znacznym stopniem niezmienności. Jak pisze A. Szymanowska (2003), dla 56,3% recydywistów sprawą najwyższej wagi w relacjach ze współskazanymi jest unikanie konfliktów, co wskazuje na dominację tej tendencji (A. Szymanowska, 2003, s. 257). Dane nie uwzględniają uczestnictwa w podkulturze, dają jednak pewien wgląd w sytuację. Nie ulega żadnej wątpliwości, że relacje z przedstawicielami grupy obcej należą do tych, które są wyznacznikiem komfortu psychicznego skazanych. Istota relacji z przedstawicielami grupy obcej jest o tyle ważna, że całość relacji jest „zanurzony” w społeczności więziennej, utworzonej w sposób sztuczny, pod wieloma względami nienaturalnej oraz niekorzystnie wpływającej na jej uczestników (J. Nawój, 2000, s. 19-23). Jak pisze Józef Nawój, ten negatywny wpływ obciąża również funkcjonariuszy SW. Zatem tych, którzy ponoszą odpowiedzialność za efektywność realizacji indywidualnych programów oddziaływań. Józef Nawój, mając na uwadze obciążające warunki pracy w zakładach karnych, podkreśla rolę wewnętrznego poczucia kontroli, jako czynnika o znaczącej wartości prognostycznej dla kariery zawodowej funkcjonariuszy SW. Postulat uzyskuje poparcie w wynikach badań własnych autora: „Istotnie wyższy poziom wypalenia zawodowego, depersonalizacji i obniżenia zaangażowania zawodowego charakteryzował funkcjonariuszy z zewnętrznym poczuciem kontroli” (Tamże, s. 21). Osoby z wewnętrznym poczuciem kontroli, mniej podatne na stres, nie będą ulegały wypaleniu zawodowemu, co jest istotne dla jakości wykonywanej pracy (Tamże, s. 23). Powyższa prawidłowość może się okazać istotnym czynnikiem zabezpieczającym przed utratą dbałości o dobro podmiotu oddziaływań (C. Maslach, 1997, Podają za: J. Nawój, 2000, s. 23).

III/4.2. F/1. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej przebywających, kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 5,36$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Można jednak dopatrywać się tendencji, co wyraża ujemna wartość D (- 0,157), że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość powodowana działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Rezultat badawczy wydaje się być implikacją oddziaływań podejmowanych w ramach indywidualnych programów oraz stopnia zaangażowania skazanego w realizację zadań. Globalna ocena realizacji indywidualnego programu, której integralną częścią jest szeroko rozumiane zachowanie skazanego, ma wpływ na podejmowane wobec niego decyzje, otrzymywane nagrody (Art. 138. § 1. k.k.w.) lub stosowane kary - Art. 143. § 1. k.k.w. (J. Dąbrowska, 2001, s. 34). Spełnianie oczekiwań oznacza możliwość znaczącego wpływania na warunki odbywania kary, co w istotny sposób może przekładać się na zakres zaspokajanych potrzeb – przyczyniając się do ograniczenia zależności od innych skazanych. Wartość chi-kwadrat znacząco przybliżyła się do wartości krytycznej, zaś wskazana tendencja może być odczytana jako pozytywny efekt oddziaływań.

Zbiór przyczyn stosunkowo niskiej efektywności oddziaływań w ramach indywidualnych programów nie byłby pełen, gdyby brakło w nim przyczyn związanych z postawami samych wychowawców. Jak podaje Zdzisław Bartkowicz (1996), pedagodzy resocjalizacyjni z rezerwą odnoszą się do włączania w zakres indywidualnych programów odmian terapii poznawczej czy treningów umiejętności społecznych – generalnie oddziaływań psychoterapeutycznych. Przyczyn takiego stanu rzeczy Z. Bartkowicz upatruje w zapóźnieniach kształcenia pedagogów. Deficyty wykształcenia implikują postawy, manifestujące się w niechęci do wykorzystywania zdobytych ponad dwudziestu lat (Z. Bartkowicz, 1996, s. 24). Z. Bartkowicz przedstawił własne propozycje programów dotyczących radzenia sobie z agresywnością oraz problemu nadpobudliwości - które zostały pozytywnie zweryfikowane w praktyce (Tamże, s. 25-26). Autor podkreśla walory terapii krótkoterminowej, wskazując że większość technik może być stosowana właśnie przez pedagogów, bowiem wiele technik stosowanych w resocjalizacji, to w gruncie rzeczy psychoedukacja – bardzo bliska wychowaniu (Tamże, s. 25).

III/4.2. F/2. System programowanego oddziaływania nie determinuje ulegania wpływowi społecznemu powodowanego działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji. Wartość $\chi^2_{obl.} = 0,61$, co oznacza brak związku istotnego statystycznie. Wartość D = - 0,053. Wartości obliczeniowe są zbyt niskie, aby dopatrywać się tendencji. **Hipoteza nie potwierdziła się.**

Możliwości niegrypsującego w sprawie wykorzystania relacji z grypsującymi do zaspakajania własnych potrzeb, są znacząco ograniczone. Daje się jednak zauważyć pewne zróżnicowanie, ponieważ grupa niegrypsujących nie jest jednorodna. A zatem, można wskazać niegrypsujących dysponujących znacznymi możliwościami (nieliczna grupa skazanych wobec których grypsujący nie mają zastrzeżeń), całkowicie pozbawionych takich możliwości (poszkodowani) oraz pozostałych niegrypsujących - których generalnie „ludzie” nie szanują (K. Jędrzejak, 1998, s. 110-121). Należy jednak mieć na uwadze, że całokształt relacji jest ulokowany w zamkniętej przestrzeni, gdzie obowiązują normy podkultury więziennej, które w wielu sytuacjach w sposób jednoznaczny rozstrzygają o zachowaniu skazanego (P. Moczydłowski, 1991, s. 49 i nast.; M. Szaszkiwicz, 1997, s. 45 i nast.; M. Kamiński, 2006, s. 50 i nast.). Biorąc pod uwagę, że podmiotem oddziaływań jest dorosły, posiadający już sprecyzowane ustosunkowania wobec skazanych należących do grupy obcej, często od wielu lat skoncentrowany na życiu zakładowym, należy oczekiwać, że trudno będzie uzyskać znaczące zmiany w jego osobowości. Zadanie ze wszech miar trudne, natomiast doniesienia badaczy wskazują, że realizacja idei programowanego oddziaływania nie zadawała.

A przecież już w 1933 roku L. Rabinowicz podkreślał z całą stanowczością, że nowoczesna pedagogika penitencjarna odrzuca metody wychowawcze polegające na chaotycznym, pobieżnym i dorywczym stosowaniu różnorodnych środków poprawczo-umoralniających. Wskazując jednocześnie, że pozytywnych wyników można oczekiwać jedynie w sytuacji, kiedy stosowane środki będą stanowiły jednolity system, pozostający w związku z organizacją więziennego bytu i uwzględniający w należyty stopniu zasady indywidualizacji (L. Rabinowicz, 1933, s. 403).

Także Hans & Michael Eysenck (1998) wyrazili opinię, że tradycyjna resocjalizacja nie jest skuteczna, wskazując również na konieczność dopasowania terapii do konkretnego skazanego. Badacze prezentują także pogląd, że to właśnie psychologia może dostarczać metody skutecznej resocjalizacji, która nie jest problemem nierozwiązywalnym i pozostaje w zasięgu możliwości człowieka (H. & M. Eysenck, 1998, s. 262).

Model ze względu na czas pobytu w warunkach izolacji więziennej

Rezultat badawczy wskazuje, że relacja między zmiennymi czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguł: wzajemności, społecznego dowodu słuszności, autorytetu, zaangażowania i konsekwencji oraz lubienia przedstawia się w sposób zróżnicowany. Synteza materiału badawczego ujawnia jednak pewne prawidłowości.

Synteza bez uwzględnienia zmiennej niezależnej, jaką jest liczba pobytów w izolacji więziennej

Przeprowadzając syntezę wyników, przyjęto rozwiązanie polegające na uwzględnieniu liczby pobytów w warunkach izolacji więziennej. Takie ujęcie znajduje teoretyczne uzasadnienie i jest powszechnie stosowane.

A oto najważniejsze ustalenia wśród nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej.

Przeprowadzając syntezę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału tymczasowo aresztowanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu

społecznego wśród młodocianych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań zawiera tabela 401.

Tabela 401. Porównanie wyników w zakresie tendencji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród młodocianych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Reguły wpływu społecznego	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Wzajemności (wobec grupy obcej)	0,394	3,56	×	×	23
Zaangażowania i konsekwencji (wobec grupy obcej)	0,350	2,56	×	×	23

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 401, wśród tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej nie ujawniono związku w znaczeniu statystycznym między zmiennymi, czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą działania reguł wpływu społecznego. Pojawiły się jednak pewne trendy, które mogą wskazywać, że wraz z wydłużaniem się czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej młodocianych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, pojawia się tendencja do wzrostu uległości wobec grupy obcej implikowanej działaniem reguły wzajemności (D: Aneks, s. 97, tab. 172; chi – kwadrat: Aneks, s. 97) oraz reguły zaangażowania i konsekwencji (D: Aneks, s. 103, tab. 184; chi – kwadrat: Aneks, s. 103).

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród młodocianych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań przedstawiam w tabeli 402.

Tabela 402. Porównanie wyników w zakresie tendencji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród młodocianych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Reguły wpływu społecznego	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Wzajemności (wobec grupy obcej)	0,304	4,25	×	×	46
Lubienia (wobec grupy obcej)	0,304	4,25	×	×	46

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 402, również wśród młodocianych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej nie ujawniono związku w znaczeniu statystycznym między czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uleganiem wpływowi społecznemu. Zaobserwowano natomiast pewne dążności, które zdają się wskazywać, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej młodocianych skazanych, pojawia się tendencja do wzrostu uległości wobec grupy obcej implikowanej działaniem reguły wzajemności (D: Aneks, s. 8, tab. 4; chi-kwadrat: Aneks, s. 8) i reguły lubienia (D: Aneks, s. 16, tab. 20; chi-kwadrat: Aneks, s. 16).

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi, czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego wśród młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej wskazuje, że wnioski należy formułować jedynie w kategoriach tendencji. Tendencji, które ujawniono w przypadku reguł: wzajemności, zaangażowania i konsekwencji oraz lubienia, a które mogą wskazywać na wzrost uległości implikowanej działaniem wymienionych reguł wobec grupy obcej. Podobną spójność wykazuje brak jakichkolwiek tendencji między badanymi zmiennymi wśród młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej wobec grupy własnej.

Brak związku między zmiennymi, czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego, jest koherentny w zakresie wszystkich sześciu reguł wpływu społecznego - zarówno wśród młodocianych skazanych, jak i młodocianych tymczasowo aresztowanych.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie tendencji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań przedstawia tabela 403.

Tabela 403. Porównanie wyników w zakresie tendencji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Reguły wpływu społecznego	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Społecznego dowodu słuszności (wobec grupy własnej)	- 0,189	2,70	×	×	78
Autorytetu (wobec grupy własnej)	- 0,189	2,70	×	×	78
Zaangażowania i konsekwencji (wobec grupy obcej)	- 0,193	2,90	×	×	78
Lubienia (wobec grupy własnej)	+0,204	3,17	×	×	78

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 403, wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej nie stwierdzono związku między czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguł wpływu społecznego. Zaobserwowano jednak pewne dążności, które mogą wskazywać, że wraz z wydłużaniem się czasu pobytu w izolacji, spada uległość implikowana działaniem: reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej (D: Aneks, s. 110, tab. 198; chi – kwadrat: Aneks, s. 111), reguły autorytetu wobec grupy własnej (D: Aneks, s. 113, tab. 202; chi – kwadrat: Aneks, s. 113) oraz zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 116, tab. 208; chi – kwadrat: Aneks, s. 117). Natomiast pojawia się dążność, która wskazuje, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji, wzrasta uległość implikowana działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych tymczasowo aresztowanych (D: Aneks, s. 118, tab. 210; chi – kwadrat: Aneks, s. 118).

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wyniki badań przedstawiono w tabeli 404.

Tabela 404. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Reguły wpływu społecznego	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Zaangażowania i konsekwencji (wobec grupy własnej)	- 0,150	12,80	2	0,01	589
Lubienia (wobec grupy obcej)	+0,087	4,42	×	×	589
Społecznego dowodu słuszności (wobec grupy własnej)	- 0,078	3,58	×	×	589
Niedostępności (wobec grupy obcej)	+0,076	3,40	×	×	589
Wzajemności (wobec grupy własnej)	+0,071	2,93	×	×	589

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 404, **wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej stwierdzono występowanie ujemnego związku korelacyjnego (na poziomie istotności 0,01) między czasem pobytu w izolacji a uległością implikowaną działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej – wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji spada uległość implikowana regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej** (D: Aneks, s. 38, tab. 62; chi – kwadrat: Aneks, s. 38).

Godne uwagi są również zaobserwowane tendencje.

Zaobserwowano pewne dążności, które mogą wskazywać, że wraz z wydłużaniem się czasu pobytu w izolacji spada uległość implikowana działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej (D: Aneks, s. 34, tab. 54 ; chi – kwadrat: Aneks, s. 34). Natomiast zwiększa się, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, uległość wobec grupy własnej implikowana siłą reguły wzajemności (D: Aneks, s. 32, tab. 50; chi – kwadrat: Aneks, s. 32). Wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej zwiększa się uległość wobec grupy obcej implikowana siłą reguły lubienia (D: Aneks, s. 41, tab. 68; chi-kwadrat: Aneks, s. 41) i niedostępności (D: Aneks, s. 43, tab.72; chi-kwadrat: Aneks, s. 43).

A oto istotne ustalenia wśród uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie tendencji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wyniki badań odnośnie wymienionej kwestii zawiera tabela 405.

Tabela 405. Porównanie wyników w zakresie tendencji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Reguły wpływu społecznego	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Autorytetu (wobec grupy własnej)	- 0,213	4,12	×	×	91
Lubienia (wobec grupy własnej)	- 0,225	4,60	×	×	91
Lubienia (wobec grupy obcej)	+ 0,184	3,06	×	×	91

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 405, wśród skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej nie ujawniono związku istotnego statystycznie między czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguł wpływu społecznego. Co najwyżej, można wskazać na pewne tendencje, które wydają się godne uwagi. Przede wszystkim, co może zastanawiać, pojawiła się tendencja do zmniejszania się wraz z upływem czasu uległości powodowanej działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej grypsujących (D: Aneks, s. 23, tab. 34; chi – kwadrat: Aneks, s. 23). Podobnie, skupia uwagę tendencja, która polega na spadku, wraz z wzrostem czasu pobytu w izolacji, uległości powodowanej działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestników podkultury grypserskiej (D: Aneks, s. 27, tab. 42; chi – kwadrat: Aneks, s. 28). Tym bardziej, że pojawiła się wśród grypsujących tendencja, która polega na wzroście, wraz z upływem czasu pobytu w izolacji, uległości implikowanej działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 28, tab. 44; chi – kwadrat: Aneks, s. 29). W przypadku pozostałych reguł, wartości chi-kwadrat nie upoważniają

do dopatrywania się jakichkolwiek tendencji między zmiennymi, czasem pobytu a uleganiem wpływowi społecznemu.

Sondowanie relacji między zmiennymi, czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych i dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej wskazuje, że wśród tymczasowo aresztowanych należy zjawisko rozpatrywać tylko w kategoriach tendencji, które mogą sugerować zmniejszanie się wraz z upływem czasu, wpływu reguł: społecznego dowodu słuszności, autorytetu oraz zaangażowania i konsekwencji na zachowania osadzonych. Pewnym wyjątkiem jest wpływ reguły lubienia (wobec grupy własnej), w przypadku której, zdaje się zaznaczać tendencja do odmiennej zależności. Natomiast wśród skazanych dorosłych, ujawnione tendencje okazują się silniejsze od zaobserwowanych wśród tymczasowo aresztowanych. Ponadto, wśród skazanych wyraźnie zaznaczył się wpływ reguły zaangażowania i konsekwencji w postaci ujemnego związku korelacyjnego między zmiennymi. Przy czym należy zauważyć, że wśród tymczasowo aresztowanych, tendencja między czasem pobytu w izolacji a uległością implikowaną działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji, wystąpiła wobec grupy obcej, zaś ujemny związek korelacyjny między zmiennymi - wobec grupy własnej. Z wychowawczego punktu widzenia jest to korzystne przeobrażenie w relacjach skazanych. Może bowiem oznaczać osłabienie postaw konformistycznych. Na uwagę zasługuje również fakt, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej skazanych dorosłych niegrypsujących, pojawia się tendencja do wzrostu uległości implikowanej działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. Taka tendencja stwarza pozytywne rokowania w kwestii kształtowania się relacji między dwoma przeciwstawnymi grupami.

Synteza danych (przeprowadzona bez uwzględnienia liczby pobytów w warunkach izolacji więziennej) pozwala dostrzec, że rezultat odnoszący się do uległości implikowanej siłą reguły lubienia wobec grupy obcej młodocianych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest koherentny z wynikiem uzyskanym wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wskazując, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, pojawia się tendencja do zwiększania uległości implikowanej siłą reguły lubienia wobec grupy obcej.

Synteza wskazuje również, że rezultat odnoszący się do uległości implikowanej siłą reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest koherentny z wynikiem ujawnionym zarówno wśród młodocianych, jak i dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wskazując, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, pojawia się tendencja do zwiększania się uległości implikowanej siłą reguły lubienia wobec grupy obcej.

Synteza z uwzględnieniem zmiennej niezależnej, jaką jest liczba pobytów w izolacji więziennej

Przeprowadzając syntezę wyników, przyjęto rozwiązanie polegające na uwzględnieniu liczby pobytów w warunkach izolacji więziennej. Takie ujęcie znajduje teoretyczne uzasadnienie i jest powszechnie stosowane.

Poniżej przedstawiam główne ustalenia wśród nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej.

Przeprowadzając syntezę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału tymczasowo aresztowanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań zawiera tabela 406.

Tabela 406. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli tymczasowo aresztowani pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	+ 0,300	3,77	×	×	43
Dorośli tymczasowo aresztowani kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,326	3,72	×	×	35
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,165	6,12	2	0,05	235
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,137	6,45	2	0,05	354

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Wgląd w ujawnione tendencje i stwierdzone związki między zmiennymi, czasem pobytu w izolacji więziennej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej, na kontinuum: dorośli tymczasowo aresztowani przebywający pierwszy raz w izolacji (D: Aneks, s. 129, tab. 230; chi – kwadrat: Aneks, s. 129); dorośli tymczasowo aresztowani przebywający kolejny raz w izolacji (D: Aneks, s. 143, tab. 254; chi – kwadrat: Aneks, s. 143); dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji (D: Aneks, s. 63 tab.110; chi – kwadrat: Aneks, s. 64); dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji (D: Aneks, s. 88, tab. 158; chi - kwadrat: Aneks, s. 89) wskazuje na pewną prawidłowość. **A mianowicie, na przejście od zaledwie tendencji do związku między zmiennymi, związku, który wskazuje, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej zmniejsza się uległość implikowana regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej.** Pogląd, dotyczący tendencji między badanymi zmiennymi ujawniony wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych, jest niewiele bardziej prawdopodobny od jego negacji. Natomiast, związek między badanymi zmiennymi, ujawniono już na podstawie wybijających się danych. Za znacznym prawdopodobieństwem poglądów przemawia fakt, że są koherentne w obrębie dużej grupy badawczej. Koherencja nie stanowi definicji prawdy, jest jednak użyteczna jako kryterium (Bertrand Russel, 2003, s. 152).

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą lubienia

wobec grupy obcej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań odnośnie wymienionej kwestii zamieściłem w tabeli 407.

Tabela 407. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą lubienia wobec grupy obcej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli tymczasowo aresztowani pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,259	2,87	×	×	43
Dorośli tymczasowo aresztowani kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,307	3,30	×	×	35
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	+ 0,207	10,02	2	0,01	235
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,078	2,15	×	×	354

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Wgląd w ujawnione tendencje i stwierdzony związek między zmiennymi, czasem pobytu w izolacji więziennej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy obcej, na kontinuum: dorośli tymczasowo aresztowani przebywający pierwszy raz w izolacji (D: Aneks, s. 132, tab. 236; chi – kwadrat: Aneks, s. 132); dorośli tymczasowo aresztowani przebywający kolejny raz w izolacji (D: Aneks, s. 147, tab. 260, chi – kwadrat: Aneks, s. 147); dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji (D: Aneks, s. 66, tab. 116; chi – kwadrat: Aneks, s. 67), dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji (D: Aneks, s. 91, tab. 164; chi – kwadrat: Aneks, s. 92) wskazuje na pewną właściwość. **A mianowicie, zmiennym wpływem reguły lubienia na zachowania osadzonych wobec grupy obcej w kolejnych stadiach** (tymczasowe aresztowanie po raz pierwszy, tymczasowe aresztowanie po raz kolejny, pierwszy pobyt w izolacji, kolejny pobyt w izolacji więziennej). **Wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych niegrypsujących ujawniono zaledwie tendencję między czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguły lubienia, która wskazuje, że wraz ze wzrostem czasu pobytu zmniejsza się uległość implikowana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. Natomiast wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej ujawniono już dodatni związek korelacyjny – wraz**

ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej zwiększa się uległość implikowana działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej. Nie ujawniono natomiast nawet słabej tendencji między omawianymi zmiennymi wśród dorosłych skazanych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej. Wynik badawczy wydaje się świadczyć, że relacja między zmiennymi, czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych, w kolejnych stadiach pobytu w izolacji więziennej, podlega pewnym przeobrażeniom. Od tendencji, wskazującej na zmniejszanie się uległości wraz z upływem czasu pobytu wpływu wśród tymczasowo aresztowanych, poprzez pojawienie się dodatniego związku korelacyjnego wśród skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz, aby wrócić do stanu początkowego – zaledwie słabej tendencji, wskazującej na zmniejszanie się uległości wraz z upływem czasu wśród dorosłych skazanych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej. Za znacznym prawdopodobieństwem poglądów przemawia fakt, że wydają się być koherentne z innymi poglądami odnoszącymi się do dużej grupy badawczej. W przypadku reguły lubienia (wobec grupy obcej), podobnie, jak ma to miejsce w przypadku reguły zaangażowania i konsekwencji (wobec grupy własnej), pogląd dotyczący tendencji między badanymi zmiennymi, ujawniony wśród tymczasowo aresztowanych, jawi się, jako niewiele więcej prawdopodobny niż jego zaprzeczenie. Natomiast, związek między badanymi zmiennymi, ujawniono już na podstawie wybijających się danych, także wśród skazanych przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą wzajemności wobec grupy własnej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gypserskiej. Wyniki badań zawiera tabela 408.

Tabela 408. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą wzajemności wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli tymczasowo aresztowani pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	+ 0,091	0,36	×	×	43
Dorośli tymczasowo aresztowani kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,193	1,30	×	×	35
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	+ 0,186	8,12	2	0,02	235
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,085	2,55	×	×	354

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Wgląd w ujawnione tendencje i stwierdzony związek między zmiennymi, czasem pobytu w izolacji więziennej dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej a uległością implikowaną regułą wzajemności wobec grupy własnej, na kontinuum: dorośli tymczasowo aresztowani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej (D: Aneks, s. 123, tab. 218; chi – kwadrat: Aneks, s. 123); dorośli tymczasowo aresztowani po raz kolejny (D: Aneks, s. 135, tab. 242; chi – kwadrat: Aneks, s. 135); dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji (D: Aneks, s. 57, tab. 98; chi – kwadrat: Aneks, s. 57); dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji (D: Aneks, s. 82, tab. 146; chi – kwadrat: Aneks, s. 82) wskazuje na pewną prawidłowość. A mianowicie, **zmiennym wpływie reguły wzajemności na zachowania osadzonych wobec grupy własnej w kolejnych stadiach (tymczasowe aresztowanie po raz pierwszy, tymczasowe aresztowanie po raz kolejny, odbywanie wyroku po raz pierwszy, odbywanie wyroku po raz kolejny)**. Wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych nie ujawniono nawet słabej tendencji między czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej. Natomiast wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej ujawniono dodatni związek korelacyjny – wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej zwiększa się uległość implikowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej. Zaś wśród dorosłych skazanych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej ujawniono tendencję, która wskazuje, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, zmniejsza się uległość

powodowana działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej. **Rezultat badawczy może świadczyć, że relacja między zmiennymi, czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej dorosłych, w kolejnych stadiach pobytu, podlega pewnym przeobrażeniom. Od braku jakiegokolwiek tendencji - wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, do pojawienia się dodatniego związku korelacyjnego - wśród dorosłych skazanych przebywających pierwszy raz, aby ujawnić się w postaci słabej tendencji, wskazującej na zmniejszanie się uległości implikowanej działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej - wśród dorosłych skazanych, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej.** Za znacznym prawdopodobieństwem poglądów przemawia fakt, że wydają się być koherentne z innymi poglądami w obrębie dużej grupy badawczej. Analogicznie, jak w przypadku reguł zaangażowania i konsekwencji (wobec grupy własnej) i lubienia (wobec grupy obcej), pogląd dotyczący tendencji między badanymi zmiennymi, jaki został ujawniony wśród tymczasowo aresztowanych, jawi się, jako niewiele więcej prawdopodobny niż jego zaprzeczenie. Natomiast związek między badanymi zmiennymi, podobnie, ujawniono na podstawie wybijających się danych. W przypadku reguły wzajemności (wobec grupy własnej), podobnie, jak w przypadku reguły lubienia (wobec grupy obcej), wśród skazanych przebywających pierwszy raz w izolacji stwierdzono dodatni związek korelacyjny między badanymi zmiennymi, który wskazuje na wzrost uległości, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej. Zaś, wśród skazanych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej, stwierdzono, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej pojawia się jedynie tendencja, w postaci spadku uległości implikowanej działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej.

Synteza danych przeprowadzona z uwzględnieniem liczby pobytów w warunkach izolacji więziennej ujawnia pewne prawidłowości. Przede wszystkim, związki w znaczeniu statystycznym stwierdzono w przypadku uległości implikowanej działaniem reguł: zaangażowania i konsekwencji (wobec grupy własnej), lubienia (wobec grupy obcej), oraz wzajemności (wobec grupy własnej). Rezultat odnoszący się do uległości implikowanej siłą wymienionych reguł jest koherentny wśród dorosłych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, gdzie ujawnia się zaledwie w postaci tendencji. Natomiast związek między badanymi zmiennymi, w znaczeniu statystycznym, stwierdziłem w grupie

dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji. Również w tym przypadku, uzyskany rezultat badawczy jest koherentny w zakresie trzech z wymienionych reguł wpływu społecznego. Spójność uzyskanego rezultatu badawczego utrzymuje się także w przypadku uległości implikowanej siłą reguł: lubienia (wobec grupy obcej) oraz wzajemności (wobec grupy własnej) - wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej - stwierdzono zaledwie słabą tendencję zmniejszania się uległości implikowanej siłą wymienionych reguł. Obecność tendencji jest o tyle istotna, że w przypadku dorosłych skazanych niegrypsujących, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej stwierdzono dodatni związek korelacyjny między omawianymi zmiennymi.

A oto podstawowe ustalenia wśród uczestniczących w podkulturze gryperskiej.

Uwzględnienie zmiennej – liczby pobytów w izolacji więziennej – nie przyczynia się do ujawnienia związków istotnych statystycznie między czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną działaniem reguł wpływu społecznego. Można jednak dopatrywać się godnych uwagi tendencji między badanymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą wzajemności wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań zestawilem w tabeli 409.

Tabela 409. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi czasem: pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą wzajemności wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,308	2,56	×	×	27
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, grypsujący	+ 0,219	3,07	×	×	64

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Wydaje się, że warto porównać tendencje, jakie ujawniono wśród uczestników podkultury grypserskiej przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej z tendencjami, jakie ujawniono wśród grypsujących przebywających kolejny raz w izolacji więziennej. Wśród grypsujących przebywających pierwszy raz w izolacji zaobserwowano tendencję w postaci zmniejszania się, wraz z upływem czasu pobytu w izolacji, uległości implikowanej działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 46, tab. 76; chi – kwadrat: Aneks, s. 46). Natomiast, wśród dorosłych grypsujących, przebywających kolejny raz w izolacji - ujawniono tendencją odmienną, tzn. wzrastanie uległości implikowanej działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej (D: Aneks, s. 71, tab. 124; chi – kwadrat: Aneks, s. 71).

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą autorytetu wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wyniki badań ilustruje tabela 410.

Tabela 410. Tendencje między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą autorytetu wobec grupy obcej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,333	2,96	×	×	27
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, grypsujący	0,157	1,58	×	×	64

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Równie interesująco przedstawia się działanie siły autorytetu. Wśród dorosłych skazanych grypsujących, przebywających pierwszy raz w izolacji ujawniono tendencję, która polega na spadku, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji, uległości implikowanej siłą reguły autorytetu wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 50, tab. 84; chi – kwadrat: Aneks, s. 50). Godny uwagi jest brak podobnej tendencji wśród grypsujących przebywających kolejny raz w izolacji.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą autorytetu wobec grupy własnej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań zestawiałem w tabeli 411.

Tabela 411. Tendencje między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą autorytetu wobec grupy własnej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,150	0,60	×	×	27
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,210	2,78	×	×	64

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z analizy tabeli 411, wśród dorosłych grypsujących przebywających kolejny raz w izolacji więziennej ujawniono tendencję, która polega na spadku, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, uległości powodowanej działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej (D: Aneks, s. 74, tab. 130; chi – kwadrat: Aneks, s. 74). Godny uwagi jest brak podobnej tendencji wśród dorosłych grypsujących, przebywających pierwszy raz w izolacji.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą lubienia wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Rezultaty badań przedstawiłem w tabeli 412.

Tabela 412. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy obcej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,183	0,89	×	×	27
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, grypsujący	+ 0,248	3,93	×	×	64

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane zawarte w tabeli 412 wskazują, że zajmująco przedstawia się wpływ reguły lubienia na zachowania dorosłych grypsujących. Jak się okazuje, wśród dorosłych grypsujących, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej ujawniono tendencję do wzrostu, wraz z upływem czasu pobytu w izolacji, uległości powodowanej działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 79, tab. 140); chi-kwadrat: Aneks, s. 79). Jest to wynik o tyle zaskakujący, że podobnej tendencji nie ujawniono wśród dorosłych grypsujących przebywających pierwszy raz w izolacji.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wyniki badań prezentuje tabela 413.

Tabela 413. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,385	4,00	×	×	27
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, grypsujący	+ 0,097	0,59	×	×	64

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Analiza danych zawartych w tabeli 413 wskazuje, że na uwagę zasługuje również wpływ reguły niedostępności na zachowania dorosłych grypsujących. Wśród dorosłych grypsujących, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej ujawniono tendencję, która polega na spadku, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, uległości powodowanej siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej (D: Aneks, s. 55, tab. 94; chi – kwadrat: Aneks, s. 55). Takiej tendencji nie zaobserwowano wśród dorosłych grypsujących, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną regułą niedostępności wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Wyniki badań przedstawiłem w tabeli 414.

Tabela 414. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguły niedostępności wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani pierwszy raz w izolacji więziennej, grypsujący	- 0,333	2,96	×	×	27
Dorośli skazani kolejny raz w izolacji więziennej, grypsujący	+ 0,198	2,50	×	×	64

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z analizy tabeli 414, wśród dorosłych grypsujących, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej ujawniono tendencję, która polega na spadku, wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, uległości powodowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 56, tab. 96 ; chi - kwadrat - Aneks, s. 56). Natomiast, wśród dorosłych grypsujących przebywających kolejny raz w izolacji, ujawniono odmienną tendencję, która polega na wzroście, wraz z wydłużaniem się czasu pobytu w izolacji więziennej, uległości implikowanej siłą reguły niedostępności wobec grupy obcej (D: Aneks, s. 81, tab. 144; chi – kwadrat: Aneks, s. 81).

Generalnie należy uznać, wśród dorosłych uczestników podkultury gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wraz z upływem czasu pobytu w izolacji więziennej, zaznacza się tendencja do spadku uległości implikowanej działaniem reguł wzajemności, autorytetu i niedostępności wobec grupy obcej oraz spadku uległości implikowanej działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej. Natomiast wśród dorosłych uczestników podkultury gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wraz z upływem czasu pobytu w izolacji więziennej, zaznacza się tendencja do wzrostu uległości implikowanej działaniem reguł wzajemności, lubienia i niedostępności wobec grupy obcej oraz spadku uległości implikowanej działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej.

Synteza danych, dokonana z uwzględnieniem liczby pobyków w warunkach izolacji więziennej ujawnia, że rezultat odnoszący się do uległości implikowanej siłą reguły lubienia wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej jest koherentny z wynikami ujawnionymi, zarówno wśród młodocianych, jak i dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej – wskazując, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, pojawia się tendencja do zwiększania uległości implikowanej siłą reguły lubienia wobec grupy obcej.

Ponadto, można zaobserwować, iż wśród dorosłych grypsujących, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej zaznacza się tendencja, która wskazuje, że wraz ze wzrostem czasu pobytu, wzrasta uległość implikowana siłą reguł wzajemności, lubienia oraz niedostępności – wobec grupy obcej. Natomiast, wśród dorosłych grypsujących przebywających pierwszy raz, ujawnia się odmienna tendencja, która wskazuje, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej zmniejsza się uległość implikowana siłą reguł wzajemności, autorytetu oraz niedostępności wobec grupy obcej. Ujawnione wśród dorosłych skazanych tendencje między zmiennymi okazują się spójne. Pewnym zaskoczeniem są tendencje wobec grupy własnej wśród dorosłych grypsujących, które wskazują na zmniejszanie się, wraz ze wzrostem czasu pobytu, uległości implikowanej siłą reguł autorytetu (wobec grupy własnej) wśród dorosłych skazanych, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej i reguły niedostępności (wobec grupy własnej) dorosłych grypsujących, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej.

Model ze względu na poziom zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań

Przeprowadzając syntezę wyników, przyjęto rozwiązanie polegające na uwzględnieniu poziomu zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań. Przyjęty sposób postępowania znajduje teoretyczne uzasadnienie i jest stosowany.

Synteza bez uwzględnienia zmiennej niezależnej, jaką jest liczba pobyków w warunkach izolacji więziennej

Dokonując syntezy wyników, przyjęto rozwiązanie polegające na uwzględnieniu liczby pobyków w warunkach izolacji więziennej. Takie ujęcie znajduje teoretyczne uzasadnienie i jest powszechnie stosowane.

Najważniejsze ustalenia wśród skazanych uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej przedstawiam poniżej.

Przeprowadzając syntezę wyników badań własnych, przyjąłem rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału skazanych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. Wyniki badań ilustruje tabela 415.

Tabela 415. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący	- 0,163	1,22	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	+ 0,161	10,36	2	0,01	408
Dorośli skazani, grypsujący	+ 0,201	0,93	×	×	25

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Uzyskany rezultat badawczego wysoce uprawdopodobnia stwierdzenie, że tylko wśród skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej ujawniono związek istotny statystycznie (na poziomie istotności 0,01) między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej – **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość implikowana siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej** (D: Aneks, s. 187, tab. 328; chi – kwadrat: Aneks, s. 187). Natomiast, ani wśród skazanych młodocianych niegrypsujących, ani wśród skazanych dorosłych grypsujących nie ujawniono nawet tendencji między badanymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. Wyniki badań przedstawia tabela 416.

Tabela 416. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną regułą zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący,	- 0,105	0,49	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	- 0,118	5,51	×	×	408
Dorośli skazani, grypsujący	+ 0,090	0,20	×	×	25

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane zawarte w tabeli 416 pozwalają sformułować stwierdzenie, iż tylko wśród skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej występuje silna tendencja (wartość obliczeniowa chi-kwadrat zbliża się do wartości krytycznej na poziomie 0,05) między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły zaangażowania

i konsekwencji wobec grupy własnej. Ujawniona tendencja wskazuje, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej (D: Aneks, s. 185, tab. 326; chi – kwadrat: Aneks, s. 186). Natomiast, ani wśród młodocianych skazanych niegrypsujących, ani wśród dorosłych skazanych grypsujących, nie ujawniono nawet tendencji między badanymi zmiennymi. Z wychowawczego punktu widzenia, występowanie wśród dorosłych niegrypsujących dodatniego związku korelacyjnego między tymi zmiennymi, można uznać za korzystne. Słabnąca uległość wobec grupy własnej, daje większe możliwości oddziaływania wychowawczego. Powszechnie wiadomo, że środowisko więzienne niekorzystnie wpływa na działalność wychowawczą ukierunkowaną na zmianę ustosunkowań przestępców.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną regułą autorytetu wobec grupy własnej. Wyniki badań zestawilem w tabeli 417.

Tabela 417. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną reguły autorytetu wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący	0,122	0,68	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	- 0,138	7,70	2	0,05	408
Dorośli skazani, grypsujący	- 0,371	3,44	×	×	25

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Na podstawie danych ujętych w tabeli 417 wnioskuję, że tylko wśród skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej ujawniono związek istotny statystycznie (na poziomie istotności 0,05) między poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej. Rezultat badawczy ujawnia, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą**

reguły autorytetu wobec grupy własnej dorosłych skazanych niegrypsujących (D: Aneks, s. 183, tab. 322; chi – kwadrat: Aneks, s. 184). Na uwagę zasługuje również tendencja wśród skazanych dorosłych grypsujących, która może wskazywać, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły autorytetu wobec grupy własnej. Pojawienie się związku między zmiennymi wśród skazanych niegrypsujących, jak i tendencji w grupie dorosłych grypsujących należy uznać za korzystne z wychowawczego punktu widzenia. Może bowiem wskazywać na słabnący wpływ społeczny wśród skazanych. Nie ulega bowiem wątpliwości, że obopólny wpływ skazanych jest ze wszech miar niekorzystny dla poczynań korekcyjnych.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej. Wyniki badań prezentuje tabela 418.

Tabela 418. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący	0,185	1,57	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	- 0,125	6,25	2	0,05	408
Dorośli skazani, grypsujący	- 0,221	1,20	×	×	25

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane przytoczone w tabeli 418 pozwalają wnioskować, że tylko wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej ujawniono związek istotny statystycznie (na poziomie istotności 0,05) między poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej. Rezultat badawczy wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej** (D: Aneks, s. 190, tab. 334;

chi - kwadrat: Aneks, s. 190). Natomiast wśród młodocianych skazanych niegrypsujących, podobnie, jak wśród dorosłych skazanych grypsujących, nie ujawniono nawet tendencji między badanymi zmiennymi.

Synteza materiału badawczego - przeprowadzona bez uwzględnienia zmiennej, jaką jest ilość pobytów w warunkach izolacji więziennej - w sposób jednoznaczny wskazuje, że związek między zmiennymi, poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego, ujawnia się tylko w grupie dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Rezultat badawczy, w zakresie związków istotnych statystycznie między badanymi zmiennymi, charakteryzuje koherentność w klasie dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, co bardziej uprawdopodobnia uzyskane wyniki. Generalnie należy stwierdzić, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, wzrasta wśród dorosłych niegrypsujących uległość wobec grupy obcej - implikowana siłą reguły zaangażowania i konsekwencji oraz zmniejsza się uległość wobec grupy własnej - powodowana działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji, reguły autorytetu i niedostępności.

Godne podkreślenia są również ujawnione tendencje między badanymi zmiennymi.

Koncyrowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej. Wyniki badań zgromadziłem w tabeli 419.

Tabela 419. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący	0,146	0,95	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	- 0,090	3,30	×	×	408
Dorośli skazani, grypsujący	- 0,267	1,71	×	×	25

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Uzyskany rezultat badawczy wydaje się być spójny z dotychczas prezentowanymi wynikami. Wartość obliczeniowa chi- kwadrat nie upoważnia jednak do stwierdzenia związku korelacyjnego, co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji między poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tendencji, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej dorosłych skazanych niegrypsujących** (D: Aneks, s. 182, tab. 320; chi – kwadrat: Aneks, s. 182). Wśród młodocianych skazanych niegrypsujących oraz dorosłych skazanych grypsujących nie ujawniono tendencji między badanymi zmiennymi. Ujawniona tendencja wydaje się być korzystną dla powodzenia oddziaływań wychowawczych.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy własnej. Wyniki badań przedstawiłem w tabeli 420.

Tabela 420. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy własnej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący	- 0,131	0,79	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	- 0,089	3,20	×	×	408
Dorośli skazani, grypsujący	0,141	0,50	×	×	25

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Uzyskany wynik wydaje się być spójny z dotychczas prezentowanymi wynikami. Wartość obliczeniowa chi- kwadrat nie upoważnia jednak do stwierdzenia związku korelacyjnego, co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji między zmiennymi:

poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Tendencji, która wydaje się wskazywać, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły lubienia wobec grupy własnej dorosłych skazanych niegrypsujących** (D: Aneks, s. 188, tab. 330; chi – kwadrat: Aneks, s. 188). Wśród młodocianych skazanych niegrypsujących oraz dorosłych skazanych grypsujących nie ujawniono nawet tendencji między badanymi zmiennymi. Ujawniona tendencja wydaje się być korzystną dla powodzenia oddziaływań wychowawczych. Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej. Wyniki badań odnośnie wymienionej kwestii zamieszczam w tabeli 421.

Tabela 421. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Młodociani skazani, niegrypsujący	- 0,130	0,78	×	×	46
Dorośli skazani, niegrypsujący	0,087	3,08	×	×	408
Dorośli skazani, grypsujący	0,429	4,53	×	×	25

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z analizy tabeli 421, uzyskane dane wydają się być spójne z dotychczas prezentowanymi wynikami. Wartość obliczeniowa chi - kwadrat nie upoważnia jednak do stwierdzenia związku korelacyjnego, co najwyżej, można dopatrywać się słabej tendencji między zmiennymi, poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej. Tendencji, która może wskazywać, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań**

zwiększa się uległość implikowana siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej (D: Aneks, s. 180, tab. 316; chi – kwadrat: Aneks, s. 180).

Pewnym zaskoczeniem może być pojawienie się podobnej tendencji wśród dorosłych grypsujących. Wartość obliczeniowa chi - kwadrat również nie upoważnia do stwierdzenia związku korelacyjnego, niemniej jednak można dopatrywać się słabej tendencji między zmiennymi, poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tendencji, która wydaje się wskazywać, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość implikowana siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej (D: Aneks, s. 166, tab. 292; chi – kwadrat: Aneks, s. 166).**

Wyniki odnoszące się do młodocianych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej są koherentne z dotychczasowymi ustaleniami, które wskazują na brak tendencji między zmiennymi. Również rezultat badawczy odnoszący się do dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest spójny z dotychczasowymi ustaleniami, które ujawniają występowanie przynajmniej tendencji między badanymi zmiennymi, i są to silniejsze tendencje niż te, występujące wśród młodocianych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej i dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, co także jest spójne z dotychczasowymi ustaleniami. Pewnym zaskoczeniem może być tendencja ujawniona wśród dorosłych skazanych grypsujących. Dalsza synteza ujawnia, że nie jest to wynik bez związku z innymi ustaleniami. Rezultat badawczy ujawniony wśród dorosłych skazanych uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, może świadczyć o kształtowaniu się pozytywnej skłonności wśród dorosłych (postaw prospołecznych).

Generalnie należałoby uznać, iż wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, ujawniono wobec grupy własnej: zmniejszenie uległości implikowanej siłą reguły niedostępności i autorytetu (związek istotny statystycznie); pojawienie się tendencji do

zmniejszenia się uległości powodowanej działaniem reguł lubienia oraz zaangażowania i konsekwencji.

Natomiast wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, ujawniono wobec grupy obcej: wzrost uległości implikowanej siłą reguły zaangażowania i konsekwencji (związek istotny statystycznie); pojawienie się tendencji do zwiększania się uległości powodowanej działaniem reguły wzajemności; zmniejszenie się uległości implikowanej działaniem reguły społecznego dowodu słuszności.

A oto przedstawienie istotnych ustaleń dotyczących skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej.

Niewielki udział młodocianych uczestników podkultury grypserskiej w próbie badawczej (14 skazanych) uniemożliwił udzielenie odpowiedzi na problem badawczy w zakresie tej grupy badanych. Młodociani uczestnicy podkultury grypserskiej znajdują się w początkowej fazie przynależności do grupy, co często wiąże się z silnym zaangażowaniem w sprawy grupy oraz postawami wskazującymi na silne uzależnienie od grupy własnej. Dlatego uczestnictwo młodocianego w indywidualnym programie jest bardzo trudne do pogodzenia z przynależnością grupową, właściwie należałoby powiedzieć, że pozostaje w jawnej sprzeczności z wieloma zasadami podkultury grypserskiej.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną regułami wpływu społecznego wśród dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Wyniki badań zestawilem w tabeli 422.

Tabela 422. Porównanie wyników w zakresie tendencji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego wśród dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Reguły wpływu społecznego	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Wzajemności (wobec grupy obcej)	0,429	4,53	×	×	25
Społecznego dowodu słuszności (wobec grupy własnej)	- 0,433	4,50	×	×	25
Autorytetu (wobec grupy własnej)	- 0,371	3,44	×	×	25

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Na podstawie analizy danych przedstawionych w tabeli 422 wnioskuję, że wśród dorosłych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania nie ujawniono związku istotnego statystycznie między: zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguł wpływu społecznego. Zaobserwowano jednak godne uwagi tendencje.

Przede wszystkim, wśród dorosłych skazanych uczestników podkultury grypserskiej można dopatrywać się tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość implikowana siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej** (D: Aneks, s. 166, tab. 292; chi – kwadrat: Aneks, s. 166). Ponadto, wśród dorosłych uczestników podkultury grypserskiej można dopatrywać się tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej, która ujawnia, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań zmniejsza się uległość powodowana siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej** (D: Aneks, s. 167, tab. 294; chi – kwadrat: Aneks, s. 167). Wśród dorosłych uczestników podkultury grypserskiej ujawniono również tendencję między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu

oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej, która ujawnia, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły autorytetu wobec grupy własnej** (D: Aneks, s. 169, tab. 298; chi – kwadrat: Aneks, s. 170).

Generalnie należałoby uznać, iż **poziom zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań dorosłych skazanych grypsujących nie pozostaje w związku z siłą działania reguł wpływu społecznego**. Pojawiają się jednak godne uwagi tendencje. Ujawnione tendencje dotyczą tylko trzech reguł wpływu społecznego i mogą wskazywać, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość wobec grupy obcej implikowana siłą reguły wzajemności oraz zmniejsza się uległość wobec grupy własnej implikowana działaniem reguł społecznego dowodu słuszności i autorytetu**. Uzyskany rezultat wykazuje pewną spójność z wynikami badania relacji między, czasem pobytu w izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego. Można bowiem dopatrywać się **pewnej prawidłowości: wraz ze wzrostem czasu pobytu w izolacji więziennej, podobnie, jak ze wzrostem poziomu zaangażowania, zwiększa się uległość wobec grupy obcej oraz zmniejsza się uległość wobec grupy własnej implikowana działaniem określonych reguł wpływu społecznego** (tabela 422).

Synteza z uwzględnieniem zmiennej niezależnej, jaką jest liczba pobytów w warunkach izolacji więziennej

Dokonując syntezy wyników, przyjęto rozwiązanie polegające na uwzględnieniu liczby pobytów w warunkach izolacji więziennej. Takie ujęcie znajduje teoretyczne uzasadnienie i jest powszechnie stosowane.

Poniżej przedstawiam podstawowe ustalenia odnoszące się do nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej.

Przeprowadzając syntezę wyników badań własnych, przyjęto rozwiązanie przejawiające się w uwzględnieniu podstawowego samopodziału osadzonych na uczestniczących i nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Nieuwzględnienie istnienia nieformalnej struktury wśród osadzonych stanowiłoby poważny błąd. Zastosowane rozwiązanie jest powszechnie stosowane przez pedagogów.

Uwzględnienie zmiennej niezależnej w postaci faktu, czy skazany przebywa pierwszy raz w izolacji więziennej, czy też jest to kolejny pobyt w warunkach, izolacji daje lepszy wgląd w omawiane zagadnienie. Ujawnia, że poziom zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań skazanych niegrypsujących przebywających pierwszy raz w izolacji pozostaje w związku z siłą implikowaną regułami zaangażowania i konsekwencji oraz wzajemności wobec grupy obcej, a także reguły autorytetu wobec grupy własnej. Ujawnia również godne uwagi tendencje wśród przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej. Natomiast wśród skazanych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej nie ujawniono żadnych związków między poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego. Ujawniono jedynie tendencje, które sprowadzają się do wskazania, że wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowania siłą reguł niedostępności i lubienia wobec grupy własnej. Wartości obliczeniowe χ^2 – kwadrat opisujące relacje między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguł wzajemności, społecznego dowodu słuszności, autorytetu oraz zaangażowania i konsekwencji są zbyt niskie, aby traktować je jako wskazanie tendencji.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej. Wyniki badań ujęto w tabeli 423.

Tabela 423. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	0,259	12,57	2	0,01	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,088	1,69	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 423, najsilniejszy, dodatni związek korelacyjny (na poziomie istotności 0,01) ujawniono między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej – **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość implikowana siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 201, tab. 352; chi – kwadrat: Aneks, s. 201). Na uwagę zasługuje fakt, iż wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji nie ujawniono nawet słabej tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej. A oto tabela 424 ilustrująca powyższe zagadnienie.

Tabela 424. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	0,179	6,09	2	0,05	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,058	0,73	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane zawarte w tabeli 424 świadczą, że wśród skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej, ujawniono dodatni związek korelacyjny między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej – **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość implikowana siłą reguły wzajemności wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 194, tab. 340; chi – kwadrat: Aneks, s. 194). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji nie ujawniono nawet tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły autorytetu wobec grupy własnej. Wyniki badań zamieściłem w tabeli 425.

Tabela 425. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły autorytetu wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,180	6,02	2	0,05	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,086	1,55	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Z danych przytoczonych w tabeli 425 wynika, że wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej, ujawniono ponadto ujemny związek korelacyjny między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej – **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań zmniejsza się uległość**

implikowana siłą reguły autorytetu wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej (D: Aneks, s. 197, tab. 346; chi – kwadrat: Aneks, s. 198). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji, nie ujawniono nawet tendencji między tymi zmiennymi.

Warte uwagi są również ujawnione tendencje między badanymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej. Wyniki badań zestawilem w tabeli 426.

Tabela 426. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,174	5,75	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,064	0,89	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane zawarte w tabeli 426 skłaniają do stwierdzenia, że przede wszystkim, wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej, można dopatrywać się tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań słabnie uległość implikowana siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 195, tab. 342; chi – kwadrat: Aneks, s. 195). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji, nie ujawniono nawet tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą niedostępności wobec grupy własnej. Wyniki badań ujęto w tabeli 427.

Tabela 427. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,083	1,31	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,157	5,36	×	×	218

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Przytoczone w tabeli 427 dane wskazują, że wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej można dopatrywać się tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem niedostępności wobec grupy własnej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, słabnie uległość implikowana siłą reguły niedostępności wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 219, tab. 382; chi – kwadrat: Aneks, s. 219). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji nie ujawniono tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły autorytetu wobec grupy obcej. Wyniki badań odnośnie wymienionej kwestii zestawilem w tabeli 428.

Tabela 428. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły autorytetu wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	0,160	4,84	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	0,023	0,11	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Z analizy tabeli 428 wynika, że wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej można dopatrywać się tendencji między: zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, wzrasta uległość implikowana siłą reguły autorytetu wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 199, tab. 348; chi – kwadrat: Aneks, s. 199). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji, nie ujawniono tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej. Rezultaty badań ilustruje tabela 429.

Tabela 429. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,137	3,49	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,083	1,50	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Przedstawione rezultaty badań wskazują, że wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej można dopatrywać się także tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, słabnie uległość implikowana siłą reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 200, tab. 350; chi – kwadrat: Aneks, s. 200). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji nie ujawniono tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy obcej. Wyniki badań odnośnie wymienionej kwestii prezentuje tabela 430.

Tabela 430. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	0,129	3,14	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,057	0,69	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Przytoczone w tabeli 430 dane wskazują, że wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej, można dopatrywać się także tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością

implikowaną działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zwiększa się uległość implikowana siłą reguły lubienia wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 203, tab. 356; chi – kwadrat: Aneks, s. 204). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji nie ujawniono tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy własnej. Wyniki badań odnośnie wymienionej kwestii zgromadziłem w tabeli 431.

Tabela 431. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły lubienia wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	0,072	0,97	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,114	2,81	×	×	218

Źródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane zawarte w tabeli 431 wskazują, że wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej można dopatrywać się tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, zmniejsza się uległość implikowana siłą reguły lubienia wobec grupy własnej wśród dorosłych skazanych, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 216, tab. 378; chi-kwadrat: Aneks, s. 217). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji, nie ujawniono tendencji między tymi zmiennymi.

Koncypowanie rezultatu badawczego w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej. Wyniki badań zestawilem w tabeli 432.

Tabela 432. Porównanie wyników w zakresie relacji między zmiennymi: poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych niegrypsujących, z wykorzystaniem testu chi - kwadrat

Grupa osadzonych	Wartość D	Wartość chi-kwadrat	df	α	Liczebność
Dorośli skazani przebywający pierwszy raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,116	2,50	×	×	190
Dorośli skazani przebywający kolejny raz w izolacji więziennej, niegrypsujący	- 0,015	0,048	×	×	218

Zródło: obliczenia własne.

D – największa różnica między F_1 i F_2 ; wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób.

Dane zawarte w tabeli 432 świadczą o tym, że wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej można dopatrywać się tendencji między zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej, która wskazuje, że **wraz ze wzrostem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, słabnie uległość implikowana siłą reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej wśród dorosłych skazanych, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej** (D: Aneks, s. 196, tab. 344; chi – kwadrat: Aneks, s. 197). Wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w izolacji nie ujawniono tendencji między tymi zmiennymi.

Synteza uzyskanych danych wskazuje, że związki istotne statystycznie między zmiennymi zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego ujawniono tylko wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Stwierdzone

związki wobec grupy obcej, są dodatnimi związkami korelacyjnymi – wskazują na wzrastający wpływ reguły zaangażowania i konsekwencji oraz wzajemności wobec grupy obcej. Natomiast, związek między wymienionymi zmiennymi ujawniony wobec grupy własnej, to ujemny związek korelacyjny, który wskazuje na malejący wpływ reguły autorytetu wobec grupy własnej.

Jeśli zaś chodzi o ujawnione tendencje, to można powiedzieć, że stwierdzone tendencje wobec grupy obcej, w większości przypadków, wskazują na wzrastający wpływ reguły autorytetu i lubienia. Natomiast, tendencje między wymienionymi zmiennymi ujawnione wobec grupy własnej, wskazują na malejący wpływ reguły społecznego dowodu słuszności oraz zaangażowania i konsekwencji.

Rezultat badawczy odnoszący się do dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej charakteryzuje widoczna spójność, co bardziej uprawdopodobnia uzyskane dane. Natomiast wśród dorosłych skazanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej zdecydowanie rzadziej ujawniono tendencje między badanymi zmiennymi. Tendencje zostały ujawnione tylko wobec grupy własnej, i wskazują na malejący wpływ reguły niedostępności oraz lubienia.

Jak podaje Anna Brzezińska (2002), przejawem teoretycznej działalności psychologii wychowania jest odnajdywanie psychologicznych prawidłowości procesu wychowania, jako wpływu wychowawczego. Zdaniem A. Brzezińskiej, psychologowie powinni wspierać, zwłaszcza w sytuacjach trudnych, osoby zajmujące się działalnością wychowawczą (A. Brzezińska, 2002, s. 256 - 257). Trudno nie zgodzić się z opinią autorki. Zwłaszcza że, jak powiada Janusz Czerny, efektywność podejmowanych wpływów wychowawczych jest zróżnicowana, jakże często zindywidualizowana (Janusz Czerny, 1997, s. 18). Autor dostrzega, że wiele przejawów ludzkiego zachowania, jak choćby praca, pozytywny przykład, lojalność, szczerść czy serdeczność nie można traktować jako zapewniających sukces wychowawczy (Ibidem). Stąd upodobanie autora do poszukiwania czynników rozstrzygających i ponadczasowych – istotnościowych - w procesie wychowania. J. Czerny nie zadawała się stwierdzeniem, że wychowanie zależy od wielu czynników. Postrzeżenie – że wychowanie zależy od wielu czynników – Ivo Holzmann (1992) określa mianem „Wassersprache” (laniem wody) (Podaję za: J. Czerny, 1997, s. 27). Jak pisze J. Czerny: „Przedmiotem – czyli desygnatem wychowania jest globalna suma oddziaływań ludzkich na człowieka w kontekście konkretnych sytuacji społecznych” (Tamże, s. 28). Zaprezentowana definicja stwarza sposobność ujawnienia konstytutywnej osobliwości wychowania, a mianowicie – oddziaływania międzyludzkiego. Właściwością tej konstatacji jest jej ogólny charakter, ale również – niewątpliwa prawidłowość (Ibidem). Cytowany autor dokonuje rozróżnienia między oddziaływaniem międzyludzkim i oddziaływaniem społecznym, upatrując w tym drugim zabarwienia socjologicznego. Wskazując ponadto, że trudno mówić o oddziaływaniu społecznym w przypadku dwóch skazanych przebywających w tej samej celi mieszkalnej, bowiem tych dwóch nie stanowi jeszcze społeczności.

Zgadając się w pełni z cytowanym autorem, wypada jednak zauważyć, że, po pierwsze – zjawisko pobytu tylko dwóch skazanych w celi mieszkalnej nie jest często występującym, i należy oczekiwać, że powinno z czasem zaniknąć. Bowiem, standardy międzynarodowe nie dopuszczają rozmieszczenia skazanych i tymczasowo aresztowanych w celach dwuosobowych (T. Bulenda, R. Musidłowski, 2003, s. 19). Po drugie, pobyt skazanego w celi dwuosobowej nie oznacza braku kontaktu z innymi skazanymi. Ponieważ, za wyjątkiem sytuacji szczególnych (w przypadku tzw.

skazanych niebezpiecznych oraz ukaranych karą dyscyplinarną wymienioną w art. 143. § 1. pkt 8 – umieszczenie w celi izolacyjnej na okres do 28 dni i art. 222. § 2. pkt 5 – umieszczenie w celi izolacyjnej na okres do 14 dni) osadzeni wchodzi w skład grup organizowanych przez administrację zakładu karnego na czas realizacji choćby spacerów, zajęć kulturalno-oświatowych i łaźni. Dlatego, wywieranie wpływu wśród osadzonych chciałbym prowadzić na poziomie wpływu społecznego, bacząc, iż czasem będzie ono podlegało pewnym ograniczeniom. Projektując działalność wychowawczą wśród osób pozbawionych wolności nie sposób nie uwzględnić wpływu grupy własnej wychowanka, czy, jak chciałby Janusz Czerny – oddziaływać międzyludzkich.

Słusznie, zdaniem wielu badaczy, oddziaływaniem resocjalizacyjnym należy obejmować wszystkich osadzonych (R. Soroko, 1990, s. 28). Również ustawodawca wyraża podobne przekonanie w art. 67. § 2. k.k.w. - dla osiągnięcia celu określonego w §1. prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych. Niemniej jednak, zgodnie z art. 95 § 1. k.k.w. - w systemie programowanego oddziaływania odbywają karę skazani młodociani, a także skazani dorośli, którzy po przedstawieniu im projektu oddziaływania wyrażają zgodę na współudział w jego opracowaniu i wykonaniu. Wydaje się, że nie jest to dobre rozwiązanie. Moim zdaniem, lepsze rozwiązanie, to postulat (przynajmniej) rozpoczynania odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania przez wszystkich skazanych. Sama zmiana formuły decyzyjnej stwarza sposobność poszerzenia populacji skazanych objętych programowanym oddziaływaniem. Obecnie wymagana jest zgoda dorosłego, który może być niedoinformowany odnośnie idei programowanego oddziaływania, może pozostawać pod wpływem współskazanych – i odmówić uczestnictwa. Proponowane rozwiązanie może również przyczynić się do ograniczenia sytuacji odstępstwa od objęcia oddziaływaniem skazanych odbywających krótkie wyroki oraz okoliczności arbitralnego rozstrzygnięcia przez wychowawcę o sensie oddziaływania na konkretnego skazanego. Jestem przekonany, że nawet niewielki wpływ wychowawczy na skazanego, to i tak o wiele więcej niż zupełny brak wpływu. Jest to próba, tym samym szansa dotarcia do drugiego człowieka, być może prowadząca do sukcesu.

Natomiast najlepszym rozwiązaniem byłoby ograniczenie, tak dalece jak to możliwe, kierowania skazanych do odbywania kary w systemie zwykłym.

Perspektywiczne rozwiązania koncepcyjne w tym zakresie nie powinny być zdeterminowane doraźnym interesem grup o wątpliwych walorach profesjonalnych.

Pogłębiona analiza problemów nurtujących polskie więziennictwo, wskazuje, że pewne dylematy wydają się być wyjątkowo trwałe. Mam na myśli przeludnienie jednostek penitencjarnych, które w istotny sposób wpływa na efektywność oddziaływań wychowawczych. Problem przeludnienia pojawił się już w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Jak podaje L. Rabinowicz (1935), (...) przeludnienie polskich więzień jest faktem niezaprzeczalnym (L. Rabinowicz, 1935, podaje za: S. Walczak, 1990, s. 45). Jak pisze Romuald Soroko (1990), w okresie powojennym polskie więziennictwo ustawicznie borykało się z przeludnieniem jednostek penitencjarnych. Sytuacja ulegała tylko okresowemu polepszeniu w latach amnestyjnych, by po kilku miesiącach powrócić do stanu wyjściowego. W latach osiemdziesiątych dwudziestego wieku sytuacja uległa okresowemu polepszeniu od kwietnia 1986 do końca września tegoż roku, kiedy to zaludnienie polskich jednostek penitencjarnych obniżyło się do 102 485 osadzonych. Po tym krótkim czasie poziom zaludnienia wzrósł jednak ponownie. Generalnie należy uznać, że cechą stałą polskiego więziennictwa jest przeludnienie zakładów penitencjarnych (R. Soroko, 1990, s. 9 -11). O skuteczności oddziaływań wychowawczych przebiegających w warunkach permanentnego przeludnienia, przez obciążoną nadmiernie kadrę wypowiadało się wielu polskich badaczy (T. Szymanowski, 1990, s. 446; A. Domańska, J. Szałański, 2004, s. 211 - 214; Z. Lasocik, 2004, s. 10; T. Szymanowski, 2006, s. 30). Dlatego, czas najwyższy uporać się z problemem przeludnienia polskich jednostek penitencjarnych.

Można zakładać, że znacznym prawdopodobieństwem, że nawet najlepsza oferta nie zostanie przyjęta przez wielu skazanych. **Dlatego też, moje poszukiwania badawcze chciałbym ulokować, jak by to powiedziała Anna Brzezińska, w obszarze kształtowania gotowości do przyjęcia i realizowania ofert wychowawczych** (A. Brzezińska, 2002, s. 257). W przypadku skazanych, ofertą jest oczywiście indywidualny program oddziaływań. Stąd moje poszukiwania związków między zmiennymi niezależnymi (czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej, zaangażowaniem w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań) a zmienną zależną – uleganiem wpływowi społecznemu. Jak powiada Janusz Czerny, wychowanie jest oddziaływaniem międzyludzkim (J. Czerny, 1997, s. 28). Należy również zauważyć, że wychowanie opiera się na wpływie społecznym, który manifestuje się w relacjach między wychowawcą i skazanym, ale ujawnia się także

w stosunkach między samymi skazanymi. Przejawy wpływu społecznego w warunkach izolacji więziennej, znoszącego pozytywne oddziaływania wychowawcze znalazły wyraz na kartach tej pracy. Oszacowanie podatności na wpływy społeczne oraz wykorzystanie wiedzy z zakresu wpływu społecznego może mieć strategiczne znaczenie dla prowadzenia działalności wychowawczej.

Po pierwsze, może być wykorzystane do **kształtowania gotowości do przyjęcia i realizowania ofert wychowawczych.**

Po drugie, moim zdaniem, **może odegrać istotną rolę w projektowaniu holistycznych metod interwencyjnych zogniskowanych na wartościach, przekonaniach oraz postawach pozostających (przyczyniających się) w związku z przestępczością** (C. R. Hollin i in., 2004, s. 58 - 59). Do takich postulatów – tworzenia multimodalnych programów interwencyjnych odnoszących się do różnych przejawów funkcjonowania młodego przestępcy – skłaniają wyniki poszukiwań czynników rozstrzygających o skuteczności programów oddziaływań uzyskane z metaanalizach (ibidem).

Po trzecie, **może być wielce przydatna do modelowania środowiska wychowawczego wśród samych skazanych i kształtowania bilateralnych relacji z wychowankiem.** Jest przecież faktem niezaprzeczalnym, że środowisko więzienne nie sprzyja powodzeniu oddziaływaniom wychowawczym, a wprost przeciwnie, jest ze wszech miar niekorzystne (T. Szymanowski, 1990, s. 443, s. 446; i in.).

Na podstawie uzyskanego rezultatu badawczego można wnioskować, że poszczególne kategorie osadzonych w sposób zróżnicowany ulegają wpływowi społecznemu.

Wnioski i propozycje dotyczące młodocianych

Wyniki badań własnych ukazują, że wśród młodocianych (skazanych i tymczasowo aresztowanych) nie ujawniono ani raz związku istotnego statystycznie między czasem pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległością implikowaną siłą reguł wyróżnionych przez Roberta B. Cialdiniego (2001). Również, ani raz, nie ujawniono wśród młodocianych skazanych związku istotnego statystycznie między poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań

a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego. **Można zatem wnioskować, że znacznym prawdopodobieństwem, że młodociani, jako kategoria osadzonych nie będzie łatwym podmiotem oddziaływań wychowawczych.** I tak jest w istocie. Potwierdza to zarówno literatura przedmiotu, jak i praktyka – młodociani stwarzają wiele problemów wychowawczych. Nie może to być jednak argument skłaniający do rezygnacji z oddziaływań wychowawczych ukierunkowanych na młodych ludzi. **Należy wykorzystać uzyskane tendencje do projektowania oddziaływań. A mianowicie, wywierać wpływ wychowawczy wykorzystując metody/techniki oparte na sile reguł: wzajemności, lubienia oraz zaangażowania i konsekwencji – zgodnie z uzyskanym rezultatem badawczym.**

Jak podaje Adam Stankowski (2005), wychowawcy zajmujący się pracą resocjalizacyjną z młodocianym podkreślają jej ciężki charakter, ubolewając nad brakiem punktu oparcia dla projektowania oddziaływań resocjalizacyjnych - ponieważ młodocianym na niczym nie zależy (A. Stankowski, N. Stankowska, 2005, s. 48). Myślę, że projektując oddziaływania wychowawcze, warto odwołać się do możliwości tkwiących w rodzinie oraz osobach bliskich na wszystkich etapach oddziaływań. Aby tak się stało, warto zwiększyć liczbę widzeń dla młodocianych skazanych, aby nie dopuścić do zerwania więzi z osobami najbliższymi oraz pozyskać do oddziaływań osoby „wartościowe” z wychowawczego punktu widzenia. Stąd, w przypadku skazanych, **postulat istotnego zwiększenia liczby widzeń do wykorzystania w miesiącu kalendarzowym.** Natomiast, w przypadku młodocianych tymczasowo aresztowanych **postulat nadania kodeksowego uprawnienia do 2 widzeń w miesiącu z osobami najbliższymi** (które uzyskają akceptację od organu dysponującego), a wszystko po to, **aby odstąpić, za każdym razem, od wydawania „Zarządzeń o zgodzie na widzenie” przez organ dysponujący.** Sądzę, że takie uprawnienie powinno być zagwarantowane w kodeksie karnym wykonawczym. Na chwilę obecną tymczasowo aresztowani nie posiadają takiego uprawnienia, jedynie istnieje możliwość uzyskania widzenia (por. T. Bulenda, R. Musidłowski, 2003, s. 25). Zwłaszcza że, w trakcie obrad Komitetu Ekspertów ds. Tymczasowego Aresztowania działającego w ramach Europejskiego Komitetu Problemów Kryminologicznych przy Radzie Europy, prezentowano poglądy o potrzebie radykalnego poszerzenia kontaktów tymczasowo aresztowanych ze światem zewnętrznym (J. Pomiankiewicz, 2004, s. 14).

Wnioski i propozycje dotyczące dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających po raz pierwszy w warunkach izolacji więziennej

Uzyskany rezultat badawczy, w sposób nie pozostawiający żadnych wątpliwości wskazuje, że wśród skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej zarówno upływ czasu w izolacji więziennej, jak i poziom zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływań, pozostaje w związku z uległością wpływowi społecznemu, implikowanemu działaniem przynajmniej kilku reguł wpływu społecznego. Co może oznaczać, że to właśnie ta kategoria skazanych może okazać się najbardziej podatna na oddziaływania wychowawcze. Dlatego też, moim zdaniem, tę kategorię skazanych należałoby objąć, podobnie jak młodocianych, szczególną pieczę. **Powinni oni, podobnie jak skazani młodociani, odbywać karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania. Zaś zmiana systemu odbywania kary pozbawienia wolności na zwykły, mogłaby następować wyjątkowo, w przypadku braku jakiegokolwiek możliwości oddziaływania wychowawczego. Również stwierdzone związki oraz ujawnione tendencje między zmiennymi, można wykorzystać do projektowania oddziaływań, uwzględniając wskazany rezultatem badawczym wpływ powodowany działaniem reguł: zaangażowania i konsekwencji, lubienia, wzajemności, społecznego dowodu słuszności oraz autorytetu.**

Wnioski i propozycje dotyczące dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej

Uzyskane wyniki wskazują również, iż wśród skazanych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej związek w znaczeniu statycznym między czasem pobytu w izolacji więziennej jest rzadkością. Nie ujawniono żadnego związku istotnego statystycznie między poziomem zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu a uległością implikowaną siłą reguł wpływu społecznego, zaś tendencje między zmiennymi nie

są silne. Co może oznaczać, że ani wzrost czasu pobytu w izolacji więziennej, ani poziom zaangażowania w opracowanie i realizację indywidualnego programu nie pozostaje w związku z zachowaniami tych skazanych. Na tej podstawie można domniemywać, że ta kategoria skazanych nie będzie łatwo poddawała się wpływowi wychowawczemu. W związku z tym, nie należy wobec tej kategorii skazanych formułować maksymalnych oczekiwań odnośnie sukcesów wychowawczych. **Można natomiast wykorzystać zaobserwowane tendencje do projektowania oddziaływań. A mianowicie, wywierać wpływ wychowawczy, uwzględniając wskazany rezultatem badawczym wpływ powodowany działaniem reguł: zaangażowania i konsekwencji, niedostępności, lubienia oraz wzajemności.**

Propozycje dotyczące tymczasowo aresztowanych

Można wykorzystać zaobserwowane tendencje do projektowania oddziaływań. A mianowicie, wywierać wpływ wychowawczy, uwzględniając wskazany rezultatem badawczym wpływ powodowany działaniem reguł: lubienia, zaangażowania i konsekwencji, autorytetu, społecznego dowodu słuszności oraz niedostępności.

Propozycje dotyczące uczestników podkultury grypserskiej

Można wykorzystać zaobserwowane tendencje do projektowania oddziaływań. A mianowicie, wywierać wpływ wychowawczy, uwzględniając wskazany rezultatem badawczym wpływ powodowany działaniem reguł: wzajemności, lubienia, autorytetu oraz niedostępności.

Rozważania związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania skłoniły mnie do sformułowania pewnych propozycji postępowania z osobami pozbawionymi wolności. Część propozycji została wyrażona w literaturze bądź w aktach prawnych, a ponieważ nie znalazła należytego odzwierciedlenia w praktyce, podpisuję się pod nimi, aby nie pozostawały zbyt długo pustosłowiem.

Wydaje się, że czas najwyższy zweryfikować cel wykonywania kary pozbawienia wolności. Powinien on być jasno zdefiniowany i poddający się ocenie. Postulat wskazywany przez wielu badaczy (Bulenda T, Musidłowski R., 2003, s. 14).

Definicja celu, według autora pracy: **Wykonanie kary pozbawienia wolności ma na celu dokonanie w skazanym zmian społecznie aprobowanych, a w szczególności ujawniających się powstrzymaniem od powrotu przestępstwa, przestrzeganiem porządku prawnego, ukształtowaniem społecznie pożądanym ustosunkowań.** Według obowiązującego k.k.w. cel wykonania kary pozbawienia wolności został sprecyzowany w sposób następujący: Wykonanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanym postaw, a w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa (art. 67 § 1. k.k.w.).

Konieczne jest globalne „doposażenie” Służby Więziennej, aby mogła realizować kodeksowe zapisy. Dyrektywa zindywidualizowanego oddziaływania na skazanych, zawarta w art. 67 § 2. k.k.w. stoi w jawnej niezgodzie z praktyką. Możliwości, jakimi dysponuje Służba Więzienna, nie dają gwarancji wprowadzenia w życie tej dyrektywy (m. in. ze względu na przeludnienie jednostek penitencjarnych oraz rażąco wielką liczbę skazanych przypadających na jednego wychowawcę).

Przemieszczanie skazanego do innej celi a zwłaszcza do innego oddziału powinno być implikowane, tak dalece jak to możliwe, potrzebami wychowawczymi (realizacja programowanego oddziaływania, kształtowanie środowiska wychowawczego, zapewnienie bezpieczeństwa osobistego skazanego). Nadmierna ruchliwość w tym zakresie (często powodowana utylitarnymi względami), zwłaszcza, jeżeli wiąże się ze zmianą oddziału (następuje zmiana wychowawcy) – zaburza oddziaływanie, nie służąc realizacji idei programowanego oddziaływania ani wykonywania kary pozbawienia wolności (propozycja własna autora). W podobnym tonie, odnośnie implikacji zmiany samego wychowawcy, wypowiada się Elżbieta Petruk (2007, s. 14 - 15). Kiedy jednak formułowałem propozycję, nie znana mi była treść artykułu „Zaprogramowani na program”, który ukazał się w lutym 2007 roku. Ponadto, moja propozycja odnosi się do **kwestii przemieszczeń** (szerszy kontekst) a nie konsekwencji zmiany wychowawcy (choć je obejmuje).

Należy podejmować działania mające na celu pobudzenie aktywności własnej skazanych. Na pewno nie służy realizacji celu notoryczne oglądanie TV, które wydaje się raczej utrvalać nawyk bierności niż pobudzać do aktywności własnej.

W oddziaływaniu wychowawczym zorientowanym na przestępców należy uwzględniać implikacje dwojakiego rodzaju, tj.: klinicznego i kryminologicznego. Bowiem, wiele programów przyczynia się do wpływu na zmienne typu klinicznego (np.: poprawę zachowania, wzrost kompetencji społecznych), które nie pozostają jednak w związku ze zmienną typu kryminogennego – eliminowaniem recydywy czy też zmniejszenia powrotności do przestępstwa.

Istnieje niekwestionowana potrzeba objęcia skazanych profesjonalnym, zindywidualizowanym oddziaływaniem, które zostanie ukierunkowane na dokonanie, przede wszystkim pozytywnych przeobrażeń w osobowości tych ludzi. Bez wątplenia, słusznie powiada Adam Stankowski (2002), proces resocjalizacji polega na głębokich przeobrażeniach w osobowości wychowanków. Dlatego, nie można oczekiwać, że istotne zmiany w osobowości człowieka nastąpią na skutek samego tylko uczestnictwa w zajęciach sportowych, kulturalno-oświatowych, wykonywania pracy zarobkowej czy też podtrzymywania kontaktów ze światem zewnętrznym i rodziną.

Zdałoby się konsekwentnie realizować dyspozycję Dyrektora Generalnego Służby Więziennej zakazującą tworzenia tak zwanych cel „jednorodnych”. Realizacja polecenia dyrektora pozostawia wiele do życzenia. Niepokoii zwłaszcza, jeżeli w celi dwuosobowej przebywają tylko uczestniczący w podkulturze grypserskiej.

Kary powinny być wymierzane niezwłocznie po dokonaniu przez skazanego przekroczenia. Taka dyrektywa zawarta jest § 41. 2. Zarządzenia Nr 2/2004 Dyrektora Generalnego SW z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych.

Ciągle aktualnym pozostaje postulat wykorzystywania, w większym stopniu niż do tej pory, dorobku naukowego w projektowaniu działalności wychowawczej. Jak pisze Adam Stankowski (2005), literatura przedmiotu wskazuje kilka modelowych rozwiązań zjawiska resocjalizacji (A. Stankowski, N. Stankowska, 2005, s. 138). Spośród wielu, moim zdaniem, właściwym modelem resocjalizacji byłby model terapeutyczny, według którego – implikacją stosowania środków psychokorekcyjnych byłaby zmiana ustosunkowań wobec ważnych kwestii otaczającego świata.

1. Adamowska L., Kara, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
2. Ambroziak W., Stępnik P. (red.), Problemy organizacji i zarządzania więzieniem, Poznań – Kalisz – Warszawa 1999, Wydawnictwo UAM, CZSW, COSSW.
3. Ambroziak W., Proces readaptacji społecznej i jego istota, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Ambroziak W., Czynniki społecznej readaptacji byłych przestępców, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
5. Aronson E., Człowiek istota społeczna, Warszawa 1997, Wydawnictwo Naukowe PWN.
6. Bacjar E., Szczepionka na uległość, „Charaktery” 2002, nr 10.
7. Badźmirowska-Masłowska K., Młodociani sprawcy zabójstw w Polsce, Kraków 2000, Kantor Wydawniczy Zakamycze.
8. Bafia J., Podstawy prawne wykonywania kary pozbawienia wolności, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
9. Bałandynowicz A., Probacja. Wychowanie do wolności, Warszawa 1996, Wydawnictwo Primum.
10. Bałandynowicz A., Zapobieganie przestępczości, Warszawa 1998, Wydawnictwo Primum.
11. Bałandynowicz A., Resocjalizacja w warunkach kurateli sądowej, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 5, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2006, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
12. Bałandynowicz A., Profilaktyka i środki probacyjne w praktyce resocjalizacyjnej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
13. Banach C., Człowiek we współczesnej refleksji humanistycznej, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 1, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
14. Bartkowicz Z., Efektywność resocjalizacyjna nieletnich w zakładzie poprawczym i wychowawczym, Lublin 1987, Wydawnictwo UMCS.

15. Bartkowicz Z., Pomoc terapeutyczna nieletnim agresorom i ofiarom agresji w zakładach resocjalizacyjnych, Lublin 1996, Wydawnictwo UMCS.
16. Bartkowicz Z., Możliwości pomocy terapeutycznej nieletnim w zakładzie resocjalizacyjnym, „Opieka - Wychowanie - Terapia” 1996, nr 4.
17. Batawia S., Cele i metody badań kryminalno-biologicznych, „Palestra” 1931, nr 3.
18. Batko A., Sztuka perswazji czyli język wpływu i manipulacji, Gliwice 2005, Wydawnictwo Helion.
19. Baziak P., Recydywiści w zakładzie karnym – nowe rozwiązania, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2001, nr 4.
20. Bedyński K., Historia więziennictwa Polski Ludowej 1944 – 1956, Warszawa 1988.
21. Bedyński K., Wybrane problemy historii Służby Więziennej Polski Ludowej, Kalisz 1988, COSSW.
22. Benedyczak Z., Jędrzejak K., Nowak P., Szczepaniak P., Urbańska I., Wprowadzenie do metodyki pracy penitencjarnej, Kalisz 1994, Wydawnictwo COSSW.
23. Będkowska–Heine V., Zmiany w rodzinach osób po raz pierwszy odbywających karę pozbawienia wolności, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2001, nr 32 - 33.
24. Błałock H., Statystyka dla socjologów, Warszawa 1977, PWN.
25. Bobrowska-Nowak W., (wybór i opracowanie) Materiały do pedagogiki resocjalizacyjnej i opiekuńczej, Katowice 1979, Uniwersytet Śląski.
26. Bolimowski K., Społeczność więzienna jako zbiorowość podlegająca prawom psychologii tłumu i przejawiająca jego cechy, w: Wina – Kara – Nadzieja -Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa - Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
27. Bramska M., Kiryluk M., Realizacja systemu programowanego oddziaływania w toku wykonywania kary pozbawienia wolności, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 37.
28. Braun K., Drugie życie wśród skazanych młodocianych, w: Negatywne zjawiska podkultury więziennej, środki i sposoby przeciwdziałania, praca zbiorowa pod redakcją J. Koreckiego, S. Wrony, J. Górskiego, Warszawa 1995, Wydawnictwo CZSW.
29. Breitenbach G., Seroczyński R., Mieszanie się oplaca, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 3.

30. Brickman P. i inni, Modele pomagania i radzenia sobie, „Nowiny Psychologiczne” 1983, nr 12, przekład K. Najder.
31. Borowski R., Wysocki D., Instytucje wychowania resocjalizującego, Płock 2001, Wydawnictwo Naukowe Novum.
32. Browne K., Herbert M., Zapobieganie przemocy w rodzinie, Warszawa 1999, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
33. Brzezińska A., Psychologia wychowania, w: Psychologia. Podręcznik Akademicki, tom 3, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
34. Brzezińska A. I., (red.), Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa, Gdańsk 2005, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
35. Brzeziński J., Nieparametryczne analizy statystyczne w proidealizacyjnym modelu nauki, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1981, nr 1(99).
36. Brzeziński J., Metodologia badań psychologicznych, Warszawa 1996, PWN.
37. Brzeziński J., Podstawowe modele badawcze: eksperymentalny i korelacyjny, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, tom 1, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
38. Bulenda T., Musidłowski R., Nowe regulaminy więzienne, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1998, nr 20-21.
39. Bulenda T., Musidłowski R., Nawój J., System penitencjarny w Republice Czeskiej, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 37.
40. Bulenda T., Musidłowski R., Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego w 2003 r. (analiza i ocena), „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2003, nr 40 - 41.
41. Bulenda T., Musidłowski R., Zapobieganie przemocy w więzieniu (wybrane problemy), „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 50.
42. Cegielska J., Jubileusz „Przeglądu Więziennictwa Polskiego”, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 51.
43. Cegielska J., Drogi do wolności, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 2.
44. Cekiera C., Pojęcie i formy niedostosowania społecznego, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1979, nr 5.
45. Cekiera C., Subkultury młodzieżowe, „Problemy Alkoholizmu” 1994, nr 3, 4.
46. Cekiera C., Uzależnienia – alkoholizm, narkomania, palenie tytoniu. Profilaktyka, terapia i resocjalizacja, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2,

praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

47. Centralny Zarząd Służby Więziennej, Analiza stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2006 roku, Warszawa 2007.
48. Chmielewska H., Grabowski A., Jędrzejak K., Pilecki G., Wesołowska - Krzysztofek I., Żywicka D., Wybrane zagadnienia psychospołeczne instytucji Penitencjarnych, Kalisz 1996, Wydawnictwo COSSW.
49. Cialdini R. B., Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka, Gdańsk 2001, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
50. Cieślak M., Areszt tymczasowy w świetle obecnego i w perspektywie przyszłego ustawodawstwa, 1954, PiP.
51. Ciosek M., Izolacja więzienna. Wybrane aspekty izolacji więziennej w percepcji więźniów i personelu, Gdańsk 1993, Wydawnictwo UG.
52. Ciosek M., Człowiek w obliczu izolacji więziennej, Gdańsk 1996, Wydawnictwo „Stella Maris”.
53. Ciosek M., Psychologia sądowa i penitencjarna, Warszawa 2003, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
54. Ciosek M., Kara kryminalna i kara pozbawienia wolności, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
55. Ciosek M., Zakład karny jako instytucja resocjalizacyjna, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
56. Ciosek M., Podkultura więzienna jako bariera resocjalizacji penitencjarnej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
57. Ciosek M., Szanse resocjalizacji penitencjarnej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
58. Cudak H., Atmosfera wychowawcza, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 1, praca zbiorowa pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
59. Cyruk A., Podlaska Atlantyda, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 8.

60. Cyruk A., Rosyjska grypsera, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 11.
61. Czapów Cz., Czy Johnny stanie się gangsterem? Uwagi o metodach walki z przestępczością młodzieży, Warszawa 1959, Iskry.
62. Czapów Cz., Manturzewski St., Niebezpieczne ulice. U źródeł chuligaństwa. Materiały i refleksje, Warszawa 1960.
63. Czapów Cz., Młodzież a przestępstwo. Zarys resocjalizacji metodą indywidualnych przypadków, tom 1 – 2 , Warszawa 1962, WP.
64. Czapów Cz., Rodzina a wychowanie, Warszawa 1968, NK.
65. Czapów Cz., Socjotechnika w zakładzie pracy, Warszawa 1973, IWZZ.
66. Czapów Cz., Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki, Warszawa 1978, PWN.
67. Czapów Cz., Miłość, młodość i co dalej? Warszawa 1980 (wyd. pośmiertne).
68. Czapów Cz., Jedlewski S., Pedagogika resocjalizacyjna, Warszawa 1971, PWN.
69. Czekał K., Diagnozowanie więźniów wymagających oddziaływań Terapeutycznych, w: Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej, praca pod redakcją M. Adamczyka i M. Jamrożka, Kielce 2003, Wydawnictwo Uczeln. WŚ.
70. Czerny J., Filozofia wychowania, Katowice 1997, Wydawca „Śląsk”.
71. Czerwiec M., Więziennictwo. Zarys rozwoju, Warszawa 1958, Centralny Zarząd Więziennictwa Ministerstwa Sprawiedliwości (skrypt do użytku wewnętrznego).
72. Dąbrowska J., Próby humanizacji polskiej resocjalizacji, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2001, nr 3.
73. Dąbrowska J., Resocjalizacja w polskim instytucjonalnym środowisku penitencjarnym, „Opieka - Wychowanie - Terapia” 2001, nr 4.
74. Dechnik K., Style radzenia sobie ze stresem u osób pozbawionych wolności, „Przegląd więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47-48.
75. Detz J., Sztuka przemawiania, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
76. Doliński D., Przypisywanie moralnej odpowiedzialności, Warszawa 1992, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN. Komitet Nauk Psychologicznych, t. XL.
77. Doliński D., Psychologia wpływu społecznego, Wrocław 2000, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum.
78. Domańska A., Szałański J., Wdrażanie systemu oddziaływań programowanych w wybranych zakładach karnych, w: Resocjalizacja instytucjonalna. Perspektywy

- i zagrożenia, praca pod redakcją F. Kozaczuka, Rzeszów 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
79. Drwał R., Osobowość wychowanków zakładów poprawczych, Wrocław 1981, Wydawnictwo PAN.
80. Dudzin Z., Pomóc samemu sobie, „Forum Penitencjarne” 2006, nr 3, wywiad przeprowadził B. Woźnica.
81. Dukaczewski E. J., Historia rozwoju praktyki resocjalizacyjnej w Polsce i na świecie, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
82. Dziedzic K., Kiejnick G, Subkultura więzienna w świetle procesu naznaczania społecznego „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1996, nr 18.
83. Elias A., Psychologia ekologiczna, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, tom 3, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
84. Ernst K., Szkolne gry uczniów. Jak sobie z nimi radzić, Warszawa 1991, WSiP.
85. Eysenck Hans & Michael., Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują? Gdańsk 1998, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
86. Ferguson G., Takane Y., Analiza statystyczna psychologii i pedagogice, Warszawa 1997, Wydawnictwo Naukowe PWN.
87. Frączek A., Oblicza agresji, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 7., rozmowę przeprowadził E. Dukaczewski.
88. Gajdus D., Gronowska B., Europejskie standardy traktowania więźniów, Toruń 1998, Wydawnictwo „Dom Organizatora”.
89. Gierowski J., Psychologiczne wyznaczniki przestępczości, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, Tom 3, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
90. Giza J., Poglądy J. Pawlikowskiego na istotę wykonania kary, „Przegląd Penitencjarny” 1965, nr 1.
91. Goffman E., Człowiek w teatrze życia codziennego, Warszawa 1981, Państwowy Instytut Wydawniczy.
92. Goffman E., Rytuał interakcyjny, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN.
93. Goleman D., Inteligencja emocjonalna, Poznań 1997, Media Rodzina.
94. Gordon T., Wychowanie bez porażek w praktyce, Warszawa 1995, Instytut Wydawniczy PAX

95. Gordon T., Wychowanie bez porażek, Warszawa 1996, Instytut Wydawniczy PAX.
96. Górny J., Śliwowski J., Resocjalizacja a problem dolegliwości kary, Państwo i Prawo” 1981, nr 3.
97. Górny J., Międzynarodowy ruch penitencjarny a polska teoria i praktyka wykonywania kary pozbawienia wolności, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
98. Górski J., Podkultura więzienna a problem resocjalizacji skazanych, w: Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce, praca zbiorowa pod redakcją B. Hołysta, Warszawa 1984, Wydawnictwo Prawnicze.
99. Górski J., Rozwój badań osobopoznawczych, w: Rozwój penitencjarystyki w PRL, praca zbiorowa pod redakcją P. Wierzbickiego, Warszawa 1988, Wydawnictwo Prawnicze.
100. Górski J., Rozpoznawanie osobowości skazanych, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
101. Górski J., Źródła przestępczości: natura i antynatura – dobro i zło, „Przegląd więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47-48.
102. Grejnert Z., Grzesiak Z., Kowalski W. Woźnica B., Zakrzewska E., Udręka i ekstaza, „Forum penitencjarne” 2002, nr 8.
103. Greń J., Statystyka matematyczna modele i zadania, Warszawa 1974, Wydawnictwo PWN.
104. Gruza E., Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna, Kraków 2003, Kantor Wydawniczy Zakamycze.
105. Grzegorzewska M., Pedagogika specjalna, Warszawa 1964, PIPS.
106. Grzelak J., Nowak A. Wpływ społeczny, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, tom 3, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
107. Haller J., Myśli o publicznych domach pokuty i ich urządzeniu tudzież przepisy i urządzenia więzienia w Milbanc przy Londynie w 1819 r. założonego, Kraków 1825.
108. Hamczyk S., Wyniki badań inteligencji wychowawców Zakładu Wychowawczo –Poprawczego w Studzieńcu, „Zdrowie” 1914, zeszyt 3 – 4.

109. Han – Ilgiewicz N., Trudności wychowawcze i ich tło psychiczne, Warszawa 1961, PZWS.
110. Hartman J., Wstęp do filozofii, Warszawa 2005, PWN.
111. Hoffe O., Mała historia filozofii, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN.
112. Hollin C. R., Browne D., Palmer E. J., Przystępczość wśród młodzieży. Rozpoznawanie zjawiska, diagnozowanie i praktyka, Gdańsk 2004, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
113. Hołda Z., Postulski K., Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 1998.
114. Hołyst B. (red.), Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce, tom 1, Warszawa 1984, Wydawnictwo Prawnicze.
115. Hołyst B., Kara pozbawienia wolności w teorii i praktyce (wybrane zagadnienia), w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
116. Hołyst B., Wiktymologia, Warszawa 1997, Wydawnictwo Prawnicze.
117. Hołyst B., Kryminologia, Warszawa 1999, Wydawnictwo Prawnicze.
118. Hołyst B., Ambroziak W., Stępiak P. (red.), Więziennictwo. Nowe wyzwania, II Polski Kongres Penitencjarny, CZSW, Uniwersytet im. Mickiewicza, Polskie Towarzystwo Penitencjarne, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu.
119. Hołyst B., Wstęp do wydania polskiego, w: Zapobieganie samobójstwom. Poradnik dla funkcjonariuszy Służby Więziennej, Genewa - Warszawa 2003. Światowa Organizacja Zdrowia, Polskie Towarzystwo Suicydologiczne,
120. Hołyst B., Psychologia kryminalistyczna, Warszawa 2004, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis.
121. Izdebski Z., Leczenie i resocjalizacja osób wykorzystujących seksualnie dzieci, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

122. Izydorczyk J., Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym, Kraków 2002, Kantor Wydawniczy Zakamycze.
123. Jakubik A., Zaburzenia osobowości, Warszawa 2003, Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
124. Jamrozek M., Wybrane wskaźniki demoralizacji społecznej nieletnich w preselekcyjnej diagnostyce zjawiska, w: Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej Nr 17, praca zbiorowa pod redakcją M. Adamczyka i M. Jamrozka, Kielce 2003.
125. Jankowski H., Zadania komisji kryminalno-biologicznej w stosunku do klasyfikacji więźniów, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1938, nr 3.
126. Jarymowicz M., Makiawelizm – osobowość ludzi nastawionych na manipulowanie innymi, w: Osobowość a społeczne uczenie się ludzi, praca zbiorowa pod redakcją J. Reykowskiego, Warszawa 1976, Książka i Wiedza.
127. Jaxa – Maleszewski L., Rozwój więziennictwa polskiego, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego w latach 1918 - 1928, Warszawa 1929.
128. Jedlewski S., Nieletni w zakładach poprawczych, Warszawa 1962, WP.
129. Jedlewski S., Zagadnienie kary i dyscypliny w procesie resocjalizacji nieletnich, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1965, nr 2.
130. Jedlewski S., Analiza pedagogiczna systemu dyscyplinarno – izolacyjnego w resocjalizacji nieletnich, Warszawa 1966, Ossolineum.
131. Jedlewski S., System instytucji rozwiązujących problemy patologii Społecznej, w: Zagadnienia patologii społecznej, praca pod redakcją A. Podgóreckiego, Warszawa 1976, Wydawnictwo PWN.
132. Jedlewski S., Odnowa zakładów dla nieletnich, Warszawa 1978, WSiP.
133. Jedlewski S., Poemat nie tylko pedagogiczny, w: Mieliśmy kilkaset siostr i braci, praca pod redakcją R. Abramowicz, S. Bratkowski, R. Wójcik, Warszawa 1984, KiW.
134. Jedlewski S., Czapów Cz., Pedagogika resocjalizacyjna, Warszawa 1971, PWN.
135. Jędrzejak K., Chmielwska H., Grabowski A., Pilecki G., Wesołowska - Krzysztofek I., Żywicka D., Podkultura więzienna, w: Wybrane Zagadnienia psychospołeczne instytucji penitencjarnych, Kalisz 1996, Wyd. COSSW w Kaliszu.
136. Kalinowski M., Resocjalizacja w środowisku otwartym, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 5, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2006, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

137. Kalinowski M., Przykłady praktycznych modeli resocjalizacyjnych w różnych krajach, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
138. Kamiński A., Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna, Warszawa 1975, PWN.
139. Kamiński A., Studia i szkice pedagogiczne, Warszawa 1978, PWN.
140. Kamiński M., Racjonalny więzień. Subkultura grypowania aresztów śledczych w Białoleścu na Rakowieckiej w 1985 roku, „Studia Socjologiczne” 1993, nr 3 i 4.
141. Kamiński M., Badacz i uczestnik. Procesy poznawania więzienia, praca magisterska, maszynopis, Instytut Socjologii, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1998.
142. Kamiński M., Gry więzienne, Warszawa 2006, Oficyna Naukowa.
143. Kamiński M., W co grają więźniowie, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 2, rozmowę przeprowadził K. Miszewski.
144. Karl Z., Krótki zarys struktury organizacyjnej więziennictwa polskiego w latach 1944 – 1956, „Przegląd Więziennictwa” 1962, nr 2.
145. Karwowska E. Władza w zakładach karnych, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 51.
146. Keller K., Kopczuk J. (red.), Oddziały penitencjarne. Nowa struktura organizacyjna jednostek penitencjarnych, Białystok 2007, OISW w Białystok.
147. Kenrick D.T., Neuberg S. L., Cialdini R. B., Psychologia społeczna. Rozwiązane tajemnice, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
148. Kępa B., Perspektywy dla więziennictwa, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 10, wywiad przeprowadziła J. Cegielska.
149. Kitliński J., Radochoński M., Śpiewak K., Diagnoza specyficznych zaburzeń osobowości jako warunek efektywności resocjalizacji recydywistów, w: Wina - Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź - Warszawa - Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
150. Kodeks Karny Wykonawczy, Ustawa z 1969 r. (z późn. zm.)
151. Kodeks Karny Wykonawczy, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (z późn. zm.).
152. Konopczyński M., Teoria resocjalizacji, Warszawa 1996, Wydawnictwo MEN.
153. Konopczyński M., Twórcza resocjalizacja, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 5.
154. Konopczyński M., Metody twórczej resocjalizacji, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN.

155. Konopczyński M., Współczesne nurty w resocjalizacji, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
156. Konopnicki J., Rozmiary i rodzaje niedostosowania społecznego, „Nowa Szkoła” 1969, nr 6.
157. Konopnicki J., Społeczne niedostosowanie, Warszawa 1972, PZWS.
158. Koreccy G. i J., Polska bibliografia penitencjarna rok 2003, Warszawa 2005, Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie. Dom Wydawniczy Elipsa.
159. Koreccy G. i J., Polska bibliografia penitencjarna rok 2004, Warszawa 2006, Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie. Dom Wydawniczy Elipsa.
160. Koreccy G. i J., Polska bibliografia penitencjarna rok 2005, Warszawa 2007, Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie. Dom Wydawniczy Elipsa.
161. Korecki J., Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce, Warszawa 1988, Wydawnictwo Prawnicze.
162. Korecki J., Efektywność kary długoterminowego pozbawienia wolności, w: Problemy więziennictwa u progu XXI wieku, praca pod redakcją B. Hołysta, S. Redo, Warszawa 1996, Wyd. CZSW i COSSW.
163. Korecki J., Propozycje zmian w Kkw na tle dotychczasowej praktyki, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 26.
164. Korecki J., Wrona S., Górski J. (red.), Negatywne przejawy podkultury więziennej, środki i sposoby przeciwdziałania, Warszawa 1977, Wydawnictwo CZZK.
165. Korzeniowski L., Segregacja więźniów w oświetleniu biologii kryminalnej, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1938, nr 3.
166. Kosewski M., Agresywni przestępcy, Warszawa 1977, Wiedza Powszechna.
167. Kosewski M., Ludzie w sytuacji pokusy i upokorzenia, Warszawa 1985, Wydawnictwo Prawnicze.
168. Kossowska A., Współczesna przestępczość – uwarunkowania i konsekwencje. Dylematy reakcji społecznej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

169. Kottler J. A., *Opór w psychoterapii. Jak pracować z trudnym klientem?* Gdańsk 2003, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
170. Kowalik S., *Podstawowe metody badawcze w: Psychologia. Podręcznik Akademicki, tom1, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau,* Gdańsk 2003, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
171. Kozaczuk F., *Świat wartości młodzieży z symptomami nieprzystosowania Społecznego,* Rzeszów 1994, Wydawnictwo WSP.
172. Kozaczuk F., Urban B. (red.), *Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży,* Rzeszów 1997, Wydawnictwo WSP.
173. Kozaczuk F. (red.), *Resocjalizacja instytucjonalna. Perspektywy i zagrożenia,* Rzeszów 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
174. Kozaczuk F., *Warunki skuteczności resocjalizacji w opinii skazanych i wychowawców,* w: *Resocjalizacja instytucjonalna. Perspektywy i zagrożenia,* praca zbiorowa pod redakcją F. Kozaczuka, Rzeszów 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
175. Kozera W., Morel S., Pałysz S., *Ośrodki pracy więźniów w województwie katowickim w latach 1950 - 1957, „Przegląd Więziennictwa”* 1961, nr 2.
176. Koziński J., *Koncepcje psychologiczne człowieka,* Warszawa 1997, PIW.
177. Koziński J., *Zorganizowana przestępczość a podkultura więzienna na przykładzie Aresztu Śledczego w Łodzi,* w: *Wina-Kara- Nadzieja-Przemiana,* praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa - Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
178. Kożusznik B., *Psychologiczne koncepcje efektywności kierowania, „Przegląd Psychologiczny”* 1984, nr 1.
179. Kożusznik B., *Style kierowania. Uwarunkowania sytuacyjne i psychologiczne,* Katowice 1985, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
180. Kożusznik B., *Człowiek i zespół. Psychologiczna problematyka autonomii i uczestnictwa ,* Katowice 1992, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
181. Kożusznik B., *Podmiotowość zespołu pracowniczego w organizacji,* Katowice 1996, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
182. Kożusznik B., *Psychologia zespołu pracowniczego,* Katowice 2002, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
183. Kożusznik B., Jezierski T., *Psychologia doskonalenia zespołów. Wybrane zagadnienia,* Katowice 1984, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

184. Krukowski A., Socjotechniczne aspekty polityki kryminalnej, w: Socjotechnika. Jak oddziałać skutecznie?, praca pod redakcją A. Podgóreckiego, Warszawa 1970.
185. Krukowski A., Próba analizy socjologicznej zakładu penitencjarnego, „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny” 1971, nr 4.
186. Krukowski A., Prawne podstawy resocjalizacji i zapobiegania przestępczości, Warszawa 1983, PWN.
187. Kudlak G., Postawy wartościujące i system wartości u więźniów, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 51.
188. Kunowski S., Podstawy współczesnej pedagogiki, Warszawa 1993, Wydawnictwo Salezjańskie.
189. Kusiak M., Zorganizowani w więzieniach, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 4.
190. Lakhani D., Perswazja. Sztuka zdobywania tego, czego pragniesz, Gliwice 2007, Wydawnictwo Helion.
191. Lasocik Z., Twórzmy system odważnie, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9, rozmowę przeprowadziła A. Pilarska-Jakubczak.
192. Lasocik Z., Więzienie przyszłości, w: Więzienie mokotowskie historia i terażniejszość, praca pod redakcją M. Gordon, Warszawa 2004.
193. Leary M., Wywieranie wrażenia na innych. O sztuce autoprezentacji, Gdańsk 2001, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
194. Lelental S., Postępowanie z recydywistami w systemie penitencjarnym II Rzeczypospolitej (lata 1918 - 1939), w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
195. Lelental S., Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 1999, Wydawnictwo Prawnicze.
196. Lelental S., Kodeks karny wykonawczy. Komentarz. 2 wydanie rozszerzone i zaktualizowane, Warszawa 2001, Wydawnictwo Prawnicze.
197. Lelental S., Politycy sobie, a praktycy... w rozkroku, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 6, wywiad przeprowadził K. Mazur.
198. Leśniak S., Przestępcy zorganizowani pod lupą, „Forum Penitencjarne” 2002, nr 8.
199. Lewicka A., Skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych w warunkach zakładowych w opinii przestępców, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2002, nr 3.

200. Lewicki A., Psychologia kliniczna w zarysie, w: Psychologia kliniczna, praca pod redakcją A. Lewickiego, Warszawa 1969, PWN.
201. Lewicki A., Paryzek L., Waligóra B., Podstawy psychologii penitencjarnej, w: Psychologia kliniczna, praca pod redakcją A. Lewickiego, Warszawa 1969, PWN.
202. Lewicki A., Paryzek L., Waligóra B., Podstawy psychologii penitencjarnej, w: Psychologia kliniczna, praca pod redakcją A. Lewickiego, Warszawa 1972, PWN.
203. Lewicki A. (red.), Psychologia kliniczna, Warszawa 1974, PWN.
204. Lewin A., Metodyka wychowania w zarysie, Warszawa 1966, PZWS.
205. Lewin A., Tryptyk pedagogiczny. Korczak – Makarenko – Freinet, Warszawa 1986, „Nasza Księgarnia”.
206. Linowski K., Podkultura więzienna oraz możliwości jej przeciwdziałania, w: Zagrożenia ludzkiej egzystencji, praca pod redakcją D. M. Piekut-Brodzkiej, Warszawa 2001.
207. Linowski K., Możliwości utrzymywania kontaktów korespondencyjnych przez skazanych i tymczasowo aresztowanych, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2002, nr 2.
208. Linowski K., Wysocki I., Oddziaływania psychokorekcyjne na skazanych agresywnych w warunkach penitencjarnych, Ostrowiec Świętokrzyski 2006, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim.
209. Lipiński J., Osobno i inaczej, „Gazeta Penitencjarna” 1978, nr 24.
210. Lipkowski O., Wychowanie dzieci niedostosowanych społecznie, Warszawa 1966, PZWS.
211. Lipkowski O., Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja, Warszawa 1971, PZWS.
212. Lipkowski O., Resocjalizacja, Warszawa 1976, PWN.
213. Lipkowski O., Pedagogika specjalna, Warszawa 1979, PWN.
214. Lipkowski O., Pedagogika specjalna. Zarys, Warszawa 1981, PWN.
215. Lis- Turlejska M., Ingracjacja, czyli manipulowanie innymi ludźmi za pomocą zwiększania własnej atrakcyjności, w: Osobowość a społeczne uczenie się ludzi, praca zbiorowa pod redakcją J. Reykowskiego, Warszawa 1976, Książka i Wiedza.
216. Lizak Z., Więzienie mniejszości, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 8.

217. Łapińska J., Żebrowska M., Wiek dorastania, w: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, praca pod redakcją M. Żebrowskiej, Warszawa 1975, PWN.
218. Łobocki M., W poszukiwaniu skutecznych form wychowania, Warszawa 1990, WSiP.
219. Łobocki M., ABC wychowania, Warszawa 1992, WSiP.
220. Łopatkowa M., Pedagogika serca, Warszawa 1992, WSiP.
221. Machel H., Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej, Gdańsk 1994, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
222. Machel H., Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna, Gdańsk 2003, Wydawnictwo Arche.
223. Machel H., Personel więzienny – gwarancje skutecznego wypełniania roli, w: Więzienie Mokotowskie historia i teraźniejszość, praca pod redakcją M. Gordon, Warszawa 2004.
224. Machel H. (red.), Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce - w poszukiwaniu skuteczności, Gdańsk 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
225. Machel H., Rola i zadania kadry więziennej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
226. Machel H., Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski (Studium penitencjarno – pedagogiczne), Kraków 2007, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
227. Machiavelli N., Książę, w: Wybór pism, przełożył Czesław Nanke, Warszawa 1972, PIW.
228. Maciaszczyk P., Asertywność młodocianych, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9.
229. Maciaszczyk P., Grypsera na sprzedaż, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 9.
230. Maciaszczyk P., Młodociani przestępcy, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 12
231. Majcherczyk A., Programy resocjalizacji skazanych – głos w dyskusji o stanie i perspektywach więziennictwa, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 52 - 53.
232. Majer J., Dom wielu nadziei, „Gazeta Penitencjarna” 1979, nr 1.
233. Makowski A., Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja, Warszawa 1994, PWN.
234. Malec J., Podkultura więzienna, w: Biuletyn RPO Materiały, Zeszyt nr 28, praca zbiorowa pod redakcją J. Malca, Warszawa 1995.

235. Malec J., Przystępczość, polityka karna i populacja więzienna w Polsce, w: Biuletyn RPO Materiały, Zeszyt nr 28, praca zbiorowa pod redakcją J. Malca, Warszawa 1995.
236. Malec J., Cudzoziemcy w polskich jednostkach penitencjarnych, w: Biuletyn RPO Materiały, Zeszyt nr 28, praca zbiorowa pod redakcją J. Malca, Warszawa 1995.
237. Malec J., Indeterminizm i determinizm a kara pozbawienia wolności, w: Wina – Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź - Warszawa - Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
238. Malec J., Kara pozbawienia wolności wobec sprawców przestępstw o małej szkodliwości społecznej, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 52-53.
239. Malec J., Przystępczość – to ciekawe zjawisko, Warszawa 2007, Wydawnictwo C. H. Beck.
240. Malewska H., Mechanizmy socjalizacji a postawy, w: Teoria postaw, praca pod redakcją S. Nowaka, Warszawa 1973, PWN.
241. Malewski A., Zastosowanie teorii zachowania, Warszawa 1964, PWN.
242. Malewski A., O nowy kształt nauk społecznych. Pisma zebrane, Warszawa 1975, PWN.
243. Malim T., Wadeley A., Birch A., Wprowadzenie do psychologii, Warszawa 1994, Wydawnictwo Naukowe PWN.
244. Maliszewski K., Teoria wychowania moralnego w pedagogice kultury II Rzeczypospolitej, Katowice 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
245. Mandal E., Stereotypy związane z płcią w reklamie telewizyjnej i prasowej, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1996, nr 3 – 4.
246. Mandal E., Stereotypy matki i ojca u dzieci w różnym wieku, „Psychologia Wychowawcza” 1998b, nr 4.
247. Mandal E. Pomaganie innym w wolontariacie – efekt płci i tożsamości płciowej, „Psychologia Wychowawcza” 1999a, nr 5.
248. Mandal E., Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią, Katowice 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
249. Marek A., Rola kary pozbawienia wolności na tle tendencji w polityce kryminalnej, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.

250. Martinson R., What works? Questions and answers about prison reform, „The Public Interest” 1974, nr 35, s. 22-54.
251. Matyjas B., Grzegorzewska Maria, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
252. McKay M., Davis M., Fanning P., Sztuka skutecznego porozumiewania się, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
253. Meler S., Kompetencje komunikacyjne w pracy penitencjarnej wychowawcy, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 49.
254. Mika S., Psychologia społeczna dla nauczycieli, Warszawa 1980, WSiP.
255. Mika S., Psychologia społeczna, Warszawa 1981, PWN.
256. Miler R., Socjalizacja, wychowanie, Psychoterapia, Warszawa 1981, PWN.
257. Misiak W., Lider, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
258. Miszewski K., Grypsera. Przemiana, słabnięcie czy upadek podkultury więziennej? Na podstawie obserwacji uczestniczącej w areszcie śledczym i zakładach karnych, praca magisterska, maszynopis, Instytut Socjologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2004.
259. Miszewski K., Gadka do gada, „Polityka” 2006, nr 24.
260. Mitraszewski T., Projekt ustawy o organizacji więziennictwa, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1937, nr 1.
261. Moczydłowski P., Drugie życie więzienia, Warszawa 1991, Wydawnictwo Prawnicze.
262. Moczydłowski P., Więziennictwo w okresie transformacji ustrojowej w Polsce: 1989 - 2003, w: System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce, praca pod redakcją T. Bulendy, R. Musidłowskiego, Warszawa 2003,
263. Modrzewski J., Adaptacja, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 1, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
264. Mogilnicki A., Dziecko i przestępstwo, Warszawa 1925, M. Arcta.
265. Murzynowski A., Pod prąd, „Forum penitencjarne” 2005, nr 12, rozmowę przeprowadziła H. Świerczewska.
266. Musidłowski R., Razem czy oddzielnie, „Forum Penitencjarne” 2001a, nr 2.
267. Musidłowski R., Polskie Towarzystwo Penitencjarne, „Forum Penitencjarne” 2001, nr 2.

268. Musidłowski R., Współczesna myśl i praktyka penitencjarna, w: Więzienie Mokotowskie historia i teraźniejszość, praca pod redakcją M. Gordon, Warszawa 2004, Wydawnictwo CZSW.
269. Muszyński H., Ideał i cele wychowania, Warszawa 1974, PZWS.
270. Muszyński H., Zarys teorii wychowania, Warszawa 1981, PWN.
271. Najder M., Zasady oraz formy i rodzaje zatrudnienia skazanych, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
272. Nakwaski M., O więzieniach pokutniczo poprawczych, „Przyjaciel Ludu” 1843, nr 13.
273. Nasiłowski P., Oblicza resocjalizacji cz. I, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 8.
274. Nasiłowski P., Oblicza resocjalizacji cz. II, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 9.
275. Nawój A., Problemy realizacji systemu programowego oddziaływania, w: Służba Więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej, praca zbiorowa pod redakcją W. Ambrozika, P. Stępniaaka, Poznań – Warszawa - Kalisz 2004.
276. Nawój J.(red.), Przemoc w więzieniu, Katowice 1998, Wyd. UŚ i OISW.
277. Nawój J., Osobowościowe uwarunkowania wypalenia zawodowego służby więziennej, „Opieka - Wychowanie - Terapia” 2000, nr 4.
278. Nawój J., Budowanie polskiego modelu oddziaływania na przestępców seksualnych, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 51.
279. Nęcka E., Inteligencja i procesy poznawcze, Kraków 1994, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
280. Niełączna M., Trening do życia, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 2.
281. Nowak A., Zarys postępowania z nieletnimi dla pedagogów, Katowice 1999.
282. Nowak A. (red.), Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne (rozpoznawanie i przeciwdziałanie), Kraków 2000, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
283. Nowak B., Musidłowski R., Nawój J., Szczepaniak P. (red.), Polskie Towarzystwo Penitencjarne – wczoraj i dziś. 1991 - 2001, Kalisz 2002.
284. Nowak P., Analiza poczucia sensu życia u badanych w zakładach karnych, w: Wina - Kara - Nadzieja - Przemiana. Materiały I Krajowego Sympozjum Penitencjarnego. Kalisz 25-27 września 1996, Łódź – Warszawa - Kalisz 1998, COSSW.
285. Nowak S. (red.), Teoria postaw, Warszawa 1973, PWN.

286. Nowak S., Metodologia badań społecznych, Warszawa 1985, PWN.
287. Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1997.
288. Nowosad A., Warunkowe w ocenie funkcjonariuszy, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 10.
289. Okoń W., Słownik pedagogiczny, Warszawa 1992, PWN.
290. Okoń W., Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 1997, Wydawnictwo „Żak”.
291. Okoń W., Wszystko o wychowaniu, Warszawa 1999, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
292. Okoń W., Wizerunki sławnych pedagogów polskich, Warszawa 2000, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
293. Ostrowska K., Psychologiczne determinanty przestępczości młodocianych, Warszawa 1981, PWN.
294. Oyster C. K., Grupy, Poznań 2002, Zysk i S-ka Wydawnictwo.
295. Paszkiewicz E., Struktura teorii psychologicznych, Warszawa 1983, PWN.
296. Patrzyńska V., Co w zamian?, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 9.
297. Paweła S., Narodziny i rozwój sądowego i prokuratorskiego nadzoru Penitencjarnego, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
298. Paweła S., Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Białystok 1999.
299. Pawlak K., Organizacja polskiego więziennictwa, w: Księga Jubileuszowa Więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
300. Pease A., Mowa ciała. Jak odczytywać myśli innych ludzi z ich gestów, Kielce 2001, Wydawnictwo „Jedność”.
301. Petruk E., Zaprogramowani na program, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 2.
302. Pilarska-Jakubczak A., Twórzmy system odważnie, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9,
303. Pilarska-Jakubczak A., Program życia, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 3.
304. Pilarska-Jakubczak A., Poszło o telefon, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 4.
305. Pilarska-Jakubczak A., Powrót do wartości, „Forum Penitencjarne” 2006, nr 1.
306. Pilarska -Jakubczak A., Gryzący dym, „Forum Penitencjarne” 2006, nr 10.

307. Pilch T., Lepalczyk I. (red.), *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1995, Wydawnictwo „Żak”.
308. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, Wydawnictwo „Żak”.
309. Pinatel J., Czy więzienie może być przekształcone w instytucję wychowawczą, wykład wygłoszony na Wydziale Prawa UW w maju 1968 r.
310. Podgórecki A., *Patologia działania instytucji*, w: *Zagadnienia patologii społecznej*, praca pod redakcją A. Podgóreckiego, Warszawa 1975, PWN.
311. Poklek R., Lek na całą złość, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 2.
312. Pomiankiewicz J., W Strasburgu o aresztowaniu, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9.
313. Pomykało W. (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993, Fundacja Innowacja.
314. Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994, WSiP.
315. Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, w: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
316. Pospiszyl K., *Psychologiczna analiza wadliwych postaw młodzieży*, Warszawa 1973, PWN.
317. Pospiszyl K., Żabczyńska E., *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, Warszawa 1985, PWN.
318. Pospiszyl K., *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady oddziaływań resocjalizacyjnych*, Warszawa 1998, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
319. Pospiszyl K., Strategie i metody oddziaływań resocjalizacyjnych na przestępców seksualnych, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 34 - 35.
320. Powela S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Białystok 1999.
321. Pratkanis A., Aronson A., *Wiek propagandy*, Gdańsk 2004, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
322. Przybyliński S., *Podkultura więzienna w procesie zmian w: Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce w poszukiwaniu skuteczności*, praca zbiorowa pod redakcją H. Machela, Gdańsk 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
323. Pustkowiak L., *Podkultura więzienna na tle przemian ostatnich lat*, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 1999, nr 4.

324. Pytka L., Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne i metodyczne, Warszawa 1993, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
325. Pytka L., O istocie resocjalizacji (wykład inauguracyjny z okazji 30 - lecia Schroniska dla Nieletnich w Stawiszynie, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 1995, nr 4.
326. Pytka L., Wątpliwość i siła idei resocjalizacji aktualnej i potencjalnej, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 1998, nr 3.
327. Pytka L., Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne, Warszawa 2000, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
328. Pytka L., Resocjalizacja-anachronizm czy nowe wyzwanie? „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2000, nr 1.
329. Pytka L., O mglistości języka pedagogiki resocjalizacyjnej, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2002, nr 1.
330. Pytka L., Czapów Czesław, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 1, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
331. Pytka L., Jedlewski Stanisław, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
332. Pytka L., Pedagogika resocjalizacyjna, Warszawa 2005, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
333. Pytka L., Pedagogika resocjalizacja, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 4, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2005, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
334. Pytko K., Bezlitośni nadzorcy, „Focus ” 2004, nr 10.
335. Rabinowicz L., Podstawy nauki o więziennictwie, Warszawa 1933, Wydawnictwo Gebetner i Wolff.
336. Rabinowicz L., Kryzys polskiego ustroju penitencjarnego, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1935, nr 24.
337. Radlińska H., Pedagogika społeczna, Wrocław 1961, Ossolineum.
338. Radochoński M., Osobowość antyspołeczna, Rzeszów 2000, Wydawnictwo WSP.

339. Radochoński M., Psychospołeczne aspekty gwałtów homoseksualnych w męskiej populacji więźniów, praca pod redakcją F. Kozaczka, Rzeszów 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
340. Radziewicz – Winnicki A., Stankowski A., Patologia społeczna w Polsce (założenia metodologiczne, zagadnienia ogólne, wybrane wskaźniki, w: Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku. Zagadnienia wybrane, praca pod redakcją A. Radziewicza – Winnickiego, Katowice 1992.
341. Radziewicz J., Środowisko społeczno-wychowawcze szkoły, w: Pedagogika społeczna, praca pod redakcją T. Pilcha i I. Lepalczyk, Warszawa 1995, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
342. Rau Z., Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie, Kraków 2002, Kantor Wydawniczy Zakamycze.
343. Regulamin Wykonywania tymczasowego aresztowania z dnia 26 stycznia 1967 roku.
344. Rejman J., Projektowanie innowacji organizacyjno - resocjalizacyjnych, „Opieka - Wychowanie - Terapia” 1995, nr 1.
345. Rejman J., Zakład a społeczne otoczenie-rezerwy podnoszenia resocjalizacyjnej sprawności, „Opieka - Wychowanie - Terapia” 1995, nr 1.
346. Rejman J., Organizacyjne czynniki patologizujące instytucję izolacyjną, „Opieka - Wychowanie - Terapia” 1995, nr 3.
347. Rejman J., Programy oddziaływania a zawodowy model wychowawcy zakładu penitencjarnego przyszłości, w: Więziennictwo. Nowe wyzwania, praca pod redakcją B. Hołysta, W. Ambroziaka, P. Stępniaaka, Warszawa - Poznań – Kalisz 2001, Wydawnictwo UAM, CZSW, COSSW.
348. Rembowski J., Metoda projekcyjna w psychologii dzieci i młodzieży, Warszawa 1975, PWN.
349. Reuttowa N., Dziecko w szkole. Aspekty poznawcze i wychowawcze, Warszawa 1981, WSiP.
350. Reykowski J. (red.), Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi, Warszawa 1976, Książka i Wiedza.
351. Rostowski J., Próba ujęcia przestępczości młodzieży w świetle współczesnych teorii psychologicznych, w: Wina – Kara - Nadzieja – Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa – Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.

352. Roszkowska A., Rajska-Kulik I., Granice sugestywności w przesłuchaniu małoletnich świadków – problemy etyczne i warsztatowe, w: Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych, praca zbiorowa pod redakcją J. M. Stanika, Katowice 2001, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
353. Roszkowska A., Osobowościowe i sytuacyjne wyznaczniki podatności na sugestię, w: Psychologia. Badania i aplikacje, tom 5. Z zagadnień psychologii sądowej (Wybrane studia empiryczne), praca zbiorowa pod redakcją J. M. Stanika, Katowice 2002, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
354. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931r. w sprawie regulaminu więziennego.
355. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 marca 2000 r. w sprawie zasad organizacji i warunków przeprowadzenia badań psychologicznych i psychiatrycznych w ośrodkach diagnostycznych.
356. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 kwietnia 2002 r. w sprawie sposobów oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych.
357. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych.
358. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno - porządkowego wykonania tymczasowego aresztowania.
359. Rozporządzenie ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno - porządkowego wykonania kary pozbawienia wolności.
360. Rudowski T., Koncepcja resocjalizacji przez twórczość według Czesława Czapówa, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2000, nr 2.
361. Russell B., Problemy filozofii, Warszawa 2004, Wydawnictwo Naukowe PWN.
362. Sarna J.W., Człowiek i filozofia, Kielce 2000, Oficyna Wydawnicza „Ston 2”
363. Sarnecki J., Poszukiwanie idealnego systemu penitencjarnego, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 9, wywiad przeprowadziła A. Pilarska – Jakubczak.
364. Sawicka K., Warszawska Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, w: Rodziny problemowe i problemy resocjalizacji, Warszawa 1988, Prace IPSiR UW, tom X.

365. Sawicka K., Terapia w resocjalizacji, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
366. Sęk H. (red.), Społeczna psychologia kliniczna, Warszawa 1998, Wydawnictwo Naukowe PWN.
367. Siek S., Wybrane metody badania osobowości, Warszawa 1993, Wydawnictwo ATK.
368. Sielicki D., Elektroniczne monitorowanie przestępców - nowoczesna alternatywa pozbawienia wolności, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47 - 48.
369. Siemaszko A. (red.), Atlas przestępczości w Polsce, Warszawa 1994, Oficyna Naukowa IWS.
370. Siemaszko A. (red.), Quo vadis iustitia?, Stan i perspektywy wymiaru sprawiedliwości w Polsce, Warszawa 1996, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.
371. Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Atlas przestępczości w Polsce, tom 2., Warszawa 1999, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Oficyna Naukowa.
372. Sikora J., Zagadnienie recydywy w świetle badań psychologicznych, „Przegląd Penitencjarny” 1963, nr 1.
373. Skarbek F., O poprawie moralnych winowajców w więzieniach, Pamiętnik Warszawski 1922, tom 2.
374. Sobczak S., Cele resocjalizacji, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
375. Sołtysiak A., Pietrzyk A., Motywacja i obraz własnej osoby młodocianego dokonującego zabójstwa, w: Psychologia. Badania i aplikacje, tom 5. Z zagadnień psychologii sądowej (Wybrane studia empiryczne), praca zbiorowa pod redakcją J. M. Stanika, Katowice 2002, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
376. Soroko R., Stan oraz kierunki rozwoju polskiej praktyki penitencjarnej (wybrane problemy), w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
377. Stanik J.M., Niektóre teoretyczne przesłanki organizacji procesu resocjalizacji młodocianych chuliganów, „Zagadnienia Wychowawcze w aspekcie zdrowia psychicznego” 1971, nr 5-6.

378. Stanik J.M., Psychologiczne problemy agresji młodocianych w warunkach dyscyplinarnej izolacji, Katowice 1976 a, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
379. Stanik J.M., Psychologiczne problemy „drugiego życia” w warunkach dyscyplinarnej izolacji, w: Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego nr 146, Katowice 1976 b.
380. Stanik J. M., Psychopatia a problemy resocjalizacji w świetle klinicznych i eksperymentalnych wyników badań, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1978, nr 8.
381. Stanik J. M., Asocjalność nieletnich przestępców jako przedmiot psychologicznej diagnozy klinicznej, Warszawa 1980, Wydawnictwo Prawnicze.
382. Stanik J. M., Psychologiczno – pedagogiczne przesłanki zintegrowanej profilaktyki społecznej w środowisku lokalnym, „Chowanna”1990, nr 3-4.
383. Stanik J.M., Skala Ustosunkowań Interpersonalnych (SUI), Kielce 1994, Wydawnictwo Szumacher.
384. Stanik J. M., Diagnozowanie niedostosowania społecznego i asocjalności, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
385. Stankowski A., Pomoc postpenitencjarna jako forma działań następczych, „Problemy Kryminalistyki” 1983/163.
386. Stankowski A., Celowo połknięte ciała obce zalegające w żołądku i dwunastnicy, „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny” 1986, nr 9/10.
387. Stankowski A., Elementy terapii pedagogicznej w pracy nauczyciela – wychowawcy, Katowice 1986, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
388. Stankowski A., Narkomania – narkotyki – narkomani. Wybrane zagadnienia, Katowice 1988, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
389. Stankowski A., Negatywizm szkolny młodzieży niedostosowanej społecznie, przyczyny. Profilaktyka, Katowice 1991, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
390. Stankowski A., Komunikacja interpersonalna w rodzinach dysfunkcyjnych, w: Wychowanie dla teraźniejszości, praca pod redakcją J. Bańka, Warszawa 1996.
391. Stankowski A., Środowisko wychowawcze a efekty wychowania, „Nauczyciel i szkoła” 1997, nr 2.
392. Stankowski A., Determinanty środowiska niedostosowanego społecznie dzieci i młodzieży, Katowice 2002, Gnome - Wydawnictwo Naukowe i Artystyczne.

393. Stankowski A., Stankowska N., Wybrane problemy patologii społecznej i resocjalizacji, APRINT, Żiar nad Hronom 2005.
394. Stańdo – Kawecka B., Pukanie do celi, „Forum Penitencjarne” 2006, nr 1, wywiad przeprowadził K. Mazur.
395. Stasiakiewicz M., Testy projekcyjne, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, tom 1, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
396. Steede K., 10 błędów popełnianych przez dobrych rodziców, Gdańsk 2000, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
397. Stephan W., Stephan C., Wywieranie wpływu przez grupy. Psychologia relacji, Gdańsk 1999, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
398. Stępnia P., Od resocjalizacji do pracy socjalnej. O konieczności zmiany modelu postępowania. „Opieka – Wychowanie - Terapia” 1999, nr 2.
399. Stępnia P., Socjalna resocjalizacja, „Forum Penitencjarne” 2001, nr 9, wywiad przeprowadziła G. Bednarek.
400. Stępnia P., Formy probacji a praca socjalna ze skazanymi, „Przegląd więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47 - 48.
401. Stępnia P., Pomoc społeczna i pomoc postpenitencjarna jako wsparcie społecznej readaptacji skazanych. Pojęcia geneza i rozwój, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
402. Stępnia P., Pomoc postpenitencjarna i społeczna readaptacja w świetle rozwiązań prawnych, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
403. Stępnia P., Opieka i pomoc społeczna udzielana nieletnim w usamodzielnianiu, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

404. Suchan P., Resocjalizacja w zakładach dla społecznie niedostosowanych, Warszawa 1965, PZWS.
405. Suchodolski B. (red.), Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli, tom 1, Warszawa 1985, PWN.
406. Szahaj A., Jakubowski N., Filozofia polityki, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN
407. Szałański J., Resocjalizacja nieletnich, Warszawa 1978, WSiP.
408. Szałański J., Samorealizacja nieletnich przebywających w zakładach resocjalizacyjnych, w: Wina – Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa – Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
409. Szałański J., Olejnik Z., Poczucie alienacji u nieletnich przebywających w zakładach resocjalizacyjnych, w: Wina – Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa – Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
410. Szałański J., Dębowczyk I. E., Nasilenie syndromu agresji u nieletnich w początkowej i dalszych fazach pobytu w zreformowanych placówkach resocjalizacyjnych, w: Wina – Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa - Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
411. Szałański J., Dębowczyk I. E., Styl wyjaśniania zdarzeń u nieletnich w początkowej i dalszych fazach pobytu w zreformowanych placówkach resocjalizacyjnych, w: Wina – Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa – Kalisz 1998, Wyd. UŁ, CZSW, COSSW.
412. Szałański J., Kategorie klasyfikacyjne i zróżnicowanie osobowościowe skazanych jako wyznaczniki celów i programów resocjalizacji penitencjarnej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

413. Szaszkiewicz M., Tajemnice grypserki, Kraków 1997, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
414. Szczepaniak P., Pedagogiczna efektywność oddziaływań penitencjarnych, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2000, nr 1.
415. Szczepaniak P., Indywidualizowanie oddziaływań resocjalizacyjnych formą realizacji odrębności, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2001, nr 1.
416. Szczepaniak P., Tematyka penitencjarna na łamach „Opieki – Wychowania - Terapii”. Analiza krytyczna i rekomendacje, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2003, nr 4.
417. Szczepański W., Papierowa twierdza, „Forum Penitencjarne” 2002, nr 8.
418. Szczygieł G.B., Praca skazanych w kodeksie karnym wykonawczym, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 16 – 17.
419. Szczygieł G.B., Problematyka kontaktów skazanych z rodziną w kodeksie karnym wykonawczym, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 24 – 25.
420. Szczygieł G.B., Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego (na przykładzie białostockiego modelu kurateli sądowej), „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2001, nr 31.
421. Szecówka A., Wybrane przykłady przeciwdziałania podkulturze przestępczej w zakładach dla nieletnich, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 22 - 23.
422. Szecówka A., Kształcenie resocjalizujące, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
423. Szostek M., Obraz zjawiska podkultury więziennej w jednostkach penitencjarnych podległych Rejonowemu Aresztowi Śledczemu w Gdańsku, w: Materiały z odbytej w dniach 17 - 19 października 1994 r. w Kaliszu konferencji na temat podkultury więziennej, Warszawa 1995.
424. Szpakowski J., Organizacja więzień obserwacyjno-rozdzielczych, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1938, nr 3.
425. Szpringer M., Wybrane pozycje bibliograficzne z zakresu resocjalizacji i profilaktyki społecznej, Kielce 2002, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach.
426. Szrajnert D., Wielka ucieczka, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9.

427. Sztuka M., Oddziaływanie korekcyjne wobec alkoholików w warunkach izolacji penitencjarnej, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
428. Sztumski J., Grupa społeczna, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
429. Szymanowska A., Więzienie i co dalej, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
430. Szymanowski T., Górski J., Wykonywanie kary pozbawienia wolności w świetle wyników badań, Warszawa 1982, Wydawnictwo Prawnicze.
431. Szymanowski T., Świda Z., Kodeks karny wykonawczy. Komentarz. Ustawy dodatkowe, akty wykonawcze, Warszawa 1988.
432. Szymanowski T., Postępowanie z młodocianymi skazanymi na karę pozbawienia wolności w Polsce, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
433. Szymanowski T., Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego, Warszawa 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
434. Szymanowski T., Słowo wstępne, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 50.
435. Szymanowski T., Międzynarodowe standardy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich respektowanie w polskim systemie penitencjarnym, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 50.
436. Szaszkievicz M., Tajemnice grypsarki, Kraków 1997, Instytut ekspertyz Sądowych.
437. Śliwerski B., Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki, Kraków 1992, „Impuls”.
438. Śliwerski B., Współczesne teorie i nurty wychowania, Kraków 1998, „Impuls”.
439. Śliwowski J., Rola sędziego w dziedzinie wykonania kary (...), „Głos Sądownictwa” 1934, nr 9.
440. Śliwowski J., Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne, Warszawa 1981, Wydawnictwo Prawnicze.

441. Śliwowski J., Prawo i polityka penitencyjna, Warszawa 1982, PWN.
442. Świda H., Świda W., Młodociani przestępcy w więzieniu, Warszawa 1961, WP.
443. Świda H., Świda W., Młodociani przestępcy w więzieniu, Warszawa 1972, Książka i Wiedza.
444. Świda-Ziemia H., Eksperyment penitencyjny w Szczypiornie, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
445. Talaga T., Siła nadludzi, „Forum Penitencyjne” 2006, nr 9.
446. Terlecki K., Uwagi nad Memoriałem J. U Niemcewicza, „Przegląd Penitencyjny”, nr 164.
447. Theiss W. (red.), Pedagogika Społeczna. Pytania o XXI wiek, Warszawa 2000, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
448. Thugut, Sprawozdanie przewodniczącego Komisji Sejmowej na temat istniejących warunków w polskich więzieniach w latach 1924 – 1925.
449. Trempała J., Koncepcje rozwoju człowieka, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, tom 1, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2003, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
450. Urban B., Trendy w przestępczości światowej i strategii prewencyjne (1975 - 1986), „Opieka – Wychowanie - Terapia” 1995, nr 3.
451. Urban B., Doskonalenie instytucjonalnej, zakładowej resocjalizacji młodzieży, w: Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży, praca pod redakcją F. Kozaczka, B. Urbana, Rzeszów 1997, Wydawnictwo WSP.
452. Urban B., W poszukiwaniu alternatywnego systemu resocjalizacji, w: Wina – Kara – Nadzieja - Przemiana, praca zbiorowa pod redakcją J. Szałańskiego, Łódź – Warszawa – Kalisz 1998, Wydawnictwo UŁ, CZSW, COSSW.
453. Urban B., Zaburzenia w zachowaniu a przestępczość młodzieży, Kraków 2000, Wydawnictwo UJ.
454. Urban B., Zachowania dewiacyjne młodzieży w interakcjach rówieśniczych, Kraków 2005, Wydawnictwo UJ.
455. Urban B., Złe zachowanie, „Forum Penitencyjne” 2007, nr 8, rozmowę przeprowadził K. Mazur.
456. Urban B., Stanik J. M. (red.), Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

457. Urban B., Stanik J. M. (red.), Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 2, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
458. Urban B., Teoria resocjalizacji w strukturze nauk społecznych, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
459. Urban B., Zaburzenia w zachowaniu i niedostosowanie społeczne w świetle współczesnych wyników badań, w: Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna, tom 1, praca pod redakcją B. Urbana, J. M. Stanika, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
460. Urbaniak - Zając D., Czy praca socjalna może/powinna zastąpić resocjalizację? Uwagi polemiczne, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2000, nr 1.
461. Ustawa z dnia 26 lipca 1939 r. O organizacji więziennictwa.
462. Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. O zmianie ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw.
463. Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego wykonawczego, w: Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1997.
464. Vašek Š., Stankowski A., Zarys pedagogiki specjalnej, Katowice 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
465. Wadeley A., Birch A., Malim T., Wprowadzenie do psychologii, Warszawa 2000, Wydawnictwo Naukowe PWN.
466. Walczak S., Narodziny i rozwój koncepcji wykonania kary pozbawienia wolności, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
467. Walczykiewicz F., Dzieje Instytutu Moralnej Poprawy Dzieci w Mokotowie, Warszawa 1898.
468. Waligóra B. Funkcjonowanie człowieka w izolacji więziennej, Poznań 1974, Wydawnictwo UAM.
469. Waligóra B., Deprywacja potrzeb osób pozbawionych wolności, w: Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce, praca pod redakcją B. Hołysta, Warszawa 1984, Wydawnictwo Prawnicze.
470. Walker W., Przygoda z komunikacją, Gdańsk, 2001, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
471. Wawarczyk W., Wawrzyniak L., Różański Z., Charakter i struktura grup nieformalnych w zakładach penitencjarnych i Rejonowym Areszcie Śledczym

- w Katowicach, w: Materiały z konferencji, 17 - 19 października 1994, Kalisz 1994, COSSW., Wydawnictwo CZZK. M.S.
472. Wągiel-Linder G., Krótka piłka, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 3.
473. Wągiel - Linder G., New age Wierzchowa, „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9.
474. Węgliński A., Mikrosystemy wychowawcze w resocjalizacji nieletnich. Analiza pedagogiczna, Lublin 2000, Wydawnictwo UMSC.
475. Wierzbicki P., Podstawowe zasady wykonywania kary pozbawienia wolności w Polsce, „Przegląd Penitencjarny” 1966, nr 3.
476. Wierzbicki P., Kontakty skazanych ze światem zewnętrznym i ich znaczenie w społecznej readaptacji, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
477. Wierzbicki P., Udział społeczeństwa w społecznej adaptacji skazanych, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
478. Więclaw M., Czego pragną młodzi przestępcy ? „Forum Penitencjarne” 2004, nr 9.
479. Włodarczyk E., Grupa odniesienia, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
480. Wojciechowska - Budzikur U., Uczenie konstruktywnych form radzenia sobie z napięciem i negatywnymi uczuciami u młodocianych więźniów śledczych, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1998, nr 19.
481. Wolman I., Zorganizowane zagrożenie, „Forum Penitencjarne” 2002, nr 5.
482. Wołowicz M., Nauczanie ogólne i zawodowe skazanych, w: Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918 - 1988, praca zbiorowa pod redakcją A. Marka, Warszawa 1990, Wydawnictwo Prawnicze.
483. Wołowicz M., Charakterystyka młodocianych i młodych więźniów byłych wychowanków zakładów poprawczych, w: Problemy więziennictwa u progu XXI wieku, praca pod redakcją B. Hołysta i S. Redo, Warszawa – Wiedeń - Kalisz 1996, Wydawnictwo CZSW i COSSW.
484. Wosińska W., Psychologia życia społecznego, Gdańsk 2004, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

485. Woźniak W., Obrycka B., Recydywiści i pierwszy raz karani w świetle wyników badań psychopatologicznych, w: Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce - w poszukiwaniu skuteczności, praca zbiorowa pod redakcją H. Machela, Gdańsk 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
486. Wójcik M., Cztery pory roku, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 11.
487. Wren K., Wpływ społeczny, Gdańsk 2005, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
488. Wroczyński R., Pedagogika społeczna, Warszawa 1976, PWN.
489. Wysocka E., Kwestionariusz, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 2, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
490. Wysocka E., Behawioryzm, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom 1, praca pod redakcją T. Pilcha, Warszawa 2003, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
491. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 19 listopada 1998 do Ministra Sprawiedliwości, RPO/291385/98/VII/13.
492. Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami. Procedury efektywnego ich realizowania, w: Archiwum Kryminologii, Warszawa 1990.
493. Zagórski J., Kierunek najważniejszych zmian w prawie i praktyce penitencjarnej w świetle ocen i wniosków Rzecznika Praw Obywatelskich, w: Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce - w poszukiwaniu skuteczności, praca zbiorowa pod redakcją H. Machela, Gdańsk 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
494. Zakrzewska E., Niegrypsujący inaczej, „Forum Penitencjarne” 2001, nr 5.
495. Zarządzenie Nr 2/2004 Dyrektora Generalnego SW z dnia 24 lutego 2004 roku. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych.
496. Zawada E., Wybrane problemy przestępczości zorganizowanej, „Przegląd więziennictwa Polskiego” 1999, nr 22 - 23.
497. Zawada E., Penitencjarne aspekty przestępczości zorganizowanej, „Przegląd więziennictwa Polskiego” 1999, nr 24 - 25.
498. Zawadzki B., Kwestionariusze osobowości, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, tom 1, praca zbiorowa pod redakcją J. Strelau, Gdańsk 2002, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
499. Zawadzki M., Przemoc i agresja w mediach a zachowania agresywne (zwłaszcza dzieci i młodzieży), „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2003, nr 40 - 41.

500. Ziemska M., Postawy rodzicielskie, Warszawa 1969, WP.
501. Zimbardo P., Leippe M., Psychologia zmiany postaw i wpływu społecznego, Poznań 2004, Zys i S-ka Wydawnictwo.
502. Zochniak I., Wychowawcze znaczenie sztuki w procesie resocjalizacji, „Opieka – Wychowanie - Terapia” 2003, nr 1.
503. Żabczyńska E., Przestępczość dzieci a szkoła i dom, Warszawa 1974, PZWS.
504. Żabczyńska E., Przestępczość dzieci. Etiologia i rozwój, Warszawa 1983, PWN.
505. Żebrowski J. (red.), Edukacja w społeczeństwie obywatelskim i systemie Wartości, Gdańsk 1996, Gdańskie Towarzystwo Naukowe.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH
WYDZIAŁ PEDAGOGIKI I PSYCHOLOGII

Zbigniew Nowacki

ANEKS ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

**WYWIERANIE WPLYWU SPOŁECZNEGO WŚRÓD SKAZANYCH
I TYMCZASOWO ARESZTOWANYCH PRZEBYWAJĄCYCH
W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ**

Rozprawa doktorska napisana

pod kierunkiem

Prof. dr hab. Adama Stankowskiego

Katowice 2008 r.

Spis treści

I. Uleganie wpływowi społecznemu skazanych ze względu na czas pobytu w warunkach izolacji więziennej w świetle badań własnych	6
I/1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	6
I/2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	18
I/3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	44
I/4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	69
II. Uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych ze względu na czas pobytu w warunkach izolacji więziennej w świetle badań własnych ...	95
II/1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	95
II/2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	107
II/3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	122
II/4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej.	

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	134
III. Uleganie wpływowi społecznemu skazanych ze względu na uczestnictwo w programowanym oddziaływaniu w świetle badań własnych	150
III/1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	150
III/2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	164
III/3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	192
III/4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń	206
IV. Wartości chi – kwadrat odpowiadające I problemowi badawczemu	221
IV/1. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tabela 385	221
IV/2. Wartości chi-kwadrat w próbie 91 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tabela 386	221
IV/3. Wartości chi-kwadrat w próbie 589 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tabela 387	222
IV/4. Wartości chi-kwadrat w próbie 27 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji. Tabela 388	222
IV/5. Wartości chi-kwadrat w próbie 235 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji. Tabela 389	223
IV/6. Wartości chi-kwadrat w próbie 64 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji. Tabela 390	223

IV/7. Wartości chi-kwadrat w próbie 354 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji. Tabela 391	224
V. Wartości chi – kwadrat odpowiadające II problemowi badawczemu	225
V/1. Wartości chi-kwadrat w próbie 23 tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tabela 392	225
V/2. Wartości chi-kwadrat w próbie 78 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej. Tabela 393	225
V/3. Wartości chi-kwadrat w próbie 43 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej. Tabela 394	226
V/4. Wartości chi-kwadrat w próbie 35 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji. Tabela 395	226
VI. Wartości chi – kwadrat odpowiadające III problemowi badawczemu	227
VI/1. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania. Tabela 396	227
VI/2. Wartości chi-kwadrat w próbie 25 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania. Tabela 397	227
VI/3. Wartości chi-kwadrat w próbie 408 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania. Tabela 398	228
VI/4. Wartości chi-kwadrat w próbie 190 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej. Tabela 399	228
VI/5. Wartości chi-kwadrat w próbie 218 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania przebywających kolejny raz	

w izolacji więziennej. Tabela 400	229
VII. Wzory narzędzi badawczych	230
VII/1. Kwestionariusz ankiety wpływu społecznego	230
VII/2. Test projekcyjny wpływu społecznego	242
VII/3. Kwestionariusz wywiadu wpływu społecznego	246
VII/4. Raport z przeglądu akt osobowych. Tabela 433	247
VIII. Dodatek	248
VIII/1. Klucz do interpretacji puli pozycji kwestionariusza ankiety wpływu społecznego. Tabela 434	248
VIII/2. Legenda	249
VIII/3. Zwroty nieakceptowane przez osadzonych grypsujących. Tabela 435	250

I/1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Próba badawcza skazanych młodocianych uczestniczących w podkulturze gryperskiej składająca się z 14 skazanych jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

I/1.2. A/1. Czy czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 44

Tabela 1. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	5	3
Od 12 do 18 miesięcy	6	6
Od 18 do 24 miesięcy	4	5
Od 24 do 36 miesięcy	3	6
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	21	25

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 2. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	2	95	5	200	-105 ←
Krócej niż 12 miesięcy	7	333	8	320	13
Krócej niż 18 miesięcy	13	619	14	560	59
Krócej niż 24 miesiące	17	810	19	760	50
Krócej niż 36 miesięcy	20	952	25	1,00	-48
Krócej niż 40 miesięcy	21	×	25	×	×
Razem	21	1,000	25	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,105)^2 \frac{21 \times 25}{21 + 25} = 0,50. \quad df = 2$$

Abym stwierdzić zależność między badanymi zmiennymi dla 2 stopni swobody i poziomem 0,02 wartość chi-kwadrat powinna wynosić co najmniej 7,82. Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,50$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 38

Tabela 3. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	5	3
Od 12 do 18 miesięcy	9	3
Od 18 do 24 miesięcy	3	6
Od 24 do 36 miesięcy	2	7
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	23	23

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 4. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	3	130	4	174	-44
Krócej niż 12 miesięcy	8	348	7	304	44
Krócej niż 18 miesięcy	17	739	10	435	304 ←
Krócej niż 24 miesiące	20	870	16	696	174
Krócej niż 36 miesięcy	22	957	23	1,0	-43
Krócej niż 40 miesięcy	23	×	23	×	×
Razem	23	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,304)^2 \frac{23 \times 23}{23 + 23} = 4,25. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,25$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 31

Tabela 5. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	5	3
Od 12 do 18 miesięcy	5	7
Od 18 do 24 miesięcy	4	5
Od 24 do 36 miesięcy	5	4
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 6. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	2	91	5	208	-117 ←
Krócej niż 12 miesięcy	7	318	8	333	-15
Krócej niż 18 miesięcy	12	545	15	625	-80
Krócej niż 24 miesiące	16	727	20	833	-106
Krócej niż 36 miesięcy	21	955	24	1,0	-45
Krócej niż 40 miesięcy	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,117)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 0,63. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,63$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi powodowanemu działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 43

Tabela 7. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	1	6
Od 6 do 12 miesięcy	3	5
Od 12 do 18 miesięcy	7	5
Od 18 do 24 miesięcy	5	4
Od 24 do 36 miesięcy	2	7
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	19	27

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 8. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	53	6	222	-169
Krócej niż 12 miesięcy	4	211	11	407	-196 ←
Krócej niż 18 miesięcy	11	579	16	592	-13
Krócej niż 24 miesiące	16	842	20	741	101
Krócej niż 36 miesięcy	18	947	27	1,00	-53
Krócej niż 40 miesięcy	19	×	27	×	×
Razem	19	1,000	27	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,196)^2 \frac{19 \times 27}{19 + 27} = 1,71. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,71$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 42

Tabela 9. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	4	4
Od 12 do 18 miesięcy	6	6
Od 18 do 24 miesięcy	6	3
Od 24 do 36 miesięcy	3	6
Od 36 do 40 miesięcy	-	1
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 10. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	3	136	4	167	-31
Krócej niż 12 miesięcy	7	318	8	333	-15
Krócej niż 18 miesięcy	13	591	14	583	8
Krócej niż 24 miesiące	19	864	17	708	156 ←
Krócej niż 36 miesięcy	22	1,0	23	958	42
Krócej niż 40 miesięcy	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,156)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 1,12. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,12$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 40

Tabela 11. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	3	5
Od 12 do 18 miesięcy	9	3
Od 18 do 24 miesięcy	5	4
Od 24 do 36 miesięcy	2	7
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 12. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	2	91	5	208	-117
Krócej niż 12 miesięcy	5	227	10	417	-190 ←
Krócej niż 18 miesięcy	14	636	13	542	94
Krócej niż 24 miesiące	19	864	17	708	156
Krócej niż 36 miesięcy	21	954	24	1,0	-46
Krócej niż 40 miesięcy	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,190)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 1,66. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,66$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 37

Tabela 13. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	2	6
Od 12 do 18 miesięcy	6	6
Od 18 do 24 miesięcy	3	6
Od 24 do 36 miesięcy	5	4
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	19	27

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 14. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	2	105	5	185	-80
Krócej niż 12 miesięcy	4	211	11	407	-196 ←
Krócej niż 18 miesięcy	10	527	17	630	-103
Krócej niż 24 miesiące	13	684	23	852	-168
Krócej niż 36 miesięcy	18	947	27	1,000	-53
Krócej niż 40 miesięcy	19	×	×	×	×
Razem	19	1,000	27	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,196)^2 \frac{19 \times 27}{19 + 27} = 1,71. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,71$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 38

Tabela 15. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	2	6
Od 12 do 18 miesięcy	10	2
Od 18 do 24 miesięcy	4	5
Od 24 do 36 miesięcy	2	7
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 16. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	3	136	4	167	-31
Krócej niż 12 miesięcy	5	227	10	417	-190 ←
Krócej niż 18 miesięcy	15	682	12	500	182
Krócej niż 24 miesiące	19	864	17	708	156
Krócej niż 36 miesięcy	21	955	24	1,0	-45
Krócej niż 40 miesięcy	22	×	×	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,190)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 1,66. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,66$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gyperskiej ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 47

Tabela 17. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	7	1
Od 12 do 18 miesięcy	5	7
Od 18 do 24 miesięcy	5	4
Od 24 do 36 miesięcy	3	6
Od 36 do 40 miesięcy	-	1
Razem	23	23

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 18. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	3	130	4	174	-44
Krócej niż 12 miesięcy	10	435	5	217	218 ←
Krócej niż 18 miesięcy	15	652	12	522	130
Krócej niż 24 miesiące	20	870	16	696	174
Krócej niż 36 miesięcy	23	1,000	22	957	43
Krócej niż 40 miesięcy	23	×	23	×	×
Razem	23	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,218)^2 \frac{23 \times 23}{23 + 23} = 2,19. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,19$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 32

Tabela 19. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	4	3
Od 6 do 12 miesięcy	4	4
Od 12 do 18 miesięcy	9	3
Od 18 do 24 miesięcy	4	5
Od 24 do 36 miesięcy	1	8
Od 36 do 40 miesięcy	1	-
Razem	23	23

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 20. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	4	174	3	130	44
Krócej niż 12 miesięcy	8	348	7	304	44
Krócej niż 18 miesięcy	17	739	10	435	304 ←
Krócej niż 24 miesiące	21	913	15	652	261
Krócej niż 36 miesięcy	22	957	23	1,0	-43
Krócej niż 40 miesięcy	23	×	×	×	×
Razem	23	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,304)^2 \frac{23 \times 23}{23 + 23} = 4,25. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,25$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej ?

Liczba badanych - 46

Mediana - 39

Tabela 21. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	4	4
Od 12 do 18 miesięcy	5	7
Od 18 do 24 miesięcy	7	2
Od 24 do 36 miesięcy	4	5
Od 36 do 40 miesięcy	-	1
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 22. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	2	91	5	208	-117
Krócej niż 12 miesięcy	6	273	9	375	-102
Krócej niż 18 miesięcy	11	500	16	667	-167 ←
Krócej niż 24 miesiące	18	818	18	750	-68
Krócej niż 36 miesięcy	22	1,000	23	958	42
Krócej niż 40 miesięcy	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,167)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 1,28. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,28$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/1.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 38

Tabela 23. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krócej niż 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	4	4
Od 12 do 18 miesięcy	9	3
Od 18 do 24 miesięcy	4	5
Od 24 do 36 miesięcy	3	6
Od 36 do 40 miesięcy	-	1
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 24. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	2	91	5	208	-117
Krócej niż 12 miesięcy	6	273	9	375	-102
Krócej niż 18 miesięcy	15	682	12	500	182 ←
Krócej niż 24 miesiące	19	864	17	708	156
Krócej niż 36 miesięcy	22	1,000	23	959	41
Krócej niż 40 miesięcy	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,182)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 1,52. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,52$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

I/2.1. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?
Liczba badanych - 91
Mediana - 47

Tabela 25. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	4	5
Od 12 do 18 miesięcy	4	8
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	5	6
Od 36 do 48 miesięcy	6	7
Od 48 do 60 miesięcy	4	7
Od 60 do 84 miesięcy	5	6
Od 84 do 120 miesięcy	5	1
Od 120 miesięcy	4	5
Razem	41	50

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 26. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	2	×
Krócej niż 12 miesięcy	4	98	6	120	-22
Krócej niż 18 miesięcy	8	195	14	280	-85
Krócej niż 24 miesiące	12	293	18	360	-67
Krócej niż 36 miesięcy	17	415	24	480	-65
Krócej niż 48 miesięcy	23	561	31	620	-59
Krócej niż 60 miesięcy	27	659	38	760	-101 ←
Krócej niż 84 miesiące	32	780	44	880	-100
Krócej niż 120 miesięcy	37	902	45	900	2
Krócej niż 218 miesięcy	41	×	50	×	×
Razem	41	1,00	50	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,101)^2 \frac{41 \times 50}{41 + 50} = 0,92. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,92$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 41

Tabela 27. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	3	6
Od 12 do 18 miesięcy	6	6
Od 18 do 24 miesięcy	5	3
Od 24 do 36 miesięcy	7	4
Od 36 do 48 miesięcy	7	6
Od 48 do 60 miesięcy	5	6
Od 60 do 84 miesięcy	4	7
Od 84 do 120 miesięcy	4	2
Od 120 miesięcy	3	6
Razem	45	46

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 28. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	22	-	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	4	89	6	130	-41
Krócej niż 18 miesięcy	10	222	12	261	-39
Krócej niż 24 miesiące	15	333	15	326	7
Krócej niż 36 miesięcy	22	489	19	413	76
Krócej niż 48 miesięcy	29	644	25	543	101 ←
Krócej niż 60 miesięcy	34	756	31	674	82
Krócej niż 84 miesiące	38	844	38	826	18
Krócej niż 120 miesięcy	42	933	40	870	63
Krócej niż 218 miesięcy	45	×	46	×	×
Razem	45	1,00	46	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,101)^2 \frac{45 \times 46}{45 + 46} = 0,93. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,93$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 33

Tabela 29. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	4	5
Od 12 do 18 miesięcy	7	5
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	4	7
Od 36 do 48 miesięcy	8	5
Od 48 do 60 miesięcy	3	8
Od 60 do 84 miesięcy	5	6
Od 84 do 120 miesięcy	4	2
Od 120 miesięcy	5	4
Razem	43	48

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 30. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	21	×
Krócej niż 12 miesięcy	4	93	6	125	-32
Krócej niż 18 miesięcy	11	256	11	229	27
Krócej niż 24 miesiące	14	326	16	333	-7
Krócej niż 36 miesięcy	18	419	23	479	-60
Krócej niż 48 miesięcy	26	605	28	583	42
Krócej niż 60 miesięcy	29	674	36	750	-76
Krócej niż 84 miesiące	34	791	42	875	-84 ←
Krócej niż 120 miesięcy	38	884	44	916	-32
Krócej niż 218 miesięcy	43	×	48	×	×
Razem	43	1,00	48	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,084)^2 \frac{43 \times 48}{43 + 48} = 0,64. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,64$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu

słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 44

Tabela 31. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	6	3
Od 12 do 18 miesięcy	5	7
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	6	5
Od 36 do 48 miesięcy	8	5
Od 48 do 60 miesięcy	5	6
Od 60 do 84 miesięcy	4	7
Od 84 do 120 miesięcy	3	3
Od 120 miesięcy	4	5
Razem	44	47

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 32. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	21	×
Krócej niż 12 miesięcy	6	136	4	85	51
Krócej niż 18 miesięcy	11	250	11	234	16
Krócej niż 24 miesiące	14	318	16	340	-22
Krócej niż 36 miesięcy	20	455	21	447	8
Krócej niż 48 miesięcy	28	636	26	553	83 ←
Krócej niż 60 miesięcy	33	750	32	681	69
Krócej niż 84 miesiące	37	841	39	830	11
Krócej niż 120 miesięcy	40	909	42	894	15
Krócej niż 218 miesięcy	44	×	47	×	×
Razem	44	1,00	47	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,083)^2 \frac{44 \times 47}{44 + 47} = 0,63. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,63$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 43

Tabela 33. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	3	6
Od 12 do 18 miesięcy	4	8
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	7	4
Od 36 do 48 miesięcy	6	7
Od 48 do 60 miesięcy	5	6
Od 60 do 84 miesięcy	6	5
Od 84 do 120 miesięcy	4	2
Od 120 miesięcy	7	2
Razem	45	46

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 34. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	22	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	67	7	152	-85
Krócej niż 18 miesięcy	7	156	15	326	-170
Krócej niż 24 miesiące	10	222	20	435	-213 ←
Krócej niż 36 miesięcy	17	378	24	521	-143
Krócej niż 48 miesięcy	23	511	31	674	-163
Krócej niż 60 miesięcy	28	622	37	804	-182
Krócej niż 84 miesiące	34	756	42	913	-157
Krócej niż 120 miesięcy	38	844	44	957	-113
Krócej niż 218 miesięcy	45	×	46	×	×
Razem	45	1,00	46	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,213)^2 \frac{45 \times 46}{45 + 46} = 4,12. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,12$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 35

Tabela 35. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	6	3
Od 12 do 18 miesięcy	4	8
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	6	5
Od 36 do 48 miesięcy	3	10
Od 48 do 60 miesięcy	8	3
Od 60 do 84 miesięcy	3	8
Od 84 do 120 miesięcy	3	3
Od 120 miesięcy	5	4
Razem	43	48

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 36. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	23	-	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	7	163	3	63	100 ←
Krócej niż 18 miesięcy	11	256	11	229	27
Krócej niż 24 miesiące	15	349	15	313	36
Krócej niż 36 miesięcy	21	488	20	417	71
Krócej niż 48 miesięcy	24	558	30	625	-67
Krócej niż 60 miesięcy	32	744	33	688	56
Krócej niż 84 miesiące	35	814	41	854	-40
Krócej niż 120 miesięcy	38	884	44	917	-33
Krócej niż 218 miesięcy	43	×	48	×	×
Razem	43	1,00	48	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,100)^2 \frac{43 \times 48}{43 + 48} = 0,91. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,91$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 38

Tabela 37. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	3	6
Od 12 do 18 miesięcy	3	9
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	4	7
Od 36 do 48 miesięcy	8	5
Od 48 do 60 miesięcy	4	7
Od 60 do 84 miesięcy	4	7
Od 84 do 120 miesięcy	4	2
Od 120 miesięcy	3	6
Razem	36	55

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 38. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	18	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	83	7	127	-44
Krócej niż 18 miesięcy	6	167	16	290	-123
Krócej niż 24 miesiące	9	250	21	382	-132
Krócej niż 36 miesięcy	13	361	28	509	-148 ←
Krócej niż 48 miesięcy	21	583	33	600	-17
Krócej niż 60 miesięcy	25	694	40	727	-33
Krócej niż 84 miesiące	29	806	47	855	-49
Krócej niż 120 miesięcy	33	917	49	891	26
Krócej niż 218 miesięcy	36	×	55	×	×
Razem	36	1,00	55	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,148)^2 \frac{36 \times 55}{36 + 55} = 1,9. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,9$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 37

Tabela 39. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	4	5
Od 12 do 18 miesięcy	4	8
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	6	5
Od 36 do 48 miesięcy	5	8
Od 48 do 60 miesięcy	7	4
Od 60 do 84 miesięcy	3	8
Od 84 do 120 miesięcy	4	2
Od 120 miesięcy	3	6
Razem	41	50

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 40. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	24	-	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	5	122	5	100	22
Krócej niż 18 miesięcy	9	220	13	260	-40 ←
Krócej niż 24 miesiące	13	317	17	340	-23
Krócej niż 36 miesięcy	19	463	22	440	23
Krócej niż 48 miesięcy	24	585	30	600	-15
Krócej niż 60 miesięcy	31	756	34	680	76
Krócej niż 84 miesiące	34	829	42	840	-11
Krócej niż 120 miesięcy	38	927	44	880	47
Krócej niż 218 miesięcy	41	×	50	×	×
Razem	41	1,00	50	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,040)^2 \frac{41 \times 50}{41 + 50} = 0,14. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,14$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 48

Tabela 41. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	3	6
Od 12 do 18 miesięcy	4	8
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	5	6
Od 36 do 48 miesięcy	6	7
Od 48 do 60 miesięcy	6	5
Od 60 do 84 miesięcy	7	4
Od 84 do 120 miesięcy	4	2
Od 120 miesięcy	6	3
Razem	44	47

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 42. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	21	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	68	7	149	-81
Krócej niż 18 miesięcy	7	159	15	319	-160
Krócej niż 24 miesiące	10	227	20	426	-199
Krócej niż 36 miesięcy	15	341	26	553	-212
Krócej niż 48 miesięcy	21	477	33	702	-225 ←
Krócej niż 60 miesięcy	27	614	38	809	-195
Krócej niż 84 miesiące	34	773	42	894	-121
Krócej niż 120 miesięcy	38	864	44	936	-72
Krócej niż 218 miesięcy	44	×	47	×	×
Razem	44	1,00	47	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,225)^2 \frac{44 \times 47}{44 + 47} = 4,6. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,6$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 36

Tabela 43. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	6	3
Od 12 do 18 miesięcy	5	7
Od 18 do 24 miesięcy	6	2
Od 24 do 36 miesięcy	5	6
Od 36 do 48 miesięcy	5	8
Od 48 do 60 miesięcy	6	5
Od 60 do 84 miesięcy	2	9
Od 84 do 120 miesięcy	2	4
Od 120 miesięcy	4	5
Razem	42	49

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 44. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	24	-	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	7	167	3	61	106
Krócej niż 18 miesięcy	12	286	10	204	82
Krócej niż 24 miesiące	18	429	12	245	184 ←
Krócej niż 36 miesięcy	23	548	18	367	181
Krócej niż 48 miesięcy	28	667	26	531	136
Krócej niż 60 miesięcy	34	810	31	633	177
Krócej niż 84 miesiące	36	857	40	816	41
Krócej niż 120 miesięcy	38	905	44	898	7
Krócej niż 218 miesięcy	42	×	49	×	×
Razem	42	1,00	49	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,184)^2 \frac{42 \times 49}{42 + 49} = 3,06. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,06$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 39

Tabela 45. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	4	5
Od 12 do 18 miesięcy	7	5
Od 18 do 24 miesięcy	5	3
Od 24 do 36 miesięcy	6	5
Od 36 do 48 miesięcy	5	8
Od 48 do 60 miesięcy	2	9
Od 60 do 84 miesięcy	5	6
Od 84 do 120 miesięcy	5	1
Od 120 miesięcy	4	5
Razem	43	48

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 46. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	21	×
Krócej niż 12 miesięcy	4	93	6	125	-32
Krócej niż 18 miesięcy	11	256	11	229	27
Krócej niż 24 miesiące	16	372	14	292	80
Krócej niż 36 miesięcy	22	512	19	396	116 ←
Krócej niż 48 miesięcy	27	628	27	563	65
Krócej niż 60 miesięcy	29	674	36	750	-76
Krócej niż 84 miesiące	34	791	42	875	-84
Krócej niż 120 miesięcy	39	907	43	896	11
Krócej niż 218 miesięcy	43	×	48	×	×
Razem	43	1,00	48	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,116)^2 \frac{43 \times 48}{43 + 48} = 1,22. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,22$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.1. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 91

Mediana - 37

Tabela 47. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	4	5
Od 12 do 18 miesięcy	7	5
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	7	4
Od 36 do 48 miesięcy	6	7
Od 48 do 60 miesięcy	5	6
Od 60 do 84 miesięcy	3	8
Od 84 do 120 miesięcy	3	3
Od 120 miesięcy	5	4
Razem	45	46

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 48. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	22	-	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	5	111	5	109	2
Krócej niż 18 miesięcy	12	267	10	217	50
Krócej niż 24 miesiące	16	356	14	304	52
Krócej niż 36 miesięcy	23	511	18	391	120 ←
Krócej niż 48 miesięcy	29	644	25	543	101
Krócej niż 60 miesięcy	34	755	31	674	81
Krócej niż 84 miesiące	37	822	39	848	-26
Krócej niż 120 miesięcy	40	889	42	913	-24
Krócej niż 218 miesięcy	45	×	46	×	×
Razem	45	1,00	46	1,00	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,120)^2 \frac{45 \times 46}{45 + 46} = 1,31. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,31$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

I/2.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi powodowanemu działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 45

Tabela 49. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	26	34
Od 6 do 12 miesięcy	41	35
Od 12 do 18 miesięcy	34	42
Od 18 do 24 miesięcy	29	30
Od 24 do 36 miesięcy	33	50
Od 36 do 48 miesięcy	23	44
Od 48 do 60 miesięcy	18	35
Od 60 do 84 miesięcy	25	23
Od 84 do 120 miesięcy	13	18
Od 120 miesięcy	18	18
Razem	260	329

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 50. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	26	100	34	103	-3
Krócej niż 12 miesięcy	67	258	69	210	48
Krócej niż 18 miesięcy	101	388	111	337	51
Krócej niż 24 miesiące	130	500	141	429	71 ←
Krócej niż 36 miesięcy	163	627	191	581	46
Krócej niż 48 miesięcy	186	715	235	714	1
Krócej niż 60 miesięcy	204	785	270	821	-36
Krócej niż 84 miesiące	229	881	293	891	-10
Krócej niż 120 miesięcy	242	931	311	945	-14
Krócej niż 283 miesiące	260	×	329	×	×
Razem	260	1,000	329	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,071)^2 \frac{260 \times 329}{260 + 329} = 2,93. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,93$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 43

Tabela 51. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	29	31
Od 6 do 12 miesięcy	38	38
Od 12 do 18 miesięcy	36	40
Od 18 do 24 miesięcy	29	30
Od 24 do 36 miesięcy	39	44
Od 36 do 48 miesięcy	28	39
Od 48 do 60 miesięcy	19	34
Od 60 do 84 miesięcy	23	25
Od 84 do 120 miesięcy	14	17
Od 120 miesięcy	18	18
Razem	273	316

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 52. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	29	106	31	98	8
Krócej niż 12 miesięcy	67	245	69	218	27
Krócej niż 18 miesięcy	103	377	109	345	32
Krócej niż 24 miesiące	132	484	139	440	44
Krócej niż 36 miesięcy	171	626	183	579	47 ←
Krócej niż 48 miesięcy	199	729	222	703	26
Krócej niż 60 miesięcy	218	799	256	810	-11
Krócej niż 84 miesiące	241	883	281	889	-6
Krócej niż 120 miesięcy	255	934	298	943	-9
Krócej niż 283 miesiące	273	×	316	×	×
Razem	273	1,000	316	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,047)^2 \frac{273 \times 316}{273 + 316} = 1,29. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,29$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowanemu działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 29

Tabela 53. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	30	30
Od 6 do 12 miesięcy	37	39
Od 12 do 18 miesięcy	39	37
Od 18 do 24 miesięcy	18	41
Od 24 do 36 miesięcy	36	47
Od 36 do 48 miesięcy	30	37
Od 48 do 60 miesięcy	29	24
Od 60 do 84 miesięcy	25	23
Od 84 do 120 miesięcy	16	15
Od 120 miesięcy	22	14
Razem	282	307

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 54. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	30	106	30	98	8
Krócej niż 12 miesięcy	67	238	69	225	13
Krócej niż 18 miesięcy	106	376	106	345	31
Krócej niż 24 miesiące	124	440	147	479	-39
Krócej niż 36 miesięcy	160	567	194	632	-65
Krócej niż 48 miesięcy	190	674	231	752	-78 ←
Krócej niż 60 miesięcy	219	777	255	831	-54
Krócej niż 84 miesiące	244	865	278	906	-41
Krócej niż 120 miesięcy	260	922	293	954	-32
Krócej niż 283 miesiące	282	×	307	×	×
Razem	282	1,000	307	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,078)^2 \frac{282 \times 307}{282 + 307} = 3,58. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,58$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych – 589   Mediana - 43

Tabela 55. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	30	30
Od 6 do 12 miesięcy	38	38
Od 12 do 18 miesięcy	39	37
Od 18 do 24 miesięcy	27	32
Od 24 do 36 miesięcy	37	46
Od 36 do 48 miesięcy	36	31
Od 48 do 60 miesięcy	27	26
Od 60 do 84 miesięcy	22	26
Od 84 do 120 miesięcy	12	19
Od 120 miesięcy	19	17
Razem	287	302

Zródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 56. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	30	105	30	99	6
Krócej niż 12 miesięcy	68	237	68	225	12
Krócej niż 18 miesięcy	107	373	105	348	25 ←
Krócej niż 24 miesiące	134	467	137	454	13
Krócej niż 36 miesięcy	171	596	183	606	-10
Krócej niż 48 miesięcy	207	721	214	709	12
Krócej niż 60 miesięcy	234	815	240	795	20
Krócej niż 84 miesiące	256	892	266	881	11
Krócej niż 120 miesięcy	268	934	285	944	-10
Krócej niż 283 miesiące	287	×	302	×	×
Razem	287	×	302	×	×

Zródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,025)^2 \frac{287 \times 302}{287 + 302} = 0,37. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,37$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 43

Tabela 57. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	21	39
Od 6 do 12 miesięcy	37	39
Od 12 do 18 miesięcy	36	40
Od 18 do 24 miesięcy	22	37
Od 24 do 36 miesięcy	36	47
Od 36 do 48 miesięcy	33	34
Od 48 do 60 miesięcy	23	30
Od 60 do 84 miesięcy	25	23
Od 84 do 120 miesięcy	15	16
Od 120 miesięcy	20	16
Razem	268	321

Zródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 58. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	21	78	39	121	-43
Krócej niż 12 miesięcy	58	216	78	243	-27
Krócej niż 18 miesięcy	94	351	118	368	-17
Krócej niż 24 miesiące	116	433	155	483	-50
Krócej niż 36 miesięcy	152	567	202	629	-62 ←
Krócej niż 48 miesięcy	185	690	236	735	-45
Krócej niż 60 miesięcy	208	776	266	829	-53
Krócej niż 84 miesiące	233	869	289	900	-31
Krócej niż 120 miesięcy	248	925	305	950	-25
Krócej niż 283 miesiące	268	×	321	×	×
Razem	268	×	321	×	×

Zródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,062)^2 \frac{268 \times 321}{268 + 321} = 2,25. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,25$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 42

Tabela 59. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	32	28
Od 6 do 12 miesięcy	36	40
Od 12 do 18 miesięcy	33	43
Od 18 do 24 miesięcy	24	35
Od 24 do 36 miesięcy	33	50
Od 36 do 48 miesięcy	30	37
Od 48 do 60 miesięcy	19	34
Od 60 do 84 miesięcy	29	19
Od 84 do 120 miesięcy	17	14
Od 120 miesięcy	15	21
Razem	268	321

Zródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 60. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	32	119	28	87	32
Krócej niż 12 miesięcy	68	254	68	212	42
Krócej niż 18 miesięcy	101	377	111	346	31
Krócej niż 24 miesiące	125	466	146	455	11
Krócej niż 36 miesięcy	158	590	196	611	-21
Krócej niż 48 miesięcy	188	701	233	726	-25
Krócej niż 60 miesięcy	207	772	267	832	-60 ←
Krócej niż 84 miesiące	236	881	286	891	-10
Krócej niż 120 miesięcy	253	944	300	935	-9
Krócej niż 283 miesiące	268	×	321	×	×
Razem	268	×	321	×	×

Zródło: obliczenia własne

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,060)^2 \frac{268 \times 321}{268 + 321} = 2,10. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,10$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 38

Tabela 61. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	21	39
Od 6 do 12 miesięcy	28	48
Od 12 do 18 miesięcy	21	55
Od 18 do 24 miesięcy	19	40
Od 24 do 36 miesięcy	41	42
Od 36 do 48 miesięcy	35	32
Od 48 do 60 miesięcy	22	31
Od 60 do 84 miesięcy	26	22
Od 84 do 120 miesięcy	10	21
Od 120 miesięcy	17	19
Razem	240	349

Zródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 62. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	21	88	39	112	-24
Krócej niż 12 miesięcy	49	204	87	249	-45
Krócej niż 18 miesięcy	70	292	142	407	-115
Krócej niż 24 miesiące	89	371	182	521	-150 ←
Krócej niż 36 miesięcy	130	542	224	642	-100
Krócej niż 48 miesięcy	165	688	256	734	-46
Krócej niż 60 miesięcy	187	779	287	822	-43
Krócej niż 84 miesiące	213	888	309	885	3
Krócej niż 120 miesięcy	223	929	330	946	-17
Krócej niż 283 miesiące	240	×	349	×	×
Razem	240	×	349	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,150)^2 \frac{240 \times 349}{240 + 349} = 12,80. \quad df = 2$$

Aby stwierdzić zależność między badanymi zmiennymi dla 2 stopni swobody i poziomu 0,01 wartość chi-kwadrat powinna wynosić co najmniej 9,21. Ponieważ wartość $\chi_{obl.}^2 = 12,80$ jest wyższa od $\chi_{0,01}^2 = 9,21$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 42

Tabela 63. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	21	39
Od 6 do 12 miesięcy	35	41
Od 12 do 18 miesięcy	29	47
Od 18 do 24 miesięcy	30	29
Od 24 do 36 miesięcy	34	49
Od 36 do 48 miesięcy	32	35
Od 48 do 60 miesięcy	20	33
Od 60 do 84 miesięcy	22	26
Od 84 do 120 miesięcy	14	17
Od 120 miesięcy	16	20
Razem	253	336

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 64. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	21	83	39	116	-33
Krócej niż 12 miesięcy	56	221	80	238	-17
Krócej niż 18 miesięcy	85	336	127	378	-42 ←
Krócej niż 24 miesiące	115	455	156	464	-9
Krócej niż 36 miesięcy	149	589	205	610	-21
Krócej niż 48 miesięcy	181	715	240	714	1
Krócej niż 60 miesięcy	201	795	273	813	-18
Krócej niż 84 miesiące	223	881	299	890	-9
Krócej niż 120 miesięcy	237	937	316	940	-3
Krócej niż 283 miesiące	253	×	336	×	×
Razem	253	×	336	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,042)^2 \frac{253 \times 336}{253 + 336} = 1,02. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,02$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 45

Tabela 65. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	25	35
Od 6 do 12 miesięcy	33	43
Od 12 do 18 miesięcy	36	40
Od 18 do 24 miesięcy	27	32
Od 24 do 36 miesięcy	34	49
Od 36 do 48 miesięcy	27	40
Od 48 do 60 miesięcy	20	33
Od 60 do 84 miesięcy	26	22
Od 84 do 120 miesięcy	12	19
Od 120 miesięcy	14	22
Razem	254	335

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 66. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	25	98	35	104	-6
Krócej niż 12 miesięcy	58	228	78	233	-5
Krócej niż 18 miesięcy	94	370	118	352	18
Krócej niż 24 miesiące	121	476	150	448	28 ←
Krócej niż 36 miesięcy	155	610	199	594	16
Krócej niż 48 miesięcy	182	717	239	713	4
Krócej niż 60 miesięcy	202	795	272	812	-17
Krócej niż 84 miesiące	228	898	294	878	20
Krócej niż 120 miesięcy	240	945	313	934	11
Krócej niż 283 miesiące	254	×	335	×	×
Razem	254	×	335	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam, wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,028)^2 \frac{254 \times 335}{254 + 335} = 0,45. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,45$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 36

Tabela 67. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	31	29
Od 6 do 12 miesięcy	37	39
Od 12 do 18 miesięcy	38	38
Od 18 do 24 miesięcy	29	30
Od 24 do 36 miesięcy	34	49
Od 36 do 48 miesięcy	25	42
Od 48 do 60 miesięcy	21	32
Od 60 do 84 miesięcy	23	25
Od 84 do 120 miesięcy	15	16
Od 120 miesięcy	13	23
Razem	266	323

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 68. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	31	117	29	90	27
Krócej niż 12 miesięcy	68	256	68	211	45
Krócej niż 18 miesięcy	106	398	106	328	70
Krócej niż 24 miesiące	135	508	136	421	87 ←
Krócej niż 36 miesięcy	169	635	185	573	62
Krócej niż 48 miesięcy	194	729	227	703	26
Krócej niż 60 miesięcy	215	808	259	802	6
Krócej niż 84 miesiące	238	895	284	879	16
Krócej niż 120 miesięcy	253	951	300	929	22
Krócej niż 283 miesiące	266	×	323	×	×
Razem	266	×	323	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,087)^2 \frac{266 \times 323}{266 + 323} = 4,42. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,42$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 37

Tabela 69. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	25	35
Od 6 do 12 miesięcy	34	42
Od 12 do 18 miesięcy	34	42
Od 18 do 24 miesięcy	28	31
Od 24 do 36 miesięcy	37	46
Od 36 do 48 miesięcy	25	42
Od 48 do 60 miesięcy	26	27
Od 60 do 84 miesięcy	17	31
Od 84 do 120 miesięcy	15	16
Od 120 miesięcy	11	25
Razem	252	337

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 70. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	25	99	35	104	-5
Krócej niż 12 miesięcy	59	234	77	228	6
Krócej niż 18 miesięcy	93	369	119	353	16
Krócej niż 24 miesiące	121	480	150	445	35
Krócej niż 36 miesięcy	158	627	196	582	45 ←
Krócej niż 48 miesięcy	183	726	238	706	20
Krócej niż 60 miesięcy	209	829	265	786	43
Krócej niż 84 miesiące	226	897	296	878	19
Krócej niż 120 miesięcy	241	956	312	926	30
Krócej niż 283 miesiące	252	×	337	×	×
Razem	252	×	337	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,045)^2 \frac{252 \times 337}{252 + 337} = 1,17. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,17$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/2.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 589

Mediana - 39

Tabela 71. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	27	33
Od 6 do 12 miesięcy	44	32
Od 12 do 18 miesięcy	38	38
Od 18 do 24 miesięcy	37	22
Od 24 do 36 miesięcy	39	44
Od 36 do 48 miesięcy	29	38
Od 48 do 60 miesięcy	24	29
Od 60 do 84 miesięcy	22	26
Od 84 do 120 miesięcy	17	14
Od 120 miesięcy	16	20
Razem	293	296

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 72. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	27	92	33	111	-19
Krócej niż 12 miesięcy	71	242	65	220	22
Krócej niż 18 miesięcy	109	372	103	348	24
Krócej niż 24 miesiące	146	498	125	422	76 ←
Krócej niż 36 miesięcy	185	631	169	571	60
Krócej niż 48 miesięcy	214	730	207	699	31
Krócej niż 60 miesięcy	238	812	236	797	15
Krócej niż 84 miesiące	260	887	262	885	2
Krócej niż 120 miesięcy	277	945	276	932	13
Krócej niż 283 miesiące	293	×	296	×	×
Razem	293	×	296	×	×

Źródło: obliczenia własne

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,076)^2 \frac{293 \times 296}{293 + 296} = 3,40. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,40$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

I/3.1. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 47

Tabela 73. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	-
Od 36 do 48 miesięcy	1	2
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	2	1
Razem	12	15

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 74. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	-	×	1	67	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	167	4	267	-100
Krócej niż 18 miesięcy	3	250	6	400	-150
Krócej niż 24 miesiące	4	333	7	467	-134
Krócej niż 36 miesięcy	5	417	7	467	-50
Krócej niż 48 miesięcy	6	500	9	600	-100
Krócej niż 60 miesięcy	9	750	13	867	-117
Krócej niż 84 miesiące	9	750	14	933	-183 ←
Krócej niż 120 miesięcy	10	833	14	933	-100
Krócej niż 154 miesiące	12	×	15	×	×
Razem	12	×	15	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,183)^2 \frac{12 \times 15}{12 + 15} = 0,89. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,89$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 41

Tabela 75. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	2
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	3	-
Razem	13	14

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 76. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	77	-	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	231	3	214	17
Krócej niż 18 miesięcy	4	308	5	357	-49
Krócej niż 24 miesiące	5	385	6	429	-44
Krócej niż 36 miesięcy	5	385	7	500	-115
Krócej niż 48 miesięcy	6	462	9	643	-181
Krócej niż 60 miesięcy	9	692	13	929	-237
Krócej niż 84 miesiące	9	692	14	1,0	-308 ←
Krócej niż 120 miesięcy	10	769	14	1,0	-231
Krócej niż 154 miesiące	13	×	14	×	×
Razem	13	×	14	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,308)^2 \frac{13 \times 14}{13 + 14} = 2,56. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,56$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 35

Tabela 77. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	2	1
Od 18 do 24 miesięcy	-	2
Od 24 do 36 miesięcy	1	-
Od 36 do 48 miesięcy	2	1
Od 48 do 60 miesięcy	2	5
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	2	1
Razem	12	15

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 78. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	1	67	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	166	4	267	-101
Krócej niż 18 miesięcy	4	333	5	333	×
Krócej niż 24 miesiące	4	333	7	467	-134
Krócej niż 36 miesięcy	5	417	7	467	-50
Krócej niż 48 miesięcy	7	583	8	533	50
Krócej niż 60 miesięcy	9	750	13	867	-117
Krócej niż 84 miesiące	9	750	14	933	-183 ←
Krócej niż 120 miesięcy	10	833	14	933	-100
Krócej niż 154 miesiące	12	×	15	×	×
Razem	12	×	15	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,183)^2 \frac{12 \times 15}{12 + 15} = 0,89. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,89$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 45

Tabela 79. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	3	2
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	2	1
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	-	1
Od 120 miesięcy	-	3
Razem	10	17

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 80. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	1	59	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	300	3	176	124
Krócej niż 18 miesięcy	4	400	5	294	106
Krócej niż 24 miesiące	5	500	6	353	147
Krócej niż 36 miesięcy	5	500	7	412	88
Krócej niż 48 miesięcy	7	700	8	471	229
Krócej niż 60 miesięcy	10	×	12	706	294 ←
Krócej niż 84 miesiące	10	×	13	765	235
Krócej niż 120 miesięcy	10	×	14	824	176
Krócej niż 154 miesiące	10	×	17	×	×
Razem	10	×	17	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,294)^2 \frac{10 \times 17}{10 + 17} = 2,18. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,18$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 45

Tabela 81. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	-
Od 36 do 48 miesięcy	1	2
Od 48 do 60 miesięcy	4	3
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	-	1
Od 120 miesięcy	2	1
Razem	12	15

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 82. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	1	67	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	167	4	267	-100
Krócej niż 18 miesięcy	3	250	6	400	-150 ←
Krócej niż 24 miesiące	4	333	7	467	-134
Krócej niż 36 miesięcy	5	417	7	467	-50
Krócej niż 48 miesięcy	6	500	9	600	-100
Krócej niż 60 miesięcy	10	833	12	800	33
Krócej niż 84 miesiące	10	833	13	867	-34
Krócej niż 120 miesięcy	10	833	14	933	-100
Krócej niż 154 miesiące	12	×	15	×	×
Razem	12	×	15	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,150)^2 \frac{12 \times 15}{12 + 15} = 0,6. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,6$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 32

Tabela 83. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	1	4
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	2
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	3	-
Razem	12	15

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 84. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	1	83	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	167	4	267	-100
Krócej niż 18 miesięcy	3	250	6	400	-150
Krócej niż 24 miesiące	4	333	7	467	-134
Krócej niż 36 miesięcy	4	333	8	533	-200
Krócej niż 48 miesięcy	5	417	10	667	-250
Krócej niż 60 miesięcy	8	667	14	933	-266
Krócej niż 84 miesiące	8	667	15	×	-333 ←
Krócej niż 120 miesięcy	9	750	15	×	-250
Krócej niż 154 miesiące	12	×	15	×	×
Razem	12	×	15	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,333)^2 \frac{12 \times 15}{12 + 15} = 2,96. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,96$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 39

Tabela 85. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	2	1
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	1	-
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	2	1
Razem	13	14

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 86. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	1	71	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	154	4	286	-132
Krócej niż 18 miesięcy	3	231	6	429	-198
Krócej niż 24 miesiące	4	308	7	500	-192
Krócej niż 36 miesięcy	4	308	8	571	-263 ←
Krócej niż 48 miesięcy	6	462	9	643	-181
Krócej niż 60 miesięcy	9	692	13	929	-237
Krócej niż 84 miesiące	10	769	13	929	-160
Krócej niż 120 miesięcy	11	846	13	929	-83
Krócej niż 154 miesiące	13	×	14	×	×
Razem	13	×	14	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,263)^2 \frac{13 \times 14}{13 + 14} = 1,87. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,87$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 36

Tabela 87. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	1	4
Od 12 do 18 miesięcy	2	1
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	2
Od 48 do 60 miesięcy	2	5
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	2	1
Razem	11	16

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 88. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	1	91	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	182	4	25	157
Krócej niż 18 miesięcy	4	364	5	313	51
Krócej niż 24 miesiące	5	455	6	375	80
Krócej niż 36 miesięcy	5	455	7	438	17
Krócej niż 48 miesięcy	6	545	9	563	-18
Krócej niż 60 miesięcy	8	727	14	875	-148
Krócej niż 84 miesiące	8	727	15	938	-211 ←
Krócej niż 120 miesięcy	9	818	15	938	-120
Krócej niż 154 miesiące	11	×	16	×	×
Razem	11	×	16	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,211)^2 \frac{11 \times 16}{11 + 16} = 1,16. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,16$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 50

Tabela 89. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	2
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	1	2
Razem	11	16

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 90. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	1	91	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	273	3	188	85 ←
Krócej niż 18 miesięcy	4	364	5	313	51
Krócej niż 24 miesiące	5	455	6	375	80
Krócej niż 36 miesięcy	5	455	7	438	17
Krócej niż 48 miesięcy	6	545	9	563	-18
Krócej niż 60 miesięcy	9	818	13	813	5
Krócej niż 84 miesiące	9	818	14	875	-57
Krócej niż 120 miesięcy	10	909	14	875	34
Krócej niż 154 miesiące	11	×	16	×	×
Razem	11	×	16	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,085)^2 \frac{11 \times 16}{11 + 16} = 0,188. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,188$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 35

Tabela 91. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	2	-
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	3
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	2	1
Razem	12	15

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 92. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	1	83	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	250	3	200	50
Krócej niż 18 miesięcy	4	333	5	333	×
Krócej niż 24 miesiące	6	500	5	333	167
Krócej niż 36 miesięcy	6	500	6	400	100
Krócej niż 48 miesięcy	6	500	9	600	-100
Krócej niż 60 miesięcy	9	750	13	867	-117
Krócej niż 84 miesiące	9	750	14	933	-183 ←
Krócej niż 120 miesięcy	10	833	14	933	-100
Krócej niż 154 miesiące	12	×	15	×	×
Razem	12	×	15	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,183)^2 \frac{12 \times 15}{12 + 15} = 0,89. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,89$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 40

Tabela 93. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	1
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	2	-
Od 24 do 36 miesięcy	1	-
Od 36 do 48 miesięcy	-	3
Od 48 do 60 miesięcy	2	5
Od 60 do 84 miesięcy	1	-
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	3	-
Razem	13	14

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 94. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	1	71	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	154	4	286	-132
Krócej niż 18 miesięcy	3	231	6	429	-198
Krócej niż 24 miesiące	5	385	6	429	-44
Krócej niż 36 miesięcy	6	462	6	429	33
Krócej niż 48 miesięcy	6	462	9	643	-181
Krócej niż 60 miesięcy	8	615	14	1,0	-385 ←
Krócej niż 84 miesiące	9	692	14	1,0	-308
Krócej niż 120 miesięcy	10	769	14	1,0	-231
Krócej niż 154 miesiące	13	×	14	×	×
Razem	13	×	14	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,385)^2 \frac{13 \times 14}{13 + 14} = 4,00. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,00$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.1. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 27

Mediana - 35

Tabela 95. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	1	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	3
Od 48 do 60 miesięcy	3	4
Od 60 do 84 miesięcy	-	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	-
Od 120 miesięcy	3	-
Razem	12	15

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 96. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	1	83	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	250	3	200	50
Krócej niż 18 miesięcy	4	333	5	333	×
Krócej niż 24 miesiące	5	417	6	400	17
Krócej niż 36 miesięcy	5	417	7	467	-50
Krócej niż 48 miesięcy	5	417	10	667	-250
Krócej niż 60 miesięcy	8	667	14	933	-266
Krócej niż 84 miesiące	8	667	15	1,0	-333 ←
Krócej niż 120 miesięcy	9	750	15	1,0	-250
Krócej niż 154 miesiące	12	×	15	×	×
Razem	12	×	15	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,333)^2 \frac{12 \times 15}{12 + 15} = 2,96. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,96$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

I/3.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 45

Tabela 97. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	21	19
Od 6 do 12 miesięcy	21	14
Od 12 do 18 miesięcy	13	12
Od 18 do 24 miesięcy	16	11
Od 24 do 36 miesięcy	10	11
Od 36 do 48 miesięcy	15	14
Od 48 do 60 miesięcy	3	16
Od 60 do 84 miesięcy	7	12
Od 84 do 120 miesięcy	4	12
Od 120 miesięcy	3	1
Razem	113	122

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 98. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	21	186	19	156	30
Krócej niż 12 miesięcy	42	371	33	270	101
Krócej niż 18 miesięcy	55	487	45	369	118
Krócej niż 24 miesiące	71	628	56	459	169
Krócej niż 36 miesięcy	81	717	67	549	168
Krócej niż 48 miesięcy	96	850	81	664	186 ←
Krócej niż 60 miesięcy	99	876	97	795	81
Krócej niż 84 miesiące	106	938	109	893	45
Krócej niż 120 miesięcy	110	973	121	992	-19
Krócej niż 132 miesiące	113	×	122	×	×
Razem	113	×	122	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,186)^2 \frac{113 \times 122}{113 + 122} = 8,12. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi_{obl.}^2 = 8,12$ jest wyższa niż $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 43

Tabela 99. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	20	20
Od 6 do 12 miesięcy	19	16
Od 12 do 18 miesięcy	14	11
Od 18 do 24 miesięcy	14	13
Od 24 do 36 miesięcy	11	10
Od 36 do 48 miesięcy	13	16
Od 48 do 60 miesięcy	5	14
Od 60 do 84 miesięcy	7	12
Od 84 do 120 miesięcy	5	11
Od 120 miesięcy	3	1
Razem	111	124

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 100. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	20	180	20	161	19
Krócej niż 12 miesięcy	39	351	36	290	61
Krócej niż 18 miesięcy	53	477	47	379	98
Krócej niż 24 miesiące	67	604	60	484	120
Krócej niż 36 miesięcy	78	703	70	565	138 ←
Krócej niż 48 miesięcy	91	820	86	694	126
Krócej niż 60 miesięcy	96	865	100	806	59
Krócej niż 84 miesiące	103	928	112	903	25
Krócej niż 120 miesięcy	108	973	123	992	-19
Krócej niż 132 miesiące	111	×	124	×	×
Razem	111	×	124	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,138)^2 \frac{111 \times 124}{111 + 124} = 4,46. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,46$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 29

Tabela 101. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	19	21
Od 6 do 12 miesięcy	16	19
Od 12 do 18 miesięcy	9	16
Od 18 do 24 miesięcy	10	17
Od 24 do 36 miesięcy	12	9
Od 36 do 48 miesięcy	12	17
Od 48 do 60 miesięcy	10	9
Od 60 do 84 miesięcy	12	7
Od 84 do 120 miesięcy	8	8
Od 120 miesięcy	1	3
Razem	109	126

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 102. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	19	174	21	167	7
Krócej niż 12 miesięcy	35	321	40	317	4
Krócej niż 18 miesięcy	44	404	56	444	-40
Krócej niż 24 miesiące	54	495	73	579	-84 ←
Krócej niż 36 miesięcy	66	606	82	651	-45
Krócej niż 48 miesięcy	78	716	99	786	-70
Krócej niż 60 miesięcy	88	807	108	857	-50
Krócej niż 84 miesiące	100	917	115	913	4
Krócej niż 120 miesięcy	108	991	123	976	15
Krócej niż 132 miesiące	109	×	126	×	×
Razem	109	×	126	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,084)^2 \frac{109 \times 126}{109 + 126} = 1,65. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,65$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 43

Tabela 103. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	19	21
Od 6 do 12 miesięcy	13	22
Od 12 do 18 miesięcy	11	14
Od 18 do 24 miesięcy	12	15
Od 24 do 36 miesięcy	13	8
Od 36 do 48 miesięcy	12	17
Od 48 do 60 miesięcy	8	11
Od 60 do 84 miesięcy	7	12
Od 84 do 120 miesięcy	5	11
Od 120 miesięcy	1	3
Razem	101	134

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 104. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	19	188	21	157	31
Krócej niż 12 miesięcy	32	317	43	320	-3
Krócej niż 18 miesięcy	43	426	57	425	1
Krócej niż 24 miesiące	55	545	72	537	8
Krócej niż 36 miesięcy	68	673	80	597	76 ←
Krócej niż 48 miesięcy	80	792	97	724	68
Krócej niż 60 miesięcy	88	871	108	806	65
Krócej niż 84 miesiące	95	941	120	896	45
Krócej niż 120 miesięcy	100	990	131	978	12
Krócej niż 132 miesiące	101	×	134	×	×
Razem	101	×	134	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,076)^2 \frac{101 \times 134}{101 + 134} = 1,33. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,33$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy

własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 43

Tabela 105. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	16	24
Od 6 do 12 miesięcy	15	20
Od 12 do 18 miesięcy	10	15
Od 18 do 24 miesięcy	16	11
Od 24 do 36 miesięcy	10	11
Od 36 do 48 miesięcy	16	13
Od 48 do 60 miesięcy	11	8
Od 60 do 84 miesięcy	10	9
Od 84 do 120 miesięcy	6	10
Od 120 miesięcy	4	-
Razem	114	121

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 106. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	16	140	24	198	-58
Krócej niż 12 miesięcy	31	272	44	364	-92
Krócej niż 18 miesięcy	41	360	59	488	-128 ←
Krócej niż 24 miesiące	57	500	70	579	-79
Krócej niż 36 miesięcy	67	588	81	669	-81
Krócej niż 48 miesięcy	83	728	94	777	-49
Krócej niż 60 miesięcy	94	825	102	843	-18
Krócej niż 84 miesiące	104	912	111	917	-5
Krócej niż 120 miesięcy	110	965	121	1,0	-35
Krócej niż 132 miesiące	114	×	121	×	×
Razem	114	×	121	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,128)^2 \frac{114 \times 121}{114 + 121} = 3,85. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 3,85$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 42

Tabela 107. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	23	17
Od 6 do 12 miesięcy	19	16
Od 12 do 18 miesięcy	12	13
Od 18 do 24 miesięcy	12	15
Od 24 do 36 miesięcy	7	14
Od 36 do 48 miesięcy	11	18
Od 48 do 60 miesięcy	5	14
Od 60 do 84 miesięcy	12	7
Od 84 do 120 miesięcy	9	7
Od 120 miesięcy	2	2
Razem	112	123

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 108. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	23	205	17	138	67
Krócej niż 12 miesięcy	42	375	33	268	107
Krócej niż 18 miesięcy	54	482	46	374	108 ←
Krócej niż 24 miesiące	66	589	61	496	93
Krócej niż 36 miesięcy	73	652	75	610	42
Krócej niż 48 miesięcy	84	750	93	756	-6
Krócej niż 60 miesięcy	89	795	107	870	-75
Krócej niż 84 miesiące	101	902	114	927	-25
Krócej niż 120 miesięcy	110	982	121	984	-2
Krócej niż 132 miesiące	112	×	123	×	×
Razem	112	×	123	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,108)^2 \frac{112 \times 123}{112 + 123} = 2,74. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,74$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 38

Tabela 109. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	15	25
Od 6 do 12 miesięcy	10	25
Od 12 do 18 miesięcy	6	19
Od 18 do 24 miesięcy	10	17
Od 24 do 36 miesięcy	12	9
Od 36 do 48 miesięcy	16	13
Od 48 do 60 miesięcy	5	14
Od 60 do 84 miesięcy	12	7
Od 84 do 120 miesięcy	3	13
Od 120 miesięcy	4	-
Razem	93	142

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 110. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	15	161	25	176	-15
Krócej niż 12 miesięcy	25	269	50	352	-83
Krócej niż 18 miesiące	31	333	69	486	-153
Krócej niż 24 miesiące	41	441	86	606	-165 ←
Krócej niż 36 miesięcy	53	570	95	669	-99
Krócej niż 48 miesięcy	69	742	108	761	-19
Krócej niż 60 miesięcy	74	796	122	859	-63
Krócej niż 84 miesiące	86	925	129	908	17
Krócej niż 120 miesięcy	89	957	142	1,0	-43
Krócej niż 132 miesiące	93	×	142	×	×
Razem	93	×	142	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,165)^2 \frac{93 \times 142}{93 + 142} = 6,12. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi_{obl.}^2 = 6,12$ jest wyższa niż $\chi_{0,05}^2 = 5,99$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 235

Mediana - 42

Tabela 111. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	12	28
Od 6 do 12 miesięcy	16	19
Od 12 do 18 miesięcy	9	16
Od 18 do 24 miesięcy	15	12
Od 24 do 36 miesięcy	9	12
Od 36 do 48 miesięcy	13	16
Od 48 do 60 miesięcy	7	12
Od 60 do 84 miesięcy	8	11
Od 84 do 120 miesięcy	8	8
Od 120 miesięcy	1	3
Razem	98	137

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 112. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	12	122	28	204	-82 ←
Krócej niż 12 miesięcy	28	286	47	343	-57
Krócej niż 18 miesiące	37	378	63	460	-82 ←
Krócej niż 24 miesięcy	52	531	75	547	-16
Krócej niż 36 miesięcy	61	622	87	635	-13
Krócej niż 48 miesięcy	74	755	103	752	3
Krócej niż 60 miesięcy	81	827	115	839	-12
Krócej niż 84 miesiące	89	908	126	920	-12
Krócej niż 120 miesięcy	97	990	134	978	12
Krócej niż 132 miesiące	98	×	137	×	×
Razem	98	×	137	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,082)^2 \frac{98 \times 137}{98 + 137} = 1,54. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,54$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 235; Mediana - 45

Tabela 113. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	15	25
Od 6 do 12 miesięcy	19	16
Od 12 do 18 miesięcy	10	15
Od 18 do 24 miesięcy	14	13
Od 24 do 36 miesięcy	9	12
Od 36 do 48 miesięcy	13	16
Od 48 do 60 miesięcy	4	15
Od 60 do 84 miesięcy	6	13
Od 84 do 120 miesięcy	5	11
Od 120 miesięcy	2	2
Razem	97	138

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 114. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	15	155	25	181	-26
Krócej niż 12 miesięcy	34	351	41	297	54
Krócej niż 18 miesięcy	44	454	56	406	48
Krócej niż 24 miesiące	58	598	69	500	98
Krócej niż 36 miesięcy	67	691	81	587	104
Krócej niż 48 miesięcy	80	825	97	703	122 ←
Krócej niż 60 miesięcy	84	866	112	812	54
Krócej niż 84 miesiące	90	928	125	906	22
Krócej niż 120 miesięcy	95	979	136	986	-7
Krócej niż 132 miesiące	97	×	138	×	×
Razem	97	×	138	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,122)^2 \frac{97 \times 138}{97 + 138} = 3,39. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,39$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 235; Mediana - 36

Tabela 115. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	22	18
Od 6 do 12 miesięcy	20	15
Od 12 do 18 miesięcy	13	12
Od 18 do 24 miesięcy	16	11
Od 24 do 36 miesięcy	9	12
Od 36 do 48 miesięcy	12	17
Od 48 do 60 miesięcy	4	15
Od 60 do 84 miesięcy	6	13
Od 84 do 120 miesięcy	5	11
Od 120 miesięcy	2	2
Razem	109	126

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 116. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	22	202	18	143	59
Krócej niż 12 miesięcy	42	385	33	262	123
Krócej niż 18 miesięcy	55	505	45	357	148
Krócej niż 24 miesiące	71	651	56	444	207 ←
Krócej niż 36 miesięcy	80	734	68	540	194
Krócej niż 48 miesięcy	92	844	85	675	169
Krócej niż 60 miesięcy	96	881	100	794	87
Krócej niż 84 miesiące	102	936	113	897	39
Krócej niż 120 miesięcy	107	982	124	984	-2
Krócej niż 132 miesiące	109	×	126	×	×
Razem	109	×	126	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,207)^2 \frac{109 \times 126}{109 + 126} = 10,02. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi_{obl.}^2 = 10,02$ jest wyższa niż $\chi_{0,01}^2 = 9,21$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 235; Mediana - 37

Tabela 117. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	15	25
Od 6 do 12 miesięcy	16	19
Od 12 do 18 miesięcy	12	13
Od 18 do 24 miesięcy	13	14
Od 24 do 36 miesięcy	10	11
Od 36 do 48 miesięcy	14	15
Od 48 do 60 miesięcy	7	12
Od 60 do 84 miesięcy	7	12
Od 84 do 120 miesięcy	9	7
Od 120 miesięcy	-	4
Razem	103	132

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 118. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	15	146	25	189	-43 ←
Krócej niż 12 miesięcy	31	301	44	333	-32
Krócej niż 18 miesięcy	43	417	57	432	-15
Krócej niż 24 miesiące	56	544	71	538	6
Krócej niż 36 miesięcy	66	641	82	621	20
Krócej niż 48 miesięcy	80	777	97	735	42
Krócej niż 60 miesięcy	87	845	109	826	19
Krócej niż 84 miesiące	94	913	121	917	-4
Krócej niż 120 miesięcy	103	1,0	128	970	30
Krócej niż 132 miesiące	103	×	132	×	×
Razem	103	×	132	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,043)^2 \frac{103 \times 132}{103 + 132} = 0,43. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,43$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/3.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 235; Mediana - 38

Tabela 119. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	13	27
Od 6 do 12 miesięcy	20	15
Od 12 do 18 miesięcy	10	15
Od 18 do 24 miesięcy	16	11
Od 24 do 36 miesięcy	9	12
Od 36 do 48 miesięcy	10	19
Od 48 do 60 miesięcy	8	11
Od 60 do 84 miesięcy	8	11
Od 84 do 120 miesięcy	6	10
Od 120 miesięcy	1	3
Razem	101	134

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 120. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	13	129	27	201	-72
Krócej niż 12 miesięcy	33	327	42	313	14
Krócej niż 18 miesięcy	43	426	57	425	1
Krócej niż 24 miesiące	59	584	68	507	77 ←
Krócej niż 36 miesięcy	68	673	80	597	76
Krócej niż 48 miesięcy	78	772	99	739	33
Krócej niż 60 miesięcy	86	851	110	821	30
Krócej niż 84 miesiące	94	931	121	903	28
Krócej niż 120 miesięcy	100	990	131	978	12
Krócej niż 132 miesiące	101	×	134	×	×
Razem	101	×	134	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,077)^2 \frac{101 \times 134}{101 + 134} = 1,37. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,37$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej, uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

I/4.1. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 47

Tabela 121. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	3	6
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	4	6
Od 36 do 48 miesięcy	5	5
Od 48 do 60 miesięcy	1	3
Od 60 do 84 miesięcy	5	5
Od 84 do 120 miesięcy	4	1
Od 120 miesięcy	2	4
Razem	29	35

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 122. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	69	2	57	12
Krócej niż 18 miesięcy	5	174	8	229	-55
Krócej niż 24 miesiące	8	276	11	314	-38
Krócej niż 36 miesięcy	12	414	17	486	-72
Krócej niż 48 miesięcy	17	586	22	629	-43
Krócej niż 60 miesięcy	18	621	25	714	-93 ←
Krócej niż 84 miesiące	23	793	30	857	-64
Krócej niż 120 miesięcy	27	931	31	886	45
Krócej niż 218 miesięcy	29	×	35	×	×
Razem	29	×	35	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,093)^2 \frac{29 \times 35}{29 + 35} = 0,55. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,55$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 41

Tabela 123. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	5	4
Od 18 do 24 miesięcy	4	2
Od 24 do 36 miesięcy	7	3
Od 36 do 48 miesięcy	6	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	4	6
Od 84 do 120 miesięcy	3	2
Od 120 miesięcy	-	6
Razem	32	32

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 124. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	1	31	3	94	-63
Krócej niż 18 miesięcy	6	188	7	219	-31
Krócej niż 24 miesiące	10	313	9	281	32
Krócej niż 36 miesięcy	17	531	12	375	156
Krócej niż 48 miesięcy	23	719	16	500	219 ←
Krócej niż 60 miesięcy	25	781	18	563	218
Krócej niż 84 miesiące	29	906	24	750	156
Krócej niż 120 miesięcy	32	1,0	26	813	187
Krócej niż 218 miesięcy	×	×	32	×	×
Razem	32	×	32	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,219)^2 \frac{32 \times 32}{32 + 32} = 3,07. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,07$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 32

Tabela 125. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	4	5
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	3	7
Od 36 do 48 miesięcy	5	5
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	4	6
Od 84 do 120 miesięcy	3	2
Od 120 miesięcy	4	2
Razem	29	35

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 126. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	69	2	57	12
Krócej niż 18 miesięcy	6	207	7	200	7
Krócej niż 24 miesiące	8	276	11	314	-38
Krócej niż 36 miesięcy	11	379	18	514	-135 ←
Krócej niż 48 miesięcy	16	552	23	657	-105
Krócej niż 60 miesięcy	18	621	25	714	-93
Krócej niż 84 miesiące	22	759	31	886	-127
Krócej niż 120 miesięcy	25	862	33	943	-81
Krócej niż 218 miesięcy	29	×	35	×	×
Razem	29	×	35	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,135)^2 \frac{29 \times 35}{29 + 35} = 1,16. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,16$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 43

Tabela 127. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	4	5
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	5	5
Od 36 do 48 miesięcy	4	6
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	2	8
Od 84 do 120 miesięcy	3	2
Od 120 miesięcy	4	2
Razem	28	36

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 128. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	71	2	56	15
Krócej niż 18 miesięcy	6	214	7	194	20
Krócej niż 24 miesiące	8	286	11	306	-20
Krócej niż 36 miesięcy	13	464	16	444	20
Krócej niż 48 miesięcy	17	607	22	611	-4
Krócej niż 60 miesięcy	19	679	24	667	12
Krócej niż 84 miesiące	21	750	32	889	-139 ←
Krócej niż 120 miesięcy	24	857	34	944	-87
Krócej niż 218 miesięcy	28	×	36	×	×
Razem	28	×	36	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,139)^2 \frac{28 \times 36}{28 + 36} = 1,22. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,22$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 42

Tabela 129. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	2	7
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	5	5
Od 36 do 48 miesięcy	4	6
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	5	5
Od 84 do 120 miesięcy	4	1
Od 120 miesięcy	3	3
Razem	28	36

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 130. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	1	36	3	83	-47
Krócej niż 18 miesięcy	3	107	10	278	-171
Krócej niż 24 miesiące	5	179	14	389	-210 ←
Krócej niż 36 miesięcy	10	357	19	528	-171
Krócej niż 48 miesięcy	14	500	25	694	-194
Krócej niż 60 miesięcy	16	571	27	750	-179
Krócej niż 84 miesiące	21	750	32	889	-139
Krócej niż 120 miesięcy	25	893	33	917	-24
Krócej niż 218 miesięcy	28	×	36	×	×
Razem	28	×	36	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,210)^2 \frac{28 \times 36}{28 + 36} = 2,78. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,78$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 37

Tabela 131. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	4	-
Od 12 do 18 miesięcy	4	5
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	6	4
Od 36 do 48 miesięcy	5	5
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	4	6
Od 84 do 120 miesięcy	2	3
Od 120 miesięcy	2	4
Razem	32	32

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 132. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	4	125	×	×	125
Krócej niż 18 miesięcy	8	250	5	156	94
Krócej niż 24 miesiące	11	343	8	250	93
Krócej niż 36 miesięcy	17	531	12	375	156
Krócej niż 48 miesięcy	22	688	17	531	157 ←
Krócej niż 60 miesięcy	24	750	19	594	156
Krócej niż 84 miesiące	28	875	25	781	94
Krócej niż 120 miesięcy	30	938	28	875	63
Krócej niż 218 miesięcy	32	×	32	×	×
Razem	32	×	32	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,157)^2 \frac{32 \times 32}{32 + 32} = 1,58. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,58$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 38

Tabela 133. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	2	7
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	4	6
Od 36 do 48 miesięcy	6	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	3	7
Od 84 do 120 miesięcy	4	1
Od 120 miesięcy	1	5
Razem	25	39

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 134. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	1	40	3	77	-37
Krócej niż 18 miesięcy	3	120	10	256	-136
Krócej niż 24 miesiące	5	200	14	359	-159 ←
Krócej niż 36 miesięcy	9	360	20	513	-153
Krócej niż 48 miesięcy	15	600	24	615	-15
Krócej niż 60 miesięcy	17	680	26	667	13
Krócej niż 84 miesiące	20	800	33	846	-46
Krócej niż 120 miesięcy	24	960	34	872	88
Krócej niż 218 miesięcy	25	×	39	×	×
Razem	25	×	39	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,159)^2 \frac{25 \times 39}{25 + 39} = 1,54. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,54$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 37

Tabela 135. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	3	1
Od 12 do 18 miesięcy	2	7
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	6	4
Od 36 do 48 miesięcy	3	7
Od 48 do 60 miesięcy	3	1
Od 60 do 84 miesięcy	3	7
Od 84 do 120 miesięcy	3	2
Od 120 miesięcy	1	5
Razem	27	37

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 136. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	111	1	27	84
Krócej niż 18 miesięcy	5	185	8	216	-31
Krócej niż 24 miesiące	8	296	11	297	-1
Krócej niż 36 miesięcy	14	519	15	405	114
Krócej niż 48 miesięcy	17	630	22	595	35
Krócej niż 60 miesięcy	20	741	23	622	119 ←
Krócej niż 84 miesiące	23	852	30	811	41
Krócej niż 120 miesięcy	26	963	32	865	98
Krócej niż 218 miesięcy	27	×	37	×	×
Razem	27	×	37	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,119)^2 \frac{27 \times 37}{27 + 37} = 0,88. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,88$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 47

Tabela 137. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	3	6
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	5	5
Od 36 do 48 miesięcy	5	5
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	5	5
Od 84 do 120 miesięcy	3	2
Od 120 miesięcy	3	3
Razem	30	34

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 138. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	1	33	3	88	-55
Krócej niż 18 miesięcy	4	133	9	265	-132 ←
Krócej niż 24 miesiące	7	233	12	353	-120
Krócej niż 36 miesięcy	12	400	17	500	-100
Krócej niż 48 miesięcy	17	567	22	647	-80
Krócej niż 60 miesięcy	19	633	24	706	-73
Krócej niż 84 miesiące	24	800	29	853	-53
Krócej niż 120 miesięcy	27	900	31	912	-12
Krócej niż 218 miesięcy	30	×	34	×	×
Razem	30	×	34	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,132)^2 \frac{30 \times 34}{30 + 34} = 1,11. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,11$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 37

Tabela 139. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	3	1
Od 12 do 18 miesięcy	4	5
Od 18 do 24 miesięcy	4	2
Od 24 do 36 miesięcy	7	3
Od 36 do 48 miesięcy	4	6
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	4	6
Od 84 do 120 miesięcy	1	4
Od 120 miesięcy	2	4
Razem	31	33

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 140. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	3	97	1	30	67
Krócej niż 18 miesięcy	7	226	6	182	44
Krócej niż 24 miesiące	11	355	8	242	113
Krócej niż 36 miesięcy	18	581	11	333	248 ←
Krócej niż 48 miesięcy	22	710	17	515	195
Krócej niż 60 miesięcy	24	774	19	576	198
Krócej niż 84 miesiące	28	903	25	758	145
Krócej niż 120 miesięcy	29	935	29	879	56
Krócej niż 218 miesięcy	31	×	33	×	×
Razem	31	×	33	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,248)^2 \frac{31 \times 33}{31 + 33} = 3,93. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,93$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 38

Tabela 141. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	5	4
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	4	6
Od 36 do 48 miesięcy	4	6
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	3	7
Od 84 do 120 miesięcy	3	2
Od 120 miesięcy	2	4
Razem	27	37

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 142. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	74	2	54	20
Krócej niż 18 miesięcy	7	259	6	162	97 ←
Krócej niż 24 miesiące	9	333	10	270	63
Krócej niż 36 miesięcy	13	482	16	432	50
Krócej niż 48 miesięcy	17	630	22	595	35
Krócej niż 60 miesięcy	19	704	24	649	55
Krócej niż 84 miesiące	22	815	31	838	-23
Krócej niż 120 miesięcy	25	926	33	892	34
Krócej niż 218 miesięcy	27	×	37	×	×
Razem	27	×	37	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,097)^2 \frac{27 \times 37}{27 + 37} = 0,59. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,59$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.1. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 64

Mediana - 37

Tabela 143. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	-	-
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	5	4
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	7	3
Od 36 do 48 miesięcy	6	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	2
Od 60 do 84 miesięcy	3	7
Od 84 do 120 miesięcy	2	3
Od 120 miesięcy	2	4
Razem	31	33

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 144. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	×	×	×	×	×
Krócej niż 12 miesięcy	2	65	2	61	4
Krócej niż 18 miesięcy	7	226	6	182	44
Krócej niż 24 miesiące	9	290	10	303	-13
Krócej niż 36 miesięcy	16	516	13	394	122
Krócej niż 48 miesięcy	22	710	17	515	195
Krócej niż 60 miesięcy	24	774	19	576	198 ←
Krócej niż 84 miesiące	27	871	26	788	83
Krócej niż 120 miesięcy	29	935	29	879	56
Krócej niż 218 miesięcy	31	×	33	×	×
Razem	31	×	33	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,198)^2 \frac{31 \times 33}{31 + 33} = 2,5. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,5$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

I/4.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 354

Mediana - 46

Tabela 145. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	7	13
Od 6 do 12 miesięcy	21	20
Od 12 do 18 miesięcy	24	27
Od 18 do 24 miesięcy	14	18
Od 24 do 36 miesięcy	31	31
Od 36 do 48 miesięcy	13	25
Od 48 do 60 miesięcy	16	18
Od 60 do 84 miesięcy	18	11
Od 84 do 120 miesięcy	11	4
Od 120 miesięcy	15	17
Razem	170	184

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 146. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	7	41	13	71	-30
Krócej niż 12 miesięcy	28	165	33	179	-14
Krócej niż 18 miesięcy	52	306	60	326	-20
Krócej niż 24 miesiące	66	388	78	424	-36
Krócej niż 36 miesięcy	97	571	109	592	-21
Krócej niż 48 miesięcy	110	647	134	728	-81
Krócej niż 60 miesięcy	126	741	152	826	-85 ←
Krócej niż 84 miesiące	144	847	163	886	-39
Krócej niż 120 miesięcy	155	912	167	908	4
Krócej niż 283 miesiące	170	×	184	×	×
Razem	170	×	184	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,085)^2 \frac{170 \times 184}{170 + 184} = 2,55. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,55$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 354

Mediana - 43

Tabela 147. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	9	11
Od 6 do 12 miesięcy	19	22
Od 12 do 18 miesięcy	22	29
Od 18 do 24 miesięcy	15	17
Od 24 do 36 miesięcy	28	34
Od 36 do 48 miesięcy	15	23
Od 48 do 60 miesięcy	14	20
Od 60 do 84 miesięcy	16	13
Od 84 do 120 miesięcy	9	6
Od 120 miesięcy	15	17
Razem	162	192

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 148. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	9	56	11	57	-1
Krócej niż 12 miesięcy	28	173	33	172	1
Krócej niż 18 miesięcy	50	309	62	323	-14
Krócej niż 24 miesiące	65	401	79	411	-10
Krócej niż 36 miesięcy	93	574	113	589	-15
Krócej niż 48 miesięcy	108	677	136	708	-31
Krócej niż 60 miesięcy	122	753	156	813	-60 ←
Krócej niż 84 miesiące	138	852	169	880	-28
Krócej niż 120 miesięcy	147	907	175	911	-4
Krócej niż 283 miesiące	162	×	192	×	×
Razem	162	×	192	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,060)^2 \frac{162 \times 192}{162 + 192} = 1,27. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,27$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 354

Mediana - 29

Tabela 149. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	11	9
Od 6 do 12 miesięcy	21	20
Od 12 do 18 miesięcy	30	21
Od 18 do 24 miesięcy	8	24
Od 24 do 36 miesięcy	24	38
Od 36 do 48 miesięcy	18	20
Od 48 do 60 miesięcy	19	15
Od 60 do 84 miesięcy	13	16
Od 84 do 120 miesięcy	8	7
Od 120 miesięcy	21	11
Razem	173	181

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 150. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	11	64	9	50	14
Krócej niż 12 miesięcy	32	185	29	160	25
Krócej niż 18 miesięcy	62	358	50	276	82 ←
Krócej niż 24 miesiące	70	405	74	409	-4
Krócej niż 36 miesięcy	94	543	112	619	-76
Krócej niż 48 miesięcy	112	647	132	729	-82 ←
Krócej niż 60 miesięcy	131	757	147	812	-55
Krócej niż 84 miesiące	144	832	163	901	-69
Krócej niż 120 miesięcy	152	879	170	939	-60
Krócej niż 283 miesiące	173	×	181	×	×
Razem	173	×	181	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,082)^2 \frac{173 \times 181}{173 + 181} = 2,38. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,38$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu

słuszności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 354

Mediana - 42

Tabela 151. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	9	11
Od 6 do 12 miesięcy	21	20
Od 12 do 18 miesięcy	21	30
Od 18 do 24 miesięcy	13	19
Od 24 do 36 miesięcy	21	41
Od 36 do 48 miesięcy	20	18
Od 48 do 60 miesięcy	15	19
Od 60 do 84 miesięcy	14	15
Od 84 do 120 miesięcy	6	9
Od 120 miesięcy	16	16
Razem	156	198

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 152. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	9	58	11	56	2
Krócej niż 12 miesięcy	30	192	31	157	35
Krócej niż 18 miesięcy	51	327	61	308	19
Krócej niż 24 miesiące	64	410	80	404	6
Krócej niż 36 miesięcy	85	545	121	611	-66 ←
Krócej niż 48 miesięcy	105	673	139	702	-29
Krócej niż 60 miesięcy	120	769	158	798	-29
Krócej niż 84 miesiące	134	859	173	874	-15
Krócej niż 120 miesięcy	140	897	182	919	-22
Krócej niż 283 miesiące	156	×	198	×	×
Razem	156	×	198	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,066)^2 \frac{156 \times 198}{156 + 198} = 1,52. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,52$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych -354

Mediana - 43

Tabela 153. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	5	15
Od 6 do 12 miesięcy	22	19
Od 12 do 18 miesięcy	26	25
Od 18 do 24 miesięcy	6	26
Od 24 do 36 miesięcy	26	36
Od 36 do 48 miesięcy	17	21
Od 48 do 60 miesięcy	12	22
Od 60 do 84 miesięcy	15	14
Od 84 do 120 miesięcy	9	6
Od 120 miesięcy	16	16
Razem	154	200

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 154. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	5	32	15	75	-43
Krócej niż 12 miesięcy	27	175	34	170	5
Krócej niż 18 miesięcy	53	344	59	295	49
Krócej niż 24 miesiące	59	383	85	425	-42
Krócej niż 36 miesięcy	85	552	121	605	-53
Krócej niż 48 miesięcy	102	662	142	710	-48
Krócej niż 60 miesięcy	114	740	164	820	-80 ←
Krócej niż 84 miesiące	129	838	178	890	-52
Krócej niż 120 miesięcy	138	896	184	920	-24
Krócej niż 283 miesiące	154	×	200	×	×
Razem	154	×	200	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,080)^2 \frac{154 \times 200}{154 + 200} = 2,23. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,23$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 354

Mediana - 42

Tabela 155. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	9	11
Od 6 do 12 miesięcy	17	24
Od 12 do 18 miesięcy	21	30
Od 18 do 24 miesięcy	12	20
Od 24 do 36 miesięcy	26	36
Od 36 do 48 miesięcy	19	19
Od 48 do 60 miesięcy	14	20
Od 60 do 84 miesięcy	17	12
Od 84 do 120 miesięcy	8	7
Od 120 miesięcy	13	19
Razem	156	198

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 156. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	9	58	11	56	2
Krócej niż 12 miesięcy	26	167	35	177	-10
Krócej niż 18 miesięcy	47	301	65	328	-27
Krócej niż 24 miesiące	59	378	85	429	-51
Krócej niż 36 miesięcy	85	545	121	611	-66 ←
Krócej niż 48 miesięcy	104	667	140	707	-40
Krócej niż 60 miesięcy	118	756	160	808	-52
Krócej niż 84 miesiące	135	865	172	869	-4
Krócej niż 120 miesięcy	143	917	179	904	13
Krócej niż 283 miesiące	156	×	198	×	×
Razem	156	×	198	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,066)^2 \frac{156 \times 198}{156 + 198} = 1,52. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,52$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 354

Mediana - 38

Tabela 157. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	6	14
Od 6 do 12 miesięcy	18	23
Od 12 do 18 miesięcy	15	36
Od 18 do 24 miesięcy	9	23
Od 24 do 36 miesięcy	29	33
Od 36 do 48 miesięcy	19	19
Od 48 do 60 miesięcy	17	17
Od 60 do 84 miesięcy	14	15
Od 84 do 120 miesięcy	7	8
Od 120 miesięcy	13	19
Razem	147	207

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 158. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	6	41	14	68	-27
Krócej niż 12 miesięcy	24	163	37	179	-16
Krócej niż 18 miesięcy	39	265	73	353	-88
Krócej niż 24 miesiące	48	327	96	464	-137 ←
Krócej niż 36 miesięcy	77	524	129	623	-99
Krócej niż 48 miesięcy	96	653	148	715	-62
Krócej niż 60 miesięcy	113	769	165	797	-28
Krócej niż 84 miesiące	127	864	180	870	-6
Krócej niż 120 miesięcy	134	912	188	908	4
Krócej niż 283 miesiące	147	×	207	×	×
Razem	147	×	207	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,137)^2 \frac{147 \times 207}{147 + 207} = 6,45. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 6,45$, jest większe od $\chi_{0,05}^2 = 5,99$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 354 Mediana - 42

Tabela 159. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	9	11
Od 6 do 12 miesięcy	19	22
Od 12 do 18 miesięcy	20	31
Od 18 do 24 miesięcy	15	17
Od 24 do 36 miesięcy	25	37
Od 36 do 48 miesięcy	19	19
Od 48 do 60 miesięcy	13	21
Od 60 do 84 miesięcy	14	15
Od 84 do 120 miesięcy	6	9
Od 120 miesięcy	15	17
Razem	155	199

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 160. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	9	58	11	55	3
Krócej niż 12 miesięcy	28	181	33	166	15
Krócej niż 18 miesięcy	48	310	64	322	-12
Krócej niż 24 miesiące	63	406	81	407	-1
Krócej niż 36 miesięcy	88	568	118	593	-25 ←
Krócej niż 48 miesięcy	107	690	137	688	2
Krócej niż 60 miesięcy	120	774	158	794	-20
Krócej niż 84 miesiące	134	865	173	869	-4
Krócej niż 120 miesięcy	140	903	182	915	-12
Krócej niż 283 miesiące	155	×	199	×	×
Razem	155	×	199	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,025)^2 \frac{155 \times 199}{155 + 199} = 0,22. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,22$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 354; Mediana - 45

Tabela 161. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	10	10
Od 6 do 12 miesięcy	14	27
Od 12 do 18 miesięcy	26	25
Od 18 do 24 miesięcy	13	19
Od 24 do 36 miesięcy	25	37
Od 36 do 48 miesięcy	14	24
Od 48 do 60 miesięcy	16	18
Od 60 do 84 miesięcy	20	9
Od 84 do 120 miesięcy	5	10
Od 120 miesięcy	12	20
Razem	155	199

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 162. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	10	65	10	50	15
Krócej niż 12 miesięcy	24	155	37	186	-31
Krócej niż 18 miesięcy	50	323	62	312	11
Krócej niż 24 miesiące	63	406	81	407	-1
Krócej niż 36 miesięcy	88	568	118	593	-25
Krócej niż 48 miesięcy	102	658	142	714	-56 ←
Krócej niż 60 miesięcy	118	761	160	804	-43
Krócej niż 84 miesiące	138	890	169	849	41
Krócej niż 120 miesięcy	143	923	179	899	24
Krócej niż 283 miesiące	155	×	199	×	×
Razem	155	×	199	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,056)^2 \frac{155 \times 199}{155 + 199} = 1,09. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,09$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych – 354; Mediana - 37

Tabela 163. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	11	9
Od 6 do 12 miesięcy	17	24
Od 12 do 18 miesięcy	27	24
Od 18 do 24 miesięcy	16	16
Od 24 do 36 miesięcy	29	33
Od 36 do 48 miesięcy	15	23
Od 48 do 60 miesięcy	18	16
Od 60 do 84 miesięcy	19	10
Od 84 do 120 miesięcy	10	5
Od 120 miesięcy	15	17
Razem	177	177

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 164. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	11	62	9	51	11
Krócej niż 12 miesięcy	28	158	33	186	-28
Krócej niż 18 miesięcy	55	310	57	322	-12
Krócej niż 24 miesiące	71	401	73	412	-11
Krócej niż 36 miesięcy	100	565	106	599	-34
Krócej niż 48 miesięcy	115	650	129	728	-78 ←
Krócej niż 60 miesięcy	133	751	145	819	-68
Krócej niż 84 miesiące	152	859	155	876	-17
Krócej niż 120 miesięcy	162	915	160	904	11
Krócej niż 283 miesiące	177	×	177	×	×
Razem	177	×	177	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,078)^2 \frac{177 \times 177}{177 + 177} = 2,15. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,15$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 354; Mediana - 38

Tabela 165. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	11	9
Od 6 do 12 miesięcy	21	20
Od 12 do 18 miesięcy	28	23
Od 18 do 24 miesięcy	17	15
Od 24 do 36 miesięcy	34	28
Od 36 do 48 miesięcy	12	26
Od 48 do 60 miesięcy	23	11
Od 60 do 84 miesięcy	12	17
Od 84 do 120 miesięcy	6	9
Od 120 miesięcy	13	19
Razem	177	177

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 166. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	11	62	9	51	11
Krócej niż 12 miesięcy	32	181	29	164	17
Krócej niż 18 miesięcy	60	339	52	294	45
Krócej niż 24 miesiące	77	435	67	379	56
Krócej niż 36 miesięcy	111	627	95	537	90 ←
Krócej niż 48 miesięcy	123	695	121	684	11
Krócej niż 60 miesięcy	146	825	132	746	79
Krócej niż 84 miesiące	158	893	149	842	51
Krócej niż 120 miesięcy	164	927	158	893	34
Krócej niż 283 miesiące	177	×	177	×	×
Razem	177	×	177	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,090)^2 \frac{177 \times 177}{177 + 177} = 2,87. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,87$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

I/4.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 354; Mediana - 39

Tabela 167. Czas pobytu skazanych w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Do 6 miesięcy	9	11
Od 6 do 12 miesięcy	24	17
Od 12 do 18 miesięcy	26	25
Od 18 do 24 miesięcy	19	13
Od 24 do 36 miesięcy	27	35
Od 36 do 48 miesięcy	15	23
Od 48 do 60 miesięcy	16	18
Od 60 do 84 miesięcy	13	16
Od 84 do 120 miesięcy	11	4
Od 120 miesięcy	15	17
Razem	175	179

Źródło: obliczenia własne.

Niska uległość – wynik niższy niż mediana; wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 168. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krócej niż 6 miesięcy	9	51	11	56	-5
Krócej niż 12 miesięcy	33	189	28	156	33
Krócej niż 18 miesięcy	59	337	53	296	41
Krócej niż 24 miesiące	78	446	66	369	77 ←
Krócej niż 36 miesięcy	105	600	101	564	36
Krócej niż 48 miesięcy	120	686	124	693	-7
Krócej niż 60 miesięcy	136	777	142	793	-16
Krócej niż 84 miesiące	149	851	158	883	-32
Krócej niż 120 miesięcy	160	914	162	905	9
Krócej niż 283 miesiące	175	×	179	×	×
Razem	175	×	179	×	×

Źródło: obliczenia własne.

Wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób; D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,077)^2 \frac{175 \times 179}{175 + 179} = 2,10. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,10$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II. ULEGANIE WPLYWOWI SPOŁECZNEMU TYMCZASOWO ARESZTOWANYCH ZE WZGLĘDU NA CZAS POBYTU W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

II/1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej. Tabela przedstawia dane. Prezentacja obliczeń

Próba badawcza tymczasowo aresztowanych młodocianych uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

II/1.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu spowodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 47

Tabela 169. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	7	5
Od 3 do 6 miesięcy	4	4
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	-	2
Razem	11	12

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 170. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	7	636	5	417	219
Krótszy od 6 miesięcy	11	1,000	9	750	250 ←
Krótszy od 12 miesięcy	11	1,000	10	833	167
Krótszy od 18 miesięcy	11	×	12	×	×
Razem	11	1,000	12	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,250)^2 \frac{11 \times 12}{11 + 12} = 1,43. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,43$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 46

Tabela 171. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	8	4
Od 3 do 6 miesięcy	3	5
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	-	2
Razem	11	12

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 172. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	8	727	4	333	394 ←
Krótszy od 6 miesięcy	11	1,000	9	750	250
Krótszy od 12 miesięcy	11	1,000	10	833	167
Krótszy od 18 miesięcy	11	×	12	×	×
Razem	11	1,000	12	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,394)^2 \frac{11 \times 12}{11 + 12} = 3,56. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,56$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 30

Tabela 173. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	8
Od 3 do 6 miesięcy	4	4
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	1	1
Razem	9	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 174. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	4	444	8	571	-127 ←
Krótszy od 6 miesięcy	8	889	12	857	32
Krótszy od 12 miesięcy	8	889	13	929	-40
Krótszy od 18 miesięcy	9	×	14	×	×
Razem	9	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,127)^2 \frac{9 \times 14}{9 + 14} = 0,35. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,35$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 44

Tabela 175. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	6
Od 3 do 6 miesięcy	4	4
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	1	1
Razem	11	12

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 176. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	6	545	6	500	45
Krótszy od 6 miesięcy	10	909	10	833	76 ←
Krótszy od 12 miesięcy	10	909	11	917	-8
Krótszy od 18 miesięcy	11	×	12	×	×
Razem	11	1,000	12	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,076)^2 \frac{11 \times 12}{11 + 12} = 0,13. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,13$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 45

Tabela 177. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	6
Od 3 do 6 miesięcy	2	6
Od 6 do 12 miesięcy	1	-
Od 12 do 18 miesięcy	-	2
Razem	9	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 178. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	6	667	6	429	238 ←
Krótszy od 6 miesięcy	8	889	12	857	32
Krótszy od 12 miesięcy	9	1,000	12	857	143
Krótszy od 18 miesięcy	9	×	14	×	×
Razem	9	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,238)^2 \frac{9 \times 14}{9 + 14} = 1,24. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,24$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 44

Tabela 179. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	6
Od 3 do 6 miesięcy	2	6
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	1	1
Razem	9	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 180. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	6	667	6	429	238 ←
Krótszy od 6 miesięcy	8	889	12	857	32
Krótszy od 12 miesięcy	8	889	13	929	-40
Krótszy od 18 miesięcy	9	×	14	×	×
Razem	9	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,238)^2 \frac{9 \times 14}{9 + 14} = 1,24. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,24$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych – 23

Mediana - 38

Tabela 181. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	8
Od 3 do 6 miesięcy	1	7
Od 6 do 12 miesięcy	1	-
Od 12 do 18 miesięcy	1	1
Razem	7	16

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 182. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	4	571	8	500	71
Krótszy od 6 miesięcy	5	714	15	938	-224 ←
Krótszy od 12 miesięcy	6	857	15	938	-81
Krótszy od 18 miesięcy	7	×	16	×	×
Razem	7	1,000	16	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,224)^2 \frac{7 \times 16}{7 + 16} = 0,98. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,98$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 40

Tabela 183. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	6
Od 3 do 6 miesięcy	-	8
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	2	-
Razem	8	15

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 184. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	6	750	6	400	350 ←
Krótszy od 6 miesięcy	6	750	14	933	-183
Krótszy od 12 miesięcy	6	750	15	1,000	-250
Krótszy od 18 miesięcy	8	×	15	×	×
Razem	8	1,000	15	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,350)^2 \frac{8 \times 15}{8 + 15} = 2,56. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,56$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 46

Tabela 185. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	7
Od 3 do 6 miesięcy	5	3
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	-	2
Razem	10	13

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 186. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	5	500	7	538	-38
Krótszy od 6 miesięcy	10	1,000	10	769	231 ←
Krótszy od 12 miesięcy	10	1,000	11	846	154
Krótszy od 18 miesięcy	10	×	13	×	×
Razem	10	1,000	13	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,231)^2 \frac{10 \times 13}{10 + 13} = 1,21. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,21$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 38

Tabela 187. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	7
Od 3 do 6 miesięcy	3	5
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	1	1
Razem	9	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 188. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	5	556	7	500	56 ←
Krótszy od 6 miesięcy	8	889	12	857	32
Krótszy od 12 miesięcy	8	889	13	929	-40
Krótszy od 18 miesięcy	9	×	14	×	×
Razem	9	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,056)^2 \frac{9 \times 14}{9 + 14} = 0,069. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,069$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 40

Tabela 189. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	6
Od 3 do 6 miesięcy	5	3
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	-	2
Razem	11	12

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 190. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	6	545	6	500	45
Krótszy od 6 miesięcy	11	1,000	9	750	250 ←
Krótszy od 12 miesięcy	11	1,000	10	833	167
Krótszy od 18 miesięcy	11	×	12	×	×
Razem	11	1,000	12	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,250)^2 \frac{11 \times 12}{11 + 12} = 1,43. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,43$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/1.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 23

Mediana - 39

Tabela 191. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	7
Od 3 do 6 miesięcy	4	4
Od 6 do 12 miesięcy	-	1
Od 12 do 18 miesięcy	-	2
Razem	9	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 192. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	5	556	7	500	56
Krótszy od 6 miesięcy	9	1,000	11	786	214 ←
Krótszy od 12 miesięcy	9	1,000	12	857	143
Krótszy od 18 miesięcy	9	×	14	×	×
Razem	9	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,214)^2 \frac{9 \times 14}{9 + 14} = 1,00. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,00$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Próba badawcza dorosłych tymczasowo aresztowanych uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych tymczasowo aresztowanych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

II/2.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 44

Tabela 193. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	11
Od 3 do 6 miesięcy	6	5
Od 6 do 12 miesięcy	7	7
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	1	3
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	3	-
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	34	44

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 194. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	5	147	11	250	-103
Krótszy od 6 miesięcy	11	324	16	364	-40
Krótszy od 12 miesięcy	18	529	23	523	6
Krótszy od 18 miesięcy	21	618	28	636	-18
Krótszy od 24 miesięcy	24	706	33	750	-44
Krótszy od 36 miesięcy	25	735	36	818	-83
Krótszy od 48 miesięcy	26	765	39	886	-121 ←
Krótszy od 60 miesięcy	29	853	39	886	-33
Krótszy od 84 miesięcy	30	882	41	932	-50
Krótszy od 120 miesięcy	32	941	42	955	-14
Krótszy od 314 miesięcy	34	×	44	×	×
Razem	34	1,000	44	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,121)^2 \frac{34 \times 44}{34 + 44} = 1,12. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,12$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 46

Tabela 195. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	8	8
Od 3 do 6 miesięcy	6	5
Od 6 do 12 miesięcy	7	7
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	2	2
Od 36 do 48 miesięcy	2	2
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	39	39

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 196. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	8	205	8	205	-
Krótszy od 6 miesięcy	14	359	13	333	26
Krótszy od 12 miesięcy	21	538	20	513	25
Krótszy od 18 miesięcy	24	615	25	641	-26
Krótszy od 24 miesięcy	27	692	30	769	-77 ←
Krótszy od 36 miesięcy	29	744	32	821	-77 ←
Krótszy od 48 miesięcy	31	795	34	872	-77 ←
Krótszy od 60 miesięcy	33	846	35	897	-51
Krótszy od 84 miesięcy	35	897	36	923	-26
Krótszy od 120 miesięcy	37	949	37	949	-
Krótszy od 314 miesięcy	39	×	39	×	×
Razem	39	1,000	39	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,077)^2 \frac{39 \times 39}{39 + 39} = 0,46. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,46$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych – 78; Mediana - 29

Tabela 197. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	3	13
Od 3 do 6 miesięcy	7	4
Od 6 do 12 miesięcy	4	10
Od 12 do 18 miesięcy	4	4
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	3
Od 36 do 48 miesięcy	2	2
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	32	46

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 198. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	3	94	13	283	-189 ←
Krótszy od 6 miesięcy	10	313	17	370	-57
Krótszy od 12 miesięcy	14	438	27	587	-149
Krótszy od 18 miesięcy	18	563	31	674	-111
Krótszy od 24 miesięcy	22	688	35	761	-73
Krótszy od 36 miesięcy	23	719	38	826	-107
Krótszy od 48 miesięcy	25	781	40	870	-89
Krótszy od 60 miesięcy	26	813	42	913	-100
Krótszy od 84 miesięcy	28	875	43	935	-60
Krótszy od 120 miesięcy	30	938	44	957	-19
Krótszy od 314 miesięcy	32	×	46	×	×
Razem	32	1,000	46	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,189)^2 \frac{32 \times 46}{32 + 46} = 2,70. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,70$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gypserskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 44

Tabela 199. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	12
Od 3 do 6 miesięcy	8	3
Od 6 do 12 miesięcy	8	6
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	5	3
Od 24 do 36 miesięcy	-	4
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	3	-
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	36	42

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 200. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	4	111	12	286	-175 ←
Krótszy od 6 miesięcy	12	333	15	357	-24
Krótszy od 12 miesięcy	20	556	21	500	56
Krótszy od 18 miesięcy	23	639	26	619	20
Krótszy od 24 miesięcy	28	778	29	690	88
Krótszy od 36 miesięcy	28	778	33	786	-8
Krótszy od 48 miesięcy	29	806	36	857	-51
Krótszy od 60 miesięcy	30	833	38	905	-72
Krótszy od 84 miesięcy	33	917	38	905	12
Krótszy od 120 miesięcy	34	944	40	952	-8
Krótszy od 314 miesięcy	36	×	42	×	×
Razem	36	1,000	42	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,175)^2 \frac{36 \times 42}{36 + 42} = 2,37. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,37$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych – 78; Mediana - 43

Tabela 201. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	3	13
Od 3 do 6 miesięcy	8	3
Od 6 do 12 miesięcy	6	8
Od 12 do 18 miesięcy	2	6
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	3
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	3	-
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	3	-
120 miesięcy i dłuższy	1	3
Razem	32	46

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 202. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$	
	Niskie F_1		Wysokie F_2			
Krótszy od 3 miesięcy	3	94	13	283	-189	←
Krótszy od 6 miesięcy	11	344	16	348	-4	
Krótszy od 12 miesięcy	17	531	24	522	9	
Krótszy od 18 miesięcy	19	594	30	652	-58	
Krótszy od 24 miesięcy	23	719	34	739	-20	
Krótszy od 36 miesięcy	24	750	37	804	-54	
Krótszy od 48 miesięcy	24	750	41	891	-141	
Krótszy od 60 miesięcy	27	844	41	891	-47	
Krótszy od 84 miesięcy	28	875	43	935	-60	
Krótszy od 120 miesięcy	31	969	43	935	34	
Krótszy od 314 miesięcy	32	×	46	×	×	
Razem	32	1,000	46	1,000	×	

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,189)^2 \frac{32 \times 46}{32 + 46} = 2,70. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,70$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 44

Tabela 203. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	11
Od 3 do 6 miesięcy	4	7
Od 6 do 12 miesięcy	9	5
Od 12 do 18 miesięcy	2	6
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	3
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	32	46

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 204. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	5	156	11	239	-83
Krótszy od 6 miesięcy	9	281	18	391	-110 ←
Krótszy od 12 miesięcy	18	563	23	500	63
Krótszy od 18 miesięcy	20	625	29	630	-5
Krótszy od 24 miesięcy	24	750	33	717	33
Krótszy od 36 miesięcy	25	781	36	783	-2
Krótszy od 48 miesięcy	25	781	40	870	-89
Krótszy od 60 miesięcy	26	813	42	913	-100
Krótszy od 84 miesięcy	28	875	43	935	-60
Krótszy od 120 miesięcy	30	938	44	957	-19
Krótszy od 314 miesięcy	32	×	46	×	×
Razem	32	1,000	46	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,110)^2 \frac{32 \times 46}{32 + 46} = 0,91. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,91$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych – 78

Mediana - 37

Tabela 205. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	9	7
Od 3 do 6 miesięcy	3	8
Od 6 do 12 miesięcy	4	10
Od 12 do 18 miesięcy	5	3
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	2	2
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	35	43

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 206. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	9	257	7	163	94
Krótszy od 6 miesięcy	12	343	15	349	-6
Krótszy od 12 miesięcy	16	457	25	581	-124 ←
Krótszy od 18 miesięcy	21	600	28	651	-51
Krótszy od 24 miesięcy	24	686	33	767	-81
Krótszy od 36 miesięcy	26	743	35	814	-74
Krótszy od 48 miesięcy	27	771	38	884	-113
Krótszy od 60 miesięcy	29	829	39	907	-78
Krótszy od 84 miesięcy	31	886	40	930	-44
Krótszy od 120 miesięcy	33	943	41	953	-10
Krótszy od 314 miesięcy	35	×	43	×	×
Razem	35	1,000	43	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,124)^2 \frac{35 \times 43}{35 + 43} = 1,19. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,19$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych – 78; Mediana - 43

Tabela 207. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	8	8
Od 3 do 6 miesięcy	2	9
Od 6 do 12 miesięcy	7	7
Od 12 do 18 miesięcy	5	3
Od 18 do 24 miesięcy	2	6
Od 24 do 36 miesięcy	3	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	3	-
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	4	-
Razem	38	40

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 208. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	8	211	8	200	11
Krótszy od 6 miesięcy	10	263	17	425	-162
Krótszy od 12 miesięcy	17	447	24	600	-153
Krótszy od 18 miesięcy	22	579	27	675	-96
Krótszy od 24 miesięcy	24	632	33	825	-193 ←
Krótszy od 36 miesięcy	27	711	34	850	-139
Krótszy od 48 miesięcy	28	737	37	925	-188
Krótszy od 60 miesięcy	31	816	37	925	-109
Krótszy od 84 miesięcy	32	842	39	975	-133
Krótszy od 120 miesięcy	34	895	40	1,000	-105
Krótszy od 314 miesięcy	38	×	40	×	×
Razem	38	1,000	40	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,193)^2 \frac{38 \times 40}{38 + 40} = 2,90. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,90$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 44

Tabela 209. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	12
Od 3 do 6 miesięcy	6	5
Od 6 do 12 miesięcy	11	3
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	3
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	-	3
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	1	3
Razem	33	45

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 210. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	4	121	12	267	-146
Krótszy od 6 miesięcy	10	303	17	378	-75
Krótszy od 12 miesięcy	21	636	20	444	192
Krótszy od 18 miesięcy	24	727	25	556	171
Krótszy od 24 miesięcy	28	848	29	644	204 ←
Krótszy od 36 miesięcy	29	879	32	711	168
Krótszy od 48 miesięcy	29	879	36	800	79
Krótszy od 60 miesięcy	31	939	37	822	117
Krótszy od 84 miesięcy	31	939	40	889	50
Krótszy od 120 miesięcy	32	970	42	933	37
Krótszy od 314 miesięcy	33	×	45	×	×
Razem	33	1,000	45	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,204)^2 \frac{33 \times 45}{33 + 45} = 3,17. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,17$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 37

Tabela 211. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	11
Od 3 do 6 miesięcy	4	7
Od 6 do 12 miesięcy	7	7
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	3	5
Od 24 do 36 miesięcy	2	2
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	34	44

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 212. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	5	147	11	250	103
Krótszy od 6 miesięcy	9	265	18	409	-144
Krótszy od 12 miesięcy	16	471	25	568	- 97
Krótszy od 18 miesięcy	19	559	30	682	-123
Krótszy od 24 miesięcy	22	647	35	795	-148
Krótszy od 36 miesięcy	24	706	37	841	-135
Krótszy od 48 miesięcy	25	735	40	909	-174 ←
Krótszy od 60 miesięcy	27	794	41	932	-138
Krótszy od 84 miesięcy	29	853	42	955	-102
Krótszy od 120 miesięcy	31	912	43	977	- 65
Krótszy od 314 miesięcy	34	×	44	×	×
Razem	34	1,000	44	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,174)^2 \frac{34 \times 44}{34 + 44} = 2,32. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,32$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 38

Tabela 213. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	12
Od 3 do 6 miesięcy	6	5
Od 6 do 12 miesięcy	10	4
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	5	3
Od 24 do 36 miesięcy	2	2
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	-	3
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	35	43

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 214. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	4	114	12	279	-165 ←
Krótszy od 6 miesięcy	10	286	17	395	-109
Krótszy od 12 miesięcy	20	571	21	488	83
Krótszy od 18 miesięcy	23	657	26	605	52
Krótszy od 24 miesięcy	28	800	29	674	126
Krótszy od 36 miesięcy	30	857	31	721	136
Krótszy od 48 miesięcy	30	857	35	814	43
Krótszy od 60 miesięcy	30	857	38	884	-27
Krótszy od 84 miesięcy	31	886	40	930	-44
Krótszy od 120 miesięcy	32	914	42	977	-63
Krótszy od 314 miesięcy	35	×	43	×	×
Razem	35	1,000	43	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,165)^2 \frac{35 \times 43}{35 + 43} = 2,10. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,10$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/2.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 78

Mediana - 41

Tabela 215. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	7	9
Od 3 do 6 miesięcy	5	6
Od 6 do 12 miesięcy	8	6
Od 12 do 18 miesięcy	3	5
Od 18 do 24 miesięcy	4	4
Od 24 do 36 miesięcy	3	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	37	41

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 216. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	7	189	9	220	-31
Krótszy od 6 miesięcy	12	324	15	366	-42
Krótszy od 12 miesięcy	20	541	21	512	29
Krótszy od 18 miesięcy	23	622	26	634	-12
Krótszy od 24 miesięcy	27	730	30	732	-2
Krótszy od 36 miesięcy	30	811	31	756	55
Krótszy od 48 miesięcy	30	811	35	854	-43
Krótszy od 60 miesięcy	32	865	36	878	-13
Krótszy od 84 miesięcy	33	892	38	927	-35
Krótszy od 120 miesięcy	34	919	40	976	-57 ←
Krótszy od 314 miesięcy	37	×	41	×	×
Razem	37	1,000	41	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,057)^2 \frac{37 \times 41}{37 + 41} = 0,25. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,25$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Próba badawcza dorosłych tymczasowo aresztowanych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych tymczasowo aresztowanych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

II/3.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 45

Tabela 217. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	8
Od 3 do 6 miesięcy	5	2
Od 6 do 12 miesięcy	4	6
Od 12 do 18 miesięcy	3	1
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	21	22

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 218. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	6	286	8	364	-78
Krótszy od 6 miesięcy	11	524	10	455	69
Krótszy od 12 miesięcy	15	714	16	727	-13
Krótszy od 18 miesięcy	18	857	17	773	84
Krótszy od 24 miesięcy	21	1,000	20	909	91 ←
Krótszy od 36 miesięcy	21	×	22	×	×
Razem	21	1,000	22	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,091)^2 \frac{21 \times 22}{21 + 22} = 0,36. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,36$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 45

Tabela 219. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	8
Od 3 do 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	5	5
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	19	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 220. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	6	316	8	333	-17
Krótszy od 6 miesięcy	9	474	12	500	-26
Krótszy od 12 miesięcy	14	737	17	708	29
Krótszy od 18 miesięcy	16	842	19	792	50
Krótszy od 24 miesięcy	19	1,000	22	917	83 ←
Krótszy od 36 miesięcy	19	×	24	×	×
Razem	19	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,083)^2 \frac{19 \times 24}{19 + 24} = 0,29. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,29$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 31

Tabela 221. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	8
Od 3 do 6 miesięcy	5	2
Od 6 do 12 miesięcy	3	7
Od 12 do 18 miesięcy	-	4
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	17	26

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 222. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	6	353	8	308	45
Krótszy od 6 miesięcy	11	647	10	385	262 ←
Krótszy od 12 miesięcy	14	824	17	654	170
Krótszy od 18 miesięcy	14	824	21	808	16
Krótszy od 24 miesięcy	17	1,000	24	923	77
Krótszy od 36 miesięcy	17	×	26	×	×
Razem	17	1,000	26	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,262)^2 \frac{17 \times 26}{17 + 26} = 2,82. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,82$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 44

Tabela 223. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	10
Od 3 do 6 miesięcy	5	2
Od 6 do 12 miesięcy	5	5
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	4	2
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	19	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 224. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	4	211	10	417	-206 ←
Krótszy od 6 miesięcy	9	474	12	500	-26
Krótszy od 12 miesięcy	14	737	17	708	29
Krótszy od 18 miesięcy	15	789	20	833	-44
Krótszy od 24 miesięcy	19	1,000	22	917	83
Krótszy od 36 miesięcy	19	×	24	×	×
Razem	19	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,206)^2 \frac{19 \times 24}{19 + 24} = 1,80. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,80$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 44

Tabela 225. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	6	8
Od 3 do 6 miesięcy	5	2
Od 6 do 12 miesięcy	4	6
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	4	2
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	21	22

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 226. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	6	286	8	364	-78
Krótszy od 6 miesięcy	11	524	10	455	69
Krótszy od 12 miesięcy	15	714	16	727	-13
Krótszy od 18 miesięcy	17	810	18	818	-8
Krótszy od 24 miesięcy	21	1,000	20	909	91 ←
Krótszy od 36 miesięcy	21	×	22	×	×
Razem	21	1,000	22	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,091)^2 \frac{21 \times 22}{21 + 22} = 0,36. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,36$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 44

Tabela 227. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	10
Od 3 do 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	7	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	18	25

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 228. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	4	222	10	400	-178 ←
Krótszy od 6 miesięcy	7	389	14	560	-171
Krótszy od 12 miesięcy	14	778	17	680	98
Krótszy od 18 miesięcy	15	833	20	800	33
Krótszy od 24 miesięcy	18	1,000	23	920	80
Krótszy od 36 miesięcy	18	×	25	×	×
Razem	18	1,000	25	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,178)^2 \frac{18 \times 25}{18 + 25} = 1,33. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,33$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych – 43

Mediana - 37

Tabela 229. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	9	5
Od 3 do 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	3	7
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Razem	18	25

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 230. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	9	500	5	200	300 ←
Krótszy od 6 miesięcy	11	611	10	400	211
Krótszy od 12 miesięcy	14	778	17	680	98
Krótszy od 18 miesięcy	15	833	20	800	33
Krótszy od 24 miesięcy	17	944	24	960	-16
Krótszy od 36 miesięcy	18	×	25	×	×
Razem	18	1,000	25	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,300)^2 \frac{18 \times 25}{18 + 25} = 3,77. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,77$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 43

Tabela 231. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	7	7
Od 3 do 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	5	5
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Razem	19	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 232. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	7	368	7	292	76 ←
Krótszy od 6 miesięcy	9	474	12	500	-26
Krótszy od 12 miesięcy	14	737	17	708	29
Krótszy od 18 miesięcy	16	842	19	792	50
Krótszy od 24 miesięcy	18	947	23	958	-11
Krótszy od 36 miesięcy	19	×	24	×	×
Razem	19	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,076)^2 \frac{19 \times 24}{19 + 24} = 0,25. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,25$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 44

Tabela 233. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	3	11
Od 3 do 6 miesięcy	4	3
Od 6 do 12 miesięcy	7	3
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Razem	18	25

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 234. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Krótszy od 3 miesięcy	3	167	11	440	-273 ←
Krótszy od 6 miesięcy	7	389	14	560	-171
Krótszy od 12 miesięcy	14	778	17	680	98
Krótszy od 18 miesięcy	16	889	19	760	129
Krótszy od 24 miesięcy	18	1,000	23	920	80
Krótszy od 36 miesięcy	18	×	25	×	×
Razem	18	1,000	25	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂. Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,273)^2 \frac{18 \times 25}{18 + 25} = 3,12. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,12$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 38

Tabela 235. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	4	10
Od 3 do 6 miesięcy	3	4
Od 6 do 12 miesięcy	7	3
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Razem	20	23

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 236. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	4	200	10	435	-235
Krótszy od 6 miesięcy	7	350	14	609	-259 ←
Krótszy od 12 miesięcy	14	700	17	739	-39
Krótszy od 18 miesięcy	16	800	19	826	-26
Krótszy od 24 miesięcy	19	950	22	957	-7
Krótszy od 36 miesięcy	20	×	23	×	×
Razem	20	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,259)^2 \frac{20 \times 23}{20 + 23} = 2,87. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,87$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 37

Tabela 237. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	3	11
Od 3 do 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	5	5
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	2	4
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Razem	15	28

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 238. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	3	200	11	393	-193
Krótszy od 6 miesięcy	5	333	16	571	-238 ←
Krótszy od 12 miesięcy	10	667	21	750	-83
Krótszy od 18 miesięcy	12	800	23	821	-21
Krótszy od 24 miesięcy	14	933	27	964	-31
Krótszy od 36 miesięcy	15	×	28	×	×
Razem	15	1,000	28	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,238)^2 \frac{15 \times 28}{15 + 28} = 2,21. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,21$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/3.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 43

Mediana - 40

Tabela 239. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	5	9
Od 3 do 6 miesięcy	2	5
Od 6 do 12 miesięcy	6	4
Od 12 do 18 miesięcy	3	1
Od 18 do 24 miesięcy	3	3
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Razem	20	23

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 240. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	5	250	9	391	-141
Krótszy od 6 miesięcy	7	350	14	609	-259 ←
Krótszy od 12 miesięcy	13	650	18	783	-133
Krótszy od 18 miesięcy	16	800	19	826	-26
Krótszy od 24 miesięcy	19	950	22	957	-7
Krótszy od 36 miesięcy	20	×	23	×	×
Razem	20	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,259)^2 \frac{20 \times 23}{20 + 23} = 2,87. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,87$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem czasu pobytu w warunkach izolacji więziennej.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń.

Próba badawcza dorosłych tymczasowo aresztowanych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej, uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych tymczasowo aresztowanych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

II/4.2. A/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 44

Tabela 241. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	-	2
Od 3 do 6 miesięcy	2	2
Od 6 do 12 miesięcy	3	1
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	3	-
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	17	18

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 242. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	-	-	2	111	-
Krótszy od 6 miesięcy	2	118	4	222	-104
Krótszy od 12 miesięcy	5	294	5	278	16
Krótszy od 18 miesięcy	6	353	8	444	-91
Krótszy od 24 miesięcy	7	412	9	500	-88
Krótszy od 36 miesięcy	8	471	10	556	-85
Krótszy od 48 miesięcy	9	529	13	722	-193 ←
Krótszy od 60 miesięcy	12	706	13	722	-16
Krótszy od 84 miesięcy	13	765	15	833	-68
Krótszy od 120 miesięcy	15	882	16	889	-7
Krótszy od 314 miesięcy	17	×	18	×	×
Razem	17	1,000	18	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,193)^2 \frac{17 \times 18}{17 + 18} = 1,30. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,30$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. A/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 46

Tabela 243. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	1	1
Od 3 do 6 miesięcy	2	2
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	-	2
Od 24 do 36 miesięcy	2	-
Od 36 do 48 miesięcy	2	2
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	17	18

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 244. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	1	59	1	56	3
Krótszy od 6 miesięcy	3	176	3	167	9
Krótszy od 12 miesięcy	4	235	6	333	-98
Krótszy od 18 miesięcy	5	294	9	500	-206
Krótszy od 24 miesięcy	5	294	11	611	-317 ←
Krótszy od 36 miesięcy	7	412	11	611	-199
Krótszy od 48 miesięcy	9	529	13	722	-193
Krótszy od 60 miesięcy	11	647	14	778	-131
Krótszy od 84 miesięcy	13	765	15	833	-68
Krótszy od 120 miesięcy	15	882	16	889	-7
Krótszy od 314 miesięcy	17	×	18	×	×
Razem	17	1,000	18	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,317)^2 \frac{17 \times 18}{17 + 18} = 3,51. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,51$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. B/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 28

Tabela 245. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	1	1
Od 3 do 6 miesięcy	2	2
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	2	2
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	-	3
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	16	19

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 246. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	2	125	1	53	72
Krótszy od 6 miesięcy	3	188	3	158	30
Krótszy od 12 miesięcy	5	313	5	263	50
Krótszy od 18 miesięcy	7	438	7	368	70
Krótszy od 24 miesięcy	8	500	8	421	79
Krótszy od 36 miesięcy	9	563	9	474	89
Krótszy od 48 miesięcy	11	688	11	579	109
Krótszy od 60 miesięcy	12	750	13	684	66
Krótszy od 84 miesięcy	14	875	14	737	138 ←
Krótszy od 120 miesięcy	14	875	17	895	-20
Krótszy od 314 miesięcy	16	×	19	×	×
Razem	16	1,000	19	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,138)^2 \frac{16 \times 19}{16 + 19} = 0,66. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,66$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. B/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych – 35

Mediana - 44

Tabela 247. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	-	2
Od 3 do 6 miesięcy	3	1
Od 6 do 12 miesięcy	3	1
Od 12 do 18 miesięcy	2	2
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	-	2
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	3	-
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	17	18

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 248. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	-	-	2	111	-
Krótszy od 6 miesięcy	3	176	3	167	9
Krótszy od 12 miesięcy	6	353	4	222	131
Krótszy od 18 miesięcy	8	471	6	333	138
Krótszy od 24 miesięcy	9	529	7	389	140 ←
Krótszy od 36 miesięcy	9	529	9	500	29
Krótszy od 48 miesięcy	10	588	12	667	-79
Krótszy od 60 miesięcy	11	647	14	778	-131
Krótszy od 84 miesięcy	14	824	14	778	46
Krótszy od 120 miesięcy	15	882	16	889	-7
Krótszy od 314 miesięcy	17	×	18	×	×
Razem	17	1,000	18	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,140)^2 \frac{17 \times 18}{17 + 18} = 0,69. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,69$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. C/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy

własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 43

Tabela 249. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	-	2
Od 3 do 6 miesięcy	3	1
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	3	-
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	3	-
120 miesięcy i dłuższy	1	3
Razem	16	19

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 250. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	-	-	2	105	-
Krótszy od 6 miesięcy	3	188	3	158	30
Krótszy od 12 miesięcy	5	313	5	263	50
Krótszy od 18 miesięcy	6	375	8	421	-46
Krótszy od 24 miesięcy	7	438	9	474	-36
Krótszy od 36 miesięcy	8	500	10	526	-26
Krótszy od 48 miesięcy	8	500	14	737	-237 ←
Krótszy od 60 miesięcy	11	688	14	737	-49
Krótszy od 84 miesięcy	12	750	16	842	-92
Krótszy od 120 miesięcy	15	938	16	842	96
Krótszy od 314 miesięcy	16	×	19	×	×
Razem	16	1,000	19	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,237)^2 \frac{16 \times 19}{16 + 19} = 1,95. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,95$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. C/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 44

Tabela 251. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	1	1
Od 3 do 6 miesięcy	1	3
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	14	21

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 252. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	1	71	1	48	23
Krótszy od 6 miesięcy	2	143	4	190	-47
Krótszy od 12 miesięcy	4	286	6	286	-
Krótszy od 18 miesięcy	5	357	9	429	-72
Krótszy od 24 miesięcy	6	429	10	476	-47
Krótszy od 36 miesięcy	7	500	11	524	-24
Krótszy od 48 miesięcy	7	500	15	714	-214
Krótszy od 60 miesięcy	8	571	17	810	-239 ←
Krótszy od 84 miesięcy	10	714	18	857	-143
Krótszy od 120 miesięcy	12	857	19	905	-48
Krótszy od 314 miesięcy	14	×	21	×	×
Razem	14	1,000	21	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,239)^2 \frac{14 \times 21}{14 + 21} = 1,92. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,92$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. D/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych – 35 Mediana - 37

Tabela 253. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	-	2
Od 3 do 6 miesięcy	1	3
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	4	-
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	2	2
Razem	17	18

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 254. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	-	-	2	111	-
Krótszy od 6 miesięcy	1	59	5	278	-219
Krótszy od 12 miesięcy	2	118	8	444	-326 ←
Krótszy od 18 miesięcy	6	353	8	444	-91
Krótszy od 24 miesięcy	7	412	9	500	-88
Krótszy od 36 miesięcy	8	471	10	556	-85
Krótszy od 48 miesięcy	9	529	13	722	-193
Krótszy od 60 miesięcy	11	647	14	778	-131
Krótszy od 84 miesięcy	13	765	15	833	-68
Krótszy od 120 miesięcy	15	882	16	889	-7
Krótszy od 314 miesięcy	17	×	18	×	×
Razem	17	1,000	18	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,326)^2 \frac{17 \times 18}{17 + 18} = 3,72. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,72$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. D/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 42

Tabela 255. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	1	1
Od 3 do 6 miesięcy	-	4
Od 6 do 12 miesięcy	1	3
Od 12 do 18 miesięcy	3	1
Od 18 do 24 miesięcy	-	2
Od 24 do 36 miesięcy	2	-
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	16	19

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 256. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	1	63	1	53	10
Krótszy od 6 miesięcy	1	63	5	263	-200
Krótszy od 12 miesięcy	2	125	8	421	-296 ←
Krótszy od 18 miesięcy	5	313	9	474	-161
Krótszy od 24 miesięcy	5	313	11	579	-266
Krótszy od 36 miesięcy	7	438	11	579	-141
Krótszy od 48 miesięcy	8	500	14	737	-237
Krótszy od 60 miesięcy	10	625	15	789	-164
Krótszy od 84 miesięcy	11	688	17	895	-207
Krótszy od 120 miesięcy	13	813	18	947	-134
Krótszy od 314 miesięcy	16	×	19	×	×
Razem	16	1,000	19	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,296)^2 \frac{16 \times 19}{16 + 19} = 3,04. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,04$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. E/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej

tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 44

Tabela 257. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	1	1
Od 3 do 6 miesięcy	2	2
Od 6 do 12 miesięcy	4	-
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	2	-
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	-	3
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	1	3
Razem	15	20

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 258. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	1	67	1	50	17
Krótszy od 6 miesięcy	3	200	3	150	50
Krótszy od 12 miesięcy	7	467	3	150	317
Krótszy od 18 miesięcy	8	533	6	300	233
Krótszy od 24 miesięcy	10	667	6	300	367
Krótszy od 36 miesięcy	11	733	7	350	383 ←
Krótszy od 48 miesięcy	11	733	11	550	183
Krótszy od 60 miesięcy	13	867	12	600	267
Krótszy od 84 miesięcy	13	867	15	750	117
Krótszy od 120 miesięcy	14	933	17	850	83
Krótszy od 314 miesięcy	15	×	20	×	×
Razem	15	1,000	20	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,383)^2 \frac{15 \times 20}{15 + 20} = 5,03. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 5,03$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II4.2. E/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 37

Tabela 259. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	2	-
Od 3 do 6 miesięcy	1	3
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	1	3
Od 18 do 24 miesięcy	-	2
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	1	3
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	2	1
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	17	18

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 260. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	2	118	-	-	-
Krótszy od 6 miesięcy	3	176	3	167	9
Krótszy od 12 miesięcy	5	294	5	278	16
Krótszy od 18 miesięcy	6	353	8	444	-91
Krótszy od 24 miesięcy	6	353	10	556	-203
Krótszy od 36 miesięcy	7	412	11	611	-199
Krótszy od 48 miesięcy	8	471	14	778	-307 ←
Krótszy od 60 miesięcy	10	588	15	833	-245
Krótszy od 84 miesięcy	12	706	16	889	-183
Krótszy od 120 miesięcy	14	824	17	944	-120
Krótszy od 314 miesięcy	17	×	18	×	×
Razem	17	1,000	18	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,307)^2 \frac{17 \times 18}{17 + 18} = 3,30. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,30$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. F/1. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych – 35 Mediana - 39

Tabela 261. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	-	2
Od 3 do 6 miesięcy	3	1
Od 6 do 12 miesięcy	4	-
Od 12 do 18 miesięcy	-	4
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	1	1
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	1	2
Od 60 do 84 miesięcy	2	1
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	16	19

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 262. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	-	-	2	105	-
Krótszy od 6 miesięcy	3	188	3	158	30
Krótszy od 12 miesięcy	7	438	3	158	280 ←
Krótszy od 18 miesięcy	7	438	7	368	70
Krótszy od 24 miesięcy	8	500	8	421	79
Krótszy od 36 miesięcy	9	563	9	474	89
Krótszy od 48 miesięcy	9	563	13	684	-121
Krótszy od 60 miesięcy	10	625	15	789	-164
Krótszy od 84 miesięcy	12	750	16	842	-92
Krótszy od 120 miesięcy	13	813	18	947	-134
Krótszy od 314 miesięcy	16	×	19	×	×
Razem	16	1,000	19	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,280)^2 \frac{16 \times 19}{16 + 19} = 2,72. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,72$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

II/4.2. F/2. Czy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji?

Liczba badanych - 35

Mediana - 41

Tabela 263. Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej a uległość wpływowi społecznemu

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Krótszy od 3 miesięcy	1	1
Od 3 do 6 miesięcy	2	2
Od 6 do 12 miesięcy	2	2
Od 12 do 18 miesięcy	-	4
Od 18 do 24 miesięcy	1	1
Od 24 do 36 miesięcy	2	-
Od 36 do 48 miesięcy	-	4
Od 48 do 60 miesięcy	2	1
Od 60 do 84 miesięcy	1	2
Od 84 do 120 miesięcy	1	2
120 miesięcy i dłuższy	3	1
Razem	15	20

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany.

Tabela 264. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Czas pobytu w warunkach izolacji więziennej	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Krótszy od 3 miesięcy	1	67	1	50	17
Krótszy od 6 miesięcy	3	200	3	150	50
Krótszy od 12 miesięcy	5	333	5	250	83
Krótszy od 18 miesięcy	5	333	9	450	-117
Krótszy od 24 miesięcy	6	400	10	500	-100
Krótszy od 36 miesięcy	8	533	10	500	33
Krótszy od 48 miesięcy	8	533	14	700	-167 ←
Krótszy od 60 miesięcy	10	667	15	750	-83
Krótszy od 84 miesięcy	11	733	17	850	-117
Krótszy od 120 miesięcy	12	800	19	950	-150
Krótszy od 314 miesięcy	15	×	20	×	×
Razem	15	1,000	20	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 . Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,167)^2 \frac{15 \times 20}{15 + 20} = 0,96. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,96$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1. Uleganie wpływowi społecznemu młodocianych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń.

Próba badawcza młodocianych skazanych uczestniczących w podkulturze grypserskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

III/1.2. A/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 44

Tabela 265. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	8
Dwa punkty	7	9
Trzy punkty	7	5
Cztery punkty	-	3
Pięć punktów	2	-
Razem	21	25

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 266. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	5	238	8	320	-82
Do dwóch punktów	12	571	17	680	-109 ←
Do trzech punktów	19	905	22	880	25
Do czterech punktów	19	905	25	1,000	-95
Do pięciu punktów	21	×	25	×	×
Razem	21	1,000	25	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
 2 pkt. – jego udział jest bierny,
 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,109)^2 \frac{21 \times 25}{21 + 25} = 0,54. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,54$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. A/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 38

Tabela 267. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	6
Dwa punkty	6	10
Trzy punkty	8	4
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	1	1
Razem	23	23

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 268. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	304	6	261	43
Do dwóch punktów	13	566	16	696	-130 ←
Do trzech punktów	21	913	20	870	43
Do czterech punktów	22	957	22	957	-
Do pięciu punktów	23	×	23	×	×
Razem	23	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,130)^2 \frac{23 \times 23}{23 + 23} = 0,78. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,78$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. B/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 31

Tabela 269. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	6
Dwa punkty	6	10
Trzy punkty	5	7
Cztery punkty	2	1
Pięć punktów	2	-
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 270. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	7	318	6	250	68
Do dwóch punktów	13	591	16	667	-76
Do trzech punktów	18	818	23	958	-140 ←
Do czterech punktów	20	909	24	1,000	-91
Do pięciu punktów	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,140)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 0,90. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,90$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. B/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 43

Tabela 271. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	6
Dwa punkty	5	11
Trzy punkty	5	7
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	1	1
Razem	19	27

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 272. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	368	6	222	146 ←
Do dwóch punktów	12	632	17	630	2
Do trzech punktów	17	895	24	889	6
Do czterech punktów	18	947	26	963	-16
Do pięciu punktów	19	×	27	×	×
Razem	19	1,000	27	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,146)^2 \frac{19 \times 27}{19 + 27} = 0,95. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,95$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. C/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 42

Tabela 273. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	6
Dwa punkty	7	9
Trzy punkty	7	5
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	-	2
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 274. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	318	6	250	68
Do dwóch punktów	14	636	15	625	11
Do trzech punktów	21	955	20	833	122 ←
Do czterech punktów	22	1,000	22	917	83
Do pięciu punktów	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,122)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 0,68. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,68$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. C/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 40

Tabela 275. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	6	7
Dwa punkty	7	9
Trzy punkty	7	5
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	1	1
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
 2 pkt. – jego udział jest bierny,
 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 276. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	6	273	7	292	-19
Do dwóch punktów	13	591	16	667	-76 ←
Do trzech punktów	20	909	21	875	34
Do czterech punktów	21	955	23	958	-3
Do pięciu punktów	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,076)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 0,27. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,27$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. D/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 37

Tabela 277. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	6	7
Dwa punkty	7	9
Trzy punkty	4	8
Cztery punkty	-	3
Pięć punktów	2	-
Razem	19	27

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 278. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	6	316	7	259	57
Do dwóch punktów	13	684	16	593	91
Do trzech punktów	17	895	24	889	6
Do czterech punktów	17	895	27	1,000	-105 ←
Do pięciu punktów	19	×	27	×	×
Razem	19	1,000	27	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,105)^2 \frac{19 \times 27}{19 + 27} = 0,49. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,49$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. D/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 38

Tabela 279. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	6	7
Dwa punkty	6	10
Trzy punkty	8	4
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	1	1
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 280. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	6	273	7	292	-19
Do dwóch punktów	12	545	17	708	-163 ←
Do trzech punktów	20	909	21	875	34
Do czterech punktów	21	955	23	958	-3
Do pięciu punktów	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,163)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 1,22. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,22$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. E/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 47

Tabela 281. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	8
Dwa punkty	8	8
Trzy punkty	8	4
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	1	1
Razem	23	23

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 282. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$	
	Niskie F_1		Wysokie F_2			
Do jednego punktu	5	217	8	348	-131	←
Do dwóch punktów	13	565	16	696	-131	←
Do trzech punktów	21	913	20	870	43	
Do czterech punktów	22	957	22	957	-	
Do pięciu punktów	23	×	23	×	×	
Razem	23	1,000	23	1,000	×	

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,131)^2 \frac{23 \times 23}{23 + 23} = 0,79. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,79$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. E/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 32

Tabela 283. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	6
Dwa punkty	5	11
Trzy punkty	9	3
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	1	1
Razem	23	23

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 284. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	7	304	6	261	43
Do dwóch punktów	12	522	17	739	-217 ←
Do trzech punktów	21	913	20	870	43
Do czterech punktów	22	957	22	957	-
Do pięciu punktów	23	×	23	×	×
Razem	23	1,000	23	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,217)^2 \frac{23 \times 23}{23 + 23} = 2,17. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,17$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. F/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 39

Tabela 285. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	6	7
Dwa punkty	10	6
Trzy punkty	5	7
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	-	2
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 286. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	6	273	7	292	-19
Do dwóch punktów	16	727	13	542	185 ←
Do trzech punktów	21	955	20	833	122
Do czterech punktów	22	1,000	22	917	83
Do pięciu punktów	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,185)^2 \frac{22 \times 24}{24 + 24} = 1,57. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,57$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/1.2. F/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 46

Mediana - 38

Tabela 287. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	6
Dwa punkty	8	8
Trzy punkty	6	6
Cztery punkty	1	2
Pięć punktów	-	2
Razem	22	24

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 288. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	318	6	250	68
Do dwóch punktów	15	682	14	583	99
Do trzech punktów	21	955	20	833	122 ←
Do czterech punktów	22	1,000	22	917	83
Do pięciu punktów	22	×	24	×	×
Razem	22	1,000	24	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,122)^2 \frac{22 \times 24}{22 + 24} = 0,68. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,68$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

III/2.1. A/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 46

Tabela 289. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	3	3
Trzy punkty	5	5
Cztery punkty	3	2
Pięć punktów	-	1
Razem	12	13

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 290. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	83	2	154	-71
Do dwóch punktów	4	333	5	385	-52
Do trzech punktów	9	750	10	769	-19
Do czterech punktów	12	1,000	12	923	77 ←
Do pięciu punktów	12	×	13	×	×
Razem	12	1,000	13	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,077)^2 \frac{12 \times 13}{12 + 13} = 0,15. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,15$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. A/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 40

Tabela 291. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	4	2
Trzy punkty	6	4
Cztery punkty	-	5
Pięć punktów	-	1
Razem	11	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 292. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	91	2	143	-52
Do dwóch punktów	5	455	4	286	169
Do trzech punktów	11	1,000	8	571	429 ←
Do czterech punktów	11	1,000	13	929	71
Do pięciu punktów	11	×	14	×	×
Razem	11	1,000	14	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,429)^2 \frac{11 \times 14}{11 + 14} = 4,53. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,53$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. B/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 32

Tabela 293. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	-	6
Trzy punkty	6	4
Cztery punkty	2	3
Pięć punktów	1	-
Razem	10	15

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 294. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	100	2	133	-33
Do dwóch punktów	1	100	8	533	-433 ←
Do trzech punktów	7	700	12	800	-100
Do czterech punktów	9	900	15	1,000	-100
Do pięciu punktów	10	×	15	×	×
Razem	10	1,000	15	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,433)^2 \frac{10 \times 15}{10 + 15} = 4,50. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,50$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. B/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 43

Tabela 295. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	1	5
Trzy punkty	6	4
Cztery punkty	1	4
Pięć punktów	1	-
Razem	10	15

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 296. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	100	2	133	-33
Do dwóch punktów	2	200	7	467	-267 ←
Do trzech punktów	8	800	11	733	67
Do czterech punktów	9	900	15	1,000	-100
Do pięciu punktów	10	×	15	×	×
Razem	10	1,000	15	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,267)^2 \frac{10 \times 15}{10 + 15} = 1,71. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,71$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. C/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 43

Tabela 297. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	1	5
Trzy punkty	8	2
Cztery punkty	2	3
Pięć punktów	-	1
Razem	12	13

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 298. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	83	2	154	-71
Do dwóch punktów	2	167	7	538	-371 ←
Do trzech punktów	10	833	9	692	141
Do czterech punktów	12	1,000	12	923	77
Do pięciu punktów	12	×	13	×	×
Razem	12	1,000	13	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,371)^2 \frac{12 \times 13}{12 + 13} = 3,44. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 3,44$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. C/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 38

Tabela 299. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	2	1
Dwa punkty	2	4
Trzy punkty	7	3
Cztery punkty	1	4
Pięć punktów	-	1
Razem	12	13

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 300. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	2	167	1	77	90
Do dwóch punktów	4	333	5	385	-52
Do trzech punktów	11	917	8	615	302 ←
Do czterech punktów	12	1,000	12	923	77
Do pięciu punktów	12	×	13	×	×
Razem	12	1,000	13	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,302)^2 \frac{12 \times 13}{12 + 13} = 2,28. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,28$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. D/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych – 25

Mediana - 40

Tabela 301. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	2	1
Dwa punkty	2	4
Trzy punkty	5	5
Cztery punkty	3	2
Pięć punktów	-	1
Razem	12	13

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 302. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	2	167	1	77	90 ←
Do dwóch punktów	4	333	5	385	-52
Do trzech punktów	9	750	10	769	-19
Do czterech punktów	12	1,000	12	923	-77
Do pięciu punktów	12	×	13	×	×
Razem	12	1,000	13	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,090)^2 \frac{12 \times 13}{12 + 13} = 0,20. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,20$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. D/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 38

Tabela 303. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	2	1
Dwa punkty	2	4
Trzy punkty	4	6
Cztery punkty	1	4
Pięć punktów	-	1
Razem	9	16

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 304. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	2	222	1	63	159
Do dwóch punktów	4	444	5	313	131
Do trzech punktów	8	889	11	688	201 ←
Do czterech punktów	9	1,000	15	938	62
Do pięciu punktów	9	×	16	×	×
Razem	9	1,000	16	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,201)^2 \frac{9 \times 16}{9 + 16} = 0,93. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,93$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. E/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gypserskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 50

Tabela 305. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	2	1
Dwa punkty	2	4
Trzy punkty	6	4
Cztery punkty	2	3
Pięć punktów	-	1
Razem	12	13

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 306. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	2	167	1	77	90
Do dwóch punktów	4	333	5	385	-52
Do trzech punktów	10	833	9	692	141 ←
Do czterech punktów	12	1,000	12	923	77
Do pięciu punktów	12	×	13	×	×
Razem	12	1,000	13	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,141)^2 \frac{12 \times 13}{12 + 13} = 0,50. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,50$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. E/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 37

Tabela 307. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	2	4
Trzy punkty	5	5
Cztery punkty	3	2
Pięć punktów	-	1
Razem	11	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 308. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	1	91	2	143	-52
Do dwóch punktów	3	273	6	429	-156 ←
Do trzech punktów	8	727	11	786	-59
Do czterech punktów	11	1,000	13	929	71
Do pięciu punktów	11	×	14	×	×
Razem	11	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,156)^2 \frac{11 \times 14}{11 + 14} = 0,60. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,60$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. F/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 40

Tabela 309. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	2	4
Trzy punkty	4	6
Cztery punkty	3	2
Pięć punktów	1	-
Razem	11	14

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 310. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	91	2	143	-52
Do dwóch punktów	3	273	6	429	-156
Do trzech punktów	7	636	12	857	-221 ←
Do czterech punktów	10	909	14	1,000	-91
Do pięciu punktów	11	×	14	×	×
Razem	11	1,000	14	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,221)^2 \frac{11 \times 14}{11+14} = 1,20. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,20$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.1. F/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 25

Mediana - 39

Tabela 311. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	1	2
Dwa punkty	4	2
Trzy punkty	4	6
Cztery punkty	1	4
Pięć punktów	-	1
Razem	10	15

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 312. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	1	100	2	133	-33
Do dwóch punktów	5	500	4	267	233 ←
Do trzech punktów	9	900	10	667	233 ←
Do czterech punktów	10	1,000	14	933	67
Do pięciu punktów	10	×	15	×	×
Razem	10	1,000	15	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,233)^2 \frac{10 \times 15}{10 + 15} = 1,30. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,30$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

III/2.2. A/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 45

Tabela 313. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	10	12
Dwa punkty	21	32
Trzy punkty	68	83
Cztery punkty	47	60
Pięć punktów	32	43
Razem	178	230

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 314. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	10	56	12	52	4
Do dwóch punktów	31	174	44	191	-17 ←
Do trzech punktów	99	556	127	552	4
Do czterech punktów	146	820	187	813	7
Do pięciu punktów	178	×	230	×	×
Razem	178	1,000	230	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,017)^2 \frac{178 \times 230}{178 + 230} = 0,12. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,12$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. A/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 43

Tabela 315. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	13	9
Dwa punkty	30	23
Trzy punkty	75	76
Cztery punkty	48	59
Pięć punktów	31	44
Razem	197	211

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 316. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	13	66	9	43	23
Do dwóch punktów	43	218	32	152	66
Do trzech punktów	118	599	108	512	87 ←
Do czterech punktów	166	843	167	791	52
Do pięciu punktów	197	×	211	×	×
Razem	197	1,000	211	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,087)^2 \frac{197 \times 211}{197 + 211} = 3,08. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 3,08$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. B/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 28

Tabela 317. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	4	18
Dwa punkty	27	26
Trzy punkty	62	89
Cztery punkty	46	61
Pięć punktów	39	36
Razem	178	230

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 318. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	4	22	18	78	-56
Do dwóch punktów	31	174	44	191	-17
Do trzech punktów	93	522	133	578	-56
Do czterech punktów	139	781	194	843	-62 ←
Do pięciu punktów	178	×	230	×	×
Razem	178	1,000	230	1,000	×

Zródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,062)^2 \frac{178 \times 230}{178 + 230} = 1,54. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,54$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. B/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 43

Tabela 319. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	8	14
Dwa punkty	23	30
Trzy punkty	75	76
Cztery punkty	44	63
Pięć punktów	45	30
Razem	195	213

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 320. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	8	41	14	66	-25
Do dwóch punktów	31	159	44	207	-48
Do trzech punktów	106	544	120	563	-19
Do czterech punktów	150	769	183	859	-90 ←
Do pięciu punktów	195	×	213	×	×
Razem	195	1,000	213	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,090)^2 \frac{195 \times 213}{195 + 213} = 3,30. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,30$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. C/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 43

Tabela 321. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	15
Dwa punkty	20	33
Trzy punkty	61	90
Cztery punkty	56	51
Pięć punktów	40	35
Razem	184	224

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 322. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	38	15	67	-29
Do dwóch punktów	27	147	48	214	-67
Do trzech punktów	88	478	138	616	-138 ←
Do czterech punktów	144	783	189	844	-61
Do pięciu punktów	184	×	224	×	×
Razem	184	1,000	224	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,138)^2 \frac{184 \times 224}{184 + 224} = 7,70. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi_{obl.}^2 = 7,70$ jest wyższa niż wartość $\chi_{0,05}^2 = 5,99$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. C/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 42

Tabela 323. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	11	11
Dwa punkty	27	26
Trzy punkty	75	76
Cztery punkty	50	57
Pięć punktów	27	48
Razem	190	218

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 324. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	11	58	11	50	8
Do dwóch punktów	38	200	37	170	30
Do trzech punktów	113	595	113	518	77
Do czterech punktów	163	858	170	780	78 ←
Do pięciu punktów	190	×	218	×	×
Razem	190	1,000	218	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,078)^2 \frac{190 \times 218}{190 + 218} = 2,47. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,47$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. D/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 38

Tabela 325. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	4	18
Dwa punkty	18	35
Trzy punkty	60	91
Cztery punkty	52	55
Pięć punktów	35	40
Razem	169	239

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 326. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	4	24	18	75	-51
Do dwóch punktów	22	130	53	222	-92
Do trzech punktów	82	485	144	603	-118 ←
Do czterech punktów	134	793	199	833	-40
Do pięciu punktów	169	×	239	×	×
Razem	169	1,000	239	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,118)^2 \frac{169 \times 239}{169 + 239} = 5,51. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 5,51$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. D/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 42

Tabela 327. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	12	10
Dwa punkty	24	29
Trzy punkty	77	74
Cztery punkty	38	69
Pięć punktów	24	51
Razem	175	233

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 328. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	12	69	10	43	26
Do dwóch punktów	36	206	39	167	39
Do trzech punktów	113	646	113	485	161 ←
Do czterech punktów	151	863	182	781	-82
Do pięciu punktów	175	×	233	×	×
Razem	175	1,000	233	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,161)^2 \frac{175 \times 233}{175 + 233} = 10,36. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi^2_{obl.} = 10,36$ jest wyższa niż $\chi^2_{0,01} = 9,21$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. E/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 45

Tabela 329. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	8	14
Dwa punkty	20	33
Trzy punkty	65	86
Cztery punkty	59	48
Pięć punktów	32	43
Razem	184	224

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 330. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	8	43	14	63	-20
Do dwóch punktów	28	152	47	210	-58
Do trzech punktów	93	505	133	594	-89 ←
Do czterech punktów	152	826	181	808	18
Do pięciu punktów	184	×	224	×	×
Razem	184	1,000	224	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,089)^2 \frac{184 \times 224}{184 + 224} = 3,20. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,20$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. E/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 36

Tabela 331. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	13	9
Dwa punkty	22	31
Trzy punkty	71	80
Cztery punkty	58	49
Pięć punktów	33	42
Razem	197	211

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 332. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	13	66	9	43	23
Do dwóch punktów	35	178	40	190	-12
Do trzech punktów	106	538	120	569	-31 ←
Do czterech punktów	164	832	169	801	31 ←
Do pięciu punktów	197	×	211	×	×
Razem	197	1,000	211	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,031)^2 \frac{197 \times 211}{197 + 211} = 0,39. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,39$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. F/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych – 408

Mediana - 37

Tabela 333. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	9	13
Dwa punkty	15	38
Trzy punkty	61	90
Cztery punkty	50	57
Pięć punktów	41	34
Razem	176	232

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 334. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	9	51	13	56	-5
Do dwóch punktów	24	136	51	220	-84
Do trzech punktów	85	483	141	608	-125 ←
Do czterech punktów	135	767	198	853	-86
Do pięciu punktów	176	×	232	×	×
Razem	176	1,000	232	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,125)^2 \frac{176 \times 232}{176 + 232} = 6,25. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi^2_{obl.} = 6,25$ jest wyższa niż $\chi^2_{0,05} = 5,99$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

III/2.2. F/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 408

Mediana - 38

Tabela 335. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	11	11
Dwa punkty	24	29
Trzy punkty	68	83
Cztery punkty	47	60
Pięć punktów	36	39
Razem	186	222

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 336. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	11	59	11	50	9
Do dwóch punktów	35	188	40	180	8
Do trzech punktów	103	554	123	554	0
Do czterech punktów	150	806	183	824	-18 ←
Do pięciu punktów	186	×	222	×	×
Razem	186	1,000	222	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,018)^2 \frac{186 \times 222}{186 + 222} = 0,13. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,13$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu.

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Próba badawcza skazanych dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej, uczestniczących w podkulturze grypsterskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

III/3.2. A/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych, nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 45

Tabela 337. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	5
Dwa punkty	8	7
Trzy punkty	38	34
Cztery punkty	25	22
Pięć punktów	19	27
Razem	95	95

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 338. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	5	53	5	53	×
Do dwóch punktów	13	137	12	126	11
Do trzech punktów	51	537	46	484	53
Do czterech punktów	76	800	68	716	84 ←
Do pięciu punktów	95	×	95	×	×
Razem	95	1,000	95	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,084)^2 \frac{95 \times 95}{95 + 95} = 1,34. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,34$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. A/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 43

Tabela 339. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	6	4
Dwa punkty	11	4
Trzy punkty	38	34
Cztery punkty	24	23
Pięć punktów	14	32
Razem	93	97

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 340. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	6	65	4	41	24
Do dwóch punktów	17	183	8	82	101
Do trzech punktów	55	591	42	433	158
Do czterech punktów	79	849	65	670	179 ←
Do pięciu punktów	93	×	97	×	×
Razem	93	1,000	97	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(0,179)^2 \frac{93 \times 97}{93 + 97} = 6,09. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi^2_{obl.} = 6,09$ jest wyższa niż wartość $\chi^2_{0,05} = 5,99$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. B/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 29

Tabela 341. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	4	6
Dwa punkty	7	8
Trzy punkty	33	39
Cztery punkty	19	28
Pięć punktów	31	15
Razem	94	96

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 342. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	4	43	6	63	-20
Do dwóch punktów	11	117	14	146	-29
Do trzech punktów	44	468	53	552	-84
Do czterech punktów	63	670	81	844	-174 ←
Do pięciu punktów	94	×	96	×	×
Razem	94	1,000	96	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,174)^2 \frac{94 \times 96}{94 + 96} = 5,75. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 5,75$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. B/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 43

Tabela 343. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	3	7
Dwa punkty	4	11
Trzy punkty	34	38
Cztery punkty	15	32
Pięć punktów	25	21
Razem	81	109

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 344. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	3	37	7	64	-27
Do dwóch punktów	7	86	18	165	-79
Do trzech punktów	41	506	56	514	-8
Do czterech punktów	56	691	88	807	-116 ←
Do pięciu punktów	81	×	109	×	×
Razem	81	1,000	109	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,116)^2 \frac{81 \times 109}{81 + 109} = 2,50. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 2,50$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. C/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 42

Tabela 345. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	3	7
Dwa punkty	6	9
Trzy punkty	24	48
Cztery punkty	25	22
Pięć punktów	23	23
Razem	81	109

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 346. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	3	37	7	64	-27
Do dwóch punktów	9	111	16	147	-36
Do trzech punktów	33	407	64	587	-180 ←
Do czterech punktów	58	716	86	789	-73
Do pięciu punktów	81	×	109	×	×
Razem	81	1,000	109	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,180)^2 \frac{81 \times 109}{81 + 109} = 6,02. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi^2_{obl.} = 6,02$ jest wyższa niż wartość $\chi^2_{0,05} = 5,99$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. C/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 42

Tabela 347. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	5
Dwa punkty	10	5
Trzy punkty	37	35
Cztery punkty	23	24
Pięć punktów	14	32
Razem	89	101

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 348. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	5	56	5	50	6
Do dwóch punktów	15	169	10	99	70
Do trzech punktów	52	584	45	446	138
Do czterech punktów	75	843	69	683	160 ←
Do pięciu punktów	89	×	101	×	×
Razem	89	1,000	101	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,160)^2 \frac{89 \times 101}{89 + 101} = 4,84. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 4,84$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. D/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 38

Tabela 349. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	2	8
Dwa punkty	5	10
Trzy punkty	28	44
Cztery punkty	27	20
Pięć punktów	19	27
Razem	81	109

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 350. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	2	25	8	73	-48
Do dwóch punktów	7	86	18	165	-79
Do trzech punktów	35	432	62	569	-137 ←
Do czterech punktów	62	765	82	752	13
Do pięciu punktów	81	×	109	×	×
Razem	81	1,000	109	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,137)^2 \frac{81 \times 109}{81 + 109} = 3,49. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 3,49$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. D/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 42

Tabela 351. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	5
Dwa punkty	8	7
Trzy punkty	42	30
Cztery punkty	18	29
Pięć punktów	11	35
Razem	84	106

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 352. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	5	60	5	47	13
Do dwóch punktów	13	155	12	113	42
Do trzech punktów	55	655	42	396	259 ←
Do czterech punktów	73	869	71	670	199
Do pięciu punktów	84	×	106	×	×
Razem	84	1,000	106	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,259)^2 \frac{84 \times 106}{84 + 106} = 12,57. \quad df = 2$$

Ponieważ wartość $\chi_{obl.}^2 = 12,57$ jest wyższa niż wartość $\chi_{0,01}^2 = 9,21$, stwierdzam występowanie związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. E/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 45

Tabela 353. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	3	7
Dwa punkty	7	8
Trzy punkty	30	42
Cztery punkty	27	20
Pięć punktów	17	29
Razem	84	106

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 354. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	3	36	7	66	-30
Do dwóch punktów	10	119	15	142	-23
Do trzech punktów	40	476	57	538	-62
Do czterech punktów	67	798	77	726	72 ←
Do pięciu punktów	84	×	106	×	×
Razem	84	1,000	106	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,072)^2 \frac{84 \times 106}{84 + 106} = 0,97. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,97$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. E/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 36

Tabela 355. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	5
Dwa punkty	7	8
Trzy punkty	34	38
Cztery punkty	26	21
Pięć punktów	15	31
Razem	87	103

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 356. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	5	57	5	49	8
Do dwóch punktów	12	138	13	126	12
Do trzech punktów	46	529	51	495	34
Do czterech punktów	72	828	72	699	129 ←
Do pięciu punktów	87	×	103	×	×
Razem	87	1,000	103	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,129)^2 \frac{87 \times 103}{87 + 103} = 3,14. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 3,14$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. F/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 37

Tabela 357. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	5
Dwa punkty	4	11
Trzy punkty	33	39
Cztery punkty	24	23
Pięć punktów	24	22
Razem	90	100

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 358. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	5	56	5	50	6
Do dwóch punktów	9	100	16	160	-60
Do trzech punktów	42	467	55	550	-83 ←
Do czterech punktów	66	733	78	780	-47
Do pięciu punktów	90	×	100	×	×
Razem	90	1,000	100	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,083)^2 \frac{90 \times 100}{90 + 100} = 1,31. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,31$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/3.2. F/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej przebywających po raz pierwszy w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 190

Mediana - 38

Tabela 359. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	3	7
Dwa punkty	8	7
Trzy punkty	34	38
Cztery punkty	22	25
Pięć punktów	20	26
Razem	87	103

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 360. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	3	34	7	68	-34 ←
Do dwóch punktów	11	126	14	136	-10
Do trzech punktów	45	517	52	505	12
Do czterech punktów	67	770	77	748	22
Do pięciu punktów	87	×	103	×	×
Razem	87	1,000	103	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,034)^2 \frac{87 \times 103}{87 + 103} = 0,22. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,22$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4. Uleganie wpływowi społecznemu dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej wobec grupy własnej i obcej z uwzględnieniem uczestnictwa w programowanym oddziaływaniu

Tabelaryczne przedstawienie danych. Prezentacja obliczeń

Próba badawcza skazanych dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej, uczestniczących w podkulturze gryperskiej jest zbyt mała, aby na jej podstawie dostarczyć odpowiedzi na postawiony problem badawczy.

Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu skazanych dorosłych przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej, nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

III/4.2. A/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych, nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 46

Tabela 361. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	7
Dwa punkty	16	22
Trzy punkty	33	46
Cztery punkty	30	30
Pięć punktów	16	13
Razem	100	118

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 362. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	5	50	7	59	-9
Do dwóch punktów	21	210	29	246	-36
Do trzech punktów	54	540	75	636	-96 ←
Do czterech punktów	84	840	105	890	-50
Do pięciu punktów	100	×	118	×	×
Razem	100	1,000	118	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,096)^2 \frac{100 \times 118}{100 + 118} = 2,00. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,00$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. A/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły wzajemności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 43

Tabela 363. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	5
Dwa punkty	19	19
Trzy punkty	37	42
Cztery punkty	24	36
Pięć punktów	17	12
Razem	104	114

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 364. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	67	5	44	23
Do dwóch punktów	26	250	24	211	39
Do trzech punktów	63	606	66	579	27
Do czterech punktów	87	837	102	895	-58 ←
Do pięciu punktów	104	×	114	×	×
Razem	104	1,000	114	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,058)^2 \frac{104 \times 114}{104 + 114} = 0,73. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,73$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. B/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 28

Tabela 365. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	2	10
Dwa punkty	20	18
Trzy punkty	34	45
Cztery punkty	32	28
Pięć punktów	11	18
Razem	99	119

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 366. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	2	20	10	84	-64 ←
Do dwóch punktów	22	222	28	235	-13
Do trzech punktów	56	566	73	613	-47
Do czterech punktów	88	889	101	849	-40
Do pięciu punktów	99	×	119	×	×
Razem	99	1,000	119	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,064)^2 \frac{99 \times 119}{99 + 119} = 0,89. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,89$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. B/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły społecznego dowodu słuszności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 42

Tabela 367. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	7
Dwa punkty	16	22
Trzy punkty	35	44
Cztery punkty	26	34
Pięć punktów	13	16
Razem	95	123

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 368. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	5	53	7	57	-4
Do dwóch punktów	21	221	29	236	-15 ←
Do trzech punktów	56	589	73	593	-4
Do czterech punktów	82	863	107	870	-7
Do pięciu punktów	95	×	123	×	×
Razem	95	1,000	123	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,015)^2 \frac{95 \times 123}{95 + 123} = 0,048. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 0,048$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. C/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 43

Tabela 369. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	4	8
Dwa punkty	13	25
Trzy punkty	30	49
Cztery punkty	28	32
Pięć punktów	12	17
Razem	87	131

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 370. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	4	46	8	61	-15
Do dwóch punktów	17	195	33	252	-57
Do trzech punktów	47	540	82	626	-86 ←
Do czterech punktów	75	862	114	870	-8
Do pięciu punktów	87	×	131	×	×
Razem	87	1,000	131	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,086)^2 \frac{87 \times 131}{87 + 131} = 1,55. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 1,55$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. C/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły autorytetu wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 42

Tabela 371. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	6	6
Dwa punkty	17	21
Trzy punkty	38	41
Cztery punkty	27	33
Pięć punktów	13	16
Razem	101	117

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 372. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	6	59	6	51	8
Do dwóch punktów	23	228	27	231	-3
Do trzech punktów	61	604	68	581	23 ←
Do czterech punktów	88	871	101	863	8
Do pięciu punktów	101	×	117	×	×
Razem	101	1,000	117	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(0,023)^2 \frac{101 \times 117}{101 + 117} = 0,11. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,11$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. D/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 39

Tabela 373. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	3	9
Dwa punkty	20	18
Trzy punkty	37	42
Cztery punkty	30	30
Pięć punktów	19	10
Razem	109	109

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 374. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	3	28	9	83	-55
Do dwóch punktów	23	211	27	248	-37
Do trzech punktów	60	550	69	633	-83 ←
Do czterech punktów	90	826	99	908	-82
Do pięciu punktów	109	×	109	×	×
Razem	109	1,000	109	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,083)^2 \frac{109 \times 109}{109 + 109} = 1,50. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,50$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. D/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły zaangażowania i konsekwencji wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 43

Tabela 375. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	7	5
Dwa punkty	18	20
Trzy punkty	40	39
Cztery punkty	23	37
Pięć punktów	19	10
Razem	107	111

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 376. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	7	65	5	45	20
Do dwóch punktów	25	234	25	225	9
Do trzech punktów	65	607	64	577	30
Do czterech punktów	88	822	101	910	-88 ←
Do pięciu punktów	107	×	111	×	×
Razem	107	1,000	111	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,088)^2 \frac{107 \times 111}{107 + 111} = 1,69. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 1,69$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. E/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 45

Tabela 377. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	7
Dwa punkty	13	25
Trzy punkty	35	44
Cztery punkty	32	28
Pięć punktów	15	14
Razem	100	118

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 378. Obliczenia do testu Kolmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	5	50	7	59	-9
Do dwóch punktów	18	180	32	271	-91
Do trzech punktów	53	530	76	644	-114 ←
Do czterech punktów	85	850	104	881	-31
Do pięciu punktów	100	×	118	×	×
Razem	100	1,000	118	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi^2_{obl.} = 4(-0,114)^2 \frac{100 \times 118}{100 + 118} = 2,81. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi^2_{obl.} = 2,81$ jest mniejsze od $\chi^2_{0,02} = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. E/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły lubienia wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 35

Tabela 379. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	8	4
Dwa punkty	11	27
Trzy punkty	33	46
Cztery punkty	26	34
Pięć punktów	15	14
Razem	93	125

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
- 2 pkt. – jego udział jest bierny,
- 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
- 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
- 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 380. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	8	86	4	32	54
Do dwóch punktów	19	204	31	248	-44
Do trzech punktów	52	559	77	616	-57 ←
Do czterech punktów	78	839	111	888	-49
Do pięciu punktów	93	×	125	×	×
Razem	93	1,000	125	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,057)^2 \frac{93 \times 125}{93 + 125} = 0,69. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,69$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. F/1. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy własnej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 38

Tabela 381. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	5	7
Dwa punkty	14	24
Trzy punkty	34	45
Cztery punkty	32	28
Pięć punktów	19	10
Razem	104	114

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
 2 pkt. – jego udział jest bierny,
 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 382. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica F ₁ - F ₂
	Niskie F ₁		Wysokie F ₂		
Do jednego punktu	5	48	7	61	-13
Do dwóch punktów	19	183	31	272	-89
Do trzech punktów	53	510	76	667	-157 ←
Do czterech punktów	85	817	104	912	-95
Do pięciu punktów	104	×	114	×	×
Razem	104	1,000	114	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F₁ i F₂ – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F₁ i F₂;

- 1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,
 2 pkt. – jego udział jest bierny,
 3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,
 4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,
 5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,157)^2 \frac{104 \times 114}{104 + 114} = 5,36. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 5,36$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

III/4.2. F/2. Czy system programowanego oddziaływania determinuje uleganie wpływowi społecznemu powodowane działaniem reguły niedostępności wobec grupy obcej przebywających po raz kolejny w izolacji więziennej skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej?

Liczba badanych - 218

Mediana - 38

Tabela 383. Zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania a uległość wpływowi społecznemu

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu	Uległość wpływowi społecznemu	
	Niska	Wysoka
Jeden punkt	8	4
Dwa punkty	16	22
Trzy punkty	34	45
Cztery punkty	25	35
Pięć punktów	16	13
Razem	99	119

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

niska uległość – wynik niższy niż mediana, wysoka uległość – wynik równy lub wyższy od mediany;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Tabela 384. Obliczenia do testu Kołmogorowa-Smirnowa dla dwóch grup

Ocena zaangażowania skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu w skali od 1 do 5	Uległość wpływowi społecznemu				Różnica $F_1 - F_2$
	Niskie F_1		Wysokie F_2		
Do jednego punktu	8	81	4	34	-47
Do dwóch punktów	24	242	26	218	24
Do trzech punktów	58	586	71	597	-11
Do czterech punktów	83	838	106	891	-53 ←
Do pięciu punktów	99	×	119	×	×
Razem	99	1,000	119	1,000	×

Źródło: obliczenia własne.

Objaśnienia:

wartości F_1 i F_2 – proporcje całkowitych liczebności prób, D – największa różnica między F_1 i F_2 ;

1 pkt. – nie wykazuje inicjatywy,

2 pkt. – jego udział jest bierny,

3 pkt. – wykazuje przeciętne zaangażowanie,

4 pkt. – czasami przejawia inicjatywę,

5 pkt. – wykazuje pełne zaangażowanie.

Obliczam wartość chi-kwadrat:

$$\chi_{obl.}^2 = 4(-0,053)^2 \frac{99 \times 119}{99 + 119} = 0,61. \quad df = 2$$

Ponieważ $\chi_{obl.}^2 = 0,61$ jest mniejsze od $\chi_{0,02}^2 = 7,82$, stwierdzam brak związku między badanymi zmiennymi.

IV/1. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Tabela 385. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,50	4,25
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,63	1,70
Reguła autorytetu	1,12	1,66
Reguła zaangażowania i konsekwencji	1,71	1,66
Reguła lubienia	2,19	4,25
Reguła niedostępności	1,29	1,52

Źródło: obliczenia własne.

IV/2. Wartości chi-kwadrat w próbie 91 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Tabela 386. Wartości chi-kwadrat w próbie 91 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,92	0,93
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,64	0,63
Reguła autorytetu	4,12	0,91
Reguła zaangażowania i konsekwencji	1,9	0,14
Reguła lubienia	4,6	3,06
Reguła niedostępności	1,22	1,31

Źródło: obliczenia własne.

IV/3. Wartości chi-kwadrat w próbie 589 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Tabela 387. Wartości chi-kwadrat w próbie 589 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	2,93	1,29
Reguła społecznego dowodu słuszności	3,58	0,37
Reguła autorytetu	2,25	2,10
Reguła zaangażowania i konsekwencji	12,80	1,02
Reguła lubienia	0,45	4,42
Reguła niedostępności	1,17	3,40

Źródło: obliczenia własne.

IV/4. Wartości chi-kwadrat w próbie 27 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej

Tabela 388. Wartości chi-kwadrat w próbie 27 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,89	2,56
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,89	2,18
Reguła autorytetu	0,6	2,96
Reguła zaangażowania i konsekwencji	1,87	1,16
Reguła lubienia	0,19	0,89
Reguła niedostępności	4,00	2,96

Źródło: obliczenia własne.

IV/5. Wartości chi-kwadrat w próbie 235 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej

Tabela 389. Wartości chi-kwadrat w próbie 235 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	8,12	4,46
Reguła społecznego dowodu słuszności	1,65	1,33
Reguła autorytetu	3,85	2,74
Reguła zaangażowania i konsekwencji	6,12	1,54
Reguła lubienia	3,39	10,02
Reguła niedostępności	0,43	1,37

Źródło: obliczenia własne.

IV/6. Wartości chi-kwadrat w próbie 64 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji

Tabela 390. Wartości chi-kwadrat w próbie 64 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,55	3,07
Reguła społecznego dowodu słuszności	1,16	1,22
Reguła autorytetu	2,78	1,58
Reguła zaangażowania i konsekwencji	1,54	0,88
Reguła lubienia	1,11	3,93
Reguła niedostępności	0,59	2,50

Źródło: obliczenia własne.

IV/7. Wartości chi-kwadrat w próbie 354 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji więziennej

Tabela 391. Wartości chi-kwadrat w próbie 354 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	2,55	1,27
Reguła społecznego dowodu słuszności	2,38	1,52
Reguła autorytetu	2,23	1,52
Reguła zaangażowania i konsekwencji	6,45	0,22
Reguła lubienia	1,09	2,15
Reguła niedostępności	2,87	2,10

Źródło: obliczenia własne.

V/1. Wartości chi-kwadrat w próbie 23 tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej

Tabela 392. Wartości chi-kwadrat w próbie 23 tymczasowo aresztowanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	1,43	3,56
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,35	0,13
Reguła autorytetu	1,24	1,24
Reguła zaangażowania i konsekwencji	0,98	2,56
Reguła lubienia	1,21	0,069
Reguła niedostępności	1,43	1,00

Źródło: obliczenia własne.

V/2. Wartości chi-kwadrat w próbie 78 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej

Tabela 393. Wartości chi-kwadrat w próbie 78 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	1,12	0,46
Reguła społecznego dowodu słuszności	2,7	2,37
Reguła autorytetu	2,7	0,91
Reguła zaangażowania i konsekwencji	1,19	2,9
Reguła lubienia	3,17	2,32
Reguła niedostępności	2,10	0,25

Źródło: obliczenia własne.

V/3. Wartości chi-kwadrat w próbie 43 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej

Tabela 394. Wartości chi-kwadrat w próbie 43 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających pierwszy raz w warunkach izolacji więziennej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,36	0,29
Reguła społecznego dowodu słuszności	2,82	1,80
Reguła autorytetu	0,36	1,33
Reguła zaangażowania i konsekwencji	3,77	0,25
Reguła lubienia	3,12	2,87
Reguła niedostępności	2,21	2,87

Źródło: obliczenia własne.

V/4/ Wartości chi-kwadrat w próbie 35 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji

Tabela 395. Wartości chi-kwadrat w próbie 35 tymczasowo aresztowanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypsterskiej, przebywających kolejny raz w warunkach izolacji

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	1,30	3,51
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,66	0,69
Reguła autorytetu	1,95	1,92
Reguła zaangażowania i konsekwencji	3,72	3,04
Reguła lubienia	5,03	3,30
Reguła niedostępności	2,72	0,96

Źródło: obliczenia własne.

VI/1. Wartości chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Tabela 396. Wartości obliczeniowe chi-kwadrat w próbie 46 skazanych młodocianych nie uczestniczących w podkulturze gryperskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,54	0,78
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,90	0,95
Reguła autorytetu	0,68	0,27
Reguła zaangażowania i konsekwencji	0,49	1,22
Reguła lubienia	0,79	2,17
Reguła niedostępności	1,57	0,68

Źródło: obliczenia własne.

VI/2. Wartości chi-kwadrat w próbie 25 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Tabela 397. Wartości chi-kwadrat w próbie 25 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze gryperskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,15	4,53
Reguła społecznego dowodu słuszności	4,50	1,71
Reguła autorytetu	3,44	2,28
Reguła zaangażowania i konsekwencji	0,20	0,93
Reguła lubienia	0,50	0,60
Reguła niedostępności	1,20	1,30

Źródło: obliczenia własne.

VI/3. Wartości chi-kwadrat w próbie 408 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Tabela 398. Wartości chi-kwadrat w próbie 408 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	0,12	3,08
Reguła społecznego dowodu słuszności	1,54	3,30
Reguła autorytetu	7,7	2,47
Reguła zaangażowania i konsekwencji	5,51	10,36
Reguła lubienia	3,20	0,39
Reguła niedostępności	6,25	0,13

Źródło: obliczenia własne.

VI/4. Wartości chi-kwadrat w próbie 190 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej

Tabela 399. Wartości chi-kwadrat w próbie 190 skazanych dorosłych uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania, przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	1,34	6,09
Reguła społecznego dowodu słuszności	5,75	2,50
Reguła autorytetu	6,02	4,84
Reguła zaangażowania i konsekwencji	3,49	12,57
Reguła lubienia	0,97	3,14
Reguła niedostępności	1,31	0,22

Źródło: obliczenia własne.

VI/5. Wartości chi-kwadrat w próbie 218 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej

Tabela 400. Wartości chi-kwadrat w próbie 218 skazanych dorosłych nie uczestniczących w podkulturze grypserskiej, odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania, przebywających kolejny raz w izolacji więziennej

Reguły wpływu społecznego	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy własnej	Chi-kwadrat obliczeniowe dotyczące grupy obcej
Reguła wzajemności	2,00	0,73
Reguła społecznego dowodu słuszności	0,89	0,048
Reguła autorytetu	1,55	0,11
Reguła zaangażowania i konsekwencji	1,50	1,69
Reguła lubienia	2,81	0,69
Reguła niedostępności	5,36	0,61

Źródło: obliczenia własne.

VII/1. Kwestionariusz ankiety wpływu społecznego

Poniżej podanych zostało szereg opisów różnych sytuacji oraz stwierdzeń. Proszę o uważne przeczytanie i wyobrażenie sobie opisanych sytuacji oraz zastanowienie się - jak zazwyczaj zachowałby się Pan w opisanych okolicznościach. Czas nie ma tu największego znaczenia – ważna jest prawdziwość Pana decyzji. Udzielenie odpowiedzi czy też ustosunkowanie się do stwierdzeń, będzie polegało na zakreśleniu kółkiem odpowiedniej cyfry na zaproponowanych skalach. Pod treścią każdego pytania i stwierdzenia znajduje się jedna lub dwie właściwe skale.

Pod większością pytań umieszczone są skale, w przypadku których, poszczególne cyfry oznaczają: 1. Zdecydowanie nie, 2. Nie, 3. Raczej nie, 4. Raczej tak, 5. Tak, 6. Zdecydowanie tak.

W przypadku pytań, pod którymi znajdują się dwie takie identyczne skale, proszę o dwukrotne udzielenie odpowiedzi na każde z tych pytań. Pierwszy raz - na skali a, tj. jakby opisana sytuacja dotyczyła osadzonego, który jest Pana koleś. Drugi raz - na skali b, tj. jakby opisana sytuacja dotyczyła osadzonego, który nie jest Pana koleś. W rozumieniu autora tego kwestionariusza, pańskim koleś jest osadzony - który należy do tej samej grupy co Pan, natomiast nie jest Pana koleś osadzony - który nie należy do tej samej grupy co Pan.

W przypadku kilku pytań zastosowano skalę, w przypadku której, zakreślenie cyfry 1 - oznacza tak, zaś zakreślenie cyfry 0 - oznacza nie.

Proszę o udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania. Kwestionariusz jest anonimowy, jego wypełnienie zależy tylko od Pana dobrej woli. Gwarantuję, że nikt nie zapozna się z jego treścią. Celem przeprowadzanych badań jest poznanie, jak w różnych sytuacjach zachowują się osoby pozbawione wolności.

Wypełnienie kwestionariusza jest równoznaczne z wyrażeniem zgody na przeprowadzenie badania tym kwestionariuszem, bez złożenia podpisu.

Dziękuję za rzetelne udzielenie odpowiedzi. A oto pytania kwestionariuszowe:

1. Przypominasz sobie, że w trakcie pierwszej rozmowy z wychowawcą, zobowiązałeś się do przeznaczenia niewielkiej kwoty na rzecz dzieci z domu dziecka. Minęło kilkanaście dni. Jeden z osadzonych z Twojej celi właśnie wrócił od wychowawcy. W trakcie rozmowy wspomniał o swoim podobnym zobowiązaniu, z którego właśnie się wywiązał.

Czy wywiążesz się ze złożonej obietnicy?

1. 2. 3. 4. 5. 6.

2. Masz dobre notowania u swojego szefa, który umożliwia Ci wybór osadzonego z którym będziesz pracował na zmianie. **Wybierasz skazanego, który będąc podobny do Ciebie, jest w porządku.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleś 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleś 1. 2. 3. 4. 5. 6.

3. Osadzony z twojej celi wyświadczył Ci nieproszoną przysługę. Przyjąłeś jego pomoc, ponieważ nie chciałeś go urazić. **Czy uważasz, że jesteś zobowiązany do odwzajemnienia się?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

4. Przebywasz w poczekalni wraz z dwoma osadzonymi. Sposób zachowania i wygląd zewnętrzny jednego z osadzonych podpowiada Ci, że jest to osoba o zdecydowanie wyższym statusie społecznym niż Ty. Między wymienionymi osobami wywiązuje się ostra sprzeczka. Zazwyczaj w takich sytuacjach reagujesz. **Tym razem pozostajesz obojętny.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

5. Jeszcze nie tak dawno uzyskanie wniosku nagrodowego - widzenia poza terenem ZK - było trudne, ale realne. Obecnie graniczy to niemalże z cudem. Czasami zastanawiasz się, co trzeba zrobić, aby sobie zasłużyć na taką nagrodę. Wiesz o chorobie osadzonego z Twojej celi, którą on ukrywa. Masz przeczucie, że to coś poważnego. Czas upływa, i jeżeli nie Ty, to ktoś inny będzie musiał coś z tym zrobić. **Czy powiadomisz wychowawcę?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

6. Niedawno spotkałeś w zakładzie kolesia ze swojej ulicy, którego dawno nie widziałeś. Pamiętasz, że był w porządku. **Pomimo, że tutaj nie jest Twoim koleżką – okazujesz mu pomoc w zaaklimatyzowaniu się w nowych warunkach.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

7. Jakiś czas temu jeden z osadzonych proponował Ci zakup zegarka. Owszem, byłeś zainteresowany, ale nie za taką cenę. Wczoraj dowiedziałeś się, że kupnem zainteresowany jest również ktoś inny. Dziś będziesz miał okazję spotkać się z właścicielem zegarka w czasie spaceru. **Czy będziesz próbował kupić zegarek?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

8. Do celi w której przebywasz, wchodzi osadzony. Tuż po wejściu skazany próbuje podać rękę osadzonemu, który ma „mocną” pozycję wśród skazanych. „Nowy” zostaje odrzucony w zdecydowany sposób. Nie znasz powodów takiego potraktowania - **pomimo to, zachowujesz się z rezerwą w stosunku do nowego osadzonego.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

9. Zajęcia na boisku sprawiały Ci przyjemność. Miałeś mocną pozycję w swojej drużynie, na którą długo pracowałeś. Ostatnio w drużynie pojawił się osadzony, którego sama obecność niekorzystnie na Ciebie wpływa. **Czy zrezygnujesz z zajęć na boisku?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolegą 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolegą 1. 2. 3. 4. 5. 6.

10. Wraz z innymi osadzonymi jesteś na boisku. Musicie podzielić się na dwa zespoły. Jako pierwszy wybierasz zawodnika do swojej drużyny, nie znając umiejętności żadnego z graczy. **Wybierasz osadzonego - który ubrany jest w koszulkę z nadrukiem drużyny, której sukcesy zawsze Cię cieszyły.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

11. Spośród osadzonych z celi w której przebywasz, nie znasz zupełnie nikogo. Jesteś świadkiem sytuacji, kiedy osadzeni odmawiają poczęstowania papierosem pewnego skazanego. **Pomimo, że posiadasz papierosy – odmawiasz poczęstowania pod byle jakim pozorem.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

12. Osadzony, z którym kiedyś przebywałeś w tej samej celi, chciałby pożyczyć od Ciebie kilka paczek papierosów. W tym miesiącu nie miał widzenia, i nie ma co palić. Przypominasz sobie, że kiedy byłeś w potrzebie, on dzielił się z Tobą. **Czy pożyczysz papierosy?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

13. Niedawno poznałeś skazanego który potrafił dostrzec u Ciebie coś pozytywnego. Czujesz się trochę niezręcznie, kiedy ktoś mówi o Tobie niekiesko, nie masz jednak powodów, aby podejrzewać go o nieszczerłość. Wychodząc na rozprawę, osadzony chciałby pożyczyć od Ciebie kurtkę. **Czy pożyczysz kurtkę?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

14. Jeden z osadzonych z celi, który wychodzi na wolność, proponuje Ci kupno nowych butów sportowych. Wczoraj dowiedziałeś się od koleżki, że od przyszłego miesiąca nie będą wydawane zgody, na posiadanie dodatkowego obuwia. **Czy zdecydujesz się na kupno obuwia?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

15. Od pewnego czasu obserwujesz, jak dwóch osadzonych urządza sobie „żarty” z jednego ze skazanych. Zauważyłeś także, że osoba ta, nie potrafi sobie poradzić z tym problemem. Pozostali osadzeni, którzy podobnie jak Ty, czują się obco w tym miejscu - nie reagują. **Jak zachowasz się w tej sytuacji - czy pozostaniesz obojętny?**

Jeżeli osadzeni z celi:

a) są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

16. Od kilku godzin przebywasz w areszcie, który nie jest Ci znany. Pobierając kolację, osadzeni wychodzą kolejno po posiłek. W zakładzie, w którym do tej pory przebywałeś, po kolację wychodził jeden z osadzonych i pobierał dla pozostałych. **Czy wyjdiesz po posiłek samodzielnie?**

1.2. 3. 4. 5. 6.

17. Kiedyś uzyskałeś od znajomego osadzonego istotną pomoc, teraz on oczekuje od Ciebie pomocy. Dostrzegasz jednak, że osadzony oczekuje od Ciebie znacznie więcej. **Czy w tej sytuacji, powinieneś spełnić jego prośbę?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

18. Zostałeś doprowadzony do magazynu. Pracę osadzonych nadzoruje funkcjonariusz, który zajęty jest rozmową. W trakcie wydawania rzeczy, jeden z osadzonych proponuje Ci zegarek - w zamian oczekuje od Ciebie obuwie sportowe. Wymiana jest dla ciebie niekorzystna, ale zegarek jednak podoba Ci się wyjątkowo. **Musisz podjąć szybko decyzję - czy zdecydujesz się na wymianę?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

19. Otrzymałeś list od swojego znajomego, **czy odpiszesz na pewno?** Jeżeli odpiszesz - zakreśl cyfrę 1, jeśli nie odpiszesz - zakreśl cyfrę 0.

1

0

20. Przebywasz w dużej celi mieszkalnej. Zauważyłeś, że jeden z osadzonych, wracając z widzenia, przynosi tabletki, które potem rozprowadza. O poczynaniach tego osadzonego wie także inny skazany, który nie ujawnia nikomu tej informacji. **Czy zachowasz tę informację tylko dla siebie?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

21. Osadzony, z którym przebywałeś w celi, wiele razy pomógł Ci wyjść z niezręcznych sytuacji, kiedy pierwszy raz znalazłeś się w zakładzie. Niedawno dowiedziałeś się, że ten skazany znalazł się w nieciekawej sytuacji. Jesteś w posiadaniu informacji, która mu może pomóc. **Czy ujawnisz tę informację?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

22. Kilka dni temu przybyłeś do zakładu. Wychowawca prowadzący zajęcia sportowe proponuje wam wyjście na boisko. Wraz z koleżkami zgłaszasz się ochoczo. W pewnej chwili jeden z Twoich koleśmów zapytał wychowawcę: „którzy osadzeni wychodzą na boisko”. Po uzyskaniu odpowiedzi - rezygnują z wyjścia. **Czy zrezygnujesz z wyjścia na boisko ?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

23. Między dwoma osadzonymi pojawia się różnica zdań. Odnosisz wrażenie, że musisz określić swoje stanowisko (choć nie masz zdania na ten temat). **Czy opowiesz się po stronie osadzonego, u którego dostrzeżasz podobieństwo do Ciebie?**

Jeżeli osadzeni ci:

a) są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

24. Czasami masz takie myśli, do których nikomu nie chciałbyś się przyznać. Jeżeli tak - zakreśl cyfrę 1, jeśli nie masz takich myśli - zakreśl cyfrę 0.

1

0

25. Do tej pory śniadanie dla osadzonych z Twojej celi odbierał jeden z was. Tym razem, osadzony wydający śniadanie, mówi: „aby każdy osobiście pobierał porcję”. Nie znasz przyczyn takiego rozwiązania, mówi to jednak osadzony, którego znasz i darzysz szacunkiem. **Wychodzisz po posiłek samodzielnie.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

26. Kiedy zaczynałeś pracę w bibliotece, zobowiązałeś się, że nie będziesz pośredniczył w przekazywaniu informacji między osadzonymi. Wtedy uważałeś, że tak powinienes postępować. Teraz jeden z osadzonych oczekuje od Ciebie, że przekazesz pewną informację innemu tymczasowo aresztowanemu. Jak postąpisz, **czy odmówisz przekazania informacji ?**

Jeżeli osadzony który prosi o przysługę:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

27. Szanujesz swoich kolesiów, nawet tych, którzy Ciebie nie szanują. Jeżeli tak uważasz - zakreśl cyfrę 1, a jeśli nie zgadzasz się z takim stwierdzeniem – zakreśl cyfrę 0.

1

0

28. Przebywasz wśród osadzonych, z których każdy mógłby być Twoim kolegą. Przyglądasz się im uważnie, poszukując kogoś, kogo mógłbyś obdarzyć zaufaniem. **Już na początku odrzucasz osadzonego o takich cechach, jak: mikry wzrost, przeciętna budowie fizyczna, nieatrakcyjny wygląd.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

29. Do grupy roboczej, w której jesteś zatrudniony, skierowano osadzonego, z którym kiedyś przebywałeś w celi. Pamiętasz, że często rozmawialiście z sobą. **Starasz się mu pomagać, zaznajamiasz z sytuacją.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

30. Kiedy przybyłeś do zakładu, jeden z osadzonych bardzo Ci pomógł. Od tamtego czasu wiele się zmieniło, sporo jego zachowań nie akceptujesz. Teraz on chciałby, abyś kupił dla niego na widzeniu papierosy i kilka innych drobiazgów. **Czy spełnisz prośbę?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

31. Przyjechałeś do zakładu, w którym jeszcze nigdy nie byłeś, nie znasz tutaj nikogo, czujesz się obco. Jesteś w łazni wraz z dużą grupą osadzonych. Nagle wywiązuje się burzliwa awantura, w której uczestniczy trzech osadzonych. Obserwujesz zajście wraz z osadzonymi, którzy przybyli razem z Tobą, i którzy nie reagują. **Pozostajesz obojętny.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

32. Całkiem niedawno znajomy osadzony chciał abyś wyświadczył mu przysługę -wtedy odmówiłeś. Teraz ponownie oczekuje, abyś wyświadczył przysługę, której spełnienie jest dla Ciebie znacznie łatwiejsze. **Czy spełnisz jego życzenie?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

33. Jesteś w magazynie, widzisz kilku pracujących osadzonych oraz zajętego rozmową funkcjonariusza. Chciałbyś zorientować się w sytuacji, wiesz jednak, że nie możesz sobie pozwolić na rozmowę z niewłaściwą osobą. W pewnym momencie dostrzegasz osadzonego, którego miałeś możliwość poznać już kiedyś – oceniasz go pozytywnie. **Decydujesz się na rozmowę z tym osadzonym.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

34. Wielokrotnie wyrażałeś pozytywną opinię na temat znajomego Ci osadzonego. Byłeś przekonany, że to co mówisz jest słuszne. W ostatnich dniach dowiedziałeś się o czymś, co spowodowało, że masz wątpliwości do tego skazanego. Jesteś

świadkiem rozmowy, która dotyczy właśnie tego osadzonego. **Pozostajesz obojętny, milczący.**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
- b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

35. W czasie spaceru jesteś mimowolnym świadkiem rozmowy dwóch osadzonych. Nie znasz żadnego z nich. Zauważasz jednak, że są w tym samym wieku co Ty, zaś jeden z nich jest do Ciebie podobny. W pewnym momencie zorientowałeś się, że mówią kiepsko na temat Twojego koleżki. **Po tym co usłyszałeś, zachowujesz milczenie.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

36. Zazwyczaj nie wychodzisz na spacer. Tymczasem dowiedziałeś się od osadzonego, którego inni skazani cenią, że dzisiaj wszyscy osadzeni mają wyjść na spacer. **Czy wyjdiesz na spacer?**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
- b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

37. Przebywasz wśród osadzonych, których nie znasz osobiście. Zorientowałeś się, że każdy z nich może być Twoim koleżką. Przyglądasz się im uważnie, poszukując wzrokiem kogoś, kogo mógłbyś obdarzyć zaufaniem. **Decydujesz się porozmawiać z wysokim, dobrze zbudowanym, bez defektów natury fizycznej osadzonym.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

38. Przed laty pewien osadzony okazał Ci daleko idącą pomoc. Do tej pory nie miałeś okazji do odwzajemnienia się. Obecnie nie jest już Twoim koleżką. Nieoczekiwanie osadzony oczekuje od Ciebie pomocy. **Czy wspomóżesz tego skazanego?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

39. **Czasami masz ochotę pośmiać się ze świńskich dowcipów.** Jeżeli tak uważasz - zakreśl cyfrę 1, a jeśli uważasz inaczej - zakreśl cyfrę 0.

1

0

40. Do tej pory administracja zakładu nie robiła problemów z posiadania kart do gry. Od tego miesiąca karty są zabierane przy przyjęciu do zakładu. Niedawno miałeś propozycję kupna nowych kart. Wczoraj dowiedziałeś się od swojego koleżki, że talii kart jest już niewiele, a zainteresowanie nimi gwałtownie wzrosło. Dziś powzięłeś wiadomość, że pozostała tylko jedna talia, i że cena wzrosła dwukrotnie. **Czy kupisz karty?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

41. Nie masz żadnych wad. Jeżeli tak uważasz - zakreśl cyfrę 1, a jeśli to stwierdzenie nie pasuje do Ciebie - zakreśl cyfrę 0.

1

0

42. Wraz z innym osadzonym z Twojej celi wychodzisz na widzenie. Jeden ze skazanych chciałby, abyś kupił kilka drobiazków w sklepie. Wiesz, że jeśli odmówisz, to prośba zostanie skierowana do wychodzącego z Tobą osadzonego. **Czy spełnisz oczekiwanie skazanego ?**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
- b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

43. Czasami masz ochotę trochę się chwalić. Jeżeli to stwierdzenie pasuje do Ciebie - zakreśl cyfrę 1, a jeśli nie - zakreśl cyfrę 0.

1
0

44. Wraz z współosadzonymi znajdujesz się na placu spacerowym. W pewnej chwili słyszysz, że jeden osadzonych - osoba silna fizycznie, której sposób ubierania, posiadane przedmioty oraz mająca dobre układy z osadzonymi liczącymi się w zakładzie, mówi: „Grupa chce zejść przed czasem ze spaceru”. **Wraz z innymi osadzonymi kończysz spacer.**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
b) nie jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

45. W Twojej celi został umieszczony osadzony, z którym kiedyś się już spotkałeś. Pamiętasz go doskonale, był zawsze w porządku. Obecnie ten skazany znalazł się w trudnej sytuacji - brakuje mu wielu ważnych rzeczy. **Czy udzielisz mu wsparcia?**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
b) nie jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

46. Przez radiowęzeł został ogłoszony konkurs. Zazwyczaj nie uczestniczyłeś w tego rodzaju zawodach. W trakcie spaceru dowiedziałeś się od osadzonego podobnego do Ciebie pod wieloma względami, że wielu skazanych zgłosiło chęć uczestnictwa. **Czy zapiszesz się do konkursu ?**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
b) nie jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

47. Spotykasz się z osadzonym, z którym kiedyś pracowałeś w tej samej grupie. Niekiepsko wspominasz tamten okres, a zwłaszcza tego skazanego. W trakcie rozmowy osadzony mówi o wielu ważnych dla Ciebie rzeczach. **Czy będziesz mu wierzył?**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
b) nie jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

48. Nigdy nie spóźniasz się do pracy ani do szkoły. Jeżeli takie stwierdzenie pasuje do Ciebie - zakreśl cyfrę 1, a jeśli spóźniasz się, to zakreśl cyfrę 0.

1
0

49. W czasie spotkania z osadzonym, którego poznałeś wiele lat temu, rozmawiacie o wielu sprawach. Zapytany o Twoją sytuację – odpowiadasz - że nic Ci nie brakuje, więc nie masz powodów do narzekania. Tuż przed rozstaniem znajomy oczekuje od Ciebie, abyś pożyczył mu kilka paczek papierosów. **Masz wrażenie, że trochę niepotrzebnie się chwaliłeś, ale pożyczasz papierosy.**

Jeżeli osadzony ten:

- a) jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.
b) nie jest Twoim koleśiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

50. Jesteś przypadkowym świadkiem zdarzenia, kiedy osoba prowadząca wypiskę, umożliwia skazanemu zakup rzeczy niedozwolonej. Jak zachowasz się w tej sytuacji, **czy skorzystasz z nadarżającej okazji, i dokonasz podobnego zakupu ?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

51. Zadałeś sobie wiele trudu aby wejść w skład pewnej grupy. Jeszcze teraz pamiętasz wymagania jakie Ci stawiano na początku. Od tamtego czasu sporo się zmieniło.

Także i Ty się zmieniłeś. **Czy mimo to, nadal będziesz przestrzegał zasad tej grupy?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

52. Od niedawna przebywasz w zakładzie. Otwierają się drzwi od celi – wychowawca proponuje wyjście na boisko. Zgłaszasz się ochoczo. W pewnej chwili jeden z osadzonych zapytał wychowawcę – „którzy osadzeni wychodzą na boisko”. Po uzyskaniu odpowiedzi osadzony rezygnuje z wyjścia. Nie znasz dokładnie powodów jego decyzji, mimo to - **rezygnujesz z wyjścia na boisko?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

53. Kiedyś otrzymałeś od osadzonego pewien przedmiot, który bardzo Ci się podobał. Wtedy wydawało Ci się, że jest to bezinteresowny prezent. Po pewnym czasie zorientowałeś się, że chyba tak nie było. Obecnie osadzony oczekuje od Ciebie pomocy. **Czy spełnisz jego życzenie?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

54. Wraz z innymi osadzonymi jesteś na placu spacerowym. W pewnej chwili słyszysz, jak jeden z osadzonych, którego sposób ubierania i posiadane przedmioty świadczą o zamożności, mówi: „Grupa chce zejść ze spaceru”. **Wraz z innymi osadzonymi kończysz spacer.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

55. Przebywasz w celi z osadzonym o silnej pozycji w zakładzie. Przekonałeś się o tym wielokrotnie (posiadane przedmioty, kontakty z innymi). **Postępujesz ostrożnie, taktownie.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

56. Tuż przed zakończeniem pracy, dozorczy was funkcjonariusz, poszukuje kilku osadzonych do usunięcia awarii. Myśli „szybko przebiegają Ci po głowie”. Wśród osadzonych masz opinię skazanego, który wiele potrafi. Wiesz również, że jeśli się nie zgłosisz – uczyni to ktoś inny. **Czy zgłosisz się do pracy ?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

57. Przybyłeś do zakładu, który nie jest Ci znany. Jesteś sam w celi, obserwujesz jak wygląda „życie więzienne”. Zastanawiasz się, czemu jest tak cicho (nikt nie krzyczy przez okno). W poprzednim zakładzie było to na porządku dziennym. W pewnym momencie dostrzegasz znajomego skazanego. Zastanawiasz się, czy podejść do okna i krzyknąć jak zwykle. Póki co, **zachowujesz milczenie.**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

58. Spotykasz po latach osadzonego, którego zawsze cenileś i sporo mu zawdzięczasz. Skazany oczekuje, że wspomóżesz go, pożyczając kilka paczek papierosów. **Pomimo, iż spodziewasz się, że na oddanie długu poczekaś – pożyczasz papierosy?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśkiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

59. Będąc na placu spacerowym, w obecności osadzonych, obiecałeś skazanemu, że pożyczysz mu paczkę kawy. Po powrocie ze spaceru stwierdziłeś, że masz mniej kawy, niż Ci się wydawało. **Mimo to – pożyczasz.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

60. Oczekując na przyjęcie, przebywasz w poczekalni. Czujesz się z tego powodu fatalnie, zwłaszcza, że nie masz co palić. Otwierają się drzwi, pojawia się osadzony, którego wcześniej nie widziałeś. Po chwili mówisz do niego, aby poczęstował Cię papierosem – czyni to bez słowa. Kilka dni później spotkałeś przypadkowo tego osadzonego. W pewnej chwili zauważyłeś, że coś wypadło mu z kieszeni. **Czy zwrócisz skazanemu uwagę na jego zgubę?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

61. Znalazłeś się nieoczekiwanie w zupełnie nowej sytuacji. Obserwujesz, jak pewien osadzony, korzystając z okazji, „zabiera” komuś paczkę papierosów. Inny skazany obserwujący tę sytuację, którego dobrze znasz, nie reaguje. **Czy postąpisz tak samo, i zachowasz milczenie ?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

62. Wkrótce po przybyciu do dobrze znanego Ci zakładu, spotkałeś osadzonego, od którego dowiedziałeś się o wolnym miejscu pracy. Musisz jednak szybko się zdecydować. **Czy zgłosisz wychowawcy, że jesteś zainteresowany pracą?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

63. Przebywasz w celi z dwoma innymi osadzonymi, których pozycja w zakładzie jest zdecydowanie wyższa niż Twoja. W celi pojawia się ich koleś. Jeden z dotychczas przebywających z Tobą osadzonych, bez jakichkolwiek skrupułów poleca Ci, abyś przeniósł się na górne łóżko. **Obracasz całą sytuację w żart, i przenosisz swoje rzeczy na górne łóżko.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

64. Wychodząc z magazynu, masz przy sobie niewiele własnych rzeczy. Wraz z Tobą idzie osadzony, którego cenisz i szanujesz. W pewnym momencie skazany zwraca się do Ciebie z pytaniem, czy pomożesz mu przenieść telewizor. **Czy pomożesz temu osadzonemu?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

65. Są tacy wychowawcy, których nie znosisz. Jeżeli tak uważasz, zakreśl cyfrę 1, a jeśli uważasz inaczej, to zakreśl cyfrę 0.

1

0

66. Wraz z innymi osadzonymi wychodzisz z magazynu. W pewnej chwili jeden z osadzonych zwraca się do Ciebie z pytaniem, czy pomożesz mu przenieść rzeczy

na oddział. Wiesz, że warto mieć względy u takich ludzi. Domyślasz się, że jeśli mu odmówisz - pomoc zaoferuje ktoś inny. **Czy pomożesz temu osadzonemu?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

67. Pewien osadzony wyświadczył ważną dla Ciebie przysługę, nic w zamian nie żądając. Wiesz, że w najbliższym czasie skazany wyjeżdża do innego zakładu. Nieoczekiwanie pojawia się okazja odwzajemnienia się – musiałbyś jednak wspomóc osadzonego w stopniu znacznie większym niż to on uczynił. **Czy skorzystasz z nadarzającej się okazji?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

68. Spotykasz po latach osadzonego, z którym kiedyś często rozmawiałeś. Zapytany jak Ci się wiedzie - odpowiadasz, że nie narzekasz. Z rozmowy wynika, że znajomy jest w kiepskiej sytuacji - nie ma nawet papierosów. Pamiętasz, że kiedyś mu pomagałeś. **Czy tym razem także wspomóż osadzonego?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

69. W trakcie spaceru zauważasz, że jeden z osadzonych, którego znasz, i który do tej pory miał wielu znajomych - dziś pozostaje na uboczu, nikt z nim nie rozmawia.

Czy także przyjmiesz postawę milczącą?

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

70. Idąc z magazynu na oddział, pomogłeś osadzonemu przenieść jego rzeczy, ponieważ oczekiwał tego (było Ci ciężko, ale zadałeś sobie trud). Tak się złożyło, że zostaliście osadzeni w tej samej celi. Oddziałowy nie wyznaczył łóżek do spania. Skazany, któremu przed chwilą pomogłeś, teraz mówi, że wybiera dolne łóżko.

Zgadzasz się.

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

71. Dowiedziałeś się właśnie, że wielu osadzonych napisało skargi do Dyrektora zakładu na funkcjonowanie administracji tegoż zakładu. Zdajesz sobie sprawę, że podnoszone zarzuty są w pewnym stopniu słuszne, ale w innych zakładach jest znacznie gorzej. Obecnie skargi piszą osadzeni z Twojej celi, możesz zatem uczynić to teraz, albo wcale. **Czy napiszesz także skargę ?**

Jeżeli osadzeni którzy napisali skargi:

a) są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

72. Zamierzacie grać w piłkę nożną, musicie zatem podzielić się na dwa zespoły. Jako pierwszy masz możliwość wyboru zawodnika do swojej drużyny. Nie znasz umiejętności żadnego z graczy, jesteś tu od niedawna. **Czy wybierzesz osadzonego, z którym rozmawiałeś oczekując na wyjście na boisko? Rozmowa była krótka, ale kojarzysz sobie, że macie wspólnego znajomego, który zawsze był dla Ciebie w porządku.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

73. Masz dobrą pozycję wśród osadzonych, zapracowałeś sobie na to. Nie masz także problemów z administracją ZK - stąd wynika Twoja pozycja. W oddziale od niedawna pełni służbę funkcjonariusz, którego żarty nie przypadają Ci do gustu. Zdajesz sobie jednak sprawę, że jakikolwiek konflikt z tym funkcjonariuszem zaszkodzi Tobie i osadzonym z Twojej celi. **Czy będziesz uprzejmy dla tego funkcjonariusza ?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

74. **Czasem zdarza Ci się skłamać.** Jeżeli to stwierdzenie pasuje do Ciebie - zakreśl cyfrę 1, a jeśli nie kłamiesz - zakreśl cyfrę 0.

1

0

75. Od pewnego czasu jesteś zatrudniony w warsztacie mechanicznym. Szanujesz tą pracę, włożyłeś sporo trudu, aby zapracować na swoją reputację wśród osadzonych. Funkcjonariusz kierujący grupą udaje się na urlop. Natomiast osoba zastępująca, wyraźnie Cię lekceważy, choć wie, że ciężko pracujesz. **Czy nadal będziesz solidnie pracował?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

76. Jesteś świadkiem rozmowy dotyczącej pewnego osadzonego. Wiesz coś, co masz wrażenie, że powinieneś niezwłocznie ujawnić. Zdajesz sobie sprawę, że możesz to uczynić teraz albo wcale. **Czy ujawnisz informację?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

77. Dowiedziałeś się, że wielu osadzonych, którzy podobnie jak Ty przebywają w tym zakładzie od niedawna, napisało skargi do Dyrektora na funkcjonowanie administracji. Zdajesz sobie sprawę, że podnoszone problemy są w pewnym stopniu słuszne, ale w innych zakładach jest gorzej. **Czy napiszesz skargę?**

Jeżeli osadzeni którzy napisali skargi:

a) są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

78. Wejście w skład grupy kosztowało Cię sporo trudu. To co myślą Twoi koleśmi ma dla Ciebie spore znaczenie. Pojawia się dość nieoczekiwanie sytuacja, kiedy musisz dokonać wyboru. Grupa oczekuje, że zachowasz lojalność, i nie wyjdiesz jutro do pracy. Wiesz, że możesz utracić pracę - **czy podporządkujesz się wymogom grupy ?**

1. 2. 3. 4. 5. 6.

79. **Jak grasz w coś, to wolisz wygrać, a nie przegrać.** Jeżeli tak uważasz, zakreśl cyfrę 1, a jeśli nie zgadzasz się z takim stwierdzeniem, to zakreśl cyfrę 0.

1

0

80. Idąc z magazynu, masz niewiele własnych rzeczy. Wraz z tobą wychodzi osadzony, którego znasz od dawna. Masz wiele powodów, aby szanować tego osadzonego. W pewnej chwili osadzony zwraca się do Ciebie z pytaniem, czy pomożesz mu przenieść rzeczy. **Czy pomożesz temu osadzonemu?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim koleśm 1. 2. 3. 4. 5. 6.

81. Kiedyś chętnie zgłaszałeś się wykonywania różnego rodzaju prac społecznych. Uczestnictwo w takich pracach dawało możliwość uzyskania nagrody, ponadto, była

to okazja do wyjścia poza mury ZK. Od pewnego czasu sytuacja pogorszyła się. Nieraz już sobie obiecywałeś, że następnym razem odmówisz uczestnictwa. Od wychowawcy, który ponownie poszukuje chętnych do pracy na rzecz miasta, dowiadujesz się, że **osadzeni**, którzy do tej pory uczestniczyli w tego rodzaju pracach, wyrazili chęć uczestnictwa. **Czy zgłosisz chęć uczestnictwa?**

Jeżeli osadzeni:

a) są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie są Twoimi koleżkami 1. 2. 3. 4. 5. 6.

82. Będąc w bibliotece, przypadkowo spotykasz osadzonego, którego zawsze cenileś i sporo mu zawdzięczasz. Osadzony chciałby, abyś pożyczył mu kilka paczek papierosów. Masz niewiele czasu na zastanowienie się, odnosisz jednak wrażenie, że jeśli odmówisz, osadzony nie zwróci się do Ciebie po raz drugi. **Pomimo, iż spodziewasz się, że na oddanie długu poczekaś - pożyczasz papierosy.**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

83. Osadzony z Twojej celi wyświadczył ważną dla ciebie przysługę, nic w zamian nie żądając. W najbliższym czasie ten skazany opuści zakład. Jak uważasz, **czy powinieneś poszukiwać sposobu odwzajemnienia?**

Jeżeli osadzony ten:

a) jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

b) nie jest Twoim kolesiem 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Na zakończenie proszę o podanie pewnych informacji, które mają znaczenie wyłącznie do celów badawczych:

1. Proszę podać wiek w latach .....
2. Proszę podać w miesiącach / latach dotychczasowy czas pobytu w warunkach izolacji więziennej .....
3. Który raz przebywa Pan w zakładzie karnym lub areszcie śledczym .....
4. Czy jest Pan uczestnikiem podkultury: tak, nie
5. Proszę określić swoje zaangażowanie w uczestnictwo w podkulturze na skali: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (niskie wartości skali - niewielkie zaangażowanie, większe wartości skali - większe zaangażowanie)
6. Czy jest Pan uczestnikiem zorganizowanej grupy przestępczej: tak, nie
7. Jaka jest podstawa izolacji więziennej: tymczasowe aresztowanie, odbywanie wyroku .....
8. Czy wyraził Pan zgodę na objęcie Pana programowanym oddziaływaniem .....

Właściwą liczbę proszę wpisać w zaznaczone miejsce, zaś wybraną odpowiedź proszę podkreślić.

VII/2. Test projekcyjny wpływu społecznego

Poniżej podanych zostało szereg niedokończonych zdań. Proszę o uważne przeczytanie i wyobrażenie sobie zasygnalizowanych sytuacji oraz uwzględniając skojarzenia – dokończenie niedokończonych zdań. Czas nie ma tu największego znaczenia – ważna jest prawdziwość Pana odpowiedzi.

Proszę o uzupełnienie wszystkich zdań w podanej kolejności. Test jest anonimowy, a to, czy zostanie wypełniony, zależy tylko od Pana woli. Gwarantuję, że nikt nie zapozna się z jego treścią. Wypełnienie tego testu jest równoznaczne z wyrażeniem zgody na przeprowadzenie badania tym testem (bez złożenia podpisu).

Celem przeprowadzanych badań jest poznanie, jak w różnych sytuacjach zachowują się osoby pozbawione wolności.

Dziękuję za włożony wysiłek i poświęcony czas.

1. Jeżeli dobrowolnie podjął się wykonania, to ...
2. W sytuacji wyboru, podobieństwo kogoś do Ciebie, ...
3. Kto wziął, choć nawet tego nie chciał, ten ...
4. Kiedy kłóćą się silniejsi od Ciebie, to ...
5. Kiedy wiesz, że powinieneś to zrobić, to ...
6. Gdy jesteś do kogoś pozytywnie usposobiony, to jego wady ...
7. Miałeś wątpliwości, ponadto dowiedziałeś się, że to ostatni egzemplarz, ...
8. Reakcje osób uchodzących za autorytet, ...
9. Jeżeli pojawi się ktoś, kogo nie znosisz ...
10. Kiedy wybierasz, to przyjemne skojarzenia ...
11. Widząc tylko to, jak postąpili inni ...
12. Kto korzystał z pomocy, ten powinien ...
13. Prośbę osoby mówiącej o Tobie w sposób przyjazny ...
14. Kiedy czas nagli, to okazja w niesprzyjających okolicznościach ...
15. Kiedy widzisz głupie żarty, i brak reakcji ze strony osób będących w podobnej sytuacji co Ty, ...
16. Obserwując to, jak postąpili inni, podobni do Ciebie ...
17. Jeżeli pomógł, ale oczekuje znacznie więcej, to ...
18. Kiedy pojawia się okazja, ale musisz szybko się zdecydować, ...

20. Kiedy masz wątpliwości, to widząc nie reagujące, podobne do Ciebie osoby, ...
21. Jeśli może się odwzajemnić, ...
22. Zobaczyłeś co zrobili inni, więc ...
23. Kiedy ktoś jest podobny do Ciebie, to ...
25. Jeżeli wiadomość pochodzi od osoby szanowanej, to ...
26. Jeżeli tak powiedział, to ...
28. Jego kiepski wygląd sprawia, że ...
29. Wcześniejsze pozytywne kontakty powodują, że ...
30. Kiedy pojawia się okazja do odwzajemnienia, ale sytuacja się zmieniła...
31. Kiedy widzisz awanturę i nie reagujących gapiów, ...
32. Oczekiwał od niego wiele, teraz chciałby znacznie mniej ...
33. Dotychczasowe pozytywne kontakty z kimś ...
34. Zła opinia, którą ktoś rozpowszechnił, może powodować ...
35. Opinia, którą przekazał ktoś podobny do Ciebie, ...
36. Kiedy mówi ktoś ważny ...
37. Kiedy wybierasz, to atrakcyjność fizyczna ...
38. Powinieneś się odwzajemnić, ale on nie jest w porządku, ...
40. Wyjątkową okazję, która wymaga szybkiej reakcji, ...
42. Nieoczekiwaną prośbę, która może być spełniona przez kogoś innego ...
44. Kiedy decyduje ktoś ważny, ...
45. Potrzeby kogoś, kto jest w porządku, ...
46. Kiedy masz wątpliwości, to reakcje osób podobnych do Ciebie, ...
47. Opinie niekiepskich współników ...
49. Jeżeli już coś powiedział, ...
50. Z nadarzających się okazji ...

51. Jeżeli tak bardzo się zaangażowałeś, ...
52. Kiedy zorientował się, że bliscy postępują inaczej ...
53. Kiedy zauważyłeś, że przysługa nie była bezinteresowna ...
54. Kiedy decyduje ktoś, kto posiada sporo pieniędzy, ...
55. W obecności osób posiadających władzę ...
56. W trosce o własną opinię ...
57. Kiedy spostrzegł, że inni zachowują się inaczej ...
58. Potrzeby osoby cenionej, której coś zawdzięczasz ...
59. Obietnicę złożoną w obecności innych osób ...
60. Jeżeli ktoś bezinteresownie Ci pomógł, ...
61. Kiedy osoby, które znajdują się w podobnej sytuacji co Ty, nie reagują ...
62. Wiedząc, że czas pracuje na Twoją niekorzyść, a konkurencja nie śpi, decyzję ...
63. Polecenie osoby, która posiada wyższą pozycję niż Ty ...
64. Kiedy prosi ktoś, kogo cenisz, ...
66. Ofertę w obecności osób, które mogą Cię uprzedzić ...
67. Możesz już nie mieć okazji do odwzajemnienia, ale oczekiwania są większe ...
68. Jeżeli do tej pory komuś pomagałeś, ...
69. Wobec kogoś, kiedyś ważnego, a teraz „odrzuconego” ...
70. Przed chwilą mu pomogłeś, ale on chciałby jeszcze, ...
71. Kiedy koleś protestują, to ...
72. Kiedy wybierasz, to przyjemne skojarzenia ...
73. Jeżeli już określiłeś swoje stanowisko ...
75. Jeżeli już się w coś zaangażowałeś, to trudności ...
76. Jeżeli uważasz, że powinieneś to powiedzieć, ...
77. Kiedy osoby, które znajdują się w podobnej sytuacji co Ty, protestują, ...

78. Kiedy wymagania, które pochodzą od osób ważnych, są sprzeczne z Twoim interesem ...
80. Kiedy pomocy oczekuje ktoś, kogo szanujesz ...
81. Jeżeli do tej pory chętnie to robił, to ...
82. Jeżeli masz okazję spłacić dług, ...
83. Jeżeli ma dług, ...

VII/3. Kwestionariusz wywiadu wpływu społecznego

1. Proszę ocenić zaangażowanie skazanego w opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania na skali: 1- nie wykazuje inicjatywy; 2 – jego udział jest bierny; 3 – wykazuje przeciętne zaangażowanie; 4 – czasami przejawia inicjatywę; 5 – wykazuje pełne zaangażowanie.
2. Proszę ocenić uległość osadzonego wobec członków grupy własnej na skali: 1 - zdecydowanie nie ulega; 2 – nie ulega; 3 – raczej nie ulega; 4 – raczej ulega; 5 – ulega; 6 – zdecydowanie ulega.
3. Proszę ocenić uległość osadzonego wobec członków grupy obcej na skali: 1 – zdecydowanie nie ulega; 2 – nie ulega; 3 – raczej nie ulega; 4 – raczej ulega; 5 – ulega; 6 – zdecydowanie ulega.
4. Proszę ocenić stopień w jakim osadzony podporządkowuje się ustaleniom zawartym w porządku wewnętrznym, regulaminach, k.k.w. na skali: 1 – zdecydowanie nie ulega; 2 – nie ulega; 3 – raczej nie ulega; 4 – raczej ulega; 5 – ulega; 6 – zdecydowanie ulega.
5. Proszę określić relacje skazanego/ tymczasowo aresztowanego z osadzonymi należącymi do grupy obcej oraz – własnej. ....
.....
.....
6. Proszę określić: miejsce osadzonego w hierarchii socjalnej; zaangażowanie osadzonego w uczestnictwo w podkulturze; pełnione role. ....
.....
.....

VII/4. Raport z przeglądu akt osobowych

Tabela 433. Raport z przeglądu akt osobowych

L.p.	1	2	3	4	5	6	6	7	8
Rodzaj informacji	Numer ewidencyjny	Data przybycia	Data i miejsce urodzenia	Upřednia karalność	Klasyfikacja. Grupa i podgrupa Przestępczość zorg.	Uczestnictwo w podkulturze	Wykształcenie	Czy wobec skazanego toczy się postępowanie w innej sprawie; czy zastosowano ta	Data końca kary
Uzyskane dane									
Uwagi									

**VIII/1. Klucz do interpretacji puli pozycji kwestionariusza
wpływu społecznego**

Tabela 434. Klucz do interpretacji puli pozycji kwestionariusza wpływu społecznego

1	2	3	4	5	6	7	8
Uległość	Uległość wywołana siłą reguły wzajemności	Uległość wywołana siłą reguły społecznego dowodu słuszności	Uległość wywołana siłą reguły autorytetu	Uległość wywołana siłą reguły zaangażowania oraz konsekwencji	Uległość wywołana siłą reguły lubienia	Uległość wywołana siłą reguły niedostępności	Skala kłamstwa
Pula pozycji	3;12;17;21; 30;32;38; 53;60;67;83	11;15;16;20; 22;31;35;46; 52;57;61;69; 77	4;8;25;36; 44;54;55; 58;63;64;80	1;9;26;34;49; 51;59;68;70; 73;75;78;81	2;6;10;13; 23;28;29; 33;37;45; 47;72	5;7;14;18; 40;42;50;56; 62;66;71;76; 82	19;24;27; 39;41;43; 48;65;74; 79

VIII/2. Legenda

W celu uporządkowania i przedstawienia materiału badawczego przyjąłem następujące oznaczenia.

Cyfry rzymskie, występujące pierwsze, oznaczają odpowiednio I, II i III problem badawczy.

Pierwsza cyfra arabska, następująca po rzymskiej, oznacza odpowiednio:

- 1 – dotyczy młodocianych
- 2 – dotyczy dorosłych
- 3 – dotyczy dorosłych przebywających pierwszy raz w izolacji więziennej
- 4 – dotyczy dorosłych przebywających kolejny raz w izolacji więziennej.

Druga cyfra arabska oznacza odpowiednio:

- 1 – dotyczy uczestniczących w podkulturze grypserkiej
- 2 – dotyczy nie uczestniczących w podkulturze grypserkiej.

Litera, następująca po drugiej cyfrze arabskiej, oznacza odpowiednio:

- A – dotyczy reguły wzajemności
- B – dotyczy reguły społecznego dowodu słuszności
- C – dotyczy reguły autorytetu
- D – dotyczy reguły zaangażowania i konsekwencji
- E – dotyczy reguły lubienia
- F – dotyczy reguły niedostępności.

Cyfra, następująca po w/w literze, oznacza odpowiednio:

- 1 – dotyczy grupy własnej
- 2 – dotyczy grupy obcej.

VIII/3. Zwroty nieakceptowane przez osadzonych „grypsujących” (Wybór)

Tabela 435. Zwroty nieakceptowane przez osadzonych „grypsujących” (Wybór)

L.p.	Wyrazy i zwroty źle odbierane przez „grypsujących”	Określenia używane przez „grypsujących”, uwagi
1	Czerwony	Purpurowy
2	Daj	Kopsnij
3	Dobry	Niekiepski, klawy
4	Kapować, kapujesz	Określa „sprzedanie kogoś”- najcięższy grzech, nie należy używać.
5	Kochać się	Słowo zakazane – nie ma odpowiednika.
6	Kolega	Koleżka, koleś
7	Koniec	Krańcówka
8	Ładny	Przystojny
9	Mały	Mikry
10	Miły	W porządku
11	Naręczona	W przypadku określenia więźnia jest to obelga.
12	Nygus	W przypadku określenia więźnia jest to obelga.
13	Podejść	Przyśmigać
14	Sprzedawać	Kapować, donosić
15	Szczęście	Fart
16	Szmata	W przypadku określenia więźnia jest to obelga.
17	Śliczny	Git, przystojny
18	Pech	Niefart, kiepsko
19	Po co?	Za czym
20	Posuń się	Przesuń się
21	Reguła	Zasada. Określenia „reguła” używają Feści.
22	Rura	W przypadku określenia więźnia jest to obelga.
23	Trociniak	W przypadku określenia więźnia jest to obelga.
24	Udać się	Farcić
25	Źle	Kiepsko

Źródło: M. Szaszkiewicz, 1997, s. 35 – 40; s. 183 – 298.